ساعدت «الامانة العامة لإدارة شؤون الاوقاف لمنطقة كردستان للحكم الذاتي» على طبعه

إقتران النيرين في مجمع البحرين

تەرجەمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

ماموستا مەلا رەشید بەگی بابان

لیکوڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی هەشتەم

١٤١٠ ك ١٩٩٠ ز

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

ترجمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

چاپی یەکەم

بەرگی هەشتەم

١٤١٠ ك - ١٩٩٠ ز

الفرائض[1]

بسم الله الرحمن الرحيم (بحمد الله تعـالى) جەنازە تەواو بوو ئەمجـا دە...ت ئەکەین بە فەرائیض (ومن الله التوفیق) •

الآيـات :

قال الله ـ تعالى ـ في سورة النساء : (يوصيكم الله في أولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين ، فإن كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترك ، وإن كانت واحدة فلها النصف ولأبويه ـ لكل واحد منهما ـ السـدس ، مما ترك إن كان له ولد ، فإن لم يكن له ولد وورثه أبواه فلأمه الثلث ، فإن كان له إخوة فلأمه السدس ، من بعد وصية يوصي بها أو دين • آباؤكم وأبناؤكم لا تدرون أيهم أقرب لـكم نفعـاً ، فريضـة من الله ، إن الله كـان عليماً حكيما)[2] •

تەرجەمە :

جەنابی حەق دەرحەقی ئەولادتان لە میراتا وصـیەتتان ئەلا ئەکاتو ئەمرتان پێ ئەکا بەم نەوعە ئەگەر ئەولادتان نێرو مێ هەردوکیان مەوجود

---

(١) باسی بەشکردنی ماڵی میراتی •
(٢) سوورەتی نیساء / ١١ •

بن بۆ کوللی ئێرێ دوو ئەوەندەی مێیان بدەنێ [مەثەلا : کوڕێـکو دوو کچی بێ ، دوو ئەوەندەی کچەکە بدەن بـە کوڕەکـە ، بیکەن بـە سـێ بەشەوە • دوانی بۆ کوڕەکە ، یەکێکی بۆ کچەکە • بەم نەوعە کوڕێك بـە دوو کچ دائەنرێ] ئەگەر ئەولادەکەی هەر کچ بوو لە دوان زیاتر بوون بە هەموویان لە سێ بەش دوو بەشیان هەیە ، ئەگەر تەنها کچێکی بوو نیوەی میراتەکەی هەیە [ئەگەر تەنها دوو کچی بێ ئیبنوعەباس ــ رضي الله تعالى عنهما ــ ئەفەرموێ : وەکوو کچێکن ؛ بە هەردوکیان نیصـــف ئەدرێ ؛ چونکی خوا ــ عز وجل ــ دوو ثولثی داوە بە زیاتر لە دوان ، نەیداوە بـە دوان ، کە وابێ وەکوو یەکێك ئەبن • غەیری ئیبنوعەباس ــ رضي الله تعالى عنهما ــ ئەفەرموون : دوان وەکوو لە دوان زیاترە ؛ چونکی کە فەرمووی : بۆ کوڕ دوو ئەوەندەی کچ هەیە کە کچی لەگەڵ بێ کوڕێك بـە قـەد دوو کچە ، لەم میثالەدا کە کوڕێكو کچێکی بێ کوڕەکە دوو ثولثی هەیە ، کە وابێ کچێ نیوەی کوڕێکی هەیە ، دوان بن بە قەد کوڕێکیان = هەیـە = ئەکا دوو ثولث] ئەگەر ئەو مەیتە دایكو باوكو ئەولادی بێ هەر یەکی شەش‌یەکێکیان هەیە • ئەگەر وەلەدی نەبوو هـەر دایـكو باوکی میراتی گرت[1] دایکی سێیەکێکی هەیە ، دوو بەش بۆ باوکی ئەمێنێتەوە ، ئەگەر چەند براێکی بێ لەگەڵ دایکیدا دایکی شەشیـەك ئەبـا [باوکی نـەبێ باقیەکـەی بـۆ براکانیـە ، ئەگەر بـاوکی بێ براکـانی مەحجووب ئەبن • باقیەکەی کە پێنج ســودســە بۆ باوکی ئەبێ] ئەم تەقســـیماتە دوای وەصیەتێ کە کردوویەتیو دوای قەرز ، لە پێشا وەصـــیەتو قەرزی لێ دەرەچێ باقیەکەی تەقسیم ئەکرێ•باوکتانو کوڕتان ئێوە نازانن کە کامیان نەفعی زیاترە بۆ ئێوە ، کە وابێ ئەمری خوا چۆنە وا بکەن ، ئەم تەقســیمە

(١) راستوایە بگوترێ « میراتیان ئەگرت » .

بەم نەوعە فەرزێکە خوا لە سەری فەرزکردوون • خوا مەصالیحی عیباد لە ئێوە چاتر ئەزانێ ، لەوەدا حوکمی پێ بکا حوکمەکەی موافیقی حیکمەتە •

(ولكم نصف ما ترك أزواجكم إن لم يكن لهن ولد ، فإن كان لهن ولد فلكم الربع مما تركن ، من بعد وصية يوصين بها أو دين ، ولهن الربع مما تركتم إن لم يكن لكم ولد ، فإن كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها أو دين)[1] :

ئێوە ژنتان بمرێ ماڵ بەجێبێڵێ ئەولادیان نەبێ نیوەی میراتەکەی بۆ ئێوەیە ، لە دوای وەصیەتو قەرز ، ئەگەر ئەولادی بێ لە دوای وەصیەتو قەرز چواریەکی ماڵەکەی هی ئێوەیە ، ئەو ئەولادەی لە ئێوە یا لە مێردێکی تری بێ [باقیەکەی هی واریثی ترە ، ئەگەر بێ ، ئەگەر نەبێ هی (بیت المال)ە] •

ئەگەر ئێوە بمرن ماڵتان لێ بەجێ بمێنێ ئەولادتان نەبێ چواریەکی ماڵەکەتان هی ژنەکانتانە ، ئەگەر ئەولادتان بێ لەو ژنە یا لە ژنێکی تر هەشتیەکی میراتەکەتان ، لە دوای وەصیەتو قەرز ، بۆ ژنەکانتانە ، باقیەکەی تری هی واریثی ترە یا ماڵی (بیت المال)ە •

(وإن كان رجل يورث كلالة [يعني لا أصل ولا فرع له] أو امرأة [تورث كلالة] وله أخ أو أخت [من أم ، قراءة شاذة] فلكل واحد منهما السدس ، فإن كانوا أكثر من ذلك فهم شركاء في الثلث ، من بعد وصية يوصي بها ، أو دين غير مضارٍّ [بأن لا يوصي بأكثر من الثلث] وصية من الله ، والله عليم حليم)[2] ح ـ ٩/٤٠٨ •

---

(١) النســاء / ١٢ •
(٢) النســاء / ١٢ •

ئەگەر ئەو پیاوە یا ئەو ژنەی کە ئیرثی لێ ئەگیرێ بێ رەگ‌و لق‌و پۆپ بێ ، فەقەط برایێکی یا خوشکێکی دایکی ببێ ، بۆ ئەو برایە یا بۆ ئەو خوشکە شەش‌یەك هەیە • ئەگەر لە یەکێ زیاتر بن ، هەرچەندە ببن ، لە دوای وەصیەت‌و قەرز ، لە سێیەکا شەریکن ، یەعنی بەو شەرطە وەصیەتەکەی پێش ئەخرێ کە لە سێیەك زیاتر نەبێ کە زەرەر بە واریثەکان بگەیێنێ • ئەم تەقسیمە لە ئەووەڵی ئایەتی ئەووەڵەوە تا ئاخری دوەم وەصیەتێکە لە طەرەف خواوە پێتان ئەکا دەرحەق ئەولادو ژن‌و مێردو براو خوشکی دایکی‌و باوك‌و دایك [موخالەفەی ئەم ئەمرە مەکەن ؛ چونکی] خوا عیلمی هەیەو حیلمی هەیە هیچی لێ ون نابێ لە عەذابیشا عەجەلە ناکا • براو خوشکی دایك‌و باوکیی یا باوکیی لە ئایەتی ئاخری سوورەتەکەدا یێت (إن شاء الله تعالی) کە ئەمەیە :

(یستفتونك ، قل : الله یفتیکم في الکلالة : إن امرؤ هلك لیس لە ولد ، وله أخت فلها نصف ما ترك ، وهو یرثها إن لم یکن لها ولد ، فإن کانتا اثنتین فلهما الثلثان مما ترك ، وان کانوا إخوة رجالاً ونساء فللذکر مثل حظ الانثیین • یبین الله لکم أن تضلوا ، والله بکل شيء علیم)[1] •

ئەی محمد دەرحەقی کەلالە سوئالت لێ ئەکەن ، پێیان بڵێ : خوا ـ عز وجل ـ دەرحەقی کەلالە فتواتان بۆ ئەدا : ئەگەر پیاوێ بمرێ ئەولادی نەبێ خوشکێکی [دایك‌و باوکی یا باوکیی] ببێ نیوەی ئەوەی هەیە کە ئەو پیاوە بەجێی هێشتوە • ئەگەر ژن کەلالە بێ‌و بمرێ براکەی برای دایك‌و باوکیی بێ یا برای باوکیی بێ بە تەواوەتی ئیرثی خوشکەکەی ئەبا ، ئەگەر خوشکی ئەو پیاوە دوان بن [یا زیاتر لە دوان بن] دوو

---

(1) النساء / ١٧٦ •

ئولئيان هەيە لەوەی پیاوەکە بەجێی‌هێشتوە • ئەگەر واریثەکانی براو خوشكو پیاوو ژن بن بۆ نێر دوو ئەوەندەی مێی هەیە • خوا بۆ خاتری ئەمە لە ڕێگەی حەق لانەدەن بەیانی ئەحکامتان بۆ ئەکا ، خوا عیلمی بە هەموو شتێ هەیە • یەعنی موقتەضای حیکمەت چیە واتان بۆ بەیان ئەکا •

٣٠٢٣/١ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : مولى القوم من أنفسهم ، أو كما قال ح ـ ٤٣٢/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مەولای قەوم ، یەعنی ئازادکراویان ، لە خۆیانە ، یا لەفظێکی وای فەرموو • یەعنی میراتی لێ ئەگرن [بەو شەرتەی واریثی نەبێ ، ئەمما ئەو واریث نابێ] •

٣٠٢٤/٢ ـ عن هزيل عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ان أهل الإسلام لا يسيِّبون ، وأن أهل الجاهلية كانوا يسيِّبون [زاد الإسماعيلي بسنده الى هزيل قال : جاء رجل الى عبدالله فقال : إني اعتقت عبداً لي سائبة ، فمات فترك مالاً ولم يدع وارثاً ، فقال عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ : إن أهل الإسلام لا يسيِّبون ، وان أهل الجاهلية كانوا يسيِّبون ، وأنت ولي نعمته فلك ميراثه ، فإن تأثَّمْتَ أو تحرجت في شيء فنحن نقبله ونجعله في بيت المال • وبهذا الحكم في السائبة قال الشافعي ـ رضي الله تعالى عنه] ح ـ ٤٢٩/٩ •

تەرجەمە :

پیاوێ ئەچێتە خزمەت ئیبنومەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی ئەکا : عەبدێکم ئازادکردوە ، کردوومە بە سائیبە ، یەعنی سەربەستم کردوە

چی ئەکا بیکا کەس لێی نەپرسێ و ئیشی پێ نەکا ، ئەو عەبدە مردوە ماڵی بەجێهێشتوەو هیچ واریثی نیە . ئیبنومەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەهلی ئیسلام عەبد ناکەن بە سائیبە ، جاهیلیەت ئەیانکرد . تۆ وەلی نیعمەتی ئەوی میراتەکەی هی تۆیە ، ئەگەر بە گوناهی ئەزانی ئێمە قەبووڵی ئەکەین ئەیخەینە (بيت المال) ئیمامی شافیعی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە سائیبەدا وای حوکم کردوە . [ئەمما ئێستە ئەوە نەماوە] .

٣٠٢٥/٣ ـ عن أسامة بن زيد ـ رضـي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يرث المسلم الكافر ، ولا الكافر المسلم ح ـ ٤٣٣/٩ . أخرجه أيضاً في المغازى .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : نە موسوڵمان ئیرث لە کافر ئەگرێ ، نە کافر ئیرث لە موسوڵمان ئەگرێ . ئەگەر خزمی کافری موسوڵمان لە پێش تەقسیما موسوڵمان بێ ئیرث لە موسوڵمانەکە ناگرێ ؛ چونکی لە وەقتی مردنی موسوڵمانەکەدا کافر بوە . ئەگەر خزمی کافری کافر لە پێش تەقسیما موسوڵمان بێ ئیرث ئەبا ؛ چونکی لە وەختی مردنیا کافر بوە .

٣٠٢٦/٤ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ألحقوا الفرائض بأهلها [على كتاب الله . م] فما بقي [فما تركت الفرائض ح ـ ٤٢٤/٩] فلأولى رجل ذكر ح ـ ٤١٤/٩ ، م ـ ٥٧/٧ ، د ، ت ، ن .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : فەرائیض ئەوی خوا بۆ واریثی موقەددەر کردوە بیدەن بەوانەی کە ئەهلی ئەونو خوا بۆی

موقەددەر کردوون بە پێی فەرموودەی قورئان ، ئەوی لە فەرائیض مایەوە بۆ ئەو خزمە نێرینەیە کە لە هەموو خزمەکانی تر نزیکترە بە مەیتەکە •

٣٠٢٧/٥ ـ عن الأسود بن يزيد قال : أتانا معاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنه] باليمن معلماً وأميراً ، فسألناه عن رجل توفي وترك ابنته وأخته ، فأعطى الابنة النصف والأخت النصف ح ـ ٤١٦/٩ ، د •

تەرجەمە :

ئەســــــوەدی کوڕی یەزید ئەفەرموێ : بە ئەمیریو بە موعەللیمی موعاذی کوڕی جەبەلمان هاتە لا لە یەمەن ، لێمانپرســــی : پیاوێ مردوە کچێكو خوشکێکی هەیە ، نیوەی دا بە کچەکەیو نیوە بە خوشکەکەی [خوشك لەگەڵ کچا عەصەبەیە] •

٣٠٢٨/٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا نورث ، ما تركنا صـــــدقة م ـ ٣٦٥/٧ ، ح ـ ٤١١/٩ لكن عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە [یەعنی ئەنبیا] ئیرثمان لێ ناگیرێ ، ئەوی بەجێی بێلین صەدەقەیە •

٣٠٢٩/٧ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رســــــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يقتسم ورثتي ديناراً [ولا درهماً] ما تركت بعد نفقة نسائي ومؤنة عاملي فهو صدقة ح ـ ٤١٣/٩ ، سبق في الوصايا والخمس ح ـ ٢٦/٥ ، م ـ ٣٦٥/٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : واریثانی من دیناریَ تەقسیم ناکەن [یەعنی نەیکەن] لە بەینیانا ، ئەوی من بەجێی‌بێلم لە پاش نەفەقەی ژنەکانم‌و ئوجرەتی عامیلم صەدەقەیە •

٨/٣٠٣٠ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أنا أولى بالمؤمنين من أنفسهم ؛ فمن مات وترك مالاً فماله لموالي العصبة ، ومن ترك كلاً أو ضياعاً [كالطفل] فأنا وليه فلأدعى له • الكل العيال ح - ٤١٤/٩ ، ٤٢٤ ، م - ٦٧/٧ بالمعنى •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : من بۆ موئمینان لە نەفسی خۆیان چاترم ، هەر موئمینیَ بمریَ ماڵی بەجێ‌هێشت بۆ واریثەکانیە ، ئەوی ماڵی بەجێ‌نەهێشت ، باری گرانی بەجێ‌هێشت ، یا منالێکی بەجێ‌هێشت کە ترس لە زایع‌بوونی بێ من وەلی ئەوم با بانگ بکرێم بۆی • کەلل عەیالە •

٩/٣٠٣١ - عن زيد بن ثابت - رضي الله تعالى عنه - [معلق وصله سعيد بن منصور] قال : اذا ترك رجل أو امرأة بنتاً فلها النصف ، وإن كانتا اثنتين أو أكثر فلهن [الثلثان] وان كان معهن ذكر [ذو فرض] بدىء بمن شركهم فيؤتى فريضته ، فما بقي فللذكر مثل حظ الأنثيين ح - ٤١٤/٩

تەرجەمە :

پیاویَ یا ژنیَ کچێکی بەجێ‌هێشت نیوەی ئەدرێتیَ ، ئەگەر دوان یا زیاتر بێ دوو بەشیان لە سێ بەش ئەدرێتیَ ، ئەگەر نێرێکی صاحێب فەرزی لەگەڵ بێ فەرزەکەی ئەو ئەدریَ باقیەکەی [بۆ عەصەبەیە] بۆ نێر دوو ئەوەندەی میَ •

١٠/٣٠٣٢ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] (ولكل جعلنا موالي ...[1] والذين عاقدت أيمانكم) قال : كان المهاجرون حين قدموا المدينة يرث الأنصاري ً المهاجري ً [وبالعكس ، كما في سورة النساء] دون ذوي رحمه للأخوة التي آخى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بينهم ، فلما نزلت (ولكل جعلنا موالي) قال : نسختها (والذين عاقدت أيمانكم) ح ـ ٤٢٥/٩ ، ن ، د .

[تەزبیبەکەم[2] خیلافی ظاهیره ، ئەمما موافیقی واقیعه ؛ چونکی ناسیخ (ولكل جعلنا)یه ، مەنسووخ (والذين عاقدت أيمانكم)ە] .

تەرجەمە :

یەعنی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەرحەق ئەو دوو ئایەتە فەرموویەتی : موهاجیر کە هیجرەتیان کرد بۆ مەدینە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستەبرایەتی لە بەینی ئەوانو ئەنصارا پێگرتن ، لە بەر ئەوە ئەنصارو موهاجیر ئیرثی یەکتریان ئەگرت (ذوي الأرحام) [یەعنی خزم مەحرووم بوون] ئیرثیان نەئەگرت کە ئایەتی (والذين عاقدت

(١) النساء / ٣٣ . (عاقدت) قیرائەتی ئیبنوعەباسە (عقدت) قیرائەتی حەفصە .

(٢) (تەزبیب) جۆرێکە لە خۆشکردنو ئاسانکردنی خوێندنەوەی کتێب ، جێگەی (تەرقیم) فاریزەو خاڵو خالبەندیی ئێستە بە زیادەوە دەگرێتەوە . دەگوترێ : (قەیدو تەزبیب) ، یان دەگوترێ : راجیعو مەرجەعی ضەمیر . مامۆستای دانەرمان ـ خ ـ گەلێ جار لە دەسخەتەکەی خۆیدا ئەم کارەی کردوە . لێرەدا لە ژێر (ولكل ...)دا ژمارە (٢)ی داناوەو لە ژێر (ت)ی (نسختها)یشدا (٢)یەکی داناوە ، لە ژێر (والذين ...)یشدا ژمارە (٣)ی داناوەو لە ژێر (ها)ی (نسختها)یشدا هەمان ژمارەی داناوە . مەبەستی لە تەزبیبەکەی ئەم کارەیەتی .

أيمانكم) نازڵ بوو ئەوی برادەریتان لەگەڵ گرتوون بەرای دینی ئێوەن حیصصەی خۆیان بدەنێ [ظاهیرەن مەعناى وايە ئەم جوملەيە حوكمی جوملەی ئەووەڵی نەسخكردۆتەوە ، ئەمما لە حەقیقەتا ناسیخ جوملەی ئەووەڵە مەنسووخ ئەمەیە بە قەرینەی ئایەتی (وأولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض) خزم بە یەكتری چاترن لە بێگانە • یەعنی بەم ئایەتە تەواروث[1] لە بەینی ئەنصارو موهاجیرا نەسخ بۆتەوە •

الكلالـة :

١١/٣٠٣٣ ـ جابیری بنی عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : نەخۆش كەوتم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە پێیان تەشریفیان هاتە عەیادەتم لە بەنی سەلەمە ، من بێهۆش بووم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەزنوێژی شتو لە ئاوی دەزنوێژەكەیی كرد بە سەرما هاتمەوە هۆشی خۆم ، عەرزم‌كرد : (یا رسول الله) چی بكەم لە ماڵەكەم ؟ واریثم هەر كەلالەن [نۆ خوشكەكەم] ئەو وەختە ئایەتی كەلالە [ی ئاخری نیسا] نازڵ بوو • م ـ ٥٩/٧ ، ٦١ ، ح ـ ٤٢٢/٩ ، ح ـ ٣١٠/١٠ •

١٢/٣٠٣٤ ـ عومەری بنی خەططاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ رۆژێكی جومعە خوطبەی خوێند بەحثی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كرد ، لە خوطبەكەیا فەرمووی : لە دوای خۆم لە كەلالە موهیمتر بەجێ نایێڵم ، ئەوەندەی لە دەرحەق كەلالە موراجەعەتی پێغەمەرم كردوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دەرحەق

---

(١) میرات لەیەكگرتن •

هيچ شتێ موراجەعەتم نەکردوە • ئەوەندەی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لەو خوصووصەوە لە حەقما حیددەتی فەرموە لە هیچ شتێکا ئەوەندە لەگەڵما بە شیددەت نەبوە ، حەتتا پەنجەی موبارەکی دا بە سنگما [خۆزگەم بە خۆی] فەرمووی : ئەی عومەر ئایەتی صەیف : کە لە هاوینا نازڵ بوە دەرحەق کەلالە کە لە ئاخری سوورەتی نیسادایە کافی نیە بۆت ؟ ئیمامی عومەر ـ رضـي الله تعـالی عنــه ـ ئەفەرموێ : ئەگەر بژیێم ئەبێ دەرحەقی کەلالە حوکمێکی وا بکەم قورئـانخوێـنو قورئاننەخوێنـــد حوکمی پێ بکا • یەعنی حوکمەکەم دەرڕەیێ موخالیفی قورئان نەبێ •

۱۳/۳۰۳۵ ـ هوزەیلی بنی شورەیح ـ رحمه الله تعالی ـ فەرمووی : لە ئەبوموسا ـ رضي الله تعـالی عنــه ـ یان پرسی (عن ابنة ، وابنة ابن ، وأخت)[۱] فەرمووی : کچەکەی نیوەیی‌و خوشـــکەکەی نیوەیی هـەیـە [کچی کوڕەکەی مەحرووم کرد] فەرمووی : بیش‌چۆ لـە ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ بپرسە تابیعی من ئەبێ ؟ لێی پرسراو قســـــەکەی ئەبوموسایشیان خەبەر داێ • فەرمووی : کە وابێ من لە رێ لائەدەم‌و لەوانە نابم کە لە رێی راستەوە بڕۆن ، بەوە حوکم ئەکەم کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیــه وســلم ـ حوکمی پێ‌کردوە ؛ نیــوەی ئـەدەم بە کچەکەی شەشیەکی ئەدەم بـە کچی کوڕەکەی ، بۆ هەردوکیان (ثلثان)[۲] تـەواو ئەکەم ، ثولثێکیشی ئەمێنێتەوە بۆ خوشکەکەی هاتینە خزمەت ئەبوموسا ـ رضي الله تعالی عنه ـ خەبەرمان داێ بەوەی کە ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی ـ فەرمووی : ما دام ئەم عالمەتان لە ناوایە هیچ لە من مەپرسن ح ـ ۹/٤۱۷ ، د ، ت ، ن ، جه •

---

(۱) واتە دەربارەی کچو کچەزاو خوشك .. لە ئەبوموسا پرسرا •

(۲) دوو سێ‌یەك •

جـد وإخوة(١) :

١٤/٣٠٣٦ ـ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أما الذي قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لو كنت متخذاً من هذه الأمـة خليلا لاتخذته ، ولكن أخوة الإسلام أفضل ، أو قال خير •• فإنه أنزلـه أبـاً ، أو قال قضاه أبـاً ح ـ ٩/٤٢٠ •

تەرجەمە :

دەرحەق جەددو برای مەیت ئیبنوعەباس ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەوی پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ دەرحەقی فەرموویەتی : ئەگەر لە ناو ئوممەتما خەلیلێکم بگرتایە ئـەوم ئەکـرد بـە خەلیل [یەعنی ئەبوبەکر ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ] ئەمما برایەتی دینیی فەضلی زیاترە ، یا فەرمووی : خێری زیاترە •• جەددی نازیلەو مەنزیلەی بـاوك كردوە ، یـا فەرمووی حوكمی بـە باوكێتی ئـەو كـردوە ، یەعنی میراثەكەی داوە بە باپیر براكانی حەجب كـردوە ، وەك بـاوك حەجبیـان ئـەكـا •

تەفصیلی (جد وإخوة) پەڕەیێکی تەواوە لە قەسطەلانیدا ـ ٩/٤١٨

١٤/٣٠٣٦(٢) ـ أخبرت عائشــة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن فاطمة ـ عليها السلام ـ [المناسب ـ رضي الله تعالى عنها ـ] ابنة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سألت أبا بكر الصديق [رضي الله تعالى عنه] بعـد وفاة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يقسم لها ميراثها ما تـرك رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ مما أفاء الله عليه • فقال لهـا أبو بكر :

(١) واتە باسی میراتی باپیر لەگەڵ برای مردووەکەدا .

(٢) دانەر ـ خ ـ ئەم ژمارەی بە هەڵە دووپات کردوەتەوە .

إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا نورث ، ما تركنا صدقة • فغضبت فاطمة [رضي الله تعالى عنها] بنت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فهجرت أبا بكر [رضي الله تعالى عنه] فلم تزل مهاجرته حتى توفيت ، وعاشت بعد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ستة أشهر • قالت : وكانت فاطمة [رضي الله تعالى عنها] تسأل أبا بكر [رضي الله تعالى عنه] نصيبها مما ترك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من خيبر وفدك ، وصدقته بالمدينة ، فأبى أبو بكر عليها ذلك وقال : لست تاركاً شيئاً كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعمل به إلا عملت به ؛ فإني أخشى ان تركت شيئاً من أمره أن أزيغ • فأما صدقته بالمدينة فدفعها عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ إلى علي وعباس [رضي الله تعالى عنهما] • [فغلبه عليها علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فأما خيبر وفدك فأمسكهما عمر [رضي الله تعالى عنه] وقال : هما صدقة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كانتا لحقوقه التي تعروه [تنزل به] ونوائبه • وأمرهما الى من وَلِيَ الأمر •

قال [الزهري] : فهما على ذلك الى اليوم •

قال أبو عبدالله : اعتراك افتعلت من عَرَوته فأصبته ، ومنه يعروه واعتراني ح ـ ٥/١٨٤ ، م ـ ٧/٣٦٤ •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : حەزرەتی فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـی کچی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دوای وەفاتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەڵەبی کرد لە ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە میراتی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم ـ بۆ تەقسیم بکا لەوەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەجێی‌هێشتوە لەوانەی کە خوا ـ عز وجل ـ پێی عەطاکردوە • ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێی‌فەرموو : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە [یەعنی جەماعەتی ئەنبیا] ئیرثمان لێ ناگیرێ ئەوی بەجێی‌بێلین صەدەقەیە • فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـی کچی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رقی هەڵسا ، حەزرەتی ئەبوبەکری ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەرك‌کرد ، هیچ سەلام‌و کەلامی لەگەڵا نەکرد ، بەم نەوعە مایەوە تا وەفاتی کرد ، شەش مانگ لە دوای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ژیا • حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ حیصصەی خۆیی لەوەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەجێی‌هێشتبوو لە خەیبەرو فەدەك‌و ئەو صەدەقەیەی کە لە مەدینەدایە = داواکرد = ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیبای کرد لەوە کە بیداتێ ، فەرمووی : تەرکی شتێك ناکەم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوویەتی بەو ماڵە من هەمووی ئەکەم ؛ چونکی ئەگەر شتێك لە ئەمری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەرك بکەم ئەترسم لە حەق لابدەم •

ئەمما صەدەقەی مەدینەی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەسلیمی ئیمامی عەلی‌و حەزرەتی عەباسی کرد [ئیمامی عەلی بەسەر عەباسا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ غەڵەبەی کرد نەیدایێ] خەیبەرو فەدەکی[1] ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە ژێر تەصەڕوفی خۆیا ئیمساك کرد ، فەرمووی : ئەوانە صەدەقەی پێغەمەرن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆ

(١) ئەم تەرجەمە رەوان نیەو ، باش وایە بڵێ : ئیمامی عومەر ـ خ ـ خەیبەرو فەدەکی لە ژێر دەستی خۆیا هێشتەوە .

ئەو حوقووقانەی کە رووبداو ئەو حادیثاتەی کە ظوهوور بکا ، ئیدارەی ئەوانە عائیدە بە (أولو الأمر) • زوهری ئەفەرموێ : ئێستەیش ئـەوانـە لەسەر ئەو حالەن کە حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ گرتبوویە ژێر دەستی خۆی •

١٥/٣٠٣٧ ـ مالك بن أوس بن الحَدَثان : بينا أنـا جالس في أهلي حين متع [ارتفع] النهار إذا رسول عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] يأتيني ، فقال : أجب أمير المؤمنين ، فانطلقت معـه حتى أدخُـلَ على عمر [رضي الله تعالى عنه] فإذا هو جالس على ُرمال سرير [ما ينسج من سعف النخل ونحوه] ليس بينه وبينه فراش ، متكىء على وسادة من آدَم [جمع أديم] فسلمت عليه ثم جلست ، فقال : يا مال إنه قدم [قد رف • م] علينا من قومك أهل أبيات ، وقد أمرت لهم برضخ [بعطية قليلة] فاقبضه فاقسمه بينهم • فقلت : يا أمير المؤمنين لو أمرت به غيري ! [قال [خذه يا مال•م] اقبضه أيها المرء • ح ـ ١٨٦/٥ وبعده] إذ جاءه حاجبه يرفا ، فقال : هـل لك في عثمان ، وعبدالرحمن ، والزبير ، وسعد [وزاد النسائي وعمرو بن شبة على الأربعة طلحة بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] يســـتأذنون ؟ فقال : نعم ، فأدخِلْهم [فدخلوا ، فسلموا ، وجلســـوا ، ثم جلس يرفـا يسيرا • ح ـ ١٨٦/٥] فلبث قليلا ثم جاء ، فقال : هل لك في عباس وعلي يستأذنان ؟ قال نعم • فلما دخلا قال عباس : يا أمير المؤمنين اقض بيني وبين هذا وهما يختصمان في الذي أفاء الله على رسوله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ من مال بني النضير ، فاستب علي وعباس • فقال الرهـط [عثمان وأصحابه] : يا أمير المؤمنين اقض بينهما وأرح أحدهما من الآخر ، فقـال عمر [رضي الله تعالى عنه] : اتَّئِـدوا [تَيْـدَكم • أخـرى] لا تعجلـوا أنشدكم بالله الذي بإذنه تقوم السماء والأرض هل تعلمون أن رسـول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا نورث ما تركنا صدقة ؛ يريد بذلك نفسه [وغيره من الأنبياء ، كما في حديث : نحن معاشر الأنبياء لا نورث] ؟ قالوا : قد قال ذلك .

فأقبل عمر على عليّ وعباس [رضي الله تعالى عنهم] فقال : أنشدكما بالله هل تعلمان ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد قال ذلك ؟ قالا : نعم . قال : فإني أحدثكم عن هذا الأمر ؛ إن الله سبحانه كان قد خص رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في هذا الفيء بشيء لم يعطه أحداً غيره ، فقال : جل ذكره (وما أفاء الله على رسوله منهم [من بني نضير] فما أوجفتم عليه من خيل ولا ركاب) الى قوله : [(قدير)[1] فكانت هذه خالصة لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم والله ما احتازها دونكم ولا استأثرها عليكم ، لقد أعطاكموها وقسمها فيكم حتى بقي هذا المال منها ، فكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ينفق على أهله نفقة سنتهم من هذا المال ، ثم يأخذ ما بقي فيجعله مجعل مال الله . فعمل ذلك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حياته [أنشدكم بالله هل تعلمون ذلك ؟ قالوا : نعم . ثم قال لعلي وعباس : أنشدكما بالله هل تعلمان ذلك ؟ قالا : نعم ، ح ـ ٥/١٨٦] .

ثم توفي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : فأنا ولي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقبضه أبو بكر فعمل فيه بما عمل به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأنتم حينئذ ، فأقبل على علي وعباس وقال : تذكران أن أبا بكر عمل فيه كما تقولان والله يعلم إنه فيه لصادق بار راشد تابع للحق ، ثم توفى الله

---

(١) الحشر / ٦ .

ـ عز وجل ـ أبا بكر فقلت : أنا ولي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبي بكر فقبضته سنتين من إمارتي أعمل فيه بما عمل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبو بكر ، والله يعلم أني فيه صادق بار راشد تابع للحق ، ثم جئتماني كلاكما وكلمتكما واحدة وأمركما جميع ، فجئتني ، يعني عباساً [يا عباس تسألني نصيبك من ابن أخيك ، وجاءني هذا يريد علياً ، يريد نصيب امرأته من أبيها] فقلت لكما : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا نورث ما تركنا صدقة . فلما بدا لي أن أدفعه إليكما قلت : إن شئتما دفعته إليكما على أن عليكما عهد الله وميثاقه لتعملان فيه بما عمل فيه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبو بكر وما عملت فيه مذ وليت وإلا فلا تكلماني فقلتما : ادفعه إلينا بذلك فدفعته إليكما [فأنشدكم بالله هل دفعتها إليهما بذلك ؟ قال الرهط : نعم ، ثم أقبل على علي وعباس فقال : أنشدكما بالله هل دفعتها إليكما بذلك ؟ قالا : نعم ح ـ ٥/١٨٦] أفتلتمسان مني قضاء غير ذلك ؟ فوالله الذي بإذنه تقوم السماء والأرض لا أقضي فيه بقضاء غير ذلك حتى تقوم الساعة ! فإن عجزتما عنه فادفعا[ه] إلي فأنا أكفيكماه [هنا انتهى ما في ح ـ ٥/١٨٦ في الخمس . ن] .

قال [الزهري] : فحدثت هذا الحديث عروة بن الزبير [رضي الله تعالى عنه] فقال : صدق مالك بن أوس ، أنا سمعت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تقول : أرسل أزواج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عثمان الى أبي بكر يسألنه ثمنهن مما آفاء الله على رسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فكنت أنا أردهن ، فقلت لهن : ألا تتقين الله ؟ ألم تعلمن أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يقول : لا نورث ما تركنا صدقة ، يريد بذلك نفسه ، إنما يأكل آل محمد ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ في هذا المال ؟ فاتتهى أزواج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى ما أخبرتهن • قال عروة : فكانت هذه الصدقة بيد علي منعها علي عباساً [رضي الله تعالى عنهما] فغلبه عليها • ثم كان بيد حسن بن علي ، ثم بيد حسين بن علي ، ثم بيد علي بن حسين ، و [بيد] حسن بن حسن كلاهما كانا يتداولانها ، ثم بيد زيد بن حسن ، وهي صدقة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حقاً ح ـ ٦/٢٧٠ •

تەرجەمەی حەدیثی : ح ـ ١٨٦/٥ و ئاخری حەدیثی ح ـ ٢٧٠/٦ و فەرقەکانی :

ئیبنوشەهابی زوهریی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرمویٚ : مالیکی کوڕی ئەوسی کوڕی حەدثان ـ رحمه الله تعالى ـ فەرمووی : لە وەختێکا لە وەختی گەرمای رۆژا لە ناو ماڵو منالْما دانیشتبووم ئەوەندەم زانی پیاوی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هات وتی : ئەمیرولمؤمنین بانگت ئەکا وەرە خزمەتی • لەگەڵ پیاوەکەیا چوومە خزمەتی تێفکریم لەسەر تەختێکی بە پووشی خورما تەنراو تەشریفی دانیشتبو ، لە بەینی ئەوو تەختە پووشینەکەدا هیچ فەرشێ نەبوو ، شانی دابوە سەر پشتیێکی چەرم ، سەلامم لێ کردو دانیشتم • فەرمووی : ئەی مالیك لە قەومەکەت بەعزێ خەڵق هاتوون ، ئەمرم کردوە عەطایێکی کەمیان بدەنێ ، وەری بگرە لە بەینیانا تەقسیمی بکە • عەرزمکرد : (يا أمير المؤمنين) حەزەکەم ئەمر بە غەیری من بکەی • فەرمووی : ئەی مالیك وەریبگرە •

لەو وەختەدا کە لە خزمەتیا دانیشتبووم یەرفای دەرگاوانی هات عەرزیکرد : عوثمانو عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفو زوبەیرو سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصو [طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵلا] ـ رضي الله تعالى

عنهم ـ هاتوون ئیذنت هەیە بێنە خزمەتت ؟ فەرمووی : بەڵێ • ئیذندران تەشریفیان هاتە خزمەتیو سەلامیانکردو دانیشتن • یەرفا کەمێ دانیشتو دووبارە هاتەوە خزمەتی عەرزیکرد : عەلیو عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هاتوون ئیستیذان ئەکەن • فەرمووی : ئیذنیان بدە بێن • تەشریفیان هاتو سەلامیان کردو دانیشتن • عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : (یا أمیر المؤمنین) حوکم بکە لە بەینی منو ئەمەدا ، یەعنی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ نیزاعیان بوو جوێنیان بە یەك ئەدا لەسەر ئەوەی خوا ـ عز وجل ـ لە ماڵی بەنینەضیر ، کە بە بێ حەرب گیرابوو ، عەطای فەرمووبوو بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەو ذەواتەی کە هاتبوونە خزمەتی عەرزیانکرد : (یا أمیر المؤمنین) حوکم لە بەینیانا بکە لە یەکتری رەحەتیان بکە • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : صەبرتان بێ سوێنتان ئەدەم بەو خوایە کە ئەرزو ئاسمان بە ئیذنی ئەو رائەوەستێ ئێوە عیلمتان هەیە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : ئێمە ، یەعنی جەماعەتی ئەنبیا ئیرثمان لێ ناگیرێ ، ئەوی لە دوای خۆمان بەجێی‌بێڵین صەدەقەیە • رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەم فەرموودەی ئیرادەی نەفسی خۆیی فەرموو ؟ جەماعەتەکە عەرزیانکرد : بەڵێ • لە پاشا عومەر رووی‌کردە عەباسو عەلی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فەرمووی : بە خوا سوێنتان ئەدەم ئێوەیش ئەزانن کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەوەی فەرموە ؟ عەرزیان کرد : بەڵێ فەرموویەتی • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە وابێ قسەتان لەم ئیشە بۆ ئەکەم : خوا ـ عز وجل ـ پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەم فەیئەدا خاص‌کردوە بە شتێکەوە کە بە هیچ کەسی عەطا نەفەرموە • ئەم ئایەتی (حشر)ەی خوێندەوە : [ئەوی خوا عەطای

فەرمووە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ئەموالی بەنی‌نەضـیر
ئێوە نە ئەسپتان بۆ تاو داوە نە وشترتان بـۆ لنگ داوە ، ئـەمما خــوا
ـ عز وجل ـ پێغەمەرانی خۆی موسەللەط ئەکا بەسەر ئەوانەدا کـە ئیرادە
بفەرموێ ، ترس ئەخاتە دڵیانەوە خوا موقتەدیرە بەسەر هەموو شـتێکا]
خوا ـ عز وجل ـ ئەم ماڵانەی بەنی نەضیرو خەیبەرو فەدەکی خاص کردوە
بە خوصووصی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەڵڵاهی بە تەنها
بۆ خۆیی جەمع نەکردۆتەوە تەخصیصی بە خۆیەوە نەکردوە ، هەمووی لـە
بەینی ئێوەدا تەقسیم کردوە ، یەعنی لەو ماڵە بەشی ئێوەیشی بـە تەواوەتی
داوە تەنها ئەم ماڵە ماوە . پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەم بەقییەی
کە لە ئێوە ماوەتەوە صەرفی نەفەقەی ساڵی ئەهل‌و عەیالی ئەکرد . ئەوی
لەوان بمایایەوە ئەیخستە (بیت المال)ەوە [لـە ســـــیلاح‌و حەیوان‌و
مەصلەحەتی موسوڵمانانا صەرفی ئەکرد] پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه
وسلم ـ لە موددەی حەیاتیا بەم نەوعە موعامەلەی کردوە بە خواتان سوێند
ئەدەم ئێوە ئەوە ئەزانن یان نا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ . لە پاشا رووی‌کردە
عەباس‌و عەلی‌و فەرمووی : بە خواتان سوێند ئەدەم ئێوە ئەوە ئەزانن یـان
نـا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ . فەرمووی : پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـه
وسلم ـ وەفاتی کرد ، ئەبوبەکر ـ رضـي الله تعـالی عنه ـ فەرمووی : من
وەلی پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو ماڵەی گرتە لای خـۆی
پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چۆنی لە عەمەل هێنابوو ئەویش وای
لە عەمەل ئەهێنا . خوا ئەزانێ کە ئەبوبەکر لەو ماڵەدا صادق‌و بە ئیحسان‌و
لەسەر رێی حەق‌و تابیعی حەق بوە [ئێوە چوونە خزمەتی تۆ طەڵەبی میراتی
برازات لێ ئەکرد ئەمە [یەعنی عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ] میراتی باوکی
ژنەکەی لێ طەلەب ئەکرد . ئەبوبەکر ـ رضي الله تعـالی عنه ـ فەرمووی :

کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ فەرموویەتی : ئێمە ئیرثمان لێ ناگیرێ ئەوی بەجێی‌بێلین صەدەقەیە . مسلم] .

لە پاشا ئەبوبەکریش ـ رضي الله تعـالی عنـە ـ وەفاتی کرد من وەلی ئەبوبەکر بووم ، دوو ساڵ لە ئەوەلی ئەمیرێتیمەوە گرتمە لای خۆم بـەو نەوعەی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ و ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنە ـ لە عەمەلیان هێنا منیش وام لە عەمەل هێنا ، خوا عیلمی هەیە لەو لە عەمەل‌هێنانەدا صادق بووم بە چاکیم لە عەمەل هێنا ، لە سەر رێی راستو تابیعی حەق بووم . لە پاشا ئێوە هاتن قسەتان لەگەڵ کردم ، قسەتان یەك بوو [یەعنی موتەفیق بوون نیزاعتان لە بەینا نەبوو] ئەی عەباس تۆ هاتی داوای میـــراتی برازات لێ‌کردم ، ئـەمـە ، یـەعنی عەلی ، هـات داوای حیصصەی ژنەکەی کرد لە میراتی باوکی ، پێم‌وتن : پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرموویەتی : ئێمە ئیرثمان لێ ناگیرێ ئەوی بـەجێی بێلین صەدەقەیە . کە مەصلەحەتم وا بۆ دەرکەوت کە بیدەم بە ئێوە وتم : ئەگەر ئارەزووتان پێیێ کە تەسلیمی ئێوەی بکەم بەو شەرتە عەهدو میثاقی خواتان لەسەر بێ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ و ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنە ـ و من لەو وەختەوە کە گرتوومەتە ژێر دەســـتمەوە چۆنمان لە عەمەل هێناوە ئێوەیش بەو نەوعە لە عەمەلی بێنن [یەعنی بە قەدەر ئوجرەتی ئیشـــکردنتان تیـایـا ئینتیفاعی لێ بکەن ، نەیکەن بە موڵك] تەسلیمتان ئەکەم ، وتتان : بەو نەوعە تەسلیممان بکە ، منیش بەو شـەرتە تەسلیمم کردن .. ئەی جەماعەت بە خواتان سوێن ئەدەم وام تەسلیم‌کردن یان نا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ ، لە پاشـا رووی‌کردە مامو برازا ـ رضي الله تعالی عنهما ـ فەرمووی : بە خواتان سوێند ئەدەم بەو شەرتەم تەسلیم‌کردن یان نـا ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ وات تەسلیم‌کردین . فەرمووی : ئێســـتتە

حوكمێكی غەیری ئەم حوكمەم لێ طەلەب ئەكەن ! قەسەم بەو خوایەی كە ئاسمانو ئەرز بە ئیذنی ئەو رائەوەستێ [تا قیامی ساعەت ، ئەبوداود] بە غەیری ئەو حوكمە حوكمێكی تر ناكەم • ئەگەر دەرەقەتی نایێن كە وای لە عەمەل بێنن بیدەنەوە بە من ، من لە كۆڵی ئێوەی ئەخەم •

زوهریی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : ئەم حەدیثی مالیكی كوڕی ئەوسەم بە عوروەی كوڕی زوبەیر وت ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : مالیك راست ئەڵێ ؛ من لە حەزرەتی عایشەی پوورم ـ رضي الله تعالى عنها ـ ی حەرەمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست ئەیفەرموو : حەرەمانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیمامی عوثمانیان راسپاردە خزمەت ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ داوای هەشتیەكیان لەوەی كە خوا ـ عز وجل ـ بە بێ حەربو ضەرب داویەتی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەكرد ، من لەوە وازم پێ ئەهێنان ، پێم‌وتن : بۆ ئێوە هیچ تەقوا لە خوا ناكەن ؟ نازانن كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : ئیرثمان لێ ناگیرێ تەریكەمان صەدەقەیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەقصوودی خۆی بوو ، ئالی محمد ئەم مالە هەر لێی ئەخۆن •• بەو مەنعی منە حەرەمانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو داوای ئیرثە وازیان هێنا هاتنە سەر ئەوە كە خەبەرم دانێ •

لە پاشا ئەم صەدەقە بە دەست ئیمامی عەلیەوە بوو مەنعی عەباسی لێ‌كرد • دوای ئەو بە دەست ئیمامی حەسەنەوە ، لە دواییدا بە دەست ئیمامی حسێنەوە ، لە دواییا بە دەست عەلی كوڕی حسەینەوەو حەسەنی كوڕی حسەینەوە بە شەریكی ئیدارەیان ئەكرد ، لە پاشا بە دەستی زەیدی كوڕی حەسەنەوە بوو • ئەوە صەدەقەی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صەدەقەیێكی حەقە •

ئەموالی یەتیم :

قال الله تعالى : (وآتوا اليتامى أموالهم ولا تتبدلوا الخبيث بالطيب ، ولا تأكلوا أموالهم إلى أموالكم إنه كان حوباً كبيرا)[1] .

تەرجەمە :

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : یەتیم کە باڵغ بوو روشدی پەیدا کردو داوای ماڵی خۆیان کردەوە بیاندەنەوە ، ماڵی خراپی خۆتان تەبدیل مەکەن بە ماڵی چاکی ئەوان ، یەعنی ماڵەکەیان مەگۆڕن کە لە باتی ئـەوە مـاڵی خراپیان بدەنەوە . یاخو مەعنای وایە ماڵی حەرام کە خەبیثە لە باتی مـاڵی طەییبی خۆتان کە حەڵاڵە قەبووڵ مەکەن ، یـا ماڵە حەرامەکە بە قیمەتترو چاتر بێ لە ماڵە حەڵاڵەکە . ماڵی ئەوانیش تێکەڵ مەکەن بـە ماڵی خۆتـان بەیەکەوە بیخۆن ، ئەو خواردنە بەو نەوعە گوناهێکی زۆر گەورەیە .

ولا تؤتوا الســـفهاء أموالكم التي جعل الله لكم قياماً ، وارزقوهم فيها ، واكسوهم ، وقولوا لهم قولاً معروفا)[1] .

تەرجەمە :

ماڵی هەتیوی خۆتان کە وەجهی مەعیشەتتانەو خـوا کردوویـە بـە سەبەبی بەقاتان مەدەن بە سەفیهان کە لە ناوی ببـەن ، لـەو ماڵـە رزقیان بدەنێو لیباسیان بۆ بکەن، قسەی خۆشیان لەگەڵ بکەن. یا ماڵ عامە ئەگەر هی هەتیوەکانیان بێ تا ئیثباتی روشد نەکەن مەیدەنە دەستیان ، ئەگەر هی خۆتانە مەیدەنە دەست مناڵو ژنی موسریفو بێعەقڵ .

---

(1) النســـاء / ٢ .

(1) النســـاء / ٤ .

وابتلوا اليتامى ، حتى إذا بلغوا النكاح ، فإن آنستم منهم رشدا فادفعوا إليهم أموالهم ، ولا تأكلوها إسرافا وبدارا أن يكبروا ، ومن كان غنياً فليستعفف ، ومن كان فقيرا فليأكل بالمعروف ، فإذا دفعتم إليهم أموالهم فأشهدوا عليهم ، وكفى بالله حسيبا)[٢] ئەووەڵی صەحیفەی نیسا •

تەرجەمە :

هەتیوەکانتان لە پێش بلووغا تەجرەبە بکەن ، فێری دین‌و خرید‌و فروخت‌و دنیاداریی[١] بکەن تا بالغ ئەبن ، کە بالغ بوون‌و زانیتان کە ماڵ بەفیڕۆ نادەن ماڵەکەیان بدەنەوە خۆیان ئیدارەی بکەن •

ئەی ئەولیای هەتیو ماڵی هەتیو مەخۆن بە ئیسرافی زیاد لە ئوجرەتی تەنمیەو موحافەظەی بۆ خاتری ئەمە عەجەلە بکەن لە خواردنیا مەبادا گەورە بین‌و ماڵەکە لە مەیدانا بێ‌و داواتان لێ بکەنەوە • ئەوی دەوڵەمەند بێ موحتاج نەبێ بە ئوجرەتی عەمەلی عیففەت بکا لە خواردنی ، ئەوی فەقیر بێ بەو نەوعە کە شەرع بە جەوازی داشتوە بخوا کە لە دوای بلووغ‌و ئیثباتی روشد ماڵەکانتان تەسلیم‌کردنەوە شاهیدیان لەسەر بگرن لەبەر دەفعی توهمەت گینا لە مەحکەمەدا دەعوای ئیعادەتان بە بێ شاهید مەسمووع نابێ ، خوا کافیە بۆ موحاسیب ، موخالەفەی ئەمری مەکەن •

(للرجال نصيب مما ترك الوالدان والأقربون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والأقربون ، مما قلّ منه أو كثر ، نصيباً مفروضا)[٢] نیسا صەحیفەی دوو •

---

(٢) النساء / ٦ •

(١) « فێری دین‌و ... » ئەم دێڕە رەوان نیەو راست وایە ئاوا بێت : « فێری دین‌و خرید‌و فروخت‌و دنیاداریان بکەن » .

تەرجەمە :

لەوەی کە باوكو دایكو خزمو کەسو کار بەجێی یێڵن بۆ پیاوانو بۆ ژنان ، کەم یا زۆر ، هەر یەکـە حیصصەیێکی موعەییەنی هـەیـە بـە پێی فەرائیض •

(وإذا حضر القسمة أولو القربى واليتامى والمساكين فارزقوهم منه ، وقولوا لهم قولاً معروفا)[1] نیسا صەحیفەی دوو ، ح – ٥/١٧ •

تەرجەمە :

کە خزمو هەتیوو میسکین لەوانەی کە ئیرث نابەن حازری تەقسیمەکە بن رزقێکی کەمیان پێ عەطا بکەنو ، قسەیێکی خۆشو باشیان پێ بڵێن ، بەوە دڵیان بەجێ بێنن • یەعنی ئەگەر وارثەکان گەورە بن ســــونەتە شتێکیان بدەنێ ، ئەگەر منالّ بن بەوانەی کـــە حازرن بڵێن : چی بکەین وارثەکان منالّن هەتیون ، لەوە هیچتان مومکین نیە بدرێتێ •

١٦/٣٠٣٨ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال [موقوفـاً عليه] : إن ناساً يزعمون أن هذه الآية نســخت [بآية المواريث] ولا والله ما نسخت ، ولكنها مما تهاون الناس هما [أي المتصرفان في التركة] واليان : وال يرث وذاك الذي يَرْزُق ، ووال لا يرث [كولي اليتيم]فذاك الذي يقول بالمعروف ، يقول : لا أملك لك أن أعطيك [شــيئاً منــه ، إنما هو لليتيم ، ولو كان لي منه شيء لأعطيتك] ح – ٥/١٨ • ئایەتەکەم موافیقی ئەمە تەرجەمە کردوە •

---

(٢) النســــاء / ٧ •

(١) النســــاء / ٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : بەعزێ کـەس ئەڵێن : ئەم ئایەتە مەنسووخە بە ئایەتی میرات ، خەیر وەڵلاهی مەنســووخ نیە ، فەقەط خەڵق بێ موبالاتیان کردوە لە حوکمی ئایەتەکەداو عەمەلیـان پێنەکردوە • ئەوی لە ماڵی میرات ویلایەتی تەصەڕوفی بۆ هەیە دوانـن : یەکێـکیان واریثی باڵغە ، ئەوە ئەوەیە کە رزق بەو خزمو هەتیوو فەقیرانـە ئەدا کە حازری تەقسیمەکەن ؛ چونکی ماڵەکە ماڵی خۆیانە ، خۆیشـــیان باڵغن بۆیان هەیە کە بە حوسنی رەزا دڵی کەسو کارو هەتیوو فەقیر بەجێ بێنن • یەکێـکیان واریث نیە وەلی هەتیوەکانە ، ئەوانە بەوانەی کە حازرن ئەڵێن : چی بکەین ماڵی هەتیوە هی ئێمە نیە ناتوانین هیچتان بدەینێ •

۳۰۳۹/۱۷ ـ عن عائشة ـ رضـي الله تعـالى عنها ـ (ومن كـان غنيـاً فليســـتعفف ومن كان فقيراً فليأكل بالمعروف)[١] قالت : أنزلت في والي اليتيم أن يصيب من ماله إذا كان محتاجاً بقدر ماله بالمعروف ح ـ ٥/٢٠ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئایەتی (ومن کان غنیا) دەرحەقی وەلی هەتیو نازڵ بوە کە ئەگەر موحتاج بێ بۆی دروستە میقداری مەعرووف بەقەد ماڵەکەی ، یەعنی بە قەد سەعیکردنی لە ماڵەکەیا ، بخوا •

(وليخش الذين لو تركوا من خلفهم ذرية ضــــعافاً خافوا عليهم ، فليتقوا الله وليقولوا قولاً سديدا)[٢] نساء/ص : ٢ •

---

(١) النســـاء / ٦ •
(٢) النســـاء / ٩ •

جاریە کە وەقفە مونقەطیع نابێ تا وەقفەکە بمێنێ • بەڵکو تـا قیامەت وەك ئاو جاری ئەبێ • عەمەلێکی بێ کە خەڵق پێی مونتەفیع بێ • ئەولادێکی صالحی بێ دۆعای خێرو ئیستیغفاری بۆ بکا • ئەمانەیش مونقەطیع نابن •

١٩/٣٠٤١ – عن ابن عمر – رضي الله تعالى عنهما – أن عمر [رضـي الله تعالى عنه] تصدق بمال له على عهد رسول الله – صلى الله تعـالى عليـه وسلم – وكان يقال له : ثَمْغ ، وكان نخلا ، فقال عمر : يا رسـول الله إني استفدت مالاً وهو عندي نفيس ، فأردت أن أتصـــدق بـه ، فقال النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – : تصدق بأصله لا يباع ولا يوهب ولا يورث ولكن ينفق ثمره ، فتصدق به عمر [رضي الله تعالى عنه] فصدقته ذلك في سبيل الله ، وفي الرقاب ، والمســاكين ، والضيف ، وابن السبيل ، ولذي القربى ، ولا جناح على من وليه أن يأكل منه بالمعروف [بقدر أجرة عمله] ويؤكله صـــديقه غير متموِّل [غير متأثـل ، أخرى] ح – ٥/٢٠ ، م – ٧/٩٠ •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر – رضي الله تعالى عنه – لە زەمانی پێغەمەرا – صلى الله تعالى عليه وسلم – ماڵێکی بوو ناوی ثەمغ بوو ، باغی خورما بوو کردی بە صـــەدەقە • پێغەمەر – صلى الله تعـالى عليـه وسلم – ئەمری پێ‌فەرموو : ئەصلەکەی بکە بە صەدەقە کـە نەفرۆشـــرێ ، نەبەخشرێ ، بـە ئیرث نەگیررێ ،ئەمما مەنفەعەتەکەی ئینفاق بکرێ ، بەو نەوعە ئیمامی عومـەر – رضي الله تعالى عنه – کردی بـە صەدەقە لـە (في ســبيل الله)دا ، لـە رەقەبەئازادکردنا ، لە فەقیرو فوقەرادا ، لە میوانا ، لە رێبوارا ، لە خـزم‌و ئەقریبادا ، گوناە نەبێ لەسەر موتەوەلیەکەی کـە بە قەد ئوجرەتی عادەتی پێی بخوا ، دەرخواردی ئەحبابی بدا ، ئەمما نەیکا بە ماڵ بۆ خۆی •

(ويسألونك عن اليتامى . قل : إصلاح لهم خير ، وإن تخالطوهم فإخوانكم ، والله يعلم المفسد من المصلح ، ولو شاء الله لأعنتكم ، إن الله عزيز حكيم)[1] لأعنتكم : لأحرجكم وضيق عليكم (وعنت الوجوه للحي القيوم) خضعت ح ـ ٥/٢١ ، البقرة .

ئەبوداودو نەسائیو حاکمو ئیبنوجەریر لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وە ریوایەت ئەکەن کە ئایەتی (ولا تقربوا مال اليتيم ... الآية)[1] ئیسرا [یەعنی بە چاکیی نەبێ نزیك بە مالی هەتیو مەکەون تا ئەگاتە حەددی روشد ، وەفا بە عەهدی خوا بکەن کە لەگەڵ ئێوەیا کردوە ، کە موعامەلە دەرحەقی یەتیم داخلی ئەو عەهدەیە ، چونکی عەهدێکە خوا لەگەڵ عیبادی خۆی کردوویەتی ، لێی ئەپرسرێتەوە بەجێ هاتوە یان نا] ئایەتی (إن الذين يأكلون أموال اليتامى ... الآية) [تەرجەمەی رابورد] نازڵ بوو .. ئەوانەی کە هەتیویان لە لا بوو مالی خۆیان جوێ کردەوە ، خۆراکو خواردنەوەیان بە جوێ بۆ ئەکردن ، وا ئەبوو هەتیوەکە هەمووی پێ نەئەخورا بۆیان هەڵەگرتن کە لە دواییدا بیخوا ، بەعزێ وەقت ئەو پاشماوە خراپ ئەبو ، ئەترشا ، بۆنی ئەکرد ، ئەو حالە لەسەر وەلیی هەتیو گران بوو چوون عەرزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یان کرد ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە تەرجەمەی وایە :

ئەی محمد دەرحەقی مالی هەتیو لێت ئەپرسن کە چۆنی موعامەلە لەگەڵ بکەن وایان جواب بدەرەوە کە ئیصلاحی مالیان بەو نەوعەی کە مەصلەحەت بێو بە مەنفەعەت بێ بۆیان خێرەو ئەجری گەورەیە ، ئەگەر مالیان تێکەڵ بە مالی خۆتان بکەن ئەوانە برای دینی خۆتانن ، بۆ برای

---

(١) البقرة /٢٢٠ .

(١) الاسراء / ٣٤ .

دینیی لازمە موعـاوەنەتی یەکتری بکەن ، یەعنی زەرەریـان پێ‌مەگەیێنن • مەنفەعەتی خۆتانتان چۆن ئەوێ وایان موعامەلە لەگەڵ بکەن ، خوا ئینسانی موفسیدو ئینسانی موصلیح لە یەك جوێ ئەکاتەوە ، بەپێی ئەوە لە ئاخیرەتا موعامەلەتان لەگەڵ ئەکـا ، ئەگەر خـوا ئیرادە بکا دەرحەقی ماڵی یـەتیم ئەتانخاتە مەشەقەتەوە ، یەعنی تەکلیفتان لێ ئەکا بێ ئەمـە ماڵتان تێـکەڵ بکەن بە ماڵی هەتیو بە وەجهی ئەحسەن تەنسیەی بکەن‌و بۆیان بهێننە ناو ، خوا عەزیزەو غالبە ، قودرەتی بەسەر هەموو شتا هەیە کـە بیکا ، حەکیمە ئەوی بیکا موافیقی حیکمەتە •

بوخاری مەعنای (أعنت) لێك‌ئەداتەوە ئەفەرموێ : (أعنت) بە مەعنا (أحرج)ەیـە یەعنی ئەتانخاتە زەحمەتەوە ، تەکلیفی شـاقەتان لێ ئەکا ، ئەمما نایکا • بە موناســـــەبەی (أعنت)وە مەعنای (وعنت الوجوه للحي القيوم)یش[1] بەیان ئەکا ؛ چونکی لە لەفظا ئەشوبهێن بەیەك ، یەعنی رووی هەموو مەخلووقات تەزاضوع‌و خوضووع ئەکەن بۆ ئـەو ذاتەی کـە بـە حەیاتی ذاتی‌و حەقیقی حەیاتی هەیە ، هەموو کائینات بە ئیرادەو قودرەتی ئەو وجوودی هەیەو راوەستاوە ، ئەگەر یەك ئان شــــــوعلەی ئیرادەو قودرەتی لە مەخلووقات جوێ بێتەوە بە جارێ هەموو ئەچنە عەدەمەوە وەك شوعلەی رۆژ لە هەر کوێ بدا رووناکی ئەکا ، لێی لادا دەزبەجێ تاریك ئەبێ •

(اعنت) صەحیحە (عنت) لە (عنو)ە ناقیصە ، ئەم تۆزە موخالیفی شەرتی تەرجەمەیە بۆ عەوام ئەمما مەجبووری‌یە •

ئەنەس – رضي الله تعالی عنه ـ خانوویێکی وەقف‌کرد کە خۆی لـە جێیێ بهاتایەوە تیا دائەبەزی •

---

(1) طـه / ١١١ •

زوبەیر - رضي الله تعالی عنه - چەند خانوویێکی وەقف کرد فەرمووی : ئەو کچانەم کە مێردیان تەڵاقیان بدەن یا بە هەر نەوعێ لە مێرد جوێبنەوە بەو شەرتە زەرەری پێنەگەیێنێ خۆیشی موتەضەڕیر نەبێ تیا دابنیشێ کە ئیحتیاجی نەما هیچ حەقی لەو خانوانەدا نەبێ •

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالی عنهما - حیصەی خۆیی لە خانووی عومەر - رضي الله تعالی عنه - کرد بە سوکنا بۆ ئالی خۆی بۆ ئەوانە کە موحتاج بن •

عوثمانی کوڕی عەففان - رضي الله تعالی عنه - لەو وەختەدا کە موحاصەرەیان دا [چونکی عەبدوڵلای کوڕی سەعدی کوڕی ئەبوسەرحی کرد بە والی میصر] سەری بەرزکردەوە بۆ ئەوانەی کە موحاصەرەیان دابوو فەرمووی : بە خواتان سوێن ئەدەم ، هەر ئەوانە سوێند ئەدەم کە ئەصحابی پێغەمەرن ، - صلی الله تعالی علیه وسلم - بۆ ئێوە نازانن کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ بیری (رومە) هەڵبکەنی بەهەشتی بۆ هەیە ، من هەڵم‌کەند ؟ بۆ نازانن کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ تەجهیزی (جیش العسرة) بکا [کە ئەچوون بۆ (تەبووك) هیچیان نەبوو ، وەختێکی زۆر گەرم بوو] بەهەشت بۆ ئەو بێ ، من تەجهیزم کرد ؟ هەموو تەصدیقی فەرموودەکەیان کرد • یەعنی کە ئەوە ئەزانن کە لە سەر زمانی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - خوا دوو دەفعە بەهەشتی داوە بە من ، بیرەکە خۆم هەڵم‌کەندوەو تەعمیرم کردۆتەوە بۆ موحاصەرەتان داوم‌و مەنعی ئاوی ئەو بیرەتان لێ کردووم ؟ خ - ٢٧/٥ •

هيبـه :

٣٠٤٢/٢٠ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لو دعيت إلى = ذراع أو = الى كراع [پێچکه] لأجبت ، ولو أهدي إليّ ذراع أو كراع لقبلت ح ـ ٣٢٣/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر بانگ بکرێمە سەر = دەستێ یا = پێچکەیێ ئیجابەتی ئەکەم ، ئەگەر دەستێ یا پێچکەی حەیوانێکم بە دیاریی بۆ بێنن قەبووڵی ئەکەم •

ئیجابەتی دەعوەت ، قەبووڵکردنی دیاریی سوننەتە ، با کەمیش بن •

٣٠٤٣/٢١ ـ وعنه قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا أتي بطعام سأل عنه : أهدية أم صدقة ؟ فإن قيل صدقة ، قال لأصحابه : كلوا ولم يأكل • وإن قيل هدية ضرب بيده ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأكل معهم ح ـ ٣٢٦/٤ •

تەرجەمە :

= پێغەمەر = ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەعامێکیان بۆ بهێنایە ئەیپرسی : هەدیەیە یا صەدەقەیە ؟ ئەگەر عەرزیان بکردایە صەدەقەیە بە ئەصحابی ئەفەرموو : ئێوە بیخۆن ، خۆی نەیەخوارد ، ئەگەر عەرزیان بکردایە هەدیەیە دەستی ئەکرد بەخواردن لەگەڵیان •

٣٠٤٤/٢٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يا نساء المسلمات لا تحقرن جارة لجارتها ولو فِرْسنَ شاة [سمورچە] م ـ ٣١٣/٤ ، ح ـ ٣٢٢/٤ ، ت • وفي أوله :

تهادوا فإن الهدية تذهب وحر الصدر • وعن عائشة : يا نساء المؤمنين تهادوا ولو فرسن شاة ؛ فإنه يثبت المودة ، ويذهب الضغائن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : [ئەی ژنی موسوڵمانان هەدیيە بۆ یەك بنێرن با سمورچە بزنێ بێ ؛ چونكە هەدیيە مەحەببەت زیاد ئەكا ، بوغض‌و كین لە دڵا نایێڵێ] ئەی ژنی موسوڵمانان هیچ دراوسێ‌یێ دیاریی دراوسێی بە حەقیر نەزانێ با سمورچە بزنێ بێ •

٣٠٤٥/٢٣ ـ أنس زعم [أي قال] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان لا يرد الطيب ح ـ ٣٢٩/٤ ، ت ، ن ، مر في اللباس[1] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆنی خۆشی رەدنەئەكردەوە •

٣٠٤٦/٢٤ ـ ئەسماء ـ رضي الله تعالى عنها ـ بە قاسمی كوڕی محمدو بە عەبدوڵڵای كوڕی ئەبیعەتیقی فەرموو : لە عایشەی خوشكم (غابە)م ـ باغێكە ـ بە ئیرث گرت ، موعاویە صەد هەزاری دامێ نەمدا ، ئەوە بۆ ئێوە بێ ح ـ ٣٤١/٤ •

سەبەبی ئەوە كە عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ وەفاتی كرد ئەسماو ئوممو كولثووم‌و ئەولادی عەبدوڕەحمان ئیرثیان گرت ، كوڕانی محمدی برای ئیرثیان لێ نەگرت •• چونكی ئەولادی محمد دایك‌و باوكی‌ی عایشە نەبوون ئەسماء ـ رضي الله تعالى عنها ـ جەبری خاطری قاسمی كرد عەبدوڵڵای كوڕی ئیبنوئەبیعەتیقی كرد بە شەریكی ؛ چونكی هەرچەندە عەبدوڕەحمان برای دایك‌و باوكی عایشە بوو ، عەبدوڵڵای كوڕی

---

(١) باسی لیباسی بۆ گەڕام بەم لەفزە نەمدۆزییەوە .

ئەبوعەتیق چونکی ئەبوعەتیقی کوڕی عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە حەیاتا بوو عەبدوللا واریث نەئەبوو •

قەسطەلانی ئەلێ : ئەم تەعلیقەم نەدۆزیەوە •

پاداشی هیبە :

٣٠٤٧/٢٥ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقبل الهدية ويثيب عليها ح ـ ٣٣٠/٤ ، د ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەدییەی قەبووڵ ئەکردو پاداشی ئەدایەوە •

الرجوع في الهبة(١) :

٣٠٤٨/٢٦ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ليس لنا مَثَل السَّوْءِ الذي يعود في هبته كالكلب يرجع في قيئه ح ـ ٣٤٩/٤ فيأكله م ـ ٧٠/٧ بفرق ما •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە مەثەلی خراپەمان نیە ، ئەوی هیبە بکاتو لێی روجووع بێتەوە وەکوو سەگ وایە کە ئەڕشێتەوەو ئەچێتەوە سەر رشانەوەکەی دووبارە ئەیخواتەوە •

بوخاری ئەفەرموێ : بەعزێ کەسان یەعنی ئیمامی ئەعظەم ـ رحمه الله ـ وتوویەتی : ئەگەر کەسێ هەزار درهەم یا زیاتری بە کەسێ هیبە کرد

(١) پاشکەزبوونەوە لە هیبەو بەخشش •

تا چەند سالێ ئەو پارەیە لای ئەو کەسەی کە پێی هیبەکردوە بمێنێتەوە لەوەدا واهیبەکە حیلەی کرد [کە لەگەڵ (موهوب لە)ەکە ئیتتیفاقیان کرد کە تەصەڕوفی تیا نەکا] لە پاشا واهیبەکە لە هیبەکەی روجووعی کردەوە ، لەسەر هیچیان زەکات نیە • بەم حیلەیە ئیمامی ئەعظەم موخالەفەی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـی کردوە ، ئیسقاطی زەکاتی کردوە ح ـ ١٠/١٠٩ •

٢٧/٣٠٤٩ ـ عن نعمان بن بشیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن أباه أتى به الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : إني نحلت ابني هذا غلاماً • فقال : أكل ولدك نحلتَ مثله ؟ قال : لا • قال : فارجعه ح ـ ٤/٣٣١ ، م ـ ٧/٧١ ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

نوعمانی کوڕی بەشیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : باوکم بردمیە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیکرد : ئەم کوڕەم غولامێکم داوەتێ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بە کوللی منداڵێکت ئەوەندەت داوەتێ ؟ عەرزیکرد : خەیر • فەرمووی : لێی روجووع بەرەوە •

لە عەطادا تەسویە لە بەینی ئەولادا فەرزە ، شایەد = جیاوازی = کرا روجووعبوونەوە لە فەضلەکەی فەرزە • روجووع نەبێتەوە لە دوای ئەو بەشکردنی لازمە •

٢٨/٣٠٥٠ ـ وعنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ وهو على المنبر يقول : أعطاني أبي عطية [أي غلاماً] فقالت [أمي] عمرة بنت رواحة : لا أرضى حتى تشهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأتى رسول الله ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ فقال ـ إني أعطيت ابني من عمرة بنت رواحة [رضي الله تعالى عنهما] عطية ، فأمرتني أن أشهدك يا رسول الله [قال : ألك بنون سواه ؟ قال : نعم • قال : فكلهم أعطيتَ مثل هذا ؟ قال : لا • قال : فلا أشهد على جور م ـ ٧٢/٧] قال : أعطيت سائر ولدك مثل هذا ؟ قال : لا • قال : فاتقوا الله واعدلوا بين أولادكم • قال : فرجع [أبي ، م] فردّ عطيته ح ـ ٣٣٢/٤ ، م ـ ٧٢/٧ •

وفي مسلم في هذه الحادثة روايات كثيرة مآل الكل : أن التسوية بين الأولاد في العطية واجبة •

تەرجەمە :

نوعمانی كوڕی بەشير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەسەر مينبەر ئەفەرموێ : باوكم عەطايێكی لەگەڵ كردم ، عەمرەی دايكم وتی : تا پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر نەگری بە شاهيد رازیئابم• باوكم چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیكرد : عەطايێكم لەگەڵ ئەم كوڕەما كردوە ، عەمرەی دايكی ئەمری پێكردم كە بتكەم بە شاهيد (يا رسول الله) فەرمووی : كوڕی ترت هەيە غەيری ئەمە ؟ عەرزیكرد : بەڵێ • فەرمووی : بەوانی تريش ئەوەندەت داوێ ؟ عەرزیكرد : خەير • فەرمووی : لە خوا بترسن ، عەدالەت بكەن لە بەينی ئەولادتانا ، من شەهادەت لەسەر زوڵم نادەم • باوكم غولامەكەی لێسەندمەوە •

ناوبردن بە زوڵم دەلالەت لەسەر حەرامی ئەكا •

وای بۆ حاڵی ئەوانەی وەقف لەسەر ئەولادی ذوكوور ئەكەن !!

لەم مەسئەلەدا ئەحاديث زۆرە ، مەعنای هەموويان يەكێكە ، ئەوەندە كافيە •

٣٠٥١/٢٩ - عن كريب مولى ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أن ميمونة بنت الحرث - رضي الله تعالى عنها - أخبرته أنها اعتقت وليدة ولم تستأذن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فلما كان يومها الذي يدور عليها فيه قالت : أشعرت يا رسول الله أني اعتقت وليدتي ؟ قال : أو فعلت ؟ قالت : نعم • قال = أما أنك = لو أعطيتها أخوا[تك ، م] لك ، كان أعظم لأجرك ِ ح - ٣٣٤/٤ ، م - ٣٧٣/٤ ، ن •

تەرجەمە :

مەیموونەی حەرەمی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بێ ئەمە ئیستیذان لە پێغەمەر بکا - صلى الله تعالى عليه وسلم - جاریەیێکی ئازاد ئەکا ، لە نۆبەیا کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی ئەچێتە لای عەرزی ئەکا : (یا رسول الله) خەبەرت هەیە کە جاریەکەم ئازاد کرد ؟ ئەفەرموێ : بۆچی ئازادت کرد ؟ عەرزیئەکا : بەڵێ • پێیفەرموو : خەبەرت بێ ئەگەر بتدایە بە خاڵەکانت ، لە ریوایەتی (موەطەء)ا بتدایە بە خوشکەکانت ، ئەجرت زیاتر ئەبوو •

لە ریوایەتی (نەسائی)دا بۆ کچی خوشکەکەت پێ نەجات نەدا لە شوانیی مەڕ ؟

ئینسان خزمی موحتاجی بێ ئیحسان پێکردنیان لە عەبدئازادکردن باشترە • « خێر بۆ خوێش نەك بۆ دەروێش » •

٣٠٥٢/٣٠ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : قلت : يا رسول الله إن لي جارين ِ فإلى أيّهما أهدي ؟ قال : إلى أقربهما منك ِ باباً ح - ٣٣٥/٤ •

تەرجەمە :

عايشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : وتم : (يا رســـول الله) دوو دراوسێم هەیە هەدیە = لە پێشا = بۆ کامیان بنێرم ؟ فەرمووی : بۆ ئەوەی کە دەرگای لێتەوە نزیکە •

٣٠٥٣/٣١ ـ (عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ) ئەفەرموێ : لـە رێی خوادا یـەکێـکم ســـــواری ئەســــپێکی باش کـرد ، ئەوەی کە ئەسپەکەم داێ ماڵی نەبوو ، ئەسپەکەی بە ضائیع ئەدا ، ئیرادەم کـرد لێی‌بکڕمەوە ، ظەنم وابوو کە بە هەرزان ئەیفرۆشێ • پرسم بـە پێغەمـەر ـ صـلی الله تعالی علیـە وسلم ـ کـرد فەرمووی : بە درهەمێکیش بتداتێ مەیکڕە ؛ چونکی مەثەلی ئەوەی لە صەدەقەی روجووع بێتەوە وەك مەثەلی سەگ وایە کە دەم ئەنێتە رشـــــانەوەی خۆی ئەیخواتەوە ح ـ ٣٥٠/٤ ، م ـ ٦٨/٧ •

لە دەرحەقی روجووع‌بوونەوە لـە هیبـە حەدیثی زۆر هەیە ، مەئالی هەموویان یەکێکە •

بوخاری ئەفەرموێ : بەعزێ کەسان [ئیمامی ئەعظەم] فەرموویەتی : بۆی هەیە روجووع بێتەوە لە صەدەقەی • ح ـ ٣٥٧/٤ •

العمری ، والرقبی :

عومرا لە عومرە • روقبا لە روقووبە ، یەعنی ئینتیظار •

مەعنایان یەکێکە ، عومرا ئەوەیە بە یەکێ بڵێ : ئەم ماڵەم دا بـە تـۆ تـا ماوی • سێ صوورەتی هەیە :

(١) ئەم شتەم دا بە تۆ تـا ماوی ، کە مردیت بۆ واریثەکانت بێ • ئەمە هیبەیەو دروستە ، عیبارەتەکەی درێژە •

(٢) ئەمەم دا بە تۆ تا ماوی ، هیچی تر نەڵێ • دوو قەولی شافیعی لەمەدا هەیە • قەولی جەدیدی دروستە •

(٣) ئەمەم دا بە تۆ تا ماوی کە مردیت بۆ من بێ‌و بۆ واریثی من • ئەمەیش دروستە • شەرتی (کە مردی بێتەوە بۆ خۆم) لەغوە ، نابێتەوە بۆ خۆی بۆ واریثی (موهوب لە)ەکە ئەبێ •

ئەحمەد ئەفەرموێ : عومرای موطڵەق دروستە • مووەقەت دروست نیە • مالیك ـ رحمە اللە ـ ئەفەرموێ : عومرا تەملیکی مەنفەعەتە ، تەملیکی رەقەبەی ماڵەکە نیە • مەذهەبی حەنەفی وەك مەذهەبی شافیعی‌یە •

نەسائی بە سەنەدی صەحیح لە ئیبنوعەباس ـ رضي اللە تعالی عنهما ـ وە بە مەوقووفی ریوایەت ئەکا عومراو روقبا یەکێکن • (عبدالكريم عن عطاء مرسلا) ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ نەهی کردوە لە عومراو روقبا • لێم‌پرسی : عومرا چیە ؟ فەرمووی : ئەوەیە کە کەسێ بە کەسێ بڵێ : ئەمە بە قەیدی حەیات بۆ تۆ بێ • لە طەریقی ئیبنوجورەیج بە مەرفووعیی ریوایەت ئەکا کە عومراو روقبا نیە ، کەسێ بیانکا لە حەیاتاو لە مەماتا هەرهی خۆیەتی ، فەقەط مەعنای وایە بە شەرتی روجووع لە دوای مردن دروست نیە ، ئەمما بە بێ ئەو شەرتە دروستە • قەسطەلانیی ، ٣٥١/٤ •

٣٢/٣٠٥٤ ـ جابیر ـ رضي اللە تعالی عنە ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ ، هەر پیاوێ عومرا بکا بۆ کەسێك‌و بۆ ئەولادی ئەو کەسە ، بۆ ئەو کەسەو ئەولادی ئەو کەسە ئەبێ ، دوای مردنی ئەو کەسە ناچێتەوە بۆ صاحێبەکەی بۆ ئەولادی ئەو کەسە ئەبێ کە داویەتێ ؛ چونکی عەطایێکی وای کردوە کە ئیرثی تیا جاری ئەبێ م ـ ٧٥/٧ •

٣٣/٣٠٥٥ ـ جابیر رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : عومرایێ کـــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەتوای دروســتبوونی داوە ئـەو عومرایەیە کە بڵێ : ئەمە بـۆ تۆو ئەولادی تۆ بێ ، ئەمما ئەگەر بڵێ : بـە قەیدی حەیات بۆ تۆ بێ ئەوە روجووع ئەکاتەوە بۆ صاحێبەکەی ، یەعنی ئیرثی تیا جاری نابێ م ـ ٧/٧٦ •

٣٤/٣٠٥٦ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنـه ـ ئەفەرموێ : پێغـەمـەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ دەرحەقی کەسێ کـە بڵێ ئەمە بۆ فلانو ئەولادی بێ [یعني نسلا بعد نسل ، نسلا بعد نسل[1]] بە قەطعیی حوکمی کردوە بەمە کە بۆ ئەو کەسەو ئەولادی ئەبێ شەرتو ئیستیثنای تیا دروست نیە • ئەبوسەلەمە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : چونکی عەطایێکی کردوە کە ئیرثی تیا جاری ئەبێ ئیرثەکە قەطعی شەرطەکەی ئەکا م ـ ٧/٧٧ •

٣٥/٣٠٥٧ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنـه ـ ئەفەرموێ : پێغـەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ماڵی خۆتان لەســــەر خۆتـان موحافەظە بکەن ، بە عومرا بە فەسادی مەبەن ، بە زیندوویی‌و بە مردوویی ئەبێ بە هی ئەو کەسەی کە ئەیدرێتێ‌و بۆ ئەولادی ئەو ئەبێ م ـ ٧/٧٧ •

٣٦/٣٠٥٨ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئەنصار ماڵی خۆیان ئەکرد بە عومرا بۆ موهاجیر ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێفەرموون : کە ماڵی خۆتان توند بگرن [یەعنی بـە فەســـادی مەبەن] م ـ ٧/٧٨ •

٣٧/٣٠٥٩ ـ ئەبوزوبەیر ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ژنێ باغێکی بوو لە مەدینەدا کردی بە عومرا بۆ کوڕێکی ، کوڕەکەی وەفـاتی کـرد ،

---

(١) واتە پشتاوپشتو بەرە لە دوای بەرە •

کوڕێکی لە پاش بەجێما ، دایکیشی لە دوای ئەو وەفاتی کرد ، ئەو کوڕە چەند براێکی بوو ئەولادی ئەو ژنە بوون ، ئەم کوڕانە بە کوڕی کوڕە مردوەکەیان وت : ئیتر باغەکە ئەبێتەوە بە ماڵی ئێمە ، کوڕە باوکمردوەکە ئەڵێ : خەیر ماڵی باوکی خۆمانە لە حەیاتاو لە مەماتا ۰ چوونە لای طاریقی مەولای عوثمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ طاریق جابیری بانگ کرد ، جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ شەهادەتی دا لەسەر پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە فەرموویەتی : عومرا ماڵی ئەوەیە کە ئەیدرێتێ [یەعنی حیا ومیتا][1] طاریق حوکمی پێ‌کرد ، لە پاشا بۆ عەبدولمەلیکی نووسی ، عەبدولمەلیك وتی : جابیر راستی فەرموە ۰ طاریق حوکمەکەی ئیمضاکرد[2] ۰ ئەبوزوبەیر ئەفەرموێ : تا ئیمڕۆ ئەو حائیطە[3] ۰ هی ئەولادی ئەوەیە کە عومراکەی بۆ کراوە ۰

۳۸/۳۰٦۰ ـ جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حوکمی کردوە بەمە کە عومرا ماڵی ئەوەیە کە ئەیدرێتێ خ ـ ٤/۳٥۱ ، م ـ ۷/۷۸ ، ت ، جە ، ن ، د ۰

۳۹/۳۰٦۱ ـ ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : عومرا دروستە ح ـ ٤/۳٥۱ ۰

اللقطة ـ ماڵدۆزینەوە ، ماڵی دۆزراوە :

٤۰/۳۰٦۲ ـ عن زید بن خالد ـ رضي الله تعالی عنه ـ قال : جاء رجل الی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فسأله عن اللُّقَطَة ؛

(۱) واتە : لە ژیاناو لە مردنا .
(۲) واتە : حوکمەکەی رەوا داو چەسپاندی .
(۳) مەبەست لە حائیط باخە .

فقال : أعرف عفاصها [وعاءها] ووكاءها [خيطها الذي يشد به وعاؤها]
ثم عرّفها سنة ؛ فإن جاء صاحبها [فردّها إليه] وإلا فشأنك بها • قال :
فضالّةُ الغنم ؟ قال : هي لك ، أو لأخيك ، أو للذئب • قال : فضالّةُ
الإبل ؟ [فغضب حتى احمرت وجنتاه ، ٨ – ١/١٨٦] قال : ما لك ولها ؟
معها سقاؤها وحذاؤها [خفها] ترد الماء ، وتأكل الشجر [فذرها ، أخرى]
حتى يلقاها ربها ح – ٤/٢٠٠ ؛ ٢٤٠ م – ٧/٢٩٠ ، ٢٩٣ • وفي أخرى
فيه : فإذا جاء صاحبها فعرف عفاصها ، وعددها ، ووكاءها ، فأعطها إياه ،
وإلا فهي لك م – ٧/٢٩٥ •

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی خالید – رضي الله تعالى عنه – ئەفەرموێ : پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – سوئالی مالی دۆزراوەی لێ کرد ، فەرمووی : کیسەکەی ، کشتەکەی [عەدەدەکەی] بزانە ، تا ساڵێ تەعریفی بکە ، ئەگەر صاحێبەکەی هات و کیسەو کشتەك و عەدەدی زانی بیدەرەوە ، ئەگەر بەو نەوعە لەو ساڵەدا کەسێك نەهات چی لێ ئەکەی بیکە • [خەرجی بکە ، لای تۆ ئەمانەت بێ ئەگەر رۆژێ لە رۆژان صاحێبەکەی هات بۆی بیژێرە • م] عەرزی کرد : ئەی مەڕ بدۆزینەوە ؟ فەرمووی : هی تۆیە [ئەگەر صاحێبی نەهات] یا هی برای دینی تۆیە [ئەگەر صاحێبەکەی هات] یا مالی گورگە ئەگەر [تۆ نەیگریە لای خۆت] عەرزی کرد : ئەی وشتری ونبوو ؟ پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – رقی هەڵسا تا گۆنای سوور بۆوە ، فەرمووی : دەخڵت چیە بەسەر ئەوەوە راویەی[1] خۆیی پێیە ، کەوشی خۆیی پێیە ، ئەچێتە سەر

---

(١) مەبەست لە راویە کونەو جەوەنەیە ، لێرەدا مەبەست ئەوەیە . کە وشتر کیسەیەکی تایبەتی هەیە ئاوی تیاهەڵەگرێ و ، بەوە بۆ بێ ئاویی خۆی ئەگرێ .

ئاو ئاوی خۆی ئەخواتەوە ، ئەچێ درەخت ئەخوا ، یەعنی خۆی موحافەظە پێ ئەکرێ لە حەیوانی (مضر) ، خۆی ئەژیێنێ •

٣٠٦٣/٤١ ـ ئوبەیی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: کیسەیێکم دۆزییەوە ، صەد دیناری تیابوو ، چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فەرمووی : ساڵێ تەعریفی بکە ، کردم ، کەسم دەست نەکەوت بڵێ هی منە • تا سێ دەفعە چوومە خزمەتی [دەفعەی چوارەم] فەرمووی : حیفظی عەدەدو کیسو کشتەکی بکە ، ئەگەر صاحێبەکەی هات بیدەرەوە ، ئەگەر نەهات ئینتیفاعی پێ بکە ، ئینتیفاعم پێکرد • شوعبە ئەڵێ : سەلەمە ئەفەرموێ : لە پاشا لە مەککەدا بە ئوبەی گەییم • فەرمووی : نازانم ساڵێ یا دوو ساڵ تەعریفم کرد • ح ـ ٢٣٠/٤ ، م ـ ٢٩٧/٧ ، د ، ت ، ن ، جە •

٣٠٦٤/٤٢ ـ ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە رێ خورمام ئەدۆزیەوە ، ئەگەر لەوە نەترسامایە کە لە صەدەقە بێ ئەمخوارد • ح ـ ٢٣٦/٤ ، م ـ ٣٩/٥ •

٣٠٦٥/٤٣ ـ ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من ئەچمەماڵەوە خورما ئەدۆزمەوە لەسەر جێگەکەم ئەییەم بۆ دەمم کە بیخۆم ، لە پاشا ئەترسم کە لە صەدەقە بێ فڕێی ئەدەم • ح ـ ٢٣٦/٤ ، م ـ ٣٨/٥ •

٣٠٦٦/٤٤ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يَحْلُبَنَّ أحد ماشية امرىء بغير إذنه ، أيحب أحدكم أن تؤتى مَشْرُبَتَه فتكسرَ خزانته ، فينتقل

طعامه [فيُنْتَثل • م] ؟ فإنما تخزُن لهم ضروع مواشيهم أطعماتهم ، فلا يحلبنَّ أحد ماشية أحد إلا بإذنه ح ـ ٤/٢٣٩ ، م ـ ٧ ٣٠٠ ، د •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئـەفـەرموێ : پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەس لـە ئێوە حەیوانی هیچ کەسێ بە بێ ئیذنی ئەو کەسە نەدۆشێ ، هیچ کامێك لە ئێوە حەزەکا کە بچنە کەنجینەیەوەو خەزێنەی طەعامی بشکێنرێو طەعامەکـەی ببرێ ؟ حەیوانیش گوانیان طەعامیان بۆ پەسمەندە ئەکەن ، کە وابێ کەس حەیوانی کەس بە بێ ئیذنی ئەو نەدۆشێ •

٤٥/٣٠٦٧ ـ عن سلمة بن كُهَيل قال : سـمعت سُوَيد بن غَفَلة قال : كنت مع سلمان بن ربيعة وزيد بن صُـــوحان في غزاة ، فوجـدت سوطاً ، فقال لي [أحدهما] : ألقِـهِ ، قلت : لا ولكن إن وجدت صـاحبه [دفعته إليه] وإلا اسـتمتعت بـه ، فلما رجعنا حججنا ، فمررت بالمدينة ، فسألت أبي بن كعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : وجدت صُرَّة على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيها مائة دينار ، فأتيت بها النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ فقـال : عَرِّفها حولا ، فعرَّفتها حولا ، ثم أتيت [النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] فقال : عرفها حولا ، فعرفتها حولا ، ثم أتيته ، فقال : عرفها حولا ، فعرفتها حولا ، ثم أتيته الرابعة فقال : اعرف عِدَّتها ، ووكاءها ، ووعاءها ، فإن جـاء صاحبها [فأدها إليه] وإلا [فهي لك • م] إستمتع بها ح ـ ٤/٢٤١ ، م ـ ٧/٢٩٧ •

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی کوهەیل ئەفەرموێ : لە سوەیدی کوڕی غەفەلەم بیست فەرمووی : لە غەزاییێکا لەگەڵ سەلمانی کوڕی رەبیعەو زەیدی کوڕی صوحانا بووم ، قەمچییێکم دۆزیەوە ، یەکێکیان پێیوتم : فڕێیدە ، وتم : فڕێینادەم ؛ ئەگەر صاحێبەکەیم دەستکەوت ئەیدەمەوە ، ئەگەر دەستم نەکەوت پێی موتتەفیع ئەبم • کە گەڕاینەوە حەجمان کرد ، بە لای مەدینەدا رابوردم لە ئوبەیی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـم پرسی ، فەرمووی: کیسەییێکم دۆزیەوە صەد ئاڵتوونی تیا بوو ، بردمە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ساڵێ تەعریفی بکە ، تەعریفمکرد ، دووبارەو سێبارە چوومەوە خزمەتی ، هەردوو[1] جارەکە فەرمووی : ساڵێ تەعریفی بکە ، دەفمەی چوارەم فەرمووی : عەدەدیو کیسەکەییو کشتەکەکەی حیفظ بکە ، صاحێبەکەی هات بیدەرەوە ، نەهات [ئەوە هی تۆیەو ، م] لێی موتتەفیع ببە •

٣٠٦٨/٤٦ ـ عن عبدالرحمن بن عثمان التيمي [رضي الله تعالى عنه] أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن لُقَطَة الحاج م ـ ٢٩٩/٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی کردوە لەمە کە لوقطەی حاجیان هەڵبگیرێ ، بە نیەتی تەمەللوك ، ئەمما بۆ حیفظ نەهی لێ نەکراوە •

---

(١) راست وایە بفەرموێ : هەرسێ جارەکە .

٣٠٦٩/٤٧ ـ عن زيد بن خالـد الجهني [رضي الله تعـالى عنه] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : من آوى ضالّة فهو ضال ما لم يـُعرّفها م ـ ٢٩٩/٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : هەركەسێ شـتى ونبوو هەڵبگرێو تەعريفى نەكا ئەو كەسە رێى حەقى ونكردوە •

لوقطه بە شەرتى حيفظو تەعريف ئيلتيقاطى دروستە •

تمت الهبة والوقف والرقبى واللقطة ١٩٤١/٧/٣٠

چوار شـەممە

كتـــاب الزكـــاة[1]

بسم الله الرحمن الرحيم

صەدەقە دوو نەوعە : فەرزەو ، سوننەت . صەدەقەی فەرز زەکاتەو ، فیطرەیە . (إن شاء الله) لە سێ فەصلا بەیانیان ئەکەم . لە پێشـــــــا صەدەقەی فەرز ئەنووسم .

زكـــاة الأمـــوال[2] :

قـــال الله تعـــالى : « وأقيمـــوا الصـــلاة وآتـــوا الزكـــاة ...»[3]
بە ئەرکانو ئادابو شەرائیطیەوە نوێژ رابگرنو زەکاتی ماڵتان بدەن .
[لە قورئانا زەکات لە نوێژ نازانم جوێ کراوەتەوە یان نا ؟][4] .

١/٣٠٧٠ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لمعاذ بن جبل حين بعثه الى اليمن [ســـنة عشر قبل حجة الوداع] : إنك ســـتأتي قوماً من أهل الكتاب فإذا جئتهم

---

(١) کیتابی زەکات .
(٢) زەکاتی ماڵو دارایی .
(٣) البقـــرة / ١١٠ .
(٤) مەبەستی ئەوەیە کە لە قورئانی پیرۆزدا بـــە زۆری نوێژو رۆژوو بـــە یەکەوە باس دەکرێن . بەڵام وایش ئەبێ جیا دەبن وەك : (فسأكتبهـــا للذين يتقون ويؤتون الزكاة) الأعراف / ١٥٦ .

فادعهم إلى أن يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإن هم أطاعوا لك بذلك فأخبرهم أن الله قد فرض عليهم خمس صلوات في كل يوم وليلة ، فإن هم أطاعوا لك بذلك فأخبرهم أن الله قد فرض عليكم [عليهم • أبو ذر] صدقة تؤخذ من أغنيائهم فترد على فقرائهم ؛ فإن هم أطاعوا لك بذلك فإياك وكرائم أموالهم ، واتق دعوة المظلوم ؛ فإنه ليس بينه وبين الله حجاب ح - ٦/٤٠٥ واللفظ لهذا ، ح - ٣/٣ ، ٤٦ ، م - ١/٢٦٥ ، د ، ت ، ن ، جه •

٣٠٧١/٢ - عن أبي جمرة - رحمه الله تعالى - قال : كنت أقعد مع ابن عباس يُجْلسني على سريره ، فقال : أقم عندي [لترجمة وتبليغ ما عندي بالفارسية] حتى أجعل لك سهماً من مالي • فأقمت معه شهرين • ثم قال : إن وفد عبدالقيس لما أتوا النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : مَنِ القوم ؟ أو مَنِ الوفد ؟ [شك شعبة] قالوا : ربيعة • قال : مرحباً بالقوم أو بالوفد غير خزايا ولا ندامى ، فقالوا : يا رسول الله إنا لا نستطيع أن نأتيك إلا في الشهر الحرام ، وبيننا وبينك هذا الحيّ من كفّار مضر ، فمرنا بأمر فصل نخبر به من وراءنا وندخل به الجنة • وسألوه عن الأشربة فأمرهم بأربع ونهاهم عن أربع : (١) أمرهم بالإيمان بالله وحده • قال : أتدرون ما الإيمان بالله وحده ؟ قالوا : الله ورسوله أعلم • قال : شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله • (٢) وإقام الصلاة • (٣) وإيتاء الزكاة • (٤) وصيام رمضان • وأن تعطوا من المغنم الخمس • ونهاهم عن : (١) الحَنْتَم [الجرّة الخضرة] • (٢) والدّبّاء [كووله‌كه] • (٣) والنقير [أصل النخلة المنقورة] • (٤) والمزفت ، وربما قال المقيّر [ما طلي بالزفت أو القير] وقال : احفظوهن واخبروا بهن من وراءكم ح - ١/١٨١ ، ١٤٢ ، ح-٦/٤١٥ و ٤١٦ ، ٤١٧ ، م - ١/٢٤٣ •

٢٥٠ ، د ، ت ، ن بفرق يسير بينها • م – ٢٥٥/١ ، ليس فيه البحث عن الترجمة • وفيه بعد ذكر الظروف :

قالوا : يا نبي الله ما علمك بالنقير ؟ قال : بلى جذع تنقرونه [فتذيفون فتديفون ، والكل واحد] فتقذفون فيه من القطيعاء [نوع من التمر صغير] قال سعيد [بن عروبة ، أحد الرواة] أو قال : من التمر ، ثم تصبّون فيه من الماء ، حتى إذا سكن غليانه شربتموه ، حتى أن أحدكم ، أو أن أحدهم ليضرب ابن عمه بالسيف • قال : وفي القوم رجل أصابته جراحة كذلك ، قال : وكنت أخبأها حياء من رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – فقلت : ففيم نشرب يا رسول الله ؟ قال : في أسقية الأدم التي يلاث على أفواهها • فقالوا : يا نبي الله إن أرضنا كثيرة الجِرذان ولا تُبقي بها أسقية الأدم • فقال نبي الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – : وإن أكلتها الجرذان ، وإن أكلتها الجرذان ، وإن أكلتها الجرذان ! قال : وقال نبي الله لأشجّ عبدالقيس : إن فيك لخصلتين يحبهما الله : الحلم ، والأناة م – ٢٥٥/١ ، عن أبي سعيد الخدري – رضي الله تعالى عنه – •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموێ : كە پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – [لە ساڵی دەیەمی هیجرەتا لە پێش (حجة الوداع)[١]] موعاذی كوڕی جەبەلی – رضي الله تعالى عنه – نارد بۆ یەمەن ئەمری پێفەرموو : تۆ ئەچیتە لای قەومێ لە ئەهلی كیتاب ، كە چوویتە لایان ئەووەڵ ئیشت ئەوە بێ دەعوەتیان بكەرە سەر ئەمە كە شەهادەت بدەن كە غەیری خوا مەعبوودی بەحەق نیەو ، بەمە كە (محمد رسول الله)یە كە بەم نەوعە ئیطاعەتیان كردی خەبەریان بدەرێ كە خوا – عز وجل – كوللی

شەوو رۆژێ پێنج نوێژی لەسەر فەرزکردوون • کە بەوە ئیطاعەتیان کردی خەبەریان بدەرێ کە خوا ـ عز وجل ـ صەدەقەی لەسەر فەرزکردوون ؛ لە دەولەمەندەکانیان وەربگیررێ بدرێتەوە بە فەقیرەکانیان• کە بەوە ئیطاعەیان کردی زینهار لە ماڵی خۆشەویستو زۆر بەقیمەتیان لێ مەستێنە ، لە دۆعای مەزلووم خۆت بپارێزە ؛ چونکی لە بەینی مەزلوومو خوادا پەردە نیە • یەعنی زوو دۆعاکەیان قەبووڵ ئەکا •

ئەبوجەمرە ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت ئیبنوعەباسا ـ رضي الله تعالی عنه ـ دائەنیشتم ، لەسەر تەختەکەی خۆی دایئەنیشاندم • فەرمووی [بۆ تەرجەمەو تەبلیغی ئەو حەدیثانەی لە لامە بە فارسی][1] : لام دابنیشە حیصصەیێ لە ماڵەکەمت ئەدەمێ • دوو مانگ لە خزمەتیا مامەوە ژنێ هات لە نەبیذی جەرِرە سوئالیکرد • فەرمووی : فروستادەی قەومی عەبدولقەیس کە هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پرسی : ئەم قەومە یا ئەم فروستادانە کێن ؟ عەرزیانکرد : رەبیعەن • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مەرحەبا لەو قەومە یا فەرمووی : لەو فروستادانە بێ [لەمەدا شوعبەی راویی بە شك کەوتوە کە کام لەفظی فەرموە] نە ذیللەت نە پەشیمانییان بەسەرا نەیێ • عەرزیانکرد : (یا رسول الله) ئێمە مومکینمان نابێ کە لە غەیری شەهری حەراما بێینە خزمەتت لە بەینی ئێمەو تۆدا ئەم قەبیلەیە لە کوففاری موضەر هەیە ، ئەمرێکمان پێ بکە کە حەقمان لە باطیل بۆ جوێ بکاتەوەو خەبەر بدەین بەوانەی کە لە دەورووپشتی ئێمەنو پێیشی بچینە بەهەشت• سوئالیان

[1] ئەبوجەمرە فارسی زانیوەو ، کە فروستادەکان هاتوونەتە لای ئیبنوعەباس‌و عەرەبی‌یان نەزانیوە ، ئەبوجەمرە قسەو حەدیثەکانی ئەوی بۆ تەرجەمە کردوون •

لە ئەشریبە[1] لێ‌کرد ، ئەمری بە چوار شت پێ‌کردن‌و ، نەهی لە چوارشت لێ‌کردن • ئەمری پێکردن بە ئیمان بە خوا کە تەنهایە ، فەرمووی : ئەزانن کـە بە تەنهایی خـوا ئیمان‌هێنان بـە چی ئەڵێن ؟ عەرزیـان‌کـــرد : خواو رەسوولی خوا ئەزانێ • فەرمووی : ئیمان بە خوا شەهادەتە بەمە کە غەیری خوا مەعبوودی بە حەق نیەو ، شەهادەت بەمە کە (محمد رسول الله)یە • ئەمری پێ‌فەرموون : بە ئیقامەی نوێژو ، زەکات‌دان‌و ، رەمەزان بەڕۆژوو بوون‌و ، لـە غەنیمەت پێنجیەك‌دان • نەهی‌لێ‌کردن لـە چوار شـت : لـە نـەبیـذکردن لـە جەڕەی سـەوزاو لـە کوولەکەداو ، لـە بنەدارخورمای هەڵکۆڵراواو ، لە زەرفی زفتوقیردراوا • فەرمووی : ئەمـە حیفظ بکەن‌و خەبەر بدەن بـەوانـە کـە لـە دواوە ماون‌و نەهاتوون • عەرزیان‌کـــرد : (یا رسول الله) بۆ ئەزانی نەقیر چیە ؟ فەرمووی : بەڵێ کۆتەرە خورماییکە هەڵی‌ئەکۆڵن‌و لەم خورمایەی ئەکەنە ناوو ئاوی بەسەرا ئەکەن ، کە کەفی کردو هەڵچوو لە هەڵچوون نیشتەوە ئەیخۆنەوە ، حەتتا بەعزێکتان بە شیر لە ئامۆزای خۆی ئەدا ، لە ناو قەومەکەدا یەکێکی‌تیا بوو کە بەم نـەوعـە بریندارکرابوو ، وتی : حەیام‌کرد لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ برینەکەم لێ‌ئەشاردەوە • ئەو پیاوە ئەڵێ : عەرزم‌کرد : (یا رســـول الله) ئـەی لە چیبا بیخۆینەوە ؟ فەرمووی : لـەو کونتـە چەرمانەدا کـــە دەمی ئەبەسترێ • عەرزیان‌کرد : (یا نبي الله) ئەرزی ئێمە مشــــکی زۆرە هیچ مەشکە نایێڵێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : بـا مشکیش مەشکەکان بخوا ، با مشکیش بیان‌خوا ، با مشکیش بیان‌خوا •

ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ئەشەججی عەبدولقەیسی فەرموو : تۆ دوو خەصلەتت

(1) واتە : خواردنەوەکان ، ئەو خۆشاوانەی لە خورما دەیانکردن .

هەیە کە خوا ـ عز وجل ـ ئەو خەصلەتانەی خۆش ئەوێ • یەکێکیان حیلمە، یەکێکیان (تأني)یە[1] •

ریوایەتی وەفدی عەبدولقەیس زۆرە • بە بەعزێ کەلیمە فەرقیان هەیە حەلەل بە مەعنا نادا •

٣٠٧٢/٣ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما توفي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [واستخلف ، م] وكان أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ، وكفر من كفر من العرب [وامتنعوا من الزكـاة ، وأراد أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ مقاتلتهم] فقال عمر [رضي الله تعالى عنه] : كيف تقاتل الناس وقد قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله [ولم يستحضر عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ من الحديث إلا هذا القدر ، وفي حديث ابنه : وأن محمداً رسول الله ، ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة] فمن قالها فقد عصم مني ماله ونفسه إلا بحقه ، وحسابه على الله ؟ فقال : والله لأقاتلن من فرّق بين الصلاة والزكاة ، فإن الزكاة حق المال ، والله لو منعوني عَنَاقاً كانوا يؤدونها الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لقاتلتهم على منعها ! قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فوالله ما هو إلا أن قد شرح الله صدر أبي بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ [للقتال] فعرفت أنه الحق م ـ ١/٢٧١ ، ح ـ ٣/٥ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی فەرموو ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوو بە خەلیفەو ئەوانەی کە لە دین گەڕانەوە

---

(١) لەسەرخۆیی‌و هێواشی •

[بەعزێکیان بە تەواوەتی گەڕانەوەو مورتەد بوون ، بەعزێکیان مورتەد نەبوون وتیان : زەکات مەخصووص بوە بە پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیمتیناعیان لە زەکاتدان کرد .. ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئیرادەی کرد کە لەگەڵ هەموویانا شەڕ بکا] عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە حەزرەتی صەدیقی فەرموو : بۆ تۆ تەمامت‌وایە کە لەگەڵ خەڵقا شەڕ بکەی وەلحاڵ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : ئەمرم پێ‌کراوە کە لەگەڵ خەڵقا شەڕ بکەم تا ئەڵێن (لا إله إلا الله) کە وتیان ماڵو نەفسیان لە من موحافەظە ئەکەن مەگەر بەحەق ؟ [یەعنی ئەمرێ روو بدا کە سەبەبی ئەوە بێ کە شەڕیان لەگەڵ بکرێ ، ئەو وەختە شەڕیان لەگەڵ ئەکەم . ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەم حەدیثە هەر ئەوەندەی لە خاطرا[1] بوە ، ئەوەی لە خاطرا نەبوە کە لە حەدیثەکەدا هەیە تا (لا إله إلا ا لله محمد رسول الله) ئەڵێن‌و ، نوێژ ئەکەن‌و ، زەکات ئەدەن . ئەگەر بە تەواوەتی حەدیثەکەی حیفظ بکردایە ئینکاری شەڕلەگەڵکردنیانی نەئەکرد] حەزرەتی صەدیق ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : وەڵڵاهی شەڕ لەگەڵ ئەوە ئەکەم فەرق لە بەینی نوێژو زەکاتا = بکا = چونکی زەکات حەقی ماڵە . وەڵڵاهی ئەگەر کارژۆڵەیێکم لێ مەنع بکەن لەوەی کە داویانە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر نەدانی شەڕیان لەگەڵا ئەکەم ! ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : وەڵڵاهی هەر ئەوەندە بوو کە خوا ـ عز وجل ـ شەرحی صەدری ئەبوبەکری کرد ـ رضي الله تعالی عنه ـ بۆ حەق کە شەڕکردنە لەگەڵیانا . ئەو وەختە زانیم کە فەرموودەکەی حەقە .

---

(١) ئەوەندەی لە دڵا بوو ، ئەوەندەی لە بیر بوو .

ئاخ بۆ ئەو مەردانە هەر بە صەد ساڵ پیاوێكی وەك یەكێ لەو دوانەمان ببوایە !

٣٠٧٣/٤ ــ أبو هريرة ــ رضي الله تعالى عنه ــ يقول : قال النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ : تأتي الإبل على صاحبها على خير ما كانت اذا لم يعط فيها حقها تطأه بأخفافها ، وتأتي الغنم على صاحبها على خير ما كانت ، إذا لم يعط فيها حقها تطأه بأظلافها • قال : ومن حقها أن تحلب على الماء • قال : ولا يأتي أحدكم يوم القيامة بشاة يحملها على رقبته لها يُعار" [صوت] فيقول : يا محمد ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد بلغت • ولا يأتي ببعير يحمله على رقبته له رغاء فيقول : يا محمد ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد بلغت ح ــ ٧/٣ •

٣٠٧٤/٥ ــ عبيد بن عمير [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال رجل : يا رسول الله ما حق الإبل ؟ قال : حلبها على الماء ، وإعارة دلوها ، وإعارة فحلها ، ومنيحتها ، وحمل عليها في سبيل الله م ــ ٣٥٥/٤ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ــ رضي الله تعالى عنه ــ ئەفەرموێ : پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فەرمووی : [لە رۆژی قیامەتا] وشتر یێتە سەر صاحێبەكەی لە سەر ئەو حاڵەتە بە قووەتو قەڵەوییەی كە لە دنیادا بوویەتی ئەگەر لە دنیادا حەقی ئەو وشترەی نەدابێ [حەقی ئەو وشترە ئەوەیە كە لەسەر ئاو بدۆشرێ تا خەڵقی تر ئیستیفادە لە شیرەكەی بكەن ، ئەو دۆڵكەی كە بەو وشترە ئاوی پێ لە بیر هەڵێنجرێ بە ئەمانەت بدرێ بە موحتاج ، فەحلیان[1] تیا بێ فەحلەكە بە ئەمانەت بدرێ كە وشتری مێی لێ چاك بكرێ ، لەو وشترانە بە خێر بدرێ بە موحتاج كە شیری بدۆشن ، لە

---

(١) وشتری نێر •

رێی خوادا خەڵق سواری ئەو وشترانە بکرێ م ـ ٤/٣٥٥] ئەو وشترە بە خوفڤی ـ پێی ـ صاحێبەکەی ئەشێلێ • مەڕ یێتە لای صاحێبەکەی لەسەر ئەو حاڵەتە بەقووەتو قەڵەوییەی کە لە دنیادا بوویەتی ، ئەگەر حەقی نەدرابێ ، لەسەر ئاو دۆشینی لەو حەقەیە ، بە سمورچەکانی صاحێبەکەی ئەشێلێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەسێ لە ئێوە لە قیامەتا وا نەیێتە لام کە مەڕێکی بە کۆڵەوە بێ و بباڕێنێ بڵێ : (یا محمد) [یەعنی فریام‌کەوە] ! منیش بڵێم : من هیچم بە دەست نیە بۆت بکەم ، لە دنیادا تەبلیغم کردی [کە زەکات بدە] • هیچ کەسێ لە ئێوە [لە قیامەتا] نەیێتە لام وشترێکی بە پرمەو بۆڵەی بە کۆڵەوە بێ بڵێ : (یا محمد) ! منیش بڵێم : هیچم لە دەست نایێ بۆت بکەم لە دنیادا تەبلیغم کردی [و بە قسەت نەکردم] •

٣٠٧٥/٦ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قام فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [خطيباً] ذات يوم يذكر الغلول ، فعظّمه وعظّم أمره ، ثم قال : لا أُلفينّ أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته بعير له رغاء فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته فرس له حمحمة فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا أُلفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته شاة لها ثغاء يقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته نفس لها صياح فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك • لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته رقاع تخفق فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد

أبلغتك . لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته صــــامت فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئاً قد أبلغتك م – ٨/٢٤ .

ئەم حەدیثە دائیر بە غولوولە لە غەنیمەت ؛ بە قەرینەی ئەووەڵەکەی و، نەفس و ، ئەوانەی زەکاتی واجیب نیە] .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم – رۆژێ تەشریفی بە خەطیبیی لە ناومانا وەستا بەحثی لـە غولوول ئەکرد ـ لە ماڵی غەنیمەت شاردنەوە ـ ی زۆر بەگــەورە گــرت ، شەئنی گوناهەکەی بە گەورە بەیانفەرموو ، لە پاشا فەرمووی : تووشــی هیچ کەستان نەبم رۆژی قیامەت بێ و وشترێکی بەسەر شـــــــانەوە بێ دەنگەدەنگی لێ بێ و بڵێ : (یا رســـــول الله) فریـام بکەوە ! فەرمووی = منیش بڵێم = : هیچم لە دەستا نیە بۆت بکەم ، لە دنیادا تەبلیغم کردی کە لە ماڵی غەنیمەت لامەدە . بەم نەوعە بەیانی ئەســپ و مەڕ و ، نەفس و ، روقعەی ئاڵتوون و ، زیو و ماڵی تری بێ دەنــگ و بـە دەنــگی هەمووی و پاڕانەوەیان و جوابدانەوەیانی فەرموو بە عەینی ئەوەی کە لە وشـــــــترا بەیانی فەرموە .

ئەم شـــەفاعەت نەکردنەی پێغەمەر ـ صلى الله تعــالى عليــه وسلم ـ مەخصووصە بە وەقتێکی موعەییەنەوە ؛ گینـا لـە شـەفاعەتا رابورد کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پەیدەرپەی شـــەفاعەت بۆ هەموو موسوڵمانێ ئەکا ئەگەر ذەڕڕەیێ ئیمانی لە دڵا بێ .

٧/٣٠٧٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يكون كنز أحدكم يوم القيامة شـجاعاً

أقرع يفر منه صاحبه ، فيطلبه ويقول : أنا كنزك . قال : والله لن يزال يطلبه حتى يبسط يده فيلقمها فاه . وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: إذا ما رب النَّعم لم يعط حقها تسلط عليه يوم القيامة تخبط وجهه بأخفافها .

وقال بعض الناس [أبو حنيفة ـ رحمه الله ـ] في رجل له إبل فخاف أن تجب عليه الصدقة فباعها بإبل مثلها ، أو بغنم ، أو ببقر ، أو بدراهم فراراً من الصدقة بيوم احتيالاً : فلا بأس عليه . وهو يقول : إن زكّى إبله قبل أن يحول الحول بيوم أو بسنة جازت عنه ح ـ ١٠/١٠٠ .

[وظني أن الاعتراض لا يرد عليه ؛ لأنها جميلة بالمستحقين . رشيد] .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کەنزی کوللی کەسێکتان لە رۆژی قیامەتا ئەبێ بە ئەژدیهایێکی کەچەڵ ، صاحێبەکەی فیراری لێ ئەکا ، ئەویش شوێنی ئەکەوێ . وەللاهی لە کوّلی نایێتەوە تا دەستی بۆ درێژ ئەکاو ئەیخاتە دەمیەوە . هەم فەرمووی : کە صاحێبی بزنو ، مەڕو ، وشترو ، گاجووتو ، گامێش کە حەقی ئەوانەی نەدابێ ، ئەو حەیوانانەی بەسەرا موسەللەط ئەکرێ لە رۆژی قیامەتا بە پێ ئەیشێلن .

بەعزێ کەسان کە ئیمامی ئەعظەمە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : پیاوێ کە وشتری بێ لەوە ترسا کە صەدەقەی لەسەر واجب بێ رۆژێ لە پێش واجببوونی زەکاتا وشترەکانی بە وشتری تر یا بە مەڕو بزن ، بە گاو گاجووت ، بە پارە بفرۆشێ بەو نەوعە حیلە بکا کە زەکاتی لەسەر

واجب نەبێ : زەرەری نیە • كەچی خۆیشی فەرموویەتی : ڕۆژێ یا ساڵێ لە پێشەوە لە پێش ئەمەدا كە ساڵی بەسەرا بێ زەكاتی لێ بدا دروستە • یەعنی كە لە پێش ئەمەدا زەكاتی لەسەر واجب بێ بیداو دروست بێ لە پێش حەولیشا بە حیلە لە موڵكی خۆیی بكاتە دەرێ ئەبێ زەكاتی لەسەر بێ‌و لانەچێ !

جوابیان‌داوەتەوە ئەم پێشخستنی زەكاتە وەكو ئەوەیە كە لە پێش حولوولی وەختی قەرزا قەرزەكەی بداتەوە • ئەم جوابە ضەعیفە ؛ چونكی لە پێش حولوولی حەولا زەكاتی لەسەر واجب نیە تا بێ بە قەرز ، قیاس نە قەرز ناكرێ • هەم حیلەی ئیسقاطی زەكات ئەبێ بە مانیعی دەفعی زەكات ، گینا ئەو كەسە فەسادی نییەتی نەبێ ماڵەكەی با ڕۆژێكیش لە پێش ساڵ بەسەراهاتنا بێ بیفرۆشی زەكاتی لەسەر نابێ • ئەمما پێشەكی زەكاتدانی ئەگەر مەقصوودی وابێ كە عەجەلە بكا لە دەفعی ئیحتیاجی‌كردنی[1] فەقیران زەكاتەكەی دروستە ، مووجیبی ئەمە نیە كە بە حیلە لە موڵكی خۆی‌كردنەدەرەوەی دروست نەبێ • ئەوی مووجیبی ئەوە بێ حیلەكەیەتی بۆ ئیسقاطی حەقی فەقیران •

٣٠٧٧/٨ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ما من صاحب إبل لا يفعل فيها حقها إلا جاءت يوم القيامة أكثر ما كانت قط ، وقعد لها بقاع قرقر تستن عليها بقوائمها ، وأخفافها • ولا صاحب بقر لا يفعل فيها حقها إلا جاءت يوم القيامة أكثر ما كانت ، وقعد لها بقاع قرقر تنطحه بقرونها وتطؤه بقوائمها • ولا صاحب غنم لا يفعل فيها حقها إلا جاءت يوم القيامة

(١) ئەگەر بوترێ : « لە دەفعكردنی ئیحتیاجی فەقیران » باشترە .

أكثر ما كانت ، وقعد لها بقاع قرقر تنطحه بقرونها ، وتطؤه بأظلافها ليس فيها جماء ولا منكسر قرنها • ولا صاحب كنز لا يفعل فيه حقه إلا جاء كنزه يوم القيامة شجاعاً أقرع يتبعه فاتحاً فاه ، فإذا أتاه فرَّ منه ، فيناديه : = خذ = كنزك الذي خبأته [هذا مالك الذي كنت تبخل به • أخرى] فأنا عنه غني ، فإذا رأى لا بد له منه سلك يده في فيه فيقضمها قضم الفحل م ـ ٤/٣٥٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ صاحێبی وشترێ نیە کە حەقی وشترەکانی نەدابێ‌و رۆژی قیامەت ئەو وشترانەی نەیێن لەسەر ئەو حاڵەی کە لە هەموو وەختێ زۆرتر بوونو ، ئەو صاحێب وشترە لە مەیدانێکی بەردەلانیدا بۆیان دانەنیشێ‌و بە پێ نەیشێلن • هیچ صاحێبی گاگەلێ نیە کە صاحێبەکەی حەقی نەدابێ‌و ئەو گاگەلە لە رۆژی قیامەتا نەیێن لە دنیادا لە چ وەختێکا زۆرتر بووبوون وەها یێن ئەویش بۆیان دانەنیشێ لە مەیدانێکی بەردەلانیداو صاحێبەکەیان بە سم نەشێلنو قۆچی تێ‌هەڵنەدەن • صاحێبی مەڕیش وەها ، هیچ کۆڵو شاخ‌شکاویان تیا نەبێ • صاحێب غەزنەیش کە زەکاتی نەدا غەزنەکەی لە رۆژی قیامەتا ئەبێ بە مارێکی ئەژدیهای کەچەڵ شوێنی ئەکەوێ‌و دەمی بۆ دائەچەقێنێ‌و ئەویش فیراری لێ ئەکاو = غەزنەکە = ئەڵێ : ئەمە غەزنەکەتە کە شاردبووتەوەو بەخیلیت = تیا = ئەکردو ، زەکاتیت نەئەدا ، من ئیحتیاجییم پێی نیە • کە زانی لە دەستی نەجاتی نابێ دەست ئەخاتە دەمیەوەو ئەویش وەك ئەسپێکی فەحل پیائەگەزێ‌و قەرمەی لێوە ئەهێنێ •

٩/٣٠٧٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من آتاه الله مالاً فلم يؤد زكاته مثل له شجاعاً أقرع ، له زبيبتان [زبدتان : کەف لـە لالەغاوەیـا] يطوقـه يـوم القيامة ، ثم يأخذ بلهزمتيه [لالەغاوە] يعني شدقيه ، ثم يقول : أنا مالك ، أنا كنزك ، ثم تلا (ولا يحسبن الذين يبخلون الآية ... بما آتاهم الله من فضله هو خيراً لهم بل هو شرٌ لهم ، سيطوقون ما بخلوا بـه يوم القيامة ، القيـامـة ، ولله ميراث السـموات والأرض ، والله بما تعملون خبير)[1]

ح ـ ٩/٣ ، ح ـ ٧/٦٤ ، ن .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ خوا ماڵی بداتێ زەکاتی لێ نـەدا ، ئەو ماڵە لـە ڕۆژی قیامەتا بۆی ئەکرێ بـە ئەژدیهایێکی کەچەڵ [یەعنی لەبەر زەهر زۆری‌و پیریی تووك بەسـەریەوە نەمابێ] لە هەردوو لالەغاوەیا زەهر کەفی کردبێ ، ئەکرێ بە تەوق لە ملیا ، ئەو مارە هەردوو لالەغاوەی ئـەو زەکـات نەدەرە ئەگەزێ ، ئەڵێ : مـن ماڵەکەتم ، من غەزنەکەتم . لە پاشا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمەی فەرموو ئـەم ئایەتی ئـالی عیمرانەی خوێندەوە کـە مەئالی وایـە : ئەوانەی کە بەخیلیی ئەکەن بەو ماڵەی کە خوا لە فەضلی خۆی پێی عەطـا فەرموون‌و زەکاتی لێ نادەن وا تێ‌نەگەن کە ئەو بەخیلی‌یە خێرە بۆیـان ، بەڵکو ئەوە شەڕە بۆیان ، لە ڕۆژی قیامەتا ئەو ماڵە ئەکرێ بە تەوق لە ملیانا ، میراثی ئەرزو ئاسمان هەمووی هی خوایە [چونکی کەسێ نامێنێ کـــە

(١) آل عمران / ١٨٠ . لە کتێبەکەدا تا (یبخلون)و مامۆستا مەلا ڕەشید تەواوی کردوە .

ئیدیعای موڵکایەتیی شـتێك بكا] خوا عیلمی هەیە بەوەی کـە ئێوە ئەیکەن ، هیچ کردەوەیێکتان لە خوا ون نابێ ۰

۱۰/۳۰۷۹ ـ عن خالد بن أسـلم قال : خرجنا مع عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال أعرابي : أخبرني عن قول الله [عز وجل] : (والذين يكنزون الذهب والفضة ولا ينفقونها في سبيل الله [فبشـرهم بعذاب أليم ۰ يوم يحمى عليها في نار جهنم فتكوى بها جباههم ، وجنوبهم ، وظهورهم : هذا ما كنزتم لأنفسـكم ، فذوقوا ما كنتم تكنزون])[١] قال ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] : من كنزها فلم يؤد زكاتها فويل له ، إنما كان هذا قبل أن تنزل الزكاة ، فلما أنزلت [بعد الهجرة في السنة الثانية قبل فرض رمضان] جعلها الله طهراً للأموال ح ـ ۱۰/۳ ، ح ـ ۱٤۰/۷ ، ن

تەرجەمە :

خالیدی کوڕی ئەسلەم ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : لـە خزمـەت عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومـەرا ـ رضـي الله تعـالی عنهما ـ لە مەدینـە چووینـە دەرێ ، یەعنی بۆ سەفەرێ ۰ عەرەبێکی بەرِانی عەرزی کـرد : خەبەرم بدەرێ لەو ئایەتی سوورەتی بەرائەتە کە مەئالی وایە : ئەوانەی کە ئاڵتوونو زیو پەسمەندە ئەکەنو ئەیکەن بە غەزنەو لە رێی خوا صـەرفی ناکەن موژدەیان بدەرێ بە عەذابێکی بەژانو ئێش ئەو عەذابە لە رۆژێکایە لە ئاگری جەهەننەما ئەو ئاڵتوونو زیوە ئاگری لەسەر گڕ ئەدرێ ، سوور ئەکرێتەوە ، ئەمجا بەوە ناوچاوانیانو تەنیشـتیانو پشتیان داغ ئەکرێو پێیان ئەڵێن : ئەمە ئەو ماڵەیە کە بۆ مەنفەعەتی خۆتان کردتان بـە غەزنـە ، ئێستە تامو لەذەتی ئەو غەزنەیەتان بچێژن ۰ عەبدوڵڵا فەرمووی : هەرکەسێ

---

(١) التوبـة / ٣٤ ۰

بیانک بە غەزنەو زەکاتی لێ نەدا وای بە حالی ! حوکمی ئەم ئایەتە لە پێش ئەمەدا بوو لە زەکات نازڵبێ ، کە زەکات نازل بوو خوا زەکاتی کرد بـە پاککەرەوەی ئەو ماڵە •

[زەکـات لە پاش هیجرەت لە ســـالی دوەما لــە پێش فەرزبوونی رۆژووی رەمەزانا نازل بوو • فەقەط ئەلێن : بەرائەت ئاخر ســوورەتێکە لە بە تەواویی نازل بوو لە دوای فەتحی مەککە لە پێش (حجة الوداع) ا ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەزرەتی ئەبوبەکری ـ رضي الله تعالی عنه ـ کرد بە ئەمیری حـەج ، کـە سوورەتەکە نـازل بـوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەو سوورەتەوە حەزرەتی عەلی ـ رضـــي الله تعالی عنه ـی ناردە مەککە کە تەبلیغی ئەحکامی بکا •• کە وابێ نوزوولی زەکات لە سالی دوەما چۆن حوکمێك نەسخ ئەکاتەوە کــە لە سالی نۆیەمی هیجرەتا بووبێ ؟ کە وابێ مەعنای ئەمە کە لــە رێی خوادا صەرفی نەکــەن یەعنی زەکاتی لێ نەدەن ، ئیتر حاجەت ناکا بڵێین کە مەنسووخە] •

١١/٣٠٨٠ـ عن زيد بن وهب قال : مررت بالرَّبَذة ، فإذا أنا بأبي ذر ـ رضـــي الله تعـالى عنـــه ـ فقلت لـــه : ما أنزلك منزلك هذا ؟ قال : كنت بالشام ، فاختلفت أنا ومعاوية في (والذين يكنزون الذهب والفضـــة ، ولا ينفقونها في سبيل الله) قال معاوية : نزلت في أهل الكتاب • فقلت : نزلت فينا وفيهم • فكان بيني وبينه في ذلك • وكتب الى عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ يشكوني • فكتب إليَّ عثمان [رضـــي الله تعـالى عنـــه] أن اقـدَم المدينــة • فقدمتهـا ، فكثر عليَّ النـاس حتى كأنهم لم يروني قبل ذلك ! فذكرت ذلك لعثمان [رضي الله تعالى عنه] فقال لي : إن شـــــئت تنحيت فكنت قريباً •• فذاك الذي أنزلني هذا المنزل ، ولو أمَّروا عليَّ حبشـــياً لسمعت وأطعت ح ـ ١١/٣ ، ن •

[أحمد بالسند الى أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال له : كيف تصنع إذا أخرجت منه أي من المسجد النبوي ؟ قال : آتي الشام • قال : كيف تصنع اذا أخرجت منها ؟ قال : أعود إليه • قال : كيف تصنع اذا أخرجت منه ؟ قال : أضرب بسيفي • قال : ألا أدلك على ما هو خير لك من ذلك وأقرب رشدا ؟ : تسمع وتطيع وتنساق لهم حيث ساقوك • قسطلاني ـ ٣/١٢ •

[تەماشای ئەم موعجیزەیە بکە ! عەینی فەرموودەی پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە زەمانی ئیمامی عوثمانا ـ رضي الله تعالى عنه ـ واقیع بوو] •

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی وەهەب ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : بە لای رەبەذەدا رابوردم ، ئەبوذەڕم ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوێدا دی ، عەرزمکرد : چی تۆی هێناوەتە ئێرە ؟ فەرمووی : لە شام بووم ، منو موعاویەی قەراڵی شام لە ئایەتی (والذين يكنزون •••)دا ئیختیلافمان بوو ، موعاویە وتی : دەرحەقی ئەهلی کیتاب نازڵ بوە ، من وتم : دەرحەقی ئێمەیشو ئەوان نازڵ بوە • لە سەر ئەوە لە بەینمانا نیزاع بوو ، موعاویە دەرحەقم نووسی بۆ ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ شکاتی لێ کردم • ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆی نووسیم کە بچمە مەدینە ، چووم ، خەڵقی مەدینە وەك هیچ نەیاندیبم لێم کۆبوونەوە [لێیانئەپرسیم : بۆ لە شام هاتیەدەرێ ؟ لە بەینی تۆو قەراڵی شاما چ واقیعەیێ جاری بوو ؟] ئەوەم عەرزی ئیمامی عوثمان کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ [ئەویش ترسا کە ئیعتیراض لە ئیشی بگرم] فەرمووی : ئەگەر هەوەست هەیە لێرە بچۆرە دەرێ لێمان نزیك بە • ئەوە سەبەبی ئەوەیە کە

منی هێناوەتە ئێرە • ئەگەر عەبدێکی حەبەشیم کـەن بـە ئەمیـر ئەمـری ئەبیێمو ئیطاعەی ئەکەم •

ئەحمەد بـە ئیسـنادی خۆی تـا ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێیفەرموو : کـە لێرە بتکەنە دەرێ چی ئەکەی ؟ عەرزیکرد : ئەچم بۆ شـام • فەرمووی : ئەگەر لەوێیش بتکەنە دەرێ چی ئەکەی ؟ عەرزیکرد : ئێمەوە مەدینـە • فەرمووی : دیسان لێرە دەرتکەن چی ئەکەی ؟ عەرزیکرد : دەسـت ئەدەمە شیر شەڕیان لەگەڵ ئەکەم • فەرمووی : شتێکت پێ بڵێم کـە لـەوە بۆ تۆ لە هیدایەت نزیکتر بێ گوێبگرەو ئیطاعەی ئەمریان بکە ، بۆ کوێت سەوق بکەن سەوق بیە • یەعنی موخالەفە مەکەو مـەبـە بـە سـەبەبی تەفرەقـە •

١٢/٣٠٨١ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما من صاحب ذهب ولا فضة لا يؤدِّي منها حقها إلا اذا كان يوم القيامة صفحت له صفائح من نار فأحمي عليها في نار جهنم . فيكوى بها جنبه وجبينه وظهره ، كلما بردت أعيدت له في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة حتى يقضى بين العباد فيُرى سبيله إما إلى الجنـة وإما إلى النار •

قيل : يا رسول الله فالإبل ؟ قال : ولا صـاحب إبل لا يؤدي منها حقها ، ومن حقها حلبها يوم ورْدِها ، إلا إذا كان يوم القيامة بطح لها بقاع قرقر أوفر ما كانت ، لا يفقد منها فصيلاً واحداً ، تطؤه بأخفافها ، وتعضه بأفواهها ، كلما مرَّ عليه أولاها ردَّ عليه أخراهـا في يوم كان مقـداره خمسين ألف سنة حتى يقضى بين العباد فيَرى سبيلَه : إما إلى الجنة ، وإما إلى النار • قيل : يا رسول الله فالبقر والغنم ؟ قال : ولا صاحب بقر ولا غنم

لا يؤدي منها حقها إلا إذا كان يوم القيامه بطح لها بقاع قرقر لا يفقد منها شيئا ، ليس فيها عقصاء ، ولا جلحاء ، ولا عضباء [شاخ خواروو . بێ شاخ و . شاخ شكاو] تنطحه بقرونها وتطؤه بأظلافها كلما مر عليه اولاها رد عليه اخراها [الظاهر أخراها أول أولاها ، كما في روايـة أخرى . انقلب على الراوي] في يوم كان مقداره خمسين ألف سنه حتى يقضى بين العباد . فيرى سبيله : إما إلى الجنة وإما إلى النار .

قيل : يا رسول الله فالخيل ؟ قال : الخيل ثلاثـة : هي لرجل وزر . وهي لرجل ستر . وهي لرجل أجر . فأما التي هي له وزر ؛ فرجل ربطها رياء وفخرا ونواء [معاداة] على أهل الإسلام ، فهي لـه وزر . وأما التي هي له ستر ؛ فرجل ربطها في سبيل الله ثم لم ينس حق الله في ظهورها ولا رقابها ، فهي له ستر . وأما التي هي له أجر ؛ فرجل ربطها في سبيل الله لاهل الإسلام في مرج أو روضة . فما أكلت من ذلك المرج أو الروضه من شيء إلا كتب له عدد ما أكلت حسنات . وكتب له عدد أرواثها وأبوالها حسنات ، ولا يقطع طولها فاستنت شرفاً أو شرفين إلا كتب الله له عدد آثارها وأرواثها حسنات ، ولا مرّ بها صاحبها على نهر فشربت منه ، ولا يريد أن يسقيها إلا كتب الله له عدد ما شربت حسنات .

قيل : يا رسول الله فالحمر ؟ قال : ما أنزل علي في الحمر شيء إلا هذه الآية الفاذة الجامعة : (فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ، ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره)[1] م ـ ٣٤٧/٤ من الخيل ، وبعضه ح ١٩٨/٤ ،ن ، ح ـ ٤١٧/٧ من الخيل . وأورده أيضاً في الجهاد ح ـ ٧١/٥ ، وفي علامات النبوة ح ـ ٧٥/٥ ، والاعتصام ح ـ ٣٣٤/١٠ .

(١) الزلزلة / ٨ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هیچ ساحێبی ئالتوون، زیوێ نیە کە زەکاتی لێنەداو [وای لێ نەکرێ لە قیامەتا] بەم نەوعە لە رۆژی قیامەتا ئالتوون‌و زیوەکەی بۆ ئەکرێ بە لەوحەی ئاگر ، لە ئاگری جەهەننەما بۆی سوورئەکرێتەوە . تەنیشتی‌و ، ناوچەوانی‌و ، پشتی پێ داغ ئەکرێ ، لە رۆژێکا کە میقداری پەنجا هەزار سالە . تا حوکم لە بەینی عیبادا ئەکرێ ، لە پاشا جێی پێ‌نیشان ئەدرێ : یا بۆ بەهەشت یا بۆ جەهەننەم •

عەرزیان‌کرد : ئەی وشتر ؟ فەرمووی : هیچ صاحێبی وشترێ نیە کە حەقی لێ نەدرێ ، کە لە رۆژی بردنەسەرئاوا دۆشینی لەو حەقەیە . ئەو کەسە بەم نەوعە موعەذذەب نەبێ : لە رۆژی قیامەتا ئەو کەسە لە مەیدانێکی بەردەلانیدا بۆ ئەو وشترانە رائەکێشرێ . ئەو وشترە یەکێکیان حەتتا بێچوولەیێکیان کەم نەبێ ، هەموو بە پێ ئەیشێلن‌و گازی لێ ئەگرن• کە نیهایەتی هات دووبارە ئەووەڵەکەی ئەگێڕرێتەوە سەری • عەرزیان‌کرد: ئەی گاگەل‌و مەڕگەل ؟ بۆ ئەویشی وا فەرموو ، لە باتی گەزتن قۆچ تێ‌هەڵدانی فەرموو ، فەرموویشی : بێ‌شاخ‌و ، شاخ‌خوارو ، شاخ‌شکاوی تیا نەبێ • فەرموویشی : لە رۆژێکا (إلخ) •

عەرزیان‌کرد : ئەی رەووگ ؟ فەرمووی : رەووگ سێ نەوعە : بۆ بەعزێ کەس گوناهە • بۆ بەعزێ سەترە • بۆ بەعزێ ئەجرە ؛ بۆ ئەو کەسەی بە ریاو ئیفتیخارو دوشمنایەتی ئیسلام بەخێویان بکا گوناهو عەذابە • بۆ ئەو کەسەی کە (في سبيل الله) تەنها بۆ خۆی بەخەم بکاو بۆی کە ئیحتیاجیی خۆی پێ بەجێ‌بێنێ‌و جارجارێ موعاوەنەتی خەڵقیشی پێ بکا بۆ ئەو کەسە سەترە • بۆ ئەو کەسە کە (في سبيل الله) بۆ غەزای

بەخێو بکا ئەجرە • لە پاوانێکا یا لە باغچەیێکا بی‌بەستێتەوە ، لەو پاوان‌و باغچەیەدا هەرچی بخوا بە قەد ئەوە حەسەناتی بۆ ئەنووسرێ • بە عەدەدی تەرس‌و میزکردنی حەسەناتی بۆ ئەنووسرێ • لە پەت‌بەربێ‌و بچێ بۆ تەپۆلکەیێ یا دوو تەپۆلکە غارێ یا دوو غار بکا بە قەد شوێن پێی خوا حەسەناتی بۆ ئەنووسێ • صاحێبەکەی بە لای نەهرێکا بیباو نییەتی نەبێ کە ئاوی بداو خۆی ئاو بخواتەوە بە قەد ئەوەی کە ئەیخواتەوە خوا خێری بۆ ئەنووسێ •

عەرزیان‌کرد : ئەی گوێدرێژ ؟ فەرمووی : دەرحەقی گوێدرێژ خوا بە خوصووصی هیچی بۆ نەناردووم ، تەنها ئەو ئایەتە جامیعەی[1] ناردوە کە ئەفەرموێ : هەرکەسێ بە قەد مثقالە ذەرێێ خێر بکا موکافاتی ئەبینێ • هەرکەسێکیش بە قەد مثقالە ذەرەیێ شەڕ بکا موجازاتی ئەبینێ !

١٣/٣٠٨٢ ـ عن أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرجت ليلة من الليالي فإذا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يمشي وحده ليس معه إنسان ، فظننت أنه يكره أن يمشي معه أحد • قال : فجعلت آمشي في ظل القمر ، فالتفت فرآني ، فقال : من هـذا ؟ فقلت : أبو ذر ـ جعلني الله فداك ! ـ فقال : يا أبا ذر تعال • قال : فمشيت معه ساعة ، فقال : إن المكثرين هم المُقِلّون يوم القيامة إلا من أعطاه الله خيرا فنفخ فيه يمينه وشماله ، وبين يديه ، ووراءه ، وعمل فيه خيراً • قال : فمشيت معه ساعة فقال : اجلس ههنا • قال : فأجلسني في قاع حوله حجارة ، فقال : اجلس ههنا حتى أرجع إليك• قال: فانطلق في الحرة حتى لا أراه • فلبث عني، فأطال اللبث ، ثم إني سمعته وهو يقول : وإن سرق وإن زنى • قال : فلما جاء لم أصبر ، فقلت : يا نبي الله جعلني الله فداك ! من تُكلّمُ في جانب الحرة ؟

---

(١) واتە هەموو شتێ ئەگرێتەوە .

ما سمعت أحداً يرجع إليك شيئاً • قال : ذاك جبريل ـ عليه السلام ـ عرض لي في جانب الحرة ، فقال بشر أمتك أنه من مات لا يشرك بالله شيئا دخل الجنه • فقلت : يا جبريل وان سرق وان زنى ؟! قال : نعم • قال : قلت : وان سرق وان زنى ؟! قال : نعم • قال : قلت : وان سرق وان زنى ؟! قال : نعم وان شرب الخمر ! م ـ ٣٦٠/٤ ، ح ـ ٢٠٧/٢ • م ـ ٣٥٩/٤ بفرق ما •

١٤/٣٠٨٣ ـ أبو ذر [رضي الله تعالى عنه] قال : كنت أمشي مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في حرة المدينة عشاء ونحن ننظر الى أحد ، فقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا أبا ذر ! قال : قلت : لبيك يا رسول الله • قال : ما أحب أن أحدا ذاك عندي ذهباً أمسى ثالثة عندي منه دينار إلا دينار أرصده لدين • إلا أن أقول به في عباد الله هكذا : حثا بين يديه ، وهكذا عن يمينه ، وهكذا عن شماله ، ثم مشينا ، فقال : يا أبا ذر ! قال : قلت : لبيك يا رسول الله • قال : إن الأكثرين هم الأقلون يوم القيامة إلا من قال هكذا وهكذا وهكذا مثل ما صنع في المرة الأولى • قال : ثم مشينا ، فقال : يا أبا ذر كما أنت حتى آتيك • قال : فانطلق حتى توارى عني • قال : سمعت لغطا وسمعت صوتاً ، قال : فقلت : لعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عرض له ، قال : فهممت أن أتبعه • قال : ثم ذكرت قوله : لا تبرح حتى آتيك • قال : فانتظرته ، فلما جاء ذكرت له الذي سمعت • قال : فقال : ذاك جبريل ـ عليه السلام ـ أتاني فقال : من مات من أمتك لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة • قال : قلت : وإن زنى وإن سرق ؟! قال : وإن زنى وإن سرق ! م ـ ٢٥٩/٤ •

[يەك حادیثەیە ئەلفاظ موتەقاریبە ، کە وابێ بەسە]

تەرجەمە :

لە حەدیثی (وإن زنی وإن سرق) دوو حەدیث کافیە کە تەرجەمە بکرێ ، ئەوانی تریش مەئالیان وەکوو ئەمانەیە •

(١) ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : شەوێ لە شەوان لە مەدینە چوومەدەرێ ، تێفکریم پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ بە تەنها تەشریفی ئەڕۆیی ، لام وابوو کە حەز ناکا کەسی لەگەڵ بێ ، لەبەر ئەوە من لە سێبەری مانگەشەوا ئەڕۆییم ، یەعنی تا فەرقم پێ نەکا • ئاوڕیدایەوە ، منی بینی ، فەرمووی : ئەوە کێیە ؟ عەرزمکرد : ئەبوذەڕم خوا بمکا بە فیدات ! فەرمووی : ئەی ئەبوذەڕ وەرە • تا سەعاتێ لە خزمەتیا رۆییم ، فەرمووی : ئەوانە کە [لە دنیادا] زۆریان هەیە ئەوانەن کە لە قیامەتا کەمیان هەیە مەگەر یەکێك کە خوا خێری پێ ئیحسان کردبێ و بە راستەو چەپەو بۆ پشتەوەی فووی لێ بکا [تەخشانو پەخشانی بکاو] خێری تیا بکا • فەرمووی : ساعەتێکی تر لە خزمەتیا رۆییم فەرمووی : لێرە دابنیشە ، لە مەیدانێکا کە لە دەوروپشتیا بەرد بوو دانیشانم ، فەرمووی : لێرە دانیشە تا دێمەوە ، تەشریفی بە ناو شاخەکەدا رۆیی تا لێم ون‌بوو ، موددەتێکی چاك بەندبوو ، بەندبوونەکەی توولی کێشا ، لە پاشا گوێم لێبوو ئەفەرموێ : با دزیش بکاو با زینایش بکا • کە تەشریفی هاتەوە تاقەتم نەگرت عەرزمکرد : (یا نبي الله) خوا بمکا بە فیدات ! لە طەرەفی شاخەکەوە قسەت لەگەڵ کێ ئەکرد ؟ هیچ کەسم نەبیست کە هیچ جوابت بداتەوە • فەرمووی : ئەوە جیبریل ـ علیە السلام ـ بوو لای شاخەکەوە خۆی پێشاندام ، فەرمووی : موژدە بدە بە ئوممەتەکەت هەرکەسێ بمرێ و هیچ کەس نەکا بە شەریکی خوا ئەچێتە بەهەشتەوە • وتم : یا جیبریل با دزیش بکاو با زینایش بکا ؟! فەرمووی : با دزیش بکاو

با زینایش بکا ! تا سێ جار لێی‌پرسی‌و وای جواب‌دایەوە ، لە جاری سێیەما فەرمووی : با شەرابیش بخواتەوە ! ئەم جوملەیەی لێ زیادکرد ، یەعنی حەتتا شەرابخۆریش بێ کە خاتیمەی لەسەر ئیسلام بێ خوا ئەیخاتە بەهەشتەوە •

لەمە وا دەرەکەوێ کە شەرابخواردنەوە چونکی (أم الخبائث)و (بالنتیجە) هەموو گوناهێکی کەبیرە بە ئینسان ئەکا •• لە دزی‌و زینا دەرەجەی بەشیددەتترە !

(٢) ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە ناو بەردەڵانی مەدینەدا وەختی خەوتنان لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەڕۆییم • تەماشای ئوحودمان ئەکرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی‌فەرمووم : ئەی ئەبوذەڕ ! عەرزم‌کرد : بەڵێ (یا رسول الله) لە خزمەتتام • = فەرمووی : = حەز ناکەم کە ئەم ئوحودە لای من بێ بە ئاڵتوون‌و ئێوارێی سێیەم دینارێکی لە لام بمێنێ مەگەر دینارێ کە دایبنێم بۆ قەرز ، ئیللا بەو نەوعە نەبێ کە وای لێ بکەم : مستێکی هاویت بۆ بەردەمی وەهای لێ بکەم ، بۆ لای راستی وای لێ بکەم ، بۆ لای چەپی • لە پاشا رۆیین ، فەرمووی : یا ئەبوذەڕ ! عەرزم = کرد = : بەڵێ لە خزمەتتام • فەرمووی : ئەوانەی کە زۆریان لە دنیادا هەیە ئەوانەن کە زۆر کەمیان هەیە لە ئاخیرەتا مەگەر کەسێ کە واو واو وای لێ بکا • ئەووەڵ جار چۆنی کرد ئەمجارەیش وای کرد • لە پاشا رۆیین • فەرمووی : ئەی ئەبوذەڕ لە جێی خۆت بە ، لێی جوێ‌مەبەرەوە تا یێمەوە لات • تەشریفی رۆیی تا لێم ون‌بوو • بەعزێ غەڵبە غەڵب‌و دەنگە دەنگم بیست • وتم : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شتێکی لێ روونەدابێ ؟ تەمام بوو بە شوێنیا بچم ، ئەوەم فکرکردەوە کە فەرمووی : لە جێی خۆت مەبزوو

تـا یێمەوە • مونتەظیری بووم ، کە تەشریفی هاتەوە ئەوەی کە بیستبووم عەرزم‌کرد ، فەرمووی : ئەوە جیبریل ـ علیه السلام ـ بوو تەشـــــــریفی هاتەلام ، فەرمووی : هەرکەسێ لە ئوممەتی تۆ بمرێ [و لە وەختی نەزعا] شەریك بۆ خوا نەگرێ ئەچێتە بەهەشتەوە • عەرزم‌کرد : با زینایش بکاو با دزیش بکا ؟! فەرمووی : با زینایش بکاو با دزیش بکا !

مورتەکیبی کەبائیر کافر نابێ ، ئەمما ئەگەر تەوبەی لێ نەکا ئەوە لە مەشییەتی ئیلاهایە[1] یا عەفو یا عەذاب •

مەئنای دوو حەدیثی تر کە ئەویش لە مەئالی ئەم حەدیثانەدایە :

١٥/٣٠٨٤ ـ ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : رێم‌کەوتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە سێبەری کەعبەدا دانیشتبو کە چاوی بـە من کـەوت فەرمووی : قەسەم بـە پەروەردگاری کەعبە ! ئەوانە زۆر زەرەرمەندن • چووم تا دانیشـــــتم قەرارم نەگرت ، هەنسام عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) باوكو دایكم بە فیدات بێ ! ئەوانـە کێن ؟ فەرمووی : ئەوانەن کـە ماڵیان لـە هەموو کەس زیاترە ، مەگـەر کەسێ واو واو وای لێ بکا ؛ ئیشارەتی بۆ بەردەم‌و بۆ پشتەوەی‌و بۆ لای راست‌و لای چەپی‌کرد • ئەوانەی کە وا بکەن زۆر کەمن • هیچ صاحێب وشترو گاگەڵ‌و مەڕگەل نیە کە زەکاتی لێ نەداو ، لە رۆژی قیامەتـا ئـەو وشترو گاگەڵ‌و مەڕگەنە لە حاڵەتێکیانا کە لە هەموو وەقت زۆرتربوون‌و گەورەو قەڵەوتر بوون •• بە شاخ قۆچی لێ نەدەن‌و بە پێ‌و سم نەیشێلن ، کە ئاخریان تەواو بوو دووبارە ئەووەڵەکەیان یێنەوە سەری ئەیشێلن تا لە بەینی خەڵقا حوکم ئەکرێ بە بەهەشت یا بە ئاگر ح ـ ٤٧/٣ لە بوخاریدا

---

(١) واتە لە ئیرادەو ئارەزووی خوادایە .

(هم الأخسرونَ)و ، بەحث لە بلاوكردنەوەی مال لەم حەدیثە نیە •
م - ٣٥٨/٤ •

لەم حەدیثەدا ئەم فەرموودەی لە كەعبەدا فەرموە ، لە حەدیثەكانی پێشووا لە مەدینەیش فەرموویەتی •

لە (إیمان)یشا حەدیثێكی تر رابورد كە بەحثی لە (وإن زنی وإن سرق)ی تیایە • ئەمما ئەو حادیثەیە لە ناو مەدینەدا بوە ، بە رۆژ ، ئەم حادیثە كە لێرەدا ذیكر = كرا = بە شەو بوە لە دەری مەدینە • لە حەدیثەكەی ئێرەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە جیبریل ـ عليه السلام ـ ئەپرسێ : (وإن زنى وإن سرق) لە حەدیثەكەی (إیمان)ا[1] ئەبوذەر لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەپرسێ ، لە جاری سێیەما پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی ئەفەرموێ : « رغماً على أنف أبي ذر » • (فوفق وفقك الله في الدارين) •

١٦/٣٠٨٥ ـ عن الأحنف بن قيس [رحمه الله تعالى] قال : قدمت المدينة فبينما أنا في حلقة فيها ملأ من قريش إذ جاء رجل أخشن الثياب ، أخشن الجسد ، أخشن الوجه ، فقام عليهم ، فقال : بشر الكافرين برضف [حجارة محماة] يحمى عليه في نار جهنم ، فيوضع على حلَمة ثدي أحدهم حتى يخرج من نُغْض كتفيه [دەفەی شان] ويوضع على نغض كتفيه حتى يخرج من حلمة ثدييه يتزلزل • قال : فوضع القوم رؤسهم • فما رأيت أحداً

---

(١) دانەر مەبەستی لەم حەدیثە حەدیثی ژمارە (١٥٠/٢٨٢)ی بابی ئیمانە . دانەر ـ خ ـ لێرەدا نووسیویە : « رغما على أنف ابي ذر » بەلام لە حەدیثەكەی ئەوێدا « على رغم انف ابي ذر »ە . داوای تەوفیقەكەیش ، وەك هەموو جارێك ، لە خوالێخۆش بوو مامۆستا مەلا سەلامە ، بەلام دیار نیە مامۆستا هیچی كردبێ .

منهم رجع إليه شيئا • قال : فأدبر واتبعته حتى جلس الى ساريه • فقلت : ما رأيت هؤلاء إلا كرهوا ما قلت لهم • فقال : إن هؤلاء لا يعقلون شيئا ، إن حبيبي ابا القاسم [قال لي خليلي • قال : قلت : من خليلك ؟ قال : النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أخرى] دعاني فأجبته • فقال : آترى احدا ؟ فنظرت ما علي من الشمس وأنا أظن أنه يبعثني في حاجة له ، فقلت : أراه • فقال : ما يسرني أن لي مثله ذهباً أنفقه كله إلا ثلاثة دنانير • ثم هؤلاء يجمعون الدنيا لا يعقلون شيئاً • قال : قلت : ما لك ولإخوتك من قريش لا تعتريهم وتصيب منهم ؟ قال : لا وربك لا أسألهم عن دنيا ولا أستفتيهم عن دين حتى ألحق بالله ورسوله ح - ١٢/٣ ، م - ٣٦١/٤ ، م - ٣٦٤/٤ باختصار • وفيه : فقلت : من هذا ؟ قالوا : هذا أبو ذر • وفيه : قال : قلت : ما تقول في هذا العطاء ؟ قال : خذه فإن فيه اليوم معونة ، فإذا كان ثمنا لدينك فدعه [واللفظ لمسلم] •

تەرجەمە :

ئەحنەف ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : چوومە مەدینە ، لە وەختێکا لە ناو حەلقەیێکی قورەیشا دانیشتبووم پیاوێ هات جلی بەری لە هەموو جلێ ، بەدەنی لە هەموو بەدەنێ ، دەموچاوی لە هەموو دەموچاوێ •• زبرو گرژتر بوو ، بە سەر ئەو خەڵقەوە راوەستا فەرمووی : موژدە بدە بە کافران کە بەردێکی پانیان لە ئاگری جەهەنەم ابۆ سوورئەکرێتەوە ئەیێنە سەر گۆی مەمکی کوللی یەکێکیانەوە تا لە دەفەی شانیەوە ئەچێتە دەرەوە ، ئەیێنێنە سەر دەفەی هەردوو شانیەوە[1] تا لە هەردوو گۆی مەمکیەوە بێتە

(۱) ئەم دوو رستە : « ئەیێنێنە سەر دەفەی هەردووشانیەوە »و « مەمکی کوللی یەکێکیانەوە » باش نیەو بوترێ « ئەیێنێن بە دەفەی شانی ... »و « ئەیێنێن بە گۆی مەمکی ... » باشترە •

دەردەرە • ئەستیكیانم نەدی جوابی بداتەوە [نەمناسی پرسـیم : ئەمە ئینیە
ژیان • ئەبو دەرە] لە پاشا كەڕایەوەو شوینی ئەوتم تا لە بن ئۆیەئەبینكا
ئابینست • عەرزمكرد : وا ئەبینم كـە ئەمانە فسەلەتیان پێخۆش نەبوو •
فەرمووی : ئەمانە تێنا ـن شوعووریان نیە [غەیری ئەوەی لە لە پێغەمەر
ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیســـتوە هیچی ترم پێ نەوتن • اخری]
حەبیبم بانگی‌كردم • جوابم دایەوە] وتم : خەلیلی تۆ كێیــە ؟ فەرمووی :
پیغەمەرد ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ • آخری] فەرمووی : ئوحود
ئەبینی ؟ تەماشام كرد كە چەندەم رۆژ بەســـــەرەوە ماوە ، وامزانی كـە
ئەمینێ بۆ ئیشێ • عەرزمكرد : ئەیبینم • فەرمووی : ئەوە مەســـروورم
ناكا ئە بە قەد ئەم ئوحودە ئالتوونم بێ كە خەرجی بكەم ، مەگەر ســێ
دینار [لە ریوایەتەكەی شەویا : مەگەر دینـــارێ نەبێ] ئەمـانـە دنیـــا
كۆئەكەنەوە هیچ شـــــوعووریان نیە [كە صەرفی بكەن لە جێی خۆیا]
عەرزمكرد : بۆ ناچیە لای برادەرانی قورەیشت ئیســــتیفادەی مالیان لێ
بكەی ؟ فەرمووی : خەیر وەللاهی نە لە دنیا شتێكیان لێ داوا ئەكەم ، نـە
لە دین شتیان لێ ئەپرسم تا بە خواو رەســــوولی خوا ئەگەمەوە [لـە
ریوایەتەكەی تریا ئەحنەف ئەفەرموێ لێم‌پرسی : دەرحەقی ئەو عەطایەی كە
ئەوان ئەیكەن ئەفەرمووی چی ؟ فەرمـووی : لێیـان وەربگرە ؛ چونكی
موعاوەنەتت ئەكا • ئەگەر بەهای دینت بێ تەركی كەو وەری‌مەگرە] •

١٧/٣٠٨٦ ـ عن منذر عن ابن الحنفية [محمد بن علي ـ رضـي الله
تعـالی عنـه ورحمه الله تعالی ـ حين نال بعض القوم من عثمان ـ رضي الله
تعالی عنه ـ فقال : مه • فقلنا له : أكان أبوك يسب عثمان ؟ فـ]ـقال : لو
كان عي ـ رضي الله تعـالی عنه ـ ذاكراً عثمان ـ رضي الله تعـالی عنـه ـ
[بسوء] ذكره يوم جاءه ناس فشكوا سعاة عثمان • فقال علي : اذهب الی

عثمان فأخبره أنها صـــــدقة رســـــول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فسر سُعاتك يعملون فيها • فأتيته بها • فقال : أغنها عنا • فأتيت بهـا عليـاً فأخبرته ، فقال : ضعها حيث أخذتها ح ــ ٥/١٩٤ •

تەرجەمە :

[مونذیر ــ رحمه الله ــ لە محەمەدی کوڕی ئیمامی عەلییەوە ، کە لە ژنە حەنەفیەکەی بوو] ریوایەت ئەکا ، ئەفەرموێ : لە لای بووین بەعزێ • لەوانەی کـە لە خزمەتیا بوون بـە خراپـە ناوی ئیمامی عوثمانیان ئەبرد • فەرمووی : وازبێنن لەمـە • عەرزیانکرد : بـاوکت هیچ جوێنی ئەدا بـە عوثمان ؟ فەرمووی : ئەگەر باوکم بە خراپە ناوی عوثمان ــ رضي الله تعالى عنـە ــی بهێنایـە ئەو رۆژە ناوی ئەبرد کـە بەعزێ خەڵق هاتنـە خزمەتی شکاتیان لـە زەکات کۆکەرەوەکانی عوثمان کـــرد ، پێیفەرمووم : ئـەم صەحیفەیە بیەرە لای عوثمان پێی بڵێ : ئەمە صەدەقەی (رســـول الله)یە ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ ئەمر بکە بـە پیاوەکانت کـە عـەمـەل بـە موندەرەجاتی[1] بکەن • بۆم برد فەرمووی : ئەوەمان لێ لادە ئیحتیاجیمان پێی نیە • بردمەوە خزمەت باوکم خەبەرم داێ فەرمووی : داینێرەوە لـەو جێیەی کە لێت هەڵگرتوە •

[وەلحاصڵ ئیمامی عوثمان ــ رضي الله تعالى عنه ــ لەبەر صـــــیلەی رەحم لەگەڵ ئەوانە کە قەطعی رەحمیان لازمە موسامەحەی زۆری کردوە ، لە هیچ سەییئاتیانی نەپرسیوەتەوە تا بوون بە سەبەبی شەهادەتی [رضـي الله تعـالى عنـه ــ چونکی پێغەمـەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ لێی رازی بوە] •

(١) واتە ناوەرۆکەکەیی ، ئەوەی تیایا نووسراوە •

میقداری زەکات . لە چەندە واجب ئەبێ ؟

١٨/٣٠٨٧ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ : ليس فيما دون خمس أواق صدقة • وليس فيما دون خمس ذَوْد صـــدقة ، وليس فيما دون خمس أوسـق [أوسـاق من تمر ، أو حب م ـ ٤/٣٣٣] • صدقة ح ـ ٣/١٠ • م ـ ٤/٣٣٣ ، ٣٢٨ ، بتقديم بعض على بعض •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لـە پێنج ئووقیـە [زیو : ٤٠ درهەم] کەمترا زەکات نیە ، لە پێنج وشـتر کەمترا زەکـات نیە ، لە پێنج ویسق کەمترا زەکات نیە •

ویسق شەصت مەنە ، مەن چوار موددە ، مود ریطلێك‌و سـێیەکی ریطلێکە بە ریطلی بەغدادیی پێنج ویســـقەکە ئەکاتە هەزارو شـەشصەد ریطلی بەغدایی • ریطل صەدوبیست‌و هەشـت درهەم‌و لـە حەوت بەش چواربەشی درهەمێکە • دینار بیست‌و چوار قیراطە ، مثقـاڵ حەفتـاو دوو دەنکەجۆی بە توێکڵەوەو سەروقنگ‌کراوە • درهەمی بەغەلی هەشـــت دانگە ، درهەمی طەبەری چوار دانگە • (جمعا) دوانزە دانگە • بـە دوو تەقسیم کرا بە دوو درهەم ، هەر درهەمێ شەش دانگ •

٦٠	٢٤٠	١٢٠٠ مودد
٤ ×	٥ ×	٤٠٠ + ثولث
٢٤٠ مودد	١٢٠٠ ویسق	١٦٠٠ ریطل

١٩/٣٠٨٨ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ حدث أن أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كتب له التي أمر الله رسوله [ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] ومن بلغت صدقته بنت مخاض [لها سنة] وليست عنده وعنده بنت لبون [لها سنتان] فإنها تقبل منه ، ويعطيه المصدِق عشرين درهماً أو شاتين . فإن لم يكن عنده بنت مخاض على وجهها وعنده ابن لبون [له سنتان] فإنه يقبل منه وليس معه شيء ح ـ ٣/٤٠ ، د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدەقەی خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوە کە بیستێنێ لە صاحێب زەکاتی بۆ ئەنەس نووسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەرکەسێ کە صەدەقەی گەیی بە بینتی مەخاض [بێچووی مێی یەك ساڵەی وشتر] بینتومەخاضی نەبوو ، بینتولەبوونی بوو [بێچوولەی مێی دوو ساڵەی وشتر] ئەو بینتولەبوونەی لێ قەبووڵ ئەکرێ ، ئەوی صەدەقە وەرئەگرێ بیست درهەم یا دوو مەڕ بدا بەوەی کە زەکاتی لێ ئەستێنێ . ئەگەر بینتومەخاضی نەبوو ئیبنولەبوونی بوو [بێچووی نێری دوو ساڵەی وشتر] ئەوەی لێ قەبووڵ ئەکرێ ، ئەمما صاحێب زەکاتەکە هیچی نادرێتێ .

٢٠/٣٠٨٩ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ حدث أن أبا بكر [رضي تعالى عنه] كتب له التي فرض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ولا يجمع بين متفرق ، ولا يفرق بين مجتمع خشية الصدقة ح ـ ٣/٤٣ .

تەرجەمە :

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدەقەی کە [بە ئەمری خوا] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرزی کردوە بۆ ئەنەسی نووسی

ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە حەیوانی جوێ ـ جوێ کە بە جوێیی زەکاتیان تیا نەبێ ناکرێن بە یەك تا زەکات لە صاحێبەکانیان بستێنرێ [حەیوانی دوو کەس ـ مثلا ـ بە یەکەوە بلەوەڕێنرێن لە مەجموعەکەیانا زەکات ببێ بە جوێ ـ جوێ زەکات نەبێ] لە ترسی زەکات مەجموعەکەی لێك جوێ ناکرێتەوە •

٣٠٩٠/٢١ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كتب له التي فرض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : وما كانا من خليطين فإنهما يتراجعان بالسوية ح ـ ٤٢/٣ •

تەرجەمە :

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدقەیەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە ئەمری خوا فەرزی کردوە بۆ ئەنەسی نووسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە دوو کەس ماڵیان تێکەڵ بێ مەئمووری زەکات زەکاتەکەی لە یەکێکیان ـ مثلا ـ سەند ئەوی زەکاتی لێ سەندراوە چەندی زیاد لە حەقی خۆی داوە لەوی تری ئەستێنێتەوە •

٣٠٩١/٢٢ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ حدث أن أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كتب له التي أمر الله رسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ولا يخرج في الصدقة هرمة ، ولا ذات عوار ، ولا تيس إلا ما يشاء المصْدِق ح ـ ٤٥/٣ •

تەرجەمە :

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدەقەیەی کە خوا ئەمری بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوە کە بیستێنێ بۆ ئەنەسی نووسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ : لە زەکاتا نە حەیوانی پیر ، نە کوێر

وەرنەگرێ ، حەیوانی فەحلیش نەستێنرێ مەگەر صاحێبەکەی بە خواهیشی خۆی بیدا .

٣٠٩٣/٢٣ - أنس - رضي الله تعالى عنه - حدث أن أبا بكر - رضي الله تعالى عنه كتب له فريضة الصدقه التي أمر الله رسوله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من بلغت عنده من الإبل صدقة الجَذَعة [لها أربع سنين] وليست عنده جَذَعة وعنده حِقَّة [لها ثلاث سنين] فإنها تقبل منه الحقة ويجعل معها شاتين إن استيسرتا له ، أو عشرين درهماً ، ومن بلغت عنده صدقة الحقه وليست عنده الحقة وعنده الجذعة فإنها تقبل منه الجذعة ويعطيه المُصَدِّق عشرين درهماً أو شاتين ، ومن بلغت عنده صدقة الحقة وليست عنده إلا بنت لبون فإنها تقبل منه بنت لبون ، ويعطي المُصَدِّقُ [أي المالك] شاتين أو عشرين درهماً . ومن بلغت صدقته بنت لبون وعنده حقة فإنها تقبل منه الحقة . ويعطيه المُصْدِق [الساعي] عشرين درهماً أو شاتين . ومن بلغت صدقته بنت لبون وليست عنده وعنده بنت مخاض فإنها تقبل منه بنت مخاض ، ويعطي معها عشرين درهماً أو شاتين ح - ٤٢/٣ .

٣٠٩٣/٢٤ - ثمامة بن عبدالله بن أنس أن أنساً [رضي الله تعالى عنه] حدثه أن أبا بكر - رضي الله تعالى عنه - كتب له هذا الكتاب لما وجهه إلى البحرين :

بسم الله الرحمن الرحيم هذه فريضة الصدقة التي فرض رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - على المسلمين والتي أمر الله بها رسوله [عليه الصلاة والسلام] فمن سُئِلها من المسلمين على وجهها فليعطها ، ومن سئل فوقها فلا يعط : في أربع وعشرين من الإبل فما دونها من الغنم من كل خمس شاةٌ ، إذا [فإذا ، نسخة] بلغت خمساً وعشرين إلى خمس وثلاثين

ففيها بنت مخاض أنثى . فإذا بلغت ستاً وثلاثين إلى خمس وأربعين ففيها بنت لبون أنثى . فإذا بلغت ستاً وأربعين إلى ستين ففيها حقة طَروقة الجَمَل . فإذا بلغت واحدة وستين إلى خمس وسبعين ففيها جذعة . فإذا بلغت يعني ستاً وسبعين إلى تسعين ففيها بنتا لبون . فإذا بلغت إحدى وتسعين إلى عشرين ومائة ففيها حقتان طروقتا الجمل . فإذا زادت على عشرين ومائة ففي كل أربعين بنت لبون ، وفي كل خمسين حقة ، ومن لم يكن معه إلا أربع من الإبل فليس فيها صدقة ، إلا أن يشاء ربها ، فإذا بلغت خمساً من الإبل ففيها شاة .

وفي صدقة الغنم في سائمتها إذا كانت أربعين إلى عشرين ومائة شاة . فإذا زادت على عشرين ومائة الى مائتين شاتان ، فإذا زادت على مائتين إلى ثلاثمائة ففيها ثلاث . فإذا زادت على ثلاثمائة ففي كل مائة شاة . فإذا كانت سائمة الرجل ناقصة من أربعين شاة واحدة فليس فيها صدقة إلا أن يشاء ربها .

وفي الرقة [زيو] ربع العشر . فإذا لم تكن إلا تسعين ومائة فليس فيها شيء إلا أن يشاء ربها ح ـ ٣/٤٣ .

تەرجەمە :

ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو صەدەقەی خوا ئەمری كردوە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە بیستێنێ لە ماڵدار .. بۆ ئەنەسی نووسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ كە ئەوەی صەدەقەی وشتری گەیی بە وشتری مێی چوار ساڵ فەقەط ئەو وشترەی نەبوو وشتری مێی سێ ساڵی بوو ئەو وشترە مێیەی لێ قەبووڵ ئەكرێ ، ئەگەر مومكینی بوو دوو مەڕیشی لەگەڵ بدا ، ئەگەر مەڕی نەبوو بیست درهەمی لەگەڵ بدا ، ئەوی

زەکاتی ئەبی بە وشتری مێی سێ ساڵ فەقەط ئەو وشترەی نەبوو وشتری مێی چوار ساڵی بوو ، ئەو وشترەی لێ وەرەگیرێ ، لە باتی زیایی‌یەکەی مەئموری زەکاتەکە دوو مەڕ یا بیست درهەمی بداتێ . ئەوی زەکاتەکەی ئەبی بە (حقه) وشتری مێی سێ ساڵ ، فەقەط ئەو وشترەی نەبوو بینتولەبوونی بوو – وشتری مێی دووساڵ ـ ئەو وشترەی لێ قەبوول ئەکرێ ئەگەر ئەوا دوو مەڕ یا بیست درهەم بدا بە مەئموورەکە . ئەوی صەدەقەی بگا بە بینتی لەبوون بینتی لەبوونی نەبوو بینتومەخاضی بوو – بێچوە وشتری مێی یەك ساڵە ـ ئەوەی لێ قەبوول ئەکرێ لە لەیل ئەوا دوو مەڕ یا بیست درهەم بدا .

وەلحاصڵ لە کوللی دەرەجەیێکا کە وشتری ئەو دەرەجەی نەبێ ؛ ئەگەر بەرەوخوارتری بوو ئەوەو دوو مەڕ یا بیست درهەم بدا ، ئەگەر بەرەوژوورتری بوو ، ئەوە بداو لە باتی زیایی‌یەکەی دوو مەڕ یا بیست درهەم وەربگرێ .

ئەبوبەکر – رضي الله تعالى عنه ـ کە ئەنەسی نارد بۆ بەحرەین کە زەکات کۆبکاتەوە ئەم ئەمرەی بۆ نووسی :

(بسم الله الرحمن الرحيم) ئەمە ئەو صەدەقەیە کە (رسول الله) – صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە ئەمری خوا لەسەر موسولمانانی فەرزکردوە . هەرکەسێ ئەمەی کە نووسراوەی لێ طەڵەب بکەن بیدا ، ئەوی زیاتری لێ داواکەن نەیدا ، لە بیستو چوار وشترو کەمترا زەکاتەکەی مەڕە لە کوللی پێنج وشتریکا مەڕێکە کە گەیی بە بیستو پێنج وشتر تا سیو پێنج بینتومەخاضێکی مێی لێ ئەکەوێ . کە گەیی بە سیو شەش تا چلو شەش بینتولەبوونێکی مێی لێ ئەکەوێ لە چلو شەشەوە تا شەصت (حقه)یێکی لێ ئەکەوێ کە قابیلیەتی ئەوەی پەیدا

کردبێ کە وشتری فەحلی لێ بپەڕێ ، لە شەصتو یەکەوە تا حەفتاو پێنج جەذەعەیێکی لێ ئەکەوێ ، لە حەفتاو شەشەوە تا نەوەد دوو بینتی لەبوونی ئەکەوێ . لە نەوەدو یەکەوە تا صەدو بیست دوو (حقە)ی لێ ئەکەوێ کە قابیل بێ وشتری لێ بپەڕێ • کە لە صەدوبیست زیاتر بوو لە هەر چلێکا بینتی لەبوونێ . لە هەر پەنجادا (حقە)یێکی لێ ئەکەوێ •

[مەثەلا : لە صەدو سیدا دوو چلو پەنجایێ هەیە ، دوو بینتو لەبوونو حوققەیێ بدا ، لە صەدو چلا دوو پەنجاو چلێ هەیە دوو حوققەو بینتولەبوونێ بدا] ئەوی هەر چوار وشتری بێ هیچی لەسەر نیە مەگەر خۆی ئارەزووی صەدەقەی بێ ، کە گەیی بە پێنج مەڕێکی لێ ئەکەوێ •

صەدەقەی مەڕ ، ئەو مەڕانەی کە لە صەحرادا بە دەمی خۆیان بلەوەڕێن . ئالفی نەدرێتێ ، لە چلەوە تا صەدوبیست مەڕێکی یەك ساڵەی ، یا بزنێکی دوو ساڵەی لێ ئەکەوێ [یەعنی مەڕ بێ پێی نابێتە دوو ساڵ ، بزن بێ پێی نابێتە سێ ساڵ] لە صەدوبیستەوە تا دووصەد دوو مەڕ [یەعنی لە صەدو بیستو یەکیش دوو مەڕ ، لە صەدو نەوەدو نۆیش دوو مەڕ] لە دووصەد زیاتر بوو تا سێصەد سێ مەڕ • لە چل کەمتر زەکاتی نیە ، لەوە زیەتر بێ هەر صەدی مەڕێکی لێ ئەکەوێ • لە زیوا چلیەك زەکاتیەتی [نیصابی دووصەد درهەمە] ئەگەر صەدو نەوەدی بوو [یەعنی تا صەدو نەوەدو نۆ] زەکاتی نیە •

دەرحەق بە نیصابی ئاڵتوونو نیصابی گاو گاجووت لە موسلیمو بوخاریا تووشی حەدیث نەبووم ، فەقەط لە حەدیثەکانی پێشووا تەهدیدی بە شیددەت هەیە دەرحەقی مانیعی زەکاتیان •

نیصابی ئاڵتوون بیست مثقاڵە زەکاتی چلیەکە لە فیقهایە •

بوخاری = لە = بابی زەکاتی بەقەرا ئەڵێ : ئەمما هەر حەدیثێ تەهدیدی مانیعی زەکاتی تیایە حەدیثی نیصابو میقداری زەکاتی تیا نیە • ترمذیی لە موعاذەوە - رضي الله تعالى عنه - حەدیثێکی مورسەل ذیکر ئەکاو فەرموویەتی حەسەنە ، حاکم ئەڵێ صەحیحە • مەئالی ئەو حەدیثە : ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ناردمیە یەمەن ، ئەمری پێفەرمووم لە چل گاو مانگا (مسنة)یێ - یەعنی گایێکی دووسالەی ددان‌دەرهاتبوو ، لە سی (تبیع)ێ - پارێنێ ، یەعنی یەك سالەیێ - وەربگرم ، دوو تەبیع لە باتی موسیننە قەبووڵ ئەکرێ • قسطلاني •

ئەم حەدیثانی زەکاتی وشترو مەڕو زیوە هەمووی حەدیثێکە ، لە ئەمرنامەیێکی ئەبوبەکرا - رضي الله تعالى عنه - ذیکرکراوە ، بوخاری پارچە - پارچە هەر پارچەیێکی بە طەریقێ ریوایەت ئەکا •

٣٠٩٤/٢٥ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : [ليس في العبد صدقة إلا صدقة الفطر م - ٣٣٧/٤] ليس على المسلم صدقة في عبده [غلامه • أخرى] ولا فرسه ح - ٥٠/٣ ، م - ٣٣٦/٤ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : موسوڵمان لە عەبدو ئەسپیا زەکات نیە ، تەنها بۆ عەبدی صەدەقەی فیطری لەسەرە •

٣٠٩٥/٢٦ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : فيما سقت السماء والعيون • أو كان عَثَرِيّاً [ما يسقى في السيل الجاري] العشر ، وما سقي بالنضح نصف العشر ح - ٦٧/٣ •

٣٠٩٦/٢٧ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يذكر أنه سمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فيما سقت الأنهار والغيم العشور، وفيما سقي بالسانية نصف العشر م ـ ٤/٣٣٥ ٠

تەرجەمە :

[(سانيەو ناضح) وشترێکە ئاوی لە بیر پێهەڵئەهێنجرێ]

مەئالی هەردوو حەدیثەکە یەکێکە یەعنی زەکاتی ئەو زەراعەتەی کـە بە بارانو سەرچاوەو جۆگە ئاو ئەخواتەوە دەیەکە ، ئەوی بـە چەرد ئـاو ئەدرێ زەکاتی بیستیەکە ٠

زەکاتی رەزو سـائیری شــتی تری ذیکر نەکردوە ، بـەر حـەدیثی (فیما ســقت السـماء)ی بخەی لە هەموو زەراعەتێکا زەکات لازم بێ ٠ ئەمما لە فیقها بەیانکراوە لە چی ئەکەوێو لە چی ناکەوێ ٠

٣٠٩٧/٢٨ ـ عن أبي سعيد الساعدي [وهو أبو حميد] قال : خرجنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غزوة تبوك فأتينا وادي القرى على حديقة لامرأة ، فقال رســول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وســلم ـ : اخرصوها ، فخرصناها وخرصها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عشرة أوسق ، وقال : أحصيها حتى نرجع إليك ـ إن شاء الله تعالى ـ فانطلقنا حتى قدمنا تبوك ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ستهبّ عليكم الليلة ريح شديدة ، فلا يقم فيها أحد منكم ؛ فمن كان له بعير فليشد عقاله ، فهبت ريح شديدة فقام رجل فحملته الريح حتى ألقته بجبلي طي ، وجاء رسول بن العلماء صاحب أيلة إلى رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = بكتاب = وأهـدى لـه بغـلة بيضـــاء [دلدل] فكتب لـه [ببحرهم ، خ] رســـول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ وأهــدى

[وكساه ، خ] إليه بردا ، ثم أقبلنا حتى قدمنا وادي القرى ، فسأل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - المرأة عن حديقتها : كم بلغ ثمرها ؟ فقالت : عشرة أوسق [خرص رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بخاري] فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إني مسرع [إني متعجل ، بخاري] فمن شاء منكم [فليعجل ، خ] فليسرع معي ، ومن شاء فليمكث ، فخرجنا حتى أشرفنا على المدينة ، فقال : هذه طابة [فلما رأى أحدا ، خ] وهذا أحد ، وهو جبل يحبنا ونحبه ، ثم قال[1] : إن خير دور الأنصار دار بني النجار ، ثم دار بني عبدالأشهل ، ثم دار بني عبدالحرث بن الخزرج ، ثم دار بني ساعدة ، وفي كل دور الأنصار خير ، فلحقنا سعد بن عبادة ، فقال أبو أسيد : ألم تر أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - خيَّر دور الأنصار فجعلنا آخرا ؟ فأدرك سعد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : يا رسول الله خيرت دور الأنصار فجعلتنا آخرا ! فقال : أو ليس بحسبكم أن تكونوا من الخيار ؟ م - ١٤٢/٩ واللفظ لهذا ، ح - ٦٥/٣ ، أخرجه البخاري في الحج والمغازي ، وفضل الأنصار ببعضه ، ومسلم في فضل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - في الحج ، وأبو داود في الخراج .

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی ساعیدی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - چووینە غەزای تەبووك ، هاتینە (وادی القری) سەر باغی ژنێك ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -

---

(١) لێرە بەدواوە وەك حەدیثی (١٠٩٥/٢١٨) وایە كە لە بەرگی چوارەمدا نووسراوە .

فەرمووی : بیخەرصێنن ، ئێمە خەرصانمان[1] پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیه وسلم ـ یش خەرصانی بە دە ویسق ، بە ژنەکەی فەرموو : حیســابی رابگرە تا یێینەوە لات (إن شــاء الله) رۆیین تا چووینە تەبووك ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیمشەو بایێکی بەشیددەتتان لێ هەڵەکا ، هیچ کامتان لەو بایـەدا هەڵنەستێتە پێیان ، کێ وشتری هـەیـە ئەشکێلەکەی مەحکەم بکا .. شەو بایێکی بەشـیددەت هات ، پیـــاوێ هەڵسا ، بایەکە هەڵیگرت تا دای بە شاخی طەییا[2] ، رەسوولی ئیبنولعولەما کە مەلیکی ئەیلەیە هاتــە خزمـەت پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ ئێستریکی سپی [کە دوڵدوڵە] بە دیاریی هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیــه وسلم ـ بوردەیێکی بــە هەدیــە بــۆ نــارد ، بــۆ ئــەهلی مەملەکەتەکەیان موعاهەدەیێکی نووسی :

[مەئالی وایە لە دوای بسم الله ئەمە ئەمنییەتنامەیە لە طەرەف خواوەو محمد کــە رەســــوولی خوایــە بۆ یۆحەننای کوڕی روبەو ئەهلی ئەیلەو ئوسقوفیانو غەیری ئەوان لە بەڕاو لە بەحرا ، عەهدی خواو رەســـوولی خواو ئەو ئەهلی شامو یەمەنەو ئەهلی بەحرەی کە لە خزمەتیان ، کە لێیــان ئەمین بن زەرەریان پێنەگەیێنن ، ئەگەر یەکێ لـەوان لـە ئەهـلی ئەیلـە موعاهەدەکە بشکێنێو شتێکی موخالیف بکا ئەو کەسە ماڵی نابێ بە مانیع کە نەکوژرێو ماڵیان حەلاڵ ئەبێ بۆ ئەو کەسەی لێیان بستێنێ . حـەلاڵ نیە بۆ موسوڵمان نە لە بەڕاو نە لە بەحرا مەنعی ئاویان لێ بکا ئەمە کیتابی

---

(١) خەرصاندن : تەخمینو خەملاندنو قەرساندن .

(٢) دانــەر ـ خ ـ بــە هەڵە لە عەرەبیەکەدا (جبل)ی نووسیبو چاکمان کرد ، کە راستیەکەی (جبلي)یە ، دەبێ لێرەیشدا (دووشاخەی طەی) بنووسرێ .

جوهەیمی کوڕی صەلت‌و شەرحەبیلی کوڕی حەسەنەیە بە ئیذنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ (کە ئەمری بە نووسینی کردوە)] •

کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە تەشریف گەڕانەوەیا هاتە (وادی القری) بە ژنە صاحێب باغەکەی فەرموو : خورماکەت چەند بوو ؟ عەرزی‌کرد : دە ویسق ، میقداری خەرصەکەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من عەجەلە ئەکەم لە گەڕانەوەدا ، کێم لەگەڵا بێ لێخوڕێ ، کێ هەوەسی پێنێ بوەستێ • لە (وادی القری) چووینە دەرێ تا لە مەدینە نزیك بووینەوە ، فەرمووی : ئەمە [یەعنی مەدینە] طابەیە • کە ئوحودی لێ دەرکەوت فەرمووی : ئەمە ئوحودە ، شاخێکە ئەمان‌حوبێنێ‌و ئێمەیش ئەیحوبێنین [لە پاشا فەرمووی : خەبەرتان بدەمێ کە لە بەینی ماڵانی ئەنصارا کامیان باشترە ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ • بوخاری] فەرمووی : چاکترینی ماڵانی ئەنصار ماڵانی بەنی نەججارە ، لە پاش ئەوان بەنی عەبدولئەشهەل ، لە پاش ئەوان بەنی عەبدولحەرثی کوڕی خەزرەج ، لە پاش ئەوان بەنی ساعیدە ، لە هەموو ماڵانی ئەنصارا خێر هەیە • لە دواییدا ئەم فەرموودە بە سەعدی کوڕی عوببادە گەیی • ئەبوئوسەید پێی‌فەرموو : نابینی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە بەینی ئەنصارا بەیانی ئەمەی فەرموو کە کامیان باشترە ئێمەی خستە دوای هەموویان ؟ سەعد ـ رضي الله تعالی عنە ـ بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی‌و عەرزی‌کرد: (یا رسول الله) لە بەینی ئەنصارا بەیانی چاکێتیت فەرموە ، ئێمەت خستۆتە دواوە ! فەرمووی : ئەوەتان بەس نیە کە ئێوەیش لە چاکان بن ؟

بەجوێ ئەم بەیانی چاکیی ئەنصارە لە فەضائیلا بەیان‌کراوە[1] •

(١) مەبەستی حەدیثی (١٠٩٥/٢١٨)ی بەرگی چوارەمە •

لە سەر خەرص لە باغو باغاتو مەزرووعات زەكات سەندن دروستە •

بۆ ئەهلی خۆی لەبەر مەصلەحەت تەرجیحی بەعزێ بەسەر بەعزێکا ، بەو شەرتە دڵشکاننی تیا نەبێ ، دروستە •

ئەهلی بەیت صەدەقەیان لەسەر حەرامە :

٣٠٩٨/٣٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يؤتى بالتمر عند صرام النخل ؛ فيجيء هذا بتمره وهذا من تمره ، حتى يصير عنده كوماً = من تمر = فجعل الحسن والحسين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يلعبان بذلك التمر ، فأخذ أحدهما [أي الحسن ـ رضي الله تعالى عنه ـ] تمرة فجعله في فيه ، فنظر إليه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأخرجها من فيه ! فقال : أما علمت أن آل محمد لا يأكلون الصدقة ؟ وفي أخرى[1] : أخذ الحسن بن علي ـ رضي الله تعالى عنهما ـ من تمر الصدقة فجعلها في فيه [فلم يفطن له النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى قام ولعابه يسيل ، فضرب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شدقه • م] فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كخ ، كخ ! ليطرحها ، ثم قال : أما شعرت أنا لا نأكل الصدقة ؟ ح ـ ٣/٧٢ ، م ـ ٥/٣٧ •

تەرجەمە :

کە خورما پێئەگەیی و وەختی بڕینی هێشوەکانی ئەهات خورمای زەکاتیان ئەهێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەم خورمای خۆیی ئەهێناو ئەو لە خورمای خۆیی ئەهێنا ، تا ئەبو بە کۆمەڵێ ،

(١) ئەم ریوایەتەو ریوایەتەکەی (مسلم)م بەوشێوە نەدۆزیەوە •

حەسەن‌و حوسەین - رضي الله تعالى عنهما - یارییان پێ ئەکرد . ئیمامی حەسەن - رضي الله تعالى عنه - خورمایێکی نایە دەمی ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - پێی نەزانی تا لیکاوی بە دەمیا هاتەخوارێ . پێغەمەر[1] - صلى الله تعالى عليـه وسـلم - لە لالەغاوەیی دا فەرمووی : کَخ ، کَخ ! تـا فڕێی بـدا لە دەمی دەرهێنـاو پێی‌فەرموو : بۆ نازانی کـە ئالی محمد صەدەقە ناخۆن ؟

٣٠٩٩/٣٠ - عن الزهري أن عبدالله بن عبدالله بن نوفل بن الحـرث بن عبدالمطلب حدثه أن عبدالمطلب بن ربيعة بن الحرث حدثه قـال : اجتمع ربيعه بن الحرث والعباس بن عبدالمطلب [رضـي الله تعالى عنهما] فقالا : والله لو بعثنا هذين الغلامين ، قالا لي وللفضل بن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] ، إلى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فكلّماه فأمّرهما على هذه الصدقات فأدّيا ما يؤدّي الناس وأصابا ما يصـيب الناس . قـال : فبينما هما في ذلك جاء علي بن أبي طالب [رضي الله تعـالى عنـه] فوقف عليهما ، فذكرا له ذلك ، فقال علي [رضي الله تعالى عنه] لا تفعلا . فوالله ما هو بفاعل . فانتحاه ربيعة بن الحرث ، فقال : والله ما تصـــنع هذا إلا نفاسة منك علينا ، فوالله لقد نلت صهر رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فما نفسناه عليك ! قال علي [رضي الله تعالى عنه] : أرسلوهما ، فانطلقا واضطجع علي [رضي الله تعالى عنه] . وفي أخرى نحوها : فألقى علي رداءه ثم اضطجع عليه وقال : أنا أبو حسنٍ القرمُ ، والله لا اريم مكاني

(١) دانەر - خ - لێرەدا جیاوازیی یەکێ لە ریوایەتەکانی لەبیرچوە ، کـە ماناکەی وایە : ... خورمایەکی هەڵگرت خستیە دەمیەوە ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بۆی روانی ، حەسەن - خ خورماکەی لە دەمی دەرهێنایەوە .

حتى يرجع إليكما أبناكما بِحَوْر ما بعثتما به الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] .

= قال : = فلما صلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الظهر سبقناه الى الحجرة ، فقمنا عندها حتى جاء فأخذ بآذاننا ، ثم قال : اخرجا ما تصرّران ، ثم دخل ودخلنا عليه وهو يومئذ عند زينب بنت جحش [رضي الله تعالى عنها] قال : فتواكلنا الكلام ، ثم تكلم أحدنا ، فقال : يا رسول الله أنت أبر الناس وأوصل الناس ، وقد بلغنا النكاح فجئنا لتؤمّرنا على بعض هذه الصدقات فنؤدّي إليك كما يؤدّي الناس، ونصيب كما يصيبون . قال : فسكت طويلا ، حتى أردنا أن نكلمه . قال : وجعلت زينب تلمح إلينا من وراء الحجاب أن لا تكلماه . قال : ثم قال : إن الصدقة لا تنبغي لآل محمد ، إنما هي أوساخ الناس ، ادعوا لي مَحْمِيه [بن جزء ، وهو رجل من بني أسد ، كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ استعمله على الاخماس . أخرى] وكان على الخمس ، ونوفل بن الحرث بن عبدالمطلب . قال : فجاآه فقال لمحمية : أنكح هذا الغلام ابنتك للفضل بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فأنكحه . وقال لنوفل بن الحرث : أنكح هذا الغلام ابنتك ، لي ، فأنكحني ، وقال لمحمية : أصدق عنهما من الخمس كذا وكذا . قال الزهري : لم يسمه لي [عبدالله] م ـ ٥/٤٠ .

انتحاه : عرض له وقصده . نفاسة : حسدا . القرم : السيد ، وأصله فحل الإبل . لا أريم : لا أزال . بِحَوْر : بجواب . ما تصرّران : جعلتماه في الصرة ، تجمعانه في صدوركما . تلمح : تشير . من نووي .

تەرجەمە :

عەبدولموطەلیبی کوڕی رەبیعەی کوڕی حەرث ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : رەبیعەی باوکمو عەباسی کوڕی عەبدولموطەلیب

بەیەکەوە دانیشتبوون ، فەرموویان : وەڵڵاهی ئەگەر ئەم دوو کوڕەمان [یەعنی عەبدولموطەلیبو فەضل] بناردایە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزی بکەن کە بیانکا بە ئەمیر لەسەر صەدەقە ، خەڵقی تر چی لێ ئەبەنە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمانیش بیبەن ، خەڵقی چ ئیستیفادەیێکی لێ ئەکەن ئەمانیش بیکەن • لەو بەینەدا عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی هاتو لە لایان وەستا ، ئەو فیکرەیان عەرزکرد • فەرمووی : مەیاننێرن ، وەڵڵاهی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نایکا • ربیعەی باوکم لێیهاتە جواب عەرزیکرد : وەللاهی تۆ بۆیە وا ئەڵێی حەسەدمان پێ ئەبەی ! تۆ خۆت بە زاوایەتیی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نائیل بووی ئێمە حەسەدمان پێ نەبردی • عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : بیاننێرن ، ئێمە رۆیین ، عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ریداکەی لێ راخستو لەسەری پاڵکەوت ، فەرمووی : وەڵڵاهی لەم جێی خۆمە نابزووم تا کوڕەکانتان جوابی مەئیوسیتان بۆ یێننەوە ، من ئەبوحەسەنم کە سەییدو صاحێب رەئیم] •

کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی نیوەڕۆی کرد ، لە پێش ئەوا چووین لای حوجرەی سەعادەت وەستاین تا تەشریفی هات ، گوێچکەی گرتین فەرمووی : چیتان لە دڵایە دەری بڕن ، لە پاشا تەشریفی چوە ژووریو ئێمەیش چووینە ژووریّ خزمەتی ، ئەو رۆژە تەشریفی لە لای زەینەبی کچی جەحش بوو ـ رضي الله تعالی عنها ـ لە خزمەتیا قسەکردنمان حەواڵەی یەکتری کرد ، یەکێکمان عەرزیکرد : (یا رسول الله) تۆ خێرۆمەندترینی هەموو کەسی ، صیلەی رەحم بەجێهێنەرترینی هەموو کەسی ، ئێمەیش بالغبووین [یەعنی وەختی ئەوەمانە ژن بێنین موحتاجین بە مەداری مەعیشەت] هاتووینە خزمەتت بمانەکەی بە مەئموور

لەسەر بەعزێ لەم زەکاتانە ؛ خەڵق چیت پێننە خزمەت ئێمەیش بیهێنین ، خەلق چی لێ ئیستیفادە ئەکەن ئێمەیش بیکەین • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - دوورو درێژ بێدەنگ بوو ، حەتا تەمامان بوو کە قسەی تری عەرز بکەین • زەینەب - رضي الله تعالى عنها - ئیشارەتی کردین کە قسەی لە خزمەتا نەکەین [ظاهیر وایە لەو وەختەدا حاڵەتی وەحی بەسەرا هاتبێ] لە پاشا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئەم صەدەقانـە چڵکی خەڵقن بۆ محمدو ئالی محمد حـەلاڵ نیە کـە بیخۆن • فەرمووی : مەحمیەی کوڕی جەزئو نەوفەلی کوڕی حەرثم بـۆ بانگ‌کەن ، هـاتـن ، ئەمری بە مەحمیە کرد ، کـە لەسەر خومس‌بوو ، : کچەکەت ئـەم کـوڕە [لە فەضل] مارە بیڕە ، لێی مارەکرد • بە نەوفەلی فەرموو : کچەکەت لەم کوڕە ، لە من ، مارە بکە ، لێی مارەکردم • ئەمجا بـە مەحمیەی فەرموو : ئەوەو ئەوەیان بۆ بکە بە مارەیی • زوهریی راویی ئەفەرموێ : عەبدوڵلای راویی ناوی نەبرد کە مارەیی‌یەکان چین •

٣١/٣١٠٠ - قالت عائشـــة - رضي الله تعالى عنها - : وأتي النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بلحم [بقر] فقلت : هذا ما تُصُدِّق به على بريرة ، فقال : هو لها صدقة ولنا هدية • ح - ٣/٧٤ ، ح - ٤/٣٢٧ عـن أنس • ح - ٩/٤٢٨ بعض هــذا • ح - ٦/١٤١ بعض من هــذا ، في الكفارات (نەمدۆزیەوە) م - ٥/٤٦ ، ن ، د •

تەرجەمە :

عائیشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : گۆشتێکی گاجووتیـان هێنایە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - عەرزم‌کرد : ئەمە ئەو گۆشتەیە کە صەدەقەیان کردوە بە بەریرة ، فەرمووی : بۆ ئەو صەدەقەیە بۆ ئێمە هەدیەیە •

٣١٠١/٣٢ ـ عن أم عطية الأنصارية ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : دخل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقال : هل عندكم شيء ؟ فقالت : لا إلا شيء بعثت به إلينا نسيبة [أم عطية] من الشاة التي بعثتَ بها [إليها] من الصدقة ، فقال : إنها قد بلغت مَحِلَّها ح ـ ٣/٧٤ ، ٣٧ ، م ـ ٥/٤٧ ، ح ـ ٤/٣٢٧ .

تەرجەمە :

ئومموعەطییەی ئەنصاریە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە لای عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : هیچتان هەیە ؟ فەرمووی : خەیر ئەوە نەبێ لەو مەڕەی کە لە صەدەقە ناردووتە بۆ نوسەیبە بەعزێ گۆشتی بۆ ناردووین . فەرمووی : [بیهێنە] ئەوە گەییوە بەجێی خۆی .

٣١٠٢/٣٣ ـ جويرية ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أخبرت أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عليها فقال : هل من طعام ؟ قالت : لا والله يا رسول الله ما عندنا طعام إلا عظم من شاة أعطيتَه مولاتي من الصدقة . فقال : قرّبيه فقد بلغت محلها[1] م ـ ٥/٤٥ .

---

(١) دانەر ـ خ ـ ئەم حەدیثەی تەرجەمە نەکردوە ، رەنگە لەبەر ئەوە بێ کە وەك حەدیثەکەی پێشوو وابێ جگە لە هەندێ جیاوازیی ناوو ، ئەوە نەبێ لەوێ شتەکە دیاریی نەکراوەو ، لێرەدا ئەفەرموێ : ئێسقانێك نەبێ لەو مەڕەی کە دابووت بە جاریەکەم لە صەدەقە .

باب الركـاز والمعـدن[1]

٣١٠٣/٣٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : العجماء [جرحها • م] جبار ، والبئر [جرحها • م] جبار ، والمعدن [جرحه • م] جبار ، وفي الركـاز الخمس ح-٤/١٨٨ ، ح-٣/٧٩ ، ن ، د ، جه ، ت ، م-٧/٢٦٥ ، ح-١٠/٧٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : برینی حەیواناتو ، بیرو ، مەعادین خوێنیان نیە ؛ بـە هەدەر ئەچن • لەوەی کـە لـە زەمـانی جاهیلیەتا لە ئەرزا شارراوەتەوە پێنجیەکی هی (بيت المال)ە •

[ریکاز ئەوەیە لە جاهیلیەتا دفن کرابێ لە زۆرو کەمیا خومس هەیە • مەعدەن ریکاز نیە ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلى الله عليـه وسـلم ـ دەرحەقی مەعدەن فەرموویەتی : زەرەرێ لەوەوە بێ هـەدەرە • دەرحـەقی ریـکاز فەرموویەتی : پێنجیەك هەیە •• جوێ ـ جوێ حوکمی بەیـانکردوون ، ئەگەر یەکێ بوونایە بەیەکەوە ئەیفەرموون • عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە مەعدەنا لە دووصەد پێنجی وەرگرتوە •

حەسەنی بەصریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ = ئەفەرموێ = : ریکاز لە ئەرزی حەربا بێ پێنجیەکی لێ ئەدرێ ، لە ئەرزی صولحا بێ زەکـاتی لێ

---

(١) باسی زەکاتی ریکازو مەعدەن ـ کانو شارراوە ـ •

ئەدرێ ، لوقطە[٢] لە ئەرزی عەدووا بدۆزرێتەوە [ئەگەر ئیحتیمالی ئەوەی بێ کە هی موسوڵمانە] تەعریفی بکا ، ئەگەر هی عەدوو بێ تەعریفی پێ ناوێ ، خومسی ئەدرێ •

بەعزێ کەسان [ئیمامی ئەعظەم ـ رحمه الله تعالی ـ] فەرموویەتی : مەعدەنیش وەك مەدفوونی جاهیلیەت ریکازە خومسی ئەدرێ زەکاتی نادرێ ؛ چونکی عەرەب ئەڵێن : (أركز المعدن) کە شتێکی لێدەرێنن • بە ئیمامی ئەعظەمیان وت : کەسێکیش شتێکی بدرێتێ ، یا نە خریدو فرۆختنا قازانجێ بکا ، یا بەری باغو واریداتی زۆر بێ ئەویش پێی ئەڵێن : (آرکزت) [یەعنی کە وابێ لەوانەیش ئەبێ خومس لازم بێ ئەوە خیلافی ئیجماعە] مونافی قسەکەی خۆیی فەرموە ، فەرموویەتی : بۆی هەیە مەعدەنەکە بشارێتەوە خومسی لێ نەدا ح ـ ٧٨/٣ •

موحاسەبەی مەئمووری زەکات :

٣١٠٤/٣٥ ـ عن أبي حميد الساعدي ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : استعمل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجلا من الأسد [ويقال الأزد] على صدقات بني سليم يدعى ابن اللتبية ، فلما جاء حاسبه ح ـ ٨٠/٣ م ـ مغازي ، د ، في الخراج •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پیاوێکی ئەزدیی کرد بە مەئموور لە سەر صەدەقەی بەنیسولەیم ناوی ئەو پیاوە (ابن اللتبية) بوو ، کە هاتەوە حسابی لەگەڵ کرد •

---

(٢) لوقطە : ماڵی دۆزراوە •

نیشانەکردنی حەیوانی زەکات :

رەنگە لە فەضائیلا یا لە عەقیقەدا نووسرابێ[1]

٣١٠٥/٣٦ ـ ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەیانییێ عەبدوڵلای کوڕی ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ م بردە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ناوی بنێ و گۆشی بکا . کە گەییمە خدمەتی داغی بە دەستەوە بوو وشتری صەدەقەی نیشانە ئەکردە لە ریوایەتێکا مەڕی نیشانە ئەکرد ، لە ریوایەتێکا گوێی نیشانە ئەکرد . م ـ ٨/٤٣٠ ، ح ـ ٣/٨١ .

دۆعاکردن بۆ ئەهلی صەدەقە :

٣١٠٦/٣٧ ـ عن عبدالله بن أبي أوفى ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا أتاه قوم بصدقتهم صلى عليهم قال : اللهم صل على فلان . فأتاه أبي بصدقته ، فقال : اللهم صل على آل أبي أوفى ح ـ ٣/٧٦ ، ح ـ ٩/١٩٦ ، م ـ ٥/٤٧ ، د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئەبوئەوفا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : قەومێ زەکاتیان بێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : (أللهم صل على فلان) باوکم زەکاتی بردە خدمەتی فەرمووی : (أللهم صل على آل أبي أوفى)[2] .

---

(١) نزیك بەم باسە لە لاپەڕە (٣٧)ی بەرگی چوارەمدا رابورد .

(٢) واتە : خوایە رەحمەت بڕژێنە بەسەر ئالی ئەبی ئەوفادا .

زكاة الفطر(١) :

٣١٠٧/٣٨ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : فرض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زكاة الفطر صاعاً من تمر أو صاعاً من شعير على العبد والحر والذكر والأنثى والصغير والكبير من المسلمين ، وأمر بها أن تؤدى قبل خروج الناس الى الصلاة ح ـ ٨١/٣ ، ٨٦ ، ٨٧ ، د ، ت ، ن .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زەكاتی فیطری لەسەر عەبدو حورڕو نێرو مێو بچووكو گەورە لە موسوڵمانان فەرزكردوە كە لە خورماو جۆ صاعێ بدرێ . ئەمریشی فەرموە كە لە پێش نوێژی جەژنا بدرێ .

أ لە عەبدی كافر لای مالیكو شافیعیو ئەحمەد ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فیطرە ناكەوێ . ئەبوحەنیفە ـ رحمە الله ـ ئەفەرموێ : بۆ ئەویش واجبە أ . یەعنی قەیدی (من المسلمین) ئیحتیرازیی نیە ، قەیدی واقیعیە یا ئەغلەبیە .

٣١٠٨/٣٩ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنا نُخْرِج إذا كان فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زكاة الفطر عن كل صغير وكبير ، حر أو مملوك صاعاً من طعام ، أو صاعاً من أقط ، أو صاعاً من شعير ، أو صاعاً من تمر ، أو صاعاً من زبيب ، فلم نزل نخرجه حتى قدم علينا معاوية بن أبي سفيان ، حاجاً أو معتمراً ، فكلم الناس على المنبر ، فكان فيما كلم به الناس

(١) باسی سەرفیترە .

أن قال : إني أرى أن مدّين من سمراء الشام تعدل صاعاً من تمر • فأخذ الناس بذلك • قال أبو سعيد : فأما أنا فلا أزال أخرجه كما كنت أخرجه أبدا ما عشت م ـ ٣٤٤/٤ ، ح ـ ٨٤/٣ و ٨١ و ٨٥ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـمان لە ناوا بوو لە فیطرەدا لە كوللی بوچووكەو گەورەیێ حورِ بێ یا عەبد ، صاعێ طەعاممان ئەدا ، یـا صاعێ لە كەشك ، یا صاعێ لە جۆ ، یا صاعێ لە خورما ، یا صاعێ لە مێوژمان ئەدا [لە زەمـانی ئەبوبەكراو ، لە زەمانی فاروقی ئەكبەراو ، لە زەمانی عوثماناو ، لە زەمانی (أسد الله الغالب) ا ـ رضي الله تعالى عنهم ـ هەر بەو نەوعە صاع صاعمان ئەدا ، تا موعاویەی [قەراڵی شـــام] كورِی ئەبوسوفیان هات بـۆ حەج یا بو عومرە ، لە سەر مینبەر قسەی بۆ خەڵق ئەكرد ، لەو قسانەیا ئەیوت : من لام وایە كە دوو مودد [یەعنی نیو صـاع] لە گەندمی شـام موعادیلی صاعێ لە خورما ئەبێ • خەڵق دەســـــتیانكرد بە عەمەلكردن بەو رەئیی موعاویەیە • ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەمما من تـا ماوم هەر صاعێك ئەدەم [٠٠ ٠٠٠] •

٣١٠٩/٤٠ ـ عن السائب بن يزيد [رضي الله تعالى عنه] قال : كان الصاع على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مدا وثلثا بمدكم اليوم ، فزيد فيه في زمن عمر بن عبدالعزيز ـ رضي الله تعالى عنه ـ ح ـ ٣٩٩/٩ ، ن •

تەرجەمە :

صـــاع لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موددێكو ثولثێ بو بە موددی ئێستەی ئێوە ، لە زەمانی عومەری كورِی عەبدولعەزیزا

ـ رضي الله تعالى عنه ـ لێی زیاد کرا [ئەمما چەندی لێ زیاد کراوە ؟ موددی ئەو وەختە چەندە بوە ؟ بەیان نەکراوە • موددو صاعو ریطل بەیانکرا ، ئیحتیاج بەم نەقلی سائیبە نیە ، کە ئەبێ بە زۆر مەعنای لێ بدرێتەوە] •

٣١١٠/٤١ ـ عن نافع قال : كان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يعطي زكاة رمضان بمد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المد الأول [لا بمدّ هشام وهو رطلان] وفي كفارة اليمين بمد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [أي أيضاً] قال أبو قتيبة [سَلْم] : قال لنا مالك [رضي الله تعالى عنه] : مدنا أعظم من مدكم [لبركته بدعائه ـ عليه وعلى آله الصلاة والسلام ـ وان كان مد هشام أكثر من مد المدينة مقدارا] ولا نرى الفضل إلا في مد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • وقال لي مالك : لو جاءكم أمير فضرب مداً أصغر من مد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بأي شيىء كنتم تعطون ؟ قلت : كنا نعطي بمد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أفلا ترى أن الأمر إنما يعود إلى مد النبي ؟ ح ـ ٩/٤٠٠ الحديث غريب ، ما رواه عن مالك إلا أبو قتيبة ، ولا عنه إلا المنذر •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ زەکاتی رەمەزانو کەفارەتی سوێنی بە موددی پێغەمەر ئەدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [بە موددی هیشامی کوڕی عەبدولمەلیکی نەئەدا ، ئەگەرچی موددی هیشام لە موددی پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ بە وەزن زیاترە] ئەبوقوتەیبە ئەفەرموێ : مالیك پێی‌فەرمووین : موددی ئێمە کە موددی پێغەمەرە ـ صلى الله عليه وسلم ـ لە موددی ئێوە گەورەترە [لە حەقیقەتا چونکی ئیصابەتی بەرەکەتی دۆعای پێغەمەری کردوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] لە غەیری موددی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەضیلەت نابینم • مالیك

پێیفەرمووم : ئەگەر ئەمیرێ بێ موودێکتان بۆ دابنێ لە موودی پێغەمەر - صلی اللە تعالی علیە وسلم - میقداری کەمتر بێ بە چ موودێ زەکاتتان ئەدا ؟ عەرزمکرد : بە موودی پێغەمەر - صلی اللە تعالی علیە وسلم - فەرمووی : نابینی کە ئیش یێتەوە سەر موودی پێغەمەر - صلی اللە تعالی علیە وسلم - ؟ ئەم ئەثەرە غەریبە ، لە ئیمامی مالیکەوە تەنها ئەبوقوتەیبە ، لە ئەبوقوتەیبەوە تەنها مونذیر ریوایەتی کردوە •

سائر الصدقات(1) :

٣١١١/٤٢ - عن المنذر بن جرير عن أبيه [رضي الله تعالى عنهما] قال : كنا عند رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في صدر النهار فجاءه قوم حفاة عراة ، مجتابي النمار [قوّروها وخرقوا وسطها] أو العباء ، متقلدي السيوف ، عامتهم من مضر ، بل كلهم من مضر ، فتمعّر وجه رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لِما رأى بهم من الفاقة ! فدخل ، ثم خرج ، فأمر بلالا ، فأذّن وأقام فصلى [الظهر ثم صعد منبراً صغيراً ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : أما بعد • أخرى م - ٣٩٥/٤] ثم خطب فقال : (يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة •••) إلى آخر الآية [النساء] (إن الله كان عليكم رقيبا)(2) والآية التي في الحشر : (يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله ولتنظر نفس ما قدمت لغد •••)(3) تصدق رجل من ديناره ، من درهمه ، من ثوبه ، من صاع بُرّه ، من صاع تمره •• حتى قال : ولو بشق تمرة • قال : فجاء رجل من الأنصار بِصُرّة كادت كفّه تعجز عنها ، بل قد عجزت • قال : ثم تتابع الناس حتى رأيت كومين من

---

(1) خێرو چاکەکانی تر •

(2) النساء /١ •

(3) الحشر /١٨ •

طعام وثياب ، حتى رأيت وجه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يتهلل كأنه مذهبة ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من سنّ في الإسلام سنة حسنة فله أجرها وأجر من عمل بها بعده من غير أن ينقص من أجورهم شيىء • ومن سنّ في الاسلام سنة سيئة كان عليه وزرها ووزر من عمل بها من بعده من غير أن ينقص من أوزارهم شيء م – ٤/٣٩٢ ، م – ١٠/١١٥ •

تەرجەمە :

جەرير ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نزيكی نيوەڕۆ لە خزمەتی پێغەمەرا ـ بووين ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەومێ هاتن پێخاوس ، رووت ، عەباكانيان دووقەد كردبوو ، ئاوەڕاستيان كونكردبوو [بەو نەوعە لەبەريان كردبوو] شيريان حەمايەڵ كردبوو[1] ، ئەكثەريان ، بەڵكو هەموويان ، لە موضەر بوون • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە بەو فەقيرىيە دينی رووی موبارەكی گرژ بوو ، تەشريفی چوە ژوورێو هاتەدەرێ ، ئەمری بە بيلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموو بانگی داو قامەتی كرد ، نوێژی نيوەڕۆی كرد [لە پاشا تەشريفی چوە سەر مينبەرێكی بوچووك] خوطبەی خوێند ، فەرمووی : (يا أيها الناس اتقوا •••) ئەم ئايەتی نيساو ئايەتی سوورەتی حەشری (يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله)ی خوێند •

مەئاليان : ئەی ئينسانان تەقوا لەو خوايەتان بكەن كە ئێوەی هەموو لە تاقە نەفسێ خەلقكردوەوەو ژنەكەيشی لەو نەفسە خەلقكردوە ، لەو دوانە پياوو ژنی زۆری بلاوكردۆتەوە بە ئەرزا ، تەقوا لەو خوايە بكەن كە ئێوە

(١) شيريان لە خۆيان دابوو و كردبوويان بەقەديانا .

بە ناوی ئەوەوە شت لە یەکتری داوا ئەکەن [ئەلێن : تور خوا ئەوە وا بکەن‌و وا بکەن !] تەقوا لە رەحمتان[1] بکەن ، بەجێی بێنن قەطعی مەکەن ، بە تەحقیق خوا لەسەر ئێوە رەقیبە ، چی ئەکەن‌و چی ناکەن ئەفتیشی هەمووی ئەکا .

مەئالی ئایەتەکەی حەشر : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە تەقوا لە خوا بکەن ، کوللی نەفسێ تێفکرێ کە بۆ سبەینێی قیامەتی چی ناردوە ، تەقوا لە خوا بکەن ، بە تەحقیق خوا خەبەری لەوەی کە ئێوە ئەیکەن هەیە [بەپێی ئەوە موکافات‌و موجازاتتان ئەداتەوە] وەکو ئەوانە مەبن کە خوایان لە فکر چۆتەوەو خوایش ئەوانی لە فکری خۆیان بردۆتەوە ، ئەوانە هەر فاسقن غەیری فیسق هیچی تر ناکەن . پیاو [بە قەد ئیقتیداری] لە دیناری ، لە درهەمی ، لە جلی ، لە صاعە گەندمی ، لە صاعە خورمای صەدەقە بکا ، حەتتا فەرمووی : با لەتە خورماییێکیش بێ . جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پیاوێ لە ئەنصار کیسەییێکی هێنا کە دەستی وەختبوو لە هەلگرتنی عاجز بێ بەلکو عاجز بوو . فەرمووی : لە دوای ئەو یەك لە دوای یەك شتیان هێنا تا دیم کە دوو کۆمەلی گەورە لە طەعام‌و لیباس کۆمەل‌کرا ، چاوم بە رووی موبارەکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەوت ئەدرەخشایەوە وەك بە ئاوی ئالتوون زەرکەشی کرابێ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ لە ئیسلامەتیدا طەریقێکی جوان بکاتەوە کە خەلق پیا برۆن ، هەرکەسێ عەمەلی پێ بکا تا رۆژی قیامەت چ ئەجرێکیان هەیە بێ ئەمە لە ئەجریان شتێکی لێ کەم بێتەوە بە قەد ئەوان ئەو کەسەیش ئەجری هەیە . هەرکەسێ لە ئیسلامەتیا رێیەکی خراپ

(1) واتە : لە خزمان‌و رشتەی خزمایەتی .

دامەزرێنیٚ کیٚ عەمەلی پیٚ بکا تـا قیامەت بیٚ ئەمە لە گوناهی ئەوان شتێك کەم بێتەوە بە قەد گوناهی هەموویان گوناهی هەیە •

[مەثەلا : کەسیٚ مزگەوتیٚ بۆ خوا دروست بکا بە قەد ئەوانەی نوێژی تیا ئەکەن ئەجری هەیە • کەسیٚ مەیخانەییٚ فەحشخانەییٚ بۆ شـــــەیتان دروست بکا بە قەد ئەوانەی شەراب ئەخۆنەوە ، فیســـــقی تیـا ئەکـەن گوناهی هەیە] •

٣١١٢/٤٣ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه نهى فذكر خصالا وقال : من منَحَ منيحة غـــدت بصدقة وراحت بصدقة ، صبوحها وغبوقها م ـ ٣٩٦/٤ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمویٚ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لە بەعزیٚ شت فەرموو ، ذیکری چەند خەصڵەتێکی کرد • فەرمووی : هەرکەسیٚ عەطییەییٚ ، حەیوان یـا غەیری حەیوان ، بـە کەسیٚ ببەخشیٚ ئێواریٚ صەدەقەیێکی هەیە ، بەیانی صـەدەقەیێکی هەیـە ، کوللی بەیانیو ئێوارێییٚ کە لەو عەطییە ئیستیفادە بکا •

٣١١٣/٤٤ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : نعم المنيحة اللّقْحة الصفي مِنحة ، والشاة الصفي تغـدو بإنـاء وتروح بإنـاء ح ـ ٢٥٣/٤[1] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئـەو حەیوانـەی تازەزاو بیٚو شیری زۆر بیٚو مەڕی باشی شیرزۆر بەیانی ظەرفێكو ئێواریٚ

(١) ئەم حەدیثەم لەو شوێنە بۆ دیاریکراوەدا نەدۆزییەوە .

زەرفێ شیری بێ چ عەطییەیێكی باشە كە ئێوارێو سبەینێ ئەجری وەرگرێ لە ئاخیرەتا •

٣١١٤/٤٥ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يبلغ به : ألا رجل يمنح أهل بيت ناقة تغدو بعُسٍّ [القدح الكبير] وتروح بعس ؛ إن أجرها لعظيم م ـ ٣٩٦/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : كەسێ نیە كە وشترێكی مێی شیردار بكا بە عەطیە بیدا بە ئەهلی ماڵێ سبەینێو ئێوارێ زەرفێكی گەورە شیری لێ بدۆشێ بیبا بۆ ماڵو منالی بە تەحقیق ئەجرێكی گەورەی هەیە •

٣١١٥/٤٦ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أصبح منكم اليوم صائما ؟ قال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : أنا قال : فمن تبع منكم اليوم جنازة ؟ قال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : أنا • قال : فمن أطعم منكم اليوم مسكيناً ؟ قال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : أنا • قال : فمن عاد منكم اليوم مريضاً ؟ قال أبو بكر [[رضي الله تعالى عنه] : أنا • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما اجتمعن في امرىء إلا دخل الجنة م ـ ٤١١/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چوار سوئال ئەكا ئەفەرموێ : ئیمڕۆ كێ بە بەڕۆژوویی رۆژی لێ بۆتەوە ؟ كێ ئیمڕۆ شوێن جەنازەیێ كەوتوە ؟ كێ ئیمڕۆ طەعامی داوە بە میسكینێ ؟ كێ ئیمڕۆ عەیادەتی نەخۆشێكی كردوە ؟ ئەبوبەكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە هەموویانا

ئەفەرموێ : من • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەم خەصڵەتانە هیچ کەس نیە کە تیا جەمع بێتەوەو نەچێتە بەهەشت • [هیچ فەضیلەتێ نەبوە کە صەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە قەد تەوانا نەیکردبێ] •

لە قەبیلی : مووروویێکی زەردو سوورو شینم هەڵدا کێ گرتیەوە[1] ؟ لە کوللی شتێکا کە فەضلی تیا بێ ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە پێشەوە = بوە = •

٣١١٦/٤٧ ـ عن أنس [رضي الله تعالی عنه] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : لو كان لابن آدم واديان من مال لابتغى وادياً ثالثاً [ولن يملأفاه•م] ولايملأجوف ابن‌آدم إلا التراب،ويتوب‌الله‌على‌من تاب م ـ ٤/٤٣٧ ، ح ـ ٩/٢٣٨ لكن عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بلفظ : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

٣١١٧/٤٨ ـ ابن الزبير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ على المنبر بمكة في خطبته يقول : يا أيها الناس إن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يقول : لو أن ابن آدم أعطي وادياً = مَـلْأً = من ذهب أحب إليه ثانيا ، ولو أعطي ثانيا أحب إليه ثالثا ، ولا يسد جوف ابن آدم إلا التراب ، ويتوب الله على من تاب ح ـ ٩/٢٣٩ ، م ـ ٤/٤٣٧ وفيه : قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : فلا أدري من القرآن هو أم لا • قال : وسمعت ابن الزبير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول ذلك على المنبر • والروايات كثيرة ، في بعضها فاه ، في بعضها عينه ، في بعضها نفسه ، والكل كناية عن الحرص •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر بەنی‌ئادەم بۆ

(١) ئەم باسە جارێکی دیکە لە لاپەرە (٤٧)ی بەرگی چوارەمدا رابورد .

بە وادی‌یێ ئاڵتوونی ببێ حەزەکا ببێ بە دوان ، ئەگەر پڕ بە دوو وادیی ببێ حەزەکا بن بە سیان ، گڵ نەبێ زگی ، چاوی ، نەفسی بەنی ئادەم تێر ناکا ، خوا تەوبەی ئەوانە قەبووڵ ئەکا کە تەوبە لەم حیرص‌و طەمەعە بکەن • ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ئوبەیی کوڕی کەعب - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : ئەمەمان بە قورئان ئەزانی تا (ألهاكم التكاثـر) نازڵ بوو • ح - ٩/٢٤٠ •

٣١١٨/٤٩ - بعث أبو موسى الأشعري [رضي الله تعالى عنه] إلى قراء البصرة ، فدخل عليه ثلثمائة رجل قد قرأوا القرآن ، فقال : أنتم خيار أهل البصرة وقراؤهم ، فاتلوه ولا يطولن عليكم الأمد فتقسو قلوبكم كما قست قلوب من كان قبلكم ، وإنا كنا نقرأ سورة كنا نشبهها في الطول والشدة ببراءة ، فأنسيتها غير أني قد حفظت منها : لو كان لابن آدم واديان من مال لابتغى وادياً ثالثاً ، ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب • وكنا نقرأ سورة كنا نشبهها بإحدى المسبحات فأنسيتها ، غير أني حفظت منها : يا أيها الذين آمنوا لِمَ تقولون ما لا تفعلون فتكتب شهادة في أعناقكم فتسألون عنها يوم القيامة ؟ م - ٤/٤٣٧ •

تەرجەمە :

ئەبوموسای ئەشعەریی - رضي الله تعالى عنه - ناردی بە شوێن حافیظانی بەصرەدا سێصەد کەسی چوە لا هەموویان قورئان خوێند بوون ، پێی‌فەرموون : ئێوە خیاری ئەهلی بەصرەو قورئان خوێنی ئەهلی بەصرەن[1] • قورئان بخوێنن طوولی زەمانەتان بەسەرا نەیێ [یەعنی زۆر

(١) دانەر لە دەقە عەرەبی‌یەکەدا بە هەڵە لە باتی (أنتم) ، (السـتم)ی نووسیبوو لێرەیشدا بەو پێیە تەرجەمەی کردبوو ، ئێمە هەردوو لایمان چساک‌کرد •

زۆر بیخوێنن فاصیلەی زۆری مەخەنە بەینەوە] مەبادا دڵتان رەق بیێ وەك چۆن دلی ئەوانەی کە لە پێش ئێوەوە بوون رەق بوو • ئێمە سوورەتێکمان ئەخوێند لە درێژیو شیددەتا بە قەد بەرائەت بوو ، لە فکرم برایەوە ، هەر ئەوەندەیم لەفکر ماوە کە ئەفەرموێ : ئەگەر بەنی ئادەم پڕ بـە دوو وادیی ماڵی بیێ وادییێکی سێیەم طەلەب ئەکا ، ناوزگی بەنی ئادەم غەیری گــڵ هیچی تر پڕی ناکاتەوە • سوورەتێکمان ئەخوێند تەشبیهمان ئەکرد بە یەکێ لە (سبّح)ەکان لە فکرم برایەوە ، هەر ئەوەم لە فکر ماوە کە ئەفەرموێ : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە بۆچی ئەوە ئەڵێن کــە نایکەن ؟ بیڵێنو نەیکەن لە گەردنتانا بە شـــەهادەت ئەنووســـرێ لە رۆژی قیامەتا لێتان ئەپرسرێتەوە : [بۆچی وتتانو نەتانکرد ؟] •

٥٠/٣١١٩ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقـول : قـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أربعون خصـلة أعـلاهن منيحة العنز ، ما من عامل يعمل بخصلة منها رجاء ثوابهـا وتصـديق موعودها إلا أدخله الله بها الجنة • قال حسان [بن عطية الراوي] : فعددنا ما دون منيحة العنز من : رد السـلام ، وتشـميت العاطس ، وإماطة الأذى عن الطريق = ونحوه = فما استطعنا أن نبلغ به خمس عشرة خصلة ح ـ ٣٥٤/٤ ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چل خەصـڵەت هەیە گەورەترینیان لە ثەوابا ئیحسانکردنی مەڕی شیردارە بە موحتاج کە بیدۆشێ • هیچ کەسێ نیە کە بە ئومێدی ثەوابو باوەڕکردن بە موکافاتی یەکێ لەو چلە بکا کە خوا ـ عز وجل ـ بە واســـیطەی ئەوەوە نەیباتە بەهەشت • حەسانی راویی ئەفەرموێ : ئەوی لە خوار عەطییەی مەڕەوە بوو وەك : رەددی سەلامو ، تەشمیتی ئەوی ئەپژمێ ، شتی (مؤذی) لە

سەرەڕێدا لادانسان حساب کرد نەمانگەیان بە پانزە • [ڕەددی سەلام لە خوار مەنیحەوە نیە ؛ چونکی مەنیحە سونئەتە ڕەددی سەلام یا فەرزی عەینە یا فەرزی کیفایەیە] بۆیە خوا ئەو چل خەصلەتانەی شاردۆتەوە لە خەلق مەبادا خەلق بەوە ئیکتیفا لە عەمەلی تر بکەن •

(زين للناس حب الشهوات [وصله الدارقطني]) : ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: ئێمە مومکینمان نابێ کە مەسروور نەبین بەوەی خوا بۆ ئێمەی موزەیەن کردوە ، خوایا لە تۆ طەلەب ئەکەم لە حەقی خۆیا خەرجی بکەم • ح - ٩/٢٤١ ، م - ٥/٢ •

٥١/٣١٢٠ - عبدالله [بن مسعود - رضي الله تعالى عنه -] قال : قال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أيكم مال وارثه أحب إليه من ماله ؟ قالوا : يا رسول الله ما منا أحد إلا ماله أحب إليه • قال : فإن ماله ما قدم ، ومال وارثه ما أخر ح - ٩/٢٤٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : کامتان ماڵی واریثتان لە ماڵی خۆی خۆشتر ئەوێ ؟ عەرزیانکرد : (يا رسول الله) هەموومان ماڵی خۆمان لە ماڵی واریث خۆشتر ئەوێ • فەرمووی : کە وابێ ماڵی ئینسان ئەوەیە لە پێش خۆیەوە بینێرێ بۆ ئاخیرەت ، ماڵی واریث ئەوەیە دوای خا تا بە میراتی ئەکەوێ •

٥٢/٣١٢١ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أفضل الصدقة ما ترك غنى ، واليد العليا خير من اليد السفلى ، وابدأ بمن تعول • [الى هنا عن حكيم = بن = حزام - رضي الله تعالى عنه - أيضاً • م - ٤/٤٢٠] تقول المرأة : إما أن تطعمني

وإما أن تطلقني ، ويقول العبد : أطعمني واستعملني ، ويقول الابن : أطعمني ، إلى من تدعني ؟ فقالوا : يا أبا هريرة سمعت هذا من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : لا هذا من كيس أبي هريرة ح - ٨/١٩٠ ، ن .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەفضەلترینی صەدەقە ئەوەیە دەوڵەمەندیی بۆ ئینسان بێڵێتەوە [ماڵی خۆی بە جارێ نەبەخشێ] دەستی سەرەوە چاترە لە دەستی خوارەوە . لە ئیحسانا ئیبتیدا بەوە بکە کە نەفەقەی لەسەرتە . ژن ئەڵێ : یا نەفەقەم بدەرێ یا تەلاقم بدە . عەبد ئەڵێ : خواردنم بدەرێ ، ئەمجا خزمەتم پێ بکە ، کوڕ ئەڵێ : خواردنم بدەرێ ، بە کێم تەودیع ئەکەی ؟ لە ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ یان پرسیی : تۆ ئەم بەحثی ژن‌و ماڵو عەبدەت لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست ؟ فەرمووی : خەیر بەڵکو لە کیسەی ئەبوهورەیرەیە یا لە زەکاوەتی ئەبوهورەیرەیە .

ئەم جوابە دوو مەعنا هەڵئەگرێ ، یا ئەفەرموێ : لە حەدیثەکە نیە خۆم لێم ئیستینباط کردوەو دەرجی حەدیثەکەم کردوە . یا ئەفەرموێ : ئەگەر لەوم نەبیستبێ ئەی لە کیسەی خۆمم هێناوەتەدەرێ ؟ یەعنی لەوم بیستوە (والله أعلم) .

٣١٢٢/٥٣ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن الله تبارك وتعالى قال لي : أَنفِق أُنفِق عليك . وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يمين الله ملأى

لا يغيضها سحاء الليل والنهار • أرأيتم ما أنفق منذ خلق السماوات والأرض ؟ فإنه لم يغض ما في يمينه ، قال : وعرشه على الماء ، وبيده الأخرى القبض يرفع ويخفض م – ٤/٣٦٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : خوا ئەمری پێفەرمووم تۆ نەفەقە بەسەر خەڵقا بکە منیش بەسەر تۆیا بکەم • پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : دەستی قودرەتی راستی خوا پڕە بە لافاو رژانی لە شەواو لە رۆژا نایبڕێنێتەوە • ئەزانن کە خوا لەو رۆژەوە کە ئاسمانو ئەرزی خەڵقکردوە چەندەی ئینفاقکردوە ؟ ئەو ئینفاقە ئەوەی نەبڕانوەتەوە کە لە دەستی راستی قودرەتی خوادایە • کە عەرشی خوا لە سەر ئاو بوە بە دەستەکەی تریەوە قەبضی رۆحی تیایە رزقو عومر بەرز ئەکاتەوەو دایئەنەوێنێتەوە • یەعنی (إن الله يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر) •

٣١٢٣/٥٤ – أبو هريرة – رضي الله تعالى عنه – يقول : قال رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – : ما تصدق أحد بصدقة من طيب – ولا يقبل الله إلا الطيب – إلا أخذها الرحمن بيمينه ، وإن كانت تمرة ، فتربو في كف الرحمن حتى تكون أعظم من الجبل كما يربي أحدكم فَلُوَّه أو فصيله ح – ١٠/٣٨٨ ، م – ٤/٣٨٧ واللفظ لهذا •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : هەرکەسێ لە طەییب ، یەعنی لە حەلاڵ ، صەدەقەیێ بکا ؛ چونکی خوا لە غەیری حەلاڵ

صەدەقە قەبوول ناکا ، خوا ـ عز وجل ـ ئەو صەدەقەیە ، با بە قەد خورمایێکیش بێ قەبوول ئەکا ، بە دەستی قودرەتی راستی وەری ئەگرێ ، لە دەستی خوادا گەورەو پەروەردە ئەبێ تا لە کێو گەورەتر ئەبێ ، وەکو چۆن یەکێ لە ئێوە جوانوولەی خۆی ، یا بێچوولە وشتری خۆی پەروەردەو گەورە ئەکا •

موراد لە دەستی راست تەمثیلەو کینایە نیە لە قودرەتو فەضل • موراد لە گەورەکردنو پەروەردەکردن ئەجرو ثەواب زۆرکردنە •

لە حەرام صەدەقە دروست نیە ، گوناهی خۆیو ئەوی ئەیخوا لەسەر ئەوە •

٥٥/٣١٢٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تقوم الساعة حتى يكثر المال ويفيض حتى يخرج الرجل بزكاة ماله فلا يجد أحداً يقبلها منه [فيقول : لا إرب لي ح ـ ٣/١٦] وحتى تعود أرض العرب مروجاً وأنهاراً م ـ ٤/٣٨٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تا ماڵ زۆر نەبێو وەك ئاو جاری نەبێ قیامەت هەڵناستێ ، ئەو وەختە ئەوەندە زۆر ئەبێ کە ئینسان زەکاتەکەی ئەباتە دەرێ کە بیدا بە خەڵق کەسی دەست ناکەوێ کە لێی قەبوول بکا ئەڵێ : ئیحتیاجیم پێی نیە • قیامەت هەڵناستێ تا ئەرزی عەرەب هەمووی ئەبێ بە مێرغوزارو بە ئەنهار •

٥٦/٣١٢٥ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليأتين على الناس زمان يطوف الرجل فيه

بالصدقة من الذهب ، ثم لا يجد أحداً يأخذها منه ، ويرى الرجل الواحـــد يتبعه أربعون امرأة يلذن به من قلة الرجـال وكثرة النســاء م ـ ٣٨٥/٤ ، ح ـ ١٧/٣ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئینسان زەمانێکیان بەسەرا بێ کە پیاو زەکاتی ئاڵتوونی ئەگێڕێ بە خەڵقەوە کەسی دەســـت ناکـەوێ کـە لێی وەربگرێ ٠ تـەنهـا پیاوێـك ئەبینێ کـــە چـل ژنی شوێن کەوتوەو ئیلتیجای پێ ئەبەن لەبەر پیاو کەمیو ژنزۆری ٠

٣١٢٦/٥٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تقيء الأرض أفلاذ كبدها أمثال الأسطوان من الذهب والفضة ، فيجيء القاتل فيقول : في هـذا قتلت ٠ ويجيء القاطع فيقول : في هذا قطعت رحمي ٠ ويجيء الســـارق فيقول : في هذا قطعت يدي ٠ ثم يَدَعونـه فلا يأخذون منه شـيئا (سبقت نظائره في الاشراط) م ـ ٣٨٧/٤ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەرز پارچـە ـ پارچەی جەرگی لە ئاڵتوونو لە زیو وەك پایەو کۆڵەکە فڕێئەداتە دەرێ [یەعنی ئەوەندە ماڵ زۆر ئەبێ] قاتیل پێ ئەڵێ : لەســـەر ئەمە من قەتلم کردوە ٠ ئەوی قەطعی رەحمی کردبێ پێ ئەڵێ : من لەسەر ئەمە صـیلەی رەحمم نەکردوە ٠ دزی دەستبڕاو پێ ئەڵێ : من لەسەر ئەمە دەســـتم بڕاوە ٠ هیچیان لەو ئاڵتوونو زیوە هەڵناگرن ٠

ظاهیر وایە ئەمە لە زەمانێکا بێ کە شەرع زیندوو ببێتەوەو ئیجرای ئەحکامی بکرێ ، دز دەستی ببڕرێ ، لە دوای ئەوە ماڵ زۆر ببێ خەڵق مەئیووس ببن لە خۆیانو بزانن کە ماڵ فائیدەیان پێ نادا .

٣١٢٧/٥٨ ـ وعنه قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أيها الناس إن الله طيب لا يقبل إلا طيبا ، وإن الله أمر المؤمنين بما أمر به المرسلين ؛ فقال : (يا أيها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحاً إني بما تعملون عليم)[١] وقال : (يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم)[٢] ثم ذكر الرجل يطيل السفر أشعث أغبر يمد يديه الى السماء : يا رب ، يا رب ! ومطعمه حرام ، ومشربه حرام ، وملبسه حرام ، وغذي بالحرام فأنّى يستجاب لذلك ؟! م ـ ٣٨٩/٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەی ئینسانان خوا طەیبیە ، مونەززەهە لە نەقائیص ، طەیب نەبێ قەبوولی ناکا . خوا ئەمری بە موسوڵمانان بەوە کردوە کە ئەمری بە پێغەمەران پێ کردوە . یەعنی بە پێغەمەران چ ئەمرێکی کردوە بە عەینی ئەوە ئەمری بە موسوڵمانان کردوە ؛ بە پێغەمەرانی فەرموە : ئەی پێغەمەرینە لە شتی حەلاڵو پاك بخۆن ، عەمەلی صالیح بکەن ، خوا عیلمی هەیە بەوەی کە ئێوە ئەیکەن ، بە موسوڵمانانیشی فەرموە : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە لەو حەلاڵو پاکە بخۆن کە کردوومە بە رزقی ئێوە . لە پاش ئەم فەرموودەی ذیکری ئەحواڵی پیاوی کرد کە سەفەری دوورو درێژ ئەکا

---

(١) المؤمنون /٥١ .
(١) البقرة /١٧٢ .

[مەئەلا بۆ حەج ، بۆ جیهاد] بە مووئالۆزاویی ، لە تۆزو خۆلا غەرقبوو ، دەست بۆ ئاسمان هەلەبڕێ ئەلێ : یارەببی ، یارەببی ! خۆراکی حەرامە ، خواردنەوەی حەرامە ، لیباسی حەرامە • لەوەپێشیش غەذای[1] لـە حەرام بوە ، بە حەرام پەروەردە بوە ، ئیتر خوا چۆن دۆعای ئەو نەوعە ئینسانانە قەبوول ئەکا ؟!

خواردنی حەرام مانیعی قەبوولی دۆعایە • شـــەرطی قەبوولی دۆعا ئیطاعەی ئەمری خواو پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ أنه ذكر النار فتعوذ منها وأشاح بوجهه ثلاث مرات ، ثم قال : اتقوا النار ولو بشق تمرة ، فإن لم تجدوا فبكلمة طيبة م ـ ٤/٣٩٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەحثی لـە ئاگری جەهەنـــەم کرد ئیستیعاذەی لێکرد ، سێجار رووی موبارەکی بردە دواوە لـە پاشـا فەرمووی : بـا بـە لەتە خورمایێ بێ خۆتان لـە ئاگر بپـارێـزن ، ئەگـەر نەتانبوو بە قسەیێکی خۆش •

٣١٢٨/٥٩ ـ عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : كنت عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجاء رجلان أحدهما يشكو العَيلة ، والآخر يشكو قطع السبيل ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أما قطع الســبيل فإنه لا يأتي عليك إلا قليل حتى تخرج العير الى مكة بغير خفير • وأما العيلة فإن الساعة لا تقوم حتى يطوف أحدكم بصدقته لا يجـد من يقبلها منه ، ثم لَيقِفَنّ أحدكم بين يدي الله ليس بينه وبينه حجاب ولا

(١) واتە خۆراکو پێخۆری حەرامەو بە حەرام پەروەردە بوە •

ترجمان يترجم له • ثم لَيَقولَنّ لـه ألم أوتِكَ مالا ؟ فليقولَنّ : بلى • ثم ليقولنّ : ألم أرسل إليك رسولا ؟ فليقولنّ : بلى • فينظر عن يمينه فلا يرى إلا النار ، ثم ينظر عن شماله فلا يرى إلا النار ! فليتّقينّ أحدكم [النار ولو بشق تمرة • نسخة] فإن لم يجد فبكلمة طيبة ح-٣/١٦ ، ح-٦/٤٨ • ن في الزكاة • ومر في المعجزات بأبسط فلا حاجة الى ترجمته[1] •

٣١٢٩/٦٠ ـ عن أبي مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما نزلت آية الصدقة كنا نحامل فجاء رجل [عبدالرحمن بن عوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فتصدق بشيء كثير [فتصدق بثمانية أو أربعة آلاف] فقالوا : مرائي • وجاء رجل [أبو عقيل الأنصاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فتصدق بصاع • فقالوا : إن الله لغني عن صاع هذا ! فنزلت : (الذين يلمزون المطّوّعين من المؤمنين في الصدقات ، والذين لا يجدون إلا جهدهم [أي طاقتهم])[1] الآية ح ـ ٣/١٨ ، م ـ ٤/٣٩٦ ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەبومەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : كە ئایەتی صەدەقە نازڵ بوو بە ئوجرەت شتمان بەكۆڵ هەڵەگرت كە بیكەین بە صەدەقە • عەبدوڕەحمانی بنی عەوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ نیوەی ماڵی خۆی یەعنی هەشت هەزار یا چوار هەزاری هێنایە خزمەت پێغەمبەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ بە صەدەقە ، مونافیقان وتیان : ئەوەی بە ریایی هێناوە ! ئەبوعەقیلی ئەنصاریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ صاعێ خورمای هێنا كردی بە صەدەقە • مونافیقان وتیان : خوا موحتاج بە صاعی ئەو نیە !

---

(١) مەبەستی حەدیثی ژمارە (٥٧٨/٤٠)ی بەرگی دووەمە .

(١) التوبـة /٧٩ .

[ئەو رۆژە چووبوو بە کرێکاریی دوو صاع خورمای پەیدا کردبوو ، صاعێکی کرد بە صەدەقە] خوا - عز وجل - لەسەر قسەی ئەو مونافیقانە ئەم ئایەتی بەرائەتەی نازڵکرد کە ئەفەرموێ : ئەوانە کە طەعن ئەدەن لەو موسوڵمانانە کە صەدەقە ئەکەنو [زۆر بۆ ئەڵێن ریایە ، کەم بۆ ئەڵێن خوا موحتاج بە کەم نیە] لەو موسوڵمانانەی ئەمجا هەر ئەوی لە تاقەتیانا بۆ ئەیکەن بە صەدەقە ٠٠ گاڵتەیان پێ ئەکەن خوایش - عز وجل - گاڵتە بەوان ئەکا ٠ لەسەر ئەوەو کوفریان عەذابێکی زۆر بە ئێشیان هەیە ٠

٦١/٣١٣٠ - وعنه كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - إذا أمرنا بالصدقة انطلق أحدنا الى السوق فيحامل فيصيب المد ، وإن لبعضهم اليوم لمائة ألف ح - ٣/١٨ ٠

تەرجەمە :

ئەبومەسعوود - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە ئەمری پێبکردینایە بە صەدەقە یەکێکمان ئەچوە بازاڕ حەماڵی ئەکرد موددێکی پەیدا ئەکرد ٠ ئیمڕۆ بەعزێکمان صەد هەزاری هەیە ! [یەعنی کەچی هیچ صەدەقەی لێ ناکا] ٠

وەلحاصڵ (اهل الله)و پیاوچاك زۆر تەماعکارن بە تیجارەتی کەم رازیی نابن لەگەڵ خوادا خەریدو فرۆخت ئەکا کە لە یەکێبەدەوە تا یەك بە حەوصەد تا غەیرە موتەناهیی قازانج بکا ٠ فەقەط ئەهلی دنیا زۆر قەناعەتکارن بە قازانجێکی کەمی دنیایی ئاخیرەتەکەی ئەگۆڕێتەوە ! پیاوی خوا تا روتبەی لای خوا گەورەتر بێ لە فەضڵو کەرەمی خوادا بە تەماعترە ٠

٣١٣١/٦٢ ـ عن عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : [من استطاع منكم أن يستتِرَ من النار ولو بشق تمرة فليفعل م ـ ٤/٣٩] اتقوا النار ولو بشق تمرة ح ـ ٣/١٩ .

تەرجەمە :

عەدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ چونکی کوڕی حاتەمە هەر پەیڕەوی باوکی ئەکا ئەکثەری ئەحادیثی دائیر بە سەخایە کە شیمەی خۆیو باوکی بوە .. ریوایەت ئەکا ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : با بە لەتە خورمایێکیش بێ خۆتان لە ئاگر بپارێزن . لە ریوایەتەکەی موسلیما ئەفەرموێ : هەرکامێ لە ئێوە ئەتوانێ خۆی لە ئاگر پەنا بدا با بە لەتی خورمایێکیش بێ بیکا .

٣١٣٢/٦٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : دخلت امرأة معها ابنتان لها تسأل ، فلم تجد عندي شيئاً غير تمرة ، فأعطيتها إياها ، فقسمتْها بين ابنتيها ولم تأكل منها . ثم قامت فخرجت ، فدخل النبي ـ صلى الله عليه وسلم ـ علينا فأخبرته . فقال : من ابتلي من هذه البنات بشيء كن له سترا من النار ح ـ ٣/١٩ ، ح ـ ٩/١٦ ، م ـ ١٠/٦٣ .

٣١٣٣/٦٤ ـ وعنها أنها قالت : جاءتني مسكينة تحمل بنتين لها ، فأطعمتها ثلاث تمرات ، فأعطت كل واحدة منهما تمرة ، ورفعت الى فيها تمرة لتأكلها ، فاستطعمتها ابنتاها ، فشقت التمرة التي كانت تريد أن تأكلها بينهما ، فأعجبني شأنها فذكرت الذي صنَعَتْ لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : إن الله قد أوجبَ لها بها الجنة أو أعتقها بها من النار م ـ ١٠/٦٣ .

تەرجەمە :

دوو حەدیث لە حەزرەتی عایشەوە ـ رضي الله تعالی عنها ـ لە یەکێکیانا ئەفەرموێ : ژنە سوالکەرێ دوو کچی پێبوو هات بۆ سوئال هیچ نەبوو پیەمێ غەیری خورمایێ ، دامێ ، کردی بە دوو لەتەوە هەر یەکە لەتێکی دانێ خۆی لێی‌نەخواردو هەلساو رۆیی‌یە دەرێ • کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتەوە عەرزم‌کرد ، فەرمووی : هەرکەسێ لەم کچانە موبتەلا ببێ بە بەعزێکیان چاکیان تەماشا بکا بۆی ئەبن بە ساتیر لە ئاگر •

لە حەدیثەکەی ترا ئەفەرموێ : سوالکەرێ هات دوو کچی پێ بوو سێ خورمام دایێ ، کچەکانی هەریەکە خورمایێکی دانێ ، خورمایێکیشی برد بۆ دەمی کە بیخوا ، کچەکانی داوایان لێ‌کرد ، ئەو خورمایەیشی کرد بە دوو لەتەوە هەر یەکە لەتێکی دانێ ! عەجایەبم لە حالی ئەو ژنە ما ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتەوە ئەو موعامەلەی دایکە لەگەل کچەکانیم عەرزکرد ، فەرمووی : خوا بەو موعامەلەیە بەهەشتی بۆ واجب‌کردوە ، یا فەرمووی : بەو موعامەلەیە لە ئاگر ئازادی کردوە •

٣١٣٤/٦٥ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من عال جاريتين حتى تبلغا جاء يوم القيامة أنا وهو ، وضم أصابعه م ـ ١٠/٦٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ دوو کچ بەخێو بکا تا بالغ ئەبن لە رۆژی قیامەتا بێ ئەو لەگەل منا ، پەنجەی

موبارەكی بەیەكەوە نووسان ، یەعنی وەكوو ئەم پەنجانە لەگەڵ منە بەیەكەوە ئەبین •

٦٦/٣١٣٥ ـ وعنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أتي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمال من البحرين فقال : انثروه في المسجد ، وكان أكثر مال أتي به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى الصلاة ولم يلتفت إليه • فلما قضى الصلاة جاء فجلس إليه ، فما كان يرى أحداً إلا أعطاه ، إذ جاء العباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : يا رسول الله أعطني فإني فاديت نفسي وفاديت عقيلا [أخا علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يوم أسرا ببدر] فقال له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خذ ! فحثى في ثوبه ، ثم ذهب يُقِلُّه فلم يستطع ، فقال : يا رسول الله اؤمر بعضهم يرفعه إليَّ ، قال : لا • قال : فارفعه أنت علي • قال : لا فنثر منه ، ثم ذهب يُقِلُّه ، فقال ، يا رسول الله اؤمر بعضهم يرفعه قال : لا • قال : فارفعه أنت علي ، قال : لا • فنثر منه ، ثم احتمله فألقاه على كاهله ثم انطلق • فما زال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يُتبعه بصره حتى خفي علينا عجبا من حرصه ! فما قام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وثم منها درهم • ح - ١/٤١٥ ، ح - ٥/٢٢٦ •

تەرجەمە :

ماڵێكی زۆر لە بەحرەینەوە هێنرایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە مزگەوتا داینێن ، قەت ئەوەندە ماڵی زۆر نەهاتبوە خزمەتی • تەشریفی هاتەدەرێ بۆ نوێژ ، رووی نەكرد بە لای ئەو ماڵەوە ، كە لە نوێژ بۆوە تەشریفی هات لە لای دانیشت ، هیچ كەسی

نەئەدی کە نەیداتێ ، عەباسی مامی ـ رضي الله تعالی عنــه ـ هاتە خزمــەتی عەرزی‌کرد : (یا رســـــول الله) عەطام لەگەڵا بکە چونکی کە لە بەدرا کراین بە ئەسـیر فیدیەی خۆم‌و عەقیـلی برازام دا • فەرمووی : بچۆ لێی هەلـگرە ، تەشریفی چوو بە مست رای‌ئەماڵی‌یە ناو ئەو جلەی کە پێی بوو تەمای بوو کە هەڵی‌بگرێ نەیتوانی ، فەرمووی : (یا رسول = الله =) ئەمر بکە بە یەکێ بیدا بە کۆڵما • فەرمووی : خەیر • عەرزی‌کرد : خۆت بیدە بە کۆڵما ، فەرمووی : خەیـر • عەبـاس ـ رضي الله تعالی عنه ـ لێی رۆکرد تەمای بوو هەڵی‌بگرێ نەیتوانی • عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) ئەمر بـکە بیدەن بە کۆڵما • فەرمووی : خەیر • عەرزی کرد : خۆت بیدە بە کۆڵما فەرمووی : خەیر • دووبارە لێی رۆکرد دای بــە کۆڵیــاء رۆیی تا لێمان ون بوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چـاوی لێ جوێ نەکردەوە ، لە حیرصی موتەعەججیب بوو • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تا درهەمێـکی ما تەشریفی لەو شوێنە هەڵنەستا •

دروستە ماڵی غەنیمەت ، زەکـــات ، صەدەقە لــە مزگەوتا دابنرێ‌و تەقسیم بکرێ •

حیرص لەســـەر دنیا بۆ کەس ـ با خوصووص بۆ ئەهلی فەضـــل ـ مەذموومە •

موعاوەنەتی حەریص لە سەر حیرصی دروست نیە •

٣١٣٦/٦٧ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ قال : قال عمر ـ رضي الله تعالی عنه ـ = یوما = لأصحاب النبي ـ صــلی الله تعـالی علیــه وسلم ـ : فیم ترون هذه الآیة نزلت (أیود أحدکم أن تکون له جنة ••• ؟) قالوا : الله أعلم • فغضب عمر فقال : قولوا نعلم أو لا نعلم • فقال ابن عباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ : في نفسي منها شيء یا أمیر المؤمنین • قال عمر :

يا ابن أخي قل ولا تحقر نفسك • قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : ضربت مثلاً لعمل • قال عمر : أيّ عمل ؟ قال ابن عباس : لعمل • قال عمر : لرجل غني يعمل بطاعة الله ـ عز وجل ـ ثم بعث = الله = له الشيطان فعمل بالمعاصي حتى أغرق أعماله م – ٤/٣٧٠ ، ح – ٧/٤٣ •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی فەرموو : ئەم ئایەتەتان لا لە چیا نازڵ بوه ؟ عەرزیانکرد : خوا ئەزانێ • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوە توند بوو ، فەرمووی : بڵێن ئەزانین یا نازانین ! ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەرزیکرد : (یا أمیر المؤمنین) شتێکم پێ بە دڵا • فەرمووی : بیڵێ خۆت بە حەقیر مەزانە • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : بۆ عەمەلێ بە مەثەل ذیکرکراوە • فەرمووی : بۆ چ عەمەلێ ؟ عەرزیکرد : بۆ عەمەلێ • [لەوەندەی لێ زیاد نەکرد] ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بۆ پیاوێکی دەوڵەمەند کە بە طاعەتی خوا عەمەل بکا لە پاشا شەیتان بێتە سەرەڕێی دەست بکا بە گوناهکردن تا گوناهی ئەوەندە زۆر ئەبێ کە عەمەلە صاڵحەکانی تیایا غەرق ئەبێ •

مەثالی ئایەتەکە ئەوەیە : هیچ کەس لە ئێوە ئەحوبێنێ کە باغێکی خورماو رەزی بێ‌و لەو باغەدا هەموو نەوعە میوەیێکی بێ‌و پیر بێ‌و منالی وردو زەعیفی بێ‌و باغەکەی گێژەڵوکەیێکی ئاگرلەناوای بۆ بێ‌و هەمووی بسووتێ ؟ خوا بۆ خاتری ئەمەی کە فکرکەنەوە بەرخۆتانو

ئەعمالی صالیحەتان بە ریاو بە ئیذا حەبط[1] نەکەنەوە ئایاتی خۆیتان بۆ بەیان ئەکا •

(بالمناسبه) بەیانی (ما قبل)و (ما بعد)ی ئەم ئایەتە بکرێ خالی لە فائیدە نابێ •

(أولا) خوا - عز وجل - بەیانی موکافاتی صەدەقە ئەکا ئەفەرموێ : مەثەلی ئەوانەی کە ماڵی خۆیان لە رێی خوادا ئینفاق ئەکەن وەك مەثەلی حەببەیێ[2] وایە حەوت گوڵی بێ ، هەر گوڵێ صەد دەنکی تیا بێ [یەعنی یەك بە حەوصەد ئەجری هەیە • ئەمە لای کەمیەتی] خوا لەوەی زیاتر ئەکا بۆ کەسێ کە ئیرادەی بفەرموێ • خوا دەستی کەرەمی واسیعە دەست تەنگ نیە کە ئەتوانێ زۆری بکا ، عەلیمە بە نییەتی ئەو کەسە کە بۆ ئەوی داوە یا بە نییەتێکی تر •

لە پاشا بەیانی شەرایطی ئەم ئەجرە عەظیمە ئەفەرموێ ؛ ئەفەرموێ : ئەوانەی کە ماڵی خۆیان لە رێی خوادا صەرف ئەکەن لە پاش ئەو صەرفکردنە منەت‌و ئەذیەتی بەشوێنا نایێرن [یەعنی چاکەکەیان ناکوتنەوە بە چاوی ئەو کەسەدا کە چاکەی لەگەڵ ئەکەن ، بە واسیطەی ئەو چاکەوە دەستدرێژیی بەسەرا ناکەن] ئەو کەسانە لای خوا ئەجری گەورەیان هەیە ، لە ئاخیرەتا ترسیان لە هیچ نیە کە بەسەریانا بێ ، هیچیان لە کیس ناچێ تا بۆی مەحزوون بین •

---

(١) البقـرة /٢٦٦ •

(١) (ئیذا) : ئازارو سـزا • (حبط - حەبط) : پووچبوونەوەو بێ‌خێر بوون •

(٢) حەببە : دەنکە دانەوێڵە ، دەنکی هەرچی بێ •

ئەفەرموێ : [ئەگەر بە هەر نەوعێ بێ ئیرادەیان نەبێ لە بە سائیل شتێك بدەن] بە قسەی خۆش رەدیان بکەنەوەو ، عەفوی قوصووری سائیلەکە لە سوالکردن چاترە لە صەدەقەیێ کە ئەذیەتی بە شوێنەوە بێ [پێی بلێ : بۆ ناچی کرێکاری بکەی ؟ یێی سوال ئەکەی ! (مثلا)] خوا ئیحتیاجی بەوە نیە کە بە مەنو[1] ئیذا صەدەقە بکەن ، حەلیمیشە نورج عەذابی ئەو کەسە نادا کە بە مەنو ئیذا صەدەقە ئەکا [یەعنی ئەو کەسەی کە بە منەتنانو ئەذاو جەفا صەدەقە بکا بە تەمای ثەواب نەبێ لە عەذاب بترسێ] •

ئەمجا خوا ـ عز وجل ـ بۆ بەیانی ئەمە کە بە مەنو ئەذا ئەجری صەدەقە مەحو ئەبێتەوە مەثەلێ بەیان ئەفەرموێ ؛ ئەفەرموێ : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە صەدەقەی خۆتان بە منەتنانو بە قسەی ناخۆش بەتاڵمەکەنەوە وەکوو ئەو کەسەی بە ریا مالی خۆی صەرف ئەکا ، ئیمانی بە خواو رۆژی ئاخیرەت نیە [کە بە تەمای ئەجرو ثەواب بێ] مەثەلی ئەوەی کە بە ریا ماڵی صەرف ئەکا وەك بەردێکی صافو لووس وایە گڵی بەسەرەوە بێو بارانێکی بە خوڕەمی لێ بدا بەردەکە بە رەقوتەقی بێلێتەوە • ئەو کەسانە قودرەتیان نیە بەسەر ئەمەدا کە صەرفیان کردوە خێری لێ ببینن ، خوا هیدایەتی کافران نادا بۆ ڕێی چاکە [یەعنی ئەوانەی کە بە منەتو بە ئیذا صەدەقە ئەدەن ، صەدەقەکەیان وەك صەدەقەی ئەوانەیە کە بە ریا صەدقە ئەدەن ، صەدەقەی ئەوانە مەحوە ، چۆن ریا صەدەقە مەحو ئەکاتەوە منەتو ئەذایش صەدەقە مەحو ئەکاتەوە] •

ئەمجا خوا ـ عز وجل ـ صەدەقەی ئیخلاص ذیکر ئەکا ئەفەرموێ : **ئەوانەی کە ماڵی خۆیان صیرفەو مەحض بۆ تەحصیلی رەزای خوا ئەبەخشن**

---

(١) (منّ ـ مەنن) منەتنان بەسەر ئەو کەسەدا کە چاکەی لەگەڵدا دەکرێ .

به صەدەقەكەيان نەفسى خۆيان لەسەر ئيمان ثابت ئەكەن [يەعنى ئيمانيـان ئەوەندە بەقووەتە ئەزانن صەدەقەكەيان بە فيرۆ ناچێ ، صەدچەندان ثەوابى هەيە] مەثەلى ئەو نەوعە كەسانە وەك مەثەلى باغێكە بەسەر تەپۆڵكەيێكەوە بێ بارانێكى بە خورەمى لێبدا دوو ئەوەندەى پێشـوو ميوە بدا ، ئەگەر بارانى بەخورەميشى لێ نەدا [جێيەكەى ئەوەندە هەوادارو باشـــــە] شەبنمێكيش كافيە بۆى [يەعنى باران يا شـــەبنم چۆنە بۆ زەراعەتى جێ باش و پەروەردەى ئەكا ئيخلاصيش بۆ ئەعمالى صاليحە وايە] خـوا چاوى لەو عەمەلانەيە كە ئەيكەن [ئەزانێ كامى بە ئيخلاصەو كامى بە ريايە] •

ئەمجا بۆ صەدەقەى بەريا مەثەلێكى تر بەيان ئەكا كە لە فەرموودەكەى ئيمامى عومەرايە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆ ريا دوو مەثەلى بەيانفەرموە • لە دواى ئەوە خوا ـ عز وجل ـ بەيانى ئەوە ئەفەرموێ كە صەدەقە لە ماڵى باش بكرێ ئەفەرموێ : ئەى ئەوانەى كە ئيمانيان هێناوە ئەو ماڵەى كـە كەسبى ئەكـەن و ئێمە لە ئەرز بۆتان يێنينە دەرێ [يەعنى لـە تيجـارەت و صنعەت و زەراعەت] كامى حەلاڵەو باشە لە رێى خوادا لەوە صەرف بكەن ، مەچن بە لاى ئەوەوە كە خراپە لێى صەرف بكەن ، بيكەن بە صەدەقە ، ئەوە ئەگەر يەكێ بيدا بە خۆتان قەبووڵى ناكەن مەگەر چاوى لێ بپۆشـــن • لێتان مەعلووم بێ كە خوا موحتاج نيە بە صەدەقەى ئێوە [يەعنى نە بە چاكى نە بە خراپى لەگەڵ ئەمەيشا] حەمدتان ئەكا لە سەر نەفەقەو صەدەقەو لێتان قەبووڵ ئەكا فائيدەكەى بۆ خۆتانە بۆتان پاشەكەوت ئەكا بۆ رۆژێكتان كە پێى موحتاج بن] •

التعفف عن السؤال(١) :

٦٨/٣١٣٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليس المسكين بهذا الطوّاف الذي يطوف على الناس فترده اللقمة واللقمتان والتمرة والتمرتان [قالوا فما المسكين يا رسول الله ؟ قال : م] ولكن المسكين [المتعفف ، اقرؤا إن شئتم : (لا يسألون الناس إلحافا)(١) • م) الذي [يتعفف ، أخرى • م] لا يجد غنى يغنيه ، ولا يفطن له فيتصدق عليه ، ولا يقوم فيسأل الناس [شيئا •] ح ـ ٣/٦٤ ، ٦٢ ، م ـ ٤/٤٢٥ ، ٤٢٦ • چوار حەدیث = وەك = یەك (بفرق كتب) •

٦٩/٣١٣٨ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن ناساً من الأنصار سألوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأعطاهم ، ثم سألوه فأعطاهم حتى نَفِد ما عنده • فقال : ما يكون عندي من خير فلن أدّخره عنكم ، ومن يستعفف يعفّه الله ، ومن يستغنِ يغنهِ الله • ومن يتصَبَّر يصبِّره الله ، وما أعطي أحد عطاء خيرا وأوسع من الصبر ح ـ ٣/٥٧ ، ٤/٤٤٠ ن ، ح ـ ٩/٢٥٨ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : میسكین ئەو كەسە گەڕۆكە نیە كە بە ئینسانانەوە ئەگەڕێو سواڵیان لێ ئەكاو لوقمەیێ یا دوو لوقمە ، خورمایێ یا دوو خورمای دەست ئەكەوێ [عەرزیانكرد : ئەی میسكین كێیە

(١) البقـرة /٢٧٣ •

(١) سواڵنەكردنو خۆگرتن •

(يـا رسـول الله) ؟ فەرمووی :] میسـکین ئەوەیە دەوڵەتی نیـە کـــە ئیحتیاجیی نەیێڵێ ، کەسیش پێی نازانێ کە فەقیرە صـــــەدەقەی پێ بکا ، بەسەر خەڵقیشەوە ناوەستێ سواڵیان لێ بکا • ئەگەر حەز ئەکەی ئەم ئایەتە بخوێنەرەوە [کە لە (البقرە)دایە شەش ئایەت لە دوای ئەو ئایەتانەوە کە نووسیم مەئالی هەموویان ئەوەیە ئەفەرموێ :

شەیتان وەعدەی فەقیریتان پێ ئەدا ؛ ئەڵێ : دەست بە ماڵی خۆتانەوە بگرن بۆ بە خۆڕایی ئەیدەن بە خەڵق ؟ لە پاشا خۆتان موحتاج ئەبن کەس دەستتان ناگرێ ، ئەمرتـان بـە خراپەکردن پێ ئـەکـا خـوا وەعدەتان بـە لێخۆشبوونی گوناهـ پێ ئەدا ، وەعدەی فەضــــــڵو کەرەمتان پێ ئـەدا ، ئەفەرموێ : صەدەقە بکەن یەك بەوەندە تا حەوصەد تا زیاتر لـە قیامـەتـا ئەجرتان ئەدەمێ ، لـــە دنیـــادا چەنـد میثلی ئەوەی کە ئەیبەخشن بۆتان ئەهێنمەوە جێی • دەستی قودرەتو عەطای خوا واسیعە ؛ بە تەخشـــانو پەخشان کەم نابێتەوە ، عیلمی بە هەموو شتێ هەیە : ئەزانێ کێ فەقیر ئەکا ، کێ دەوڵەمەند ئەکا ؛ بۆ فەقیر ـ فەقیر ئەکا ، بۆ دەوڵەمەند ـ دەوڵەمەنـد ئەکا • هەرکەسێ خوا ئیرادەی کردبێ لە عیلمی ئەزەلییا حیکمەتی پێ عەطا ئەکـا ، رێی خێرو شەڕی پێ نیشان دا تێی ئەگەیێنێ چی چاکـە بیـکا پێی ئەکا ، تێی ئەگەیێنێ چی خراپە لێی لادا لێی لائەدا • هەرکەسێ لە طەرەف خواوە ـ عز وجل ـ نیعمەتی حیکمەتی پێ عەطا بکرێ بە تەحقیق ئەو کەسە خێرێکی زۆری پێ عەطاکراوە • هەرچی بکا ؛ هەڵسێ ، دانیشێ ، بیەخشێ نەبەخشێ هەمووی بە ترازووی شەریعەت هەڵەکێشێ ئەمجا ئەیکا • ئەمما غەیری ئەوانەی کە صاحێب مەغزن هیچ کەس فکر ناکاتەوە ، تابیعی قسەی شەیتان ئەبێ ، بە ریاو ناموو شوهرەت نەبێو بۆ کارە تەمەتتوعی دنیا نەبێ چاکەی لە دەست نایێ •

هەر نەفەقەیێ ئێوە ئەیکەن ، کەم بێ یا زۆر بێ ، بە ئاشکارا بێ یا بە پەنهانی بێ ، لە حەقا صەرفی بکەن ، لە باطیلا صەرفی بکەن ، هەر نەذرێ کە ئەیکەن ، بە شەرط بێ یا بێ شەرط ، بۆ خێر بێ یا بۆ گوناه (علی العموم) بە تەحقیق بێ شكو شوبهە خوا ـ عز وجل ـ ئەیزانێ ، ئەوانەی کە ظالمن نەفەقەو نەذریان بۆ گوناهەو ، وەفا بە نەذریان نالەنو مەنعی صەدەقەی واجب ئەکەن • بۆ ئەو زالمانە هیچ کەس نیە کە موعاوەنەتیان بکاو لە عەذابی خوا نەجاتیان بدا • ئەگەر صەدەقەتان ئاشکرا بکەن بەو شەرطە قەصدی ریای تیا نەبێ ئەو ئاشکراکردنە زۆر شتێکی باشە ؛ چونکی خەلق پەیرەویتان ئەکا رێگە بۆ خەلق ئەکەنەوە • ئەگەر ئیخفاو پەنهانی بکەنو بیدەن بە فەقیران ئەو پەنهانکردنە چاترە بۆ ئێوە ؛ چونکی لە ریا دوورە • فەقەط صەدەقەی فەرز ئیظهارکردنی چاترە بۆ دەفعی توهمەت • خوا ـ عز وجل ـ لە گوناهتان خۆش ئەبێو ، خوا ـ عز وجل ـ خەبەری هەیە لەوەی کە ئێوە ئەیکەن ، با خەلق خەبەری نەبێ •

ئەی محەمەد لە سەر تۆ نیە کە بە زۆر خەلق بێنیە سەر رێی هیدایەت ، هەر ئەوەندەت لەسەرە رێی هیدایەتیان پێ نیشان بدەی (مەثەلا) کە مەننو ئەذاو ریا لە صەدەقەداو مالی خراپ بە صەدەقەدان چاك نیەو ، زەرەری ئەوەیان بۆ بەیانبکەی • ئەمما خوا ـ عز وجل ـ هیدایەتی ئەوانەی کە ئیرادەی هیدایەتی کردوون ئەدا ، دلیان یێنێتە سەر رێی حەق • ئەو نەفەقەی کە ئەیکەن هەر بۆ خۆتانە • خۆتان فائیدەی لێئەبینن ، کە وابێ منەت مەتێن بەسەر خەلقاو ریایی نیا مەکەن کە خەیرەکەی مەحو بکەنەوە هەر بۆ تەحصیلی رەزای ذاتی پاکی ئەقدەسی خوای بکەن ، ئەو خێرەی کە ئەیکەن بە زیادی ئەتاندرێتەوەو هیچ زولمتان لێ ناکرێو ثەوابتان کەم ناکرێ • ئەو صەدەقەی کە ئەیکەن بیدەن بەو فەقیرانە کە

لە ڕێی خوادا بۆ جیهاد حەبس‌کراون[1] کە لەشکری ئیسلامن ، ناتوانن بە ئەرزا بڕۆن بۆ کەسبو تیجارەت • ئینسانی نەزان وایان ظەن ئەبەنێ کە دەوڵەمەندن لەبەر تەعەففوف‌کردنیان[2] لە سواڵ ، بە سیمایان ئەیان‌ناسی ، بە زەعیفیو لەڕیو ڕەنگ‌زەردییان ئەزانی کە فەقیرن • لە ئینسان نا ئاڵێن وەك (ترترە)[3] و سواڵیان لێ بکەن ، ئەو خێرەی کە ئەیکەی خوا عیلمی پێی هەیە بە ضایع ناچێ • ئەم ئایەتە ئایەتەکەیە کە لە حەدیثەکەدا ئەفەرموێ ؛ بیخوێنەرەوە : ئەوانەی ماڵی خۆیان ئینفاق ئەکەن بە شەوو بە ڕۆژ بە پەنهانیو بە ئاشکرا لە لای پەروەردگاری خۆیان ئەجریان هەیەو لە ڕۆژی قیامەتا هیچ ترسیان لەسەر نیە کە عەذاب بدرێن ، مەحزوونیش نابن کە لە ئەجریان کەم ببێتەوەو شتێکیان لە کیس چووبێ •]

لە دوای ئەم ئایەتانەوە خوا ـ عز وجل ـ بەیانی حوکمی ریباو ماڵ‌بەقەرزدان ئەکا ؛ کە ریبا جەڕڕی مەنفەعەتی خەسیسەیە بە طەریقی غەیرە مەشرووع کە بە کولليی موناقیی صەدەقەیە • شت‌بەقەرزدان دەستگرتنی خەڵقەو نەوعە صەدەقەیەکە بە موئەججەل بە شەرتی ئیعادەی بەدەلی کە موددەی تەواو بوو •

تەرجەمەی حەدیثەکەی ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ :

ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ ئینسان لە ئەنصار [نەسائی ریوایەت ئەکا کە ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى

---

(1) واتە کراون بە سەربازو ، ئیشو کاری دیکەیان پێ ناکرێ . مەبەست لە حەبس زیندان نیە .

(2) نەفس بەرزیو خۆبەدوورگرتن لە داواکردن ، با نەدارایش بن .

(3) ئەم وشەم وەك خۆی نووسی ، چونکە مەبەستەکەیم نەزانی ، ڕەنگە مەبەستی توورك بێ ، چونکە دەگوترێ : « خولكی توورکیی » یان : « وەك توورك تێی ئاڵاوە » .

عنه ـ کە راویی حەدیثەکەیە لەوانە بوو] داوایان لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کرد پێی عەطا فەرموون ، لە پاشا داوایان لێکردەوە دیسان پێی عەطا فەرموون [دیسان داوایان لێکرد پێی عەطا فەرموون أبوذر] تا ئەوەی لە خزمەت پێغەمەرا بوو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بڕایەوەو • لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەر خێرێ لە لام بێ لە ئێوەی پاشەکەوت ناکەم بۆ خۆم یا بۆ خەلقی ترو مەنعی بکەم لە ئێوە ، هەرکەسێ تەعەففوف بکا لە سوالکردن خوا عیففەتی [لە حەرام] پێ ئیحسان بکا یا ئەکا ، هەرکەسێ ئیستیغنا بکا [ئیظهاری دەوڵەمەندیی بکا] خوا دەوڵەمەندی بکا یا ئەکا ، هەرکەسێ صەبر بکا لە سەر ضەیقی مەعیشەت‌و مەکاریهی دنیایی خوا صەبری پێ ئیحسان بفەرموێ ، یا ئەفەرموێ : هیچ کەسێ نیە عەطایێکی لە صەبر چاترو واسیعتر پێ عەطا کرابێ [چونکی جامیعی مەکاریمی ئەخلاقە] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە دوای ئەمە کە ماڵەکەی هەموو پێ عەطا فەرموون ئیرشادی رێی فەضیلەتی کردن •

٣١٣٩/٧٠ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ أن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال وهو علی المنبر وذكر الصدقة والتعفف والمسألة : الید العلیا خیر من الید السفلی ؛ فالید العلیا هي المنفقة والسفلی هي السائلة ح ـ ٣/٣٠ ، م ـ ٤/٤٢٠ ، د ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر مینبەر ذیکری صەدەقەو عیففەت لە سوالکردن‌و سوالکردنی کرد ، فەرمووی : دەستی سەرەوە لە دەستی خوارەوە چاترە ، دەستی سەرەوە ئەو دەستەیە کە

عەفیف بێ‌و بەخشش‌و عەطا بکا ، دەســـتی ژێرەوە ئەو دەســـتەیە کــە سواڵ بکا •

٣١٤٠/٧١ ـ عن الزبير بن العوام ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لأن يأخـذ أحـدكم حبله فيأتي بحزمة الحطب على ظهره فيبيعها ، فيكف الله بهـا وجهه خير له [من أن يريق ماءه السؤال] من أن يســأل الناس ، أعطوه أو منعوه ح ـ ٥٨/٣ ، وعن أبي هريرة نحوه ح ـ ٦٤/٣ ، ٥٧ ، م ـ ٤٢٧/٤ بفرق ، وفيه خيرية اليد العليا على السفلى •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یەکێکتان گوریسی خۆی هەڵبگرێ‌و بە کۆڵ دار بێنێ‌و بیفرۆشێ بـەوە خـوا رووی لـەوە موحافەظە بکا ئاوی بتکێنێ بە سوئالکردن لەوە باشترە کە سواڵ لە خەڵق بکا ، بیدەنێ یا نەیدەنێ •

٣١٤١/٧٢ ـ عن معاوية قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: لا تلحفوا بي في المسألة ؛ فوالله لا يسألني أحد منكم شيئا فتخرج = لـه = مسألته مني شيئا وأنا له كاره فيبارك له فيما أعطيته م ـ ٤٢٤/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆ سواڵ تێمەوە مەئاڵێن ، وەڵلاهی هیچ کەسێ نیە لە ئێوە کە بە سواڵ شـتم لێ ببچڕێ‌و پێم‌ناخۆش بێ بەرەکەت بکەوێتە ئەوەوە کە ئەیدەمێ •

٣١٤٢/٧٣ ـ حكيم بن حزام ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : ســألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأعطاني ، ثم ســـألته فأعطاني ،

ثم سألته فأعطاني ، ثم قال : يا حكيم إن هذا المال خَضِرة حلوة ؛ فمن أخذه بسخاوة نفس [نفسه أو نفس المعطي] بورك له فيه ، ومن أخذه بإشراف نفس لم يبارك له فيه ، وكان كالذي يأكل ولا يشبع • اليد العليا خير من اليد السفلى • فقال حكيم : فقلت : يا رسول الله والذي بعثك بالحق ! لا أرْزَأُ [لا أنقص] أحدا بعدك شيئا حتى أفارق الدنيا • فكان أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يدعو حكيماً الى العطاء فيأبى أن يقبله منه • ثم إن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ دعاه ليعطيه فأبى أن يقبل منه شيئا ، فقال : إني أشهدكم يا معشر المسلمين على حكيم أني أعرض عليه حقه من هذا الفيء فيأبى أن يأخذه • فلم يرزأ حكيم أحداً من الناس بعد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى توفى [رضي الله تعالى عنه] ح ـ ٥٨/٣ ، م ـ ٤٢١/٤ ت ، ن ، ح ـ ٢١٥/٥ في الخمس ، ١١ في الوصية ح ـ ٢٤٢/٩ الى : من اليد السفلى •

تەرجەمە :

حەکیمی کوڕی حیزام ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ داوامکرد دایمێ ، لە پاشا داوامکرد دایمێ ، لە پاشا داوام لێکرد دایمێو فەرمووی : ئەی حەکیم ئەم ماڵە [لەبەرچاو] سەوزە [و جوانە لە دەما تامی خۆش‌و] شیرینە هەرکەسێ بە سەخاوەتی نەفسی خۆی [بە ئیستیغنا] یا بە سەخاوەتی نەفسی ئەو کەسەی ئەیداتێ [بێ ئیلحاح] وەری‌بگرێ بەرەکەتی بۆ تێ‌ئەخرێ • هەرکەسێ بە سەربۆبەرزکردنەوەو ئیلحاح وەری‌بگرێ بەرەکەتی بۆ تێ‌ناخرێ ، وەکو ئەوە ئەبێ [کە (جوع البقر)ی تووش بووبێ‌و] هەر بخواو تێر نەبێ ، دەستی سەرەوە لە دەستی ژێرەوە خێرترە • حەکیم ئەفەرموێ :

عەرزمکرد : (یا رسول الله) قەسەم بەو ذاتەی کە تۆی بە حەق ناردوە تا لە دنیا جویێ ئەبمەوە لە دوای تۆ لە ماڵی هیچ کەسێ کەم نەکەمەوە •

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگیکرد کە عەطای لەگەڵا بکا ئیبای لە قەبوولکردنی کرد • حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگی کرد کە عەطای پێ بکا ئیبای لە قەبوولکردنی کرد • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ [بە موقتەضای عەدالەتی] فەرمووی : ئەی جەماعەتی موسوڵمانان ئەتانکەم بە شاهید لەسەر حەکیم کە حەقی خۆیی لەم فەیئە ئەدەمێو ئیبا ئەکا لە قەبوولکردنی • حەکیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە دوای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تا وەفاتی کرد لە ماڵی هیچ کەسی کەم نەکردەوەو دەستی نەخستە ژێر دەستی هیچ پیاوێکەوە •

ئافەرین پیاو وا ئەبێ کە عەمەل بکا بەو مەکاریمەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێکردوە ، نەك وەکوو من کە بۆ دنیا تەرکی دینو دنیام کردوە • ئەمیشم چوو ••• الخ[1] •

٧٤/٣١٤٣ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يعطي عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فيقول له عمر : أعطه يا رسول الله أفقر إليه مني • فقال له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خذه فتموله أو تصدق به ، وما جاءك من هذا

(١) ڕەنگە مەبەستی ئەو بەیتەی وەفایی بێ کە ئەڵێ :
هەموو عومری عەزیزم چوو لە ڕێی خەندێك بە خۆڕایی
بە جارێ ماڵی وێرانم ئەویشم چوو ئەمیشم چوو !
بڕوانە : محەمەد عەلی قەرەداغی « دیوانی وەفایی » ل : ١٠٦ بەغدا چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد ، چاپی یەکەم ، ١٩٧٨ •

المال وأنت غير مشرف ولا سائل فخذه ، ومالا فلا تتبعه نفسك • قال سالم : فمن أجل ذلك كان ابن عمر [رضي الله تعالى عنه] لا يسأل أحدا شيئا ولا يرد شيئا أعطيه م ـ ٤/٤٣٢ ، ح ـ ٣/٦٠ ن الى : قال سالم •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ عەطاى بـە عومەرى كوڕى خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەكرد ، عومەر ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ عەرزى ئەكرد : (يا رسول الله) بيبەخشـــە بە فەقيرتر لە من • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێى‌فەرموو : وەرى‌بگرە بيكە بـە ماڵ بۆ خۆت ، يەعنى پێى موتتەفيع ببە ، يا بيكە بە صەدەقە [ڕەددى مەكەرەوە] بێ ئەمە خۆتى بۆ بەرزكەيتەوەو ملى بۆ درێژ بكەى‌و تۆ داواى بكەى لەم مالە هەرچيێت بۆ بێ وەرى‌بگرە • ئەگەر بـەم نەوعە بۆت نـەبێ خـۆتى شـــوێن مەخە • سالمى كوڕى عەبدوڵلاّ ئەفەرموێ : لەبـەر ئـەم ئەمرى پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئيبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە هيچ كەس شتى طەڵەب نەئەكـرد ، ڕەددى ئەوەيشى نەئەكردەوە كـــە ئەيدرايــە •

٣١٤٤/٧٥ ـ أبو مســلم الخولاني عن عوف بن مالك الأشــجعي [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تسعة ، أو ثمانية ، أو سبعة ، فقال : ألا تبايعون رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ وكنا حديث عهد ببيعة ، فقلنا : قد بايعناك يا رســـول الله • ثم قال : ألا تبايعون رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ فقلنا : قـد بايعناك يا رسول الله • ثم قال : ألا تبايعون رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : فبسطنا أيدينا وقلنا : قد بايعناك يا رسول الله فعلام نبايعك ؟ قال : على أن تعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا ، والصلوات الخمس ، وتطيعوا

الله ، وأسرَّ كلمة خفية ، ولا تسألوا الناس شيئا • فلقد رأيت بعض أولائك النفر يسقط سوط أحدهم فما يسأل أحداً يناوله م ـ ٤٢٨/٤ •

تەرجەمە :

عەوفی کوڕی مالیکی ئەشجەعیی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : نۆ [ظاهیر وایە نۆ کەس ، یا حەوت کەس ، یا هەشت کەس • ـ مەعنای وا نیە نۆ رۆژ ••• إلخ • نەوەویی ـ رحمه الله ـ قیاسی منی لە خۆی کردوە] یا هەشت ، یا حەوت لە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلی الله علیه وسلم ـ پێیفەرمووین : بۆ موبایەعەم لەگەڵ ناکەن ؟ ئێمەیش تازە بەیعەتمان لە خزمەتا کردبوو•عەرزمانکرد: (یارسول الله) بەیعەتمان پێ کردی• لە پاشا فەرمووی : بۆ موبایەعەم لەگەڵ ناکەن ؟ عەرزمان کرد : بەیعەتمان پێ کردی • دیسان فەرمووی : بۆ موبایەعەم لەگەڵ ناکەن ؟ دەستمان درێژکردو عەرزمانکرد : بەیعەتمان پێکردی ، کە وابێ لەسەر چی بەیعەتت پێ بکەین ؟ فەرمووی : لەسەر ئەمە کە عیبادەتی خوا بکەن هیچ نەکەن بە شەریکی • لەسەر پێنج نوێژ • لەسەر ئەمە ئیطاعەتی خوا بکەن • کەلیمەیێکی سیرڕیی فەرموو • لەسەر ئەمە کە هیچ لە هیچ کەس طەڵەب نەکەن • ئەبوموسلیم ئەفەرموێ : چاوم بە بەعزێ لەوانە کەوت قەمچیی لە دەست ئەکەوتە خوارێ طەڵەبی لە کەس نەئەکرد بیداتەوە دەستی •

٣١٤٥/٧٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من سأل الناس أموالهم تكثراً فإنما يسأل جمراً ، فليستقل أو ليستكثر م ـ ٤٢٧/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ بۆ زۆرکردنی پێنێ ماڵ لە خەڵق داوا بکا ئەو کەسە هەر داوای پشکۆی ئاگر

ئەکا • کە وابێ هەوەسی یێنێ زۆر داوا بکا یا کەم داوا بکا • یەعنی بـۆ دەفعی ئیحتیاجیو ضەروورەت نەبێ ئەو ماڵەی بە داواکردن دەســـت ئەکەوێ عەینی ئاگرە •

٣١٤٦/٧٧ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما يزال الرجل يسأل الناس حتى يأتي يوم القيامة وليس في وجهه مِزْعة لحم [قطعة منـه] • إلى هنـا م ـ ٤/٤٣٦ • وقال : إن الشمس تدنو يوم القيامة حتى يبلغ العرق نصف الأذن فبينما هم كذلك استغاثوا بآدم ، ثم بموسى ، ثم بمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وزاد عبدالله [بن صالح ، أو بن وهب في روايته] : فيشفع ليقضى بين الخلق فيمشي حتى يأخذ بحلقة الباب ، فيومئذ يبعثه الله مقاماً محمودا يحمده أهل الجمع كلهم ح ـ ٣/٦٠ ، م ـ ٤/٤٣٦ • ن لە (وقال)ەوە لە شەفاعەتا[1] بە موفەصصەلی بەیان‌کراوە تەرجەمەی لازم نیە • تەرجەمەی ئەووەڵی :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئینســـان هـەر سوئال ئەکا ، وازی لێ ناهێنێ تا وای لێ یێ رۆژی قیامەت یێتە مەحشەر تۆزێ گۆشت بە دەموچاویەوە نەماوە • یەعنی قەترەیێ حەیـای نەمـاوە هەمووی لە دنیادا تکانوە •

ئەمە دەرحەقی کەسێ کە بێ ضەروورەت سواڵ بکا •

لە حەدیثی ئیبنومەســـعوودا ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ کە بەزارو طەبەرانی بە مەرفووعیی ریوایەتیان کردوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ئەفەرموێ : عەبدی دەوڵەمەند هەر واز لە سواڵ نایێنێ تا رووی

(١) بڕوانە : بەرگی دوەمی ئەم کتێبە .

دائەوەشێ حەیای نامێنێ ، لای خوا هیچ قەدری نامێنێ • تورپەشتی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجل ـ بەیانی ئەوەی بۆ فەرمووین کە صوورەتی ئینسان لە رۆژی ئاخیرەتا بە ئیختیلافی ئەخلاقی دونیەویی ئیختیلافیان ئەبێ ؛ بەعزێ رووی سپی ئەبێ ، بەعزێ رەش ، ئەو کەسەی کە رووی خۆی لە دنیادا بۆ دنیا بە بێ فەقرو ضەروورەت هەر بۆ زۆرکردنی ماڵی بەذلو صەرف ئەکا لە ئاخیرەتا روومەتی فەبیح ئەکرێ هیچ گۆشتی پێوە نامێنێ ، هەر ئێسکە رەقەکەی ئەمێنێ ، ئەوە ئەبێ بە عەلامەتی سواڵکەرێتی سواڵکەری بە تەماع • (من القسطلاني) •

٣١٤٧/٧٨ ـ عن قبيصة بن مخارق الهلالي [رضي الله تعالى عنه] قال : تحملت حمالة [المال الذي يستدان لإصلاح ذات البين] فأتيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أسأله فيها • فقال : أقم حتى تأتينا الصدقة فنأمر لك بها • قال : ثم قال : يا قبيصة إن المسألة لا تحل إلا لأحد ثلاثة : رجل تحمّل حمالة فحلت له المسألة حتى يصيبها ثم يمسك ، ورجل أصابته جائحة اجتاحت ماله فحلت له المسألة حتى يصيب قواما من عيش ، أو قال سدادا من عيش • ورجل أصابته فاقة حتى يقوم ثلاثة من ذوي الحجا [أي العقل] : لقد أصابت فلاناً فاقة ، فحلت له المسألة حتى يصيب قواما من عيش ، أو قال سداداً من عيش ، فما سواهن من المسألة يا قبيصة سحتاً يأكلها صاحبها سحتا م ـ ٤/٤٣٠ •

تەرجەمە :

قەبیصە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بۆ ئیصلاحی (ذات البين) قەرزێکم گرتە سەر خۆم ، چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە طەلەبی لێ بکەم بۆ ئەو قەرزە • فەرمووی : دانیشە تا صەدەقەمان بۆ بێ ئەمر بکەین کە لەوە بتدەنێ • لە پاشا فەرمووی :

یا قەبیصە بۆ سێ کەس نەبێ شتداواکردن لە خەڵق دروست نیە : یەکێکیان ئەمەیە بۆ ئیصلاحی بەینی خەڵق قەرزێ بگرێتە سەر خۆی تا قەرزەکە ئەداتەوە بۆی دروستە داوا لە خەڵق بکا ، کە دایەوە واز لە داواکردن بێنێ • یەکێکیان ئەمەیە کە ماڵی بە تەلەف بچێ هیچی نەمێنێ ، ئەمەیش داواکردنی بۆ دروستە تا خۆی ئەگرێتەوە مەعیشەتێکی بۆ رێ ئەکەوێ • یەکێکی ئەمەیە بە هەر نەوعێ بێ فەقیریەکی بەسەرا بێ سێ کەس لە ئەهلی خوبرە شەهادەتی بۆ بدەن کە تووشی فەقیری بوە ، ئەویش سواڵی بۆ دروستە تا پوشووی بە بەرا بێتەوە • لە غەیری ئەم سێ حاڵەتەدا لە سواڵکردنا ئەی قەبیصە هەرچی دەست ئەکەوێ حەرامەو ئەوی وەری ئەگرێ حەرام ئەخوا •

٣١٤٨/٧٩ ـ عبدالله بن السعدي أخبره أنه قدم على عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ في خلافته ، فقال له عمر [رضي الله تعالى عنه] : ألم أحدث أنك تلي من أعمال الناس أعمالا فإذا أعطيت العُمالَةَ كَرِهتَها ؟ فقلت : بلى • فقال عمر [رضي الله تعالى عنه] : ما تريد إلى ذلك ؟ قلت : إن لي أفراسا و [أعتدا • أبو ذر • جمع عتيد ، ذخيرة] وأعبدا ، وأنا بخير وأريد أن تكون عُمالتي صدقة على المسلمين • قال عمر : لا تفعل فإني كنت أردتُ الذي أردتَ ، وكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعطيني العطاء ، فأقول : أعطه أفقر إليه مني • حتى أعطاني مرة مالا فقلت : أعطه أفقر إليه مني • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خذه فتموَّله وتصدق به ، فما جاءك من هذا المال وأنت غير مشرف ولا سائل فخذه ، وإلا فلا تتبعه نفسك • خ ـ ٢٢٨/١٠ ، م ـ ٣٣٥/٤ بالمعنى ، ن ، د •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی سەعدیی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : چوومە خزمەت ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە زەمانی خەلافەتیا ، فەرمووی : بۆ خەبەرم نەدراوەتێ کە بەعزێ مەئمووریيەتی خەڵقت تەودیع ئەکرێو ئەیکەی کە ئوجرەتەکەتیان دایتێ ئەیکەرهێنی ، وەری ناگری ؟ عەرزمکرد : بەڵێ • فەرمووی : لەمە مەقصوودت چیە ؟ عەرزمکرد : ئەسپی زۆرو عەبدی زۆرم ، یا ماڵی زۆرم هەیە مەقسەدم وایە ئوجرەتەکەم ببێ بە صەدەقە بۆ موسوڵمانان • فەرمووی : مەیکە ، منیش وەك تۆم ئەکرد پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ [لە سەر صەدەقە تەعیینی ئەکردم کە لێ ئەبوومەوە ماڵەکەم ئەبردە خزمەتی • م] ئەمری ئەفەرموو ئوجرەتی پێ عەطا ئەفەرمووم ، عەرزم ئەکرد بیدە بە فەقیرتر لە من • تا دەفعەیێ پێی عەطا فەرمووم عەرزمکرد : بیدە بە فەقیرتر لە من ، فەرمووی : وەری بگرە بیکە بە ماڵی خۆت ئەمجا بیدە بە صەدەقە [چی لێ ئەکەی بیکە] لەم ماڵە شتێکت هاتەدەستو ملت بۆ بەرزنەکردەوەو داوات نەکرد وەری بگرە ، ئەگەر بەم نەوعە بۆت نەیێ خۆتی شوێن مەخە •

٣١٤٩/٨٠ ـ عن المغيرة بن شعبة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ان الله حرَّم عليكم عقوق الأمهات ، ووأد البنات ، ومَنَعَ وهات ، وكرّه لكم قيل وقال ، وكثرة السؤال ، وإضاعة المال ح ـ ٢٢٠/٤ ، م ـ ٢٨٠/٧ ، ح ـ ٦٢/٣ من (كرّه) •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ چوار شتی لەسەر ئێوە حەرام کردوە : دڵی دایك ئێشانن ، کچ زیندە بەچاڵکردن ، حەقی واجب مەنعکردن ، بێ ضەروورەت سواڵکردن ،

ماڵی حەرام وەرگرتن • سێ شتی لەسەر مەکرووهـکردوون : فلان وای وتو ، فیسار وای وت ، زۆر سواڵکردن • [چ سوئالی عیلم بێ ، چ سوالی ماڵی بێ] ماڵ بەفیڕۆدان •

٣١٥٠/٨١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن الله يرضى لكم ثلاثاً ، ويكره لكم ثلاثاً ، فيرضى لكم أن تعبدوه ولا تشركوا به شيئا ، وأن تعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا • ويكره لكم : قيل وقال ، وكثرة السؤال ، وإضاعة المال • م ـ ٧/٢٧٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ بۆ ئێوە بە سێ شت ڕەزایە ، حەز لە سێ شت ناکا : رازییە بۆتان کە عیبادەتی بکەن ، کە کەس نەکەن بە شەریکی • هەموو بەیەکەوە لە یەك جوێ نەبنەوە • دەست بگرنو تەمەسسوك بە قورئان بکەن •

ئیختیلاف لە بەینی ئیسلاما حەرامە ئیتتیفاقیان لەسەر چاکی فەرزە • قسەی فضوولیو بێ فائیدەکردن بەو شەرتە غەیبەتو ئیفتیراو جوێنی تیا نەبێ مەکرووهە • ئەگەر یەکێ لەوانەی تیابێ حەرامە •

زۆرشتپرسین مەکرووهە ، جەدەل بۆ خەڵق بۆڕدان حەرامە • سواڵکردن حەرامە ، ماڵبەفیڕۆدان حەرامە • فەقەط موناظەرە بۆ ئیظهاری حەق ، بە وەجهی مەشرووع ماڵصەرفکردن حەڵاڵە ، سوننەتە ، فەرزە ، بە جێگە ئەگۆڕێ •

٣١٥١/٨٢ ـ عن المِسوَر بن مَخْرمة [رضي الله تعالى عنهما] قال : قسم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أقبية ولم يعط مخرمة شيئاً •

فقال مخرمة : يا بني انطلق بنا الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فانطلقت معه • قال : ادخل فادعه لي = قال : فدعوته له = فخرج إليه وعليه قباء منها [وهو يريه محاسنه ، وهو يقول ، أخرى] فقال : خبأت هذا لك [خبأت هذا لك ، أخرى] قال : فنظر إليه فقال : رضي مخرمة م ـ ٥/٤ ، ٥ ح ـ ٥/٢٠٢ ، ح ـ ٤/٣٣٨ ، ٣٧٣ ، ح ـ ٨/٣٣٨ • د ، ت •

تەرجەمە :

میسوەری کوڕی مەخرومە [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەبای زۆری بۆ هات ، هیچی نەدا بە مەخرومە • مەخرومە وتی : کوڕم بمبە بۆ لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵی چووم [لە بەردەرگاکە وەستا • أخرى] وتی : بچۆرە ژوورەوە بۆم بانگ کە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتەدەرێ لای کەواێکی بە شانەوە بوو [جوانی کەواکەی بۆ مەخرومە تەعریف ئەفەرموو] فەرمووی : ئەمەم بۆ تۆ شاردۆتەوە • مەخرومە تەماشای کرد ، عەرزیکرد : مەخرومە رازیی بوو •

مەخرومە (مؤلفة القلوب)[1] بوو قسەڕەقو ناخۆش = بوو = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە قسەی خۆشو ئینعامو کەرەم تەئلیفی قەلبی ئەکرد •

٣١٥٢/٨٣ ـ عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قدم عيينة بن حصن بن حذيفة بن بدر ، فنزل على ابن أخيه الحر بن قيس بن حصن ، وكان من النفر الذين يُدنيهم عمر ، وكان القراء أصحاب مجلس عمر ومشاورته كهولاً أو شباناً ، فقال عيينة لابن أخيه : يا ابن أخي هل لك وجه

---

(١) نۆموسوڵمان .

عند هذا الأمير فتستأذن لي عليه ؟ قال : سأستأذن لك عليه • قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : فاستأذن لعيينة • فلما دخل قال : يا ابن الخطاب والله ما تعطينا الجَزْل [الكثير] وما تحكم بيننا بالعدل ! فغضب عمر حتى همّ بأن يقع به • فقال الحر : يا أمير المؤمنين إن الله تعالى قال لنبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خذ العفو ، وأمر بالعرف ، وأعرض عن الجاهلين ، وإن هذا من الجاهلين • فوالله ما جاوزها عمر [رضي الله تعالى عنه] حين تلاها عليه • وكان وقافا عند كتاب الله ح ـ ١/٢٩٥ •

ئاخ بۆ تۆ یا عومەر ـ رضي الله تعالى عنك ـ !

مەخرومەیش پیاوێ بوە وەك عویەینە •

حديث مخرمة في البخاري :

٣١٥١/٨٢[1] ـ عن عبدالله [تابعي جليل ، فالحديث مرسل] بن أبي مليكة [عن المسور ، كما في رواية الأصيلي قال الحافظ ابن حجر : هذا الوصل وهم ، والصحيح أنه مرسل] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أهديت له أقبية من ديباج مزرّرة بالذهب ، فقسمها في الناس من أصحابه وعزل منها واحداً لمخرمة بن نوفل ، فجاء ومعه ابنه المسور بن مخرمة ، فقام على الباب ، فقال : ادعه لي ، فسمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صوته ، فأخذ قباء فتلقاه به واستقبله بأزراره ، فقال : يا أبا المسور خبأت هذا لك ، يا أبا المسور خبأت هذا لك ، وكان في خلقه شدة ح ـ ٥/٢٠٢ ، ح ـ ٨/٤٣٦ وفيه : فأعظمت ذلك فقلت : أدعو لك رسول الله ؟ فقال : يابني إنه ليس بجبار ، فدعوته فخرج وعليه قباء مزرّر بالذهب • وهنا رواه ابن أبي مليكة مرفوعاً عن المسور •

---

(١) دانەر ـ خ ـ لەم ژمارەو ژمارەی دوایيدا هەڵەی کردوەو منیش لە بەر تێك نەدانی ژمارەکان وەك خۆی هێشتمەوە •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئەبومولەیکە [ـ رحمهما الله تعالى ـ لە طەریقێکا بە مەرفووعیی ، لە طەریقێکا بە مورسەلیی] ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دێبای بەرۆك بە دوگمەی ئاڵتوون گەلێ کەوایان بە هەدییە ناردە خزمەت ، لە بەینی ئەصحابی کیراما تەقسیمی کرد ، یەکێکی لێ جوێ کردەوە بۆ مەخرومەی کوڕی نەوفەل • مەخرومە هات میسوەری کوڕی لەگەڵ بوو ، مەخرومە لەبەر دەرگا وەستا ، بە میسوەری وت : بچۆ پێغەمەرم بۆ بانگ کە • میسوەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئـەم قســـەی باوکمەم زۆر لـە لا بە زەللەیێکی گەورە گرت ، پێم‌وت : بچم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـت بۆ بانگ کەم ؟ وتی : ئەی کوڕی خۆم پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ جەببار نیە • لـە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گوێی لە دەنگی مەخرومە بوو کەوایێکی هەڵگرت‌و بـە دوگمە ئاڵتوونەکانیەوە بـەرەو مەخـرومـە تەشریفی هات ، رووی دوگمەکانی بەرەومەخرومە گرت • لـە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : بۆم بانگ‌کرد ، تەشـــــــریفی هاتەدەرێ کەوایێکی دوگمە ئاڵتوونی پێبوو ، بە مەخرومەی فەرموو : (يا أبو المســور) ئەمەم بۆ تـۆ شاردبوەوە ، (يا أبو المسور) ئەمەم بۆ تـۆ شــاردۆتەوە (دوو جـار) • لە خوڵقی مەخرومەدا شیددەت بوو ، یەعنی توندو قسەڕەق بوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رەئووف‌و رەحیم بوو ، موشفیق بوو لەگەڵ ئوممەتیا قوصووری عەفو ئەکردن •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله عنهما ـ ئەفەرموێ : عویەینەی کوڕی حیصنی کوڕی حوذەیفەی کوڕی بەدر هاتە مەدینە لای حوڕی کوڕی قەیسی کوڕی حیصـــنی برازای دابەزی • حوڕ [لەبەر عیلم‌و فەضلی] لەوانە بوو کـــە

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - نزیکی ئەکردەوە لە خۆی • قوڕڕا [و ئەهلی فەضل] پیر بوونایە یا جەهێڵ بوونایە پیاوی مەجلیسی ئیمامی عومەر بوون - رضي الله تعالى عنه - [یەعنی حوڕڕیش لەوانە بوو] عویەینە بە حوڕڕی برازایی وت : ئەی کوڕی برام تۆ لای ئەم ئەمیرە حورمەتت هەیە ، ئیذنم بۆ ناخوازی کە بچمە لای ؟ پێیوت : ئیذنت بۆ ئەخوازم • ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : ئیذنی بۆ خواست کە چوە خزمەتی وتی : ئەی ئیبنی خەططاب وەللاهی تۆ شتی زۆرمان نادەیتێ ، لە بەینمانا بە عەدالەت حوکم ناکەی • عومەر - رضي الله تعالى عنه - رقی هەڵسا حەتتا تەمای بوو کە بە پێی درشتیەکەی عویەینە موعامەلەی لەگەڵ بکا ، حوڕ [رحمه الله - فریای کەوت] عەرزی حەزرەتی عومەری کرد - رضي الله تعالى عنه - : ئەی (أمير المؤمنين) خوای تەعالا بە پێغەمەری - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرموە : عەفوی قوصوور بکە بە پیشە ، ئەمر بە چاکە بکە ، ئیعراض لە نەفامان بنێ • ئەمە [یەعنی عویەینە] لە نەفامانە [عەقڵی بە قسە ناشکێ] ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : وەللاهی کە حوڕ ئەم ئایەتەی خوێندەوە ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - تەجاوزی لە ئایەتەکە نەکرد [یەعنی دەزبەجێ ئیطاعەی ئایەتەکەی کردو ئینتیقامی لە عویەینە نەستەند] ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - لە لای حوکمی کیتابوڵڵا ئەوەستا هیچ موخالەفەی پێ نەئەکرا - رضي الله تعالى عنه - •

عویەینە ئەوەندە نەفام = بوو = ئەووەڵ قسەی وتی : ئەی کوڕی خەطاب ، نەیوت (یا أمير المؤمنين) • وتی : وەللاهی تۆ زۆرمان نادەیتێ ، ئەمەی خیلافی واقیعە • ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - بە قەدەر ذەڕڕەیێ موخالەفەی ئەمری خواو پێغەمەری نەکردوە • عویەینە بەوە

ئیکتیفای نەکردوە سوێندی لەسەر ئەمە خواردو وتی : تۆ بە عەدالەت لـە بەینمانا حوکم ناکەی ، نیسبەتی ئیمامی عومەری ـ رضي الله تعالى عنـه ـ داوەتە ئەلای زوڵم • حاشا ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە زوڵمەوە زۆر دوور بوە ، حەتتا لە خۆیشی نەکردوە کـە موخالەفەی ئەمـری خواو رەسوولی خوای نەکردوە ـ عز وجل ، وصلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنه ـ کەسێ کە بەو نەوعە قسەدرشت بێ لە رووی خەلیفەیێکی وا عادلاً ، ئەم خیطابە نابەجایانە بکا لایەقە بە ئەنواعی موجازات • فەقەط ئەو ئیمامـە عادڵە بەو ئایەتەی کە حورِ ـ رحمه الله تعالى ـ خوێندیەوە نە حیددەتی مـا نە غەضەبی ما ، حورِ ئاوی بە ئاگرا کرد ، مامە نەفامەکەیی لە ســـــووتان نەجات دا •

مودارا لەگەڵ ئەهلی جەهل لە شیمەی سەعادەتە •

٣١٥٣/٨٤ ـ عن سعد [بن أبي وقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : أعطى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رهطاً وأنا جالس فيهم ، قال : فترك رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ منهم رجلا [هو جعيل بن سراقة ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ] لـم يعطه ، وهو أعجبهم إلي ، فقمت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فساررته ، فقلت : ما لك عن فلان ؟ والله إني لأُراه مؤمناً • قال : أو مسلماً • فسكتُّ قليلاً ثم غلبني ما أعلم فيه [فعدت لمقالتي • أخرى] فقلت : يا رسول الله ما لك عن فلان ؟ والله إني لأراه مؤمناً • قال : أو مسلماً • قال : فسكتُّ قليلاً ثم غلبني ما أعلم فيـه [فعدت لمقالتي • أخرى] فقلت : يا رسـول الله ما لك عن فلان ؟ والله إني لأراه مؤمناً • قال : أو مسلماً يعني • فقال : إني لأعطي الرجـل وغيره أحب إليَّ = منه = خشية أن يكب في النار على وجهه •

فضرب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيده فجمع بين عنقي وكتفي ، ثم قال : إقبل أي سعد [إقبالا أي سعد] إني لأعطي الرجل ح ـ ٣/٦٣ ، ٦٤ ، ح ـ ١/١٠٩ ، م ـ ٢/٢٣ ، ٢٤ ، ٢٥ ، ٢٦ ، م ـ ٥/٨ .

تەرجەمە :

سەعدی بنی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە ناو جەماعەتێکا دانیشتبووم ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە هەموویانی عەطیە عەطا فەرموو ، پیاوێکی لێ تەرککردن هیچی نەدایێ ، لام وابوو ئەو پیاوە لە هەموویان باشتر بوو ، هەڵسام چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ بە دزیەوە عەرزمکرد : (یا رسول الله) بۆچی فلانت تەرککرد ؟ وەڵلاهی بە موئمینی ئەزانم ، فەرمووی : یا بە موسلیمی ئەزانی . کەمێ بێدەنگ بووم لە دواییا ئەوەی لەو پیاوەم ئەزانی غەڵەبەی لێکردم خۆمم پێڕانەگیرا قسەکەمم تیکرار کردەوە ، عەرزمکرد: (یا رسول الله) بۆ بە فلانت هیچ نەدا ؟ وەڵلاهی بە موئمینی ئەزانم ، فەرمووی : یا بە موسلیمی ئەزانی . کەمێ بێدەنگ بووم ، لە پاشا ئەو ئیعتیقادەی دەرحەقی ئەو پیاوە بووم غەڵەبەی لێکردم ، قسەکەی پێشووم تیکرار کردەوە ، عەرزمکرد : (یا رسول الله) فلانت بۆ تەرککرد ؟ وەڵلاهی بە موئمینی ئەزانم ، فەرمووی: یا بە موسلیمی ئەزانی . فەرمووی : ئەمجا پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ دەستیموبارەکی دا بە شانو ملما هەردووکی پێکەوە گرت . فەرمووی : ئەی سەعد تۆ رووم تێ بکە ، بۆ تەماتە شەڕم لەگەڵ بکەی ؟ من عەطا بە پیاوێ ئەکەم کە غەیری ئەو لە لام خۆشەویستترە ، لە ترسی ئەمە کە دەمەوڕوو نەکەوێتە ئاگرەوە [یەعنی (مؤلفة القلوب)ە ئەگەر عەطای لەگەڵ نەکەم چونکی ئیمانەکەی ضەعیفە مورتەد ئەبێتەوە ئەچێتە جەهەننەمەوە ، بە عەطا دڵی رائەگرم تا ئیمانەکەی

بەقووەت ئەبێو لە دڵیا ئەچەسپێ وەك نەمامێ یا شەتڵێ تازە بینێژی تا خۆی ئەگرێ رۆژی دوو سێ جار ئەبێ ئاو بدرێ گینا وشك ئەبێ ، درەختی تر یا زەراعەتی تر بە هەفتەی جارێ ئاو بدرێ کافیە] •

[ئەو پیاوە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ تەرکی کرد جوعەیلی کوڕی سوراقەیە ـ رضي الله تعالی عنە ـ] •

ئیبنوئیسحاق لە مەغازیدا لە ئیبراهیمی تەیمی ریوایەت ئەکا کە عەرزی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ کرا : (یا رسول الله) بە عویەینەی کوڕی حیصنو ئەقرەعی کوڕی حابیست صەد وشتر ـ صەد وشتر دا کەچی جوعەیلت تەرك کرد ؟ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسم لە دەستی قودرەتیایە جوعەیلی کوڕی سوراقە چاترە لە پڕ بە ئەرز لە وەکوو عویەینەو حابیس ! ئەمما من تەئلیفی دڵی عویەینەو حابیس ئەکەم ، جوعەیل ئەسپێرم بە ئیمانی •

ئەم حەدیثە مورسەلە رەویانیو ئیبنوعەبدولحەکیم لە طەریقی بەکری بنی سەوادەوە لە ئەبوذەڕەوە ریوایەت ئەکەن کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ لێی پرسی : جوعەیلت لە لا چۆنە ؟ عەرزمکرد : مسکێنێکە وەك ئەمثالی خۆی لە خەڵق • فەرمووی : فلانت لە لا چۆنە ؟ عەرزمکرد : گەورەیێکە لە گەورەگەوران • فەرمووی : جوعەیل پڕ بە ئەرز لە میثلی ئەو چاترە • عەرزمکرد : ئەی فلانکەس وایەو کەچی تۆ ئەوەندەی ئینعامو ئیحسان لەگەلا ئەکەی ! فەرمووی : ئەوە رەئیسی قەومەکەیەتی دڵی بەجێیێنم • ئیسنادی ئەم حەدیثە صەحیحە • ئیبنوحیببان ئەم حەدیثەی ریوایەتکردوە ، ناوی جوعەیلی نەبردوە • بوخاریی لە سەهلی ساعیدییەوە ریوایەتی ئەکا جوعەیلو ئەبوذەڕی بە موهیمی ناوبردوە •
قسطلاني ـ ٣/٦٣ •

لەم حەدیثەدا ئیشارەتە بەوە ئینسان (سلمه السلام) تەزکیەی قەطعیی نەکا • موئمین‌و موسوڵمان فەرقیان هەیە • موئمین ئەوەیە تەصـــــدیقی قەلبیی ببێ ، غەیری خوا کەس موططەلیع نیە بەسەر قەلبـا ، موســـوڵمان ئەوەیە کە تەلەففوظ بە کەلیمەی شەهادەت بکا ، بە دڵ باوەڕی پێ بکا یـا نەیکا ، ئەمما ئینسان لەسەریە کە حوکم بە ظاهیر بکا ، کەشفی دڵ عائیدە بــە خوا •

(لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون ، وما تنفقوا من شيء فإن الله بـه عليم)[1] •

(ئالی عیمران ئەووەڵ ئایەتی جزمی چوارەم)

تا لەوەی کە لاتان خۆشەویستە ئینفاق نەکەن نائیل نابن بــە چاکە • ئەوی ئینفاقی ئەکەن [چاك یا خراپ ، کەم یا زۆر خوا عیلمی پێی هەیــە ، یەعنی بە پێی ئەوە خوا موکافاتتان ئەداتەوە] •

٨٥/٣١٥٤ ــ أنس بن مالك ــ رضي الله تعـالى عنه ــ يقـول : كـان أبو طلحة أكثر الأنصار بالمدينة مالاً من نخل ، وكـان أحبَّ أموالـه إليـه بيرُحاء ، وكانت مستقبلة المسجد ، وكان رســول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ يدخلها ويشرب من ماء فيها طيب • قال أنس ــ رضي الله تعالى عنه ــ: فلما أنزلت هــذه الآية : (لن تنالوا البــر حتى تنفقوا مما تحبون)[1] قـام أبو طلحة [رضي الله تعالى عنه] إلى رسول الله ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فقال : يا رسول الله إن الله تبارك وتعالى يقول : لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون ، وإن أحب أموالي إليَّ بيرُحاء ، وإنها صدقة لله أرجو برها وذخرها عند الله ، فضعها يا رسول الله حيث أراك الله • قال : فقال رسول الله ــ صلى

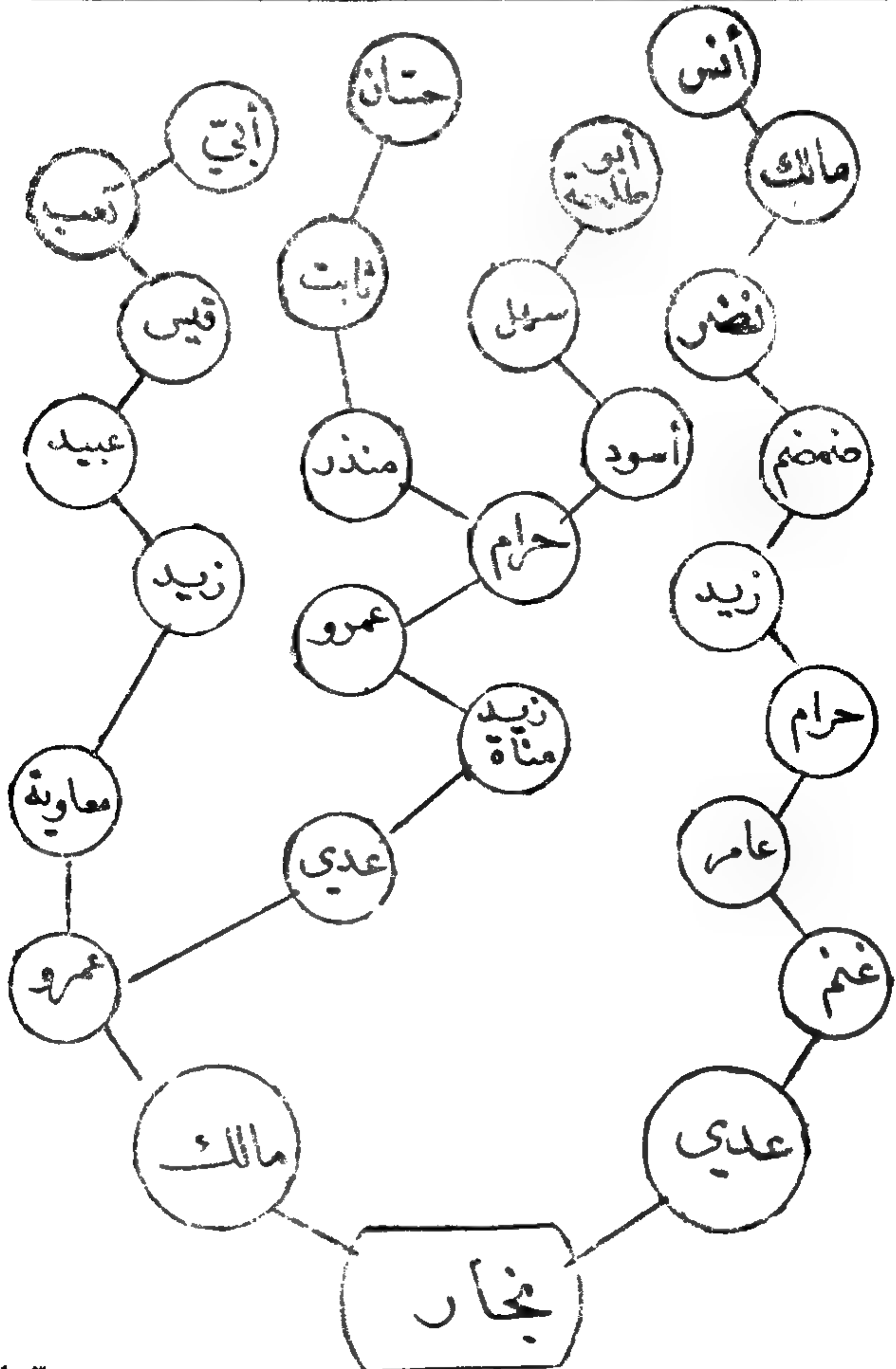
(١) آل عمران /٩٢ •

الله تعالى عليه وسلم ـ : بخٍ ذلك مال رابح = ذلك مال = رابح ، وقد سمعتُ ما قلتَ ، وإني أرى أن تجعلها في الأقربين . فقال أبو طلحة : أفعَلُ يا رسول الله ، فقسمها أبو طلحة في أقاربه وبني عمه ح ـ ٣/٤٨ ، م ـ ٤/٣٧١ ، ح ـ ٥/٢٢ ، ١٧ ، ١٢ ح ـ ٧/٥٦ ، ن وفيه : ذلك مال . ايح ، ذلك مال رايح ، بالياء . وفيه : ولم يجعل لي منها شيئا .

قال أنس : فجعلها لحسان ، وأبي بن كعب ، وكان أقرب إليه مني ، وكان قرابة حسان وأبي من أبي طلحة [رضي الله تعالى عنهم] واسمه زيد بن سهل بن الأسود ، بن حرام ، بن عمرو بن زيد مناة ، بن عدي ، بن عمرو بن مالك بن النجار . وحسان بن ثابت بن المنذر بن حرام ، فيجتمعان الى حرام وهو الأب الثالث . وحرام بن عمرو بن زيد مناة بن عدي بن عمرو بن مالك بن النجار . فهو يجامع حسان وأبا طلحة وأبي الى ستة آباء الى عمر بن مالك. وهو أبي بن كعب بن قيس بن عبيد بن زيد بن معاوية بن عمرو بن مالك بن النجار . فعمرو بن مالك يجمع حسان وأبا طلحة وأبيا [وعمرو جد سادس لأبي ، وسابع لأبي طلحة ، وحسان ـ رضي الله تعالى عنهم ـ [وفي العبارة كما ترى قلق وزيادة وتكرار لا يخفى ، وإذا طرح من العبارة ما تحت الخط استقامت] ح ـ ٥/١٢ . وفي ح ـ ٥/١٧ بعد رايح : قبلناه منك ورددناه عليك ، فاجعله في الأقربين فتصدق به أبو طلحة على ذوي رحمه . قال : وكان منهم أبي وحسان . قال : وباع حسان حصته منه من معاوية . فقيل له : تبيع صدقة أبي طلحة ؟ فقال : ألا أبيع صاعاً من تمر بصاع من دراهم ؟ قال : وكانت تلك الحديقة في موضع قصر بني جديلة [امرأة] . [حديلة بطن من الأنصار] الذي بناه معاوية ح ـ ٥/١٧ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە مەدینەدا لە خوصووصی ماڵو باغی خورمادا نە هەموو ئەنصاری زۆرتر بوو ، خۆشەویسترینی ماڵی باغی خورمای (بیروحا) بوو بەرابەر مەسجیدی نەبەویی بوو ـ علیه الصلاة والسلام ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی ئەچوە ناوی ، ئاوێکی خۆشی تیابوو لێی ئەخواردەوە • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە ئەم ئایەتی (لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون) نازڵ بوو ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەڵسا چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزی کرد : (یا رسول الله) خوای تەبارەك وەتەعالا ئەفەرموێ : تا لە خۆشەویسترینی ماڵتان نەکەن بە خێر ناگەنە مەرتەبەی چاکیی ، خۆشەویسترینی ماڵی من بیروحایە بۆ خوا صەدەقە بێ ، بەوە ئەرجووی چاکیی بۆم بوونی بە زەخیرە لە حوضووری خوادا ئەکەم • (یا رسول الله) لەوەدا کە بە مەصلەحەتی ئەزانی صەرفی بکە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەهـ ، بەهـ ، ئەوە ماڵێکی بەفایدەیە ، ماڵێکی بەفایدەیە ، قوبووڵمان کردو ئیعادەمان کردەوە بۆ تۆ ، رەئیم وایە کە لە خزمو کەسو کاری نزیکتا صەرفی بکەی • ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی کرد : (یا رسول الله) وەك فەرموودەی تۆ ئەیکەم • لە بەینی ئەقاریبو ئەولادی مامەکانیا تەقسیمکرد ؛ دای بە حەسانو ئوبەییی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە من نزیکتر بوون ، بەشی منی لێ نەدا • وەجهی قەرابەتی حەسانو ئوبەییو ئەنەس بە ئەبوطەلحە ـ رضي الله عنهم ـ ئەم شەجەرەیە :

أنس
مالك
نضر
ضمضم
زيد
حرام
عامر
غنم
عدي
حسان
ثابت
منذر
أبي طلحة
سهل
أسود
حرام
عمرو
زيد مناة
عدي
أبي
كعب
قيس
عبيد
زيد
معاوية
عمرو
مالك
نجار

ئەنەس ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئەفەرموێ : حەسان بەشەکەی خۆی [بە صەد هەزار درهەم] بە موعاویەی ئەبوسوفیان فرۆت • لـە حەسانیان پرسیی : چۆن صـەدەقەی ئەبوطەلحە ئەفرۆشی ؟ فەرمووی : ئـەی بۆچی صاعێ خورما بە صاعێ درهەم نەفرۆشم ؟ ئەو حەدیقەی ئەبو طەلحە نە جێی قەصری بەنیحودەیلە بوو کە موعاویە دروستیکرد •

ئەگەر ئەو حیصصەیە وەقف بووبێ بەیعی بەطال بوە ، قیاسی لە بەیعی خورما بە پارە ناکرێ ، ئەگەر موڵك بووبێ بە وەجهی موڵکییەت درابێتیە دروست بوە ، گینا با [۰۰ ۰۰۰] حەسان نەیئەکرد •

صەدەقەی ماڵی شیرینو خۆشەویست سونئەتە • بە ئەقریباو کەسو کار ثەوابی زیاترە •

ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ کوڕی بوە • رەنگە کوڕو ژنو ئەولاد پـێیان نەڵێن ئەقریبا ، بۆیە بەشی عەبدوڵڵای کوڕیو ئومموسولەیمی لێ نەداوە •

٣١٥٥/٨٦ ـ عن أسماء ابنة أبي بكر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالت : قدمت عليَّ أمي [قتيلة بنت الحرث] وهي مشركة في عهد قريش إذ عاهدوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومدتهم مع أبيها ، فاستفتت فقالت : يا رسول الله إن أمي قدمت عليَّ وهي راغبة [في العطاء أو في الإســـلام] أفأصلها ؟ قال : نعم صـــليها ح ـ ٢٣٦/٥ ، م ـ ٣٧٦/٤ ، ح ـ ٩/٩ ، ح ـ ٣٤٩/٤ • وفيه : صلي أمك •

تەرجەمە :

ئەســــمای کچی ئەبوبەکر ـ رضـــي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : قوتەیلەی دایکم موشریك[1] بوو ، لە عەهدی قورەیشا بوو کە عەهدیـان

(١) دەبوو ـ کە وشەکەی بە عەرەبی نووسی ـ بڵێ (موشریکە) •

لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـرد ، موددەتی لەگـەڵ موددەتی حەرثی باوکی بوو • هاتە لام ، بۆ صیله عەرزی پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کرد ، کـە دایکم هاتوە رەغبەتی [مالی یـا رەغبەتی ئیسلامەتی] هەیە صیلەی لەگەڵا بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ صیله لـەگـەڵ دایکتا بکە •

صیلەی رەحم بەجێهێنان ، شتپێدانیان لەگەڵ کەس‌وکاری موشریکا دروستە ، بەڵکو ســـونەنیشـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و قورئان ئەمری پێ‌کردوە •

٣١٥٦/٨٧ ـ عن أبي مسعود البدري ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن المسلم إذا أنفق على أهله نفقة وهو يحتسبها كانت له صدقة[1] ح ـ ٦/٢٥٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : موسوڵمان کە بـە ئومێدی ثەواب نەفەقە بەسەر ماڵو منالیدا بکا بۆی ئەبێ بە صەدەقە •

٣١٥٧/٨٨ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : جاء رجل الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رســـــول الله أي الصـــــدقة [أفضل • م] أعظم أجرا ؟ قال : أن تصدق وأنت صـحيح شـــحيح تخشى الفقر وتأمل الغنى ، ولا تمهل حتى إذا بلغت الحلقوم قلت : لفلان كذا ولفلان كذا ، وقد كان لفلان ح ـ ٣/٢٠ ، م ـ ٤/٤١٨ ، ح ـ ٥/٨ •

---

(١) دەقی ئەم حەدیثەم لە شوێنی دیاریکراودا نەدۆزییەوە ، بەلام ریوایەتێك لە (أبو مسعود)ەوە نزیك بەم ریوایەتە هەیە • ح ـ ٦/٢٦٨ •

تەرجەمە :

پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - عەرزی کرد: (يا رسول الله) چ صەدەقەیێ فەضلی زیاترەو ئەجری زۆرترە ؟ فەرمووی : ئەو صەدەقەیە کە لە وەختی ساغیدا بیکەی حەریص‌و بەخیل بی لەسەر دنیاو جەمعی ماڵ ، لە فەقیریی بترسی‌و بە تەمای دەوڵەمەندیی بی ، تەئخیری نەخەی تا رۆح بێتە قورقوڕاگەت ئەو وەختە بڵێی بۆ فلان ئەوەندە ، بۆ فلان ئەوەندە . وەلحاڵ بوە بە ماڵی فلان [یەعنی بوە بە هی واریث ، بۆیان هەیە ئەگەر خیلافی فەرائیض وەصیەتەکەت کردبێ هەڵی‌بوەشێننەوە] .

٨٩/٣١٥٨ - عن أسماء بنت أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] أنها جاءت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقالت : يا نبي الله ليس لي من شيء إلا ما أدخل عليَّ الزبير فهل عليَّ جناح أن أرضخ مما يدخل عليَّ ؟ فقال : ارضخي ما استطعت ولا توعي فيوعى عليك م - ٤/٤١٢ ، ح-٣/٣٢ في أحاديث من ارضخي . وفي أخرى : لا تحصي فيحصي الله عليك . لا توكي فيوكى عليك .

تەرجەمە :

ئەسمای کچی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : چوومە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - عەرزم‌کرد : (يا رسول الله) غەیری ئەوەی کە زوبەیر ئەیهێنێتە ماڵەوە لام هیچی ترم نیە ، هیچ گوناهم ئەگاتێ کە کەمێکی لێ بدەم بە خێر ؟ فەرمووی : کەم‌کەمەیێ ببەخشە بەقەد ئیقتیدار مەیخەرە ناو کیسەوە خوایش لەسەر تۆ بیخاتە ناو کیسەوە ، گرێی لەسەر مەدە خوایش لەسەر تۆی گرێ بدا .

وفي أخرى عنها : أنفقي ، أو انضحي ، أو انفحي ولا تحصي فيحصي الله عليك م - ٤/٤١٢ .

مەعنای هەموویان : کەمە ـ کەمە ببەخشە • ظاهیر سوئالەکە وایە بە بێ ئیذنی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆت دروســـتە کەمکەمەیێ بەخشش بکەی بەسەر ماڵی زوبەیرەوە • هیچ حاجەت بە تەئویلی نەوەویی ـ رحمه الله تعالى ـ ناکا کە ئەفەرموێ : ئەمە وەختێ وایە کـە لەوە نەفەقە بکا کـە درابێتێ بۆ خۆی یا لەوانەبێ کە بە عادەت مێرد پێی رازی بێ • ئەگەر وابێ حاجەت بە ئیستیفتا نامێنێ (والله أعلم) •

٣١٥٩/٩٠ ـ عن عائشة أم المؤمنين ـ رضي الله تعـالى عنها ـ قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسللم ـ : أسرعكن لحاقاً بي أطولـكن يدا • قالت : فكنّ يتطاولن أيّهنّ أطولُ يداً قالت : فكان أطولنا يداً زينب لأنها كانت تعمل بيدها وتصدّق م ـ ٣٦٢/٩[1] ، ح ـ ٣/٢٠ •

وعنها أن بعض أزواج النبي ـصلى الله عليه وسلمـ قلنَ للنبي: أينا أسرع بك لحوقا ؟ قال أطولكن يدا • فأخذوا قصبة يذرعونها ، فكانت ســـــودة أطولهن يدا [أي جارحة] فعلمنا بعد [بموت زينب قبلها] إنما كانت طول يدها الصدقة ، وكانت أسرعنا لحوقاً به • وكانت [زينب أي اللاحقة به أولا] تحب الصدقة ح ـ ٣/٢٠ • وبما قدر يجمع بين الحـديثين كما في النووي والقســـطلاني •

(ئەم دوو حەدیثەیەك حەدیثەو یەك حادیثەیە)

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ ئەفەرموێ : ئەزواجی طاهیرات لـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یان پرسی : کامان زوو ئەگەین بـە تۆ ؟ فەرمووی : کامتان دەستدرێژتر بێ • قامیشیان هێنا قۆڵی خۆیان پێوا

---

(١) ئەم حەدیثەم لە موسلیما نەدۆزییەوە •

دەستی سەودە لەدەستی هەموویان درێژتر بوو ، لە دواییا کە زەینەب لەپێش سەودەدا وەفاتی کرد لێمان مەعلووم بوو کە موراد لە دەستدرێژیی درێژیی دەستی ئینسان نیە صەدەقەو ئیحسانە • زەینەب صەدەقەی ئەحوبیان بە دەستی خۆی ئیش‌و کاری ئەکرد ئەیکرد بە صەدەقە •

٩١/٣١٦٠ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قال رجل [من بني إسرائيل • أحمد] : لأتصدقنَّ بصدقة ، فخرج بصدقته فوضعها في يد سارق ، فأصبحوا يتحدثون : تُصُدِّق على سارق ! فقال : اللهم لك الحمد ، لأتصدقن بصدقة ، فخرج بصدقته فوضعها في يد زانية ، فأصبحوا يتحدثون : تصدق الليلة على زانية ! فقال : أللهم لك الحمد على زانية ، لأتصدقن بصدقة فخرج بصدقته فوضعها في يد غني ، فأصبحوا يتحدثون : تصدق على غني ! فقال : أللهم لك الحمد على سارق ، وعلى زانية ، وعلى غني • فآتي [في المنام] فقيل له : أما صدقتك على سارق فلعله أن يستعف عن سرقته • وأما الزانية فلعلها أن تستعف عن زناها ، وأما الغني فلعله يعتبر فينفق مما أعطاه الله ح ـ ٣/٢٢ ، م ـ ٤/٤٠٢ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ص ـ فەرمووی : پیاوێ [لە بەنی ئیسرائیل • أحمد] وتی : ئەبێ صەدەقەیێ بکەم ، شەو صەدەقەکەی بردەدەرێ نایە ناو دەستی دزێکەوە ، کە رۆژ بۆوە خەڵق قسەیان ئەکرد : کە ئیمشەو خێر بە دزێ کراوە ، پیاوە وتی : (الحمد لله) خوایە حەمدی تۆ ئەکەم • ئەبێ ئیمشەو صەدەقەیێ بکەم • صەدەقەکەی برد نایە ناو دەستی ژنێکی فاحیشەوە ، کە رۆژ بۆوە خەڵق ئەیانوت : ئیمشەو خێر بە فاحیشەیێ کراوە ! پیاوەکە وتی : خوایا حەمدی تۆ ئەکەم کە ئیرادە وا بوە بیدەم بە

فاحیشەیێ • ئەبێ ئیمشەو صەدەقەیێ بکەم ، شەوێ صەدەقەکەی برد نایە ناو دەستی دەولەمەندێکەوە ، کە سبەینێ بۆوە وتیان : ئیمشەو خێر بە دەولەمەندێ کراوە ! پیاوەکە وتی : خوایا حەمد بۆ تۆ بێ کە ئیرادەت فەرموە صەدەقەکانم بدرێ بە دزو ، فاحیشەو ، دەولەمەند • شەو لە خەویا دی پێیان‌وت : ئەو صەدەقەی کە داوتە بە دز بەڵکو بەوە تەوبە لە دزیی بکا • ئەو صەدەقەی داوتە بە فاحیشە = بەڵکو = فاحیشەکە بەوە واز لە فاحیشەیی بێنێ ، دەولەمەندیش بەڵکو موعتەبیر بێ ، لەوەی خوا پێی ئیحسان‌کردوە خێر بکا [إنما الأعمال بالنيات] ئەو پیاوە چونکی نیەتی خێر بوە نائیل بە ئەجری هەموو صەدەقەکانی بوە •

٣١٦١/٩٢ ـ معن بن يزيد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : بايعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنا وأبي وجدّي [الأخنس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] وخطب [عليه الصلاة والسلام] عليَّ فأنكحني ، وخاصمت إليه [فأفلجني ، زركشي ، أي أظفرني بمرادي] وكان أبي يزيد أخرج دنانير يتصدق بها فوضعها عند رجل في المسجد ، فجئت فأخذتها ، فأتيته بها ، فقال : والله ما إياك أردت ، فخاصمته الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لك ما نويت يا يزيد ، ولك ما أخذت يا معن • ح ـ ٢٣/٣ •

تەرجەمە :

مەعنی کوڕی یەزید ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : من‌و باوکم‌و باپیرم [کە ئەخنەسە ـ رضي الله تعالى عنه ـ] موبایەعەمان لە خزمەت پێغەمەرا کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوازبێنی بۆ کردم ژنی لێ مارەبڕیم ، مورافەعەم بردە خزمەتی حوکمی بە طەرەف منا فەرموو [سێ فەضیلەت] یەزیدی باوکم چەند

ئاڵتوونێکی دەرێنا بیکا بە صەدەقە ، لە مزگەوتا لای پیاوێ داینا ، چووم لە پیاوەکەم وەرگرت هێنامە لای باوکم ، فەرمووی : وەڵلاهی مەقصـــوود وا نەبوە کە بدرێ بە تۆ • مورافەعەمان بردە خزمەت پێغەمەر ـ صـلی اللە علیە وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : ئەی یەزید تۆ بە موکافاتی نیەتەکەت گەییوی [مەقصوودت وا بوە بدرێ بە موحتاج ، مەعنی کوڕت موحتـاجە ، خێرەکەت بە جێی خۆی گەییوە] ئـەی مەعن ئەوی وەرتگرتوە ماڵی تۆیە [چونکی موحتاجی • خێر بە خوێش نەك بۆ دەروێش] •

٩٣/٣١٦٢ ـ عمير مولى آبي اللحم [رضي الله تعـالى عنهما] قـال : كنت مملوكاً فسألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أأتصدق من مال موالي بشيء ؟ قال : نعم والأجر بينكما نصـــفان م ـ ٤/٤٠٧ وقال : أمرني مولاي أن أقدد لحماً ، فجاءني مسـكين فأطعمته منـه ، فعلم بذلـك مولاي ، فضربني ، فأتيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكرت ذلك له فدعاه ، فقال : لم ضربته ؟ فقال : يعطي طعامي بغير أن آمره • قال : الأجر بينـكما م ـ ٤/٤٠٧ •

تەرجەمە :

عومەیری مەولای عەبدوڵلای گۆشتنەخۆر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : مەملووکی (آبی اللحم)[1] بووم لە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـم پرسیی : دروستە لـە ماڵی سەییدەکەم صـــەدەقە بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ ئەجر لە بەینتانا نیوەییە • فەرمووی : سەییدەکەم ئەمری پێکردم گۆشتی بۆ لێنێم ، فەقیرێ هات لەو گۆشـــتە دەرخواردم دا ، مەولاکەم پێیزانی لێیدام ، چوومە خزمەت پـێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە

(١) واتە : گۆشت نەخۆر .

وسلم ـ عەرزمکرد ، بانگیکرد ، فەرمووی : بۆچت لێداوە ؟ عەرزیکرد : بێ ئیذنی من طەعامی من ئەدا بە خەڵق • فەرمووی : ئەجر لە بەینتانایە [یەعنی نیوەیی‌یە : ئەجری موڵکیتیو ، ئەجری ئیحسان] •

٣١٦٣/٩٤ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أم المؤمنين قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا أنفقت المرأة من طعام بيتها [زوجها •] غير مفسدة كان لها أجرها بما أنفقت ، ولزوجها أجره بما كسب • وللخازن مثل ذلك لا ينقص بعضهم أجر بعض شيئا ح ـ ٢٧/٣ ، م ـ ٤٠٣/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ژن لە ماڵی مێردی خێر بکا بێ ئەمە ماڵی مێردەکەی بە تەلەفا بیا [یەعنی ئیسرافی تیا بکا] بە واسیطەی خێرکردنەکەیەوە ئەجری هەیە ، مێردەکەیشی بە واسیطەی کەسبی ماڵەکەیەوە ئەجری هەیە ، خزمەتکارەکەیش بە واسیطەی فرمانتیاکردنی ئەوەندەی هەیە ، بێ ئەمە شتێك لە ئەجری یەك کەم بکەنەوە •

خزمەتکار ، ژن ، بە بێ ئەمە ئیسراف بکەن بێ ئەمری صاحێب ماڵ بۆیان دروستە لە ماڵی ئەو صەدەقە بکەن ئەجریشیان هەیە •

٣١٦٤/٩٥ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الخازن المسلم الأمين الذي ينفذ وربما = قال = يعطي ما أمر به كاملاً موفراً طيّب" به نفسه ، فيدفعه الى الذي أمر له به أحد المتصدقين ح ـ ٣٤/٣ ، م ـ ٤٠٣/٤ ، د ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : غەزنەداری موسوڵمانی ئەمین

کە ئەوی ئەمری پێ ئەکرێ بیدا بە خێر بە تەواوەتی بە رووخۆشی بیدا بەو کەسەی کە ئەمری پێکراوە بیداتێ یەکێکە لە دوو موتەصەددیق • یەعنی ئەویش بە قەد صاحێبەکەی ثەوابی دەست ئەکەوێ •

٣١٦٥/٩٦ ـ عن عقبة بن الحرث ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : صليت مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما سلم قام سريعاً دخل على بعض نسائه ، ثم خرج ورأى ما في وجوه القوم من تعجبهم لسرعته ، [فقلت ، أو قيل له ، ح ـ ٣١/٣ ، ن] فقال : ذكرت وأنا في الصلاة تِبْراً عندنا فكرهت أن يمسي أو يبيت عندنا ، فأمرت بقسمته ح ـ ٣٤٧/٢ •

تەرجەمە :

عەقەبەی کوڕی حەرث ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نوێژی عەصرم لە خزمەت پێغەمەرا کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە سەلامی دایەوە تەشریفی بەعەجەلە هەڵسا چوە لای بەعزێ لە حەرەمەکانی و هاتەدەرێ ، چاوی بە رووی خەڵقەکە کەوت کە عەلامەتی تەعەجوبیان لێ ئەبینرا ، فەرمووی : کە لە نوێژێ بووم پارچەیێ ئالتوونم لە فکر کەوتەوە کە تەقسیم نەکرابوو حەزم نەکرد کە لە لام شەوی بەسەرا بێ ، چووم ئەمرم کرد کە تەقسیمی بکەن ، لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : تەقسیمم کرد •

شەفاعەت بۆ سائیل :

٣١٦٦/٩٧ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا جاءه السائل ، أو طلبت إليه حاجة ، قال : اشفعوا تؤجروا ، ويقضي الله على لسان نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما شاء ح ـ ٣١/٣ ، ح ـ ٢٧/٩ ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوموسا - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە سائیلێ بهاتایە خزمەتی یا یەکێ طەلەبی حاجەتێکی لێ بکردایە ئەیفەرموو : شەفاعەتی بۆ بکەن کە ئەجرتان بدرێتەوە ، خوا - عز وجل - لەسەر زمانی پێغەمەری - صلى الله تعالى عليه وسلم - چێ ئیرادە فەرمووبێ بەجێی یێنێ •

ئەوی لە خێرا دەخلێکی بیێ یا بە تکاکردنیش بێ ئەجری هەیە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - چ ئیحتیاجیی هەیە کە خەلق ئەمەیان لە خزمەتا بکا ؟ خۆی شەفیعە لای خوا ، بەوە مەقصەدی ئیرشادی عیباد بوە لەسەر خێر •

٩٨/٣١٦٧ - عن ثوبان - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : افضل دينار ينفقه الرجل دينار ينفقه على عياله ، ودينار ينفقه الرجل على دابته في سبيل الله ، ودينار ينفقه على أصحابه في سبيل الله • قال : أبو قلابة : وبدأ بالعيال • ثم قال ابو قلابة : وأي رجل أعظم أجراً من رجل ينفق على عيال صغار يُعِفُّهم أو ينفعهم الله به ويغنيهم ؟ م - ٤/٣٦٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئەفضەلترینی دیناڕێ کە ئینسان بیکا بە نەفەقە دیناڕێکە ئەیکا بە نەفەقەی عەیالو ، دیناڕێکە ئەیدا بە مەصرەفی ئەو حەیوانەی لە ڕێی خوادا بۆ غەزا بەخێوی ئەکاو ، دیناڕێکە ئەیدا بە ڕەفیقانی کە لە ڕێی خوادا غەزا ئەکەن •

ئەبوقەلابە کە راویی حەدیثەکەیە ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ئەووەڵەوە نەفەقەی عەیالی بەیان فەرموو ، چ پیاوێ ئەجری گەورەترە = لەو کەسە = کە نەفەقە لەسەر عەیالی زەعیف ئەکاو بەوە عەفیفیان ئەکاو لە سوالکردن خوا بە واسیطەی ئەو کەسەوە عەیالەکەی مونتەفیع ئەکاو دەوڵەمەندیان ئەکا [ئیحتیاجیان نایێڵێ بە دەستگرتنەوە لەبەر خەڵقا] •

٣١٦٨/٩٩ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : دينار أنفقته في سبيل الله ، ودينار أنفقته في رقبة ، ودينار تصدقت به على مسكين ، ودينار أنفقته على أهلك أعظمها أجراً الذي أنفقته على أهلك م ـ ٣٦٧/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دینارێ لە رێی خوادا صەرف بکەی بۆ غەزا ، دینارێ لە رێی عەبدئازادکردنا صەرف بکەی ، دینارێ بدەی بە فەقیرێ ، دینارێ صەرفی ئەهلو عەیالی بکەی ، ئەوی ئەجری لە هەموویان گەورەتر بێ ئەو دینارەیە کە صەرفی عەیالی ئەکەی •

٣١٦٩/١٠٠ ـ عن خيثمة قال : كنا جلوساً مع عبدالله بن عمرو [رضي الله تعالى عنهما] إذ جاءه قَهْرَمان له [خازنه القائم بحوائج الناس ، وهو بمعنى الوكيل] فدخل ، فقال : أعطيت الرقيق قوتهم ؟ قال : لا • قال : فانطلق فأعطهم • قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كفى بالمرء إثماً أن يحبس عمن يملك قوته م ـ ٣٦٨/٤ •

تەرجەمە :

خەیثەمە ئەفەرموێ : لای عەبدوڵڵای کوڕی عەمر دانیشـــــتبووین وەکیل خەرجـەکـەی هاتە لای لێیپرسیی : نەفەقەی عەیدەکـانت داوە ؟ عەرزیکرد : نەء ، فەرمووی : بچۆ بیاندەرێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى علیه وسلم ـ فەرمووی : بۆ پیـاو ئەو گوناهە کافیە کـە قووت بگرێتەوە لەوەی لە ژێر دەستیایە •

١٠١/٣١٧٠ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أعتق رجل من بني عذرة عبداً له [قبطياً مات عـام أوَّل ح ـ ٩/٤٠١] عن دبر فبـلغ ذلك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ألك مال غيره ؟ فقال : لا • فقال : من يشتريه مني ؟ فاشتراه نعيم بن عبدالله العدوي [رضي الله تعـالى عنه] بثمانمائة درهم ، فجاء بها رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فدفعها إليه ، ثم قال : ابدأ بنفسك فتصدق عليها ، فإن فضل شيء فلأهلك ، فإن فضل عن أهلك شيء فلذي قرابتك ، فإن فضـل عن ذي قرابتك شيء فهكذا وهكذا • يقول فبين يديك وعن يمينك وعن شمالك م ـ ٤/٣٦٩ ، ح ـ ٤/٥٩ الى (ثم قال) د ، ت ، ن ، جه ح ـ ٩/٤٠١ وفيه : فاشـــتراه نعيم بن النحام • بشر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـأنـه من أهـل الجنة • ح ـ ٤/١٠٦ ، ٥٩ ، ٣٠١ مختصراً •

تەرجەمە :

پیاوێ لە ئەنصار عەبدێکی قیبطیی بە مودەبەریی ئازادکرد [یەعنی وتی : کە مردم ئازاد بێ] خەبەری ئەوە گەیی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى علیه وسلم ـ پێیفەرموو : غەیری ئەوە ماڵی ترت هـەیـە ؟ عەرزیکـرد : خەیـر • فەرمووی : کێ لێم ئەکڕێ ؟ نوعەیمی کوڕی عەبدوڵڵای نەححام

ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە هەشتصەد درهەم لێی کڕی • نوعەیم هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بانگی‌کرد : پارەکەی دایێ پێی‌فەرموو : دەست بە خۆت بکە صەدەقەی بەسەرا بکە • لێت زیاد بوو بۆ ئەهل‌و عەیالت ، لەوان زیاد بوو بۆ خزمت ، لەوان زیاد بوو وای لێ بکەو وای لێ بکە ؛ بۆ بەردەمت‌و راست‌و چەپت [بڵاوی‌کەرەوە] •

١٠٢/٣١٧١ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ما من يوم يصبح العباد فيه إلا ملكان ينزلان ، فيقول أحدهما : أللهم أعط منفقاً خلفا ، ويقول الآخر : أللهم أعط ممسكاً تلفا ح ـ ٣٥/٣ ، م ـ ٣٨٤/٤ ، ن أحمد ابن حبان •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هیچ رۆژێ نیە کە خەڵق رۆژی تیا بکاتەوەو دوو مەلائیکە نەیێ یەکێکیان ئەڵێ : خوایا ئەو کەسە کە ئینفاق ئەکا بۆی بێنەرەوە شوێنی ، = ئەوەکەیشیان ئەڵێ = : ئەوی کە ماڵ ئەگرێ‌و صەرفی ناکا بە تەڵەفچوونی ماڵەکەی پێ عەطا بکە •

١٠٣/٣١٧٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : سبعة يظلهم الله في ظله ، يوم لا ظل إلا ظله : ١ ـ إمام عدل • ٢ ـ وشاب نشأ في عبادة الله • ٣ ـ ورجل قلبه معلق في المساجد • ٤ ـ ورجلان تحابا في الله ، اجتمعا عليه ، وتفرقا عليه • ٥ ـ ورجل دعته امرأة ذات منصب وجمال ، فقال : إني أخاف الله • ٦ ـ ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شماله ما تنفق يمينه • ٧ ـ ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه • ح ـ ٢٣/٣ ، م ـ ٤١٥/٤ ، ح ـ ٢٩/٢ ، ح ـ ٢٦٢/٩ مختصراً •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : حەوت کەس لە ژێر سێبەری عەرشی خوادا ئەبن لە رۆژێکا کـە غەیری سێبەری رەحمەتی خوا هیچ سێبەر نیە : ١ ـ پادشای عادڵ ٠ ٢ ـ عازەبێکە کە لـە عیبادەتکردنی خوادا پەروەردە بووبێ ٠ ٣ ـ پیاوێ دلی هەر بە مزگەوتانەوە بێ ، یەعنی بە دەوام موتنەظیری وەختی نوێژ بێ‌و بچێتە مزگەوت ٠ ٤ ـ دوو پیاو کە یەکتریان بۆ مەحضی رەزای خوا خۆش بوێ‌و لەسەر ئەو مەحەبیەتە لەگەڵ یەك بن ، لەسەر ئەو مەحەبیەتە لێك جوێ ببنەوە[1] ٠ ٥ ـ پیاوێ ژنێـــکی صاحێب مەنصـــــــیب‌و جوان بانگی بکاو بلێ : من لە خوا ئەترســـــم ٠ ٦ ـ پیاوێ صەدەقە بکا دەستی چەپی بەوە نەزانێ کە دەستی = راستی = ئەیدا ، وای ئیخفا بکا ٠ ٧ ـ پیاوێ کە بە تەنها ذیکری خوا بکا چـاوی فرمێسکی لێ هەڵرژێ ٠

(١) دانەر ـ خ ـ لەسەر ئەم ژمارە ئەمەی نووسیوە :

خـــوا عـــەفـــــــوم بکـــــەو رەحمت بێ پێم
لـــە ژێری ســـــــــێبەری خۆتـا بکەی جێم
لە رۆژێکا کـــــە غەیـری ســــــێبەری تـۆ
پـــەنـــا نابێ لـــــە گـــەرمیی ئـــاگـــــری تـۆ
حســـــــــەین‌و من لـــــە ژێـــریـــا دابنیشـــین
لـــە فەضـــلی تۆوە هیـــچ زەحمەت نەگێشـــین
لـــە یەکتر ئێســـــــتە هەرچەند کـــە دوورین
بەســــــــەر پـــردی صـــــیراطـــا رابووریـــن
وەکوو عەگاشـــــــــــە لـــەو حەفتـــا هـــەزارە
بچـــــین داخــــڵ بین بـــــەو مێـــرغـــوزارە
قەبووڵ‌کـــەی لێـم خـــوایـــە ئـــەم دۆعـــایـــە
بـــە فەضـــــل‌و رەحمەتت لـــەم دوو برایـــە

لە قەسطەلانیدا جەڵدی (٣) ص : ٢٧ ئەیگەیێنێ بە حەفتاو پێنج تا هەشتا ، ئەگەر ئارەزوو ئەکەن لێرەدا بینووسن •

١٠٤/٣١٧٣ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : مثل البخيل والمنفق كمثل رجلين عليهما جبتان من حديد [قد اضطرت أيديهما • م أخرى] من ثديّهما إلى تراقيهما ، فأما المنفق فلا ينفق إلا سبغت أو وفرت على جلده حتى تخفى بنانه وتعفو أثره • وأما البخيل فلا يريد أن ينفق شيئاً إلا [وتقلصت عليه وانضمت يداه الى تراقيه • أخرى] لزقت كل حلقة مكانها فهو يوسعها ولا تتسع • ح ـ ٣٦/٣ ، م ـ ٤٠١/٤ ، ٣٩٨ ، ح ـ ٩٨/٥ بفرق أشير •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەثەلی ئینسانی بەخیلو سەخی وەك دوو پیاوە كە یەكی جبەیێكیان لە ئاسن لە بەرا بێ لە مەمكیانەوە تا چۆڵەمەی ملیان ، كە ئینسانی سەخی هەر وەختێ تەمای ئەوەی بێ شت صەرف بكا جبەكەی گەورەو فەرەح ئەبێ تا پەنجەی دەستی دائەپۆشێو شوێنپێی ئەو پیاوە نایێڵێ [یەعنی گوناهی مەحو ئەكاتەوە دائەپۆشێ] بەخیل كە تەمای بوو شتێ ببەخشێ جبەكەی كوللی حەلقەیێكی لە جێی خۆی بە بەدەنیەوە ئەنووسێ یێتەوە یەك دەستی بە ملیەوە ئەنووسێنێ ، ئەو كەسە جبەكەی ئەكشێنێ كە فەرەح ببێ بۆی فەرەح نابێ •

١٠٥/٣١٧٤ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : على كل مسلم صدقة • قالوا : يا نبي الله فمن لم يجد ؟ قال : يعمل بيده فينفع نفسه ويتصدق ، قالوا : فإن لم يجد ؟

قال : يعين ذا الحاجة الملهوف • قالوا : فإن لم يجد ؟ قال : فليعمل بالمعروف وليمسك عن الشر فإنها له صدقة ح - ٣/٣٧ ، ح - ٩/٢٦ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەر موسوڵمانێ صەدەقەیێکی لەسەرە ، عەرزیانکرد : (یا رسول الله) ئەوی نەیبێ ؟ فەرمووی : بە دەستی ئیش بکا نەفعی بۆ خۆی بیێتو بیکا بە صەدەقە • عەرزیانکرد : ئەگەر نەیبوو ؟ [یەعنی ئەگەر ئیشی نەبوو بیکا ؟] فەرمووی : موعاوەنەتی موحتاجی مەحزوونو عاجز بکا • عەرزیانکرد : ئەگەر نەیبوو ؟ [یەعنی عاجز بوو لە موعاوەنەت ؟] فەرمووی : عەمەلی مەعرووف بکاو [ئەمر بە مەعرووفو نەهی لە مونکەر بکا] لە شەڕ خۆی مەنع بکا ئەوە صەدەقەیە بۆ ئەو •

١٠٦/٣١٧٥ - عن أبي ذر - رضي الله تعالى عنه - قالوا للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يا رسول الله ذهب أهل الدثور بالأجور : يصلون كما نصلي ، ويصومون كما نصوم ، ويتصدقون بفضول أموالهم ؟ قال : أو ليس قد جعل الله لكم ما تصدقون ؟ : إن بكل تسبيحة صدقة ، وكل تكبيرة صدقة ، وكل تحميدة صدقة ، وكل تهليلة صدقة ، وأمر بمعروف صدقة ، ونهي عن منكر صدقة ، وفي بُضْعِ أحدكم صدقة ! قالوا : يا رسول الله أيأتي أحدنا شهوته ويكون له فيها أجر ؟ قال : أرأيتم لو وضعها في حرام أكان عليه وزر ؟ فكذلك إذا وضعها في الحلال كان له أجر م - ٤/٣٧٩ ، م - ٣/٤٣٠ بفرق ما •

تەرجەمە :

عەرزی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - یان کرد : (یا رسول الله) ئەهلی ئەروەت هەموو ئەجریان برد بۆ خۆیان ؟ نوێژ ئەکەن وەك

ئێمە ، ڕۆژوو ئەگرن وەك ئێمە ، فەضلەی ماڵیشیان ئەكەن بە صەدەقە •
فەرمووی : ئەی بۆ ئێوەیش شتی بۆ دانەناون كە بیكەن بە صەدەقە ؟ هەر (سبحان الله)یێ صەدەقەیێكە ، هەر (الله أكبر)كردنێ صەدەقەیێكە ، هەر (الحمد لله)ێ صەدەقەیێكە ، هەر (لا إله إلا الله)ێ صەدەقەیێكە ، ئەمر بەچاكە صەدەقەیێكە ، نەهی لە خراپە صەدەقەیێكە ، لەگەڵ حەلاڵی خۆتا نوستن صەدەقەیێكە ••• عەرزیانكرد : (یا رسول الله) ئینسان ئارەزووی خۆی بەجێبێنێ بۆ لەوەدا ئەجری ئەبێ ؟ فەرمووی : نابینن ئەگەر ئارەزووەكەی لە حەراما صەرف بكا گوناهی ئەبێ ؟ بەو نەوعەیش كە لە حەلالا صەرفی بكا ئەجری ئەبێ •

لە ئەدەبی موفرەدا بوخاری ریوایەت ئەكا كە پیاو نەفەقەی كرد بەسەر ئەهل و بەیتیا صەدەقەیێكی بۆ ئەنووسرێ • ماڵ صەرف بكا بۆ موحافەظەی نامووسی ئەبێ بە صەدەقە بۆی • لە ئیشی چاكەكردنە كە بە رووی خۆش ڕووبەڕووی برادەرت بیو ، لە دۆڵكەی خۆت ئاو بكەیتە ناو ظەرفی برادەرت • [عن محمد بن المنكدر • قسطلاني – ٩/٢٥] •

١٠٧/٣١٧٦ – عائشة [رضي الله تعالى عنها] تقول : إن رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : إنه خلق كل إنسان من بني آدم على ستين وثلاثمائة مفصل ، فمن كبر الله ، وحمد الله ، وهلل الله ، وسبح الله ، واستغفر الله ، وعزل حجراً عن طريق الناس ، أو شوكة أو عظماً عن طريق الناس ، وأمر بمعروف أو نهى عن منكر عدد تلك الستين والثلاثمائة السلامى فإنه يمشي [يمسي ، أخرى] يومئذ وقد زحزح = نفسه = عن النار م – ٤/٣٨١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەر ئینسانێ سێصەدو شەصت جومگەی هەیە ، هەر کەسێ (الله أکبر) بکا ، حەمد بکا ، تەسبیحات بکا ، (لا إلـه إلا الله) بکا ، ئیستیغفار بکا ، بەردێ ، درکێ ، ئێسکێ لە سەرەڕێی خەڵق لابدا ، ئەمر بکا بە چاکەیێ ، نەهی بکا لە خراپەیێ ، بە قەد ئەو سێصەدو شەصت جومگەیە ئەو ڕۆژە ئێوارەی بەسەرا بێ ، یا فەرمووی : بەسەر ئەرزا ئەڕوا ، لە ئاگری جەهەننەم دوورخراوەتەوە •

أبو هريرة[1] ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن محمد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحاديث منها : وقال رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ كل سلامى من الناس عليه صدقة كل يوم تطلع الشمس • قال : تعدل بين الاثنين صدقة ، وتعين الرجل في دابته فتحمله عليها أو ترفع له عليها متاعه صدقة • قال : والكلمة الطيبة صدقة ، وكل خطوة تمشيها إلى الصلاة صدقة ، وتميط الأذى عن الطريق صدقة م ـ ٤/٣٨٣ واللفظ لهذا ح ـ ٤/٤١٢ الى (تعدل بين اثنين) بلفظ (يعدل بين الناس) ح ـ ٥/٨٥ ليس فيه (تعدل) وفيه (ودلٌ على الطريق صدقة) •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کوللی جومگەیێکی ئینسان کوللی ڕۆژێ کە ڕۆژ هەڵێ صەدەقەیێکی لەسەرە : عەدالەت لە بەینی دوو کەسا بکەی صەدەقەیێکە ، یارمەتی پیاوێ بدەی سواری وڵاخەکەیی کەی ، یاخو مەتاعەکەیی بۆ بخەیتە سەر وڵاخەکەی

(١) دانەر ـ خ ـ ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە •

صەدەقەییێکە ، قسەی خۆش لەگەڵ خەڵقا صەدەقەییێکە ، کوللی هەنگاوێ ینێی بۆ نوێژ بچی صەدەقەییێکە ، داروبەرد لە سەرەڕێ لابدەی صەدەقەییێکە ، ڕێ نیشاندان صەدەقەییێکە .

سەرکاری زەکات ڕازیکردن بەو شەرتە زوڵم نەکا :

٣١٧٧/١٠٨ ـ عن جرير بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء ناس من الأعراب الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : إن أناساً من المُصْدِقين يأتوننا فيظلموننا ، قال : فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أرضوا مُصْدقيكم . قال جرير : ما صدر عني مصدق منذ سمعت هذا من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلا وهو عني راض م ـ ٣٥٧/٤ .

تەرجەمە :

بەعزێ عەرەب هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیانکرد : بەعزێ مەئموورى صەدەقە = یێنە لامان = زوڵممان لێ ئەکەن . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : سەرکارەکانتان ڕازیی بکەن [یەعنی تەواو صەدەقەکانیان بدەنێ ، ماڵی خراپیان لە باتی چاک مەدەنێ ، چەندو چوونیان لەگەڵ مەکەن ، ئەمما بەو شەرتە ئەوانیش ئەذیەتی صاحێب صەدەقە نەدەن ، زیاد لە حەق تەکلیفیان لێ نەکەن ، گینا پێی فاسق ئەبن لە مەئموورییەتەکەیان عەزل ئەبن ، دروست نیە صەدەقەکەیان تەسلیم بکرێ (من نووي)] . جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لەو ڕۆژەوە ئەمەم لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست هیچ مەئموورێکی زەکات بە ناڕەزایی لە لام نەگەڕاوەتەوە .

١٠٩/٣١٧٨ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء أعرابي إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسـأله عن الهجرة فقال : ويحك إن الهجرة شأنها شديد ! فهل لك من إبل ؟ قال نعم . قال : فتعطي صدقتها ؟ قال : نعم . قال : فهل تمنح = منها = ؟ قـال : نعم . قـال : فتحلبها يوم وردها ؟ قال : نعم . قال : فاعمـل من وراء البـحار فإن الله لن يترك من عملك شيئاً م ـ ٨/٦٤ ، ح ـ ٦/٢١٩ ، ح ـ ٣/٤٢ .

تەرجەمە :

ئەعرابىیێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ لــە هیجرەتکردنی لێپرسی ، فەرمووی : وای لـە تۆ شـــەئنی هیجرەت بـە شیددەتە ! هیچ وشترت هەیـە ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : زەکـاتی لێ ئەدەی ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : بە هیبە هیچیان لێ ئەدەی بە فەقیر کـە شیرەکەی بدۆشن ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : لـە رۆژی هێنانەسەر ئاو ئەیاندۆشی [کە بەعزێ کەسیش لە شیرەکەیان ئیســنیفادە بکا] ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : بچۆ لەوبەر بەحرەوە عەمەلی چاکە بکە [یەعنی باکت نەبێ دوور بی لە ئێمە یا نزیك بی] خوای تەعـالا هیچ شتێ لە ئەجری عەمەلەکەت کەم ناکا .

نەصیحەتی مەئمووری زەکات :

١١٠/٣١٧٩ ـ عن أبي بردة [مرسلا في هذا الطريق . وفي أخرى عن أبي بردة عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ متصلا] قال : بعث رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أبا موسى ومعاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنهما] إلى اليمن ، قال : وبعث كل واحد منهما على مِخْلاف [إقليم] قال : واليمن مخلافان . ثم قال : يسّرا ولا تعسّرا ، وبشّرا ولا تنفّرا . فانطلق

كل واحد منهما الى عمله • قال : وكان كل واحد منهما اذا سار في أرضه وكان قريباً من صاحبه أحدث به عهداً فسلم عليه ، فسار معاذ في أرضه قريباً من صاحبه أبي موسى ، فجاء يسير على بغلته حتى انتهى إليه ، وإذا هو جالس وقد اجتمع إليه الناس ، وإذا رجل عنده قد جمعت يداه إلى عنقه ، فقال له معاذ : يا عبدالله بن قيس أيُّمَ هذا ؟ قال : هذا رجل كفر بعد إسلامه • قال : لا أنزل حتى يقتل • قال : إنما جيء به لذلك ، فانزِلْ • قال : ما أنزِلُ حتى يقتل ! فأمر به فقتل ، ثم نزل • فقال : يا عبدالله كيف تقرأ القرآن ؟ قال : اتفوّقه تفوّقاً [شيئاً بعد شيء آناء الليل والنهار ، لا أقرأهُ مرة واحدة] قال : فكيف تقرأ أنت يا معاذ ؟ قال : أنام أول الليل فأقوم وقد قضيت جزئي من النوم ، فأقرأ ما كتب الله لي فأحتسب نومتي كما أحتسب قَوْمتي ح – ٦/٤٣ • وفي أخرى مثله • وتطاوعا ، فقال أبو موسى: يا نبي الله إن أرضنا بها شراب من الشعير المِزْر ، وشراب من العسل البِتْع ، فقال : كل مسكر حرام ح – ٦/٤٠٤ وهذا هو الموصول ، م – ٨/٢٥٣ بمعناه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبوموسای ئەشعەریی و مەعاذی بنی جەبەلی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نارد بۆ یەمەن ، هەر یەکەی نارد بۆ قۆڵێکی یەمەن ، یەمەن دوو ئیقلیمی هەیە • ئەمری پێ فەرموون : ئیش لەسەر ئەهالی بەسووك بگرن بە گرانی مەگرن ، موژدەیان بدەنێ نەفرەتیان لە دین پێمەکەن ، موعاوەنەتی یەکتر بکەن [موتتەفیق بن ئیختیلاف لە بەینتانا نەبێ] • [ئەبوموسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (يا رسول الله) ئەرزی ئێمە

دوو نەوع شەرابی لێ ئەکرێ • نەوعێکی مزرە لە جۆ ئەکرێ ، نەوعێـکی لە هەنگوین ئەکرێ ؟ فەرمووی : هەموو موســـکیرێ حەرامە • أخری] هەریەکە چوە سەر ئیشی خۆی ، هەر کامێکیان لە ئەرزی خۆیا سەیاحەتی بکردایەو نزیك ببوایەوە لە رەفیقەکەی زیارەتی ئەکردو سەلامی لێ ئەکرد • مەعاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـ سەیاحەتێکی کرد نزیك بۆوە لە ئەبوموسا ، بە سواری ئێسترەکەی هات • تێـفکری خەڵق لە ئەبوموسا کۆبوونەوە ، پیاوێکیش دەستی بە ملیەوە بەسترابوو • مەعاذ پرسیی : یا ئەبوموســـا ئەمە چیە ؟ فەرمووی : پیاوێکە لە دوای ئیســــلامەتی مورتەد بوەتەوە • مەعاذ فەرمووی : تا نەیکوژی دانابەزم • ئەبوموسا فەرمووی : ئێمەیش بۆیێکمان هێناوە ، دابەزە • فەرمووی : دانابەزم تا نەیکوژی ! ئەمـری فەرموو کوشتیان ، ئەمجا مەعاذ دابەزی • مەعاذ لە ئەبوموسای پرســـیی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : تۆ قورئان چۆن ئەخوێنی ؟ فەرمووی : بەشەوو بەرۆژ بە پوشوو ئەیخوێنم [یەعنی کە ماندوو بووم ئەوەستم کە پوشووم هاتەوەبەر ئەخوێنم] ئەو لە مەعاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـی پرسیی : ئەی تۆ چۆنی ئەخوێنی ؟ فەرمووی : ئەووەڵی شـەو ئەنووم ئەڵەستمەوە بەشی خەوم لە شەو تەواو کردوە ، ئەمجا ئەوی خـوا بۆی موقەددەر کردبم لـە قورئان ئەخوێنم ، وەك ئومێدم هەیە بە هەڵسانم بۆ عیبادەت کە ثەوابی بێ وایش ئومێدم هەیە بە خەوەکەم کە ثەوابی بێ [یەعنی چونکی موعاوەنەتم ئەکا لەسەر شەوق بۆ عیبادەت] •

تەبـدیلی مەئموور :

١١١/٣١٨٠ ـ البراء [بن عازب] ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ بعثنـا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مع خالد بن الوليد [رضي الله تعالى

عنه] إلى اليمن ، قال : ثم بعث علياً [رضي الله تعالى عنه] بعد ذلك مكانه ، فقال [عليه الصلاة والسلام]: من أصحاب خالد من شاء منهم أن يعقب معك [إلى اليمن] فليعقب ومن شاء فليقبل ، فكنت فيمن عقب معه . قال : فغنمت أواق ذوات عدد ح ـ ١٠٦/٦(1) .

تەرجەمە :

بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ خالیدی بنی وەلیدا ناردینی بۆ یەمەن ، لە پاشا لە جێی خالید عەلیی نارد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پێی فەرموو : لە ئەصحابی خالید کێ ئارەزووی یێنێ لەگەڵتا بگەڕێتەوە بۆ یەمەن ، کێ ئارەزووی یێنێ بێتەوە بۆ ئێرە . من لەوانە بووم کە لە خزمەتیا گەڕامەوە بۆ یەمەن ، گەلێ ئووقیە ئاڵتوونم دەستکەوت .

صەدەقەی فەرزو سوننەتدان بە ئەولادو کەس و کار ، بەم شەرتە نەفەقەی لەسەری نەبێ دروستە .

١١٢/٣١٨١ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ خرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في أضحى أو فطر الى المصلى ، ثم انصرف فوعظ الناس وأمرهم بالصدقة . فقال : أيها الناس تصدقوا ، فمر على النساء فقال : يا معشر النساء تصدقن فإني رأيتكن أكثر أهل النار . فقلن : وبم ذلك يا رسول الله ؟ قال : تكثرن اللعن ، وتكفرن العشير ، ما رأيت من ناقصات عقل ودين أذهب للب الرجل الحازم من إحداكن يا معشر النساء ! ثم انصرف فلما صار إلى منزله جاءت زينب امرأة ابن مسعود تستأذن عليه ، فقيل : يا رسول الله هذه زينب . فقال : أي الزيانب ؟ فقيل :

(1) ئەم حەدیثەم لە شوێنی بۆ دیاریکراودا نەدۆزیەوە .

امرأة ابن مسعود • قال : نعم ائذنوا لها ، فأذن لها • قالت : يا نبي الله إنك أمرت اليوم بالصدقة وكان عندي حلي لي فأردت أن أتصدق به ، فزعم ابن مسعود أنه وولده أحق من تصدقت به عليهم • فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : صدق ابن مسعود زوجك وولدكِ أحق من تصدقت به عليهم ح - ٤٩/٣ •

١١٣/٣١٨٢ - عن زينب امرأة عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - قالت : كنت في المسجد فرأيت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : تصدقن ولو من حليكن • وكانت زينب تنفق على عبدالله وأيتام في حجرها • فقالت لعبدالله : سل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أيجزىء عني أن أنفق عليك وعلى أيتامي في حجري من الصدقة ؟ فقال : سلي أنت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فانطلقت إلى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فوجدت امرأة من الأنصار على الباب حاجتها مثل حاجتي ، فمر علينا بلال ، فقلنا : سل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أيجزىء عني أن أنفق على زوجي وأيتام لي في حجري [وفي رواية النسائي : على أزواجنا وأيتام في حجورنا لإحداهما فضل مال وفي حجرها بنو أخ لها أيتام ، وللأخرى فضل مال وزوج خفيف ذات اليد - أي فقير -] وقلنا : لا تخبر بنا ، فدخل فسأله : فقال : من هما ؟ قال : زينب • قال : أي الزيانب ؟ قال : امرأة عبدالله • قال : نعم ، ولها أجران : أجر القرابة وأجر الصدقة ح - ٥٣/٣ ، م - ٣٧٣/٤ • ن ، جه •

عن أم سلمة - رضي الله تعالى عنها - قالت : قلت : يا رسول الله أليَ أجر إن أنفقت على بني أبي سلمة [ولست بتاركهم هكذا وهكذا • م] : [سلمة ، وعمر ، ومحمد ، وزينب ، ودرة] إنما هم بنيَّ • فقال : أنفقي عليهم فلك أجر ما أنفقت عليهم • ح - ٥٤/٣ ، م - ٣٧٥/٤ •

تەرجەمە :

١ ـ ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جەژنێکی قوربان یا رەمەزان تەشریفی چوو بۆ (موصەللا)[1] کە لە نوێژ سەلامی دایەوە فەرمووی : ئەی ئینسانینە صەدەقە بکەن . ئەمجا تەشریفی بە لای ژنانا رابورد ، فەرمووی : ئەی ژنینە صەدەقە بکەن . من وام ئێوە دی کە زۆرترینی ئەهلی جەهەننەم ئێوەن ! عەرزیان‌کرد : ئەوە لەبەرچی (یا رسول الله) ؟ فەرمووی : زۆر لەعنەت ئەکەن‌و ناشوکریی مێرد ئەکەن ، لەوانەی کە عەقلیان‌و دینیان نوقصانە نەمدیوە لە ئێوە زیاتر عەقلی پیاوی عاقڵ لابەرێ ، ئەی جەماعەتی ژنان [یەعنی کە پێتان لێ کردنە کەوش بیانوویان پێ ئەگرن ، چاک بێ‌و خراپ بێ پێیان ئەکەن] لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گەڕایەوە کە تەشریفی گەیی‌یە ماڵێ ، زەینەبی ژنی ئیبنو مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنهما ـ تەشریفی چوە خزمەتی ئیستیذانی‌کرد ، عەرزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرا کە ئەمە زەینەبە ئیستیذان ئەکا بێتە خزمەتت . فەرمووی : کام زەینەب ؟ عەرزیان‌کرد : زەینەبی ژنی ئیبنومەسعوود . فەرمووی : بەڵێ ئیذنی بدەن بێ ، ئیذن درا تەشریفی چوە خزمەتی ، عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) ئیمڕۆ ئەمرت بە صەدەقە فەرموو ، بەعزێ خشڵم لایە تەمام بوو بیکەم بە صەدەقە ، ئیبنومەسعوود فەرمووی : من‌و ئەولادی من لە هەموو کەس موستەحەقترین کە صەدەقەیان پێ بکەی . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیبنومەسعوود راستی وتوە مێردەکەت‌و ئەولادت موستەحەقترینی ئەوانەن کە صەدەقەیان پێ بکەی .

---

(١) جێگەی نوێژی جەژن‌و جومعە .

٢ ـ زەینەبی ژنی عەبدوڵلا [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ : لە مەسجیدی نەبەویدا بووم پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی جەماعەتی ژنان با لە خشڵەکانیشتان بۆ صەدەقە بکەن • زەینەب ـ رضي الله تعالى عنها ـ نەفەقەی بەسەر عەبدوڵلاو ئەو هەتیوانەی کە لە حیجریا بوون ئەکرد ، بە عەبدوڵلای وت : ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بپرسە : ئایا دروستە بۆم کە صەدەقە بکەم بە تۆو ئەو هەتیوانەی کە لە حیجرمان ؟[1] عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : تۆ لێی بپرسە • زەینەب ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ژنێکی تریش لە ئەنصار [زەینەبی ژنی ئەبومەسعوود] لەبەر دەرگاکە بوو ، ئەویش وەك من بۆ پرسی ئەوە هاتبوو بیلالمان بە لادا رابورد ، بە بیلالمان وت : عەرزی پێغەمەر کە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [دوو ژن یەکێکیان فەضلەی ماڵی هەیەو کوڕانی برای لە حیجریان ، یەکێکیان ماڵی زیادەی هەیەو مێردێکی فەقیری هەیە] دروستە بۆمان لە صەدەقە مەصرەفی مێردەکانمانو هەتیوەکانمان بکەین ؟ ئەمما ناومان مەبە لە خزمەتیا • بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چوە خزمەتیو عەرزیکرد : فەرمووی : کێن ؟ عەرزیکرد : زەینەبە • فەرمووی : کام زەینەب ؟ عەرزیکرد : زەینەبی ژنی ئیبنومەسعوود [تەنها ناوی ئەمی برد ، ئەویش چونکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێی پرسی] فەرمووی : دروستە دوو ئەجری هەیە : ئەجری صیلەی رەحمو ، ئەجری صەدەقە •

---

(١) حیجر : کۆشو باوەش ، کینایەیە لەوە کە هان لە ژێر چاودێری ئەودا .

ئەم دوو حەدیثە ئەگەر دوو حادیثە بن دەفعەی ئەووەڵ کە پرسیی پێی ناوی دەفعەی دواییش پرسێ • ئەگەر یەك حادیثە بن لە حەدیثی ئەووەلا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چوو بۆ موصەللا لە موصەللا وەعظی بۆ ژنان دادا • لە حەدیثی دووەما ئەفەرموێ: لە مەسجیدی نەبەوییا ـ علیه الصلاة والسلام ـ وەعظی بۆ دادان • رەنگە موصەللا لە دەورو پشتی مزگەوت بووبێ (کأنه) وەعظەکە لە مزگەوتا بوە •

لە حەدیثی ئەووەلا ئەفەرموێ : زەینەب ـ رضي الله تعالی عنها ـ رووبەڕوو خۆی لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی پرسی ، لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ : بە واسیطەی بیلالەوە لێی پرسی • رەنگە لە دوای ئەمە کە بیلال عەرزی‌کرد زەینەب هاتوەو ئیذنی دابێ کە بچێتە خزمەتی ئەویش (بالذات) لیی پرسی • (والله علم) •

٣ ـ ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) بۆم دروستە صەدەقە بکەم بەسەر کوڕانی ئەبوسەلەمە [و کچانیا : سەلەمەو ، عومەرو ، محەمەدو ، زەینەبو ، دوڕە ؟] ئەوانە ئەولادی منن‌و خۆ واو وا بەرەڵلایان ناکەم ! فەرمووی : نەفەقەیان بەسەرا بکە ، ئەجری ئەومت هەیە کە بۆیان صەرف ئەکەی •

صەدەقەی مەندووب دیارە کە دروستە • صەدەقەی واجب بەو شەرتە دروستە کە نەفەقەیان لەسەر باوکیان یا دایکیان نەمابێ ، گەیبینە حەددی روشد • ئەولادی ئوممو سەلەمە هەموو مناڵ بوون ، لەو وەختەدا ـ رضي الله تعالی عنها وعنهم ـ کە وابێ موراد صەدەقەی سونتەتە ، یا با مەوریدەکەیشی خاص بێ‌و لە جوابی سوئالا واقیع بووبێ لەفظەکەی عامە •

١١٤/٣١٨٣ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه يحـدث أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جلس ذات يوم على المنبر ، وجلســـنا حوله ، فقال : إني مما أخاف عليكم من بعدي ما يفتح عليكم من زهرة الدنيا وزينتها [قالوا : وما زهرة الدنيا يا رسول الله ؟ قال : بركات الأرض•أخرى] فقال رجل يا رسول الله أو يأتي الخير بالشر ؟ فسكت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقيل له : ما شأنك تكلم رسول الله ـ صلى الله عليــه وسلم ـ ولا يكلمك ؟ فرأينا أنه ينزل عليه • قال [قال : فأفاق • أخرى] : فمســح عنه الـشرحَضاء ، فقال : أين السائل ؟ وكأنه حمده • فقال : إنه لا يأتي الخير بالشر ، وإن [كل ما أنبت الربيع يقتل حبطا ، إلا أخرى] مما ينبت =البقل= يقتل أو يُلم ّ [أي يقرب من القتل] إلا آكلة الخضراء أكلت حتى = إذا = امتدت خاصرتاها استقبلت عين الشمس ، فثلطت وبالت ورتعت • وإن هذا المال خضرة حلوة ، فنعم صاحب المسلم ما أعطى منه المسكين واليتيم وابن السبيل • أو كما قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [شك من يحيى بن أبي كثير] [فمن أخذه بحقه ووضعه في حقه فنعم المعونة هو • م و خ] وإنه من يأخذه بغير حقه كان كالذي يأكل ولا يشبع ويكون شــهيداً عليه يـوم القيامة ح ـ ٥٣/٣ ، م ـ ٤٣٩/٤ ، ح ـ ٦٢/٥ ، ٧١ ، ح ـ ٢٣٣/٩ ، ن

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنــه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ تەشریفی لەسەر مینبەر دانیشـــت ، ئێمەیش لە دەوری دانیشتین ، فەرمووی : لەوانەی کە من لێی ئەترســـم لەسەر ئێوە جوانی دنیاو زینەتیەتی • عەرزیـانکرد : جوانی دنیـا چیــە ؟ فەرمووی : بەرەکاتی ئەرزە • پیاوێ عەرزیکرد : (یا رســـول الله) خێر هیچ شەڕ ئەهێنێ ؟ [یەعنی دنیا خێرە شتی شەڕی لێ پەیدا ئەبێ تـاکـوو

دەرحەق ئێمە لێی بترسی ؟] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بێدەنگ بوو ، بەو پیاوەیان وت : تۆ بۆچی قسە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەکەیتو ئەو قسەت لەگەڵ ناکا ؟ چاومان پێی‌کەوت کە وەحی بۆ نازڵ ئەبوو ٠ کە لە وەحیەکە ئیفاقەی بوو عەرەقی ناوچاوانی سڕیو فەرمووی : سائیلەکە لە کوێیە ؟ (كأنه) پێغەمەر ـ عليه الصلاة والسلام ـ حەمدی ئەو سائیلەی کرد [کە بە واسیطەی سوئالەکەی وەحی بۆ نازڵ بوو] فەرمووی : خێر شەڕ ناهێنێ ، ئەوی کە بارانی بەهار ئەیڕوێنێ هەر ئەو حەیوانە ئەکوژێ کە زۆر بخواو هەموو نەوعە گیایێ بخوا ، ئەو حەیوانە ناکوژێ کە سەوزیی باش بخوا تا هەردوو کەلەکەی هەڵەئاوسێو روو ئەکاتە رۆژو تەرس ئەکاو میز ئەکا [یەعنی ئاوساوییەکەی زگی ئەنیشێتەوەو رەحەت ئەبێ] لە پاوانەکەدا بە گژو گیاوە ئەگەڕێو ئەلەوەڕێ ٠ ئەم ماڵە سەوزەو مەنظەرەی جوانە ، شیرینو تام خۆشە ، چەندە باشە ماڵی موسوڵمان کە لێی بدا بە میسکینو هەتیوو رێبوار ! یا وەك ئەوەی کە پێغەمەر = ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی = : [یەحیا بە شك کەوتوە کە لەفظی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چۆن بوە] ئەو کەسەی بە حەق وەری بگرێو لە حەقا صەرفی بکا ئەو صەرفکردنو وەرگرتنەی بۆ دنیاو قیامەتی یارییەیێکی زۆر باشە ، ئەوی بە ناحەق بێ ئیستیحقاق وەری‌بگرێ [یا لە ناحەقا صەرفی بکا] وەك ئەوەیە هەر بخواو تێر نەبێ لە رۆژی قیامەتا ئەو ماڵە ئەبێ بە شاهید لە (عليه)ی ئەو [ئەیکوژێ وەك ئەو حەیوانەی کە گیای خراپ ئەخوا] ٠

١١٥/٣١٨٤ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قد أفلح من أسلم ورزق كفافا وقنعه الله بما آتاه م ـ ٤/٤٤٠ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەو کەسەی کە موسوڵمان بێ‌و ، خوا ـ عز وجل ـ رزقی کافیی بداتێ‌و ، بەوەی کە پێی عەطا کردوە قانیعی بکا فەلاحی دەست ئەکەوێ ۰

۱۱۶/۳۱۸۵ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أمر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [بعث رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عمر على الصدقة] [ان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ندب الناس على الصدقة ۰ عبدالرزاق] بالصدقة فقيل [القائل عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] منع ابن جميل ، وخالد بن الوليد ، وعباس بن عبدالمطلب [رضي الله تعالى عنهم] فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما يَنقِمُ ابن جميل إلا انه كان فقيراً فأغناه الله ورسوله ۰ وأما خالد فإنكم تظلمون خالدا قد احتبس أدراعه وأعتده في سبيل الله ۰ وأما العباس بن عبدالمطلب فعم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فهي عليه صدقة ومثلها معها ح ـ ۳/۵۵ ، م ـ ۴/۲۳۷ وفيه : وأما العباس فهي علي ومثلها = معها = ثم قال : يا عمر أما شعرت أن عم الرجل صنو أبيه ؟ م ـ ۴/۲۳۷ ۰

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـی تەعیین‌کرد لەسەر صەدەقە [کە لێ‌بۆوە] عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە ئیبنوجەمیل‌و ، خالیدو ، عەبباس ـ رضي الله تعالی عنهم ـ صەدەقەیان نەدا ۰ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

فەرمووی : ئیبنوجەمیل ئینتیقامی ئەوەی ئەستێنێ کـه فەقیر بوو خواو پێغەمەری خوا دەوڵەمەندیان کرد • خالیدیش زوڵمی لێ ئەکەن ، زرێکانیو تفاقی ناوماڵی لە رێی خوادا کردوە بە صـــەدەقە • یەعنی هیچی نەماوە صەدەقەی لێ بکەوێ • عەباس‌مامی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صەدەقەکەی لەسەرەو ئەوەندەی تریش •

لە موسلیما : صەدەقەکەی لەسەر منەو ئەوەندەی تریش • یا مەعنای وایە صەدەقەکەی صەدەقە بێ لەسەر ئەو • لە پاشا فەرمووی : یـا عومەر نازانی کە مامی پیاو هاولقی باوکە ؟ [یەعنی عەباس صەدەقەکەی لەســەر منە بۆی بدەم لەگەڵ ئەوەندەی تر ؛ چونکی صەدەقەی دووساڵم پێشەکیی لێ سەندوە • (والله أعلم بهذه المعاني)] •

ئەگەر صەدەقەی سوننەت بووبێ ئیشکالی تیا نیە • ئەمما پیاو نانێرن بۆ صەدەقەی سوننەت • [بۆچی بەڵکو بۆ ئیمانە بووبێ !] •

٣١٨٦/١١٧ ـ عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما كان يوم حنين آثر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أناســاً في الغنيمة ؛ فأعطى الأقرع بن حابس مائـة من الإبـل ، وأعطى عيينة مثل ذلك ، وأعطى أناساً من أشراف العرب وآثرهم يومئذ في القســمة • فقال رجل : والله إن هذه لقسمة ما عدل فيها ، وما أريد = فيها = وجه الله ! قـال : فقلت : والله لأخبرن رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ قال فأتيته فأخبرته بما قال ، قال : فتغير وجهه حتى كان كالصرف [صبغ أحمر] ثم قال : فمن يعدل إن لم يعدل

الله ورسوله ؟! قال : ثم قال : يرحم الله موسى قد أوذي بأكثر من هذا .
قال : قلت : لاجرم لا أرفع إليه بعدها حديثاً م – ١٦/٥ ، ح – ٣٩٩/٦ .

ئەم حەدیثەو حەدیثێکی تر لەم صەحیفەداو حەدیثێکی تر لە موسلیما ص ١٨/٩ ئەگەر لە فیتنەداو لە جیهادا نەمنووسیبێ لەوێ بیان نووسن‌و تەرجەمەی بکەن ؛ چونکی نەظائیری لەوێدا نووسراوە[1] .

تمت الزکاة ١٩٤١/٨/١٧ یەك شەنبە . رەمەزانیش نزیکە

---

(١) حەدیثێك نزیك بەم حەدیثە لەگەڵ جیاوازیدا لە ل: ١٢١ی بەرگی سێیەمدا رابورد . ئەو باسانەیش دانەر ـ خ ـ باسیان دەکا لە بەرگەکانی سێ‌و چواردا چاپ کران ، بۆیە ناگونجێ کە داواکەی دانەر بە گواستنەوەی ئەم حەدیثە بۆ ئەوێ جێبەجێ بکەین . وا لێرەدا تەرجەمەکەی دەنووسم :

عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ـ خ ـ ئەفەرموێ : کە ڕۆژی حونەین بوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ماڵی تالانی جەنگ بەشی چەند کەسێکی زیاتر دا ؛ لەوانە : ئەقرەعی کوڕی حابیس صەد وشتری دایێ ، ئەوەندەیشی دا بە عویەینە ، بەشی چەند کەسێکیشی لە ناودارانی عەرەب داو ، لەو ڕۆژەدا لە خەڵقی تری جیاکردنەوەو زۆری پێدان . پیاوێ وتی: وەڵلاهی ئەمە بەشکردنێکە دادگەریی تیانەکراوەو ڕێگەی خوای تیا ڕەچاونەکراوە ! پیاوێك وتی : وەڵلاهی هەواڵ بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەدەم . وتی : چووم هەواڵەکەیم بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وت . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەموچاوی وەك خوێن سوور داگیرسا . دوایی فەرمووی : ئەگەر خواو پێغەمەری خوا دادگەریی نەکەن کێ ئەیکا ؟! لە پاشا فەرمووی : خوا ڕەحم لە مووسا بکا لەمەیشی زیاتر پێ کرا ! پیاوەکە ئەڵێ : وتم : قەیدی نیە ئیتر دوای ئەمە هیچ قسەیێکی بۆ نابەم .

کتاب الصوم [1]

١٨/٨/١٩٤١ دوو شەممە

لە حەدیثی (بني الاسلام)[2] دوو ریوایەت هەیە ؛ لە ریوایەتێکا حەج لە پێش صەومەوەیە ، بوخاریی بەو تەرتیبەی ذیکر کردوە • لە ریوایەتێکا صەوم لە پێش حەجەوەیە ، موسلیم صەومی لە حەج پێش‌خستوە •

رەمەزان هەموو ساڵێ تەکەڕوڕ ئەکا ، حەج بۆ ماڵدارو ئینسانی بە قووەت لە موددەی عومرا دەفعەیێ واجبە • ئەوی رۆژووی لەسەر بێ زۆر زۆرترە لەوانەی کە حەجیان لەسەر بێ • رۆژوو لەسەر فەقیرو دەوڵەمەند لازمە ، حەج لەسەر فەقیر نیە • رەمەزانیش نزیکە ، پارەیشم نیە پێی بچم بۆ حەج ، کە وابێ تابیعی ریوایەتەکەی دوایی (مسلم) ئەبم و (بتوفیق الله تعالى) دەست بە رۆژوو ئەکەم ، خوا بە رەحمەت تەوفیقمان بدا لە سەری •

ئیبتیدای فەرزبوونی رۆژوو :

قال الله ـ تعالى ـ : (يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم لعلكم تتقون • أياماً معدودات ، فمن كان منكم مريضاً

---

(١) باسی رۆژوو •

(٢) بۆ ئەم حەدیثە بڕوانە سەرەتای بەرگی یەکەمی ئەم کتێبە .

أو على سفر فعدة من أيام أخر ، وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين • فمن تطوع خيراً فهو خير له ، وأن تصـوموا خير لكم • إن كنتم تعلمون • شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هدى للناس وبينات من الهدى والفرقان ؛ فمن شهد منكم الشهر فليصمه ، ومن كان مريضاً أو على سفر فعدة من أيام أخر، يريد الله بكم اليسر، ولا يريد بكم العسر، ولتكملوا العدة ولتكبروا الله على ما هداكم ولعلكم تشكرون)[1] البقرة •

تەرجەمە :

ئەی ئەوانەی ئیمانیان هێناوە وەك لەســەر ئەنبیاو ئوممەتانی پێش ئێوە رۆژوویان لەسەر نووسراوەو فەرزکراوە ئێوەیش رۆژووتان لەســەر نووسراوە کە بیگرن [یەعنی مەڵێن بۆچی تەنها ئێمە ئـەم بـارە قورسەمان لێنراوە ؟ ئوممەتی پێش ئێوەیش ئـــەم بارەیـان لێنراوە ، بـارەکـەتـان (في الواقع) قورسە ئەمما هەمووی نانو پێخۆری خۆتانە پاشــــەکەوتی ئەکەن بۆ رۆژی تەنگانە کە برسییو تینوو نەبن] بۆیـێکتان رۆژوو لەسەر فەرز کراوە تـا خۆتان لـە گوناه بپـارێزن [چونکی زگ‌تێریی نـەفسو ئارەزوو بە خەم ئەکا کە مەنشەئی هەموو شەڕێکن ، کە ئینســـان خۆی برسیو تینوو کرد نەفسو شەهوەت زەعیف ئەبن دەستەڵاتیان کەمەبێ بـۆ گوناهکردن] ئەو رۆژووەی کە لەسەرتانە بیگرن وە نیـە زۆر بێ چەنـد رۆژێکی کەمە هەڵژماردنی سووکە • ئەگەر لە ئێوە یەکێکتان نەخۆش بێ یا لەسەر سەفەر بێ [رۆژوو زەحمەتی پێ بدا رەمەزان نەگرێ کـە چـاك بۆوە ، یا لە سەفەر هاتەوە لە باتی ئەو رۆژانەی کـە لەسەری فـەرز بوەو نەیگرتوون] لە رۆژانی تر بــە قەد ئــەو رۆژانەی کـە نەیگرتوە بەرۆژوو

---

(١) البقـرة / ١٨٢ ـ ١٨٥ •

بێ • لەسەر ئەو کەسانەی کە ئەتوانن ڕۆژوو بگرن‌و نایگرن‌و فیدیە لازمە [کە صاعێکە لە غەیری گەندم ، نیو صاعە لە گەندم] ئەو فیدیە بکرێ بە طەعامی فەقیر [بۆ کوللی ڕۆژێ صاعێ ، بەوە ڕۆژوەکەی لەسەر لائەچێ] هەرکەسێ بە خێری خۆی زیاتر لە صـاع بـدا ئـەوە چاترەبێ بۆی • بەڕۆژووبوونتان ، ئەگەر فائیدەی ڕۆژوو بزانن‌و عەقڵتان بێ ، چاترە لە فیدیەدان لە زۆری‌و لە کەمی •

ئەو ڕۆژووانەی کە لەسەر ئێوە نووسراوە ئەیامی قەلیلەیە ، ڕۆژووی مانگێکە قورئانی تیا نازڵکراوە [لە شەوی (لیلة القدر)] قورئان هیدایەتە بۆ ئینسان ڕێی چاکەیان پێ‌نیشان ئەدا ، دەلائیلی هیدایەتی تیایە حەق‌و باطیل لێك جوێ‌ئەکاتەوە ، هەرکەسێ حازری ڕەمەزان بێ ، لە ڕەمەزانا موقیم‌و ساغ بێ •• ڕەمەزان بگرێ • هەرکەسێ نەخۆش بێ یا لەسەر سەفەر بێ بە عەدەدی ئەو ڕۆژانەی کە لە نەخۆشییاو لە سەفەرا نەیگرتوە لە ڕۆژانی ترا ئەو ڕۆژوانە بگرێتەوە • [خوا ـ عز وجل ـ بۆیە ڕۆژووی لەسەر نووسیون‌و ، کە نەخۆش بوون‌و لەسەفەرا بن ڕوخصەتی داون کە نەیگرن لە پاشا بە قەد ئەوە بگرنەوە] چونکی خوا ـ عز وجل ـ ئیرادەی وا فەرموە کە ئیشتان لەسەر سووك‌و ئاسان بکا تەکلیفتان لەسەر گران نەکا • عەدەدی ڕەمەزانتان تەواو بکەن • تەعظیم‌و تەکریمی خوا بکەن ، لەسەر ئەمە هیدایەتی داون لەسەر خێر ، لەسەر نیعمەتی ڕوخسەت‌و ئیش لەسەر سووککردن شوکری خوا بکەن •

٣١٨٧/١ ـ عن سلمة بن الأكوع ـ رضي الله عنه ـ أنه قال : كنا في رمضان على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من شاء صام ومن شاء أفطر ، فافتدى بطعام مسكين حتى أنزلت هذه الآية : (فمن شهد منكم الشهر فليصمه •••) [فنسخها • أخرى] م ـ ٥/١٢٨ •

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع - رضي الله تعـالى عنه - ئەفەرموێ : لـە رەمەزانا لە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - هەرکەســێ ئیرادەی بوایە بەڕۆژوو ئەبو ، هەرکەسێ ئیرادەی بوایە بەڕۆژوو نەئەبوو فیدیەی ئەدا تا ئایەتی (فمن شهد منكم الشهر) نازڵ بوو بەڕۆژوو نەبوونو فیدیەدان نەسخ بۆوە •

٣١٨٨/٢ - عن ابن أبي ليلى [قال] : حدثنا أصحاب محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم - نزل رمضـــان فشق عليهم ، فكان من أطعم كل يوم مسكيناً ترك الصوم ممن يطيقه ، ورخص لهم في ذلك ، فنســـختها : (وأن تصوموا خير لكم) فأمروا بالصوم ح - ٣٧٣/٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوئەبی لەیلا - رحمه الله - ئەفەرموێ : ئەصحابی محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم - خەبەریان داومێ کە رەمەزان نازڵ بوو لەسەر ئەصحاب زەحمەتی بوو ، ئەوی لەوانەی ئەیتوانی رۆژوو بگرێ بـۆ کوللی رۆژێ تێر طەعامی دەرخواردی فەقیرێ بدایە روخصەتی بۆ درابوو کـــە رۆژوو تەرك بکا • ئایەتی (وأن تصوموا خير لكم) ئەو روخصەتەی نەسخکردەوە ، ئەمریان بە = رۆژووگرتن = پێکرا [ئەمما خەیرییەت مووجیبی نەســـخ نیـــە] •

٣١٨٩/٣ - (أثر) قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - : ليست بمنسوخة ؛ هو الشيخ الكبير والمرأة الكبيرة لا يستطيعان أن يصوما فيطعمان مكان كل يوم مسكيناً ح - ٢٣/٧ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : نەسخ نەبۆتەوە ؛ پیاوی پیرەو ژنی پیر ، ناتوانن بەڕۆژوو بین بۆ کوللی رۆژێ فیدیە ئەدەن [ئەوەیش تەخصیصە بە بێ موخەصیص • تەئویلی زۆر لە عەقڵ دوورترینی لە جەلالەینا ئەفەرموێ : ئەتوانێ بە مەعنا ناتوانێیە • وەلحاصڵ ئەم فیدیەدانە حەڵنەکراوە نە نەسخی نە تەخصیصی • ئەمما بە ئیجماعو ظاهیری (فمن شهد منكم الشهر) رۆژوو فیدیەی نەسخکردۆتەوە] •

رۆژووی عاشوورا :

حەدیثی عاشوورا زۆرە ، مەثالی هەموویان یەکێکە کە لە پێشا فەرز بوە کە رەمەزان فەرز بوو لە عاشووورادا خەڵق موخەییەر کرا • سێچوار حەدیثێك لە عاشوورا ئەنووسم بەسەو کافیە •

٣١٩٠/٤ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كانوا يصومون عاشوراء قبل أن يفرض رمضان ، وكان يوماً تستر فيه الكعبة ، فلما فرض الله رمضان قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من شاء أن يصومه فليصمه ، ومن شاء أن يتركه فليتركه ح ـ ١٥١/٣ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە پێش ئەمەدا رەمەزان فەرز بێ رۆژی عاشوورا بەرۆژوو ئەبوون ، رۆژی عاشوورا رۆژێ بوو کەعبەیان تیا سەتر ئەکرد • کە خوا رەمەزانی فەرزکرد پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوی هەوەسی یێنێ بیگرێ ، ئەوی هەوەسی یێنی تەرکی بکا •

عەطا لە نەخۆشیدا ئیفطاری ئەکردەوە ، حەسەنی بەصریی‌و ئیبراهیمی نەخەعیی فەرموویانە : ژنی شیردەرو حامیلە لە خۆیان یا لە منالّیان بترسن ئیفطار بکەنەوە ، لە پاشا بە قەزای بکێڕنەوە • ئەنەسی کوڕی مالیك - رضي الله تعالى عنه - کە پیر بوو یەك دوو سالّ لە پێش وەفاتیا کوللی رۆژێ طەعامی مسکینێکی ئەدا : نان‌و ، گۆشت‌و ، کەشك ح - ٢٢/٧ •

٣١٩١/٥ - عن [عائشـــــة و] ابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - [بعبـارة متقاربـة واللفظ لابن عمر - رضي الله تعـالى عنهما -] أن أهـل الجاهلية كانوا يصومون يوم عاشوراء ، وأن رسول الله - صـلى الله تعـالى عليه وسلم - صامه والمسلمون قبل أن يفترض رمضان ، فلما افترض رمضان قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إن عاشوراء يوم من أيام الله ، فمن شـــاء صامه ومن شـــاء تركه م - ١١٢/٥ ، ١١٣ ، ح - ٢٣٢/٣ ، ح - ١٠/٣ ، ٤ عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - •

تەرجەمە :

ئەهلی جاهیلییەت رۆژی عاشـــوورا بەڕۆژوو ئەبوون ، پێغەمەریش - صلى الله تعالى عليه وسلم - بەڕۆژوو ئەبوو ، موسوڵمانانیش بەڕۆژوو ئەبوون ، لە پێش ئەمەدا کە رەمەزان فەرز بوو ، کـــە رەمەزان فەرز بوو پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : رۆژی عاشوورا رۆژێکە لە رۆژان = ی خوا = هەر کەسێ هەوەسی یێنێ بەڕۆژوو ببێ • هەر کەسێ هەوەسی یێنێ بەڕۆژوو نەبێ •

عن سلمة بن الأكوع [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : بعث رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - رجلا من أسلم يوم عاشوراء [ولفظ البخاري « أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بعث رجـلا ينادي في الناس يـوم

= عاشوراء = : أن من أكل فليتم أو [قال] فليصم ، ومن لم يأكل فلا يأكل ح ـ ٣/٣٥٢ » وهذا أوضح مما في مسلم] فأمره أن يؤذن في الناس : من كان لم يصم فليصم ، ومن كان أكل فليتم صيامه إلى الليل م ـ ٥/١٢[1] ، ح ـ ٣/٣٥٢ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕۆژی عاشوورا پیاوێکی لە ئەسلەم نارد ئەمری پێ فەرموو کە بە ناو خەڵقا بانگ بدا : هەرکەسێ شتی خواردبێ ئیمساك بکا ؛ ڕۆژووەکەی تەواو کا ، هەرکەسێ شتی نەخواردبێ نەخواو بەڕۆژوو بێ .

٣١٩٣/٧ ـ عن الربيع بنت معوذ قالت : أرسل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار [التي حول المدينة . م] : من أصبح مفطرا فليتم بقية يومه ، ومن أصبح صائماً فليصم . قالت : فكنا نصومه بعد ، ونصوّم صبياننا [الصغار ، ونذهب بهم الى المسجد . م] ونجعل لهم اللعبة من العهن [الصوف المصبوغ] فإذا بكى أحدهم على الطعام أعطيناه ذاك حتى يكون عند الإفطار ح ـ ٣/٣٨٠ ، م ـ ٥/١٢٠ .

تەرجەمە :

روبەییعی کچی موعەوویذ ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەیانییێکی عاشوورا ناردیە دێهاتی = ئەنصاری = دەوری مەدینە کە بانگ بدەن : هەر کەسێ بە موفطیری ڕۆژی لێبوویێتەوە باقیەکەی تەواو بکا هیچ نەخوا ، هەرکەسێ بە

(١) ئەم حەدیثەم لە موسلیمدا نەدۆزیەوە . دانەریش ژمارەی بۆ دانەناوە .

بەڕۆژوویی رۆژی لێبوەتەوە ، یەعنی هیچی نـەخواردبێ بـەڕۆژوو بێ •
روبەییع ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئیتر ئێمە رۆژووی عاشوورامان ئەگرت ، بە منالە وردەکانیشمان ئەگرت ، لە لۆکەی رەنگاوڕەنگ شتێك کـــە یاریی پێبکەن‌و پێوە بخلافین بۆمان دروست ئەکردن ، ئەمانبردنـە مزگەوت ، کە بگریانایە بۆ خواردن ئەو لۆکەیەمان ئەدانە دەست تا وەختی ئیفطار •

عیبادەت بە منالکردن بۆ خاطری = ئەوە = ئولفەتی پێوەبگرن کـە گەورە بوون تەرکی نەکەن سوننەتە •

٣١٩٤/٨ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [رسول الله • م ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] لما قدم المدينة وجدهم يصومون يوماً ، يعني يوم عاشوراء [فقال لهم رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما هذا اليوم الذي تصـــــومونه ؟ م] فقالوا : هذا يوم عظيم [صالح • أخرى] وهو يـوم نجى الله فيـه [بني إسرائيل من عدوهم • خ آخرى] موسى [وقومه • م] وأغرق آل فرعـون فصام موسى شكراً لله [فنحن نصومه • م] فقال : أنا أولى بموسى منهم ، فصامه وأمر بصيامه ح ـ ٤١١/٣ ، ح ـ ٣٧٥/٥ ، م ـ ١١٥/٥ ، د ، ن• ریوایات بە عیباراتی موختەلیفە زۆرە ، ئەمە کافیە •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەشریفی هیجرەتی کرد بـۆ مەدینە جوولەکەکانی دی رۆژی عاشوورا بەڕۆژوو بوون ، فەرمووی : ئەم رۆژە چیە کە تیا بەڕۆژوو ئەبن ؟ عەرزیانکرد : ئـەوە رۆژێکی گەورەیە ، لەم رۆژەدا خوا مووساو قەومەکەی نەجات داوە ئالی فیرعەونی غەرقکردوە ، مووسا بۆ شوکری خوا بەڕۆژوو بوو = ئێمەیش ئەیگرین • پێغـەمـەر

ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە لە ئێوە لەپێشـــترین بـە مووسا ، جا خۆی رۆژووی عاشوورای گرتو = ، ئەمریشی فەرموو کـە خەڵق بیگرن •

٣١٩٥/٩ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : كان أهـل خيبر يصومون يوم عاشوراء يتخذونه عيداً ، ويلبسون نســاءهم حليهم وشارتهم [جلی جوان] فقال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : = فصـــوموه أنتم = م ـ ١١٦/٥ واللفظ له ، ح ـ ٤١٢/٣ • ن • وليس فيه (الإلباس) •

تەرجەمە :

ئەهلی خەیبەر رۆژی عاشوورا بەڕۆژوو ئەبوونو ئەیانکرد بە جەژنو جلی جوانیان ئەکردە بەر ژنانیان خشڵیان پیا ئەکردن • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئێوەیش بەڕۆژوو بن •

٣١٩٦/١٠ ـ ابن عباس ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ قـال : ما رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يتحرى صيام يوم فضـله على غيره إلا هذا اليوم ، يوم عاشوراء ، وهذا الشهر ، يعني شهر رمضان ح ـ ٤١٢/٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : نەمدی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ غەیری رۆژی عاشووراو مانگی رەمـەزانی تەفضیل دابێ بەسەر رۆژی تراو زیاتری بەتەنگەوە بووبێ = بـۆ رۆژوو تیـایـاندا = •

٣١٩٧/١١ ـ عن جابر بن سَمُرة [رضي الله تعالى عنهما] قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يأمر بصيام يوم عاشـوراء ويحثنا

عليه ، ويتعاهدنا عنده ، فلما فرض رمضان لم يأمرنـا ولم ينهنـا عنـه ولم يتعاهدنا عنده م ـ ٥/١١٤ •

تەرجەمە :

جابیری کوڕی ســـــەموره ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمــەر ـ صـلى الله تعـالى عليـــه وسـلم ـ ئەمری پێ ئەفەرمووین بـە بەڕۆژووبوونی رۆژی عاشوورا ، تەرغیبو تەشویقی ئەکردین لەســەریو لێیئەپرسینەوە • کە رەمەزان فەرز کرا نـە ئەمری پێکردین [یەعنی بـە ئەمری وجووبی] نە نەهی لێئەکردین = نـە = لە وەختی عاشـــووورادا تەحقیقی حاڵی ئەکردین •

١٢/٣١٩٨ ـ عبدالله بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] يقـول : حين صام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم عاشوراء وأمر بصـــيامه قالوا : يا رسول الله إنه يوم تعظمه اليهود والنصارى • فقـال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإذا كان العام المقبل ـ إن شاء الله ـ صمنا اليوم التاسع • قال : فلم يأت العام المقبل حتى توفى رسول الله ـ صـلى لله تعـالى عليه وسلم ـ م ـ ٥/١١٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە رۆژووی عاشوورای گرتو ئەمری بە رۆژووگرتنی کرد ، عەرزیانکرد کە : ئەوە رۆژێکە گاورو جوو تەعظیمی ئەکەن • فەرمووی : ســـاڵی دوایی بێ (إن شـــاء الله) رۆژی نۆیەمیش بەڕۆژوو ئەبم = ئەفەرموێ = : ســـــــاڵی دوایی نەهات تـا = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = وەفاتی فەرموو •

فضل الصوم(١) :

٣١٩٩/١٣ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : قال الله ـ عز وجل ـ : كل عمل ابن آدم له إلا الصيام ، فإنه لي وأنا أجزي به ، والصيام جنة ، فإذا كان يوم = صوم = أحدكم فلا يرفث = يومئذ = ولا يسخب ؛ فإن سابه أحد أو قاتله [أو شاتمه • خ] فليقل : إني امرؤ صائم ، والذي نفس محمد بيده لخلوف فم الصائم أطيب عندالله يوم القيامة من ريح المسك ، وللصائم فرحتان يفرحهما : إذا أفطر فرح بفطره ، وإذا لقي ربه فرح بصومه م ـ ١٤١/٥ ، ح ـ ٣٣٣/٣ الى (للصائم فرحتان) م ـ ١٣٨/٥ •

وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الصيام جنة فلا يرفث ولا يجهل ، وإن امرؤ قاتله أو شاتمه فليقل : إني صائم (مرتين) • والذي نفسي بيده لخلوف فم الصائم أطيب عند الله [يوم القيامة] من ريح المسك [يقول الله • مالك] يترك طعامه وشرابه وشهوته من أجلي • الصيام لي وأنا أجزي به ، والحسنة بعشر أمثالها ح ـ ٣٣٣/٣ ، م ـ ١٣٨/٥–١٤٢ ريوايات متقاربة •

تەرجەمە : مەئالی هەردوو حەدیثەکە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ڕۆژوو قەڵغانە [بۆ ئینسان لە گوناھ] کە وابێ ئینسان شتی خراپ نەڵێ بە کەس ، جاهیلیتی نەکا ، نەڕەنەڕ نەکا ، ئەگەر یەکێ شەڕی لەگەڵ کرد یا جوێنێ پێدا بڵێ : من بەڕۆژووم ، من بەڕۆژووم دووجار [یەعنی موقابەلەی نەکا ،

(١) گەورەیی ڕۆژوو •

ئەو قسەیەیش[1] بکا ، بەلکو شەڕی لەگەلا نەکەن ، قەسەم بەو ذاتەی نەفسم لە دەستی قودرەتیایە بۆنی دەمی ئینسانی رۆژووەوان لە رۆژی قیامەتا لای = خوا = لە بۆنی میسك خۆشترە [یەعنی بە حورمەت‌و ثەواب‌و مەقبوولترە] •

خوا - عز وجل - ئەفەرموێ : هەموو عەمەلی بەنی ئادەم بۆ خۆیەتی ، ئەمما رۆژووی بۆ منە من موکافاتی ئەدەمەوە [یەعنی بە بێ حیساب] حەسەناتی تر بە دە میثلە بۆی زیاد ئەکرێ تا حەوتصەد میثل [یەعنی رۆژوو وا نیە] خوا - عز وجل - ئەفەرموێ : خۆراك‌و خواردنەوەو ئارەزووی خۆی بۆ من تەرككردوە • ئینسانی رۆژووەوان دوو فەرەحی هەیە : یەکێکی لە وەختی ئیفطاركردنەوەدا [کە ئەو رۆژەی گرتوەو ئیفطاری پێ کردۆتەوە] ، یەکێکی کە مولاقاتی بوو بە حوضووری خوا بە [ثەوابی زۆری] رۆژووەکەی فەرەحناك ئەبێ •

١٤/٣٢٠٠ - عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : ما من عبد يصوم يوماً في سبيل الله إلا باعد الله بذلك اليوم وجهه عن النار سبعين خريفاً م - ١٤٣/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەر کەسێ لە رێی خوادا رۆژێ بەڕۆژوو بێ خوا - عز وجل - رێی حەفتا پایز لە ئاگری جەهەنەمی دوورئەخاتەوە •

---

(١) ئەم وشەم باش بۆ نەخوێنرایەوە . دەبێ ئەوەیش بڵێم : دانەر - خ - لە سەرەتای باسی رۆژووەوە کەم کەمە هەڵەو لەبیرچوونی هەیە ، کە تا ئێستە وام نەدیوە . ئومێدەوارم درێژەدار نەبێ .

ئەم تەعبیرە تەمثیلەو موبالەغە لە مەحفووظبوونیدایە •

١٥/٣٢٠١ ـ عن سهل [بن سعد الساعدي] ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = قال = : إن في الجنة باباً يقال له : الريان ، يدخل منه الصائمون يوم القيامة ، لا يدخل منه أحد غيرهم ، يقال : أين الصائمون فيقومون [فيدخلون • م] لا يدخل منه أحد غيرهم ، فإذا دخلوا أغلق فلم يدخل منه أحد ح ـ ٣٣٥/٣ ، م ـ ١٤٣/٥ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە بەهەشتا دەرگایێ هەیە ناوی رەییانە [یەعنی تێراو] لەو دەرگایە ئینسانی رۆژوداری لێ ئەچێتە ژوورێ لە رۆژی قیامەتا ، غەیری ئەوان کەسی تری لێ ناچێتەژوورێ ، بانگ ئەکرێ : رۆژوەوان لە کوێن ؟ هەموو هەڵەستن ئەچنە ژوورێ ، کە هەموویان چوونو دواییان هات دەرگاکە دائەخرێ ئیتر کەسی تری لێناچێتە ژوورێ •

[کە مردم بە خوا هیچ تاقەتم نیە تا رۆژی قیامەت ، کە خوا ئەزانێ کەی ئەبێ ، صەبرکەم • (إن شاء الله) چوونەقەبرمانو چوونەبەهەشتمان یەك ئەبێ • بەدەن ئەچێ ناچێ کەیفی خۆیەتی یا بمێنێتەوە تا حەشر • توو خوا وا نیە ؟ بەڵێ وەڵلا !] •

١٦/٣٢٠٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من أنفق زوجين [من أي شيء كان] في سبيل الله نودي من أبواب الجنة : يا عبدالله هذا خير • فمن كان من أهل الصلاة دعي من باب الصلاة ، ومن كان من أهل الجهاد دعي من باب الجهاد ، ومن كان من أهل الصيام دعي من باب الريان [وعند أحمد : لكل أهل عمل باب يدعون منه

بذلت العمل ، فلأهل الصيام باب يدعون منه يقال له : الريان [ومن كان من أهل الصدقه دعي من باب الصدقه . فقال أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - : بابي أنت وأمي يا رسول الله [وفي أخرى من مسلم : فقال ابو بكر [رضي الله تعالى عنه] : يا رسول الله ذاك الذي لا توى عليه [أي لا هلاك عليه [م - ٤١٠/٤] ما على من دعي من تلك الأبواب من ضـرورة [ضرر] فهـل يدعى احد من تلك الابـواب كلها ؟ قـال : نعـم وأرجو أن تـكون منهـم ح - ٣٣٥/٣ ، م - ٤٠٩/٤ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالی عنه - ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ جووتێ ست [هەرچیێ بێ کەم بێ یا زۆر] ئینفاق بکا لە رێی خوادا لە هەموو قاپیی بەهەشـــتەوە بانگ ئەکرێ : ئەی عەبدوللا ئەمە خێرێکە کە کراوە . هەرکەسێ لە ئەهلی نوێژ بێ لە دەرگای نوێژەوە بانگ ئەکرێ ، هەرکەسێ لە ئەهلی جیهاد بێ لـە دەرگای جیهادەوە بانگ ئەکرێ ، هەرکەسێ لـە ئەهلی رۆژوو بێ لـە دەرگـای رەییانـەوە بانگئەکـرێ ، هەرکەسێ لـە ئەهلی صەدەقە بێ لە دەرگای صەدەقەوە بانگ ئەکرێ [وەلحاصڵ دەرگا هەر ئەوەندە نیە ، بە قەدەر ئەعمالی خێر دەرگا هەیە ، هەرکەسێ کام ئەعمالی خێری زۆرو غالب بێ لەو دەرگایەوە بانگ ئەکرێ . تەماشـــای قەسطەلانیی کە [ئەبوبەکر - رضي الله تعالی عنه - عەرزی پێغەمەری کرد - صلی الله تعالی علیه وسلم -: (یا رسول الله) باوکو دایکم بە فیدات بێ هیچ زەرەر هەیە لەسەر کەسێ کە لە هەموو دەرگاکانەوە بانگ بکرێ [یەعنی کە هەموو عەمەلێکی باشی زۆر بێ] ئایا کەس لە هەموویانەوە بانگ ئەکرێ ؟ فەرمووی : بەڵێ ئومێدم هەیە تۆ لەوانە بی .

فەقەط ئینسان دیارە هەر لە یەکێکیانەوە ئەچێتە ژووریّ ئەو بانگکردنە لە هەموو لایێکەوە بۆ ئیکرامو ئیحتیرامە •

٣٢٠٣/١٧ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا دخل رمضان فتحت أبواب [الرحمة • م] السماء [الجنة • أخرى خ] وغلقت أبواب جهنم ، وسلسلت [وصفدت • م] الشياطين ح ـ ٣٣٧/٣ ، م ـ ٥٢/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە رەمەزان هات دەرگای ئاسمان ، رەحمەت ، بەهەشت هەموو ئەکرێنەوە ، دەرگای جەهەننەم دائەخریّ ، شەیتانان پێوەندو زنجیر ئەکرێن [موراد لە دەرگای بەهەشتو جەهەننەمو پێوەند چیە ؟ ظاهیر وایە (والله أعلم) موراد لەو دەرگای بەهەشتە ئەو دەرگایانە بیّ کە لە حەدیثەکەی پێشەوە بەیانی فەرموو ، کە نوێژەو رۆژوەو زەکاتو سائیری ئەعمالی صالیحەن • ئینسان لە رەمەزانا قولی لیّ هەڵەکا بۆ ئەنواعی عەمەلی خێر (کأنە) قاپی بەهەشتی کردۆتەوە ، کە خۆی لە گوناه مەنعکرد (کأنـە) دەرگای جەهەننەمی لـە خۆی داخستوە ، کە ئەوانەی کرد (کأنە) شەیاطینی پێوەند کردوە ، زۆر ئیشی خراپەی پیّ ناکەن • یەعنی لە رەمەزانا ئەعمالی چاکە ئەکاو خۆی لـە خراپە مەنع ئەکا ، بەو واسیطەیە لە ئاخیرەتا ، یا کە مرد دەرکی بەهەشتی بۆ ئەکرێتەوەو دەرکی جەهەننەمی لیّ پێوەئەدریّ • گینا بە من چی هەموو ساڵیّ دەرکی بەهەشت بکرێتەوەو نەچمە ناوی ؟ (والله أعلم) تەماشای قەسطەلانیو نەوەویش بکە • ئەم حەدیثەی دوایش وا ئەگەیێنیّ] •

١٨/٣٢٠٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في أن يدع طعامه وشرابه ح ـ ٣/٣٤٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئینســـان ئەگەر قسەی خراپو عەمەلپێکردنی تەرکـ نەکا خوا موحتاج نیە کـە نانو ئاوی تـەرکـ بکا • یەعنی خوا ـ عـز وجـل ـ قیمەت نـادا بـە نـاننەخواردنو ئاونەخواردنەوەیو ثەوابی ناداتێ • گینا خوا بە چ شتێکی ئێمە ، یا بە چ شتێ بە کام مەلائیکەو موقەڕڕەبێ ئیحتیاجی هەیە ؟ هـەر ماســـیوا بەو موحتاجە • مەقصەد لەو رۆژووی ئێمە ئیصلاحی حاڵی ئێمەو چڵکی گوناه لە خۆمان شتنو جلی جوانی تەقوا لەبەرکردنە بۆ رۆژی حوضوور •

عـەلامـەتی دوخـولو خورووجی رەمەزان حەدیثی زۆرە ، چـوار پێنجێکی کافیە ، بە مەئال هیچ فەرقیان نیە :

١٩/٣٢٠٥ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : إنا أُمَّةٌ أميّةٌ لا نكتب ولا نحسُب ، الشهر هكذا وهكذا [فسره الراوي] يعني مـرة تســـعة وعشرين ومـرة ثلاثين ح ـ ٣/٣٤٦ ، م ـ ٥/٥٤ ، د ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمە ئوممەتێـــکی نەخوێندەوارین [وەکـ چۆن لەدایك بووین واینە ؛ فێری خەتو خوێنـــدن نەکراوین] نە نووسین ئەزانینو ئەنووسین ، نە نوجوومیش ئـەزانین بـە نوجووم حساب راگرین • مانگـ وایەو وایە ، یەعنی مانگێ بیســـتو نۆو مانگێ سی •

٣٢٠٦/٢٠ ـ وعنه قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إذا رأيتموه فصوموا ، وإذا رأيتموه فأفطروا ، فإن غم عليكم فاقدروا له قدرا ح ـ ٣٣٨[١] = م ـ ٥١/٥ = .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالىعليه وسلم ـ فەرمووی : کە چاوتان بە مانگ کەوت بەڕۆژوو بن ، کە چاوتان پێکەوت ئیفطار بکەنەوە . یەعنی بیکەن بە جەژن . لەسەرتان بوو بە هەور بۆی فەرز بکەن بە سی [یەعنی رۆژی سییەمیش پێ‌بن ئەمجا بیکەن بە جەژن] .

٣٢٠٧/٢١ ـ وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذكر رمضان فضرب بيده ، فقال : الشهر هكذا وهكذا وهكذا ثم [خنس . أخرى] عقد إبهامه في الثالثة فصوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته ، فإن أغمي عليكم فاقدروا له ثلاثين م ـ ٥٢/٥ ، ح ـ ٣٤٣/٣ ، ن . وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أيضاً ، وقال : فإن غبي عليكم فأكملوا عدة شعبان ثلاثين ح ـ ٣٤٤/٣ ، م ـ ٥٥/٥ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ قسەی لە رەمەزان فەرموو هەردوو دەستی دا بە یەکا فەرمووی : مانگ ئەوەندەیەو ، ئەوەندەیە دوو دەفعە بە هەردوو پەنجەی موبارەکی ، لە دەفعەی سێیەما پەنجەی گەورەی نوشتانەوە [یەعنی دەو دەو نۆ ، بیستو نۆ] کە چاوتان پێکەوت بەڕۆژوو بن ، کە چاوتان پێکەوت رۆژووتان بشکێنن ، بیکەن بە جەژن . ئەگەر

---

(١) دانەر ئەم ژمارەی بە هەڵە نووسیوە ، ئەم ریوایەتەی لە موسلیم وەرگرتوە .

هەوری لێکردن عەدەدی شەعبان بکەن بە سی تەواو [یەعنی بۆ جەژنیش بۆ هەموو حسابێکتان وا بکەن] •

٣٢٠٨/٢٢ - عن أم سلمة - رضي الله تعالى عنها - أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - آلى من نسائه شهراً ، فلما مضى تسعه وعشرون يوماً غدا أو راح [والشك من الراوي] فقيل له : إنك حلفت أن لا تدخل شهراً ؟ فقال : إن الشهر يكون تسعة وعشرين يوماً ح - ٣٤٤/٣ ، م - ٦/٥ ، ن ، جه ويأتي في الإيلاء (إن شاء الله تعالى) •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە ئەزواجی طاهیرات رقی هەڵسا ، سوێنی لێ خواردن تا مانگێ نەچێ بەلایانا ، کە بیستو نۆ رۆژ رابورد ئێوارێ یا بەیانی تەشریفی چوە لای عایشە - رضي الله تعالى عنها - عەرزی‌کرا : تۆ سوێنت خوارد کە مانگێ نەچیە لایان ئەمە بیستو نۆ رۆژە ؟ فەرمووی : مانگ بیستو نۆ رۆژ = ئەبێ = •

٣٠٩/٢٣ - عن أبي بكرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : شهران لا ينقصان ؛ شهرا عيد : رمضان ، وذو الحجة م - ٦٣/٥ ، ح - ٣٤٥/٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - = فەرمووی = : دوو مانگ هەردووکیان بە یەکەوە نوقصان نابن [یەعنی هەرکامێکیان نوقصان بێ لە سیی رۆژ ئەوی تر سیی تەواو ئەبێ] : دوو مانگی جەژنی رەمەزانو ، (ذو الحجة) •

ڕۆژووی کەراهەت یا حەرام :

٣٢١٠/٢٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : لا يتقدمن أحدكم رمضان بصوم يوم أو يومين إلا أن يكون رجل كان يصوم صومه فليصم ذلك اليوم م ـ ٥/٥٨[1] ، ح ـ ٣/٣٤٦ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هیچ کەس بە ڕۆژێ یا بە دوو ڕۆژ لە ڕەمەزان پێش نەکەوێ ، بڵێ : مەبادا ڕەمەزان بێ ، مەگەر پیاوێ کە عادەتەکەی تەصادوفی ئەو ڕۆژانە بکا ، ئەو وەختە پێ بێ • مەثەلا : (أيام البيض ، أيام السود)[2] عادەتی بوە ، یا شەعبان گرتن عادەتی بووبێ ئەو وەختە زەرەری نیە •

[حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بەعزێ خەڵق لە پێش پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستیان ئەکرد بە بەڕۆژووبوون لە پێش ڕەمەزانا • خوا ـ عز وجل ـ ئەو ئایەتەی نازڵ کرد کە ئەفەرموێ : لە ئەووەڵ ئایاتی (حجرات)ا : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هەیە مەکەونە بەردەمی خواو پێغەمەرەوە ، لێیان پێش‌مەکەون ، تەقواتان لە خوا بێ (البتة) خوا سەمیعو عەلیمە بەوەی ئەیڵێنو ئەیکەن • القسطلاني عن الطبراني] ئەگەر وایش بێ بۆ هەموو شتێك وایە کە ئینسان نابێ لە

(١) ئەم ڕیوایەتەم لە موسلیمدا نەدۆزییەوە .

(٢) (أيام البيض وأيام السود) مەبەست ڕۆژانێکە کە شەوەکانیان ڕووناك یا تاریك بێ ، وەك (أيام البيض) مەبەست ڕۆژانی سیازدەو چواردەو پازدەی مانگە کە مانگ تیایانا شەوەکان ڕووناك ئەکاتەوە .

هيچ شتێكا دەستپێشكەریى بكا لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەرچى نەفەرمووبێ نابێ بكرێ •

٣٢١١/٢٥ ـ عن جويرية بنت الحرث ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عليها يـوم الجمعة وهي صائمة • فقال : أَصُمتِ أمس ؟ قالت : لا • قال : أتريدين أن تصـــومين غداً ؟ قالت : لا • قال : فأفطري ح ـ ٤٠٢/٣ ، م ـ ١٢٦/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژى جومعە تەشريفى ئەچێتە لاى جوەيريە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ كـە تێئەفكرێ بەڕۆژوو ئەبێ • ئەفەرموێ : دوێنى پێبووى ؟ عەرزى ئەكـا : خەيـر • ئەفەرموێ : نێتت هەيە سبەينێ پێبى ؟ عەرزى ئـەكـا : خەيـر • ئـەفـەرموێ : كـــە وابێ بيشكێنە •

٣٢١٢/٢٦ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يصومن أحدكم يوم الجمعة إلا يوماً قبله أو بعده ح ـ ٤٠٢/٣ ، م ـ ١٢٦/٥ ، جه • وعن جابر ـ رضـــي الله تعالى عنه ـ رواية النهي م ـ ١٢٥/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : رۆژێ لە دواوە يا لە پێشەوە بەڕۆژوو نەبێ كەس تەنها رۆژى جومعە بەڕۆژوو نەبێ •

٣٢١٣/٢٧ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تختصوا ليـلة الجمعة بقيام من بين الليالي ،

ولا تخصوا يوم الجمعة بصيام من بين الأيام إلا أن يكون في صوم يصومه أحدكم م ـ ١٢٦/٥ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هیچ کامتان بە خوصووصی شەوی جومعە لە بەینی شەوانی ترا تەخصیص مەکەن بە شەونوێژەوە ، رۆژی جومعەیش لە بەینی رۆژانی ترا تەخصیص مەکەن بە رۆژووەوە مەگەر لە رۆژوویێکا بێ کە ئەیگرن [مەثەلا وەك صەومی داوودی کە بەر جومعە کەوێ] .

رۆژی جەژن بەڕۆژووبوون :

٣٢١٤/٢٨ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : نهى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [عن صيام يومين . م] : صوم يوم الفطر والنحر ، وعن الصمّاء ، وأن يحتبي الرجل في ثوب واحد ، وعن صلاة بعد الصبح والعصر ح ـ ٤٠٥/٣ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی فەرموە لە رۆژووی رۆژی جەژنی رەمەزانو جەژنی قوربان ، لەوەیش کە جلێ سەرتاپا لە خۆیەوە بپێچێ رێی نەبێ دەستی لێبێنێتەدەرێ . یا لە تەنها جلێکا لەسەر لاتە سمتی دابنیشێ ئەژنۆی هەڵنێ کە فەرجی دانەپۆشێ . لە نوێژکردن لە دوای نوێژی سبەینێ تا رۆژ بەرزئەبێتەوە ، لە نوێژکردن لە دوای نوێژی عەصر تا رۆژ ئاوا ئەبێ .

٣٢١٥/٢٩ ـ عن عائشة وأبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن صيام يومين : يوم الأضحى ويوم الفطر م ـ ١٢٣/٥ ، واللفظ للثاني .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیـه وسـلم - نەهی فەرموە لە رۆژووی = رۆژانی = جەژنی قوربانو رەمەزان •

٣٢١٦/٣٠ - كانت عائشة - رضي الله تعالى عنها - تصــوم أيام منى [أي أيام التشريق بمنى] وكان أبوها يصومها ح - ٤٠٧/٣ •

تەرجەمە :

عایشەو ئەبوبەکر - رضي الله تعـالى عنهما - ئەییامی تەشریق[1] لـە میندا بەرۆژوو ئەبوون •

٣٢١٧/٣١ - عائشة وابن عمر - رضـي الله تعـالى عنهم - قالا : لـم يرخص في أيـام التشــــريق أن يُصَمن إلا لمن = لـم = يجـد الهـدي ح - ٤٠٧/٣ •

تەرجەمە :

عایشەو ئیبنوعومەر - رضـي الله تعـالى عنهم - ئەفەرموون : ئیذن نەدراوە کە لە ئەییامی تەشریقا بەرۆژوو بێ بۆ غەیری ئەوەی کـە هەدیی نەبێ کە لە قیرانی حەجو عومرەدا سەری ببڕێ •

٣٢١٨/٣٢ - عن نبيشة الهـذَلي - رضي الله تعالى عنه - قال : قـال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أيام التشريق أيام أكل وشرب • وفي رواية : وذكر الله م - ١٢٥/٥ •

تەرجەمە :

ئەییامی تەشریق رۆژی خواردنو خواردنەوەو ذیکری خوایە •

---

(١) مەبەست لە ئەییامی تەشریق سێ رۆژی دوای جەژنی قوربانە •

٣٢١٩/٣٣ ـ عن كعب بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعثه وأوس بن الحدثان أيام التشريق فنادى : أنه لا يدخل الجنة إلا مؤمن ، وأيام منى أيام أكل وشرب م ـ ٥/١٢٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەعبی بنی مالیك‌و ، ئەوسی بنی حەدثانی لە ئەییامی تەشریقا نارد بانگیان دا : کە موئمین نەبێ ناچێتە بەهەشت ، ئەییامی مینا کە ئەییامی تەشریقە رۆژی خواردن‌و خواردنەوەیە •

٣٢٢٠/٣٤ ـ عن عمران بن حصين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [أسلم عام خيبر] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه سأله أو سأل رجلاً [شك مطرف] وعمران يسمع ، فقال : يا أبا فلان أما صمت سرر [شعبان • م] هذا الشهر [أي آخره لاستتار القمر فيها] ؟ قال [أبو نعمان الراوي] : أظنه قال يعني رمضان ، قال الرجل : لا يا رسول الله • قال : فإذا أفطرت فصم يومين • لم يقل الصلت أظنه يعني رمضان =ح ـ ٣/٤٠٠=•

٣٢٢١/٣٥ ـ وعن مطرف عن عمران عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من سرر شعبان ح ـ ٣/٤٠٠ ، وشعبان أصح لأن رمضان كله فرض م ـ ٥/١٦٥ ، د ، ن • وفي روايات مسلم كلها سرر شعبان •

تەرجەمە :

عیمرانی کوڕی حوصەین ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە عیمرانی پرسی ، یا لە پیاوێکی پرسی عیمران ئەی‌بیست ، فەرمووی : ئەی ئەبوفلان تۆ لە ئاخری ئەم مانگەدا ، یەعنی ئاخری مانگی شەعبان ، بەرۆژوو نەبووی ؟ عەرزی‌کرد :

خەیر • فەرمووی : کە لە رەمەزان ئیفطارت‌کردەوە [دوای جـەژن] دوو رۆژ بەڕۆژوو بە •

ئەو پیاوە ، یا عیمران ، ئەبێ عادەتی بووبێ کە (أیـام البیض وأیـام السود) بەڕۆژوو بووبێ ، کە وابێ مونافیی نیە لەگەڵ حەدیثەکەی پێشوو کە فەرمووی : کەس بە رۆژێ یا بە دوو رۆژ لـە رەمەزان پێش‌نەکەوێ • (من القسطلاني) •

٣٦/٣٢٢٢ ـ عن أبي قتادة [رضي الله تعـالى عنـه] رجل أتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : كيف تصوم ؟ فغضب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من قوله • فلما رأى عمر [رضي الله تعالى عنه] غضبه قال : رضينا بالله ربا ، وبالإسلام دينا ، وبمحمد [صلى الله تعالى عليه وسلم] نبيا ، [وببيعتنا بيعة • أخرى م] نعوذ بالله من غضب الله وغضـب رسوله ، فجعل عمر يردد هذا الكلام حتى سكن غضبه • فقال عمر [رضي الله تعـالى عنه] : يا رسول الله كيف بمن يصوم الدهر كله ؟ قال : لا صام ولا أفطر ، أو قال : لم يصم ولم يفطر • قال : كيف من يصوم يومين ويفطر يوماً ؟ قال : ويطيق ذلك أحد ؟ قال : كيف من يصوم يوماً ويفطر يوماً ؟ قال : ذلك صوم داود ـ عليه السلام ـ قال : كيف من يصوم يوماً ويفطر يومين ؟ قال : ودِدت أني طُوِّقت ذاك • ثم قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ثلاث من كل شهر ، ورمضان الى رمضان، فهذا صيام الدهر كله • وصيام يوم عرفة أحتسب على الله أن يكفر السنة التي قبله والسنة التي بعده ، وصـيام يـوم عاشوراء أحتسب على الله أن يكفر السنة التي قبله م ـ ٥/١٦٢ •

٣٧/٣٢٢٣ ـ وفي أخرى[1] مثلها [في كل منها قال ، وسئل] قـال : وسئل عن صوم يوم الإثنين • قال : ذاك يوم ولدت فيه ، ويوم بعثت أو أنزل

(١) دانەر ـ خ ـ ئەم ریوایەتەی کەمێك دەسكاری‌و كورت كردۆتەوە •

عليّ فيه • قال مسلم : وفي هذا الحديث من رواية شعبة قال : وسئل عن صوم يوم الإثنين والخميس فسكتنا عن ذكر الخميس لما نراه وهما م – ٥/١٦٢ •

تەرجەمە :

پیاوێ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی پرسیی : تۆ چۆن بەڕۆژوو ئەبێ ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو سوئالە عەضەبی هەلسا • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە وای دی فەرمووی : بە رەببوبیەتی خوا ، بە دینی ئیسلامو ، بە پێغەمەرێتی محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و بە بەیعەتمان رازین ، پەنا بە خوا ئەگرین لە غەضەبی خواو رەسولی خوا •• ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەر ئەم کەلامەی تیکرار ئەکردەوە تا تەسکینی غەضەبی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هات • ئەمجا خۆی عەرزیکرد : (یا رسول الله) چۆنە کەسێ کە بە دەوام بەڕۆژوو بێ ؟ فەرمووی : ئەو کەسە نە بەڕۆژوو بوەو نە ئیفطاری کردۆتەوە ! یەعنی هیچ ئەوابی نیە ، یا دۆعای لێکردوە ئەو کەسە نە بەڕۆژوو بێو نە ئیفطار کاتەوە • عەرزیکرد : یەکێ دوو رۆژ بەڕۆژوو بێو رۆژێ ئیفطار کاتەوە ؟ فەرمووی : بۆ کەس ئەوە ئەتوانێ ؟ عەرزیکرد : رۆژێ پێبێو رۆژێ پێنەبێ ؟ فەرمووی : ئەوە رۆژووی داوودە ـ عليه السلام ـ عەرزیکرد : یەکێ رۆژێ پێبێو دوو رۆژ پێنەبێ ؟ فەرمووی : حەزم ئەکرد کە ئەوەم بتوانیایە •

[عەرزی کرا : رۆژی دووشەنبە چۆنە ؟ فەرمووی : لەو رۆژەدا بەوەلەد بووم ، لەو رۆژەدا نێرراوم یا قورئانم بۆ نازڵ کراوە • أخرى م]

لە پاشا فەرمووی : سێ رۆژ لە کوللی مانگێکو رەمەزانو رەمەزان رۆژووی دەهرە • رۆژووی عەرەفە ئومێدم لای خوا وایە ئەبێ بە کەفارەتی

گوناهی ساڵێکی پێشوو ساڵێکی پاشووی • رۆژووی عاشوورا ئومێدم لای خوا وایه که ببێ به کەفارەتی ساڵی پێشووی •

لەم حەدیثەدا له ریوایەتی شوعبەدا رۆژی پێنشەمەیشی لەگەڵ دووشەمەدا ذیکرکردوه • موسلیم ئەفەرموێ : ئەوە غەڵەطه ؛ چونکی بۆ دوو شەمە فەرموویەتی : تیا بووم‌و ، تیا نێرراوم ، له پێنجشەمەدا ئەوە نیەو بەیانی شتی تریشی بۆ نەکردوه • قازی عەیاض ئەڵێ : لازم ناکا لەمە کە وەلادەت‌و بەعثەت لە پێنج شەمەدا نەبووبێ ، ریوایەتەکەی شوعبە غەڵەط بێ • نەوەویی ئەم قسەی قازییەی تەصویب کردوه [ذیکری پێنجشەمە ئەگەر چی هیچ بەیانی فەضیلەتی تیا نەکراوە لە موقارەنەی لەگەڵ دووشەنبەدا فەضیلەت بۆ ئەویش بە موجمەلیی ئیستیفادە ئەکرێ • ئەمە ئەهوەنترە له نیسبەتدانی شوعبە کە عەدلەو مەوثووق‌و ضابیطە ئەلای غەلەط (والله أعلم)] •

صوم محرم(١) :

٣٢٢٤/٣٨ - عن أبي هريرة - واللفظ له - وأبي أيوب [رضي الله تعالى عنهما] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أفضل الصيام بعد رمضان شهر الله المحرم ، وأفضل الصلاة بعد الفريضة صلاة الليل [الصلاة في جوف الله • أخرى] م - ١٦٣/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : لە دوای رەمەزان بە فەضلترینی رۆژوو رۆژووی مانگی موحەڕەمە ، بە فەضلترینی نوێژ دوای فەرز نوێژی شەوە •

(١) رۆژووی مانگی موحەڕەم •

٣٢٢٥/٣٩ ـ عن أبي أيوب الأنصاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من صام رمضان ثم أتبعه ستاً من شوال كان كصيام الدهر م ـ ٥/١٦٢ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ رەمەزان بەرۆژوو بێ و شەش رۆژیش لە شەووال بەشوێنیا بنێرێ وەك رۆژووی[١] دەهری گرتبێ وایە [چونکی ئەقللی ثەواب یەك بە دەیە ٣٦×١٠=٣٦٠] ٠

معاذة[٢] العدوية سألت عائشة [رضي الله تعالى عنها] = زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصوم من كل شهر ثلاثة أيام ؟ قالت : نعم ٠ فقلت لها : من أي أيام الشهر كان يصوم ؟ قالت : لم يكن يبالي من أي أيام الشهر يصوم م ـ ٥/١٦٠ ٠

تەرجەمە :

مەعاذەی عەدەوییە ـ رحمها الله تعالى ـ لە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـی پرسیی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە کوللی مانگێ سێ رۆژ بەرۆژوو ئەبوو ؟ فەرمووی : بەڵێ ٠ عەرزی‌کرد : لە کام رۆژیانا بەرۆژوو ئەبوو ؟ فەرمووی : موبالاتی نەکردوە لە هەر کامێکیانا بووبێ [یەعنی رۆژی موعەییەنی نەبوە] ٠

رۆژووی عەبدوللای بنی عەمری بنی عاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ :

حادیثەیێکە ئەحادیثی موتەقارییەی مەئالیەکی زۆرە ، بەعزێکی کافیە :

---

(١) وەك سالێ بەرۆژوو بووبێ ٠

(٢) دانەر ـ خ ـ ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە ٠

٤٠/٣٢٢٦ - مجاهد عن عبدالله بن عمرو [رضـي الله تعـالى عنهما] قال : أنكحني أبي امرأة ذات حسب ؛ فكان يتعاهد كَنَّتَه [زوجة ابنه] فيسألها عن بعلها ، فتقول : نعم الرجل من رجل ؛ لم يطأ لنـا فراشا ، ولـم يفتش لنا كَنَفًا مـذ أتينـاه [وعنـد أحمـد : فأقبل عليَّ يلومني : فقال : أنكحتك امرأة من قريش فعضلتها !] فلما طال ذلك عليه ذكر [ذلك] للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : القَني به ، فلقيته بعد . فقـال : كيف تصوم ؟ قال : كل يوم . قال : وكيف تختم [القرآن] ؟ قـال : كـل ليلة . قال : صم في كل شهر ثلاثة ، واقرأ القرآن في كل شهر . قال : قلت : أُطيق أكثر من ذلك . قال : صم ثلاثة أيام في الجمعة . قال : قلت : أُطيق أكثر من ذلك . قـــال : أفـطر يومين وصم يوماً . قال : قلت أطيق أكثر من ذلك [الظاهر هذا أولَ الأول لأنه أخف منه] قال : صم أفضل الصوم صـــوم داود : صيام يوم ، وإفطار يوم . واقرأ في كل سبع ليال مرة . فليتني قبلت رخصة رســـول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسـلم - وذاك أني كبِرت وضعفت ! وكان يقرأ على بعض أهله السـبع من القرآن بالنهار ، والذي يقرأه [أي بالليل] يعرضه من النهار ليكون أخف عليه بالليل . وإذا أراد أن يتقوى أفطر أياماً وأحصى ، وصام مثلهن كراهية أن يترك شيئاً فـارق النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - = عليه = ح - ٧/٤٧٣ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عاص - رضـي الله تعـالى عنـــه - ئەفەرموێ : باوکم کچێکی صـــاحێب حەسەبی لێ مارەکردم . بـاوکـم جارجارێ سەری بووکەکەیی ئەدا ئەحواڵی مێردەکەیی لێ ئەپرســـی . لە جوابیا پێی‌ئەوت : عەبدوڵلا چ پیاوێکی باشە ؟ پێی نەناوەتە ســـەر فەرشمان ، پەردەی لەســـەر لانەداوین [یەعنی لەگەڵما نەنوســـتوە .

عەبدوللا ئەفەرموێ : باوکم طەعنەی لێ ئەدام • فەرمووی : کچە قورەیشیێکم لێ مارەکردووی کەچی حەقی ژنو مێردیی لەگەڵ بەجێ ناهێنێ !] کە ئەم حاڵە طوولی کێشا لەسەر عەمر چوو عەرزی پێغەمەری کرد - صلی الله تعالی علیه وسلم - پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : مولاقاتمان پێ بکە • مولاقاتم لە خزمەتیا بوو فەرمووی : چۆن بەڕۆژوو ئەبێ ؟ عەرزمکرد : هەموو رۆژێ • فەرمووی : قورئان لە چەندا خەتم ئەکەی ؟ عەرزمکرد : هەموو شەوێ • فەرمووی : مانگی سێ رۆژ بەڕۆژوو بەو خەتمێ بکە • عەرزمکرد : زیاتر ئەتوانم • فەرمووی : دوو رۆژ بخۆو رۆژێ پێبە • عەرزمکرد : زیاتر ئەتوانم • فەرمووی : کوللی هەفتەیێ سێ رۆژ بەڕۆژوو بە • عەرزمکرد : زیاتر ئەتوانم • فەرمووی : ئەفضەلی رۆژوو بگرە کە روژووی داوودە - علیه السلام - : رۆژێ پێبەو رۆژێ بخۆ ، قورئانیش بە حەوت شەو جارێ خەتم بکە •

عەبدوللا - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : کاشکی روخصەتی پێغەمەرم - صلی الله تعالی علیه وسلم - قەبووڵ بکردایە ، وا ئێستە پیرو زەعیف بووم ! موجاهید ئەفەرموێ : لە ئاخریا (سوبعی)[1] قورئانی بە رۆژ بۆ بەعزێ لە عەیالی ئەخوێند ، بۆ خاتری = ئەوەی = بۆ شەوی سووك بێ • کە ئیرادەی بوایە قووەتی بێ بۆ رۆژوو چەند رۆژێکی ئەخوارد ئەیژمارد • لە پاشا بە قەزای ئەگێڕایەوە مەبادا شتێك لەوە تەرك بکا کە لەسەری لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - جوێ بۆتەوە •

٣٢٢٧/٤١ - أبو سلمة - رحمه الله تعالی - عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالی عنهما] قال : کنت أصوم الدهر وأقرأ القرآن کل

---

(١) سوبع : حەوتیەك ، واتە : بەشێك لە حەوت بەشی قورئان ، یان یەك لەسەر حەوتی قورئانی •

ليله . قال : فإما ذكرت للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وإما أرســل إلي . فأتيته . فقال لي : ألم أخبَرْ أنك تصــوم الدهر وتقرأ القرآن كـل ليله ؟ فقلت : بلى يا نبي الله ، ولم أرد بذلك إلا الخير . قال : فإن بحسبك أن تصوم من كل شهر ثلاثة أيام . قلت : يا نبي الله ، إني أطيق أفضــل من ذلك . قال : فإن لزوجك عليك حقا ، ولزورك عليك حقا ، ولجسدك عليك حقا ؛ وإن نعينك عليك حقا . خ] قال : فصم صوم داود نبي الله ـ صــلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإنه كان أعبد الناس . قال : قلت : يـا نبي الله ومـا صوم داود ؟ قال : كان يصوم يوماً ويفطر يوماً . واقرأ القرآن في كل شهر . قال : قلت : يـا نبي الله إني أطيق أفضل من ذلك . قـال : فاقرأه في كـل عشرين . قال : قلت : يا نبي الله إني أطيق أفضل من ذلك . قال : فاقرأ في كل عشرة . قال : قلت : يا نبي الله إني أطيق أفضــل من ذلك . قـال : فاقرأه في كل سـبع ولا تزد على ذلك ؛ فإن لزوجك عليك حقـا ، ولزورك عليك حقا ، ولجسدك عليك حقا . قال : فشــدّدت فشــدّد عليَّ . قال : وقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إنـك لا تدري لعلك يطول بك عمر . قال : فصرت إلى الذي قال لي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما كَبِرتُ ودِدْت أني كنت قبلت رخصة نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٥/١٥٣ وفي بعض الروايات : وإن لولدك عليك حقا بدل ولزورك م ـ ٥/١٥٦ وفي بعضها : لا تكن مثل فلان كان يقــوم الليل فترك قيام الليل م ـ ٥/١٥٥ .

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە بەســە ، هەموو یەك حادیثەن كەمێ فەرقی لەفظیـیان هەیە . مەئالی هەمووی ئیقتیصادە لە عیبادەتا . پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی

علیه وسلم ـ بە تەدریج بۆ عەبدوڵلای زیادکردوە تا حەددی ئەعظەم . موعەلليم‌و مورەببی وا خوا خەلقی نەکردوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ .

عەبدوڵلای کوڕی عەمری = کوڕی = عاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : رۆژووی دەهرم ئەگرت . هەموو شەوێ خەتمێکی قورئانم ئەکرد . یا خەبەریان لێ‌دام بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یا ناردی بە شوێنما . چوومە خزمەتی . فەرمووی : بۆ خەبەرم نەدراوەتێ کە تۆ رۆژووی دەهر ئەگری‌و ، هەموو شەوێ هەموو قورئان ئەخوێنی ؟ عەرزم‌کرد : بەڵێ (یا رسول الله) بەوە هەر خێرم پێ ئیرادە کردوە . فەرمووی : کافیە بۆ تۆ کە هەر مانگی سێ رۆژی لێ بگری . عەرزم‌کرد : (یا نبي الله) تاقەتی لەوە باشترم هەیە . فەرمووی : حەقی ژنەکەت بەسەرەوەیە ، حەقی منداڵەکانت بەسەرەوەیە ، حەقی میوانت بەسەرەوەیە ، حەقی بەدەنت بەسەرەوەیە ، حەقی چاوت بەسەرەوەیە [یەعنی حەقی حەقدار بدەرەوە چی مایەوە صەرفی عیبادەتی بکە] بە رۆژووی پێغەمەری خوا کە داودە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەرۆژوو بیە . عەرزم‌کرد : (یا نبي الله) رۆژووی داوود چیە ؟ فەرمووی : داوود رۆژێ پێ‌ئەبوو رۆژێ ئەیخوارد . مانگی جارێکیش قورئان بخوێنە . عەرزم‌کرد : لەو باشترم تاقەت هەیە . فەرمووی : لە بیست رۆژا بیخوێنە . عەرزم‌کرد : لەوە باشترم تاقەت هەیە. فەرمووی : هەر بە دە ڕۆژ جارێکی بخوێنە . عەرزم‌کرد : لەوە باشتر ئەتوانم . فەرمووی : هەفتەی جارێکی بخوێنە لەوە لێی زیاد مەکە . ژنت حەقی بەسەرتەوە هەیە ، میوان حەقی بەسەرتەوە هەیە ، بەدەنت حەقی لەسەرتە . وەك فلان مەبە ؛ بۆ شەونوێژ هەڵەستا لە پاشا تەرکی کرد . من لەسەر خۆمم گران‌کردو ئەویش لەسەری گران‌کردم . پێی‌فەرمووم :

بەڵکو عومرت طوولی ئەبێ ، تۆ نازانی ! ئێستە وا گەییمە ئەو حاڵەی کـە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ پێی فەرمووم ، کــە پیـر بووم حەزم ئەکرد ئەو روخسەتی پێغەمـەرەم ـ صــلی الله تعـالی علیـە وسـلم ـ قەبووڵ کردایە •

ویصال ، دوو رۆژ لەسەریەك بەرۆژووبوون بێ ئەمە شـەو لـە بەینیانا شتێ بخوا یا بخواتەوە • ئەحادیثی ئەمیش بـە ریوایـاتی موختەلیفە زۆرە ، مەئالی هەمووی یەکێکە ، سێ چواریکی بەسە حادیثەیش یەکێکە :

٣٢٢٨/٤٢ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه سمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا تواصلوا ، فأيكم إذا أراد أن يواصل فليواصل حتى السحر • قالوا : فإنك تواصل يا رسول الله ؟ قـال : إني لســـت كهيئتكم ، إني أبيت لي مطعم يطعمني ، وسـاق يسقيني • ح ـ ٣٨٢/٣ •

٣٢٢٩/٤٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : نهى رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن الوصـال رحـمة لهم ، فقالوا : إنك تواصل • قال : إني لســت كهيئتكم ؛ إني يطعمني ربي ويســقيني ح ـ ٣٨٢/٣ ، م ـ ٨٠/٥ عن أنس ح ـ ٣٨١/٣ عن ابن عمر ح ـ ٣٨١/٣ ، ٣٥١ ، م ـ ٧٦/٥ ، ٧٧ ، ٨٠ • وعن أبي هريرة ح ـ ٣٨٤/٣ ، م ـ ٧٨/٥ وفيه : فاكلفوا من العمل ما تطيقون •

موراجەعەتیان بکە هەموو وەکوو یەکن

٣٢٣٠/٤٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : نهى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن الوصال في الصوم • فقال له رجل من المسلمين : إنك تواصـل يا رســول الله ! قال : وأيـكم مثلي ؟ إني أبيت

يطعمني ربي ويسقيني ، فلما آبوا أن ينتهوا عن الوصال واصل بهم يوما ، ثم يوما ، ثم رأوا الهلال ، فقال : لو تأخر لزدتكم كالتنكيل لهم حين أبوا أن ينتهوا ح – ٣٨٣/٣ ، م – ٧٨/٥ . (مەعنای ئەم حەدیثە کافییە) .

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلی الله علیه وسلم – نەهی لە ویصالی ڕۆژوو کرد ، پیاوێ عەرزیکرد : (یا رسول الله) تۆ ئەیکەی ! فەرمووی : ئێوە کامتان وەکوو منن ؟ من کە ئەکەومە شەو خوا طەعامم ئەداتێ ئاوم ئەداتێ [یەعنی هێزی خواردنم ئەداتێ = نـە = بە برسێتی ئەزانم ، نە بە تینوێتی . مەعنای وا نیە نان و ئاوم ئەداتێ گینا ڕۆژوەکەی ڕۆژوو نابێ] کە هەر وازیان نەهێنا ئەوانیش ویصالیان ئەکرد پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – بۆ تەنکیلیان ڕۆژێ ویصالی پێکردن ، ڕۆژێکی تریشی پێکردن ، ئێوارێی ڕۆژی سـێیەم ، یەعنی شـەوی چوارەم مانگ دەرکـەوت . فـەرمووی : ئەگـەر مانـگ دەرنەکەوتایە بۆم لێ زیاد ئەکردن [شتێك بکەن کە دەرەقەتی بێن] .

٣٢٣١/٤٥ – عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قـال : كان رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – يصلي في رمضان ، فجئت فقمت إلى جنبه ، وجاء رجل آخر فقام أيضاً حتى كنا رهطاً ، فلما حس النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – أنا خلفه جعل يتجوز في الصلاة ، ثم دخل رحله فصلى صـلاة لا يصليها عندنا . قال : قلنا له حين أصـبحنا : أفَطَنْتَ لنـا الليلة ؟ قال : = فقال = : نعم ذاك الذي حملني على الذي صنعت . قال : فأخذ يواصـل رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – وذاك في آخر الشهر . فأخذ رجال من أصحابه يواصلون . فقال النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – : ما بـال رجال يواصلون ؟ إنكم لستم مثلي . أما والله لو تمادّ لي الشهر لواصـلت وصالاً يدع المتعمقون تعمقهم م – ٧٩/٥ .

تەرجەمە :

تەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لە رەمەزانا نوێژی ئەکرد چووم لە تەنیشتیەوە راوەســـــتام یەکێکی تریش هات راوەستا تا بووین بە جەماعەتێ • پێغەمــەر ـ صلى الله تعـالى علیه وسلم ـ کـە فەرقی پێکردین نوێژەکەی لـە کورتیی بڕیـەوە ، تەشریفی چوە ژوورەوە ، کە سبەینێمان لێبۆوە عەرزمانکرد : شەو فەرقت پێکردین ؟ فەرمووی : ئا منیش بۆیە وام کـــرد • یـەعنی چوومـــە مالێ نوێژەکەم کرد • ئەنەس ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ دەستیکرد بە مواصەلە لە بەینی رۆژوودا ، لە ئاخری مانگا بوو ، بەعزێ لە ئەصحابیش دەستیانکرد بە مواصــەلە • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى علیـە وسلم ـ فەرمووی : خەڵق چ ئەحوالێکیان هـەیـە کـە مواصەلە ئەکەن ؟ ئێوە وەك من نین • وەڵڵاهی ئەگەر مانگ طوولی بیوایـە ویصـالێکم پێ ئەکردن کە ئەوانەی زۆر لە عیبادەت ئەکۆڵنەوە واز لە کۆڵینەوەیان بێنن • [یەعنی هەموو شت بە خوێو خوێیش بـە تـام • عیبـادەت هـەر نوێژو رۆژوو و قورئان خوێندن نیە • ئینسان مەرام بکا بە نییەت هەموو کارێکی ئەکا بە عیبادەت ، بەو شەرتە پێنجفەرزە بکاو سونەتە موئەککەدەکان بکاو رەمەزان بگرێو خۆی لە حەرام لابداو بەعزێ رۆژیش بەڕۆژوو بێ ئیتر (إنما الأعمال بالنیات) ئالبەندیو ، ئاسنگەریو ، بەقاڵیو ، بازرگانیو ، دەبباغچێتیو ، پینەگەریو ، جـووتیاریو ، شـوانیو ، کـرێکـاریو ، تیجارەتو ، نانو ئاوخواردنو خواردنەوە ••• ئەمثالی ئەمـانـە هەمووی ئەکا بە عیبادەتو ئەجری گەورەیان ئەبێ • مەعلووم گەلێ پینەچی هەیـە لەگەلێ عالمی زۆر باش لای خوا بەقیمەتترە] •

(وفقنا الله لصالح أعماله) •

رۆژوو عیبادەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یەك دوو حەدیثی کافیە مەثالی ئەوی تریانیش(١) هەر یەکە :

٤٦/٣٢٣٢ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصوم حتى نقول : لا يفطر ، ويفطر حتى نقول : لا يصوم • فما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ استكمل صيام شهر إلا رمضان ، وما رأيته أكثر صياماً = منه = في شعبان ح ـ ٣٨٧/٣ ، م ـ ١٤٧/٥ •

٤٧/٣٢٣٣ ـ وعنها قالت : لم يكن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصوم شهراً أكثر من شعبان ، فإنه كان يصوم شعبان كله ، وكان يقول : خذوا من العمل ما تطيقون ، فإن الله لا يَمَل حتى تَمَلّوا ، وأحب الصلاة إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما دووم عليه وإن قلّت ، وكان إذا صلى صلاة داوم عليها ح ـ ٣٨٧/٣ ، م ـ ١٤٨/٥ ، عن ابن عباس مثل الأول بدون ذكر شعبان ح ـ ٣٨٩/٣ ، وعن أنس م ـ ١٥٠/٥ •

تەرجەمە :

(١) عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەرۆژوو ئەبوو تا ئەمانوت : ئیتر نایشکێنێ ، پێ نەئەبوو تا ئەمانوت : ئیتر قەت پێ نابێ • نەمدیوە غەیری رەمەزان هیچ مانگێکی تەواو گرتبێ ، نەمدیوە کە زیاتر بەرۆژوو بووبێ لەوەندەی کە لە شەعبانا پێ ئەبوو •

---

(١) راستتر وایە بفەرموێ : مەثالی ئەوانی تریش ...

(٢) وا ئەبوو شـــەعبانی هەموو ئەگرت ئەیفەرموو : ئەوەندەی دەرەقەتی بێن عەمەلی عیبادەت بکەن • تا ئێوە ماندوو نەبن خوا نافەرموێ : بەس • مەحبووبترینی عیبادەت لای پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەو عیبادەتەیەکە دەوامی لەسەر بکرێ با کەمیش بێ • خۆی کە نوێژێکی بکردایە دەوامی لەسەر ئەکرد •

لـە بەینی ئـەم دوو حەدیثەدا مونافات هـەیـە • بـە ســێ جواب دەفع کراوە :

١ - موراد لە هەموو شەعبان ئەکثەریەتی •

٢ - بەعزێکی لە سالێکاو بەعزێکی لە سالێکی ترا •

٣ - بەعزێ وەقت لە ئەوەڵەوە ، بەعزێ وەقت لە ناوەڕاســـتەوە ، بەعزێ وەقت لە ئاخرەوە بە سێ ساڵ •

ترمذیی لە ئیبنوموبارەکەوە جوابی ئەوەڵی ذیکرو ریوایەت کردوە • بەم جوابانە رازیی نین تەماشای قەسطەلانی کە •

٣٢٣٤/٤٨ - عن حميد [الطويل] قال : سألت أنســاً - رضـي الله تعالى عنه - عن صيام النبي - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - فقال : ما كنت أحب أن أراه من الشهر صائما إلا رأيته ، ولا مفطرا إلا رأيته ، ولا من الليل قائما إلا رأيته ، ولا نائما إلا رأيته ، ولا مَسِسْتُ خزَّةً ولا حريـرة ألين من كف رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ولا شمِمْتُ مســـكة ولا عبيرة أطيب رائحة من رائحة رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ح - ٣٩٠/٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس[1] ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : قەت حەزم نەکردوە کە لە مانگێکا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە بەڕۆژوویی ببینمو نەیبینم ، یا بە موفطیری بیبینمو نەیبینم ، نەمویستوە کە لە شەوا بۆ نوێژ بە راوەستاوی بیبینمو نەیبینم ، یا بە نووستوویی بیبینمو نەیبینم ... یەعنی هەرچۆنێکم ویستبێ کە بیبینم بینیومە . دەستم لە هیچ ئاوریشمو کەژێ نەداوە کە لە دەستی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەرمتر بووبێ ، بۆنی هیچ میسكو عەنبەرێکم نەکردوە کە بۆنی لە بۆنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆشتر بووبێ .

ئەبێ هەر وابێ ؛ چونکی خوا ـ عز وجل ـ بە مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئەفەرموێ : (واصطنعتك لنفسي)[2] : تۆم بۆ خۆم دروستکردوە . دیارە ئەبێ پێغەمەریشی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە طەریقی ئەولا بۆ خۆی دروستکردبێو کەسێ کە خوا بۆ خۆیی دروستکردبێ ئەبێ لە هەموو صیفاتی کەمالا لە هەموو مەخلووق زیاتر بووبێ . ئاوریشمو سورمەو میسكو عەنبەرچیە ؟

٣٢٣٥/٤٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : ما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صائماً في العشر = قط = م ـ ١٨٦/٥ .

(١) دانەر ـ خ ـ سەرەتای حەدیثەکەی تەرجەمە نەکردوە کە ئەمەیە : حەمیدی طەویل ئەفەرموێ : دەربارەی رۆژووی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەنەسم پرسی ...

(٢) سوورەتی طـە / ٤١ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەدیوە لە دەی (ذي الحجه)دا بەرۆژوو بووبێ •

٣٢٣٦/٥٠ ـ عن علقمه [رحمه الله تعـالی] قلت لعائشه ـ رضي الله تعالی عنها ـ : هل كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يختص مـن الأيام شيئاً ؟ قالت : لا • كان عمله ديمة وأيكم [يستطيع • م] يطيق ماكان رســـول الله ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ [يســـتطيع • م] يطيق ؟ ح ـ ٤٠٣/٣ ، م ـ ٧٢/٥ ، د •

٣٢٣٧/٥١ ـ أم الفضل بنت الحرث [وأم ابن عبـاس أخت ميمونـة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] أن ناساً تماروا عندها يوم عرفة في صـــوم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال بعضهم : هو صائم ، وقال بعضهم : ليس بصائم ، فأرسلت [مع ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] إليه بقدح لبن وهو واقف على بعيره [بعرفة • م] فشربه ح ـ ٤٠٣/٣ ، د ، ن ، م ـ ١٠٨/٥ وعن أختهـا ميمونة أم المؤمنين ـ رضـي الله تعـالى عنهـا ـ ح ـ ٤٠٤/٣ ، م ـ ١١٠/٥ ، ن •

تەرجەمە :

بەعزێ لە عەرەفەدا لە رۆژووی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نیزاعیان بوو ، بەعزێ وتیان : بەرۆژوە ، بەعزێ وتیـان : بەرۆژوو نیـە • (أم الفضل) ـ رضي الله تعالی عنها ـ لە ریوایـەتی مەیسوونەدا مەیسوونـە ـ رضي الله تعالی عنها ـ قەدەحێ شیری بـە ئیبنوعەباسا ـ رضي الله تعـالی عنه ـ بۆ نارد لە عەرەفاتا بە سواریی ئوشترەکەیەوە بوو خواردیەوە •

عەلقەمە ئەفەرموێ :لە حەزرەتی عایشــــە ـ رضي الله تعالی عنها ـم پرسیی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ هیچ رۆژێکی تەخصیص

کردوە بە ڕۆژووەوە ؟ فەرمووی : خەیر عەمەلی ئەو بارانی لێزمە بوو کێ تاقەتی ئەوەی هەیە کە ئەو ئەیتوانی ؟

اختلاف المطالع(١) :

عن كريب ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أم الفضل بنت الحرث ـ رضي الله تعالى عنها ـ بعثته إلى معاوية بالشام ، قال : فقدمت الشام فقضيت حاجتها ، واستهل عليّ رمضان وأنا بالشام ... إلخ (پێی ناوێ) م ـ ٥/٦١ ئافەرین ئیبنوعەباس !

٣٢٣٨/٥٢ ـ عن أبي البختري قال : خرجنا للعمرة ، فلما نزلنا ببطن نخلة [بذات عرق ، أخرى م] قال : تراءينا الهلال ، فقال بعض القوم : هو ابن ثلاث ، وقال بعض القوم : هو ابن ليلتين ، قال : فلقيت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فقلنا : إنا رأينا الهلال ، فقال بعض القوم : هو ابن ثلاث ، وقال بعض القوم : هو ابن ليلتين ، فقال : أي ليلة رأيتموه ؟ فقلنا : ليلة كذا وكذا ، فقال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن الله مده للرؤية ، فهو لليلة رأيتموه م ـ ٥/٦٢ .

تەرجەمە :

=ئەبو= بوحتوریی ئەفەرموێ : بۆ عومرە چووینە دەرێ لە بەطنی نەخلە هیلالمان دی ، بەعزێ وتی : سێ شەوەیە،بەعزێ وتی: دوو شەوەیە، بە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ گەیین عەرزمانکرد : فەرمووی : کەی دیوتانە ؟ عەرزمانکرد : فلان شەو ، فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلى

(١) جیاوازیی ئاسۆو شوێنی بینینی مانگ لە ولاتێکەوە بۆ ولاتێکی تر .

الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوە خوا بۆ بینین عومری درێژ کردوە ، یەك شەوە بوە ، هی ئەو شەوە بوە کە دیوتانە .

[چونکی رۆژوو موعەللەقە بە بینینەوە مانـگ تـا دوانزە دەرەجـە نەکەوێتە پشت رۆژەوە بە چاو نابینرێ ، با لە وەختی غورووبیشا لەســەر ئوفوق بێ . مەثەلا ئەم ئێوارەیە یانزە دەرەجە بکەوێتە ســــەر ئوفوق نابینرێ ئەو رۆژە نابێ بە رەمەزان یا بە جەژن ، یا ئێوارێی دوایی دوانـزە دەرەجەی تر ئەکەوێتە پشت رۆژەوە ئەبێ بە بیستو سێ دەرەجە ، کـــە مانگ بیســـتوسێ دەرەجە کەوتە ســـــەر ئوفوق بەرز ئەبێ ، مەعنای عومردرێژبوونەکەی ئەوەیە] .

٣٢٣٩/٥٣ ـ عن أبي جحيفة [رضي الله تعالى عنه] قال : آخى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين ســـلمان وأبي الدرداء ، فزار ســلمان أبا الدرداء ، فرأى أم الدرداء مبتذلة . فقال لها : ما شأنك ؟ قالت : آخـوك أبو الدرداء ليس له حاجة في الدنيا [يصوم النهار ويقوم الليل . ابن خزيمة] فجاء أبو الدرداء فصنع له طعاماً ، فقال : كل . قال : فإني صائم . قـال : ما أنا بآكل حتى تأكل . قال : فأكل . فلما كان الليل ذهب أبو الدرداء يقوم قال : نم فنام ثم ذهب يقوم . فقال : نم . فلما كـان من آخر الليـل قـال سلمان : قم الآن . فصليا . فقال له سلمان : إن لربك عليـك = حقا = ، ولنفسك عليك حقا ، ولأهلك عليك حقا ... فأعط كل ذي حق حقه . فأتى النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فذكر ذلك له ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : صـدق سـلمان ح ـ ٣٨٥/٣ ، ت . (رەنگە ئەدەبـا نووسرابێ)[١] .

---

(١) نەخەیر لە (ئەدەب)دا نەمدۆزییەوە .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ دەستەبرایەتی لە بەینی سەلمان‌و ئەبو دەردادا گرت ، سەلمان زیارەتی ئەبودەردای کرد ، ئوممودەردای پەژموردە دی ، لێی پرسیی : ئەمە چ حاڵێکە ؟ فەرمووی : ئەبودەردا =ی برات = ئیحتیاجیی بە دنیا نیە رۆژبەڕۆژووەو شەو لە نوێژایە • ئەبودەردا هاتەوە ، ئەمری کرد طەعامیان بۆ دروست = کرد = سەلمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : بخۆ • فەرمووی : بەڕۆژووم • فەرمووی : تا نەخۆی ناخۆم • خواردی • کە شەو بوو ئەبودەردا هەڵسا نوێژ بکا پێی فەرموو : بنوو • نوست • دووبارە تەمای بوو هەڵسێ بۆ نوێژ پێی فەرموو : بنوو • لە ئاخری شەوا فەرمووی : ئەمجا هەڵسە نوێژ بکە • نوێژیان‌کرد • سەلمان پێی‌فەرموو: خوا حەقی لەسەرتە • نەفســـت حەقی لەســـەرتە • ئەهل‌و عەیالت حەقیان لەسەرتە [میوانت حەقی لەسەرتە • ترمذی] حەقی کوللی صاحێب حەقێك بدەرەوە • ئەبودەردا ئـەمـەی عـەرزی پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیه وسلم ـ کرد • فەرمووی : سەلمان راستی کردوە •

رۆژووی سوننەت شکانن بۆ خاطری دڵی برادەری دینی دروستە •

ئیتمامی رۆژووی سوننەت لازم نیە • ترمذیی ریوایەت ئەکـا کـە : رۆژووی سوننەتگر ئەمیری نەفسی خۆیەتی • هەوەسی بێ بەڕۆژوو ئەبێ ، هەوەسی بێ ئەیشکێنێ • نوێژی سوننەتیش وایە •

بێ‌عوذر ئیبطالی عیبـادەت مەکرووهـە حەرام نیـە • بـە مەعذرەرەت (إلی)[1] سوننەتە •

---

(١) واتە : ئەگەر عوزری هەبێ بۆ شـــکاننی رۆژوەکەی تا ســـوننەتیش بەدەمیەوەیە •

٥٤/٣٢٤٠ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ دخل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على أم سليم ، فأتته بتمر وسَمْن • قال : أعيدوا سمنكم في سقائه وتمركم في وعائه فإني صائم • ثم قام إلى ناحية من البيت فصلى غير المكتوبة • فدعا لأم سليم وأهل بيتها • فقالت أم سليم : يا رسول الله إن لي خويصة • قال : ما هي ؟ قالت : خادمك أنس [فادع له دعوة] فما ترك خير آخرة ولا دنيا إلا دعا لي به : اللهم ارزقه مالا وولدا ، وبارك له ؛ فإني لَمِنْ أكثر الأنصار مالا ، وحدثتني ابنتي أُمَيْنة : أنه دفن لصلبي مقدم حجاج البصرة بضع وعشرون ومائة [وكان عمره نيفاً وثمانين] ح - ٣٩٩/٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە لای ئوممو سولەیم خورماو رۆنی هێنایە خزمەت • فەرمووی : رۆنەکەتان بکەنەوە هیزەکەیەوەو خورماکەیش بخەنە ناو زەرفەکەیەوە ؛ بەڕۆژووم • لە پاشا لە گۆشەیێکی ماڵەکەمانا دوو رکات نوێژی سوننەتی کرد • دۆعای بۆ ئوممو سولەیمو ئەهلی بەیتی کرد ، ئوممو سولەیم عەرزی کرد : (یا رسول الله) خۆشەویستێکم هەیە دۆعای بۆ بکە • فەرمووی : کێیە ؟ عەرزی کرد : ئەنەسی خادیمتە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ خێرێکی دنیاو ئاخیرەتی نەهێشتەوە کە دۆعام بۆی بۆ نەکا ؛ فەرمووی : خوایە ماڵو وەلەدی بۆ بکە بە رزقو بەرەکەتی بۆ تێبخە • ئەنەس ئەفەرموێ : ئێستە لە هەموو ئەنصار ماڵم زۆرترە • ئومەینەی کچیشم = بۆی گێڕامەوە = لەو وەختەوە کە منالم بوە تا حەججاج بە ملی شکاوی هاتۆتە بەصرە صەدو بیستو ئەوەندە منالم[1]

(١) دانەر ئەگەر بیفەرموایە : صەدو بیستو ئەوەندە کەس لە پشتی من بەخاك سپێرراوە .. راستتر ئەبوو •

دفن کراوە • ئەمە بەرەکەتی خێری ئاخیرەتە • = ئەنەس هەشتاو ئەوەنـدە سالْ ژیاوە = •

٥٥/٣٢٤١ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : قال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذات يوم : يا عائشة هل عندكم شيء ؟ قالت : فقلت : يا رسول الله ما عندنا شيىء • قال : فإني صائم • قالت : فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاهديت لنا = هدية = ، أو جاءنا زَوْر [وذلك في يوم آخر كما في الحديث الاتي] قالت : فلما رجع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قلت : يا رسول الله أهديت لنا هدية ، أو جاءنا زور ، وقد خبأت لك شيئاً • قال : ما هو ؟ قلت : حيس • قال : هاتيه • فجئت به فأكل • فقال : قد كنت أصبحت صائما • قال طلحة : فحدثت مجاهدا بهذا الحديث فقال : ذلك بمنزلة الرجل يخرج الصدقة من ماله فإن شاء أمضاها وان شاء أمسكها م ـ ١٤٤/٥ •

٥٦/٣٢٤٢ ـ وعنها قالت : دخل عليَّ = النبي = ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذات يوم فقال : هل عندكم شيىء ؟ فقلنا : لا • قال : فإني إذاً صائم • ثم أتانا يوماً آخر فقلنا : يا رسول الله أهدي لنا حيس • قال : أرينيه ، فلقد أصبحت صائماً ، فأكل م ـ ١٤٥/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ تەشـريفی چوە لای حەزرەتی عایشـه ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێی‌فەرمووم : یا عایشە هیچتان هەیە ؟ عەرزم‌کرد : خەیر (یا رسول الله) فەرمووی : کـە وابێ بەڕۆژووم ، تەشریفی چوە دەرێ رۆژێکی تر دیارییێکیان بۆ هێناین یا فەرمووی : زیارەتکەرێکمان هات • کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم - تەشریفی هاتەوە عەرزمکرد : (یا رسول الله) هەدیەیێکمان بۆ هاتوە ، یا فەرمووی : زائیرێکمان هاتۆتە لا شتێکم بۆ هەلگرتووی • فەرمووی : چیە ؟ عەرزمکرد : خورماوڕۆنی بە کەشکە • فەرمووی : بیهێنە • بۆم هێنا ، خواردیو فەرمووی : بەیانی نیەتی رۆژووم لێ هێنابوو • طەلحەی راویی ئەفەرموێ : ئەم حەدیثەم بە موجاهید وت فەرمووی : ئەوە ئەشوبهێ بەوە کە پیاو صەدەقە دەرهێنێ هەوەسی بێ ئەیدا هەوەسی بێ ئەیخاتەوە جێی خۆی • مەعنای حەدیثەکەی تریش وایە ؛ چونکی یەکێکن •

دروستە بۆ رۆژووی سونەت بە رۆژ نیەت بێنرێ ، دروستیشە بشکێنرێ •

ئوممودەرداء ئەفەرموێ : ئەبودەرداء لێیئەپرسین : هیچتان هەیە ؟ بمانوتایە : نەء ئەیفەرموو : کە وابێ ئیمڕۆ بەڕۆژووم • ئەبوطەلحە ، ئەبوهورەیرە ، ئیبنوعەباس ، حوذەیفەیش - رضي الله تعالی عنهم - وایان کردوە • ح - ٣/٣٥٢ •

پارشێوو وەختی پارشێو :

٥٧/٣٢٤٣ - أنس بن مالك - رضي الله تعالی عنه - قال : قال النبي - صلی الله تعالی علیه وسلم - : تسحروا فإن في السحور برکة ح - ٣/٣٥١ ، م - ٥/٧١ ، ت ، ن ، جە •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : پارشێو بکەن ؛ چونکی لە پارشێوکردنا بەرەکەت هەیە • [چونکی ئینسان کە برسیی زۆری نەبوو حوضووری قەلبی ئەبێ بۆ عیبادەت ، زۆر لە خەلق توورە

نابێ ، قسە بە کەس نالێ • ئەوابێ رۆژوەکەی بە ضایع ناچێ ، لە رۆژوو ناسلەمێتەوە ، شەوقی لەسەری ئەبێ ، قووەتی فرمانی ئەبێ ••• ئەمانە هەمووی بەرەکەتن] •

٣٢٤٤/٥٨ ـ عن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فصل ما بين صيامنا وصيام أهل الكتاب : أكلة السحر م ـ ٥/٧٢ • الأكلة ، بالفتح المرة ، وبالضم اللقمة ، نووي •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : فەرقی رۆژووی ئێمەو رۆژووی کیتابیی پارشێوە •

٣٢٤٥/٥٩ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن بلالا كان يؤذن بليل ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كلوا واشربوا حتى يؤذن ابن أم مكتوم ، فإنه لا يؤذن حتى يطلع الفجر • قال القاسم : ولم يكن بين أذانهما إلا أن يرقى ذا وينزل ذا ح ـ ٣/٣٥٠ ، ح ـ ٢/١٠ عن ابن عمر ، وفي آخره : كان رجلا أعمى لا ينادي حتى يقال = له = : أصبحتَ ، أصبحتَ ح ـ ٢/١٠ ، م ـ ٥/٦٨ عن ابن عمر •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بیلال بەشەو بانگی ئەدا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تا ئیبنوئوممی مەکتووم بانگ ئەدا بخۆنو بخۆنەوە ، چونکی ئەو تا فەجر طولووع نەکا بانگ نادا [ئەو پیاوێکی ئەعما بوو تا نەیانوتایە بەیانی بوو ، بەیانیبو ، بانگی نەئەدا ، = دەگێرنەوە بەو کوێرییەی خۆی کاتی بەیانو بانگی بەیانیی لێ تێک

نەچوەو لە چاوساغ باشتر کاتەکەی زانیوە = [قاسم ئەفەرموێ : بەینیان ئەوەندە بوو ئیبنوئوممی مەکتووم سەرەکەوتو بیلال ئەهاتەخوارێ • قسەی قاسم مورسەلە چونکی لەو وەختەدا نەبوە •

٣٢٤٦/٦٠ - عن سهل بن سعد - رضي الله تعالى عنه - قال : كنت أتسحر في أهلي ، ثم تكون سرعتي أن أدرك السجود مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ح - ٣٥٠/٣ •

تەرجەمە :

سەهلی بنی سەعدی ساعیدیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە ماڵەوە پارشێوم ئەکرد عەجەلەم ئەکرد کە بگەم بە نوێژا لەگەڵ پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - •

٣٢٤٧/٦١ - عن أنس عن زيد بن ثابت - رضي الله تعالى عنهما - قال : تسحرنا مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ثم قام إلى الصلاة • قال [أنس] قلت [لزيد] : كم كان بين الأذان والسحور ؟ قال : قدر خمسين آية ح - ٣٥١/٣ ، ح - ٣٠٣/٢ بالمعنى وفرق لفظي •

تەرجەمە :

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : زەیدی بنی ثابیت - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - پارشێومانکردو تەشریفی هەڵسا بۆ نوێژ • ئەنەس ئەفەرموێ : لە زەیدم پرسیی : بەینی پارشێوو بانگ چەند بوو ؟ فەرمووی : بە قەد ئەوە کە ئینسان پەنجا ئایەت بخوێنێ •

٣٢٤٨/٦٣ - عن ابن مسعود - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا يمنعن أحدكم أو أحداً منكم أذان

بلال من سحوره ؛ فإنه يؤذن أو ينادي بليل ليرجع قائمكم ولينبه [ويوقظ • م] نائمكم ، وليس أن يقول الفجر • أو [هكذا ، وهكذا ، وصوب يده ورفعها حتى يقول هكذا ، وفرج بين أصبعيه م ـ ٦٩/٥] الصبح ، وقال بأصابعه ورفعها إلى فوق ، وطأطأ إلى أسفل حتى يقول هكذا • وقال زهير بسبابتيه إحداهما فوق الأخرى ، ثم مدهما عن يمينه وشماله ح ـ ١٢/٢ ، م ـ ٦٩/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـصلی الله علیه وسلمـ فەرمووی : بانگی بیلال ئێوە لە خواردنی پارشێو مەنع نەکا ؛ چونکی ئەو شەو بانگ ئەدا بۆ خاتری ئەوە ئەوەی شەو لە نوێژا بێ بیگێڕێتەوە بۆ خەو ، یا بۆ پارشێو ، ئەوی نوستبێ هەڵسێ پارشێو بکاو خۆی بۆ نوێژ حازر بکا • فەجر ئەوە نیە کە وا بکا ، پەنجەی موبارەکی هەڵبڕی‌و هێنایەوە خوارێ [یەعنی لە شەرقی ئوفوقەوە درێژو بەرزبێتەوە بۆ ئاسمان وەکوو کلکی گورگ کە فەجری کاذیبە] فەجر ئەوەیە وا بکا • زوهەیری راویی لە تەصویری فیعلی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەردوو پەنجەی شەهادەتی نایە سەر یەك لە دواییا بۆ لای راست‌و لای چەپ پەنجەی هەردوو دەستی بڵاوکردەوە لەیەك هەر یەك بۆ لایێ [یەعنی فەجری صادق ئەوەیە بەسەر ئوفوقا لە شیمالەوە بۆ جەنووب پانبێتەوە] •

٣٢٤٩/٦٣ ـ سمرة بن جندب [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا يغرنكم من سَحوركم أذان بلال ولا بياض الأفق المستطيل هكذا حتى يستطير هكذا ، وحكاه حماد بيديه : قال يعني معترضا م ـ ٧٠/٥ •

(بەسە ، تێیانفکرە هەموو وەکوو یەکن)

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : بانـگی بیـلاڵ مەغروورتان نەکا بەوە لە پارشێوتان بکا ، ئەو سپیایەی کە بۆ ئاســـمان درێژبۆتەوە ، ئەویش مەنعتان لە پارشێو نەکا تا وا بە کەناری ئوفوقا بـاڵ پان ئەکاتەوە وەك بفرێ • حەمماد بە هەردوو دەستی حیکایەتی کرد پەلی بە لای راستو چەپا پانکردەوە ، یەعنی ئەو رووناکییەی بەســـەر ئوفوقـا راکشـــاوە • (بەسە) •

تـا فەجری صادق هەموو موفطیرێ دروسنە •
تەئخیری پارشـێو وەك پارشـێو سونتەتە •
تەعذیبی نەفس بە نییەتی عیبادەت دروست نیە پەکی عیبادەت ئەخا •
لە ئیبتیدای ئیسلاما رۆژوو قورس بوو لە پاشا تەخفیف کرا •

قال الله ـ تعالی ـ : (أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نســـائكم ؛ هن لباس لكم وأنتم لباس لهن ، علم الله أنكم كنتم تختانون أنفســـــكم فتاب عليكم وعفا عنكم ، فالآن باشـــــروهن وابتغوا ما كتب الله لكم ، وكلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأســـــود من الفجر ، ثم أتموا الصيام الى الليل ، ولا تباشروهن وأنتم عاكفون في المساجد ، تلك حدود الله فلا تقربوها ، كذلك يبين الله آياته للناس لعلهم يتقون)[1] •

تەرجەمە :

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : ئەو شەوەی کە لە سبەینێیدا بەرۆژوو ئەبن بۆتان دروستە لەگەڵ ژنەکانتانا دروست ببن • ئەوان لیباسی ئێوەنو

---

(١) البقـرة /١٨٧ •

ئێوە لیباسی ئەوانن [یەعنی بە واسیطەی یەکترییەوە خۆتان لە گوناە سەتر ئەکەن] خوا عیلمی هەیە کە ئێوە لەگەڵ نەفسی خۆتانا خەیانەت ئەکەن [یەعنی کە لە شەوا بۆتان دروست نەبوەو کەچی لەگەڵیانا دروست بوون] خوا لەوەتان تەوبەی لێ قەبووڵ کردنو لەو گوناهەتان بورد ، ئیتر لەگەڵیانا بنوون ، طەڵەبی ئەوە بکەن کە بۆتان نووسراوە ، وەك وەلەدی صالحو ئەوی خوا بۆی موباح کردوون • بخۆنو بخۆنەوە تا خەتی سپیی فەجرتان لە خەتی رەشی شەو بۆ لێك جویێ ئەبێتەوە ، لە دوای ئەوە تا شەو رۆژوەکانتان تەواو بکەن • لە وەختێکا کە ئیعتیکافتان گرتبێ لە مزگەوتا لەگەڵ ژنەکانتان مەنوون • ئەم ئەحکامی رۆژوە کە بۆتان بەیان کرا سنووری خوایە نزیکی مەبنەوە [نەکو بیشکێنن] بەم نەوعە کە بۆتان بەیان کرا خوا ئایاتی ئەحکامی بۆ خەڵق بەیان ئەکا تا [حەلاڵو حەرامو واجبو فەرز لێك بناسنو] خۆیان [لە موخالەفەی ئەمرو نەهی خوا] بپارێزن •

٦٤/٣٢٥٠ ـ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان أصحاب محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا كان الرجل صائماً فحضر الإفطار فنام قبل أن يفطر لم يأكل ليلته ولا يومه حتى يمسي ، وإن قيس بن صِرمة الأنصاري كان صائماً ، فلما حضر الإفطار أتى امرأته فقال لها : أعندك طعام ؟ قالت : لا ، ولكن أنْطَلِقُ فأطلب لك • وكان يومه يعمل ، فغلبته عيناه فجاءته امرأته ، فلما رأته قالت : خيبة لك ، فلما انتصف النهار غشي عليه • فذكر ذلك للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فنزلت هذه الآية : (أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم •••) ففرحوا بها فرحاً شديداً ، ونزلت : (وكلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود) • ح ـ ٣/٣٤٣ ، د ، ت •

تەرجەمە :

ئەصحابی پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم - کە ئینسان بەڕۆژوو بوایە کە وەختی ئیفطار حازر بوو لە پێش ئەمەدا شـــتێکی بخواردایەو بنوستایە ئەو شەوەو رۆژی دوایی هیچی نەئەخوارد قەیسی کوڕی صیرمەی ئەنصاریی بەڕۆژوو بوو کە وەختی ئیفطار هات چوە لای ژنەکەی پێی‌وت : هیچ طەعامت لایە ؟ وتی : نەء ئەمما ئەچم شتێکت بۆ پەیدا ئەکەم • ئەویش بەڕۆژا فرمانی ئەکرد ، چاوی غەڵەبەی لێ‌کرد ، کە ژنەکەی هاتەوەو دی ، وتی : مەحروومی بۆ تۆ بێ [خەبەری کردەوەو حەزی نەکرد کە بێ‌ئەمریی خوا بکا ، نەیخوارد • مورســـەلی (ســـدي) بـە بەڕۆژوویی کـەوتـە سبەینێ • أحمد] کە نیوەڕۆ بوو لەسەر خۆی چوو عەرزی پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم -کرا ، ئەم ئایەتە نازڵ بوو : کە حەڵاڵە بۆتان شـەوی رۆژوو لەگەڵ ژنـا بنوون • ئەصـحاب بـە نوزوولی ئـەم ئایەتە زۆر پێی دڵخۆش بوون • ئەوەیش نازڵ بوو کە بخۆن‌و بخۆنەوە تا خەتی سپیی لـە خەتی رەش جوێ‌ئەبێتەوە •

٣٢٥١/٦٥ - براء - رضي الله تعالى عنه - لما نزل صوم رمضان كانوا لا يقربون النساء رمضان كله ، وكان رجال يخونون أنفسهم [منهم عمر بن الخطاب ، وكعب بن مالك ، وقيس بن صـــرمة - رضي الله تعالى عنهم -] فأنزل الله - تعالى - : (علم الله أنكم كنتم تختانون أنفســـكم فتاب عليكم وعفا عنكم) خ - ٢٤/٧ •

تەرجەمە :

بەراء - رضي الله تعـالى عنه - ئەفەرموێ : کـــە رەمەزان نـازڵ بوو ئەصحابی کیرام هەموو رەمەزان نزیکی ژن نەئەکەوتن بەعزێ پیاو [وەك حەزرەتی عومەرو ، کەعبی کوڕی مالیكو ، قەیسی کوڕی صیرمە - رضي

الله تعالى عنهم ـ] خەیانەتیان لەگەڵ نەفسی خۆیان کرد ، ئـەم ئایەتە نـازڵ بوو ، ئەفەرموێ : خوا ئەزانێ کە خەیانەتتان لەگەڵ نەفسی خۆتـانکرد ، تەوبەی لێ قەبووڵکردنو عەفوی گوناهی کردن ،

٦٦/٣٢٥٢ ـ عن عدي بن حاتم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما نزلت : (حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود) عمدت إلى عقال أسود وإلى عقال أبيض فجعلتهما تحت وسادتي ، فجعلت أنظر في الليل فلا يستبين لي ، فغدوت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكرت له ذلك ، فقال : إنما ذلك سواد الليل وبياض النهار ح ـ ٣/٣٤٩ ، م ـ ٥/٦٤ ، د ، ت

٦٧/٣٢٥٣ ـ عن الشعبي عنه قال : أخذ عدي عقـالا أبيض وعقـالا أسود ، حتى كان بعض الليل نظر فلم يستبينا ، فلما أصبح قال : يا رســول الله جعلت تحت وسادتي [عقالين] قال : إن وسادك إذاً لعريض أن كان الخيط الأبيض والأسود تحت وسادتك ح ـ ٧/٢٥ ،

٦٨/٣٢٥٤ ـ وعنه قلت : يا رسول الله ما الخيط الأبيض من الخيط الأسود ؟ أهما الخيطان ؟ قال : إنك لعريض القفا إن أبصرت الخيطين ، ثم قال : لا بل هو سواد الليل وبياض النهار ح ـ ٧/٢٦ ،

تەرجەمە :

عەدی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە ئایەتی (حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأســـود) نـازڵ بوو ئەشـــكێڵێكی رەشو ئەشكێڵێكی سپیم خستە ژێر سەرینەكەمەوە كە شەو ئەهات تەماشام ئەكرد تـا بزانم لێكیان جوێ ئەكەمەوە یـان نـا ؟ بۆم مەعلووم نـەئـەبوو كامی رەشەكەیەو كامی سپیەكەیە ، بەیانی چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزمكرد ، فەرمووی : پشـــتملت پانە كە ئەو خەیطە

رەشەو ئەو خەیطە سپیە ئەنێتە ژێر سەرینەکەتەوە ! مەقصوود لە خەیطی ئەسوەدو ئەبیەض بەنی رەش و سپیی نیە سپێتی رۆژو رەشێتی شەوە •

٣٢٥٥/٦٩ ـ عن ســـهل بن ســـعد [رضي الله تعالى عنه] قال : وأنزلت : (وكلوا واشـــربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود) ولم ينزل (من الفجر) وكان رجال إذا أرادوا الصوم ربط أحدهم في رجليه الخيط الأبيض والخيط الأسود ، ولا يزال يـأكـل حتى يتبين له رؤيتهما • فأنـزل الله بعده (من الفجر) فعلموا أنما يعني الليـل = من النهار ح - ٢٦/٧ ، ح - ٣٤٩/٣ ، ن •

تەرجەمە :

سەهلی ساعیدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە ئەو ئایـەتـە نازڵ بوو کە ئەفەرموێ : تا خەیاطەی سپی و رەشتان بۆ لێك جوێ ئەبێتەوە بخۆن و بخۆنەوە ئێشـــتا (من الفجر) نازڵ نەبووبوو بەعزێ لـە پیـاوان خەیاطەیێکی سپی و خەیاطەیێکی رەشی بە هەردوو پێیەوە ئەبەست ، هـەر ئەیخوارد تا بۆی لێك جوێ ئەکرایەوە ! کە ئەو ئایەتە نازڵ بوو زانییان کە موراد سپێتی و رەشی شەوو رۆژە •

زوو ئیفطارکردنەوەو عەلامەتی شەوو رۆژ :

٣٢٥٦/٧٠ ـ عن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا أقبل الليل من ههنا وأدبر النهار من ههنا = وغربت الشمس = فقد أفطر الصــــائم ح - ٣٧٧/٣ ، م - ٧٤/٥ ، د ، ت ، ن •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە شـــەو لەوێوە [لە مەشریقەوە] هات و ، رۆژ لەوێوە [لە مەغریبەوە] پشـــتی هەڵکرد = و رۆژ ئاوا بوو = رۆژووەوان رۆژووەکەی بشکێنێ •

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ زوو رۆژووی شكانوەو زوویش نوێژی شێوانی كردوە • عايشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای كردوە • ئەبوموسای ئەشعەریی ئیفطاریش‌و نوێژیشی دواخستوه م ـ ٥/٧٣ •

٧١/٣٢٥٧ ـ عن سهل ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ قال : لا يزال الناس بخير ما عجلوا الفطر ح ـ ٣/٣٧٩ ، م ـ ٥/٧٣ ، ت ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئینسان قەت لە خێر لانادا مادام زوو ئیفطار بكاتەوە •

٧٢/٣٢٥٨ ـ عن عبدالله بن أبي أوفى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في سفر [في شهر رمضان ، في غزوة الفتح] وهو صائم ، فلما غربت الشمس قال لبعض القوم : يا فلان [هو بلال] قم فاجدح لنا [أي حرك السويق بالماء أو باللبن] فقال : يا رسول الله [الشمس • ح] : لو أمسيت ؟ قال : انزل فاجدح لنا • قال : يا رسول الله [الشمس•ح أخرى] فلو أمسيت ؟ قال : انزل فاجدح لنا • قال : إن عليك نهارا • قال : انزل فاجدح لنا • فنزل فجدح لهم • فشرب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم قال : إذا رأيتم الليل قد أقبل من ههنا فقد أفطر الصائم ح ـ ٣/٣٧٨ ، ح ـ ٣/٣٦٩ وفيه : الشمس بدل (لو أمسيت) وفيه : ثم رمى بيده ههنا ثم قال ••• إلخ • م ـ ٥/٧٥ وفيه : قد أقبل ههنا وأشار بيده نحو المشرق ، د ، ن •

---

(١) البقرة /١٨٧ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوئەوفا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لـە سەفەرێکا [لـە سەفەری فەتحا ، لە مانگی رەمەزانا] لـە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بەڕۆژوو بوو کـە رۆژ ئاوا بوو بـە بەعزێ لە قەومەکەی فەرموو [کـە بیـلال بوو] : ئەی فلان هەڵسـه [لە ریوایەتەکەی ترا : دابەزە] قاوتەکەمان بۆ تـەڕ بکە • عەرزی‌کـرد : (یا رسول الله) بـا رۆژ ئاوا بێ • سـێ دەفعـەی پێ‌فەرموو وای جواب دایەوە ، دەفعەی چوارەم دابەزیو قاوتەکەی تەڕکردو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خواردیەوە ، لە پاشا فەرمووی : کە چاوتان بە شـەو کـەوت لەوێوە هات ، ئیشارەتی مەشریقی کـرد ، ئـەو وەختە رۆژووەوان ئیفطار ئەکاتەوە •

بیلال وا تێ‌نەگەیبوە کە رۆژ ئاوا بوە •

٣٢٥٩/٧٣ ـ عن أســماء بنت أبي بكر الصـديق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالت : أفطرنا على عهد النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ يـوم غيم ، ثم طلعت الشمس • قيل لهشام : فأمروا بالقضاء ؟ قال : بدٌ من قضاء ؟ وقال مَعْمَر : سمعت هشاماً : لا أدري أقضوا أم لا ؟ ح-٣/٣٧٩ ، د ، جه

تەرجەمە :

ئەسمای کچی ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعـالى علیـه وسلم ـ ئیفطارمان‌کردەوە لـە رۆژێکی هەورا ، لە پاشا رۆژ دەرکەوت • بـە هیشامی کوڕی عوروەیـان وت : بە قەزایان‌گێڕایەوە ؟ فەرمووی : ئەی چارە هەیە لـە بەقەزاگێڕانەوە = بەولاوە = ؟ مەعمەر ئەڵێ : لە هیشـــامم بیســـت ئەیوت : نازانم بەقەزایان‌گێڕایەوە یان نا ؟

[لە موجاهیدو عەطاو عوروە ریوایەتکراوە کە قەزا لازم نابێ وەك لە فکری بچێو شتێك بخوا • لە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ هەردوو لای ریوایەتکراوە] •

موجتەهید کە لە ئیجتیهادا بەخەطا بچێ لەوەدا گوناهبار نابێ •

چی رۆژوو ئەشکێنێو چی نایشکێنێ ؟

ئاثارو موعەللەقات :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ بەرۆژوو بوو جلێکی تەڕکرد دای بەسەر خۆیا • شەعبی بەرۆژوو بوو چوە حەمام •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله عنهما ـ ئەفەرموێ : خوێی چێشتچێشتن زەرەری نیە [ئەگەر قووتی نەدا] حەسەنی بەصریی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ئاو لە دەموەردان ، خۆفێنككردنەوە زەرەری نیە •

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئابزەنێکم هەیە [لەگەن ، سوێنە ، مەلکانە ، ئەوی ژن ئاوی ئەکاتە ناوو ئەچێتە ناوی • لە ئەستەموولٚ بانیۆی پێ ئەڵێن] کە بەرۆژوو ئەبم ئەچمە ناوی •

لە پێغەمەرەوە ریوایەتکراوە ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ کە سیواکی کردوە • ئەبوداود • ئەمما نەوەویی ئەفەرموێ : عاصمی کوڕی عوبەیدیللا ضەعیفە • ترمذیی ئەفەرموێ : حەسەنە •

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : بەشەو سەری داهێنێو رۆنی لێبدا بەرۆژا پاكو تەمیز بێ •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : بەیانیانو ئێواران سیواك بکا [تفی قووت نەداتەوە] عەطا ئەفەرموێ : ئەگەر تفی

فووتدایەوە ناڵێم کە ڕۆژووەکەی ئەشکێ [ئەگەر تفەکەی پاك بێو هیچی تری پێوە نەبێ] •

ئیبنوسیرین ئەفەرموێ : بـە سیواکی تەڕ سیواك بکا زەرەری نیە • پێیانوت : سیواك تامی هەیـە ؟ فەرمووی : ئاویش تامی هەیەو تـۆ لـە دەمتی وەرئەدەی •

ئەنەسو حەسەنو ئیبراهیمی نەخەعیی [رضي الله عنه ورحمهما الله] ئەفەرموون : چاوڕشتن زەرەری نیە بۆ ڕۆژووەوان •

عەطا ئەفەرموێ : کـە ئاوی لـە لـووت وەرداو بێئیختیار پەڕییـە گەرووی زەرەری نیە •

حەسەنی [بەصری – رحمه الله –] ئەفەرموێ : مێش چوە گەروویەوە هیچی لەسەر نیە •

حەسەنو موجاهید [رحمهما الله تعالى] ئەفەرموون : ئەگەر لە فکری چوو جیماعی کرد هیچی لەسەر نیە •

عەطاو قەتادە [رحمهما الله تعالى] ئەفەرموون : تف قووت بداتەوە • من ح – ٣٥٦/٣ إلى ٣٥٩ •

٣٢٦٠/٧٤ – عن أبي هريرة – رضي الله تعالى عنه – يرفعه : من أفطر يوماً من رمضان من غير عذر ولا مرض لم يقضه صيام الدهر ، وإن صامه [حق الصيام] ح – ٣٦١/٣ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعـالى عنــه – بـە مەرفووعیی ئەفەرموێ : کەسێ بێ عوزرو نەخۆشی ڕۆژێ لە ڕەمەزان بخـوا هەموو عومری خۆی بەڕۆژوو بێ بۆی بەقەزا ناگێڕێتەوە [یەعنی ئـەو ثەوابە کاملەی نابێ •

وە ئیللا دیارە کە رۆژەکەی بەسەرەوە نامێنێ • ئەمە زەجرە لە رۆژووخواردن] ، (وصله أصحاب السنن الأربعة) •

ئیبنومەسعوودیش رەئیی وایە ، سەعیدی کوڕی موسەییب ، شەعبی ، ئیبنوجوبەیر ، قەتادە ، حەمماد ، ئیبراهیمی نەخەعیی •• ئەفەرموون : تەنها رۆژێکی لە باتی بگرێتەوە [یەعنی ئەگەر بە جیماع نەیشکانبێ] •

٣٢٦١/٧٥ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : إذا نسي فأكل وشرب فليتم صومه ، فإنما أطعمه الله وسقاه ح - ٣٥٨/٣ ، م - ١٤٦/٥ ، د ، ت ، جه ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئینسان لە فکری چوو خواردی‌و خواردیەوە رۆژوەکەی تەواو بکا ، ئەوە خوا - عز وجل - پێی‌خواردوەو پێی‌خواردوەتەوە •

[لە ئەبوهورەیرە - رضي لله تعالى عنه - وەوە بە طەریقێکی تر ریوایەت کراوە کە ئەو کەسە نە قەزای لە سەرە نە کەفارەتی لەسەرە] •

٣٢٦٢/٧٦ - (معلق) عن عامر بن ربيعة قال : رأيت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يستاك وهو صائم ما لا أحصي أو أعد [وصله أبو داود والترمذي] ح - ٣٥٩/٣ •

= عامیری کوڕی رەبیعە ئەڵێ : = پێغەمەرم دی - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە بەڕۆژوو بوو چەند جار سیواکی کرد ، ئەوەندە زۆر بوو ناتوانم حسابی بکەم •

٣٢٦٣/٧٧ - (معلق) وقال أبو هريرة [وصله النسائي] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لولا أن أشق على أمتي لأمرتهم بالســواك عند كل وضوء • ويروى نحوه عن جابر [رضي الله تعالى عنه - وصله أبو نعيم] وزيد بن خالد [وصله أحمد وأصحاب السنن بلفظ عند كل صلاة] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ولم يخص الصائم من غيره ح - ٣٥٩/٣ •

٣٢٦٤/٧٨ - وقالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : السواك مَطهرة للفم ، مرضاة للرب ح - ٣٥٩/٣ وصله أحمد والنسائي وابنا خزيمه وحبان - رحمهم الله تعالى - •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ، جابیر ، زەیدی کوڕی خالید - رضي الله تعالى عنهم - لە پێغەمەرەوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - ریوایەت ئەکەن کە فەرموویەتی: ئەگەر بە زەحمەتم نەزانیایە لەســەر ئوممەتم ئەمرم پێئەکردن لـە کوللی دەزنوێژێکا • لە ریوایەتەکەی ترا : لە وەختی کوللی نوێژێکا سیواك بکەن [یەعنی بە ئەمری وجووبی ، گینا بە ئەمری نەدبیی ئەمری پێفەرموە] •

بوخاریی ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - لـەم فەرموودەیا فەرقی لە بەینی رۆژووەوانو غەیری ئەوا نەکردوە [یەعنی لـە عموومی ئەم حەدیثەوە دەرەکەوێ کە بۆ ئینسانی بەڕۆژوویش ســیواك سونەتە] •

حەزرەتی عایشــە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : سیواککردن دەمپاککەرەوەیـەو خوایش لە ئینسان رازیی ئەکا •

بە جونوبی ئینسان رۆژی لێبێتەوە زەرەر بە رۆژوو ناگەیێنێ :

٧٩/٦٢٦٥ ـ عن عائشة وأم سلمة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ زوجي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنهما قالتا : إن كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليصبح جنباً من جماع [من] غير احتلام في رمضان ثم يصوم م ـ ٥/٩٠ ، ح ـ ٣/٣٥٧ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ •

تەرجەمە :

عایشەو ئوموسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموون : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رەمەزانا بە جونوبیی ـ جونوبی جیماع نەك ئیحتیلام ـ رۆژی لێئەبۆوە رۆژوەکەی ئەگرت [یەعنی خەلەلی پێ نەئەگەیی] •

٨٠/٣٢٦٦ ـ أبو بكر بن عبدالرحمن قال : سمعت أبا هريرة يقص يقول في قصصه : من أدركه الفجر جنباً فلا يصم • قال : فذكرت ذلك لعبدالرحمن بن الحرث لأبيه فأنكر ذلك ، فانطلق عبدالرحمن وانطلقت معه حتى دخلنا على عائشة [أولا] وأم سلمة [بعدها] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فسألهما عبدالرحمن عن ذلك قال : فكلتاهما قالت : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصبح جنبا من غير حلم ، ثم [يغتسل و • ح] يصوم • قال : فانطلقنا حتى دخلنا على مروان فذكر ذلك له عبدالرحمن • فقال مروان : عزمت عليك إلا ما ذهبت إلى أبي هريرة فرددت عليه ما يقول [ومروان يومئذ على المدينة • فقال أبو بكر : فكره ذلك عبدالرحمن • ثم قدّر لنا أن نجتمع بذي الحليفة ، وكانت لأبي هريرة هنالك أرض ، فقال عبدالرحمن لأبي هريرة : إني ذاكرٌ لك أمراً ولولا مروان أقسم عليّ فيه لم أذكره لك • فذكر قول عائشة وأم سلمة ح ـ ٣/٣٥٣] قال : فجئنا

آبا هريرة ، وأبو بكر حاضر ذلك كله ، قال : فذكر له عبدالرحمن • فقـال أبو هريرة : أهما قالتاه لك ؟ قال : نعم • قال : هما أعلم • ثم رد أبو هريرة ما كان يقول في ذلك إلى الفضل بن عباس [رضي الله تعالى عنهم] فقال أبو هريرة : سمعت ذلك من الفضل ولم أسمعه من النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : فرجع أبو هريرة عما كان يقول في ذلك [قال ابن جريج] قلت لعبدالملك [الراوي عن أبيه أبي بكر] : أقالتا في رمضان ؟ قال : كذلك كان يصبح جنبا من غير حلم ثم يصوم م – ٨٦/٥ ، واللفظ له ح – ٣٥٣/٣ بفرق لا يضر •

تەرجەمە :

ئەبوبەكری كوڕی عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – قسەی ئەكرد لە قسەكانیا ئەیفەرموو : هەركەسێ بە جونوبی طولووعی فەجری لێ ببێ بەڕۆژوو نەبێ • چووم ئەوەم بە عەبدوڕەحمانی بـاوكم وت • عەبـدوڕەحمان ئینـكاری ئەوەی كرد ، لێیدا رۆییو منیش لەگەڵی چووم ، لە پێشـا بۆ لای عایشەو لـە دواییا بۆ لای ئومموسەلەمە – رضي الله تعالى عنهما – عەبدوڕەحمان ئەوەی لێپرسـین ، هەردوكیـان فەرموویان : پێغەمەر – صلى الله تعـالى عليـه وسلم – بە جونوبیی رۆژی لێئەبۆوەو بێ ئیحتیلام [یەعنی بە جیماع] غوسڵی ئەكردو بەڕۆژوو ئەبوو • لەدوای ئەوە چووین بۆ لای مەروان•باوكم ئەو قسەی عایشەو ئوممو سەلەمە – رضي الله عنهما – ی بە مەروان وت ، مەروان پێی وت : بە خوات سوێند ئەدەم ئەبێ بچیتە لای ئەبوهورەیرە ئەوی كە ئەیڵێ رەددی‌كەرەوە بەسەریا [مەروان لەو رۆژانەدا موسەللەط بوو بەســــەر مەدینـەدا • ئەبوبەكر ئەفەرموێ : باوكم ئـەو تەكلیفی مەروانـەی كەرهان ، لـە پاشا وامان بۆ موقەددەر بوو ، كـە لە (ذو الحليفة)دا بـە خزمەت ئەبوهورەیرە گەیین ،

باوکم عەرزیکرد : شتێکت عەرز ئەکەم ئەگەر مەروان سوێندی نەدامایە عەرزم نەئەکردی • قسەکەی عایشەو ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنهما ـی عەرزکرد • = ئەبوهورەیرە = فەرمووی : ئەوەم لە فەضلەوە بیستوە لە پێغەمەرم نەبیستوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دواییا ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەو قسەیەی روجووع بۆوە] •

٣٢٦٧/٨١ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أن رجلا جاء الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستفتيه وهي تسمع من وراء = الباب = فقال : يا رسول الله تدركني الصلاة وأنا جنب فأصوم ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : وأنا تدركني الصلاة وأنا جنب فأصوم • فقال : لستَ مثلَنا يا رسول الله قد غفر الله لك ما تقدم من ذنبك وما تأخر • فقال : والله = إني = لأرجو أن أكون أخشاكم لله وأعلمكم بما أتّقي م ـ ٥/٩١ •

تەرجەمە :

پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیستیفتای لێ ئەکرد عایشەیش ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە پشتی = دەرگاوە = ئەیبیست • عەرزیکرد : (يا رسول الله) نوێژم بەسەرا یێو [یەعنی نوێژی سبەینێ] منیش جونوبم بەڕۆژوو ئەبم ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : منیش نوێژم بەسەرا یێو جونوبمو بەڕۆژوویش ئەبم • عەرزیکرد : (يا رسول الله) تۆ وەك ئێمە نیت خوا لە هەموو گوناهی پێشوو پاشووت خۆش بوە [یەعنی لەمەوپێش لە گوناە حیفظی کردوویتو لەمەولایش حیفظت ئەکا] فەرمووی : وەڵلاهی ئومێدم وایە کە لە هەمووتان زیاتر لە خوا بترسم ، لە هەموویشتان عالمترم بەوەی کە ئەبێ خۆمی لێ بپارێزم •

ماچو دەستبازیو یاریکردنی ئینسانی بەرۆژوو لەگەڵ ژنی خۆی دروستە :

٣٢٦٨/٨٢ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها ـ قالت] : أن كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليقبِّلُ بعض أزواجه وهو صائم ثم ضحكت [وفي أخرى : كأن يقبلها وهو صائم • وفي أخرى : يقبل في رمضان] وكان أملككم لإربه ح ـ ٣/٣٥٤ ، ٣٥٥ • م ـ ٥/٨٤ ، ٨٥ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رەمەزانا بەعزێ لە ژنەکانی ماچئەکردو بەرۆژوویش بوو • لە دوایيا پێکەنی [يەعنی منی ماچئەکرد] لە ریوایەتەکەی ترا تەصریحی پێکردوە فەرمووی : بەرۆژوو بوو ماچیئەکردم • ئەمما ئەو لە ئێوە زیاد قودرەتی بەسەر نەفسی خۆیا ئەشکا •

٣٢٦٩/٨٣ ـ عن عمر بن أبي سلمة [ربيب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] أنه سأل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أيُقَبِّل الصائم ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : سل هذه ، لأم سلمة [رضي الله تعالى عنها] فأخبرته أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصنع ذلك • فقال : يا رسول الله قد غفر الله لك ما تقدم من ذنبك وما تأخر • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أما والله إني لأتقاكم لله وأخشاكم له م ـ ٥/٨٦ •

تەرجەمە :

عومەری کوڕی ئەبوسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە پێغەمەری پرسیی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دروستە ئینسانی بەرۆژوو ژن ماچ بکا ؟ فەرمووی : لەمە بپرسە ، ئیشارەتی ئوممو سەلەمەی کرد ـ رضي الله

تعالى عنها ـ خەبەری دایێ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیکا • عەرزیکرد : (يا رسـول الله) تۆ خوا لە گوناهی بەرودواوەت حیفظی کردووی • فەرمووی : وەڵلاهی بزانە کە لە هەمووتان تەقواو ترسـم لـە خوا زیاترە •

٣٢٧٠/٨٤ ـ عن زينب ابنة أم سلمة عن أمها ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالت : بينما أنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في الخميلة إذ حضت فانسللت فأخذت ثياب حيضتي • فقال : ما لكِ أنفَستِ ؟ قلت : نعم • فدخلت معه في الخميلة ، وكانت هي ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يغتسلان من إناء واحد ، وكان يقبلها وهو صائم[1] ح ـ ٣/٣٥٥ ، م ـ ٢/٣٦٢ ، ح ـ ١/٣٣٧ بدون التقبيل وقد مر في الحيض •

حەجامەت بۆ ڕۆژووەوان لەگەم قووەتی نەترسی دروستە بۆ ڕۆژوو زەرەری نیە :

٣٢٧١/٨٥ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ احتجم وهو محرم ، واحتجم وهو صائم ح ـ ٣/٣٦٨

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لـە ئیحراما بوەو حەجـامـەتی گرتوە ، بەڕۆژوو بوەو گرتوویەتی •

---

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی ئەم حەدیثەی نەنووسیوە ، وەك ئیشـارەی بۆکرد ، لە بەر ئەوەیە کە لە باسی حەیزدا نووسراوە هەرچەند لە نێوان ئـەم ریوایـەتـەو ریوایەتەکەی ئەوێدا کـەمێك جیـاوازیی هەیـە . بڕوانە ل : ٢٩٥ی بەرگی پێنجەم .

ثابیتی بەنانی ئەفەرموێ : لە ئەنەس - رضي الله تعالی عنه ـم پرسیی : حەجامەتتان ئەکەرهان بۆ پیاوی بەڕۆژوو ؟ فەرمووی : خەیر ، مەگەر لەبەر زەعیفیی • ح - ٣/٣٦٨ •

ئەبوهورەیرە - رضي الله عنـه - ئەفەرموێ : ئینسان ئیستیفراغی[1] کرد رۆژوەکەی ناشکێ ؛ چونکی رۆژوو بە شت خستنە ناوەوە ئەشکێ بە شت لێدەرهێنان ناشکێ • ئیفطاریشی لێ ریوایەت کراوە ئەمما ئەوەڵەکەی صەحیحترە •

ئیبنوعەبـاس - رضي الله تعـالی عنهما - ئەفەرموێ : بـەڕۆژووبوون لەشتچوونەژوورەوەیە لە هاتنەدەرەوە نیە • ئیبنوعومەر - رضي الله تعالی عنهما - حەجامەتی ئەگرتو بەڕۆژوویش ئەبوو ، لە دواییا تەرکی کرد بـە شەو ئەیگرت •

حەسەنی بەصریی - رحمه الله تعالی - لە زۆر کەسـەوە بە مەرفووعیی ریوایەت ئەکـا کـە حەجامەتگریشو حەجامـەتلێگیراویش رۆژوویـان ئەشکێ • وصله النسائي ح - ٣/٣٦٧ •

ئەم حەدیثە ئەگەر زەعیف بێ ئیستیدلالی پێ ناکرێ ، ئەگەر صەحیح بێ جوابی دراوەتەوە بەوە کە مەعنای وایە کەسێ حەجامەت بگرێ ئەمین نیە لەوەی کە خوێن لە کەڵەشاخەکەوە بچێتە گەروویەوە • ئەوی حەجامەتی لێ ئەگیرێ ئیحتیمالی هەیە پێی زەعیف بێو مەجبوور بێ کە رۆژوەکەی بشکێنێ • یەعنی مەعنای (أفطر) ئەوەیە کـە هەردوکیان خۆی ئەخاتە[1]

---

(١) (إستفراغ - ئیستیفراع) رشانەوە •

(١) راستوایە بفەرموێ : « خۆیان ئەخەنە مەعرەضی ئەوەوە کـــە ئیفطار بکەنەوە » •

مەعرەضی ئەوەوە کە ئیفطار بکاتەوە ، مەعنای وا نیە کە رۆژوەکەیان ئەشکێ • ئەم جوابە زۆر زۆر زەعیفە ، حەدیثەکەیش موعاریضە لەگەڵ حەدیثی ئیبنوعەباسا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەڕۆژوو بوەو حەجامەتی گرتوە •

رۆژووشکان بەحەجامەت تەنها مەذهەبی ئیمامی ئەحمەدە ، لەبەر ئەم حەدیثە • لای ئەئیمەی ثەلاثە حەجامەت رۆژوو ناشکێنێ • لەبەر حەدیثەکەی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەم حەدیثە موضطەریبە ئیختیلاف لەسەر عەطاو یونس هەیە کە هەر کەسە بە نەوعێکیان لێ ریوایەت ئەکا •

رۆژووی نەذر تەصادوفی رۆژی جەژن بکا :

٣٢٧٢/٨٦ ـ زياد بن جبير قال : كنت مع ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] فسأله رجل فقال : نذرت أن أصوم كل يوم ثلاثاء أو أربعاء ما عشت فوافقت هذا اليوم يوم النحر [يوم أضحى أو فطر • م] فقال : أمر الله بوفاء النذر ونهينا أن نصوم يوم النحر ، فأعاد عليه • فقال مثله لا يزيد عليه ح ـ ٩/٣٩٤ ، م ـ ٥/١٢٣ بدون فأعاد •

تەرجەمە :

زیادی کوڕی جوبەیر ئەفەرموێ : لە خزمەت ئیبنوعومەرا بووم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پیاوێ لێی‌پرسیی : لەسەر خۆمم نەذرکردوە کە هەموو سێشەمەیێ ، یا وتی هەموو چوار شەمەیێ بەڕۆژوو بم = لەو رۆژەدا رێکەوتی رۆژی جەژنی قوربان یا رۆژی جەژنی رەمەزانم کرد ؟ = فەرمووی : خوا ئەمری کردوە بە بەجێهێنانی نەذر ، نەهی‌کردوە لە رۆژووی ئەم رۆژە • دووبارە لێی‌پرسیەوە هەر وای جوابدایەوە لێی زیاد نەکرد •

له ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : ئیقتیدای باشت بۆ هەیـە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نە له قوربانا نه له جەژنی رەمەزانا بەڕۆژوو نەئەبوو رەئیی رۆژوویشی نەبوو •

ئەمما دروست نیه نه بۆ نەذر نه بۆ غەیری نەذر ئینسان لەو رۆژانەدا بەڕۆژوو بێ ، ئیختیلاف له قەزادا هەیه ، لای ئیمامی ئەعظەم ئەگەر بیگرێ بەری نەذرەکەی ئەکەوێ •

له رۆژی رەمەزانا موجامەعەو کەفارەتی :

٣٢٧٣/٨٧ ـ أبو هريرة ـ رضـي الله تعـالى عنــه ـ قال : بينما نحن جلوس عند النبي ـ صلى الله تعـالى عليــه وسـلم ـ إذ جاءه رجـل فقـال : يا رسول الله هلكت • قال : ما لك ؟ قال : وقعت على امرأتي وأنا صـائم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل تجد رقبة تعتقها ؟ قال : لا • قال : فهل تستطيع أن تصوم شهرين متتابعين ؟ قال : لا • فقال : فهل تجد إطعام ستين مسكيناً ؟ قال : لا • قال : فمكث عنـد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فبينما نحن على ذلك أُتي النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ بعَرَق فيه تمر ، والعَرق المكتل [يسع خمسة عشر صاعا] قال : أين السائل ؟ فقال : أنا • قال : خذها فتصدق به • فقال الرجل : على أفقر مني يا رسول الله ؟! فوالله ما بين لابتيها يريد الحرّتين أهـل بيت أفقر من أهـل بيتي • فضـــحك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى بدت أنيابه ، ثم قال : أطعمه أهلك ح ـ ٣٦٣/٣ ، م ـ ٩١/٥ أخرجه البخاري في الأدب والنفقات ، والنذور ، والمحاربين د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە وەختێکا لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دانیشتبووین پیاوێکی هاتەخزمەت عەرزیکرد : (یا رسول الله) بەهیلاك چووم • فەرمووی : بۆچی ؟ عەرزیکرد : بەڕۆژوو بووم و لەگەڵ ژنەکەما دروست بووم • فەرمووی : عەبدێکت هەیە ئازادی بکەی ؟ عەرزیکرد : خەیر • فەرمووی : ئەتوانی دوو مانگ لەسەریەك لێکی نەبچڕیەوە بەڕۆژوو بی ؟ عەرزیکرد : خەیر • فەرمووی : هەتە ئیطعامی شەصت میسکین بدەی ؟ عەرزیکرد : خەیر • ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پیاوەکە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مایەوە ، کە ئێمە لەسەر ئەو حاڵە بووین زەنبیلێکیان خورما هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پانزە صاع خورمای تیا بوو • فەرمووی : سائیلەکە لە کوێیە ؟ عەرزیکرد : منم • فەرمووی : ئەو خورمایە وەرگرە بیدە بە صەدەقەدا • عەرزیکرد : بە لەخۆم فەقیرتری بدەم بە صەدەقە (یا رسول الله) ؟ وەڵڵاهی لە بەینی ئەم دوو شاخی مەدینەدا ئەهلی بەیتێ لە ئەهلی بەیتی من فەقیرتری تیا نیە ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی تا ددانی تەنیشتی دەمی سەعادەتی دەرکەوت • ئەمجا فەرمووی : دەرخواردی منالەکانتی بدە •

٣٢٧٤/٨٨ ـ حمزة بن عمرو الأسلمي سأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إني رجل أسرد الصوم أفأصوم في السفر ؟ فقال : صم إن شئت ، وأفطر إن شئت م ـ ١٠٦/٥ ، ح ـ ٣٧٠/٣ •

٨٩/٣٢٧٥ ـ ... ولفظه : قال للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : آأصوم في السفر ؟ وكان كثير الصيام ، فقال : إن شـئت فصم وإن شـئت فأفطر ح ـ ٣/٣٧٠ ، ن م ـ ٥/١٠٧ .

٩٠/٣٢٧٦ ـ وعنه قال : يا رسول الله أجد بي قوة على الصـيام في السفر ، فهل عليّ جناح ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هي رخصة من الله ، فمن أخذ بها فحسن ، ومن أحب أن يصوم فلا جنـاح عليـه م ـ ٥/١٠٧ .

[وروى أبو داود والحاكم من طريق محمد بن حمزة عن أبيه أنه قال : يا رسول الله إني صاحب ظهر أعالجه أسافر عليه وأكريه ، وإنه ربما صادفني هذا الشهر ، يعني رمضان ، وأنا أجد القوة ، وأجدني أن أصوم أهون عليّ من أن أؤخـره فيـكون دينـاً عليّ ، فقال : أي ذلك شـــئت يا حمزة ، قسـطلاني ـ ٣/٣٧٠] .

تەرجەمە :

چوار ریوایەت هەمووی یەك حادیثەیە .

حەمزەی کوڕی عەمری ئەسلەمیی عەرزی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرد : (يا رسول الله) من صاحێب ولاٌخم لە عەمەلیان یێنم ، سەفەریان پێوە ئەکەم ، ئەیاندەم بـە کرێ زۆر جار وا ئەبێ ئـەم مانـگی رەمەزانەم لە سەفەرا بە سەرا بێ ، قووەتم هەیە ئەوەیشم لـە لا ئەهوەنترە کە بەڕۆژوو بم لەوەی دوای بخەمو بەسەرمەوە بیێ بە قەرز . فەرمووی : کامیانت هەوەس یێنێ = ئەی حەمزە = یەعنی وا بکە (أبو داود) .

ریوایەتەکەی موسلیم عەرزی‌کرد : (يا رسول الله) لە سەفەرا ئەتوانم رۆژوو بگرم گوناهم ئەگاتێ ؟ فەرمووی : روخصـــەتێکە خوا عەطای

فەرموە ، هەرکەسێ بەو روخصەتە عەمەل بکا جوانە ، ئەوی هەر حەز بکا بیگرێ گوناهی نیە •

لە بوخاریشا عەرزیکرد : (یا رسول الله) لە سەفەرا بەڕۆژوو بیم ؟ فەرمووی : حەزەکەی پێبە ، حەزەکەی بیخۆ •

٣٢٧٧/٩١ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا نغزو مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في رمضان فمنا الصائم ومنا المفطر [فلم يعب ، عن أنس ح ـ ٣٧٢/٣ ، م ـ ١٠٤/٥] فلا يجد الصائم على المفطر ، ولا المفطر على الصائم • يرون أن من وجد قوة فصام فإن ذلك حسن ، ويرون أن من وجد ضعفاً فأفطر فإن ذلك حسن م ـ ١٠٣/٥ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە رەمەزانا لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غەزامان ئەکرد ، بەعزێکمان بەڕۆژوو بوو ، بەعزێکمان پێنەبوو ، نە رۆژوەوان عەیبی لە رۆژوونەگر ئەگرت ، نە ئەوەی کە بەڕۆژوو نەبوو عەیبی لە رۆژووگر ئەگرت • وایان ئەبینی ئینسان قووەتی لە خۆیا ئەدی و بەڕۆژوو بوو ئەوە باشە ، ئەوی ضەعفی لە خۆیا ئەبینی و پێنەئەبوو ئەوەیش باشە •

٣٢٧٨/٩٢ ـ عن أبي الدرداء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرجنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في بعض أسفاره [في شهر رمضان • م] في يوم حار [شديد • م] حتى يضع الرجل يده على رأسه من شدة الحر ، وما فينا صائم إلا ما كان من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وابن رواحة ح ـ ٣٧١/٣ ، م ـ ١٠٧/٥ ، د •

تەرجەمە :

ئەبودەرداء - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە سەفەرێکا لە مانگی رەمەزانا ، لە رۆژێکی گەرمی زۆر گەرما لە خزمەت پێغەمەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم - چووینە دەرێ ، ئەوەندە گەرم بوو لەبەر شیددەتی گەرما خەڵق دەستی ئەنایە سەرسەری ، پێغەمەر نەبێ - صلی الله تعالی علیه وسلم - و ئیبنورەواحە هیچ کەس پێ‌نەبوو •

ئیبنورەواحە - رضي الله تعالى عنه - لە غەزای مۆتەدا لە پێش فەتحا شەهیدکرا ، کە وابێ ئەم غەزایە غەیری غەزای فەتحە •

٣٢٧٩/٩٣ - عن جابر - رضي الله تعالى عنه - قال : كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في سفر [في غزوة الفتح • ترمذي] فرأى زحاماً ورجلا قد ظُلِّلَ عليه ، فقال : ما هذا ؟ فقالوا : صائم • فقال : ليس من البر الصوم في السفر ح - ٣٧١/٣ ، م - ١٠٢/٥ ، د ، ن • وفي رواية أحمد : ليس من امبر امصيام في امسفر •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە سەفەری فەتحا کۆمەڵێ خەڵقی دی پیاوێکیشی دی ، سێبەری لەسەر کرابوو ، فەرمووی : ئەمە چیە ؟ عەرزیان‌کرد : رۆژوەوانێکە • فەرمووی : لە سەفەرا رۆژووگرتن [یەعنی بەم نەوعە کە خۆی بخاتە مەعرەضی هەلاکەتەوە] خێر نیە • ئەمما ئەگەر نەگاتە دەرەجەی هەلاکەتەوە[1] ، وەك لە حەدیثەکانی پێشەوەدا رابوردو ئەگەر قووەت لە

---

(١) راست وایە بگوترێ : « نەگاتە دەرەجەی هەلاکەت » یا « نەکەوێتە دەرەجەی هەلاکەتەوە » •

خۆیا ببینێ موخەییەرە ؛ هەوەسی یێنێ پێبێ ، هەوەسی یێنی پێنەبێ •
خۆی پێیش بوەو شکانوویشیەتی •

٣٢٨٠/٩٤ – عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج عام الفتح الى مكة في رمضـان ، حتى بلغ [الكديد ، عسفان = أخرى • م =] كراع الغميم ، فصام الناس ثم دعا بقدح من ماء فرفعه حتى نظر الناس إليه ، ثم شرب ، فقيل له بعد ذلك : إن بعض الناس قد صام • فقال : أولائك العصاة ، أولائك العصاة م ـ ٥/١٠٥ وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ولكنه لم ير الحادثة فحديثه مرسل صحابي ح ـ ٣/٣٧٢ ، م ـ ٥/١٠١ وفيه : فكان ابن عباس يقول : قد صام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأفطر ، فمن شاء صام ومن شاء أفطر • قال الزهري بالإسناد : وكان الفطر آخر الأمرين ، وإنما يؤخذ من أمر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالآخر فالآخر ، قال الزهري : فصبح رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكة لثلاث عشرة ليلة خلت من رمضان • وفي أخرى عن الزهري : فكانوا يتبعون الأحدث فالأحدث من أمره ويرونه الناسخَ المحكَمَ م ـ ٥/١٠٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ساڵی فەتحی مەککە لە رەمەزانا تەشریفی لە مەدینە چوە دەرێ [بۆ فەتحی مەککە] بەرۆژوو بوو تا گەیی‌یە عوسفان ، لە ریوایەتێکا (کەدید) لە ریوایەتێکا (کراع الغمیم) [کەدید : سەرچاوەیێکی جارییە لە عوسفان نزیکترە بە مەدینە • کوراع : شاخێکی رەشە • غەمیم وادی‌یێکە کە ئەو شـاخەی لێیە لە بەردەمی عوسفانەوە • ئەم مەواقیعە نزیك بە یەکن • عوسفان دێییێکە شـامیلی هەمووپانە] خەڵقیش بەرۆژوو بوون ، لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەدەحێ ئاوی طەڵەب کرد بەرزی‌کردەوە تا خەڵق بیبینێ ،

ئەمجا نۆشی‌کرد • ئیبنوشەهاب ئەفەرموێ : ئیشی پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – کامی لە ئاخرەوەیە عەمەل بەوەیە ، ئەوە ناسیخی پێشوەکەیەتی‌و موحکەمە • لە پاش ئەوە کە پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – ئەو ڕۆژە ئەو ئاوەی عافێت‌کرد عەرزی‌کرا : کە بەعزێ خەلق بەڕۆژوون فەرمووی : ئەوانە عاصین ، ئەوانە عاصین •

پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – ئەو ڕۆژەی کە تەشریفی لە مەدینە چوە دەرێ نەگەیی‌یە عوسفان ، ئەو ئاوەی لە عوسفان کە حەوت میلە بۆیە نۆشی گیانی کرد کە خەلق تێ‌بگەیێنێ کە بەڕۆژوو نیە •

بەعزێ ئەلێن : ئینسان کە بە بەڕۆژوویی دوای سبەینێ بۆ سەفەر لەجێی خۆی بێتەدەرێ بۆی دروستە کە ڕۆژوەکەی بشکێنێ ، بە دەلیلی ئەم فیعلی پێغەمەرە – صلی الله تعالی علیه وسلم – شافیعیی‌و جومهوور ئەلێن ئەو ڕۆژە بۆی دروست نیە بیشکێنێ • ئەم حەدیثە نابێ بە دەلیلی ئەو بەعزە ؛ چونکی عوسفان حەوت ڕۆژە لە مەدینەوە • پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – ڕۆژی سێنزەی ڕەمەزان بەیانی تەشریفی بە فاتیحی داخلی مەککە بوو • ریوایاتی دوخوول لە ئەبوسەعیدەوە – رضي الله تعالی عنه – (١٢ ، ١٧ ، ١٨ ، ١٩ ، ١٦)ی ڕەمەزان • نەوەویی تەمای بوە تەوفیقی ئەم ریوایەتانە بکاو جێگەکەی بە سپێتی ماوەتەوە جلد (٥) ص (١٠٥) •

٣٢٨١/٩٥ – عن أنس – رضي الله تعالی عنه – قال : كنا مع النبي – صلی الله تعالی علیه وسلم – [في رمضان • أخری م] في السفر فمنا الصائم ومنا المفطر ، قال ، فنزلنا منزلا في يوم حار أكثرنا ظلا صاحب الكساء ، ومنا من يتقي الشمس بيده • قال : فسقط الصوام [فلم يعملوا شيئاً • خ] وقام المفطرون فضربوا الأبنية وسقوا الركاب [وامتهنوا وعالجوا • خ] فقال

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذهب المفطرون اليومَ بالأجر • ١٠٤/٥ واللفظ له ح ـ ٥/٨٥ ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە رەمەزانا لە سەفەرێکا لە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله عليه وسلم ـ بەعزێکمان بەڕۆژوو بوو بەعزێکمان پێ‌نەبوو لە رۆژێکی گەرمادا لە مەنزلێکا بارمان خست ئەوی زۆر سێبەری بیوایە ئەوە بوو کەوای بیوایە • بەعزێکمان بە دەست خۆی لە رۆژ موحافەظە ئەکرد ، رۆژوەوان لێی‌کەوتن ، هیچیان نەکرد ، ئەوانەی بەڕۆژوو نەبوون هەڵسان خێوەتیان هەڵدا ، ولاخیان ئاودا ، خزمەتیان کرد ••• پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوانەی بەڕۆژوو نین ئیمڕۆ ئەجریان برد بۆ خۆیان •

٩٦/٣٢٨٢ ـ عن قزعة قال : أتيت أبا سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] وهو مكثور عليه ، فلما تفرق الناس قلت : إني لا أسألك عما يسألك هؤلاء عنه • سألته عن الصوم في السفر فقال : سافرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الى مكة ونحن صيام قال : فنزلنا منزلا فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إنكم قد دنوتم من عدوكم والفطر أقوى لكم ، فكانت رخصة ، فمنا من صام ومنا من أفطر • ثم نزلنا منزلا آخر فقال : إنكم مصبحو عدوكم والفطر أقوى لكم فأفطروا ، وكانت عزمة فأفطرنا ، ثم لقد رأيتنا نصوم مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = بعد = في السفر م ـ ٥/١٠٥ •

تەرجەمە :

قەزعە ئەفەرموێ : چوومە خزمەت ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەڵقی زۆری لێ کۆبووبوەوە ، کە خەڵقەکە بلاوەیان کرد ،

عەرزم‌کرد : من لەوەت لێ ناپرسم کە ئەمانە لێت ئەپرسن ، لە بەڕۆژووبوون لە سەفەرا لێم‌پرسی ، فەرمووی : لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سەفەرمان کرد بۆ مەککە ، هەموو بەڕۆژوو بووین ، لـە مەنزڵێکا دابەزین بارمان خست ، پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لـە دوشمن نزیك‌بوونەوە ، ئیفطارکردنەوە بـۆ ئێوە چاکە پێی بـەقووەتتر ئەبن ، بەعزێکمان پێ‌بوو ، بەعزێکمان پێ‌نەبوو ، ئەو فەرموودەی روخسەت بوو ئەمری وجووبی نەبوو • لە پاشا لە مەنزڵێکی ترا خستمان فەرمووی : سبەینێ ئەچنە سەر دوشمن بە ئیفطار زیاتر قووەتتان ئەبێ ، هەموو رۆژی دوایی ئیفطاریان کردەوە ، بەڕۆژوو نەبوون • ئـەو ئەمرە ئەمری وجووبی بوو • لە پاشا فەرمووی : چاومان بە خۆمان ئەکەوت لـە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە سەفەرا بەڕۆژوو ئەبووین لـە دوای ئـەو سـەفەرە •

بۆ مردوو رۆژوی بەقەزاگێڕانەوە با وەصیەتیشی پێ نەکـا دروستـە ، تەئخیری قەزای رۆژوو تا شەعبان دروستە :

٩٧/٣٢٨٣ ـ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ تقول : كان يكون عليَّ الصوم من رمضان فما أستطيع أن أقضي إلا في شعبان ، قال يحيى [قالت : يمنعني] الشـــغل من النبي أو بالنبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ ح ـ ٣٧٥/٣ ، م ـ ١٢٩/٥ ، ن ، د ، جه •

تەرجەمە :

عایشـــە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ ئەفەرموێ : رۆژووی رەمـەزانم ئەکەوتە سەر لەبەر ئەمە مەشغووڵ ئەبووم بە فرمانی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تا مانگی شەعبان نەمەپەرژا بیگرمەوە • ئەمما لـە مانگی

شەعبانا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەبـەر رۆژوو نەیەپەرژایـە سەر من پێمەوە مەشغوولٚ بێ‌و وەقتیش تەنگەبوو لەو تەنگەدا رۆژوەکانم بە قەزا ئەگێرایەوە • فەقەط حەزرەتی عایشە بە رۆژی سەودەوە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ دوو رۆژی لە نۆ رۆژا بەرکەوتوە حەوت رۆژی بـە بـەتـاڵ ماوەتەوە ئیتر بۆچی نەیتوانیوە بیگێرێتەوە ؟ (الجواب) ئەڵێن : هـەموو ئەزواجی طاهیرات با نۆبەی خۆیشی نەبووبێ بە دەوام موهەییا بوون مەبادا لە وەختێکا بە ئیذنی ئەوانی تر بچێتە لای ، یا ئیذنی حەزرەتی عایشـــەی نەداوە تا وەقت تەنگ نەبووبێ بەڕۆژوو بێ مەبادا زەعیف بێ •

٣٢٨٤/٩٨ ـ وعنها ـ رضي الله تعالی عنها ـ أن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : من مات وعلیه صیام صام عنه ولیه ح ـ ٣٧٦/٣ ، م ـ ١٣٢/٥ ، د ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ بمرێ‌و رۆژووی لەسەر بێ وەلیەکەی بۆی بەڕۆژوو بێ • ئەجنەبیش بـە ئیـذنی وەلیەکەی بە ئوجرەت یا بە بێ ئوجرەت بۆی پێ‌بێ دروستە • ئەمە قەولی قەدیمی شـــافیعی‌یە • نەوەویی تەصوییی ئەم قەولەی کردوە • قەولی جەدید = ی شافیعی = و مالیك‌و ئەبوحەنیفە دروســـت نیـە ؛ چونکی عیبادەتی بەدەنییە • ئەم قەولە هیچ دەلیلی نیە ، بەڵکو مونافی‌یە بۆ حەدیثی دروستبوونی •

[ئەحادیثی فیدیە :

عایشە ـ رضي الله تعـالی عنها ـ لـە دەرحەقی ژنێ بمرێ‌و رۆژووی لەسەر بێ فەرمووی : ئیطعامی بۆ بدرێ • لە حەدیثێکی تریا فەرموویەتی : لە بری مردووتان بەڕۆژوو مەبن فیدیەیان بۆ بدەن (بەیهەقی) •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەرحەقی پیاوێکی مردوو کـە رەمەزانی بەسەرەوە بوو فەرموویەتی : ئیطعامی سی میســـکین بکەن • فەرموویـەتی : کـەس لـە بـاتی کـەس بـەڕۆژوو نەبێ (ن) • فـەقـەط ئیبنوعەباسیش‌و عایشەیش ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بە خیلافی ریوایەتەکەیان فتوایان داوە • ئەوە دەلالەت لەســـەر نەسخی وجووبی ئیطعام ئـەکـا • قسطلاني] •

٣٢٨٥/٩٩ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : جاء رجل إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رســـول الله إن أمي ماتت وعليها صوم شهر [أ • م] فأقضيه عنها ؟ قال [فقال : لو كان على أمك دين أكنت قاضيه عنها ؟ قال : نعم • م] : نعم • قال : فدين الله أحق أن يقضـــى ح ـ ٣/٣٧٦ • وفي أخرى عنه : قالت امرأة للنبي ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : إن أمي ماتت وعليها صوم نذر • وفي أخرى عنه : صوم خمســـة عشر يوماً • وفي أخرى : أختي ماتت ح ـ ٣/٣٧٧ ، م ـ ٥/١٣٢ ، ١٣٣ •

تەرجەمە :

پیاوێك لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەپرســێ : دایــکم مردوە رۆژووی مانگێکی بەسەرەوەیە بۆی بەقەزا بگێڕمەوە ؟ فەرمووی : ئەگەر دایکت قەرزی بەسەرەوە بوایە بۆت ئەدایەوە ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ • فەرمووی : قەرزی خوا لازمترە کە بدرێتەوە • لە ریوایەتێکا : ژنێ هات عەرزی = کرد = : دایکم مردوە پانزە رۆژی لەســەرە • لـە ریوایەتێکا : رۆژووی نەذری لەسەرە ، لە ریوایەتێکا خوشکم مردوە • بۆ هەموو ئـەم سوئالانە فەرمووی : بەڵێ دروستە •

١٠٠/٣٢٨٦ ـ عن بريدة قال : بينا أنا جالس عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذ أتته امرأة فقالت [يا رسول الله] : إني تصدقت على أمي بجارية وانها ماتت ، قال : فقال : وجب أجرك وردها عليك ، قالت : يا رسول الله إنه كان عليها صوم = شهر = أفأصوم عنها ؟ قال : صومي عنها • قالت : إنها لم تحج قط أفأحج عنها ؟ قال : حجي عنها م ـ ٥/١٣٣ •

تەرجەمە :

ژنێ ئەچێتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی ئەکا : (يا رسول الله) جاريەيێکم دا بە دايکم دايکم مرد • فەرمووی : ئەجرت بۆ بە واجب گەڕاوەو ، خوا جاريیەکەی بۆ ئیعادەکردووینەوە • عەرزیکرد : دایکم = مانگێ = ڕۆژووی بەسەرەوە بوە بۆی بەڕۆژوو ببم ؟ فەرمووی : بۆی پێبە • عەرزیکرد : قەت حەجی نەکردوە حەجی بۆ بکەم ؟ فەرمووی : بۆی بکە •

وەلحاصڵ بۆ مردوو دروستە هەموو قەرزی بۆ بدرێتەوە لە سەری لائەچێ ، ماڵبێ ، نوێژ بێ ، ڕۆژوو بێ ، حەج بێ ••• فەرموودەی تاجی سوبوکیی بۆ نوێژ راستو حەقە •

دەعوەتی ڕۆژوەوانی سوننەت :

١٠١/٣٢٨٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا دعي أحدكم إلى طعام وهو صائم فليقل : إني صائم م ـ ٥/١٣٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : کەسێ بانگ بکرێتە سەر دەعوەتو بەڕۆژوو بێ بڵێ : بەڕۆژووم •

= باسی (ليلــة القــدر) = :

٣٢٨٨/١٠٢ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رجـالا من أصحاب النبي ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ أُروا ليلة القدر في المنام في السبع الأواخر ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أرى رؤياكم قد تواطأت في السبع الأواخر فمن كان متحريها فليتحرها في السبع الأواخـر ح ـ ٤٢١/٣ ، م ـ ١٧٢/٥ •

٣٢٨٩/١٠٣ ـ وعنه قال : رأى رجل = أن = ليلة القدر ليلة سـبع وعشرين • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أرى رؤياكم في العشر الأواخر فاطلبوها في الوتر منها م ـ ١٧٢/٥ •

تەرجەمە :

ئيبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ لـە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حەوت شەوی ئاخری رەمـەزانـا لە خەوا (ليلة القدر) يان پێ‌نيشان‌درا [لە ريوايەتەکەی ترا : پيـاوێ لـە شەوی بيستو حەوتی مانگا (ليلة القدر)ی پێ‌نيشان‌درا] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : وا ئەبينم خەوەکانتان لە حەوتی ئاخريدا تەوافوقی کردوە ، ئەوی بۆی بگەڕێ لـە حەوتی ئاخريدا [لـە تاقەکانيا] بۆی بگەڕێ •

لە ريوايەتێکی تريا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەعزێ لە ئێوە لە حەوتی ئەوەڵی [دوای بيستەوە] بەعزێکتان لـە حەوتی ئاخريا (ليلة القدر)ی پێ‌نيشان‌دراوە ، لە حەوتی ئاخريدا بۆی بگەڕێن •

م ـ ١٧٣/٥ •

١٠٤/٣٢٩٠ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أريت ليلة القدر ثم أيقظني بعض أهلي فنسيتها ، فالتمسوها في العشر الغوابر • قال حرملة : فنَسِيتُها م ـ ١٧٣/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (ليلة القدر)م پێ نیشان‌درا ، بەعزێ لە ئەهل‌و عەیالم خەبەری کردمەوە لە فکرم برایەوە • حەرمەلە ئەڵێ : لە فکرم چۆوە •

١٠٥/٣٢٩١ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : تحرّوا ليلة القدر في الوتر من العشر الأواخر من رمضان ح ـ ٤٢٣/٣ ، م ـ ١٨١/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە تاكی دەی ئاخری رەمەزانا بۆ (ليلة القدر) بگەڕێن •

= ئیعتیکاف لە رەمەزانا = :

١٠٦/٣٢٩٢ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا دخل العشر [الأخير] شد مئزره ، وأحيا ليله ، وأيقظ أهله ح ـ ٤٢٨/٣ ، م ـ ١٨٥/٥ ، جە ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = كە = دەی دوایی رەمەزان ئەهات ئیزاری لێ ئەبەست [یەعنی سەعیی زۆری ئەكرد ، بە ئیصطلاحی ئێمە : پشتێنی لێ ئەبەست] شەوی ئیحیا ئەكردەوە ، ئەهل‌و عەیالی [بۆ نوێژو عیبادەت] خەبەرئەكردەوە •

١٠٧/٣٢٩٣ - وعنها أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - كـان يعتكف العشر الأواخر من رمضان حتى توفاه الله تعالى ، ثم اعتكف أزواجه من بعده ح - ٣/٤٣٠ ، م - ٥/١٨١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تـا وەفـاتی فەرموو لـە دەی ئاخری رەمەزانا تەشریفی ئەچوە ئیعتیکافـەوە ، لـە دوای ئـەو ئەزواجی طاهیراتیش هەموو ئەچوونە ئیعتیکافەوە •

١٠٨/٣٢٩٤ - وعنها قالت : كان النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يُصغِي إليّ رأســـه [وأنا في حجرتي • م] وهو مجاور في المســـجد [فأغسله •] فأرجله وأنا حائض [وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة إذا كـان معتكفاً • أخرى خ] ح - ٣/٤٣١ ، م - ٢/٣٦٥ قالت : كان النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يباشرني وأنا حائض ، وكان يخرج رأسه من المسـجد وهو معتكف فأغسله وأنـا حائض ح - ٣/٤٣١ •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - سەری بۆ خوارئەكردمەوەو من لە حوجرەی خۆما بووم ئـەو لە مەسجیدا موعتەكیف بوو سەریم ئەشتو دامئەهێنا من لە حەیزا بووم • كە تەشریفی لە ئیعتیكافا بوایە بۆ ئیحتیاجیێ نەبێ نەئەچوە ماڵێ [لە غەیری ئیعتیكافیشـــا كە لە حەیزا بوومایە بـە بێ جیماع] موباشـــەرەی لەگەڵ ئەكـردم •

١٠٩/٣٢٩٥ - عن ابن عباس - رضـي الله تعـــالى عنهما - أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : التمسوها في العشر الأواخر من رمضان

ليلة القدر في تاسعة تبقى [وهي ليلة إحدى وعشرين] في سابعة تبقى [وهي ليلة ثلاث وعشرين] = في خامسة تبقى [وهي ليلة خمس وعشرين] = ح - ٣/٤٢٥ وعنه التمسوا في أربع وعشرين ح - ٣/٤٢٥ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : لە دەی ئاخریدا بۆ (ليلة القدر) بگەڕێن لە ئەوەڵی ئەو نۆیەی کە ماوەتەوە کە بیستویەکەمە ، یا لە ئەوەڵی ئەو حەوتەی ماوەتەوە کە بیستوسێیەمە = لە ئەوەڵی ئەو پێنجەیا کە بیستو پێنجەمە = •

عەرەب کە لە نیوەی مانگ تێپەڕین لە ئاخرەوە بۆ ئەووەڵ حسابی ئەکەن •

١١٠/٣٢٩٦ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن عمر [رضي الله تعالى عنه] سأل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : كنت نذرت في الجاهلية أن أعتكف ليلة في المسجد الحرام ! قال : أوف بنذرك ح - ٣/٤٣٢ ح - ٥/٢١٦ ، م - ٧/١٤١ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

عومەر - رضي الله تعالى عنه - عەرزی پێغەمەری کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لە زەمانی جاهیلییەتا ئیعتیکافی شەوێکم لە (مسجد الحرام) ا نەذر کردوە ! فەرمووی : نەذرەکەت بەجێبێنە •

ئەم ئەمرە بۆ نەدبە ئینسان لە زەمانی کوفرا خێرێکی نەذرکرد ، کە ئیسلام = بوو = سونەتە بەجێی بێنێ •

١١١/٣٢٩٧ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كـان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعتكف في العشر الأواخر من رمضـــــان ، فكنت أضرب له خباء فيصلي الصبح ثم يدخله ، فاستأذنت حفصةُ عائشـة أن تضرب خباء فأذنت لها فضربت خباء • فلما رأته زينب ابنةجحش ضربت خباء آخر • فلما أصبح النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ رأى الأخبيـة فقـال : ما هـــذا ؟ فأخبر • فقال النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ : [ما حملهن على هذا ؟ أخرى] آلبِرَّ ترونَ بهنَّ ؟ [انزعوها فلا أرهـا ، فنزعت • أخرى] فترك الاعتكاف ذلك الشهر ثم اعتكف عشراً من شـــوال.

ح ـ ٣/٤٣٢ ، ٤٣٤ ، ٤٣٨ ، م ـ ٥/١٨٤ ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

عايشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دەی ئاخری رەمەزانا ئیعتیکافی ئەکێشا ، خێوەتێـکم بـۆ هەڵئەدا نوێژی صوبحی ئەکردو تەشریفی ئەچوە ناوی ، حەفصە ئیذنی لـە عائیشـــــــە خواست ئیذنی دا ئەویش خێوەتێـکی هەڵدا ، زەینەبی کچی جەحشیش کە ئەوەی دی ئەویش خێوەتێکی هەڵـدا [خێوەت بوون بـە چوار ، خێوەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خێوەتی عایشـــــەو حەفصەو زەینەب ـ رضي الله تعالى عنهن ـ] کە رۆژ لە پێغەمەر بۆوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چاوی بەو خێوەتانە کەوت فەرمووی : ئەمە چیـە ؟ عەرزیانکرد ، فەرمووی : بۆ وایان کردوە ؟ بۆ وا ئەزانن ئەمەیان بۆ خێر کردوە ؟ دەی تێکیاندەن نەیانبینم • تێکدران ، ئەو مانگە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەرکی ئیعتیکافی کرد لە دواییا دە رۆژ لە شـــەوال تەشریفی چوە ئیعتیکافەوە •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیەکی پێ‌تێ‌ئەدان مەبادا ئیعتیکافەکەیان بە ئیخلاص نەبووبێ چاویان لە حەزرەتی عایشە کردبێ بۆ ئیفتیخارو موباهات‌و غیرەت‌کەشی •

١١٢/٣٢٩٨ ـ عن علي بن الحسين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبرته صفية زوج النبي ـ صلى الله عليه وسلم ورضي عنها ـ أنها جاءت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [وعنده أزواجه فرحن • أخرى] تزوره في اعتكافه في المسجد في العشر الأواخر من رمضان ، فتحدثت عنده ساعه ثم قامت تنقلب ، فقام النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ معها يقلبها [الى بيتها في دار أسامة] حتى بلغت باب المسجد عند باب أم سلمة مرَّ رجلان من الأنصار [أسيد بن حضير ، وعباد بن بشر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] فسلما على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لهما النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : على رسلكما إنما هي صفية بنت حيي فقالا : سبحان الله ! يا رسول الله • وكبُر عليهما • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إن الشيطان يبلغ من الانسان مبلغ الدم ، وإني خشيت أن يقذف في قلوبكما شيئاً ح ـ ١٩١/٥ ، ح ـ ٤٣٧/٣ ، ٤٣٦ • م ـ ٤٧٧/٨ ، ن •

تەرجەمە :

عەلی کوڕی ئیمامی حسەین ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : صەفیەی حەرەمی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ورضي الله عنها ـ خەبەری داومێ کە تەشریفی چوەتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زیارەتی بکا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە ئیعتیکافا بوو لە دەی ئاخری رەمەزانا ، تا سەعاتێ لە خزمەتیا قسەی کرد ، حەرەمەکانی تریشی لە خزمەتیا بوون ، ئەوان گەڕانەوە بۆ جێی خۆیان ، ئەمیش هەڵسا بچێتەوە ماڵی خۆیان ، ماڵیان لە خاریجی

مەسجیدا بوو لە ماڵی ئوسامەدا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ تەشریفی لەگەڵیا چوو کە ڕەوانەی بکا تا تەشریفیان گەیی‌یە لای حوجرەی ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ کە لای دەرگای مزگەوتەکەوە بوو دوو پیاوی لە ئەنصار پێگەیی : ئوسەیدی کوڕی حوضـــەیرو ، عوببادی کوڕی بیشر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ سەلامیان لە پێغەمەر ـ کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرموون : جارێ ڕاوەستن ئەمە صەفیەی کچی حوەیەیە [یەعنی نامەحرەم نیە لەگەڵما شتی خراپ بە دڵتانا نەیێ] عەرزیان‌کرد : سوبحانەللاّ (یا رســـول الله) ! ئەوەیـان لـەبـەر گـران بوو ، پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : شەیتان لە ئینسانا ئەگاتە ئەو جێیەی کە خوێنی ئەگاتێ ، لەوە ترسام کە شتێکی خراپتان بە دڵا بێنێ •

بۆ ئیحتیاجیی لە ئیعتیکاف چوونەدەرەوە دروســـــتە • موحافەظەی ئەهل‌و عەیال لازمە ، دەفعی توهمەت لازمە با ئەو کەسەیش لەوانە بێ لـە مەظەنەی توهمەت دوور بێ •

پێنج حەدیث لە ئەبوسەعیدی خودرییەوە ـ رضـي الله تعـالی عنــه ـ دائیر بە ئیعتیکافی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و (لیلة القــدر) یەك حادیثەن کەمێك فەرقی لەفظییان هەیە دوانیان نەقڵ ئەکەم‌و صەحیفەو جەڵدی ئەوانی تریش ئەنووسم •

٣٢٩٩/١١٣ ـ عن أبي سلمة عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يجاور في رمضان العشر التي في وسط الشهر ، فإذا كان حين يمسي من عشرين ليلة تمضـــي ، ويستقبل إحدى وعشرين رجع إلى مسكنه ورجع من كان يجاور معه ، وأنـه

أقام في شهر جاور فيه الليلة التي كـان يرجـع فيها ، فخطب الناس فأمرهم ما شاء الله ثم قال : كنت أجاور هذه العشر ، ثم قد بدا لي أن أجاور هـذه العشر الأواخر ، فمن كان اعتكف معي فليثبت في معتكفه ، وقد رأيت هـذه الليلة ثم أنسيتها ، فابتغوها في العشر الأواخر ، وابتغوها في كل وتر ، وقـد رأيتني أسجد في ماء وطين ، فاستهلّت السماء [وما نرى في السماء قَزَعَة [سـحابة] . أخرى خ] في تلك الليلة فأمطرت ، فوكف المسـجد [دلۆپەی کرد] في مصلى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليلة إحـدى وعشرين ، فبَصُرَتْ عيني نظرتُ إليه انصرف من الصبح ووجهه ممتلىء طيناً وماء ح - ٣/٤٢٤ ، م - ٥/١٧٤ .

١١٤/٣٣٠٠ - وعنه عنه قال : اعتكف رسول الله - صلى الله تعـالى عليه وسلم - [في قبة تركية على سدتها حصير ، قال : فأخذ الحصـير بيده فنحاها في ناحية القبة م - ٥/١٧٥] عشر الأوَلِ من رمضان واعتكفنا معه فأتاه جبريل [عليه الصلاة والسلام] فقال : إن الذي تطلب أمامك . فاعتكف العشر الأوسط . فاعتكفنا معه ، فأتاه جبريل [عليه الصلاة والسلام] فقال : إن الذي تطلب أمامك [فـ]قام النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - خطيباً صبيحة عشرين من رمضان ، فقـال : من كان اعتكف مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فليرجع فإني أُريت ليلة القدر [وإني خرجت لأخبركم بها فجاء رجلان يحتقّان معهما الشيطان . أخرى] وإني نُسـيتها ، وإنها في العشر الأواخر في وتر ، واني رأيت كأني أسجد في طين وماء ، وكان سـقف المسجد جريد النخل ، وما نرى في السماء شـيئا ، فجاءت قَزَعة [پەڵەیێ هەور] فأمطرنا ، فصلى بنا النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - حتى رأيت أثر الطين والماء على جبهة رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأرنبته ، تصديق رؤياه ح - ٢/١١٥ ، م - ٥/١٧٥ ، ١٧٧ ، ١٠ ، د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ لـه دەی ئەوەڵی رەمەزانـا لـه خێوەتێـكی توركیەدا تەشریفی چوە ئیعتیـكافەوە ، له خێوەتەكەدا حەسیرێـكی تیابوو ، بە دەستی موبارەكی حەسیرەكەی لادایە كەنارێكەوە جیبریل ـ عليه الصلاة والسلام ـ تەشریفی هاتە خزمەتی فەرمووی : ئەوی تۆ بۆی ئەگەڕێی وا لە بەردەمتەوە • دەی ناوەڕاستیشی چوە ئیعتیكافەوە • جیبریل ـ عليه الصلاة والســـلام ـ تەشـــریفی هات فەرمووی : ئەوی تۆ بۆی ئەگەڕێی وا لـه بەردەمتەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هەڵســـایە سەرپێیان • له سبەینێی بیستەما بوو له رەمەزانا فەرمووی : هــەركەسێ لەگەڵ رەسوولوڵلادا ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ لـه ئیعتیـكافا بـوە بگەڕێتەوە بۆ ئیعتیـكاف من (ليلة القدر)م پێ‌نیشـــاندرا [هاتمە دەرێ خەبەرتان بدەمێ دوو پیاوهاتن دەستیان بە شەڕەقسە كرد لەســەر قەرز] لە فكرم برایەوە (ليلة القدر) له دەی ئاخریدایە له رەمەزان [فەرمووی : لـه نۆیەمـا (٢٢) ، لـه حەوتـەمـا (٢٤) ، لـه پێنجـەمـا (٢٦) بۆی بگەڕێن • أخرى م ـ ١٧٧/٥] له تاكایە ، وامدی كـه لـه نـاو ئاوو قوڕا سوجدەم ئەبرد • سەققی مەسجیدی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ له شوڕڵی دارخورما بوو ، له ئاسمانا هیچ‌هەورمان نەئەدی، پەڵەیێ هەوری تەنك هات ، بارانمان لێ باری ، له جێ نوێژی پێغەمەر مەسجید دڵۆپـەی دادا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نوێژی پێ‌كردین ئەثەری قوڕم بە ناوچاوانو سەرلووتی موبارەكیەوە = بینی = بۆ تەصدیقی روئیاكـەی ـ عليه الصلاة والسلام ـ •

١١٥/٣٣٠١ ـ ذر بن حبيش يقول : سألتَ أبيَّ بن كعب [رضي الله تعالى عنه] فقلت : إن أخاك ابن مسعود [رضي الله تعـالى عنه] يقول : من يَقُم الحول يصب ليلة القدر • فقال : رحمه الله أراد أن لا يتَّكِل الناس • أما إنه قد علم أنها في رمضان ، وأنها في العشر = الأواخر = وأنها ليلة سبع وعشرين ، ثم حلف لا يستثني أنها ليلة سبع وعشرين ، فقلت : بأي شـيء تقول ذلك يا أبا المنذر ؟ قال : بالعلامة أو بالآية التي أخبرنا رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنها تطلع يومئذٍ لا شعاع لها م ـ ٥/١٧٩ •

تەرجەمە :

زەڕی کوڕی حوبەیش ـ رحمە الله ـ ئەفەرموێ : لە ئوبـەیی کوڕی کەعبم پرسیی ؛ وتم : ئەبومەسعوودی برادەرت ئەڵێ : ئینسان سـاڵێ بە شەو لە عیبادەتا رۆژ بکاتەوە ئەمجا بـە لەیلەی قەدر ئەگا • فەرمووی : خوا رەحمی پێ بکا ، ئیرادەی وا بوە کە ئینسان بە تەنهـا ئیعتیماد نەداتـە سەر شەوێك هەر لەو شەوەدا عیبادەت بکا • لێی مەعلووم = بوە = کـە زانیویەتی لە رەمەزانایەو ، لە دەی ئاخرییایەو ، شەوی بیسـتوحەوتە • لە پاشا سوێنی خواردو هیچ ئیستیثنای تیا نەکرد فەرمووی : کە شـەوی بیستوحەوتە • عەرزمکرد : ئەی ئەبومونذیر بە چی تۆ ئەم سـوێندە ئەخۆی ؟ فەرمووی : بەو عەلامەتەی کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـە وسـلم ـ خەبەری پێداوین کـە رۆژی ئـەو شەوە هەڵیێ شوعاعی نیـە [یەعنی زەعیفە] •

١١٦/٣٣٠٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : تذاكرنـا ليلة القدر عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أيكم يذكـر حين طلع القمر وهو مثل شق جفنة ؟ م ـ ٥/١٨٠ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ ـ لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەحشمان لە (ليلة القدر) ئەکرد فەرمووی : کامتان لە فکرتانە لەو وەختەدا کە مانگ هەڵات وەك لەتە لەگەن ـ دەوریی وابوو ؟ [لە شەوی دوای بیستەمەوە وای لێ بێ] •

شـــك نیە کە لە رەمەزانایە ؛ چونکی (إنا أنزلناه في ليلة القدر) ، (شهر رمضان الذي أنزل فيـه القرآن)[1] کـە وابێ (ليـلة القـدر) لـە رەمەزانایـە •

(بحمد الله) لە پێش رەمەزانا لە رۆژوو بووینەوە دروست بێ ، یـا خوا نەکردە دروست نەبێ خوا ئەیزانێ •

۱۹٤۱/۸/۲۷ ، چوارشەمە

ئەمجا خوا بە قسمەتی بکاو ئیستیطاعەتمان بداتێ (إن شـــاء الله) دەست بە مەناسیکی حەج ئەکەین •

---

(۱) البقرة /۱۸٥ . دانەر ـ خ ـ تەفسیری ئایەتەکانی نەکردوەو هیچیشی لەسەر نەنووسین . مەبەستی ئەوەیە خوا لە ئایەتی یەکەما ئەفەرموێ : قورئانمان لە شەوی (ليلة القدر)دا ناردەخوارەوە . لـە ئـایـەتەکەی سوورەی بەقەرەیشـــدا ئەفەرموێ : مانگی رەمەزانێکی ئەوتۆیە کە قورئانی تێدا نێرراوەتە خوارێ . واتە قورئان لـە (ليلة القدر)او لـە رەمەزانا هاتوەتە خوارەوەو کە وابێ (ليلة القدر) لە رەمەزاندایە .

چوارشەمە ١٩٤١/٨/٢٧

باسی حـەج

الآيــات :

(وإذ جعلنا البيت مثابة للناس وأمنا ، واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى ، وعهدنا إلى إبراهيم وإسماعيل أن طهّرا بيتيَ للطائفين والعـاكفين والركـع السـجود)[1] .

تەرجەمە :

ئەی محمد فكر لەو وەقتە كەرەوە كە كەعبەت كرد بە جێیێ كە لـە هەموو لایێكەوە زووواری بۆ بێو ، بـە زیـارەتو طەوافی خەڵق ئەوابێ بگاتێو ، كردمان بـە جێیێ كـە هەركەسێ ئیلتیجای پێ بكا بۆی بێ بـە مـەئمەنو خـەوفو ترسی نەمێنێ . لـەو جێگەیـەی ئیبراهیم لـە وەختی بیناكردنیا لێی راوەستا بوو شـــوێنپێی پێوەیە جێیەكی لێ بكەن بـە مزگەوت بۆ نوێژلێكردن . ئەمرمان كرد بە ئیبراهیمو ئیسماعیل كە بەیتی من تەمیز رابگرن بۆ ئەوانەی طەوافی بە دەورا بكەنو بۆ ئەوانەی كـە بۆ عیبادەت تیا دابنیشنو نوێژی تیا بكەن روكووعو سوجوودی تیا بەرن .

(وأتموا الحج والعمرة لله ـ إلى ـ واعلموا أنكم إليه تحشرون)[2] .

---

(١) البقـرة /١٢٥ .

(٢) البقـرة /١٩٦ .

تەرجەمە :

حەجج‌و عومرەتان بە ئەفعال‌و ئەرکانیەوە بە تەواوەتی بەجێ‌بێنن ، ئەگەر لە طەرەف دوشمنەوە لە تەواوکردنی مەنع‌کران ئەی هەدیەی کە بۆتان مومکین ئەبێ مەڕ بێ ، وشتر بێ بینێرن بۆ مەککە تا سەری ببڕن بۆ خواو لە ئیحرام بێنەدەرێ ، تا هەدیەکە نەگاتە جێی خۆی سەرتان مەتاشن ، موو لە بەدەنتان مەکەنەوە ، ئەوی کە نەخۆش بێ ، یا برینێ بەسەریەوە بێ ، ئەسپێی تێدابێ فیدیەیێ بداو سەری بتاشێ ، فیدیەکە یا رۆژووە ، یا صەدەقەیە ، یا حەیوانی سەربڕینە [رۆژوو سێ رۆژە ، صەدەقە ئیطعامی شەش میسکینە] کە ئەمین‌بوونەوەو رێتان بۆ بەرەڵلا کرا کەسێ تەمەتوع بە عومرە بکا بۆ حەج ، یەعنی لە پێشا لە ئەشهوری حەججا ئیحرام بە عومرە دابەستێ‌و ئەرکانی عومرە بەجێ بێنێ‌و لە ئیحرام بێتەدەرێ ، لە پاشا کە وەختی حەج نزیك بۆوە ئیحرام بە حەج دابەستێ‌و دوای تەواوبوونی حەج لە ئیحرام بێتەدەرێ .. حەیوانێکی لەسەرە کە سەری ببڕێ ، ئەوی نەیبێ سێ رۆژ لە حەججاو حەوت رۆژ کە گەڕیەوە مەملەکەتی خۆی بەڕۆژوو بێ ئەوە دە رۆژی تەواو ، ئەو دە ڕۆژ بەڕۆژووبوونە بۆ کەسێکە لە (مسجد الحرام)و مەککەدا موقیم نەبێ ، یەعنی مەسافەی قەصر دووربێ ، ئەگەر ئەوەندە دوور نەبێ نە خوێنی لەسەرە نە رۆژوو . تەقوا لە خوا بکەن ، موخالەفەی ئەحکامی مەکەن . لێتان مەعلووم بێ کە عەذابی خوا بە شیددەتە .

وەقتی حەج چەند مانگێکی مەعلوومە [شەوواله ، ذولقەعدەیە ، نۆ رۆژی ذیلحەججەیە . لەم موددەدا نەبێ ناکرێ] هەر کەسێ لەم مانگانەدا ئیحرام بە حەج دابەستێ‌و حەج لەسەر خۆی فەرز بکا لە موددەی ئەو ئیحرامە تا لە ئیحرام بێتەدەرێ لەگەڵ ژنا دروست‌بوون دروست نیە ،

فیسق و فوجوور نیە ، شەڕو شۆڕ نیە ، لە ئەییامی حەججا هەر خێرێ بیکەن خوا ئەیزانێ موکافاتتان ئەدرێتەوە • یەعنی کە وابێ ئەعمالی خێر بکەن لە شەڕ خۆتان لادەن ، کە ئیرادەی حەجتان بوو بۆ رێ و ئەوێ تا بێنەوە تێشوو هەڵبگرن ، لەو سەفەرەدا دەست لە خەڵق پان مەکەنەوە ، چاکترینی هەموو تێشووێ تەقوایە لە خوا لە رۆژی قیامەتا بە ئیمدادی ئینسانەوە بێ • ئەی ئەوانەی کە مەغزدارن تەقوا لە من بکەن • ص ٣٠ ئالی عیمران[1] •

١/٢٣٠٣ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان أهل اليمن يحجون ولا يتزودون ويقولون : نحن المتوكلون ، فإذا قدموا مكة سألوا الناس •• فأنزل الله : (وتزودوا فإن خير الزاد التقوى)[2] ح ـ ٣/٩٥ ، د •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەهلی یەمەن حەجیان ئەکرد تێشوویان بۆ رێ نەئەکرد کە ئەهاتنە مەککە سوئالیان لە خەڵق ئەکرد • خوا ئایەتی (وتزودوا فإن خير الزاد التقوى)ی نازڵکرد •

نازانم بەیضاوی بۆچی ئەم سەبەبی نوزوولەی بە (قيل) داناوە لەگەڵ ئەمەدا بە سەنەدی صەحیح بوخاری و ئەبوداود لە یەکێکی وەك ئیبنوعەباسیەوە ریوایەت ئەکەن ؟!

مەدلوولەکەی با عامیش بێ لە زادی دنیاو ئاخیرەت نابێ بە مانیع لەمە کە دەرحەق بە ئەهلی یەمەن نازڵ بووبێ •

---

(١) دانەر ـ خ ـ ئیشارەی سوورەتی ئالی عیمرانی کردوە ، بەلام هەڵەیەو ، راست (البقرة)یە .

(٢) البقرة /١٩٧ .

تەوەککول بەوە نالێن کە ئینسان دەم بۆ هەوا بگرێتەوەو بڵێ : « زەردالوو بیا بە گەلوو » تەوەککول ئەمەیە ئینسان تەشەبوس بە ئەسبابی عادیە بکاو موسەبیبەکەی لە خواوە بزانێ لە سەبەبەکەیەوە نەزانێو ئیعتیمادی هەر بە خوا بێ ۰ خۆڵەتەهلوکە پارازتن فەرزە ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - و ئەصحابی کیرام دیارە کە تەوەکولیان لە دەرەجەی ئەقصای تەوەککولا بوە ، لەگەڵ ئەمەدا بە رووتیو بێ سیلاح نەچوون بۆ حەرب ، تەشەبوسیان بە ئەسبابی عادیە کردوە ، تیجارەتو کەسبیان کردوە ۰

٢/٣٣٠٤ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - أم المؤمنين أنها قالت : يا رسول الله نرى الجهاد أفضل العمل أفلا نجاهد ؟ قال : لا لكن أفضل الجهاد حج مبرور ح - ٣/٩٣ ، ن ، جه ۰

تەرجەمە :

ئومولموئمينين حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - : (يا رسول الله) لامان وایە کە غەزا چاترینی هەموو عەمەلێکە ئێمە غەزا نەکەین ؟ فەرمووی : خەیر ، چاترینی غەزا بۆ ئێوە حەججی مەقبوولە ۰

٣/٣٣٠٥ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من حج [هذا البيت ۰ أخرى] فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه ح - ٣/٩٣ ۰ م - ٦/٥١ وفيه : من أتى هذا البيت ۰

٣٣٠٦/٤ ـ عبدالله بن مَعْقِل قال : قعدت إلى كعب بن عُجرة في هذا المسجد ، يعني مسجد الكوفة فسألته عن (فدية من صيام ...)[1] فقال : حملت إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والقمل يتناثر على وجهي ، فقال : ما كنت أُرى أن الجَهد قد بلغ بك هذا ، أما تجد شاة ؟ قلت : لا . قال : صم ثلاثة أيام ، أو أطعم ستة مساكين لكل مسكين نصف صاع من طعام ، واحلق رأسك . فنزلت في خاصة وهي لكم عامة ح - ٢٨/٧ .

تەرجەمە :

١ ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسێ بۆ خوا حەجی ئەم بەیتە بکاو لەگەڵ ئەهلیدا موعامەلەی ژنو مێردی نەکاو ، قسەی پیس نەکاو ، فیسقو فوجوور نەکا ، وەك ئەو رۆژەی کە دایکی بەوەلەدی هێناوە لە حەج ئەگەڕێتەوە ، یەعنی هیچ گوناهی نامێنێ .

٢ ـ عەبدوڵڵای کوڕی مەعقیل ئەفەرموێ : لەم مزگەوتی کووفەدا لە تەنیشت کەعبی کوڕی عوجرەدا ـ رضي الله تعالى عنه ـ دانیشتم ، لە (فدیة من صیام) سوئالم لێ‌کرد ، فەرمووی : هەڵیانگرتم بۆ خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەسپێ لە سەرم هەڵەوەری بەسەر دەموچاوما . فەرمووی : ظەنتم وا نەبوو کە مەشەققەتو ناڕەحەتی تۆی گەیانوەتە ئەم حاڵە . مەڕێکت هەیە ؟ عەرزم‌کرد : خەیر . فەرمووی : سێ رۆژ بەڕۆژوو بە ، یا طەعامی شەش میسکین بدە هەر یەکی نیوصاع

---

(١) البقـرة / ١٩٦ .

[دوو مودد] ئەمجا سەرت بتاشە • ئەم ئایەتە بە خوصووصیی دەرحەقی من نازڵ بوە ، بە عوموومیی بۆ ئێوەیشە •

٣٣٠٧/٥ - عن عمران بن حصين - رضي الله تعالى عنه - قال : أنزلت آية المتعة = في كتاب الله = ففعلناها مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ولم ينزل قرآن يحرمه ، ولم ينه عنها حتى مات ، قال رجل برأيه ما شاء يقال : إنه عمر [رضي الله عنه] ح - ٢٨/٧ ، ن ، م - في الحج •

تەرجەمە :

عیمرانی کوڕی حوصەین - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ئایەتی موتعە [ی حەج] = لە قورئانا = نازڵبوو ، لە خزمەت پێغەمەرا - صلی الله تعالى عليه وسلم - کردمان ، قورئانێ کە حەرامی بکا نازڵ نەکرا • پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم - یش تا وەفاتی فەرموو نەهی لێ نەکرد ، پیاوێ بە رەئیی خۆی ، بە هەوەسی خۆی قسەی لێکرد [یەعنی مەنعی کرد] بوخاریی ئەفەرموێ : ئەڵێن : ئەو پیاوە عومەرە [- رضي الله تعالى عنه - لام وایە عومەر زۆر زەحمەتە بەخەطا بچێ] •

ئایەت : گوناهتان[1] لەسەر نیە کە طەلەبی فەضلی [تیجارەت] لە پەروەردگاری خۆتان بکەن ، کە لە عەرەفات رژانەخوارێ لە (مشعر الحرام) ا ذیکری خوا بکەن ، چۆن ئەو هیدایەتی ئێوەی داوە [و ڕێی راستی پێ نیشانداون] ئێوەیش وا ذیکری [جەمیلی] خوا بکەن • بە تەحقیق ئێوە لە پێش ئەمەدا کە هیدایەتی دان لەوانە بوون کە ڕێیان ونکردبوو •

---

(١) ئەمە تەفسیری ئایەتی (ليس عليكم جناح ان تبتغوا فضلا من ربكم ، فاذا افضتم من عرفات ...)ه البقرة /١٥٨ •

٣٣٠٨/٦ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كانت عُكاظ ، وذو المجاز أسواقاً في الجاهلية فتأثموا أن يتَّجروا في المواسم ، فنزلت : (ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلا من ربكم) [قال ابن عباس : أي] في مواسم الحج ح ـ ٢٩/٧ ٠

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عوکاظو ذولمەجاز بازاڕ بوون لە زەمانی جاهیلیەتا ، موسوڵمانان بە گوناهیان ئەزانی کە لە وەختی حەجا تیجارەت بکەن ، خوا ئەو ئایەتەی نازڵکرد ، یەعنی لە حەجا تیجارەتی بۆ موباحکردن ٠

ئایاتی دائیر بە حەج لە ئالی عیمرانو حەجایە موراجەعەتی بکەن ، ئیتر من هەر حەدیثەکان ئەنووسمو ئەو ئایەتانەی کە لە بوخاریدایە ئیشارەتی ئەکەم ٠ (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس)[1] ٠

٣٣٠٩/٧ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ كانت قريش ومن دان دينها [بنو عامر بن صعصعة ، ثقيف ، خزاعة] يقفون بالمزدلفة ، وكانوا يُسَمَّون الحُمْس [من الحماسة ، الشدة والصلابة] وكان سائر العرب يقفون بعرفات ، فلما جاء الإسلام أمر الله نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يأتي عرفات ثم يقف بها ثم يُفيض منها ، فذلك قوله تعالى : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس) [سائر العرب] ح ـ ٢٩/٧ ٠

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : قورەیشو ئەوی لەسەر دینی قورەیش بوایە لە موزدەلیفە رائەوەستان بۆ حەج ، قورەیشو

(١) البقرة /١٩٩ ٠

هاودینی بە حومس ناوئەبران [یەعنی ئازاو شـــەجیع] دەعیەیان نەئەهێنا لەگەڵ خەڵقی ترا لە عەرەفاتا رابوەستن کـە ئیسلام هات خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بە پێغەمەری خۆی کرد ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ کە بچێتە عەرەفات لێی بوەستێ و لەوێوە هێرش بکا ئەمە ئەو ئایەتەیە کە ئەفەرموێ : خەڵقی تر لە کوێوە لافاو یێنن ئێوەیش لەوێوە = لافاو بێنن = •

٨/٣٣١٠ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال : تَطوَّف الرجل بالبيت ما كان حلالا حتى يهلّ بالحج ، فإذا ركب إلى عرفة فمن تيسّر له هديّة من الإبل أو البقر أو الغنم ماتيسر له من ذلك أيّ ذلك شاء ، غير أن لم يتيسر له فعليه ثلاثة أيام في الحج وذلك قبل يوم عرفة ، فإن كان آخرُ يوم من الأيام الثلاثة يومَ عرفة فلا جناح عليه ، ثم لينطلق حتى يقف بعرفات من صلاة العصر إلى أن يكون الظلام ، ثم ليدفعوا من عرفات اذا أفاضوا منهـا حتى يبلغوا جَمْعَـا [مزدلفـة] الذي يبيتون بـه ثم لِيـذكُر اللهَ كثيرا ، وأكثروا التكبير والتهليل قبل أن تصبحوا ، ثم أفيضوا فإن الناس كـانـوا يفيضون • قال الله تعالى : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس ، واستغفروا الله إن الله غفور رحيم) حتى ترجموا الجمرة [التي عند العقبة] ح-٧/٢٩ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەرحەق موتعەی حەج ئەفەرموێ : لەو موددەیەدا کە لە ئیحراما نەبێ پیاو طەوافی بەیت ئەکا تا ئیحرام بە حەج دائەبەستێ ، کە ئیحرامی دابەست و سوار بوو بۆ عەرەفە ئەوی بۆی مومکین بێ لە هەدیە : وشتر بێ ، گاو گۆلك بێ ، مەڕو بزن بێ ••• هەر کامێکی هەوەس پێێ ســـــەری ئەبڕێ ، ئەگەر مومکین نەبێ سێ رۆژ رۆژووی لەسەرە لە حەججا لە پێش رۆژی عەرەفەدا پێ بێ ، ئەگەر رۆژی سێیەم رۆژی عەرەفە بێ گوناهی نیە کە عەرەفەیش

پێ‌بێ ، له پاشا بڕوا تا ئەچێته عەرەفەو لێی رائەوەستێ له نوێژی عەسرەوە تا تاریکی شەو دابێ له پاشا له عەرەفاتەوه ، که خەڵق لە عەرەفاتەوه هێرشیان‌کرد ، ئەوانیش لەوێوه بێن تا ئەگەنه جومەع که موزدەلیفەیەو شەو لێی ئەمێننەوه ، لە پاشا زۆر ذیکرو تەهلیلەی خوا بکەن لە پێش رۆژەوەبوو‌ناو لەوێیش هەڵسن ؛ چونکی خەڵق لەوێوه شیلاو ئەهێنن • خوا ئەفەرموێ : له پاشا خەڵق له کوێوه گلۆرئەبنەوه ئێوەیش لەوێوه گلۆربنەوەو ئیستیغفار له خوا بکەن ؛ چونکی خوا غەفوورو رەحیمه تا بێنه جەمرەی عەقەبەو رەجمی شەیتان ئەکەن •

ئینسان تا نەچێ‌و نەیکا تێ‌ناگا

له ریوایەتی عایشەدا ــ رضي الله تعالى عنها ــ خەڵق له عەرەفاتەوه • له ریوایەتی ئیبنوعەباسا ــ رضي الله تعالى عنه ــ له پێشا له عەرەفاتەوەو له دوایا لە موزدەلیفەوه هێرش بێننە خوارێ مونافاتیان نیە ؛ چونکی قورەیش نەچوونه عەرەفات له موزدەلیفه وەستاون ، ئەمان رۆژ تا ئێوارێ له عەرەفاتا بوون ئەمجا لەوێوه هاتوونه موزدەلیفه ، شەو لە موزدەلیفەدا ماونەوه تا نزیکی سبەینێ به ذیکرو تەهلیلەوه لەوێوه هاتوونه جەمرەی عەقەبه رەمی جیماریان کردوه •

([وأذّن في الناس بالحج] يأتوك رجالا وعلى كل ضامر يأتين من كل فج عميق ، ليشهدوا منافع لهم [ويذكروا اسم الله في أيام معلومات على ما رزقهم من بهيمة الأنعام ، فكلوا منها وأطعموا البائس الفقير]) الحج ح ـ ٣/٩٠ •

تەرجەمە :

خوا ئەمر به حەزرەتی ئیبراهیم ئەکا ئەفەرموێ : بانگی خەڵق بکه بۆ حەج ، که بانگت‌کردن بێنه لات به پێیانو به سواری هەموو حەیوانێکی

لەڕەوە [کە لەڕ بوون ، چونکی] لە هەموو ڕێیەکی دوورەوە یێن ، بۆیێکیان بانگ بکە تا حازری کەلێ مەنفەعەتی دینیو دنیایی خۆیان بن • هەم بۆیە کە لە ئەییامی مەعلوومەدا [کە لە ئەوەلی ذي الحجەوە تا ئاخری ئەییامی تەشریقە] ذیکری خوا بکەن لەسەر ئەو حەیوانانە لە مەڕو گاو گامێشو وشترن • کە سەرتان بڕی خۆتان لێی بخۆنو ئیطعامی فەقیری برسیی بکەن •

٣٣١١/٩ - ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : رأيت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يركب راحلته بذي الحلَيفة ، ثم يُهل حتى تستوي به قائمة ح - ٩١/٣ وعن جابر وأنس وابن عباس - رضي الله تعالى عنهم - ح - ٩١/٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - م دی لە (ذو الحليفة) سواری وشترەکەی بوو ئیهلالی[1] بە حەجکرد بە ئیحرامەوە تا وشترەکەی هەڵسایە پێیان • جابیرو ئەنەسو ئیبنوعەباسیش بەم نەوعەیان ریوایەت کردوە •

ئیحـــرامو میقـــات :

٣٣١٢/١٠ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : إن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وقت لأهل المدينة ذا الحليفة ، ولأهل الشام الجحفة ، ولأهل نجد قرن المنازل ، ولأهل اليمن يلَمْلَم ، هن لهن ولمن أتى

---

(١) مەبەست لە ئیهلال ئەوەیە کاتێ حاجی ئیحرام ئەبەستی بە دەنگی بەرز (لبيك اللهم لبيك) ئەڵێ •

عليهن من غيرهن ممن أراد الحج والعمرة ، ومن كان دون ذلك فمن حيث أنشأ حتى أهل مكة من مكة ح - ٣/٩٦ ، ٩٨ ، م - ٥/٢٠٢ ، ن .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ذولحولەیفەی بۆ ئەهلی مەدینەو ، جوحفەی بۆ ئەهلی شامو ، (قرن المنازل)ی بۆ ئەهلی نەجدو ، یەلەملەمی بۆ ئەهلی یەمەن کردوە بە میقات بۆ حەجدابەستن ، ئەوانە بۆ ئەو جێیانەو دوای ئەوانە بۆ هەرکەسێ کە ئیرادەی حەج یا عومرەی کردبێ ئەوانی لەملای ئەوانەوەن لەو جێیەوە ئیحرام دابیەستن کە لێوە یێن ، حەتتا بۆ ئەهلی مەککە - مەککەیە .

١١/٣٣١٣ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : لما فتح هذان المصران [البصرة والكوفة] أتوا عمر [رضي الله تعالى عنه] فقالوا : يا أمير المؤمنين إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حدَّ لأهل نجد قرناً وهو جَوْر عن طريقنا ، وأنا إن أردنا قرناً شق علينا . قال : فانظروا حَذْوها من طريقكم فحدَّ لهم ذات عِرْقٍ ح - ٣/٩٨ .

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : کە ئەم دووشارە یەعنی کووفەو بەصرە فەتحکران هاتنە خزمەت ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - عەرزیانکرد : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بۆ ئەهلی نەجد قەرەنی کردوە بە میقات ، ئەو لایە لە رێی ئێمە ، ئەگەر بێینە ئەوێ زەحمەت ئەبێ بۆمان . فەرمووی : تەماشا بکەن کوێ لە رێی ئێوە بەرابەری ئەوێیە ، زاتی عیرقی بۆ کردن بە میقات .

١٢/٣٣١٤ ـ عن عبدالله بن عباس [عن الفضل ، أخرى] قال : كان الفضل [رضي الله تعالى عنهم] رديف رســول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ فجاءت امرأة من خثعم ، فجعل الفضل ينظر إليها وتنظر إليه [وكان الفضل رجلا وضيئاً ••• إلخ] •

عن عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أردف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الفضل بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] يوم النحر خلفه على عجز راحلته ، وكان الفضل رجلا وضـــيئاً ، فوقف النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ للناس يفتيهم ، وأقبلت امرأة من خَثْعَم وضيئة تستفتي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فطفق الفضل ينظر إليها وأعجبه حسنها [وتنظر إليه • أخرى] فالتفت النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ والفضل ينظر إليها ، فأخلف بيده فأخذ بذقن الفضل ، فعدل وجهه عن النظر إليها • فقالت : يا رسول الله إن فريضة الله في الحج على عباده أدركت أبي شيخاً كبيراً لا يستطيع أن يستوي على الراحلة •• فهل يُقضى عنه أن أحج عنه ؟ قال : نعم [وذلك في حجة الوداع • أخرى] مرســـل صحابي ، وفي أخرى عن الفضل (بەوە ئەبێ بە مەرفووع) ح ـ ٦/٤٣١ ، ح ـ ٣/٩٠ ، ح ـ ٩/١٢٧ ، م ـ ٦/٢٥ • د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژی جەژنی قوربان فەضـلی کوڕی عەباسی سواری پاشکۆی کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەضـــل پیاوێکی جوانو صاحێب جەمال بوو ، پێغەمەر ـ صـــلى الله تعـالى عليـە وسلم ـ تەشریفی بۆ خەڵق راوەســـــتا فتوای بۆ ئەدان ، ژنێکی جوانی صاحێب جەمالی لـە عەشیرەتی خەثعەم هاتـە خزمـەت ، طەڵەبی فتوای لێ ئەکرد • فەضل ـ رضي الله تعالى عنه ـ لـە جوانییەکەی موتەعەججیب بوو

هەر تێی ئەفکری ، = هەروەها ژنەیش تەماشای فەضلی ئەکرد = پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئاوڕی دایەوە چاوی پێکەوت کە فەضل تەماشای ژنەکە ئەکا ، دەستی موبارەکی بردەدواوە چەناگەی فەضلی گرت‌و رووی وەرگێڕا لە تەماشاکردنی • ژنەکە عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) باوکم حەجی لەسەر واجب بوە ناتوانێ خۆی بەسەر وڵاخەوە بگرێ •• بری ئەکەوێ کە حەجی لە باتی بکەم ؟ فەرمووی : بەڵێ [ئەوە لە حەجی ویداعا بوو][1]•

ئینسان کە حەجی لەسەر واجب بوو (بالذات) نەیتوانی بچێ بۆ حەج ، واجبە بەدەلی بۆ بگیرێ ، تا خۆی (بالذات) پێی بکرێ ئەبێ خۆی پیا بەدەل دروست نیە •

تەماشای ژن = ی نامەحرەم = دروست نیە ، نەهی‌لێکردنی ئەگەر ئیقتیداری بێ‌و مەنع‌کردنی فەرزە • زەروورەت بێ ، وەك تەعلیم‌و تەعەللوم تەماشاکردن موباحە • ئیلتیذاذ بە نەظەرکردنەکەی لە حینی حاجەتا بە بێ ئیختیار موعاتەب نیە •

١٣/٣٣١٥ ـ عن جعفر بن محمد عن أبيه قال : دخلنا على جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] فسأل عن القوم حتى انتهى إلي فقلت : أنا محمد بن علي بن حسين ، فأهوى بيده إلى رأسي فنزع زِرّي الأعلى ، ثم نزع زري الأسفل ، ثم وضع كفه بين ثدييَّ ، وأنا يومئذ غلام شاب ، فقال : مرحبا بك يا ابن أخي سل عما شئت ، فسألته ، وهو أعمى ، وحضر وقت الصلاة ، فقام في نساجة ملتحفاً بها ، كلما وضعها على منكبه رجع طرفاها

---

(1) مەبەست لە حەجی ویداع ئەو حەجەیە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دوای ئەوە حەجی نەکردو ، خوتبەی بۆ موسوڵمانان خوێندەوەو گەلێ ڕێبازی پیشاندان ... وەك لەمەولا دێت .

إليه من صغرها ، ورداؤه إلى جنبه على المِشْجَبِ [أعواد يوضع عليها الثياب] فصلى بنا .

تەرجەمە :

جەعفەری کوڕی محەمەدی کوڕی عەلی کوڕی ئیمامی حسەین - رضي الله تعالى عنهم - لە محەمەدەوە ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : چووینە خزمەت جابیری کوڕی عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنهما - لە خەڵقەکەی پرسیی کە : کێن ؟ تا نەوبە هاتە سەر من ، وتم : من محەمەدی کوڕی عەلی کوڕی حسەینم ، دەستی هێنا بۆ سەرم دوگمەکانی سەرەوەی کردمەوە ، لە دواییا دوگمەکانی خوارەوەی کردمەوە ، دەستی نایە بەینی هەردوو مەمکمەوە لەو وەختەدا من منداڵ بووم . ئەمجا فەرمووی : مەرحەبات لێ بێ ئەی کوڕی برای خۆم چیم لێ ئەپرسی بپرسە . سوئالم لێ کرد لەو وەختەدا ئەعما[1] بوو ، وەختی نوێژ داهات هەڵسا عەبایێکی بچووکی لەخۆیەوە پێچابوو ، لەبەر بوچووکی کە ئەیخستە سەرشانی لکەکانی ئەهاتەدواوە بۆ لای خۆی ، بەرماڵەکەی کۆڵی لە سەر دارجلەکەی[2] بوو نوێژی پێکردین .

فقلت : أخبرني عن حجة رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال بيده ، فعقد تسعاً ، فقال : إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - مكث تسع سنين لم يحج ، ثم أذّنَ في الناس في العاشر أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حاج ، فقدم المدينة بشر كثير كلهم يلتمس أن يأتم برسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ويعمل مثل عمله ، فخرجنا معه حتى أتينا ذا الحليفة فولدت أسماء بنت عميس محمد بن أبي بكر [رضي الله

---

(١) ئەعما : کوێر .
(٢) لێرەدا ئەگەر هەرزاڵەی بنووسیایە جوانتر بوو .

عنهما] فأرسلت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كيف أصنع ؟ قال : اغتسلي واستثفري بثوب [الاستثفار : أن تشد في وسطها شيئاً ، تأخذ خرقة عريضة تجعلها على محل الدم ، وتشد طرفيها من قدامها ومن ورائها في المشدودة في وسطها (وەك بەرتەنگەی ولاخ)] وأحرمي . فصلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ركعتين في المسجد .

تەرجەمە :

عەرزی جابیرم کرد : خەبەری حەجی پێغەمەرم بدەرێ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی عەقدی عەدەدی نۆی بەست ، فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نۆ ساڵ لە مەدینەدا بەند بوو حەجی نەکرد ، لە ساڵی دەیەما خەبەری نارد بۆ خەڵق کە (رسول الله) حەج ئەکا ، خەڵقێکی زۆر هاتنە مەدینە ، هەموویان ئەوەیان ئەویست کە لە تەفعال و ئەرکانی حەجا ئیقتیدا بە پێغەمەر بکەن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەوی ئەو لە حەجا ئەیکرد ئەوانیش وا بکەن . لە خزمەتیا لە مەدینە هاتینەدەرێ ، تا هاتینە (ذو الحليفة) ئەسمای کچی عومەیس ، حەرەمی ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ محەمەدی کوڕی ئەبوبەکری صەدیقی بوو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ناردیە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە چۆن موعامەلە بکەم ؟ فەرمووی : غوسڵ بکە [بۆ ئیحرام] ، پشتێن ببەستەرە پشت ، پەڕۆیێکی پان بخەرە سەر ئەو جێیەی کە خوێنی لێ یێ ، هەردوو سەری ئەو پەڕۆیە لە پێشەوەو لە پشتەوە بە پشتێنەکەتەوە ببەستە ، ئیحرام بە حەج دابیەستە . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە مزگەوتی ذولحولەیفەدا دوو رکات نوێژی کرد .

ثم ركب القَصْواء حتى إذا استوت به ناقته على البيداء نظرتُ الى مد بصري بين يديه من راكب وماش ، وعن يمينه مثل ذلك ، وعن يساره

مثل ذلك ، ومن خلفه مثل ذلك • ورسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بين أظهرنا وعليه ينزل القرآن وهو يعرف تأويله • وما عمل به من شيء عملنا به • فأهل بالتوحيد : لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك • وأهل الناس بهذا الذي يهلون به ، فلم يرد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - شيئاً منه ، ولزم رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - تلبيته •

تەرجەمە :

لە پاشا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - سواری وشترەکەی بوو کە ناوی قەصوایە تا وشترەکەی هێنایە بەیداء ، تا چاوم بڕکا تەماشام کرد لە بەردەمیەوە هەر سوارەو پیادە بوو ، لە لای راستیەوە ئەوەندە ، لە لای چەپیەوە ئەوەندە ، لە پشتیەوە ئەوەندە •

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە ناومانا بوو قورئانی نازڵ ئەبوەسەر تەئویلو مەعنای ئەزانی ، ئەو شتەی کە ئەو عەمەلی پێ کردوە ئێمەیش عەمەلمان پێ ئەکرد • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە تەوحید تەهلیلی کرد ، فەرمووی : (لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك) خەڵقیش بەو تەهلیلەی کە ئێستە ئەوان تەهلیلی پێ ئەکەن تەهلیلەیان کرد • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هیچ رەددی لێ نەدان بفەرموێ : وا مەڵێن ، وا بڵێن ، خۆی - صلى الله تعالى عليه وسلم - لازمی (لبيك)کەی خۆی بوو •

قال جابر [رضي الله تعالى عنه] : لسنا ننوي إلا الحج ، لسنا نعرف العمرة ، حتى إذا أتينا البيت معه استلم الركن فرمل ثلاثاً ومشى أربعاً ، ثم تقدم إلى مقام إبراهيم فقرأ : (واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى) فجعل المقام بينه وبين البيت ، فكان أبي يقول ، ولا أعلمه ذكره إلا عن النبي - صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ ، : كان يقرأ في الركعتين (قل هو الله أحد) و (قل يا أيها الكافرون) ثم رجع الى الركن فاستلمه ، ثم خرج من الباب الى الصفا ، فلما دنا من الصفا قرأ : (ان الصفا والمروة من شعائر الله) أبدأ بما بدأ الله به ، فبدأ بالصفا فَرَقي عليه حتى رأى البيت ، فاستقبل القبلة فوحد الله وكبره ، وقال : لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير ، لا إله إلا الله وحده أنجز وعده ، ونصر عبده ، وهزم الاحزاب وحده • ثم دعا بين ذلك فقال : مثل هذا ثلاث مرات • ثم نزل المروة حتى إذا انصبت قدماه رمل في بطن الوادي [سعى حتى خرج منه • موطأ] حتى إذا صعدتا مشى حتى أتى المروة ، ففعل على المروة كما فعل على الصفا حتى إذا كان آخر طواف على المروة •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئێمە حەج نەبێ بیبەتی هیچی ترمان نەبوو ، نەمانئەزانی کە عومرە چیە هاتینە بەیت لە خزمەتیا ، روکنی مەس[1] کرد ، سێ دەفعە بە دەوری بەیتا هەروەڵەی کرد ، چوار دەفعە بە رۆیین بەدەوریا رۆیی لە پاشا تەشریفی پێشکەوت بۆ مەقامی ئیبراهیم ، ئایەتی (واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى)ی خوێندەوە ، مەقامی خستە بەینی خۆیەوەو بەینی بەیتەوە • جەعفەر ئەفەرموێ : باوکم فەرمووی : هەر وا ئەزانم کە جابیر هەر لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکا [یەعنی قسەی خۆی نیە] لە دوو رکاتی طەوافا (قل هو الله) و (قل يا أيها الكافرون)ی خوێند • لە دوایيا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چۆوە بۆ لای روکن دیسان دەستی لێداو ماچیکرد ، لە دوایيا لە دەرگاکەوە تەشریفی چوەدەرێ بۆ صەفا ، کە نزیک

(١) مەسکردن : دەستلێدان .

بۆوه له صەفا ئایەتی : (إن الصـفا والمروة)ی خوێنـــدەوه ، فەرمووی : دەستئەکەم بەوەی کە خوا دەستی پێکردوە ، دەستی کرد بـه صـــەفـا سەرکەوت تا چاوی به بەیت کەوت ، رووی‌کرده قیبله تەوحیدو تەکبیـری خوای کـرد ، ئـەو دۆعایەی فەرموو کـه تەرجەمەی وایه : غەیری خـــوا مەعبوودی بە حەق نیه ، تەنهایه شەریکی نیه ، موڵك هەر هی ئەوه ، حەمد هەر بۆ ئەوه ، ئەو قودرەتی بەسەر کوللی شـــــتێکا هەیه ، غەیری ئەو مەعبوودی بە حەق نیه ، تەنهایه ، وەعدی خۆی بەجێ هێنا ، نەصـــرەتی عەبدی خۆیی دا ، بە تەنها لەشکری ئەحزابی شکان • له پاشـــا له بەینی ئەوەدا دۆعای کردو سێ جار بەم نەوعه تەکبیرو تەوحیدی کرد • له پاشـا تەشریفی هاتەخوارێ بۆ مەروه تا گەیی‌یه ناوەڕاستی وادی‌یەکه هەروەڵەی کرد ، لەوێوه تەشریفی به رۆیین رۆیی تا تەشریفی گەیی‌یه مەروه ، له صەفا چی‌کرد له مەروەیش کردی تا ئاخر طەوافی لەسەر مەروه بڕایەوه [له حەوت دەفعەی سەعیی له بەینی صەفاو مەروەدا وای‌کرد] •

جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ أهلّ وأصحابه بالحج وليس مع أحد منهم هَدْيٌ غير النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وطلحة وكـان عليٌّ [رضي الله تعالى عنهما] قدم من اليمن ومعه الهدي [فســألە النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بما أهللت ؟] فقال : أهللت بما أهل به رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أذن لأصحابه أن يجعلوها عمرة : يطوفوا ، ثم يقصروا ويحلوا [من إحرامهم] إلا من معـه الهــدي [فكبر ذلك علينا وضاقت به صدورنا ، فبلغ ذلك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فما ندري أشيء بلغه من السماء ، أم شيء من قبل الناس ؟ فقـال : أيها الناس حلوا ، فلولا الهدي الذي معي فعلت كما فعلتم • قال : فأحللنـا ووطئنا النساء ، وفعلنا ما يفعل الحلال ، حتى إذا كان يوم التروية = وجعلنا

مله بظهر = أهللنا بالحج م ـ ٥/٣٠٠] فقالوا : ننطلق الى مِنى وذكر أحدنا يقطر [بالمني] ؟ فبلغ النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو استقبلت من أمري ما استدبرت ما أهديت ، ولولا أن معي الهدي لاحللت • وإن عائشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ حاضت فنسكت المناسك كلها غير انها لم تطف ، قال : فلما طهرت وطافت [للافاضة وسعت] قالت : يا رسول الله أتنطلقون بعمرة وحجة وأنطلق بالحج [من غير عمرة] ؟ فأمر عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] أن يخرج معها الى التنعيم • فاعتمرت بعد الحج في ذي الحجة [ليلة المُحَصَّب] وأن سراقة بن مالك بن جعشم لقي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالعقبة وهو [صلى الله تعالى عليه وسلم] يرميها • فقال : ألكم هذه خاصة يا رسول الله ؟ قال : لا بل للأبد ح ـ ٣/٢٥٨ ، ١٨٣ ، وفي التمني ، د في الحج •

(مەلا سەلام خوا سەلامەتی بکا تەرجەمەی بکا)[1]

تەرجەمە :

= جابیر = ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و یارانی ئیحرامیان بە حەج بەست ، پێغەمەرو طلحە نەبێ کەس قۆچی پێ نەبوو • عەلیش ـ رضي الله عنه ـ لە یەمەنەوە هاتبوو قۆچی لەگەڵ خۆی هێنابوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێی پرسیی : ئیحرامت بە چی بەستوە ؟ عەرزی کرد : ئیحرامم بەوە بەستوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیحرامی پێ بەستوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رێگەی بە یارانی دا کە حەجەکەیان بکەن بە

(١) دانەر ـ خ ـ نازانم لەبەر چی ئەم پارچەی تەرجەمە نەکردوەو ، ئەمە خۆیشی حەدیثێکی سەربەخۆی بوخاری‌یە ژمارەیشی بۆ دانەناوە ، داوای لە مامۆستا مەلا سەلام کردوە کە تەرجەمەی بکا ، ئەویش تەرجەمەی نەکردوە . وا لێرەدا ، لە سەرەوە تەرجەمەی دەکەم .

عومره : طەوافی بەیت بکەنو ، مووی ســەریان کورتبکەنەوەو ئیحرام بشـکێنن ، ئەوانە نەبێ کە قوّچیان پێبوو ، [ئەفەرموێ : ئێمەیش ئەمەمان لە لا گران بوو ، دلمان پێی تەنگ بوو ، ئەمەیش بـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیییەوە ، ئیتر نازانین بە وەحی لـە ئاســــــمانەوە پێیـنەیینرا یا خەلق قسەیان بۆ کرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی خەلقینە ئیحرام بشـکێنن ، ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە لـــە قوّچم پێیە ئێوە چی ئـەکـەن منیش وام ئەکـرد ، ئەفەرموێ : ئیحرامسان شکانو چووینە لای خێزانسانو ، ئەوەی پیاوی بێ ئیحرام ئەیکا کردمان ، هەر وا ماینەوە تا رۆژی تەرویە ـ کە رۆژی هەشـــتی ذیلحەججەیە ـ ئەو رۆژە کە لە مەککە پشتمان هەلکرد ئیحرامسان بە حەج بەســـت [یارانی پێغەمـەر ـ صـلی الله تعـالی علیـــه وســـلم ـ [لـەو رۆژە پیروزانـەدا چوونەلای ئافرەتو ئیحرامشکانیان بە لاوە کارێکی ناشیاوو نادروســـت بوو و وایان ئەزانێ کـە نابێ شتی وا ببێ ؛ بۆیە [فەرموویان : بچین بـۆ میناو چووکمان ئاوی تۆوی لێ بتکێ ؟! پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ کە ئەمەی بیست فەرمووی : ئەگەر ئەوەی ئێســـتە ئەیزانم زوو بمزانیایە قوّچم لەگەل خۆم نەئەهێنا • ئەگەر ئەم قوّچەیشـــم پێ نەبوایـە ئیحرامم ئەشـکاند •

هەر لەو ناوەدا حەزرەتی عایشــە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ کەوتـە بێنوێژییەوە ، (طواف الافاضة) نەبێ هەموو فرمانەکانی حەجی کرد ، کە پاكبۆوەو طەوافی کردو هاتوچۆی صـەفاو مەروەی تەواوکرد •• عەرزی پێغەمەری کـرد : ئەی پێغەمەری خـوا ئێوە هەموو بـە حـەجو عومرەوە بگەڕێنەوەو من تەنها بە حەجی بێ عومرەوە بگەڕێمەوە ؟! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فرمانی بە حەزرەتی عەبدوڕەحمانی کوڕی حەزرەتی

ئەبوبەکر دا کە لەگەڵ حەزرەتی عائیشەدا بچێ بۆ تەنعیم ، تا لەوێوە عومرە بکا ، حەزرەتی عایشە دوای حەج لە مانگی ذیلحەججەدا عومرەی کرد •

سوراقەی کوڕی مالیکی کوڕی جوعشوم لای جەمرەی عەقەبەدا بە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی دی کە پێغەمەر بەردبارانی ئەکا عەرزی کرد : ئەی پێغەمەری خوا ئەمە [کردنی حەج بە عومرە ، یا قیران ، یا کردنی عومرە لە مانگی حەجدا] هەر بۆ ئێوەیە یا بۆ هەموو کەسێکە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خەیر بۆ هەتاهەتایە [واتە بۆ هەموو کەسە] •

فقال : إني لو استقبلت من أمري ما استدبرت لم أسق الهدي ، وجعلتها عمرة ، فمن كان منكم ليس معه هدي فليحلل ويجعلها عمرة • فقام سراقة بن مالك بن جعشم فقال : يا رسول الله ألِعامنا هذا أم لأبد ؟ فشبك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أصابعه واحدة في الأخرى ، وقال : دخلت العمرة في الحج مرتين ، لا بل لأبد أبد •

تەرجەمە :

فەرمووی : ئەگەر ئەوی لە ئاخریا ئەمزانی لە ئەوەڵەوە بمزانیایە هەدیم سەوق نەئەکرد بۆ مەککە [یەعنی منیش ئیحرامم ئەشکان] ئەمکرد بە عومرە • هەرکەسێ لە ئێوە هەدیی لەگەڵ نیە لە ئیحرام بێتەدەرێ بیکا بە عومرە [یەعنی لە دواییدا ئیحرام بە حەج دابیەستێ لە مەککەدا] سوراقەی کوڕی مالیکی کوڕی جوعشوم ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله ئەمە هەر بۆ ئیمساڵ وایە یا بۆ ئەبەدە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پەنجەی

موبارەکی هەردوو دەستی سەعادەتی تێك پەڕان ، فەرمووی : عومرە چوە ناو حەجەوە دوو جاری فەرموو : لە پاشا فەرمووی : خەیر هەر بۆ ئیمسال نیە بۆ ئەبەدە بۆ ئەبەدە •

[ئەم سوراقەیە ئەو سوراقەیە کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەبوبەکری لە خزمەتا بوو تەشریفی هیجرەتی کرد بۆ مەدینە • موشریکان بۆ کوللێ لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم -و ئەبوبەکر هەر یەکە صەد وشتریان وەعدە دا بەو کەسەی ئەسیریان بکا یا بیانکوژێ ، سوراقە - رضي الله تعالی عنه - هەلساو سیلاحی لە خۆیداو سوار بوو شوێنیان کەوت ، کە لێیان نزیك بۆوە ئەسپەکەی بە ئەرزا تا سنگی داچوو ، هاواری کردە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - دۆعای بۆ کرد نەجاتی بوو ، ئیتر هەر لەو رۆژەوە لە (لە)ی پێغەمەر بوو - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە (علیە)ی حەرەکەتی نەکرد تا خوا هیدایەتی دا بە شەرەفی ئیسلامەتی موشەڕڕەف بوو - رضي الله تعالی عنه - لە هیجرەتا کەیفیەتەکەی رابورد][1] •

وقدم عليٌّ من اليمن ببُدْن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فوجد فاطمة ممن حل ولبست ثياباً صبيغاً واكتحلت ، فأنكر ذلك عليها ، فقالت : إن أبي أمرني بهذا • قال : فكان علي [رضي الله تعالى عنه] يقول بالعراق : فذهبت إلى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - محرّشاً على فاطمة [رضي الله تعالى عنها ، وروحي فداها بعد أبيها وأمها] للذي صنعت مستفتياً لرسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فيما ذكرتْ عنه ، فأخبرته أني أنكرت ذلك عليها فقال : صدقَتْ ، صدَقَتْ • ماذا قلت حين فرضت

(١) بڕوانە : بەرگی سێیەمی ئەم کتێبە لاپەڕە (٢٥٤)و دوای ئەوە .

الحج ؟ قال : قلت اللهم إني أهلّ بما أهلّ به رسولك • قـال : فـإن معي الهـدْيَ فلا تحل •

تەرجەمە :

ئیمامی عـەلی ـ رضي الله تعـالى عنــه ـ تەشریفی لـە یەمەنەوە هاتەوە وشترانی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ بوو ، چاوی بـە فاطیمەی نازدار کەوت ـ رضي الله تعالى عنها ـ کە ئیحرامی شـــــکانبوو ، جلێکی رەنگاورەنگی لەبەرابوو ، چاوی رشتبوو ، ئینکاری ئەوەی لەسەر کـرد ، فەرمووی : بـاوکـم ئەمری پێکردووم • جابیـر ئەفەرموێ : عەلی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە عیراقا ئەیفەرموو : چوومە خزمـەت پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەحریکی بکەم لە فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەوەی لێ بپرسم کە فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لەوەوە ئەیوت • عەرزمکرد : کە ئینکاریم کرد لـە سەری بۆچی لـە ئیحرام هاتۆتە دەرێ • فەرمووی : راستی وتوە ، راستی وتوە • تۆ کە ئیحرامت بە حەج دابەست چیت وت ؟ فەرمووی : عەرزمکرد وتم : خوایا رەسوولی تۆ بە چی ئیحرامی دابەستوە منیش بەوە ئیحرام دائەبەستم : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : من هەدیم پێیە [بۆم دروست نیە لە ئیحرام بێمە دەرێ] تۆیش مەیشـکێنە •

قال : وكان جماعة الهـَدْي الذي قدم به علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ من اليمن والذي أتى به النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مائة • قـال : فحل الناس كلهم وقصروا إلا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومن كـان معه هدي ، فلما كان يوم التروية [رۆژی هەشتەمی ذیلحەججە] توجهوا الى منى فأهلّوا بالحج وركب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فصـلى بها الظهر والعصر والمغرب والعشـــــاء والفجر ثم مكث قليلا حتى طلعت

الشمس ، وأمر بقبة من شعر تضرب له بنمرة [خارج من عرفه] فسار رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ولا تشك قريش إلا أنه واقف عند المشعر الحرام ، كما كانت قريش تصنع في الجاهلية ، فأجاز رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حتى أتى عرفة فوجد القبة = قد = ضربت بنمرة ، فنزل بها حتى إذا زاغت الشمس أمر بالقصواء فرُحِلَت له فأتى بطن الوادي •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : مەجمووعی ئەو هەدیەی کە عەلی - رضي الله تعالى عنه - لە یەمەن هێنابووی‌و ئەوی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هێنابووی صەد وشـتر بوو • فەرمووی : هەموو خەڵق ، غەیری پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - و ئەوانەی کە هەدیان پێ‌بوو ، لە ئیحرام هاتنەدەرێ‌و سەریان هەڵپاچی‌و مووی سەریان گرت ، کە رۆژی تەرویە بوو ، یەعنی رۆژی هەشتەمی مانگی قوربان بوو روویان‌کردە مینا ئیحرامیان بە حەج دابەست ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی سوار بوو بۆ مینا لە مینا نوێژی نیوەڕۆو عەصرو شێوان‌و خەوتنان‌و سبەینێی کرد • لە پاشا نەختێ وەستا تا رۆژهەڵات ئەمری فەرموو لە نەمیرە قوبەیێکی مووی بۆ هەڵدەن • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لێیدا رۆیی بۆ نەمیرە ، قورەیش هیچ شکیان نەبوو وایان‌ئەزانی کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە (مشعر الحرام)ا وقووف ئەفەرموێ ، وەك قورەیش لە زەمانی جاهیلییەتا لەوێ ئەوەستان • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە (مشعر الحرام) تێپەڕی‌کرد لێی نەوەستا تا تەشریفی هاتە عەرەفە ، چاوی پێکەوت کە قوبەکەی لە نەمیرەدا بۆ هەڵدراوە ، تەشریفی لەوێ دابەزی تا رۆژ بەلادا

هات ئەمری فەرموو قەصوایان[1] بۆ حازرکرد تەشریفی هاتە (بطن الوادي) وادیی عەرەفە •

فخطب الناس فقال : إن دماءكم وأموالكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا ، في شهركم هذا ، في بلدكم هذا • (مەعنای ئەمە رابورد)[2] •

تەرجەمە :

خوێنتان ماڵتان حەرامە لە سەرتان وەك حەرامی ئەم رۆژەتان لەم مانگەتانا لەم شارەتانا •

(ألا) : خەبەرتان بێ (كل شيىء من أمر الجاهلية) هەموو شتێكی ئیشی جاهیلییەت ، هەموو ئەخلاق و عادەتی قەبیحەیان (تحت قدمي) : لە ژێر پێمایە (موضوع) بەتاڵکراوەتەوەو ساقیط كراوە (ودماء الجاهلية) : ئەو خوێنانەی لە زەمانی جاهیلییەتا لە بەینتانا رژێنراوە (موضوعة) ساقیط كراوە نە قیصاصی هەیە نە دیەی هەیە (وإن أول دم أضع من دمائنا) : ئەوەڵ خوێنێ لە خوێنی ئێمە كە ئیسقاطی ئەكەم (دم ابن ربيعة بن الحرث): خوێنی كوڕی رەبیعەی كوڕی حەرثە ، كە ئامۆزامە (كان مسترضعا في بني سعد فقتله هذيل) : ئەو كوڕی رەبیعە لە بەنی سەعدا شیری ئەخوارد هوذەیل كوشتیان (وربا الجاهلية) : سوودی زەمانی جاهیلییەت (موضوعة) : ساقیطە (وأول ربا أضع) : ئەوەڵ سوودێ كە ئیلغای ئەكەم (= ربانا = ربا عباس بن عبدالمطلب) : = ریبای خۆمانە = سوودی ئەو

(۱) قەصوا : ناوی ئەو وشترەی پێغەمبەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە سواری بوە •

(۲) ئەم نووسراوەی لە راستی (فخطب الناس فقال)دا نووسیوە • واتە : پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی بۆ خەڵق خوێندەوەو فەرمووی •••

ماڵەیە کە عەبباسی کوڕی عەبدولموطەلیب داویەتی بە سوود (فإنه موضوع کله) : ئەو ڕیبایە بە تەواودتی بەتاڵکراودتەوه (فاتقوا الله في النســاء) : دەرحەقی ژنان تەقواو ترستان لە خوا بێ (فإنکم أخذتموهن بأمان الله) : چونکی ئێوه ئـەو ژنانەتان بـە زامنیو کەفیلی خـوا گرتۆتە لای خۆتـان (واستحللتم فروجهن) : فەرجی ئەوانتان حەڵاڵکردوه (بکلمة الله) : بـە ئەمری خوا کـە لـە قورئانا بۆتان بەیانکراوه (ولکم علیهن أن لا یواطئن فرشکم أحدا تکرهونه) : بۆ ئێوه لەسەر ژنەکانتان ئەو حەقەتان هەیە کـە هیچ کەسێ کە ئێوه حەزی لێ ناکەن نەهێننە ســەر فەرشتان (فإن فعلن ذلك) : ئەگەر ئەوەیانکرد (فاضربوهن): لێیان بدەن (ضرباً غیر مبرح) بە لێدانێ کە موهلیك نەبێ زەرەر بـە ئەعزایان ، بـە صیحەتیان نەگەیێنێ (ولهن علیکم رزقهن وکسوتهن بالمعروف) : ئەوانیش لەســەر ئێوه بـە عورفو عادەت وەکوو ئەمثالتان رزقیانو لیباسیان بۆ فەرزه •

(وقد ترکت فیکم ما لن تضلوا بعده إن اعتصمتم به : کتاب الله) : بە تەحقیق لە ناوتانا شتێکم بۆ بەجێهێشتوون ئەگەر توند دەستی پێوەبگرنو بـەری نەدەنو پـەیـڕەوی بکەن قـەت رێ ون نـاکـەن ، ئەوه کـە بۆم بەجێهێشتوون : کیتابوڵڵایە [وەڵڵاهی وایە هەرکەسێ عەمەل بـە قورئان بکا لە دنیاو ئاخیرەتا مەسعوودو پایەدار ئەبێ قەت نشستی بەسەرا نایێ ، سا خوا رەحمان پێ بکا] • (وأنتم تسألون عني فما أنتم قائلون ؟) : لە ئاخیرەتا ئێوه لە منتان لێ ئەپرسرێ دەرحەقی من چی ئەڵێن ؟ (قـالـوا : نشهد أنك قد بلغت وأدیت ونصحت) : عەرزیانکرد : شـــەهادەتت بۆ ئەدەین کە ئەحکامی خوات بـە تەواوەتی تەبلیغکردووین ، ئەوامیرێ لـە سەرت لازم بوه هەمووت بەجێهێناوه ، نەصـــیحەتی هەموو ئوممەتت کردوه (فقال بأصبعه السبابة یرفعها إلی السماء وینکتها [ینکبها • ذ] الی

الناس : اللهم اشهد ، اللهم اشهد = ثلاث مرات =) : ئەمجا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە پەنجەی شەهادەتی ئیشارەتی فەرموو هەڵی ئەبڕی بۆ ئاسمان و وەری ئەگێڕایەوە بۆ لای خەڵق ، سێ جار فەرمووی : خوایە تۆ شاهید بە [یەعنی لەسەر ئەمە کە خەڵق ئیقراریان بەمە کردوە کە تەبلیغی ئەحکامم کردوون] (ثم أذن ثم أقام فصلی الظهر ، ثم أقام فصلی العصر . = ولم یصل بینهما = شیئا) : لە پاشا ئەمری فەرموو بە بانگ و قامەت ، نوێژی نیوەڕۆی کرد ، لە پاشا ئەمری کرد بە قامەت نوێژی عەصری کرد ، یەعنی بانگێك و دوو قامەت = لە نێوانیانا هیچ نوێژی نەکرد = .

ثم رکب رسـول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حتی أتی الموقف فجعل بطن ناقته القصواء الی الصخرات ، وجعل حبل [جبل . نسخة] المشاة بین یدیه ، واستقبل القبلة فلم یزل واقفاً حتی غربت الشمس وذهبت الصفرة قلیلا حتی غاب القرص .

تەرجەمە :

لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سوار بوو تا تەشریفی هاتە ئەو جێگەیەی کە بۆ حەج لە عەرەفاتا لێی ڕائەوەستن ، سـنگی وشترەکەی کردە ئەو بەردانەی کە = لـە = پایینی شـاخی ڕەحمەتا تەفریش کراون ، موعظەمی پیادە ، یا ڕێی (جبل)ی[1] پیادە لە بەردەمیەوە بوون . ڕووی کردە قیبلە تەشریفی لەوێ بە ڕاوەستاویی لەسەر سـواریی مایەوە تا ڕۆژ ئاوا بوو قورصی ڕۆژ لە ئوفوق چوەخوارێ کەمێ زەردایی ڕۆژ غایب بوو .

(1) ئەم وشـەیە بە (حبل) و (جبل) ریوایەت کراوەو بۆ سێ مانایش دەستەدەدات : 1 ـ بە مانا کۆمەڵی پیادە . 2 ـ بە مانا تەپۆلکە لمی جوان و بچکۆلە . 3 ـ بە مانای ڕێگەی هاتوچۆی پیادە .

وأردف أسامة خلفه ودفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقد شنق [دەستە جڵەوەکەی گورج کردەوە] للقصواء الزمام حتى أن رأسها ليصيب مَوْرِكَ رحله [ئەو جێگەیەی کۆپانی وشتر نە سوار لە سواریی ماندوو بێ پێی جووت ئەکاو لە سەری دائەنێ] ويقول بيده اليمنى : أيها الناس السكينة ، السكينة كلما أتى حبلا [تەپۆلکە] من الحبال أرخى لها قليلا حتى صعد ، حتى أتى المزدلفة ، فصلى بها المغرب والعشاء بأذان واحد وإقامتين ، ولم يسبح بينهما شيئا ، ثم اضطجع = رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = حتى طلع الفجر ، فصلى الفجر حين تبين له الصبح بأذان وإقامة .

تەرجەمە :

ئوسامەی سواری پاشکۆی خۆی کرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەوێ ڕۆیی دەستەجڵەوەکەی بۆ قەصوا گورج کردبووەوە وای گورج کردبووەوە تا سەری قەصوا لەو جێگەیە ئەکەوت کە وشترسوار بۆ ڕەحەتی پێی لەسەر دائەنێ ، بەدەستی راستی ئەیفەرموو: ئەی خەڵقینە بە ئاهیستەیی ، بە ئاهیستەیی ، یەعنی پەلەپەل مەکەن . تەشریفی بگەییایە هەر تەپۆلکەیێ دەستەجڵەوەکەی کەمێ بۆ شلەکردەوە تا سەربکەوێ تا تەشریفی گەییە موزدەلیفە نوێژی مەغریبو عیشای بە بانگێکو دوو قامەت لەوێ کرد ، سوننەتی لە بەینا نەکردن ، لە پاشا تەشریفی راکشا تا فەجر طولووعی کرد ، کە صوبحی لێ دیاریدا ، بە بانگێکو قامەتێ نوێژی سبەینێی کرد .

ثم ركب القصواء حتى أتى المشعر الحرام ، فاستقبل القبلة فدعاه وكبره وهلله ووحده ، فلم يزل واقفاً حتى أسفر جدا ، فدفع قبل أن تطلع الشمس . وأردف الفضل بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] وكان رجلا حسن الشعر ،

أبيض ، وسيما ، فلما دفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مرّت به ظُعُنٌ يجرين ، فطفق الفضل ينظر إليهن ، فوضع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده على وجه الفضل ، فحول الفضل وجهه الى الشـــق الاخر ينظر فحول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده من الشـق الآخـر على وجـه الفضـل فصـــرف وجهـه من الشـــق الآخـر ينـظر ، حتى أتى بطن مُحَسِّـــر [ئـەو جێيەى كـــە (أصـحاب الفيـل)ى لێ ماندووكرا] فحرك قليلا ثم سلك الطريق الوسطى التي تخرج على الجمرة الكبرى حتى أتى الجمرة عند الشجرة ، فرماها بسبع حصيات ، يكبر مـع كل حصاة منها حصى الخذف ، رمى من بطن الوادي ، ثم انصرف الى المنحر ، فنحر ثلاثاً وستين بيده ، ثم أعطى عليا [رضي الله تعالى عنه] فنحر ما غبـر وأشركه في هديه • ثم أمر من كل بدنـة ببضعة فجعلت في قـدر ، فطبخت فأكلا من لحمها ، وشربا من مرقها • ثم ركب رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فأفاض الى البيت ، فصـلى بمكة الظهر ، فأتى بني عبدالمطلب يسقون على زمزم ، فقال : انزعوا بني عبدالمطلب فلولا أن يغلبكم النـاس على سقايتكم لنزعت معكم • فناولوه دلوا فشـــرب منه م ـ ٥/٣٠٤ الى ٣٢٩ ، د ، ط •

تەرجەمە :

له دوايیا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ســـوارى قەصـــوا بوو تـا تەشریفی هاتـە (مشعر الحرام) • لەوێ دۆعاى كرد ، تەكبیرو ، تەهلیلو ، تەوحیدى خواى كرد • تەشریفی لە (مشـــعر الحرام) وەستا تا دنیا تەواو رووناك بۆوە ، لە پێش رۆژهەڵاتنا تەشـــریفی لەوێ رۆیی ، فەضلی كوڕى عەباسى ـ رضي الله تعالى عنهما ـ سوارى پاشـكۆى خۆى كرد • فەضل پیاوێكی مووجوانو سپیو صاحێب سەرو سیما بوو ،

له پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لەوێ رۆیی چەند ژنێکی وشترسواری پێکەیی وشترەکانیان لێ ئەخوڕی . فەضل ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەماشای ئەکردن ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی نایە سەر دەموچاوی فەضل کە تێیان نەفکرێ ، فەضل رووی بۆ ئەولا وەرگێڕا تەماشای ئەکردن ، لەولاوەیشەوە دەستی نایە سـەر دەموچاوی فەضل ، فەضل ـ رضي الله تعالى عنه ـ رووی بەملاوە وەرگێڕا تەماشای ئەکردن . هەر بەم نەوعە تاگەیی‌یە موحەسیر ؛ کە ئەو جێیەیە فیلی (أصحاب الفيل)ی مانگوو کرد ، یەعنی تیا بەهیلاك چوون . لەوێوە کەمێ لێی خوڕی ، تەشریفی بە رێی ناوەڕاستا کە لە جەمرەی کوبرادا یێتە دەرێ تا تەشریفی هاتە ئەو جەمرەی لای شەجەرە [کە ئەهلی ئەوێ ئەیناسـن] حـەوت بـەردی هاویتە جەمرەکەوە ، لەگەڵ کوللی بەردێکا (الله أكبر)ی ئەکرد ، بەردەکان بەردی پەلەپیتکە بوو ، یەعنی وردەبەرد بوو ، لە نـاو جەرگەی وادی‌یەکە ئەیهاویشتن ، لە پاشـا تەشریفی چوو بۆ (منحر) ئـەو جێیەی کە حاجییان قوربانی لێ‌سەرەبڕن ، خۆی بـە دەسـتی موبارەکی خۆی لەو صەد وشترە شەصت‌و سێ وشتری سـەربڕی ، باقیەکەیشی کـە سی‌وحەوتە دا بە ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ ئەو سەری بڕی . پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـە وسـلم ـ لەو قوربانیانەدا حەزرەتی عەلیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ کرد بە شەریك . لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ ئەمری فەرموو لەو صەد وشترە هەر لە یەکەی کەمێکیان بڕی خرایە دیزەیێکەوە کوڵێنرا . دوو ئامۆزا ؛ یەکێ پێغەمەر ـ علیـە الصلاة والسلام ـ ئەوی تریشیان ئامۆزای پێغەمەرو مەحبووبی خـواو پێغەمـەر ـ صلى الله تعـالى عليـە وسلم ـ لێیـان خوارد لـە گۆشتاوەکەیـان نۆشی گیان کرد .

ئەمجا تەشریفی لەوێوە هێرشی هێنا بۆ بەیت ، نوێژی نیوەڕۆی لە مەککە کرد ، تەشریفی چوە لای بەنی (عبدالمطلب) لەسەر زەمزەم ئاویان ئەدا بە خەڵق . پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرموون : ئەی بەنی عەبدولموطەلیب ئاو هەڵێنجن ، لەبەر ئەوە نەبوایە کە خەلق [لەبەر حەسەد] لەسەر ئاودانی زەمزەم بەخەڵق غەڵەبەتان بەسەرا بکەن لەگەڵم هەڵەهێنجان ، دۆڵکەیێکیان تەقدیم کرد لێی خواردەوە .

بوخاریی ئەم حەدیثە درێژەی پارچە ـ پارچە بە بەعزێ فەرقی لەفزیی بەیان کردوە .

فەوائیدی ئەم حەدیثە وەك نەوەویی ـ رحمه الله ـ بەیانی فەرموە بە وەجهی ژێرە :

قاضی عەیاض ئەفەرموێ : تەصنیفێکی گەورەی تیا تەئلیف‌کراوە لە طەرەف ئەبوبەکری کوڕی مونذیرەوە صەدو پەنجاو ئەوەندە مەسئەلەی فیقهیی لێ‌ئیستینباط کراوە ، ئەگەر بە تەواوەتی تەتەببوع بکرێ نزیك بەوەندەی تریشی لێ ئیستینباط ئەکرێ . نەوەویی ـ رحمه الله ـ بەعزێکی ذیکرکردوە .

١ ـ سوننەتە کەسێ کە میوانو موسافیری هات یەکە یەکە ئەحواڵیان بپرسێ ، خۆشیو چۆنییان لەگەڵا بکا وەك جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ کردی ، بۆ خاتری ئەمە هەرکەسێ بە قەد قەدری خۆی ئیکرامی بگرێ . حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ‌فەرمووین هەرکەسێ لە جێیێ دابنێین کە لایەق بەو بێ .

٢ ـ ئیکرامی ئەهلی بەیت سوننەتە وەك جابیر بە محەمەدی کرد ـ رضي الله تعالی عنهما ـ .

٣ ـ مەرحەباكردن لە میوان •

٤ ـ تەلطیفی میوانی منـــاڵ وەك جابیر - رضـي الله تعـالی عنـه - دوگمەی محەمەدی كردەوەو دەستی خستە بەینی مەمكی ، ئەگەر منـــاڵ نەبوایە نەیەكرد •

٥ ـ ئیمامەتی ئەعما دروستە وەك جابیر - رضي الله تعالی عنه - بـۆ ئەو زائیرانەی كرد • خیلاف لەمەدا نیە كە ئیمامەتی ئەعما دروستە ، لەمەدا خیلاف هەیە كە ئەفضەل ئیمامەتی ئەعمایە یا ئیمامەتی چاوســـــاغە • سێ مەذهەبی تیایە :

أ ـ ئیمامەتی ئەعما ئەفضەلە ؛ چونكی چاوی نابینێ مەشـــغوولبێ بەوانەوە كە ببینێ ، خوشووعی زیاتر ئەبێ لە چاوساغ •

ب ـ ئیمامەتی چاوساغ ئەفضەلە چونكی خۆی لـە نەجاسەت زۆرتر ئەپارێزێ •

ج ـ ئەصـــــەح ئەوەیە كـە هیچ فەرقیان نیە ؛ چونكی هـەر یەكـە فەضیلەتێكی هەیە • شافیعی نەصصی بەمەدا ناوە •

٦ ـ صاحێب ماڵ ئەولایە بە ئیمامەت لە غەیر •

٧ ـ با لیباسی زۆریشی بێ دروستە لە تەنها لیباســـێكا نوێژكردن ، سەتری عەورەتی بێ كافیە •

٨ ـ خەبەردان بە خەڵق كە حازر بنە سەر ئیشــــــی خەیری دینیو دنیەوی سونەتە بۆ تەعمیمی ئوموری خەیریە •

٩ ـ پەیڕەوی ئەهلی فەضل لە فەرزا فەرزەو لە سونەتا سونەتەو ، لە موباحا موباحە •

١٠ – بۆ حەیزدارو زەییستان ئیحرام بە حەجو عومرە دروستە .

١١ – ژنی صاحێب حەیزو زەییستان سونەتە بەوەی بۆیان مومکین ببێ نەیەڵێ خوێنەکەیان تەلویثی[1] شتی تر بکا .

١٢ – بە پێیانو بە سواریی حەج دروستە ، بە سواریی ثەوابی زیاترە ، ئیقتیدا بە فیعلی پێغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – ، مەذهەبی شافیعییو مالیکییو جومهووری عولەما وایە ؛ چونکی زیاتر قووەتی ئەبێ بۆ بەجێیهنانی مەناسیکی حەج مەصرەفی حەیوانیشی عەلاوە ئەبێ ، زۆر پارە صەرفی حەج ئەکا . داود ئەفەرموێ : بە پێیان ئەفضەلە ؛ چونکی مەشەققەتی زۆرترە . ئەمما خۆئەزیەتدان بە عیبادەت مەحسوب نیە ، ئەصلی فەضل هی عیبادەتەکەیە هی زەحمەتەکەی نیە ، گینا ئەبێ لەخۆدان فەضیلەت بێ .

١٣ – ئینسان وەعظ دابدا سونەتە تەقویەی قسەکەی بکا بە ئایەتێ ، بە حەدیثێ ، بە قەولی پیاوێکی گەورە تا ئیعتیمادی بدەنە سەر وەکوو جابیر فەرمووی پێغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – چی کردوە ئێمەیش کردوومانە ، ریوایەتەکەم فیعلی ئەوە .

١٤ – لە حەججا پێغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – بە چ لەفظێ تەلبییەو تەکبیرو تەحمیدو تەوحیدی کردوە ئەفضەل ئەوەیە بە عەینی ئەو لەفظانە ئێمەیش بیکەین ، دروستیشە بە غەیری ئەوانە بکرێو لێی زیاد بکرێ ، بۆیە پێغەمەر – صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم – لە تەلبییەی خۆیا ثابت بوەو مەنعی ئەوانەیشی نەکردوە کە بە نەوعێکی تریان کردوە .

---

(١) واتە : خوێناوی بوونو پیس‌بوون .

١٥ - بۆ حاجی سوننەتە لە پێش هەموو شتێکا (طواف القدوم) بکا •

١٦ - طەواف حەوتە لە سییانی ئەوەڵا لە (حجر الاسود)ەوە دەست پێ ئەکا بە لۆقەکردنی هەنگاو ورد بە دەوری بەیتاهاتن ، چواری دوایی بە ڕۆیینی عادەتی سوننەتە • لۆقە هەر لە طەوافێکا ئەکرێ لە دوای ئەو سەعی لە بەینی صەفاو مەروە ببێ وەك (طواف القدوم) وەك (طواف الافاضة) کە لە عەرەفاتەوە ئەگەڕێنەوە لە (طواف الوداع)ا نیە ، لە هەموو طەوافێکی حەجا نیە لە طەوافێکا نەبێ لەوانی ترا هەر بە عادەتی بڕوا • لە طەوافی عومرەدا لۆقە هەیە ؛ چونکی هەریەك طەوافی هەیە لەو طەوافانەی کە لە غەیری عومرەو حەجا ئەکرێ گورگەلۆقە نیە • لە طەوافا شانی راستی دەربخا ، پەشتەماڵەکەی کە ئەیدا بە سەرشانیا حەمایەڵی بکا ناوەڕاستەکەی بخاتە بن باخەڵی راستی ، لکەکانی بهاوێتە سەرشانی چەپی •

١٧ - سوننەتە ئەوی کە طەواف بکا لە دوای طەوافەکەی دوو رکات نوێژی طەواف بکا ، بەعزێك ئەڵێن واجبە ، بەعزێ ئەڵێن : لە دوای طەوافی سوننەت سوننەتە • واجب بێ یا سوننەت ئەگەر نەیکرد طەوافەکە بەطاڵ نابێتەوە •

١٨ - سوننەت وایە کە دوو رکاتی طەواف لە مەقامی ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام -ا بکا ، مومکین نەبوو لە حیجرا بیکا ، یا لە (مسجد الحرام)ا بیکا ، یا لە مەککەدا بیکا ، یا لە مەملەکەتی خۆی بیکا • تا لە حەیاتا بێ ، وەختی ئەو نوێژە ناچێ • ئەمما لە غەیری مەقاما بیکا فەضیلەتی لە کیس ئەچێ ، ئیرادەی گەلێ طەوافی بوو دوای کوللی طەوافێکی ئەو دوو

ڕکاتە سونەتە • دوای هەموو طەوافەکانیشی بۆ کوللی طەوافێکی دوو ڕکات بکا (بلا کراهة) دروستە ، فەضیلەتی لە کیس ئەچێ •

١٩ ـ لە ڕکاتی ئەوەڵی ئەو نوێژەدا سونەتە (قل یا أیها الکوفرون) لە ڕکاتی دوەما (قل هو الله) بخوێنێ •

٢٠ ـ سوننەتە لە دوای طەواف‌و نوێژی طەواف دەست بدا لە (حجر الاسود) •

٢١ ـ لە بابی صەفاوە بچێتەدەرێ •

٢٢ ـ بۆ سەعی بەینی صەفاو مەروە ئەبێ لە صەفاوە دەست پێ بکا بۆ مەروە •

٢٣ ـ سوننەتە لە سەعیا سەربکەوێ بۆ صەفاو مەروە بەرەوقیبلە بوەستێ دۆعاو تەکبیرو تەوحید بکا • سەرکەوتنی صەفاو مەروە شەرط نیە ، تەرکی ، تەرکی فەضیلەتە •

٢٤ ـ لە سەعیا نابێ هیچ لە بەینی صەفاو مەروەدا تەرك بکا ، لە صەفاوە پاشنەی پێی بنووسێنێ بە پێپیلکەی صەفاوە کە گەیی‌یە مەروە پەنجەی پێی بنووسێنێ بە مەروەوە ، کە لەوێ گەڕایەوە بۆ صەفا بەو نەوعە پاشنەی پێی بنووسێنێ بە پێپێلکەی مەروەوە ، کە گەیی‌یە صەفا پەنجەی پێی بە پێپیلکەکەیەوە بنووسێنێ ••• بەم نەوعە لە هەر حەوت دەفعەی سەعیا وا بکا •

٢٥ ـ لە صەفاوە تا مەروە جارێکە ، گەڕانەوەی جارێکە ، ئاخری سەعیەکانی لە مەروەوە ئەبڕێتەوە •

٢٦[١] - سونەتە لە پێش وادی‌یەکەوەو دوای وادی‌یەکە بە ڕۆیینی عادەتی بڕوا ، لە وادی‌یەکەدا تا تیایەتی هەڕا بکا ، لە هەر حەوت دەفعەکەدا ، ئەگەر لە هەموو سەعیەکانیا بڕوا یا هەڕا بکا دروستە ، ئەمما فەضیلەتی لە کیس ئەچێ .

٢٧ - بۆ مێرد هەیە کە خیلافی ئوصولی ژنی خۆیی دی عیتابی لێ بگرێ ، مەنعی بکا یا شکاتی لێ بکا لای (أولو الأمر) ئەویش بۆی هەیە بەیانی ئیعتیذار بکا ، دەفعی توهمەت لە خۆی بکا ، وەك لە بەینی عەلی‌و فاطیمەدا - رضي الله تعالى عنهما - واقیع‌بوە .

٢٨ - دروستە تەعلیقی ئیحرام بە ئیحرامی کەسێکی ترەوە ، وەکوو بەعزێ ئەصحابی کیرام فەرموویانە : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە چی ئیحرامی دابەستوە منیش بەوە ئیحرام دائەبەستم . لە نوێژو ڕۆژوودا ئەوە دروست نیە جەزم شەرتە .

٢٩ - کە حەجی گێڕا بە عومرەو لە ئیحرامی هاتەدەرێ ئەبێ سەری هەڵپاچێ . ئەگەر بیتاشێ بۆ حەج هیچ نامێنێتەوە بیتاشێ یا بیبڕێ . ئەمما ئەگەر بیشی‌تاشێ‌و مووی بۆ حەج نەما گوێزانی بەسەرا بگێڕێ .

٣٠ - ئەوی لە مەککەدا بێ ئەفضەل وایە ڕۆژی تەرویە کە هەشتەمی ذیلحەججەیە ئیحرام بە حەج دابەستێ .

٣١ - سونەتە کە هیچ کەسێ لە پێش ڕۆژی تەرویەدا نەچێ بۆ مینا .

٣٢ - لای بەعزێ ئەصحاب لەو جێگانەدا نەبێ کە مەناسیکی تیایە وەك مەککەو میناو موزدەلیفەو عەرەفاتو هاتوچۆ لەو بەینەدا سواربوون

---

(١) دانەر بە هەڵە ژمارە (٢٦)ی دووپات‌کردبوەوە ڕاستم‌کردەوە .

ئەفضەلە ، لەو جێگانەدا رۆیین ئەفضەلە ، فەقەط لە هەموویانا سواربوون ئەصەححە .

٣٣ ـ پێنج فەرز لە نیوەڕۆوە تا بەیانی لە مینادا کردنی سوننەتە .

٣٤ ـ شەو لە مینادامانەوە سوننەتە روکن نیە ، یەعنی شەوی نۆیەم .

٣٥ ـ سوننەت وایە تا رۆژ هەڵنەیێ لە مینا نەچنە دەرێ .

٣٦ ـ سوننەتە لە نەمیرەدا دابەزین .

٣٧ ـ سوننەتە نەچنە ئەرزی عەرەفات تا زەوالی رۆژی نۆیەم .

٣٨ ـ لە پێش زەوالا سوننەتە غوسڵ بکرێ بۆ عەرەفە .

٣٩ ـ دوای زەوال سوننەتە ئیمام بیانبا بۆ مەسجیدی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ بەوانەی مەسافەی قەصر دوورن نوێژی نیوەڕۆو عەصریان بە جەمع بە بانگێكو دوو قامەت پێ بکا ، لە پێش نوێژا دوو خوطبەی کورتیان بۆ بخوێنێ ، خوطبەی دوەم کورتتر بێ ، لە پێشا خوطبە ئەمجا نوێژ .

٤٠ ـ کە لە نوێژو خوطبە بوونەوە بچن بۆ مەوقیف .

٤١ ـ دروستە لە بەر سێبەری خێوەتا دابنیشن . مالیكو ئەحمەد ئەفەرموون : بۆ سوار لە بەر سێبەرا بوون مەکرووهە . خێوەت لە موو بێ لە هەرچی بێ ئەبێ . نەمیرە لە عەرەفات نیە لە تەنیشت عەرەفاتە .

٤٢ ـ رۆژی عەرەفە خوطبە خوێندن بۆ حاجیان سوننەتە واجب نیە لای شافیعیی لە چوار جێدا خوطبە سوننەتە :

أ ـ رۆژی حەوتەم لای کەعبە دوای نیوەڕۆ .

ب ـ لە رۆژی عەرەفەدا لە بەطنی عورەنە کە لای عەرەفەوەیە .

ج ـ رۆژی نەحر .

د - ڕۆژی نەفری ئەوەڵ ، ڕۆژی دوەمی (أيام التشـــــريق) ئەم خوطبانە هەموو یەکە یەکەن • خوطبەی ڕۆژی عەرەفە نەبێ ئەو دوانە •

٤٣ - لەو خوطبانەدا ئەوی موحتاج بێ پێی بۆیان بەیان بکا •

٤٤ - قەتلی زەمانی جاهیلییەت ، ئەخلاقی جاهیلییەت باطیلە •

٤٥ - ئەوی ئەمر بە مەعرووف‌و نەهی لـە مونکەر بکا لـە پێش خەڵقا خۆی بیکا وەك پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە پێشا خوێنی خزمی خۆی‌و ڕیبای مامی خۆیی ئیسقاط کرد •

٤٦ - حوسنی موعاشەرە لەگەڵ ژنا سوننەتە •

٤٧ - تەعزیریان دروستە بە قسەو بە لێدانی بێ زەرەر •

٤٨ - ڕیعایەتی حوقووقیان بە عورف‌و عادەت لازمە •

٤٩ - بۆ ژن دروست نیە بێ ئیذنی مێردی کەس بێنێتە ماڵیەوە ، ژن بێ یا پیاو بێ ، مەحرەم بێ یا نامەحرەم •

٥٠ - نەفەقەی ژن لازمە •

٥١ - کە لە نوێژو خوطبەکان بۆوە عەجەلەکردن بۆ چوونەمەوقیف سـوننەتە •

٥٢ - لە عەرەفەدا بە سواریی ڕاوەستان ئەفضەلە •

٥٣ - سوننەتە لای ئـەو بەردانەوە کـە تەفریش کراون لـە پایینی (جبل الرحمة)ا ڕابوەستن ، ئەو شاخەی لە ناوەڕاستی ئەرزی عەرەفاتایە ، لازم نیە بچنە سەر گردی عەرەفات • لە هەموو جێیێکی عەرەفاتا ڕاوەستان دروستە • ئەفضەلی ئەو جێگەیە کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لێی ڕاوەستاوە ئەگەر بۆی مومکین نەبوو لە نزیکی ئەوێوە ڕابوەستێ ، هەموو عەرەفە مەوقیفە •

٥٤ ـ لە راوەستانا رووکردنە قیلە سونتەتە •

٥٥ ـ تا بە تەواوی جورمی رۆژ ئاوا ئەبێ رابوەستن ئەمجا بچن بۆ موزدەلیفە ، ئەوەندە نەوەستێ حەجەکەی دروستە • ئەمما ئەگەر بلێین رۆژو تۆزێ لە شەووەستان واجبە ، واجبە خوێنێ بڕێژێ ، ئەگەر بلێین جەمع لە بەینی شەوو رۆژا واجب نیە خوێنڕژانن سونتەتە • ئەصەح ئەمەیە •

وەقتی وقووف مابەینی زەوالی رۆژی عەرەفەیە تا طوولووعی فەجری رۆژی جەژن ، هەرکەسێ لە جوزئێ لەم وەقتەدا رابوەستێ حەجەکەی دروستە ، ئەوی رانەوەستێ حەجەکەی دروست نابێ •

٥٦ ـ حەیوان بەقووەت بێ دووپشتەکیی سواربوونی دروستە •

٥٧ ـ بە ئاهیستەیی رۆیین بۆ پێیانو سوار سونتەتە •

٥٨ ـ کە لە عەرەفە هاتنەخوارێ نوێژی مەغریب بێننە لای خەوتنان ، لە وەختی خەوتنانا بە (جمع التأخیر) کردنی سونتەتە بۆ ئەوەی کە مەسافەی قەصر دوور بێ لای حەنەفیی بۆ هەرکەس ؛ چونکی ئەلێن سەبەبی قەصر سەفەر نیە نوسوکی حەجە بە (جمع التقدیم)یش بە ئینفیرادیش دروستە ، فەقەط (جمع التقدیم)ی کرد موالات فەرزە ، لە (جمع التأخیر)ا سونتەتە •

٥٩ ـ لە موزدەلیفەدا شەومانەوە لە شەوی جەژنا لای ئەصەح واجبە بە خوێن جەبر ئەکرێتەوە • بەعزێ لە ئێمە ئەلێن روکنە نەمێنێتەوە حەجەکەی تەواو نابێ ، بەعزێکمان ئەلێ سونتەتە •

٦٠ ـ تا نوێژی سبەینێ مانەوە سونتەتە ، بۆ ضەعەفە پێش فەجر بڕۆن •

٦١ ـ زۆر زوو نوێژی سبەینێکردن سونتەتە لە موزدەلیفەدا •

٦٢ ـ بانگ‌و قامەت بۆ ئەم نوێژی سبەینێ‌یە سونتەتە •

٦٣ ـ راوەستان لە (مشعر الحرام) کە شاخی (قزح)ە لە مەناسیکی حەججە ، تا دنیا رووناك ئەبێتەوە لێ‌ڕاوەستانی‌و دۆعاکردن سونتەتە •

٦٤ ـ نەظەری =نامەحرەم= پیاو هی ژن‌و ، ژن هی پیــاو گوناهی صەغیرەیــە •

٦٥ ـ ئینکاری مونکەر لازمە •

٦٦ ـ کە لە موزدەلیفە هاتنەخوارێ سونتەتە لە وادیی موحەسسیرا نەختێ خێرا بڕۆن بەو رێی ناوەڕاستەدا بڕۆن کە بەسەر جەمرەی کوبرادا بێ تــا بێتــە لای جەمرەی لای شـــەجەرەوە ، یەعنی لــە گەڕانەوەدا رێ بگــۆڕن •

٦٧ ـ حەوت بەرد کە ئەوەندەی ئــەو بەردەیە کــە بــە پەلەپیتــکە ئەهاوێژرێ گرتنە جەمرەی عەقــەبــە فــەرزە • لــەگــەڵ کــوللی بــەردێ (الله اکبر)کردن سونتەتە •

٦٨ ـ بەردەکان یەکەیەکە بهاوێ ، بە جارێ بیانهاوێ بــە جــارێ حسێبە ، ئەبێ شەش بەردی تر بهاوێ •

٦٩ ـ سونتەتە لە (بطن الوادي) بوەستێ‌و بەردەکان بهاوێ ، میناو عەرەفات‌و موزدەلیفە بخاتە لای راستیەوە ، مەککە بخاتــە لای چەپیەوە ، ئەمما اچۆنی ئەهاوێ دروستە •

٧٠ ـ ئەوی ئەیهاوێ هەر ئەبێ بەرد بێ ، غەیری بەرد دروست نیە •

٧١ ـ بەردهاوێتنە جەمرەی عەقەبە واجبە نوسوکە ئەمما روکن نیــە لای ئێمە ، ئەگەر نەیهاویت تا رۆژی رەمی رائەبوورێ گوناهبــار ئەبێ ، بە خوێن‌ڕژان جەبر ئەکرێتەوە • مالیك ئەفەرموێ : روکنە نەهاوێتنی حەج بەتــاڵ ئەکاتەوە •

٧٢ ـ جێی‌سەربڕین جێیەکی مەعلوومە لە مینا ، لەوێدا یا لە مەککەدا سەربڕینی دروستە •

٧٣ ـ هەدی چەندە زۆر بێ باشترەو سونتەتە •

٧٤ ـ سوتنەتە ئینسان بە دەستی خۆی سەری ببڕێ ، ئیستینابەیش[1] دروستە ، خۆی لە وەختی سەربڕینا نییەت بێنێ •

٧٥ ـ سونتەتە عەجەلە لە سەربڕینیا بکا لە رۆژی جەژنا بێ نەیخاتە (أيام التشريق)ەوە •

٧٦ ـ تەشریکی[2] غەیر دروستە •

٧٧ ـ لە کوشتو کوشتاری قوربانیو هەدی خواردن سوننەتە ، ئەگەر گەلێ بن سونتەتە لە هەموویان بخوا •

٧٨ ـ طەوافی ئیفاضە کە لە عەرەفاتەوە بێنەوە بۆ مەککە روکنی حەجە • وەختی لە نیوەشەوی جەژنەوەیە ، وەختی ئەفضەل دوای رەمی (جمرة العقبه)و سەربڕینی هەدیەکەیو سەرتاشینیەتی (بلا کراهة لە هەموو) رۆژی نەحرا دروستە • بێ عوذر تەئخیری لەو رۆژە مەکرۆهە (ما دام الحياة !)[3] وەختی رانابورێ •

٧٩ ـ طەوافولئیفاضە ئەبێ لە دوای راوەستان لە عەرەفاتا بێ لە پێشا دروست نیە • لە طەوافولئیفاضەدا نە لۆقە نە بەرماڵەکەی بە حەمایەلی پۆشینی شەرت نیە ئەگەر لە (طواف القدوم)ا کردبێتی •

٨٠ ـ لە ئاوی زەمزەم خواردنەوە سونتەتە •

---

(١) وەکیلو جێگرگرتن •

(٢) بەشداریکردنی خەلقی دیکە •

(٣) هەتا هەتایە •

٨١ ـ ئاو هەڵێنجان لە زەمزەم‌و ئیش‌تیاکردنی ســونەتە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیە نەیکرد مەبادا خەڵق وا تێ‌بگەن ئەویش لــە مەناســـیکی حەجەو لەسەری کۆبنەوەو مەنعی بەنی عەبدولموطەلیبی لێ بکەن •

(مختصرا من النووي) •

ئەم حەدیثە بــەم نەوعە هەر لــە موسلیمایە فەقەط پارچەپارچەی بــە طوروقی موختەلیفە لە هەردوکیانا زۆرە •

١٤/٣٣١٦ ـ براء بن عازب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : نزلت هذه الآية فينا ، كانت الأنصار اذا حجوا فجاؤا لم يدخلوا من قبـل أبـواب بيوتهم ولكن من ظهورها ، فجاء رجل من الأنصار فدخـل من قبل بـابـه ، فكأنه عُيِّر بذلك فنزلت (وليس البرّ بـأن تأتوا البيوت من ظهورهـا ، ولكن البر من اتقى ، وأتوا البيوت من أبوابها)[1] ح ـ ٢٦٩/٣ •

تەرجەمە :

بەرای کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەم ئایەتە دەرحەق ئێمە نازڵ بوو ، ئەنصار کە حەجیان بکردایە لە حەج بهاتنایەوە لە دەرگاوە نەئەچوونە ژووریَ لــە پشت خانوەکانیانەوە ئەچوونە ژووریَ • پیاوێ لە حەج هاتەوە ، لە دەرگاوە چوە ماڵێ • بەوە عەیبیان لێ گرت ، ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە مەئالی وایە : ئەوە خێر نیە کە لە پشـــت خانوەکانتانەوە بچنەژووریَ ، خێر ئەوەیە کە ئینســـــان لە خوا تەقوا بکـا ، لــە دەرگـای خانوەکانتانەوە بچنەماڵەوە ، عادەتی جاهیلییەت تەرك بکەن تەقوا لە خـوا بکەن بەڵکو فەلاحتان[2] بۆ ببێ •

(١) البقـرة /١٨٩ .

(٢) واتە : رزگاربین . دانەر تەرجەمەی ئایەتەکەی تەواوکردوە .

٣٣١٧/١٥ ـ أنس [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لبيك عمرة وحجا م ـ ٥/٣٦٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئیحرامم بە حەج و عومرە دابەست •

٣٣١٨/١٦ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يحدث عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : والذي نفسي بيده ليُهِلّنَّ ابن مريم [عليه الصلاة والسلام] بفج الروحاء حاجاً أو معتمراً أو ليثنّينّهما م ـ ٥/٣٦٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسم بە دەستی قودرەتی ئەوە ئیبنومەریەم ـ عليه الصلاة والسلام ـ لە (فج الروحا)وە ئیهلال بە حەج یا عومرە ، یا بە هەردوکیان ئەکا ، یەعنی لە ئاسمان نوزوول ئەکاو حەج ئەکا •

٣٣١٩/١٧ ـ عن نافع عن عبدالله ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] كان لا يدخل مكة إلا بات بذي طوى حتى يصبح ويغتسل ثم يدخل مكة نهارا ، ويذكر عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه فعله م ـ ٥/٣٦٨ •

وحدث عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان ينزل بذي طوى ويبيت به حتى يصلي الصبح حين يقدم مكة ، ومصلى رسول الله ذلك على أكمة غليظة ليس في المسجد الذي بني ثَمَّ ، ولكن أسفل من ذلك م ـ ٥/٣٦٨ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە حەجی ئەکرد لە (ذی طوی) تەشریفی دائەبەزی غوسڵی ئەکرد ، شەوێ تەشریفی لەوێ ئەمایەوە تا نوێژی سبەینێی ئەکرد ، بە رۆژ تەشریفی ئەچوو بۆ مەککە • موصەللای پێغەمەر - صلى الله عليه وسلم - لە سەر تەپۆلکەیێکی گەورەیە ، لەو مەسجیدەدا نیە کە بەوێ دروستکراوە ، لە خوار ئەوەوەیە •

١٨/٣٣٢٠ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان يخرج [من المدينة] من طريق الشجرة [التي عند مسجد ذي الحليفة] ويدخل [المدينة] من طريق المعرس وأن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان إذا خرج الى مكة يصلي في مسجد الشجرة ، واذا رجع صلى بذي الحليفة ببطن الوادي وبات حتى يصبح ح - ٩٩/٣ • واذا دخل مكة دخل من الثنية العليا ويخرج من الثنية السفلى م - ٣٦٦/٥ العليا التي بالبطحاء م - ٣٦٧/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لە مەدینە بچوایە دەرێ ، لە رێی شەجەرەوە ئەچوە دەرێ [کە لە لای مەسجیدی ذولحولەیفەیە] لە رێی موعەڕەسەوە تەشریفی داخڵی مەدینە ئەبوو ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە تەشریفی بچوایە بۆ مەککە لە مەسجیدی شەجەرەدا نوێژی ئەکرد ، کە تەشریفی بگەڕایەوە لە ذولحولەیفە لە بەطنولوادییا نوێژی ئەکرد ، تەشریفی شەو لەوێدا ئەمایەوە تا سبەینێ [بە شەو داخڵی مەدینە نەئەبوو] • [کە تەشریفی بچوایە مەککە لە کەلی لای ژووروەوە ئەچوە

مەککە ، کە تەشریفی لە مەککە بچوایە دەرێ لە کەلی خوارەوە ئەچوەدەرێ ، کەلی سەروو لە بەطحایە • م] •

۳۳۲۱/۱۹ ـ عمر [بن الخطاب] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بوادي العقيق [واد بقرب البقيع ، بينه وبين المدينه أربعة أميال] يقول : أتاني الليلة آت من ربي فقال : صل في هـذا الوادي المبارك وقل عمرةً في حجة ح ـ ۹۹/۳ ، د ، جه ، أخرجه أيضاً في المزارعة والاعتصـام •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بيست تەشريفی لە (وادی العقيق)ا بو [کە لە نزیکی بەقیعە] ئەیفەرموو : ئیمشەو یەکێ لە طەرەف پەروەردگارمەوە هاتە لام پێیفەرمووم : لەم وادی‌یە موبارەکەدا نوێژ بکە بڵێ : لە ناو حەجا عومرە دائەبەستم یەعنی بەیەکەوە ئەیانکەم •

۳۳۲۲/۲۰ ـ عەبدوڵلای کوڕی عومەر ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ کـە تەشـریفی لـە ذولحولەیفە لە (وادی العتیق)ا بە شەو لێی‌نوستبو پێیان فـەرموبـوو : تۆ لە ئەرزێکی بەردەلانیی موبارەکای • سالمی کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە رێی حەجا لەو جێگەیە ئەیخست کە باوکی لێی ئەخست ، بۆ ئەو جێگەیە ئەگەڕا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشـریفی بەشەو لێی مابوەوە ئەو جێیە لە خوار ئەو مزگەوتەوەیە کـە لەوێـدا لـە (بطن الوادی)ایە لە ناوەڕاستی ئەوێو رێگەکەدایە ح ـ ۱۰۰/۳ •

يعلى قال لعمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ [وعنه] : أرني النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ حين يوحى إليه • قال : فبينما النبي ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم - بالجِعْرانة ومعه نفر من أصحابه •• جاءه رجل فقـال : يـا رسول الله كيف ترى في رجل أحرم بعمرة وهو متضمخ بطيب ؟ فســكت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ساعة فجاءه الوحي ، فأشار عمر - رضي الله تعالى عنه - الى يعلى ، فجاء يعلى [رضي الله تعالى عنه] وعلى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ثوب قد أُظل به ، فأدخل رأسه فإذا رسـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - محمر الوجه وهو يغط ، ثم سُرِّي عنه ، فقال : أين الذي سأل عن العمرة ؟ فأتي برجل [فقال له النبي - صـلى الله تعالى عليه وسلم - : ما كنت صانعاً في حجك ؟ قال : أنزع عني هذه الثياب ، وأغسل عني هذا الخلوق • م] فقال [له النبي - صلى الله عليه وسلم -] : اغسل الطيب الذي بك ثلاث مرات ، وانزع عنك الجبة ، واصنع في عمرتك كما تصنع في حجتك [قال ابن جريج] : قلت لعطاء [الراوي عن صـفوان بن يعلى] : أراد الإنقاء حين أمره أن يغســل ثلاث مرات ؟ قـال : نعم ح - ٣/١٠١ ، م - ٥/١٩٣ الى ١٩٧ ، د ، ت ، ن أحاديث متقاربة •

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج لە عەطاوە عەطا لە صـەفوانەوە صـەفوان لە یەعلای باوکیەوە •• یەعلا بـە عومەری وت - رضي الله تعـالى عنهما - : پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - پێ‌نیشان بدە لەو وەختەدا کە وەحی بۆ یێ • لە بەینێکا کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لە جیعرانە بوو بەعـزێ ئەصـــحابی کیرامی لـە خزمـەتـا بوو ، پیـاوێ هاتـەخزمەتی عەرزیکرد : (یا رسول الله) چ ئەفەرمووی : دەرحەق پیاوێ کە ئیحرامی بە عومرە دابەستبێ‌و خۆی لە شتی بۆنخۆشەوە تلانبێ ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - جوابی نەدایەوە ساعەتێ بێدەنگ بوو ، ئەمجا وەحی بۆهات • عومەر - رضي الله تعالى عنه - ئیشارەتی یەعلای فەرموو ، یەعلا

ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هات ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ بە ئەوبێ سێبەری بۆ کرابوو [لە ژێریا بوو] یەعلا سەری بردە ناو ئەو سایەبانەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ وەجهی موبارەکی سوورهەڵگەڕابوو پرخەپرخی سنگی ئەهات ، لە پاشا ئەو حاڵەی لەسەر لادرا • فەرمووی : ئەوی لە عومرەی پرسی لە کوێیە ؟ ئەو پیاوەی برایەخزمەت [لێی پرسیی لە حەجا چیت ئەکرد ؟ عەرزی‌کرد : ئەم جلانەم دائەکەندو ، ئەم بۆنەم لە خۆم ئەشت] فەرمووی : بۆنەکەت سێ دەفعە بشۆ ، جبەکەت داکەنە ، لە حەجا چیت ئەکرد لە عومرەکەیشتا وا بکە • ئیبنوجورەیج ئەڵێ : لە عەطام پرسیی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ ئایا بۆیەکی ئەمر پێ‌فەرموە سێ جار بی‌شوا تا تەواو بۆنەخۆشەکەی پێوە نەمێنێ ؟ عەطا فەرمووی : بەڵێ •

ما يلبس المحرم وما يمنع من الطيب(١) :

٣٣٢٣/٢١ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو يخطب يقول : السراويل لمن لم يجد الإزار ، والخفاف لمن لم يجد النعلين ، يعني المحرم م ـ ٥/١٩٢ وعن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بتقديم وتأخير •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی ئەخوێندو ئەیفەرموو : دەرپێ بۆ کەسێکە ئیزاری نەبێ ، کەوش بۆ کەسێکە نەعلەینی نەبێ •

٣٣٢٤/٢٢ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : كنت أطيب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه

(١) ئەوەی لە ئیحراما بێ چی لەبەر ئەکاو ، چی لە بۆن بەکار ئەهێنێ‌و چی بەکار ناهێنێ •

وسلم - لإحرامه حين يحرم ، ولحلّه قبل أن يطوف بالبيت ح - ١٠٣/٣ ،
م - ٢١٩/٥ ، ن •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها -ی حەرەمی پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم ئیرادەی چوونە ئیحرامی ئەکرد بۆنی خۆشم لیٔەدا بۆئیحرامی ، کە ئەچوە ئیحرامەوە ، بۆ حیللیشی[1] کە لە ئیحرام تەشریفی ئەهاتە دەرێ [لە دوای رەمیو حەلق] لە پێش طەوافی بەیتا •

دروستە لە پێش ئیحراما بۆنی خۆش لەخۆدان با لە ئیحرامیشا رەنگو بۆنی بمێنێ لە ئیحراما دروست نیە •

کە سەری تاشیو رەجمی کرد لە پێش طەوافا بۆنلەخۆسوون دروستە •

معلقات :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : موحریم بۆنی ریحانەئەکا ، تەماشای ئاوێنە ئەکا ، تەداویی ئەکا بەوەی کە ئەخورێ وەك رۆنو رۆنزەیتوون • (وصله سعيد بن منصور) ح - ١٠٢/٣ •

عەطای کوڕی رەباح ئەفەرموێ : ئەنگوستیلە لەدەست ئەکا ، کەمەربەندی پارە لەپشت ئەبەستێ • (وصله ابن أبي شيبة) ح - ١٠٢/٣

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - بە موحریمیی طەوافی ئەکرد بە جلێ زگی خۆی توند بەستبوو • (وصله إمامنا الشافعي - رضي الله تعالى عنه - ح - ١٠٢/٣ •

---

(١) حیلل : بێئیحرامیو ئیحرامشکاندن .

عایشه - رضي الله تعالى عنها - بە زەرەری نەزانیوە بۆ ئەوانەی لە کەژاوەکەیان ئەخستە سەرپشتی وشتر ، دەرپێی کورت لە هەر سەتری فەرج بکا ، وەك دەرپێی دەباغ ، لەپێ بکەن • (وصله سعید بن منصور) ح - ۱۰۲/۳ •

۳۳۲٥/۲۳ - کان ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - يدهن بالزيت [احترازاً عن الطيب • قال منصور الراوي] : فذكرته لإبراهيم [النخعي] فقال : ما تصنع بقوله حدثني الأسود عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : كأني أنظر الى وبيص الطيب في مفارق رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وهو محرم ح - ۱۰۳/۳ ، د ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - بۆ ئیحرام بە رۆنزەیتوون خۆیی ئەهەنوو [بۆنی خۆشی لە خۆی نەئەسوو] مەنصووری راویی لە سەعیدی کوڕی جوبەیرەوە ئەفەرموێ : ئەم موعامەلەی ئیبنوعومەرە - رضي الله تعالى عنهما - م بۆ ئیبراهیمی نەخەعیی - رحمه الله تعالى - گێڕایەوە ، فەرمووی : چیتە لە قسەی ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - کە خیلافی ئەو لە پێغەمەرەوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - ثابتە ؟ ئەسوەد لە حەزرەتی عایشەوە - رضي الله تعالى عنها - قسەی بۆ کردووم کە فەرمووی : (كأنه) تەماشای بریقەی عەتر ئەکەم بەسەرو لاجانگی پێغەمەرەوە - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە حاڵی ئیحرامیا •

لە پێش ئیحراما بۆنی خۆش لەخۆسوون دروستە •

۳۳۲٦/۲٤ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن رجلا قال : يا رسول الله ما يلبس المحرم من الثياب ؟ قال رسول الله - صلى الله

تعالى عليه وسلم - : لا يلبس القمص ، ولا العمائم ، ولا السراويلات [شەلوار] ولا البرانس [جبەى كلاودار] ولا الخفاف إلا أحد لا يجد نعلين ، فليلبس خفين وليقطعهما أسفل من الكعبين ، ولا تلبسوا من الثياب شيئاً مسه الزعفران أو ورس ح - ١/٢١٩ ، ح - ٣/١٠٥ ، ٢٩٩ وفيه ولا تنتقب المرأة المحرمة ، ولا تلبس القفازين ح - ٣/٣٠٣ • ئەم حەديثە چونكى زيادەى هەيە بەسەر ئەوانى ترا تەرجەمەى ئەمە ئەكەم •

تەرجەمە :

ئيبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پياوێ هەڵسا عەرزى پێغەمەرى كرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - : (يا رسول الله) بەچى ئەمرمان پێ ئەفەرمووى لە ئيحراما بى‌پۆشين ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووى : كراس لەبەر مەكەن ، دەرپێ لەپێ مەكەن ، [ئەم دوانە ئيشارەتە بە هەموو شتێكى دووراو] هيچ مێزەر بەسەرەوە مەبەستن ، زاخۆى كلاودار لەسەر مەكەن [بەم دوانە ئيشارەتى فەرموەتە ئەوە كە بە هيچ شتێ سەردانەپۆشرێ] كەوش لە پێ مەكەن مەگەر كەسێ نەعلەينى نەبێ ، ئەو كەسە كەوش لەپێ بكا لەخوار قولەپێوە بى‌بڕێ [ئەمە ئيشارەتە بەمە كە پشتى پێى‌و تەنيشتى دانەپۆشێ] شتێك كە زەعفەران‌و وەرسى لێ‌كەوتبێ مەيپۆشن [يەعنى شتى بۆن‌خۆش لەهەر جلێ كەوتبێ ئەمانە بێ ، ميسك بێ ، عەنبەر بێ ، عەطرياتى تر بێ] لە بەرى مەكەن ، ژن پەچە نەگرێتەوە دەسكێش لە دەس نەكا ، گۆرەويش وايە •

٢٥/٣٣٢٧ - عن عروة قال : سألت عائشة [رضي الله تعالى عنها] بأي شيء طيبت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عند حرمه [أي إحرامه] ؟ قالت : بأطيب الطيب م - ٥/٢٢٢ •

٣٣٢٨/٢٦ ـ وعنها قالت : كنت أطيب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بأطيب ما أقدر عليه قبل أن يحرم ثم يحرم م ـ ٥/٢٢٢ ٠

٣٣٢٩/٢٧ ـ وعنها قالت : طيبت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيدي بذريرة في حجه الوداع للحل والإحرام م ـ ٥/٢٢١ ٠ وفي أخرى : كأني أنظر الى وبيص المسك في مفرق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وفي أخرى قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اذا أراد أن يحرم يتطيب بأطيب ما يجد ، ثم أرى وبيص الدهن في رأسه ولحيته بعد ذلك م ـ ٥/٢٢٣ ، ح ـ ٨/٤٦١ ٠ بەسە ٠

تەرجەمە :

مەئالی هەمووی ئەمەیە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بۆ ئیحرامو بۆ حیل هەموو نەوعە بۆنێکم لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سوە : میسك بێ ، عەنبەر بێ ، هەر عەطرێ کە دەستم کەوتبێ ، لە پێش ئیحراماو لە دوای لە ئیحرام هاتنەدەردوە ٠

تەلبییە :

٣٣٣٠/٢٨ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان المشركون يقولون : لبيك لا شريك لك ، فيقول رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ويلكم قدقد ٠ فيقولون : إلا شريكاً هو لك تملكه وما ملك ٠ يقولون هذا وهم يطوفون بالبيت م ـ ٥/٢٠٩ ٠

تەرجەمە :

موشریکان کە طەوافیان ئەکرد ئەیانوت : (لبيك لا شريك لك) پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : بەسە ، بەسە بە هیلاکا بچن

لێیزیاد مەدەن • لە پاشا ئەیان فلتان : شــــەریکێکت نەبێ لە تۆ مایـلی تەوی ئەو مولـکی نیە ، ئەمەیان ئەفلتانو طەوافی بەیتیان ئەکرد •

٣٣٣١/٢٩ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : ســمعت رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ يهل مُلَبِّداً [بالصمغ • اخرى • خ] يقول : لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمه لك والملك لا شــريك لك ، لا يزيد على هؤلاء الكلمات ، وأن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] كان يقول : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ يركع بذي الحليفة ركعتين، ثم اذا استوت به الناقه قائمة عند مسجد ذي الحليفة أهل بهؤلاء الكلمات • وكان عبدالله بن عمر [رضي الله تعـالى عنهما] يقول : كان عمر بن الخطاب يُهل بإهلال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليهوسلم ـ منهؤلاء الكلمات ، ويقول : لبيك أللهملبيكوسعديك والخير في يديك ، لبيك والرغباء إليك والعمل م ـ ٢٠٨/٥ ، ح ـ ١٠/٣ الى ملبدا • وفي اللباس ، د ، ن ، جه والتلبية ح ـ ١١٠/٣ •

تەرجەمە :

سالم لە عەبدوڵڵای باوکیەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەكا كە فەرمووی : لە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیســـت ســـەری موبـارەكی بـە صـــــەمغ ئەكرد[1] بـە لبادو دەنگی بـە (لبيك ، لبيك) بەرزئەكردەوە ئەیفەرموو : (لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك ، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك) لەسەر ئەمە لێی زیاد نەئەكرد • عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئەیفەرموو : پێغەمـەر

(١) جۆرە صەمغێكیان بەكارهێناوە بۆ ئەوەی قژی ســـــەریان بەیەكەوە بلكێنن تا لە ماوەی ئیحراما پاكو تەمیز بێو قژیان هەڵنەوەرێ .

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ذولحولەيفە دوو ركـاتی ئەكـرد (نوێژی ئیحـرام) كـە وشترەكەی لای مزگەوتی ذولحولەیفە هەڵەستایە پێیان • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـە وسلم ـ بـەو كەلیمانە دەنگی هەڵەبڕی • عەبدوڵلای كوڕی عومەر ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ ئەیفەرموو : ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بـە ئیهلالی پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـە وسلم ـ دەنگی هەڵەبڕیو ئـەم كەلیماتەیشي لێزیاد ئـەكـرد ئەیفەرموو : (لبيك اللهم لبيك وسعديك ••• إلخ) لە حەدیثی جابیرا ئـەم (لبيك)ی ئیمامی عومەرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئیشارەتی كرایە •

٣٣٣٢/٣٠ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن أســـــامة ـ رضي الله تعالى عنه ـ كان ردف النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ من عرفة الى مزدلفة ، ثم أردف الفضل [رضي الله تعالى عنه] من المزدلفة الى منى قال : فكلاهما قال : لم يزل النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ يلبي حتى رمى جمرة العقبة ح ـ ٣/١٠٦ ، م ـ ٥/٣٨٦ بمعناه •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئوسامەی لە پاشكۆدا بوو تا موزدەلیفە ، لەوێوە فەضلی سواری پاشكۆی كرد تا مینا ، لە هەردوكیانم بیســت ئەیانوت : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ [لـە عەرەفاتەوە] تـا جەمرەی عەقەبـەی رەجمكرد هەر (لبيك ، لبيك)ی ئەكرد •

٣٣٣٣/٣١ ـ عن نافع أن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] أخبـــره أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ اســـتقبل فُرْضَتي الجبل [كەلی بەرز] التي بينه وبين الجبل الطويل نحو الكعبة يجعل المسجد الذي بني ثمَّ

يسارَ المسجد الذي بطرف الأكمة ، ومصلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ آسفل منه على الأكمة الســــوداء يدع من الاكمة عشرة اذرع أو نحوها ، ثم يصلي مستقبل الفرضـــتين من الجبل الطويل الذي بينه وبين الكعبه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٥/٣٦٨ ٠

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عومــەر ـ رضــي الله تعــالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رووی ئەکردە ئەو کەبەبەرزەی کە لە بەینی ئەوو ئــەو شاخە درێژەی بەرەوکەعبەیە ئــەو مزگەوتەی کــە ســەوێ دروست کراوەی ئەخســتە لای چەپی ، ئــەو مزگەوتەی کــە لــە سەردەمی تەپۆلکەکەیە جێ نوێژی پێغەمەر ـ صلى الله تعــالى عيه وسلم ـ لــە خوار ئەوەوەیە لەسەر تەپۆلکە رەشەکە ، لــە تەپۆلکەکە بــە قــەد دە گەزی لێ بەجێ ئەهێشت لە پاشا بەرەوگردەکەی شاخەدرێژەکەی بەینی تۆو کــەعبــە نوێژی ئەکرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [ئەوانەی خوا بە قسمەتیان بکا بچن تێی ئەگەن] ٠

٣٢/٣٣٣٤ ـ (عن منتشر) ئەفەرموێ : لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـم پرسیی : پیاو عەطر لە خۆیداو سبەینێ بچێتــە ئیحرامەوە [یەعنی دروســـتە یــان نــا ؟] فەرمووی : حەزناکەم بــە بۆنی عەطرەوە بچمە ئیحرامەوە ، ئەگەر قەتران لە خۆم هەڵسووم لام خۆشــترە لەوە کــە عەطر لەخۆم سووم‌و بچمە ئیحرامــەوە ٠ مونتەشیر ئەفەرموێ : چوومە خزمەت حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەوەم عەرزکرد ، فەرمووی : من پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ئیرادەی ئیحرامی

کرد عەطرم لە بەدەن سوو[1] ئەمجا تەشریفی چوە لای هەموو حەرەمەکانی بۆ سبەینێ چوە ئیحرامەوە [یەعنی لەپێش ئیحراما عەطرلەخۆدان بۆ ئیحرام سوننەتی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموودەی ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ خیلافی سوننەتە] .

۳۳۳۵/۳۳ ـ عن عبدالله بن عباس ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ قال : انطلق النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من المدينة [بين الظهر والعصر يوم السبت] بعد ما ترجل وادّهن ولبس إزاره ورداءه هو وأصحابه فلم ينـه عن شيء من الأردية والأزر تلبس إلا المزعفرة التي تَردَع [ينفض الزعفران] على الجلد ، فأصبح بذي الحليفة [صلى = رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الظهر بذي الحليفة ثم دعا بناقته فأشعرها في صفحة سنامها الأيمن ، وسلت الدم ، وقلدها نعلين ، ثم م ـ ۳۵۷/۵] ركب راحلته حتى اسـتوى على البيداء أهلّ هو وأصـــحابه ، وقلد بدنته . وذلك لخمس بقين من ذي القعدة ، فقدم مكة لأربع ليال خلون من ذي الحجة ، فطاف بالبيت وسعى بين الصفا والمروة ولم يَحلّ من أجل بُدْنه لأنه قلدها ، ثم نزل بأعلى مكة عند الحجون [جبل مشرف على المحصب حذاء مسجد العقبة] وهو محل بالحج . ولم يقرب الكعبة بعد طوافه بها حتى رجع من عرفة ، وأمر أصـــحابه أن يطّوّفوا بالبيت وبين الصفا والمروة ، ثم يقصـوا من رؤسهم ، ثم يحلّوا . وذلك لمن لم يكن معه بدنة قلدها ، ومن كانت معه امرأته فهي لـه حـلال ، والطيب والثياب ح ـ ۱۰۷/۳ .

(۱) ئەم رســـتە باش تەرجەمە نەکراوە ، ئاوا بوایە باشتر بوو : « کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیرادەی ئیحـــرامی کرد من عەطرم لە بەدەنی سوو .. » .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ :
پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [رۆژی شەمە لە بەینی نیوەڕۆو عەصرا] دوای ئەمە کە سەری داهێناو رۆنی عەطری لە خۆی سوو ، ریداو ئیزاری لەبەرکرد ، خۆیو ئەصحابی لە مەدینەوە حەرەکەتیان فەرموو ، نەهی لە هیچ شتێك لە ئیزارو ریدا نەکرد کە بپۆشرێ ، تەنها نەهی لەو لیباسە کرد کە زۆر زەعفەرانی لێدرابێ کە هەموو پێستی ئینسان لە زەعفەرانەوە بدا . ئەو رۆژە تەشریفی گەیییە ذولحولەیفە شەو لەوێ مایەوە تا سبەی نیوەڕۆ [نوێژی نیوەڕۆی لێکرد ، ئەمری فەرموو وشتری هەدیەکەیان بۆ هێنا لە تەنیشتی راستی کۆپارەکەی پشتی ئیشعاری کرد ، یەعنی برینداری کرد ، خوێنی لێ جاریی بوو دوو نەعلی بە ملا هەڵاوەسی لە پاشا . م] سواری وشترەکەی بوو تا تەشریفی لەسەر شاخی بەیدا راوەستا خۆیو ئەصحابی کیرامی دەنگیان بە (لبيك ، لبيك) بەرزکردەوە ، بودنەکەی قەلادەی پیاکرد ، دوو نەعلی هەڵاوەسی بە ملیا ، ئەوە لەو وەختەدا بو کە پێنج رۆژی ذیلقەعدە مابوو چوار شەو لە ذیلحەججە رابوردبوو تەشریفی گەییە مەککە ، طەوافی بەیتی کرد ، سەعی بەینی صەفاو مەروەی کرد ، ئیحرامەکەی نەشکان ؛ چونکی بودنەکەی تەقلید[1] کردبوو [کەسێ کە هەدیی تەقلید کرد تا نەگا بە جێی خۆی ، یەعنی لە رۆژی جەژنا سەرنەبڕرێ دروست نیە لە ئیحرام بێتەدەرێ] لە پاشا تەشریفی چوە ژوور مەککەوە لای شاخی حەجوون ، بە حەج ئیحرامی دابەستبوو لە دوای ئەو طەوافەی ئیتر نزیك بە بەیت نەکەوت بۆ طەواف تا تەشریفی لە عەرەفات گەڕایەوە ،

(۱) واتە : قۆچی قوربانیی دیاریی کرد .

فەقەط ئەمری بە ئەصحابی کرد ، ئەو ئەصحابەی کە هەدیان نەبوو کە طەوافی بەیت بکەن ، سەعیی بەینی صەفاو مەروە بکەن ، سەریان هەلپاچن ، لە ئیحرام بچنەدەرێ • ئەوانەی کە ژنیان پێبوو ژنیان بۆ حەلال بوو ، هەموویان لیباس‌و عەطرو هەرچی لە ئیحراما حەرام بوو بۆیان حەلال بوو •

٣٣٣٦/٣٤ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : صلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ونحن معه بالمدينة الظهر أربعاً والعصر [أي عصر ذلك اليوم] بذي الحليفة ركعتين ، ثم بات بها حتى أصبح ، ثم ركب حتى استوت به على البيداء [تەپۆلکەی بەرابەر بە ذولحولەیفە] حمد الله وسبح وكبر ، ثم أهلَّ بحج وعمرة ، وأهل الناس بهما ، فلما قدمنا [مكة] أمر الناس فحلوا ، حتى كان يوم التروية أهلوا بالحج ، قال : ونحر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بدنات بيده قياماً ، وذبح رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالمدينة كبشين أملحين ح ـ ١١٢/٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئێمەی لە خزمەتا بووین لە مەدینە چوار رکات نوێژی نیوەڕۆی کرد [هەر ئەو رۆژە نوێژی عەصری قەصرکرد] لە ذولحولەیفە دوو رکاتی کرد ، شەو تەشریفی لە ذولحولەیفە مایەوە تا سبەینێ ، لە پاشا تەشریفی سوار بوو تا لە سەر بەیدا راوەستا ، لەوێ حەمدی خوای کرد ، تەسبیحی‌کرد ، تەکبیری‌کرد ، ئیحرامی بە حەج‌و عومرە دابەست ، خەلقیش بە هەردوکیان ئیحرامیان دابەست ، کە گەیینە مەککە ئەمری بە خەلق‌کرد لە ئیحرام هاتنەدەرێ • تا رۆژی تەرویە هەشتەمی ذیلحەجە ، ئیحرامیان بە حەج دابەست ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی

بودنەکانی سەربڕی بەپێوە ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە مەدینەدا دوو مەڕی[1] چاوجوانی شاخداری سەربڕی •

ئیختیلافی ئەنەس و ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهم - :

٣٣٣٧/٣٥ - عن بكر عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يلبي بالحج والعمرة جميعاً • قال بكر : فحدثت بذلك ابن عمر [رضي الله تعالى عنه] فقال : لبى بالحج وحده • فلقيت أنساً فحدثته بقول ابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - فقال أنس : ما تعدوننا إلا صبياناً ! سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لبيك عمرة وحجا م - ٣٤٧/٥ •

تەرجەمە :

بەکری کوڕی عەبدوڵلا ئەفەرموێ : ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە جارێ ئیحرامی بە حەجیش و بە عومرەیش دابەست = بەکر ئەفەرموێ = : ئەمەم عەرزی ئیبنوعومەر کرد - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : تەنها بە حەجی دابەست • بە ئەنەسیش گەییمەوە فتواکەی ئیبنوعومەرم عەرزکرد - رضي الله تعالى عنهم - فەرمووی : ئێوە ئێمە بە منداڵ حسێب ئەکەن ! لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -م بیست فەرمووی : (لبيك عمرة وحجا) •

ئیختیلافی ئیبنوعەباس و ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهم - :

٣٣٣٨/٣٦ - عن وبرة قال : سأل رجل ابن عمر : أطوف بالبيت وقد أحرمت بالحج ؟ فقال : وما يمنعك ؟ قال : إني رأيت ابن فلان [ابن عباس

(١) راستەوایە بینووسیایە : دوو بەرانی ...

كما صرح به في أخرى [يكرهه وأنت أحب إلينا منه ، رأيناه قد فتنته الدنيا •
فقال : وأينا أو أيكم لم تفتنه الدنيا ؟ ثم قال : رأينا رسول الله ـ صـلى الله
تعالى عليه وسلم ـ أحرم بالحج وطاف بالبيت وسعى بين الصـــفا والمروة ،
فسنة الله وسنة رسوله أحق أن تتّبع من سنة فلان إن كنت صـــادقـاً •
م ـ ٣٤٨/٥ •

تەرجەمە :

وەبرە ئەفەرمویٚ : لای ئیبنوعومەر بووم ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ
پیاویٚ هات لێی‌پرسیی : ئیحرامم بە حەج دابەستوە بۆم دروستە لـە پێش
عەرەفەدا طـەوافی بـەیت بکـەم ؟ فەرمووی : چی لـەوە مەنعت ئـەکـا ؟
عەرزی‌کـرد : ئیبنوفـلاّن ، یەعنی ئیبنوعەبـاس ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ
ئەفەرمویٚ : نابیٚ ، تۆمان لاخۆشەویستری ، چونکی ئەو مەفتوونی دنیـا
بوە • فەرمووی : کامەمان ، یا فەرمووی : کامتان دنیا تووشـــــی فیتنەی
نەکردوون ؟ ئەپاشا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مان
دی ئیحرامی بە حەج دابەست ، طەوافی بەیتی‌کرد ، سەعی بەینی صـــەفاو
مەروەی کرد • سوننەتی خواو پێغەمەری خوا لایەقترە کە ئیتباع بکریٚ لە
سوننەتی فلاّن ، ئەگەر راست بکەی •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ بەعزیٚ مەئموورییەتی لە بەنی
ئومەییە قەبووڵ‌کردوە ، بەوە مەفتوون نەبوە • ئەو قسـەیە دەرحەق ئـەو
زەللەیە • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هیچ تێکەڵ بە مەئموورییەت
نەبوە • ئەو طەوافەی کە مەحەللی نیزاعیان بوە (طواف القدوم)ە ، ئەوە
سوننەتە نەیش‌کریٚ ئەبیٚ پێی ناویٚ بە خوێن جەبر بکرێتەوە ، ئەگەر دوای
عەرەفات بکریٚ ئەبیٚ بە (طواف الافاضه) نابیٚ بە (طواف القدوم) عەمەل
لە سەر قسـەی ئیبنوعومەرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

٣٧/٢٣٣٩ - عن عائشه - رضي الله تعالى عنها - قالت : خرجنا مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في حجه الوداع موافين [موافين ٠ ح ٠ م] لهلال ذي الحجه ، قالت : فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من اراد منكم أن يهل بعمرة فليهل ، فلولا اني اهديت لاهللت بعمرة . قالت : فكان من القوم من اهل بعمرة ، ومنهم من اهل بالحج . قالت : فكنت أنا ممن أهل بعمرة فخرجنا حتى قدمنا مكه ، فادركني يوم عرفه وانا حائض لم احل من عمرتي ، فشكوت ذلك الى النبي - صلى الله عليه وسلم - فقال : دعي عمرتك ، وانقضي رأسك ، وامتشطي ، واهلي بالحج ٠ قالت : ففعلت ، فلما كانت ليله الحصبه [التي بعد ايام التشريق] وقد قضى الله حجنا أرسل معي عبدالرحمن بن أبي بكر [أخيها - رضي الله تعالى عنهم -] فأردفني وخرج بي الى التنعيم ، فأهللت بعمرة فقضى الله حجنا وعمرتنا ٠ ولم يكن في ذلك هدي ولا صدقه ولا صوم م - ٥/٢٧٦ ، ح - ٣/٢٦٠ واللفظ لمسلم ٠

تەرجەمە :

عايشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : لە حەجی ویداعا لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە مەدینە چووینەدەرێ بۆ حەج ، نزیکی هیلالی ذیلحەجە بووین ، پێغەمەر - صلى الله عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ ئیرادەی هەیە کە بە عومرە بچێتە ئیحرامەوەو بەو نییەتە دەنگ بە (لبیك) بەرزبکاتەوە بەو ناوەوە بچێتە ئیحرامەوە ، ئەگەر من هەدیەم پێ نەبوایە منیش بە عومرە ئیحرامم دائەبەست، بەعزێ لە قەومەکە بە عومرە، بەعزێ بە حەج ئیحرامیان دابەست ٠ من لەوانە بووم کە بە عومرە چووبوونە ئیحرامەوە [ئەو جێیەی کە ئیحرامەمان لێ دابەستبوو کە (سرف)ە] چووینە دەرێ تا هاتینە مەککە رۆژی عەرەفەم لێ هات لە حەیزا بووم ،

ئێشتا لە عومرەکەم نەهاتبوومە دەرێ ، ئەو حالەم عەرزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرد ، فەرمووی : واز لە عومرەکەت بێنە ، سەرت بکەرەوە ، دایهێنە ، بە حەج ئیحرام دابەستە • فەرمووی : کردم کە رۆژی حەصبە هات [رۆژی دوای (أيام التشريق) پێنجەمی جەژن] خوا حەجەکەی بۆ بەجێهێنابووین [یەعنی لە حەج بووبووینەوە] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەبدوڕەحمانی [برامی] کوڕی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنهما ـی لەگەڵ ناردمە تەنعیم ، سواری پاشکۆی خۆیی کردم ، لە تەنعیم ئیهلالم بە عومرە کرد ، لە باتی ئەو عومرەیەی کە هەڵم وەشانو کردم بە حەج خوا حەجو عومرەکەی بۆ بەجێهێناین لەوەدا نە صەدەقە بوو نە هەدییە بوونە رۆژوو بوو •

[ئەمەی کە ئەفەرموێ : نە هەدییە نە صەدەقە نە رۆژوو بوو •• نەوەویو قەسطەلانی ئەفەرموون : مودرەجە لە کەلامی هیشامی کوڕی عورووەیە لە کەلامی عایشە نیە • سیاقی ریوایەتی بوخاریی کە ئەفەرموێ : عەبدوڕەحمان عایشەی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ سواری پاشکۆ کردو لە باتی عومرەکەی عومرەی لە تەنعیم دابەستو ، خوا هەم حەجەکەی هەم عومرەکەی پێکهانیو لەوەدا نە هەدی نە صەدەقە ، نە رۆژوو نەبوو وا دەرەکەوێ کە مودرەج بێ لە کەلامی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ نەبێ • لەو ریوایەتی موسلیمەدا کە ئەفەرموێ : سواری پاشکۆی کردمو بردمی بۆ تەنعیمو ئیحرامم بە حەج دابەستو خوا حەجو عومرەکەی بۆ جێبەجێ کردم ••• وا دەرەکەوێ کە لە کەلامی = عایشە = ـ رضي الله تعالى عنها ـ بێ ، [والله أعلم] •

٢٣٤٠/٣٨ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : خرجنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

في حجة الوداع فأهللنا بعمرة [أي أدخلناها على الحج] ثم قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من كان معه هدي فليهل بالحج مع العمرة ثم لا يحل حتى يحل منهما جميعاً ، فقدمت مكة وأنا حائض ولم أطف بالبيت ولا بين الصفا والمروة ، فشكوت ذلك الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : انقضي رأسك وامتشطي وأهلي بالحج ودعي العمرة ففعلت ، فلما قضينا الحج أرسلني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مع عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] الى التنعيم ، فاعتمرت ، فقال : هذه مكانَ عمرتك . قالت : فطاف الذين كانوا أهلوا بالعمرة بالبيت وبين الصفا والمروة ، ثم حلوا ثم طافوا طوافاً واحداً [آخر . كش] بعد أن رجعوا من منى . وأما الذين جمعوا الحج والعمرة فإنما طافوا طوافاً واحداً ح ـ ٣/١١٥ ، م ـ ٥/٢٦٠ . د . ت . ن في الحج جه . أخرجه البخاري في المغازي أيضاً .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـی حەرەمی نازداری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : لە حەجی ویداعا لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە مەدینە چووینەدەرێ بۆ حەج ، بە عومرە ئیحرامسان دابەست ، لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوی کە هەدیی پێیە بە حەج‌و عومرە ئیحرام دابەستێ ، لە پاشا تا لە هەردوکیان نەیێتە دەرێ ئیحرامەکەی نەشکێنێ من هاتمە مەککە لە حەیزا بووم ، نە طەوافی بەیتم‌کردبوو ، نە سەعی بەینی صەفاو مەروەم کردبوو ، شەکوام بردە بەر پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ فەرمووی : پرچت‌بکەرەوە دایهێنە ، بە حەج ئیحرام دابەستە ، واز لە عومرەکەت بێنە ،

کردم • کە حەجمان تەواوکرد پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبوبەکرا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ناردمی بۆ تەنعیم [کە مەشهوورە بە مەسجیدی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ] لەوێ ئیحرامم بە عومرە دابەستو عومرەم کرد ، فەرمووی : ئەم عومرەیە لە باتی عومرەکەت [کە تێکتدا] عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئەوانەی کە تەنها بە عومرە ئیحرامیان دابەست طەوافی بەیتیان کردو سەعیی‌بەینی صەفاو مەروەیان کرد لە پاشا لە عومرە هاتنەدەرێ ، لە پاشا طەوافێکی تریشیان کرد بۆ حەج لە دوای ئەمە کە لە مینا گەڕانەوە • ئەمما ئەوانەی کە بە حەجیش‌و بە عومرەیش ئیحرامیان دابەستبوو تەنها طەوافێکیان کرد •

٣٩/٢٣٤١ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : خرجنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في أشهر الحج وليالي الحج وحُرُم الحج ، فنزلنا بسرف [عشرة أميال من مكة] قالت : فخرج الى أصحابه فقال : من لم يكن منكم معه هدي فأحب أن يجعلها عمرة فليفعل ، ومن كان معه الهدي فلا [يفعل] قالت : فالآخذ بها والتارك لها من أصحابه • قالت : فأما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ورجال من أصحابه ، فكانوا أهل قوة ، وكان معهم الهدي ، فلم يقدروا على العمرة • قالت : فدخل عليَّ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأنا أبكي • فقال : ما يبكيك يا هَنْتاه ؟ قلت : سمعت قولك لأصحابك فمنعت العمرة • قال : وما شأنك ؟ قلت : لا أصلي • قال : فلا يضيرك إنما أنت امرأة من بنات آدم ، كتب الله عليك ما كتب عليهن ، فكوني في حجتك فعسى الله أن

يرزقكيها • قالت : فخرجنا في حجته حتى قدمنا منى ، فطهرت [يوم النحر] ثم خرجت من منى فأفضت بالبيت ، قالت : ثم خرجت معه في النفر الآخر [في اليوم الثالث عشر من ذي الحجة] حتى نزل المحَصَّب [موضع بين مكة ومنى] ونزلنا معه فدعا عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] فقال : اخرج بأختك من الحرم [إلى أدنى الحل] فلتُهلّ بعمرة ، ثم أفرغا ، ثم أتيا ههنا ، فإني أنظركما حتى تأتياني • قالت : فخرجنا حتى إذا فرغت وفرغت من الطواف ، ثم جئته بسحر [في جوف الليل • أخرى] فقال : هل فرغتم ؟ فقلت : نعم • فآذن بالرحيل في أصحابه ، فارتحل الناس [قبل صلاة الصبح ح - ٣/٢٦٢] فمر متوجهاً إلى المدينة ح - ٣/١٢٠ ، ٢٦٢ ، م - ٥/٢٨١ ن ، ح - ٣/١٢٣ •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا - صلی الله تعالى عليه وسلم - لە زەمانی حەجا [کە شەوال‌و ذیلقەعدەو دەی ذیلحەجەیە ، یەعنی لەو موددەیەدا] لە شەوانی ئەو موددەیەداو لە مەکان‌و ئەحوالی حەجا [یەعنی بۆ ئەو جێیانەی کە حەجی تیا ئەکرێ‌و ئەفعالی حەجی تیا ئیجرا ئەکرێ ، یەعنی لە غەیری ئەو زەمانانەدا نەبوو ، بۆ غەیری ئیجرای حەج نەبوو] لە مەدینە چووینە دەرێ لە سەرێفەدا بارمان لێخست • پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لە خێوەتەکەی هاتەدەرێ بۆ لای ئەصحابی کیرامی فەرمووی : هەرکامێکتان هەدیی پێ نەبێ [یەعنی حەیوانی تەعیین‌و نیشانە نەکردبێ کە لە حەجا سەری ببرێ بە

قوربانی] ئەگەر هەوەسی یێنێ کە حەجەکەی بکا بە عومرە بیکا ، ئەوی کە هەدیی پێیە [یەعنی عەلامەتی ئەمەی کە هەدیەیە پێوە هەڵئاوەسی بێ] ئەو کەسە حەجەکەی نەکا بە عومرە •

عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : بەعزێ لە ئەصـــــحابی وایانکردو بەعزێ نەیانکرد ، فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ و بەعزێ پیاو لە ئەصحابی بە قودرەت بوون ، هەدییـان پێ بـوو نەیانتوانی حەجەکەیان بکەن بە عومرە • فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتە لای من ئەگریام ، فەرمووی : ئـەی هین بۆچی ئەگریت ؟ عەرزمکرد : گوێم لەوە بوو کـە بـە ئەصحابت فەرموو ، ئێســـتە من پەکی عومرەم کەوتوە ، پێمناکرێ • فەرمووی : بۆ چیت لێ قەوماوە ؟ عەرزمکرد : نوێژ ناکەم • فەرمووی : زەرەرت پێ نادا تۆ ژنێکی لە کچانی ئادەم ، ئەوی بۆ ئەوان نووسرابێ بۆ تۆیش نووسراوە [یەعنی بە تەنها هەر تۆ وا نیت] لە حەجەکەتا بمێنەرەوە مەیکە بـە عومرە ، ئومێـدم وایە کە خوا عومرەیشت بـە نصیب بکا • فەرمووی : لـە حەجی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە خزمەتیا رۆیین تـا گەیینـە مینـا لـەوێ پاكبوومەوە ، لە مینا هاتینەوەو (طواف الافاضه)م کرد •

[لە ئەوەڵی شەعبانا لێرەدا وەســـــتابووم و ئیمڕۆ بـە تەوفیقی خوا دەستمپێکردەوە • پێنج شەمە ٢٥ تشرینی ثانی ١٩٤١] •

حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : لـە دواییـا لـە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ لـە نەفری ئاخیـرا کـە

سێنزەی ذیلحەجەیە لەگەڵ ئەوانەی کە لە مینا ئەگەڕێنەوە چوومەدەرێ تا پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە موحەصصەب دابەزی ، ئێمەیش لە خزمەتیا دابەزین [نەفر : ئەوەڵی دوانزەی ذیلحەجەیە کە خەڵق لە مینا ئەگەڕێنەوە] پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەددیقی [رضي الله تعالی عنهما] بانگکرد ، ئەمری پێفەرموو خوشکەکەت لە ئەرزی حەرەم بیەرە دەرێ تا ئەرزی حیل ، لەوێدا ئیحرام بە عومرە دابیەستێ ، کە لە عومرەکەتان بوونەوە بێنەوە ئێرە من تا یێنەوە لێرە موتتەظیرتان ئەبم . فەرمووی : لە موحەصصەب چووینەدەرێ بۆ تەنعیم ، ئیحرامامان بە عومرە دابەست تا لە عومرە بوومەوەو لە طەواف بوومەوە ، لە پاشا لە وەختی سەحەرا لە پێش فەجرا هاتمەوە خزمەتی . فەرمووی : لێبوونەوە ؟ عەرزمکرد : بەڵێ . ئەمجا ئەمری فەرموو بە بارکردن ،خەڵق باریانکردو ڕۆیین ، پێغەمەریش - صلی الله تعالی علیه وسلم - تەشریفی ڕۆیی‌و ڕووی کردە مەدینە .

(ضير من ضار يضير ضيراً ، ويقال : ضار يضور ضوراً ، وضرّ يضرّ ضراً) ح - ٣/١٢٢[1] .

٤٠/٣٣٤٢[2] - وفي أخرى عنه نحوه ، وزاد في الحديث : وكانت العرب يدفع بهم أبو سيارة على حمار عري ، فلما أجاز رسول الله - صلى الله تعالى

(١) دانەر - خ - بەم دێرە مانای وشەی (لا ضير عليك) کە لە حەدیثەکەدا رابورد روونئەکاتەوە . ئەمە زیاتر بۆ روونکردنەوەی مانای عەرەبییەکە دەگونجێ .

(٢) دانەر - خ - بە هەڵە دوو جار (٣٣٤٢)ی نووسیوە ، لەبەر تێکنەچوونی ژمارەکانی تر چاکمان نەکرد .

عليه وسلم - من المزدلفة بالمشعر الحرام لم تشك قريش أنه سيقتصر عليه ويكون منزله ثَمَّ ، فأجاز ولم يعرض له حتى أتى عرفات فنزل م - ٥/٣٢٩

٣٣٤٢/٤١ - وعنه في حديثه ذلك أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : نحرت ههنا ومنى كلها منحر فانحروا في رحالكم ، ووقفت ههنا وعرفة كلها موقف ، ووقفت ههنا وجمع كلها موقف م - ٥/٣٣٠ .

تەرجەمە :

لە حەدیثێکی ترا ئەفەرموێ : عەرەب ئەبوسەیارە لەسەر گوێدرێژێکی رووت سەوقی ئەکردن ، کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە موزدەلیفە لە (مشعر الحرام)ی تێپەڕ کرد قورەیش شکیان نەبوو کە ئیقتیصار لە سەر (مشعر الحرام) ئەکا لێیدائەبەزێو ئەیکا بە مەنزڵ ، لەوێ تێپەڕ بوو نەیکرد بە مەنزڵو تەعەڕوضی ئەوێی نەکرد تا تەشریفی هاتە عەرەفات ، لێی دابەزی . هەر لەم حەدیثەدا جابیر ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : لێرەدا هەدیم سەربڕی ، مینا هەمووی جێی سەربڕینە ، لە بارخانەی خۆتان سەربڕن . لەوێدا وەستام عەرەفە هەمووی جێی لێڕاوەستانە . لەوێدا وەستام جومەع هەمووی جێی لێڕاوەستانە [یەعنی قورەیش لە پێش ئیسلامەتیدا لە موزدەلیفە ئەوەستان . موزدەلیفە لە ئەرزی حەرەمە ، لە عەرەفاتا نەئەوەستان ، عەرەبی تر لە عەرەفات ئەوەستان . قورەیش ئەیانوت : ئێمە ئەهلی حەرەمین لە حەرەم ناچینە دەرێ . کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - حەجی کردو تەشریفی گەییە موزدەلیفە وایان زانی ئەویش تەشریفی لە موزدەلیفە

ئەوەستێ . نەوەستا تەجاوزی فەرموو ؛ چونکی لە قورئانا خوا ئەفەرموێ : جومهووری خەڵق لە کوێهێرش یێـنن بۆ طەواف ئێوەیش لەوێوە هێرش بیەن . نەوەویی] .

٣٣٤٣/٤٢ ـ عن أبي نضرة قال : كان ابن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] يأمر بالمتعة [موتعەی نیکاحو حـەج] وكـان ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] ينهى عنها . قال : فذكرت ذلك لجابر بن عبدالله فقـــال : على يدي دار الحديث : تمتعنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما قام عمر [رضي الله تعالى عنه] قال : ان الله كان يُحلّ لرسوله [صلى الله تعالى عليه وسلم] ما شـاء بما شـاء ، وأن القرآن قد نزل منازلـه ، فأتموا الحج والعمرة لله كما أمركم الله [تعالى] وأبتّوا نكاح هذه النســاء ، فلن أوتى برجل نكح امرأة الى أجل إلا رجمتـه بالحجـارة م ـ ٣٠٢/٥ . وفي حديث قتادة بهذا الإسناد زيادة : فافصلوا حجكم من عمرتكم ، فإنه أتـم لحجكم وأتم لعمرتكم م ـ ٣٠٣/٥ .

تەرجەمە :

ئەبو نەضرە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : ئیبنوعەباس ـ رضـي الله تعالى عنهما ـ ئەمری بە موتعە ئەکرد [موتعەی نیکاحو حەج] ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نەهی لێ کرد ، ئەمەم عەرزی جابیر کرد فەرمووی: ئەم حەدیثە لەسەر دەستی من ئەگەڕا ، لەگەڵ پێغەمەرا ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ یەعنی لە زەمانی سەعادەتیا موتعەمان ئەکـرد ، کـــە عومـەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوو بـە خەلیفە فەرمووی : خـوا ـ عز وجل ـ بۆ

پێغەمەری خۆی ئەوی ئیرادە بکردایە بەو نەوعەی کە ئیرادەی کردبوو حەلاڵ ئەکرد ، قورئان لە جێی خۆیا نازڵ ئەبێو حەملئەکرێتە سەر ئەو مەعنایەی کە موناسب بێ بە مەقامی نوزوولی • ئەفەرموێ : حەجو عومرەتان تەواو بکەن ئێوەیش وەکوو خوا ئەمری پێفەرموون حەجو عومرەتان بە جوێ ـ جوێ تەواو بکەن ، ئەو ژنانەیش کە موتعەی ئەکەن بە موددەتێکی موعەییەن مارەیان ئەکەن نیکاحەکانیان بکەن بە قەطعیی بە موددە مەیکەن ، هەر پیاوێکم بێنرێتە لا کە نیکاحی مووەقەتی کردبێ بە بەرد رەجمی ئەکەم • لە ریواتەکەی ترا ئەفەرموێ : حەجەکەتان لە عومرەکەتان جوێ بکەنەوە ؛ چونکی ئەوە بۆ حەجیشتانو بۆ عومرەیشتان تەواوترو کامڵترە [لەم فەرموودەی وا دەرەکەوێ کە موتعەی حەجی لا موباح بوە ، ئەمما لەبەر ئیکمالی حەجو عومرە نەهیلێکردوە ، فەقەط موتعەی ژنانی لا حەرام بوە ، چونکی بە نەص لە (حج الوداع)ا حەرامکراوە] •

٤٣/٣٣٤٤ ـ عن أبي موسى [الأشعري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال قدمت على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو منيخ بالبطحاء • فقال : بم أهللت ؟ قال : قلت : أهللت بإهلال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : هل سقت من هدي ؟ قلت : لا • قال : فطف بالبيت وبالصفا والمروة = ثم حل ، فطفت بالبيت وبالصفا والمروة = ثم أتيت امرأة من قومي فمشطتني وغسلت رأسي ، فكنت أفتي الناس بذلك في إمارة أبي بكر وإمارة عمر [رضي الله تعالى عنهما] فإني لقائم بالموسم إذ جاءني رجل فقال : [رويدك ببعض فتياك • م أخرى] إنك لا تدري ما أحدث أمير المؤمنين في شأن النسك • فقلت : أيها الناس من كنا أفتيناه

بشيء فيتئد ، فهذا أمير المؤمنين قادم عليكم فبه فائتموا • فلما قدم قلت : يا أمير المؤمنين ما هذا الذي أحدثت في شأن النسك ؟ قال : إن نأخذ بكتاب الله ، فإن الله ـ عز وجل ـ قال : وأتموا الحج والعمرة لله ، وإن نأخذ بسنة نبينا ، فإن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لم يحل حتى نحر الهدْي م ـ ٥/٣٣٤ ، ح ـ ٣/١١٨ وفي أخرى في أوله كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعثني الى اليمن ، قال : فوافقته في العام الذي حج فيه • فقال لي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا أبا موسى كيف قلت حين أحرمت ؟ ••• الحديث م ـ ٥/٣٣٥ • وفي أخرى أخصر : فقال عمر : قد علمت أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد فعله وأصحابه [أي أمر أصحابه به وإلا لم يفعله بنفسه] ولكن كرهت أن يظلوا معرسين بهن في الأراك ثم يروحون في الحج تقطر رؤسهم م ـ ٥/٣٣٥ •

تەرجەمە :

ئەبوموساى ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو ساڵەدا کە حەجی تیاکرد ناردمی بۆ یەمەن کە هاتمەوە خزمەتی فەرمووی : (يا أبا موسى) چلۆنت ئیحرام بە حەج دابەستوە ؟ عەرزمکرد : بەوەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیحرامی پیدابەستوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەدیت سەوق‌کردوە ؟ عەرزی‌کرد : خەیر • فەرمووی : طەوافی بەیتو صەفاو مەروە بکە ، لە پاشا چوومە لای ژنێکی خزمم سەری داهێنام‌و شتی ، بەوە لە زەمانی ئەبوبەکرو عومەرا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فتوام

ئەدا • لەو وەختەدا لە مەوسیما وەستابووم پیاوێکم هاتە لا وتی : واز لەم فتوایەت بێنە ؛ چونکی نازانی (أمير المؤمنين) دەرحەقی نوسوك چی ئیحداث کردوە • منیش بە خەڵقم وت : ئەی خەڵقینە ئەوی کە لە دەرحەقی نوسوك فتوام بۆ داوە صەبر بکا ئەوا ئەمیرولموئمینین ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی ئێ ئیقتیدا بەو بکەن • کە تەشریفی هات عەرزم کرد : (يا أمير المؤمنين) ئەوەی کە دەرحەقی مەناسیك ئیحداثت کردوە چیە ؟ فەرمووی : ئەگەر بە قورئان عەمەل بکەین ئەفەرموێ : حەج و عومرە تەواو بکەن بۆ خوا • ئەگەر بە سوننەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەمەل بکەین پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تا هەدیەکەی سەرنەبڕی لە ئیحرام نەهاتە دەرێ •

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله عنه ـ ئەفەرموێ : ئەزانم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە ئەصحابی کرد کە بیکەن ، ئەمما حەز ناکەم کە خەڵق بچن لە ناو داری ئیراکا لەگەڵ ژنا دروست بین لە دوایا ئیحرام بە حەج دابەستن و ئاو لەسەریان بچۆڕێتەوە •

ئەبوسەعیدی خودریش ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا لە مەدینە هاتینە دەرێ ئیحرامەمان بە حەج دابەست پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێفەرمووین کە حەجەکەمان بکەین بە عومرە ، بەوانەمان کە هەدیی پێ نیە م ـ ٥/٣٦١ •

٤٤/٢٣٤٥ ـ عن يحيى وهو ابن سعيد عن عَمْرةَ قالت : سمعت عائشة [رضي الله تعالى عنها] تقول : خرجنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لخمس بقين من ذي القعدة لا نرى إلا أنه الحج ، حتى إذا دنونا من

مكة أمر رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - من لم يكن معه هدي إذا طاف بالبيت وبين الصفا والمروة أن يحل • قالت عائشة : فدخل علينا يوم النحر بلحم بقر ، فقلت : ما هذا ؟ فقيل : ذبح رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن أزواجه • قال يحيى : فذكرت هذا الحديث للقاسم بن محمد فقال : أتتك والله بالحديث على وجهه م - ٢٨٤/٥

تەرجەمە :

یەحیای کوڕی سەعید لە عەمرەی کچی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف - رضي الله عنه - ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : لە عایشە - رضي الله تعالى عنها -م بیست ئەیفەرموو : پێنج رۆژ لە ذیلقەعدە مابوو لە خزمەت پێغەمەرا- صلى الله تعالى عليه وسلم - لە مەدینە چووینەدەرێ ، هەر وامان ئەزانی کە هەر بۆ حەج ئەچین ، تا نزیك بووینەوە لە مەککە ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری بەوانەی کە هەدیان پێ نەبوو کرد لە دوای طەوافی بەیت‌و سەعی بەینی صەفاو مەروە کە لە ئیحرامەکەیان بێنەدەرێ • عایشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : رۆژی جەژن گۆشتی گایان بۆ هێناین ، پرسیم : ئەمە چیە ؟ وتیان : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە بری حەرەمەکانی حەیوانی سەربڕیوە • یەحیا ئەفەرموێ : کە ئەم ریوایەتی عەمرەیەم عەرزی قاسمی کوڕی محمد کرد فەرمووی : وەڵلاهی عەمرە حەدیثەکەی بە راست‌و تەواویی بۆ نەقڵ کردووی •

[ئەنواعی مەناسیك چوارە : موتعە ، قیران ، ئیفراد ، فەسخی حەج •

١ ـ موتعە ئەوەیە کە لە مەسافەی قەصر لـە حەرەمی مەککەوە لـە میقاتی خۆی لە ئەشهوری حەجا کـە شـــــەوالەو ، ذیلقەعدەیەو ، دەی ذیلحەجەیە ئیحرام بە عومرە دابەستێ‌و کە لە عومرە بۆوە هەر لەو ساڵەدا هەر لە مەککەدا ئیحرامیش بە حەج دابەستێ‌و نەچێتەوە بۆ میقات موتعەی بۆیە پێ‌ئەڵێن چونکە لە بەینی عومرەو حەجا ئەوی لە ئیحراما بۆی حەرام بوە بۆی حەلاڵ ئەبێ‌و ئینتیفاعی پێ ئەکا ٠ ئەم نەوعە موتعەیە پێی نـاوێ بە خوێن جەبر بکرێتەوە ٠ ئەگەر لە پێشا ئیحرام بە حەج دابەستێ یـا بە عومرە دابەستێ لە غەیری ئەشهوری حەجا یا ئەعمالەکانیشی لە ئەشهوری حەجا بێ ، یا لە ئەشهوری حەجا لە حەرەما ، یا لە کەمتر لە مەســــافەی قەصرا ، یا لە زیاتر لە مەسافەی قەصرا ئەمما ئەو ساڵە حەج نەکا ، یا حەج بکاو لە پێش ئیحرامیا یـا لـە دوای ئیحرامی‌و پێش ئەمە کـە شـــورووع بکا بـە نوسوك بگەڕێتەوە بۆ میقات یـا بۆ میثلی مەسـافەی میقات ٠٠ لـەم موتعانەدا ئەبێ خوێنێ بڕێژێ ٠

٢ ـ قیران ئەوەیە لە ئیحراما نییەتی حەج‌و عومرە بهێنێ کە وای کرد ئەفعالی عومرە دەرج ئەبێتە ناو ئەفعالی حەج ، یا ئیحرام بە عومرە دابەستێ‌و لە پێش دەستکردن بە طەواف حەجی بەسەرا بێ ٠

٣ ـ ئیفراد ئەوەیە کە بە جوێ حەج بکاو لە دواییا عومرە ، یـا لـە پێشا عومرە بکا لە غەیری ئەشهوری حەجا ، یا لە ئەشهوری حەجاو نەچێتە مەسافەی قەصر ، یا لە مەسافەی قەصرا بێ‌و ئەو ساڵە حەج نەکا ، یا حەج بکاو بچێتەوە بۆ میقات ٠٠ ئەوەڵی ئەمانە نەبێ باقیەکانی موتعەیەو خوێنی پێ ناوێ ٠

٤ ـ فەسخی حەج : حەجەکەی بکا بە عومرە ، ئەوە ئەبێ بە موتعە [من القسطلاني ـ ٣/١٢٢] •

٣٣٤٦/٤٥ ـ سعيد بن المسيب [رحمه الله تعالى ، ورضي عن أبيه] قال : اجتمع علي وعثمان [رضي الله تعالى عنهما] بعســفان فكان عثمان [رضي الله تعالى عنه] ينهى عن المتعة أو العمرة • فقال علي [رضي الله تعالى عنه] : ما تريد إلى أمر قد فعله [أي أمر به] رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ تنهى عنه ؟ فقال له عثمان [رضي الله تعالى عنه] دعنـا منك • فقال : إني لا أســتطيع أن أدعك فلما رأى عليٌ ذلك أهـلّ بهما جميعـاً م ـ ٣٣٦/٥ • وعن مروان نحوه ح ـ ٣/١٢٥ •

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی موسەییب ـ رضي الله تعالى عن أبيه ورحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : عوثمانو عەلی [رضي الله تعالى عنهما] لـە عوسفان یەکدیگیر بوون . ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ نەهی لـە موتعە ئەکرد • ئیمامی عەلی فەرمووی : مەقصەدت چیە نەهی لە شتێك ئەکەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـە وسـلم ـ کـردوویەتی ؟ یەعنی ئەمری پێ‌کردوە • ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ فەرمووی : وازمـان لێ بێنـە • حەزرەتی عەلی ـ رضي الله تعـالى عنە ـ فەرمووی : ناتوانم وازت لێ‌بێنم • ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ کە ئەوەی دی ئیحــرامی بە حەجو عومرەیش بەیەکەوە بەست •

٣٣٤٧/٤٦ ـ عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال : كانت المتعة في الحج لأصحاب محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خاصة م ـ ٣٣٧/٥ •

تەرجەمە :

موتعە لە حەجا مەخصووص بوە بە ئەصحابی پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : موتعەی حەج و نیکاحی موتعە هەر بۆ ئێمە دروست بوە • ئەبوذەڕیش وای فەرموە ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

٣٣٤٨/٤٧ ـ غونەیسی کوڕی قەیس ئەفەرموێ : موتعەی حەجم لە سەعدی کوڕی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ پرسیی • فەرمووی : ئێمە لە وەختێکا کە ئەمە ، یەعنی موعایە ، لە عورش ، یەعنی لە ناو خانوانی مەککەدا کافر بوو ئەمانکرد •

٣٣٤٩/٤٨ ـ ئەبوحەسانی ئەعرەج ئەفەرموێ : پیاوێ لە ئیبنوعەباسی پرسیی : ئەم فتوایە چیە ئەیدەی کە خەڵقت پێوە مەشغوول کردوە ؟ لە جوابیا فەرمووی : سونتەتی پێغەمەری ئێوەیە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ با لووتیشتان پێی بکەوێتە سەر ئەرزی • [••• •••] م ـ ٣٥٨/٥ •

٣٣٥٠/٤٩ ـ عەطا ئەفەرموێ : ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : حاجی بێ حاجی نەبێ کە طەوافی بەیتی کرد هەموو شتی بۆ حەڵالە • ئیبنوجورەیجی راویی ئەفەرموێ : لە عەطام پرسیی ئەمەی لە

کوێ هێناوە ؟ عەطا فەرمووی : لە ئایەتی (ثم محلها إلى البيت العتيق)ی، ئیستینباط کردوە • وتم : ئەوە دوای عەرەفەیە ؟ فەرمووی : دوای عەرەفەو پێش عەرەفە • ئەوەی لە ئەمری پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیستیخراج کردوە کە فەرموویەتی لە (حج الوداع)ا بە خەڵق کە : حەجەکەیان بکەن بە عومرەو لە ئیحرام بێنە دەرێ م - ٥/٣٥٩ •

٣٣٥١/٥٠ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : كانوا يرون أن العمرة في أشهر الحج من أفجر الفجور في الأرض ، ويجعلون المحرم صفر ، ويقولون : إذا برأ الدَّبرَ ، وعفا الأثر ، وانسلخ صفر حلت العمرة لمن اعتمر • فقدم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأصحابه صبيحة رابعة مهلين بالحج ، فأمرهم أن يجعلوها عمرة • فتعاظم ذلك عندهم ، فقالوا : يا رسول الله أي الحل هذا ؟ قال : حل كله ح - ٣/١٢٦ ، م - ٥/٣٥٤ ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : ئەهلی جاهیلییەت لە ئەشهوری حەجا عومرەیان بە خراپترینی هەموو فیسق و فوجووری ئەزانی کە لە ئەرزا بێ ، موحەرڕەمیان ئەکرد بە سەفەر ، ئەیانوت : کە برینی پشتی وڵاغ چابۆوە [یەعنی لە سەفەری حەج ماندوویان حەسایەوەو رەحەت بوون و برینیان نەما]و ، شوێن پێی حاجییان نەما ، مانگی سەفەر [یەعنی موحەڕڕەم] رابورد •• بۆ ئەوەی ئیرادەی عومرە بکا عومرەکردن حەڵاڵە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی ئەوو ئەصحابی

[ڕۆژی یەك شەنبە] لە سبەینێی چوارەمی موحەڕەما بە حەج (لبیك)یان دادا ، ئەمری پێ فەرموون کە حەجەکەیان بکەن بە عومرەو لە ئیحرام بێنەدەرێ ، ئەوە لە لای ئەصحاب زۆر گران بوو ، عەرزیان‌کرد : (یا رسول الله) ئەمە چ حەلاڵبوونێکە ؟ یەعنی هەموو شت بۆ ئینسان حەلاڵە ؟ فەرمووی : حەلاڵبوونی هەموو شتە • یەعنی حەتتا لەگەڵژن دروست‌بوونیش •

٣٣٥٢/٥١ ـ عن حفصة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنها قالت : يا رسول الله ما شأن الناس حلوا بعمرة ولم تَحْلِلْ أنت من عمرتك ؟ قال : إني لبدت رأسي ، وقلدت هدي • فلا أحل حتى أنحر ح ـ ١٢٧/٣ ، م ـ ٣٤٤/٥ ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

حەفصەی حەرەمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي عنها ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (یا رسول الله) بۆچی خەڵق هەموویان بە عومرە لە حەج هاتنەدەرێو تۆ نەهاتیە دەرێ ؟ فەرمووی : سەرم‌کردوە بە لەباد ، هەدیم سەوق‌کردوە ، تا وشتر سەرنەبڕم لە ئیحرام نایێمەدەرێ •

٣٣٥٣/٥٢ ـ أبو جمرة نضر بن عمران الضُّبَعي قال : تمتعت ، فنهاني ناس ، فسألت ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فأمرني ، فرأيت في المنام كأن رجلا يقول لي : حج مبرور وعمرة متقبلة • فأخبرت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فقال : [الله أكبر سنة أبي القاسم • أخرى] سنة

النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لي : أقم عندي فأجعل لك سهماً من مالي • قال شعبة [الراوي عنه] فقلت : لِمَ ؟ فقال للرؤيـا التي رأيت ح ـ ١٢٩/٣ ، م ـ ٣٥٦/٥ ، بلا حديث الإقامة •

تەرجەمە :

ئەبوجەمرە ، نەضری کوڕی عیمرانی ضوبەعیی ئەفەرموێ : موتعەی حەجم‌کرد ، خەڵق نەهیان لێ‌کردم ، لـە ئیبنوعەباس ـ رضي الله عنهما ـم پرسی ، ئەمری پێکردم بیکەم • [کـە کردم] لـە خەومـا = دیم = وەك پیـــاوێ پێم بڵێ : حەجێکی بـەخێـر ، عومرەیێکی مەقبوڵ • عـەرزی ئیبنوعەباسم کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەوە ســــــونەتی پێغەمەرە [الله أكبر سونەتی ئەبولقاسمە] ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : لام دابنیشە بەشێ لە ماڵەکەمت ئەدەمێ • شـوعبە ئەفەرموێ : لە نەضرم پرسیی : بۆ چیت ئەداتێ ؟ وتم : لـە بەر ئەو خەوە کـە دیـم • [لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـم پرسیی بۆ موتعە ، فەرمووی بیکە • بـۆ هەدیش لێم‌پرسیی ، فەرمووی : وشتر ، گاجووت ، مەڕ یا شەریکیی لە خوێنێکا • ئەبوجەمرە ئەفەرموێ : بەعزێ خەڵق موتعەیان کەرهان ، نوستم لە خەوما •••]

٢٣٥٤/٥٣ ـ أبو شهاب الأكبر [موسى بن نافع ، مســـــلم] قال : قدمت متمتعاً مكة بعمرة فدخلنا قبل التروية بثلاثة أيام ، فقال لي أناس من أهل مكة : تصير الآن حجتك مكية • فدخلت على عطاء أستفتيه • فقال : حدثني جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه حج مع النبي ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ يوم ساق البدن معه ، وقد أهلوا بالحج مفردا • فقال لهم : أحِلّوا من إحرامكم بطواف البيت وبين الصفا والمروة وقصروا ، ثم أقيموا حلالا حتى إذا كان يوم التروية فأهلوا بالحج واجعلوا التي قدمتم بها متعة • فقالوا : كيف نجعلها متعة وقد سمينا الحج ؟ فقال : افعلوا ما أمرتكم ، فلولا أني سقت الهدي لفعلت مثل الذي أمرتكم ، ولكن لا يحل مني حرام حتى يبلغ الهدي محله » ففعلوا ح ـ ٣/١٣٠ ، م ـ ٥/٣٠١ •

تەرجەمە :

ئەبوشەهابی ئەکبەر ، کە مووسای کوڕی نافیعە فەرمووی : بە عومرە موتعەم دابەستو هاتمە مەککە بە سێ ڕۆژ لە پێش تەروییەدا ، بەعزێ لە ئەهلی مەککە پێیان وتم : حەجەکەتان ئەبێ بە مەککەیی [چونکی ئەبێ لە مەککەدا ئیحرام بە حەج دابەستن ، ئەوابێ میقاتتان لە کیس ئەچێ] چوومە لای عەطاو فتوام لێ طەلەبکرد • فەرمووی : جابیری کوڕی عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قسەی بۆ کردم کە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەجمکرد لە ڕۆژێکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سەوقی هەدیی کرد ئەصحابیش ئیحرامیان بە حەج دابەستبوو ، بە موفریدی • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێیفەرمووین : لە ئیحرامەکەتان بە طەوافی بەیتو سەعی بەینی صەفاو مەروە بچنە دەرێ • سەر هەڵپاچنو بەحوللالی[1] بمێننەوە ، تا ڕۆژی تەروییە ، ئەو وەختە ئیحرام بە حەج دابەستن ، ئەوی لە پێشەوە کردتان بیکەن بە عومرە •

---

(١) واتە : بە حەڵاڵیو بێ ئیحرام •

عەرزیانکرد : چۆنی بکەین = بە = عومرە ئێمە ناوی حەجمان لیٚ هێناوە ؟ فەرمووی : ئەوی ئەمرتان پێ ئەکەم بیکەن ؛ ئەگەر من هەدیم سەوق نەکردایە منیش وام ئەکرد کە ئەمرم پێکردوون ، ئەمما من نابێ لە ئیحرام بێمەدەرێ تا هەدیەکەم بە جێی خۆی ئەگا ، ئەو وەختە ئەصحاب کردیان [مەقصوودی جابیر - رضي الله تعالى عنه - لەگەڵ عەطاء ئەوەیە با حەجەکەی ببێ بە مەککی ئەوابێ کەم نابێ لەوەی کە لە میقاتەوە دای بیەستێ] •

٥٤/٢٣٥٥ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أنه سئل عن متعة الحج ، فقال : أهلَّ المهاجرون والأنصار وأزواج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - في حجة الوداع وأهللنا ، فلما قدمنا مكة [أي قريباً منها] قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : اجعلوا إهلالكم بالحج عمرة إلا من قلد الهدي ، طفنا بالبيت وبالصفا والمروة ، وأتينا النساء [أي أتى الأصحاب النساء ؛ لأن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - لم يكن احتلم يومئذ ، لأنه تولد بثلاث سنين قبل الهجرة] ولبسنا الثياب ، وقال : من قلد الهدي فإنه لا يحل له حتى يبلغ الهدي محله • ثم أمرنا عشية التروية أن نهل بالحج ، فإذا فرغنا من المناسك جئنا فطفنا بالبيت وبالصفا والمروة ، فقد تم حجنا [من هنا إلى آخر الحديث موقوف] وعلينا الهدي كما قال [الله] تعالى : (فما استيسر من الهدي ، فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام في الحج وسبعة إذا رجعتم)[1] الى أمصاركم ، الشاة تجزي • فجمعوا النسكين في

---

(١) البقرة /١٩٦ •

عام بين الحج والعمرة ، فإن الله تعالى أنزله في كتابه ، وسنه نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأباحه للناس غير أهل مكة . قال الله ـ تعالى ـ (ذلك لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام)[1] وأشهر الحج التي ذكر الله تعالى : شوال وذو القعدة ، وذو الحجة . فمن تمتع في هذه الأشهر فعليه دم أو صوم . والرفث : الجماع . والفسوق : المعاصي . والجدال : المراء . ح - ١٣١/٣ .

تەرجەمە :

لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەرحەقی موتعەی حەج پرسرا . فەرمووی : موهاجیرینو ئەنصارو ئەزواجی طاهیرات ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لە (حجة الوداع)ا ئیحرامەمان بە حەج دابەست [سێ فیرقە بوون ؛ فیرقەیێکیان ئیحرامیان بە حەجو عومرە بەیەکەوە دابەست ، یا تەنها بە حەجو هەدیان پێبوو ، فیرقەیێکیان لە پێشا ئیحرامیان بە عومرە دابەست کە لێبوونەوە ئیحرامیان بە حەج دابەست . فیرقەیێکیان ئیحرامیان بە حەج دابەست هەدیان پێ نەبوو . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێفەرموون بیکەن بە عومرە . قسطلاني] کە هاتینە نزیك مەککەوە کە سەرێفەیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێفەرموون کە حەجەکەیان بکەن بە عومرە [یەعنی بە فیرقەی دوایی] غەیری ئەوەی کە هەدیی پێیە . طەوافی بەیتمانکرد . طەوافی[2] صەفاو مەروەمان کرد ، ئەوی ژنی لەگەڵ بوو لەگەڵ ژنەکانیان دروستبوون ، جلی دووراویان لەبەرکرد . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووبووی هەرکەسێ هەدیی پێ بێ دروست نیە ئیحرامەکەی بشکێنێ تا هەدیەکەی نەگا بەجێی

---

(١) البقـــــرة / ١٩٦ .

(٢) ئەگەر بگوترێ : سەعیی بەینی صەفاو ... باشترە .

خۆی • یەعنی لە رۆژی نەحرا سەری نەبڕێ • لە پاشــا ئێوارەی تەرویبە ئەمری پێفەرموویین ئیحرامان بە حەج دابەست کە لە مەناسیك بووینەوە (طواف الإفاضة)مان کرد ، طەوافی بەینی صـــەفاو مەروەمـان کـرد • هەدیمان لەسەر بوو ، وەك خوا ـ عز وجل ـ لە ســـوورەی (البقرة)دا فەرموویەتی • ئەوی خوێنڕژانی بۆ مومکین بێ ، ئەوی هەدیی بۆ مومکین نەبو سێ رۆژ لە حەجا بەڕۆژوو بێ ، حـەوت رۆژیش دوای ئەوە چوەوە مەملەکەتی خۆی • مەڕکردن بە هەدی دروستە • لـە ســاڵێکا جەمعیان لـە بەینی نوسوکی حەجو عومرەدا کرد • خوا ـ عـز وجـل ـ لـە قورئانـاو سوننەتی پێغەمەرا ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ نازڵی کردوەو ئەمری پێ فەرموە • حەلاڵبوونی تەمەتتوع بۆ غـەیـری ئەهلی مـەککەیـە • خـوا ـ عز وجل ـ فەرموویەتی : ئەو تەمەتتوعە بۆ ئەوانەیە کە حازری (مسجد الحرام) نەبنو ماڵیان لە مەککەدا نەبێ • ئەو ئەشهوری حەجەی کە خوا ـ عز وجل ـ لە قورئانا فـەرموویەتی : شـەوالو ، ذولقەعدەو ، [دەی] ذیلحەجەیە • رەفەث : جیماعە • فوســـــووق : گوناهکردنە • جیدال : شەڕەقســـەیە • هەرکەسـێ لەم سێ مانگەدا تەمەتتوع بکا خوێنڕژانن ، یا بەڕۆژووبوونی لەسەرە •

٣٣٥٦/٥٥ ـ نافیع ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسـلم ـ لـە (ذي طوی) تـا سبەینێ مایەوە ئەمجا تەشریفی چوە مەککە • ئیبنوعومەریش ـ رضـي الله تعالی عنهما ـ وای ئەکرد م ـ ٥/٣٦٨ ، ح ـ ٣/١٣٤ •

٣٣٥٧/٥٦ ـ ئیبنوعومەر ـ رضـي الله تعـــالی عنهما ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە کەلی بەرەوژوور تەشریفی داخلی

مەککە ئەبوو ، لە کەلی خوارەوە تەشریفی ئەهاتە دەرەوە ح ـ ٣/١٣٤ ، م ـ ٥/٣٦٦ •

٣٣٥٨/٥٧ ـ ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ و عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرموویانە : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ساڵی فەتحا لە کەدائەوە تەشریفی داخڵی مەککە بوو لە کوداوە لە ژوور مەککەوە تەشریفی هاتەدەرێ ح ـ ٣/١٣٤ ، م ـ ٥/٣٣٧ •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : موعاویە [••• ••] پێیوتم : ئەزانی تۆ کە لای مەروەوە سەری پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە تیری دەمپان هەڵپاچی ؟ پێموت : ئەوە بە غەیری حوججەت لە (علیە) تۆ بە هیچی تر نازانم م ـ ٥/٣٦٠ •

ئەم سەرهەڵپاچینە لە عومرەی قەزادا نەبوو ؛ چونکی موعاویە دوای فەتح موسوڵمان بوو •

ئەم حەدیثانەی کە لە دەرحەقی بینای بەیت ئەیاننووسم رەنگە لە بەحثی مەساجیدا نووسیبێتم • (إحتیاطا) هەر تەرجەمەکەیان ئەنووسم[1]•

٣٣٥٩/٥٨ ـ عایشەی دایکمان ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : ئەگەر قەومەکەت تازە عەهد نەبوونایە بە زەمانی جاهیلییەت ، یا فەرمووی بە کوفر خەزنەی کەعبەم لە رێی خوادا صەرف ئەکرد ، دەرگاکەم ئەخستە سەر ئەرز ، لە حیجرم ئەخستە سەر ح ـ ٣/١١٨ ، ح ـ ٣/١٤١ •

٣٣٦٠/٥٩ ـ عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی عایشە ئەگەر قەومەکەت

(١) ئەم حەدیثانە ـ وەك دانەر ئەفەرموێ ـ لە بەرگی پێنجەمی ئەم کتێبەدا نووسراون • بڕوانە ل : ٣٥٥ی بەرگی پێنجەم •

تازەعەهد نەبوونایە بە شیرك كەعبەم تێك‌ئەدا ئەمنووســـان بە ئەرزەوە ،
دوو دەرگام بۆ ئەكرد ؛ یەكێكی مەشریقیی ، یەكێكی مەغریبیی ، شـــەش
ذیراعم لە حیجر ئەخستەسەر ، قورەیش كـە بینایان‌كرد دەست‌كورت بوون
م - ١٨/٦ ، ح - ١٤٢/٣ •

٣٣٦١/٦٠ - عایشە - رضي الله تعـالی عنهـا - ئەفەرموێ : پێغەمەر
- صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ئەزانی كە قەومەكەت كـە بینـای
بەیتیان كرد لـە قەواعیـــدی ئیبراهیم [علیـه الســـلام] كورتیان هێنا ؟
عەرزم‌كرد : (یا رسول الله) بۆ نایخەیتەوە سەر قەواعیدی ئیبراهیم [علیـه
السلام] ؟ فەرمووی : ئەگەر قەومەكەت تازەعەهد نەبوونایە بـە زەمـانی
شـــیرك ئەمكـرد • عەبدوڵلای كوڕی عومەر - رضي الله تعـــالی عنهما -
فەرمووی : كە عایشە - رضي الله تعالی عنها - ئەوەی لە پێغەمەر - صلی الله
تعالی علیه وسلم - بیستبێ هەر وا ئەزانم كە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه
وسلم - بۆیە تەركی دەست‌لێدانی ئەو دوو روكنەی كردوە كـــە لـە لای
حیجرەوەیە ؛ چونكی لەسەر قەواعیدی ئیبراهیم [علیـه الســلام] تەواو
نەكراوە ح - ١٣٩/٣ ، م - ١٦/٦ •

٣٣٦٢/٦١ - عایشە - رضي الله تعالی عنها - فەرمووی : لە پێغەمەر
- صلی الله تعالی علیه وسلم -م پرسیی : دیواری بەیت لە بەیتە ؟ فەرمووی :
بەڵێ • عەرزم‌كرد : بۆچی نەیانخســـــــتوەتە ناو بەیتەوە ؟ فەرمووی :
قەومەكەت دەستیان‌كورت بوە مەصـــرەفیان نەبوە • عەرزم‌كـرد : بۆچی
دەرگاكەی بەرزە ؟ [بە پەیژە ئەچنە ناوی ؟ أخری] فەرمووی : قەومەكەت
وایان كردوە بۆ خاتری = ئەوە = ئەوی هەوەســـیان بێنێ بێڵن بچێتـــە
بەیتەوە ، ئەوی هەوەسیان نەبێ نەیێڵن • ئەگەر قەومەكەت تازەموسوڵمان
نەبوونایە [یەعنی ئەم‌خستە بەیتەوە] ئەترسم قەلبیان ئینـكاری بكـا كـە

جیدارەکەی بخەمە بەیتەوەو دەرگاکەی بنووسێنم بە ئەرزەوە ح-٣/١٤٠ ، م - ٦/٢٤ .

(وفيه في الصحيفة المقابلة : فذلك الذي حمل)[1] : ئەوەیە ئیبنوزوبەیری ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حەملکردە سەر ئەوە کە تێکیدا ، یەزید کە یەکێکە لە راوییان ئەفەرموێ : لای ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بووم کە تێکیداو بینایکردەوە لە حیجری خستە سەر . چاوم کەوت بە ئەساسی حەزرەتی ئیبراهیم [علیه الصلاة والسلام] بەردی وەك کۆپارەی پشتی وشتربوو . جەریری راویی لە یەزیدەوە ئەفەرموێ : لێمپرسیی لە کوێوە بوو ؟ فەرمووی : ئێستە پێنیشانت ئەدەم . لەگەڵی چوومە حیجرەوە ئیشارەتی ئەلای جێیەکەیی کرد ، وتی : ئەمەیە . جەریر ئەفەرموێ : تەخمینم کرد لە حیجر بە قەد شەش زیراع بوو ح - ٣/١٤٢ .

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : سەعی لە (بطن الوادي) لە بەینی صەفاو مەروەدا سوونەت نیە ، ئەهلی جاهیلییەت لەوێدا سەعیان ئەکرد ئەیانوت : بەهەڕاکردن نەبێ لە بەطحا تێپەڕنابین .

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەی خەڵقینە گوێ لەوە بگرن کە ئەیڵێم بیخەنە گوێی خەڵقیشەوە ، مەڕۆنو بڵێن ئیبنوعەباس وای وتوە . ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەوی طەوافی بەیت بکا لە پشتی حیجرەوە طەوافی بکەن ، ناوی مەبەن بە حەطیم ؛ چونکی لە جاهیلییەتا کە سوێنیان بخواردایە قەمچیەکانیان ، یا پەیکانی تیرەکانیان ، یا کەوانەکانیان فڕێئەدایە ئەوێ بۆیە ناویان ناوە حەطیم ، یەعنی شتی تێفڕێ ئەدرێ ، ئەوە عەلامەتی سوێنیان بوە .

---

(١) ئەم قسە حەدیث نیەو ، شوێنەکەیشیم نەدۆزییەوە .

٦٢/٣٣٦٣ ـ عن أسامة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال : يا رسول الله أين ننزل [غدا] في دارك بمكة ؟ فقال : وهل ترك [لنا • م] عقيل من رباع أو دور ؟ وكان عقيل ورث أبا طالب هو وطالب ، ولم يرثه جعفر ولا علي ـ رضي الله تعالى عنهما ـ شيئاً لأنهما كانا مسلمين ، وكان عقيل وطالب كافرين • فكان عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : لا يرث المؤمن الكافر • قال ابن شهاب وكانوا يتأولون قول الله ـ تعالى ـ [عز وجل] : (إن الذين آمنوا وهاجروا وجاهدوا بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله ، والذين آووا ونصروا أولائك بعضهم أولياء بعض •••)[1] الآية ح ـ ١٤٧/٣ ، م ـ ٥٢/٦ ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئوسامەی كوڕی زەید ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم كرد ـصلى الله عليه وسلمـ : (يا رسول الله) سبەینێ لە مەككەدا لە ماڵی خۆت دائەبەزیت ؟ فەرمووی : بۆ عەقیل هیچ جێو رێو ماڵی بۆ هێشتوومەوە ؟ بۆیە وای فەرموو كە ئەبوطالیب وەفاتی كرد چوار كوڕی بوو : عەقیلو ، طالیبو ، جەعفەرو ، عەلی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەو وەختە عەلیو جەعفەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ موسوڵمان بوون ، عەقیلو طالیب كافربوون ئێشتا موسوڵمان نەبووبوون •

عومەری = كوڕی = خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : موئمین ئیرثی كافر ناگرێ ، لە بەر ئەوە عەلیو جەعفەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئیرثی ئەبوطالیبیان نەئەگرت هەر طالیبو عەقیل ئیرثیان گرت ، بۆیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عەقیل ماڵی بۆ من نەهێشتۆتەوە •

---

(١) الانفال /٧٢ •

ئیبنوشەهابی راویی ئەفەرموێ : تەئویلی ئەو ئایەتەی ئەنفالیان وا ئەکرد کە خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بە تەحقیق ئەوانەی کە ئیمانیان هەیەو هیجرەتیان کردوەو بە ماڵو نەفسیان لە رێی خوادا جیهادیان کردوەو، ئەوانەی کە جێیان بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و بە موهاجیر داوە لە مەدینەداو ، نوصرەتیان داون •• ئەوانە بەعزێکیان ئەولیای بەعزێکیانن • یەعنی ئیرثی یەکتری ئەگرن ، ئیرث لە کافر ناگرن •

٢٣٦٤/٦٣ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من الغد يوم النحر وهو بمنى : نحن نازلون غدا [يعني ثالث عشر ذي الحجة ، لا الغد الحقيقي وهو ثاني العيد] بخيف بني كنانة حيث تقاسموا على الكفر ، يعني ذلك المحصب ، وذلك أن قريشاً وكنانة تحالفت على بني هاشم وبني عبدالمطلب ، أو بني المطلب [بالشك] أن لا يناكحوهم ولا يبايعوهم حتى يُسْلموا إليهم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال سلامة عن عقيل [بن خالد الأيلي] ويحيى عن الضحاك عن الأوزاعي : أخبرني ابن شهاب = وقالا بني هاشم وبني المطلب = قال أبو عبدالله [البخاري] : بني المطلب أشبه [بالصواب من بني عبدالمطلب] ح ـ ١٤٩/٣ • م ـ ٤١٥/٥ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی بەیانیی رۆژی نەحر تەشریفی لە مینا بو سبەینێ [یەعنی رۆژی سێیەمی نەحر ، نەك سبەینێی حەقیقی کە رۆژی دوەمە] : ئێمە سبەینێ لە خیفی بەنی کەنانەدا دائەبەزین ، لەو جێگەدا کە لەسەر کوفر سوێنیان خوارد ، یەعنی لە موحەصصەبا • ئەو حادیثەی سوێنە وابوو قورەیشو کەنانە لە موحەصصەبا سوێندیان خوارد لە سەر بەنیهاشمو

بەنیعەبدولموطەلیب ، یا بەنی موطەلیب ، سوێندیان خوارد کە ژن نەدەن بە بەنیهاشمو موطەلیبو ژنیان لێ نەهێنن ، موعامەلەیان لەگـەڵ نەکـەن تـا پێغەمەریان ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ تەسـلیمئەکەن کـە بیکوژن [بە خەطی مەنسووری کوڕی عەکرەمە یـا بـە خەطی بەقیضی کوڕی عامیر عەهدنامەیان نووسی لە کەعبەدا هەڵیان ئاوەسی ، بەنیهاشمو بەنیموطەلیب چوونە شیعبەوە زۆر کەوتنە زەحمەتو مەشـــەقەتەوە • خوا ـ عز وجل ـ مۆرانەی بەسەر ئەو شەرطنا مەدا موسەللەط کرد غەیری ناویخوا هەرچیێکی تیا نووسرابوو هەمووی خوارد • خوا ـ عز وجل ـ خەبەری دا بە پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ ئەویـش خـەبـەری دا بە ئەبوطالیب ، ئەبوطالیب بە قورەیشی وت : محمدی برازام خەبەری داومێ کە قەط درۆی لەگەڵ نەکردووم کە خوا ـ عز وجل ـ مۆرانەی بەســـــەر صەحیفەکەتانا موسەللەط کردوە غەیری ذیکری خوا هەمووی خواردوە • ئەگەر برازاکەم لەوەدا راست بێ واز لەم بەدموعامەلەیێتیە بێنن ، ئەگەر درۆ بکا تەسلیمتان ئەکەم ، ئەیکوژن یا نایکوژن • وتیان : قســـەیێکی بە ئینصاف ئەکەی • چوون ئەو صەحیفەیان لە کەعبە هێنایەدەرێ ، تێفکرین صادقی مەصدووق ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چۆنی فەرمووبوو وا بوو ، قورەیشو کەنانە خەجالەت بوون سەریان دانەوی •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیە لە خیفی بەنیکەنانە دابەزی بۆ شوکری خوا کە موسەللەطی فەرموو بەسەر قورەیشاو فەتحی مەککەی کرد ، خواهوناخواه دینی ئیسلامیان قەبووڵ کرد • قەسطەلانی •

ئەبوعەبدوڵلای بوخاریی ئەفەرموێ : لـە حەدیثەکەدا بەنی هاشـــمو بەنی موطەلیب موناسبترە لە بەنوعەبدولموطەلیب ؛ چونکی بەنی هاشـــمو بەنی عەبدولموطەلیب یەکێکن ، عەبدولموطەلیب کوڕی هاشـــمە ، یەعنی

سوێندیان لە ئەولادی عەبدی مەناف لە ئەولادی ئەودووبرایە خوارد ، قەسطەلانی ح - ٣/١٤٩ •

٣٣٦٥/٦٤ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليُحَجَّنَّ البيت وليُعتمرنَّ بعد خروج يأجوج ومأجوج ، وقال شعبة : لا تقوم الساعة حتى لا يحج البيت والأول أكثر [ولا منافاة بينهما] ح - ٣/١٥١ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دوای خورووجی یەئجووجو مەئجووج حەجی بەیت ئەکرێو عومرە ئەکرێ • شوعبە ئەڵێ : قیامەت هەڵناستێ تا وا ئەبێ کە حەجی بەیت نەکرێ • ریوایەتی ئەوەڵ لە شوعبەوە زیاترە ؛ چونکی ئیتتیفاق لەسەر حەجی تیایە ، شوعبە بە تەنهایە [ئەمما مونافاتیان نیە ؛ چونکی دوای یەئجووجو مەئجووج حەزرەتی عیساو ـ عليه الصلاة والسلام ـ موسوڵمانانی تر ئەمێنن مومکینە ئەوان حەج بکەن ، دوای ئەوە کە هیچ موسوڵمانان نامێننو قیامەت لەسەر کافران هەڵەستێ حەج ناکرێ] •

٣٣٦٦/٦٥ ـ عن أبي وائل قال : جلست مع شيبة على الكرسي في الكعبة • فقال : لقد جلس هذا المجلس عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : لقد هممت أن لا أدع فيها صفراء ولا بيضاء إلا قسمته • قلت : إن صاحبيك لم يفعلا • قال : هما المرآن أقتدي بهما ح - ٣/١٥٢ ، د ، جه •

تەرجەمە :

ئەبو وائیل [شەقیق] ئەفەرموێ : لە کەعبەدا لەسەر کورسیی لەگەڵ شەیبە دانیشتبووم فەرمووی : لەم جێگەدا لە خزمەت عومەری خەطابا

ـ رضي الله تعالى عنه ـ دانیشـــتبووم فەرمووی : نییەتم وایە کـە هەرچی زەردو سپی هەیە [یەعنی ئالتوونو زیو] لە بەیتا هەمووم تەقسیم ئەکرد[1] عەرزم‌کرد : رەفیقەکانت یەعنی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ و حەزرەتی صەدیق ـ رضي الله تعالى عنه ـ نەیان‌کردوه • فەرمووی : مـەرد هەر ئەوانن ، ئیقتیدایان پێ ئەکەم •

٣٣٦٧/٦٦ ـ عن ابن عباس ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ عـن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : كأني به أسود أفج [متكبرا] يقلعهـا حجراً حجرا ح ـ ٣/١٥٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرمووێ : (كأنه) چاوم لەو پیاوە رەش‌و موتەکەبیرو هەنگاو وردەیە کە بەردی بەیت یـەکـەیـەکـە هەڵەکەندێ •

٣٣٦٨/٦٧ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قــدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [في عمرة القضاء] وأصـحابه ، فقال المشركون : إنه يقدَم عليكم وقد وهنهم حمَّى يثرب • فأمرهـم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يرمُلوا الأشـواط الثلاثـة ، وأن يمشوا ما بين الركنين ، ولم يمنعه أن يأمرهم أن يرملوا الأشـواط كلها إلا الإبقـاء عليهم ح ـ ٣/١٥٨ ، م ـ ٥/٣٧٤ وفيه : ليرى المشركون جلدهم • فقال المشـــركون : هؤلاء الذين زعمتم أن الحمى قد وهنتهم ؟ هؤلاء أجلد من كـذا وكذا ! م ـ ٥/٣٧٤ •

---

(١) لێرەدا باشتر وایە کە بنووسرێ : لە بەیتا هەمووی تەقسیم بکەم .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له عومرەی قەزادا تەشریفی هاتە مەککە ، موشریکان وتیان : یێینە ئێرە لاتان لەرزوتای مەدینە سستی کردوون • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە ئەصحابی کیرامی فەرموو کە لە سێ طەوافی ئەووەڵی بەیتا بە هەڕاکردن طەواف بکەن ، لە بەینی دوو روکنا بڕۆن ، ئەوە لەوەی مەنعکرد کە لە هەموو طەوافەکانا ئەمریان پێ بکا کە بە راکردن طەواف بکەن مەبادا زۆر ماندوو بین ح ـ ١٥٨/٣ ، م ـ ٥/٣٧٤ •

٦٨/٣٣٦٩ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رمل من الحجر الأسود حتى انتهى إليه ثلاثة أطواف م ـ ٥/٣٧١ وعن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مثله وفيه : ومشى أربعاً[1] م ـ ٥/٣٧١ •

٦٩/٣٣٧٠ ـ عبدالله بن سرجس قال : رأيت الأصلع يعني عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] يقبّل الحجر ويقول : والله إني لأُقبّلك ، وإني أعلم أنك حجر وأنك لا تضر ولا تنفع ، ولولا أني رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قبّلك ما قبلتك م ـ ٥/٣٧٨ • وعن سويد وابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مثله •

تەرجەمە :

عومەری کوڕی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ حەجەرولئەسوەدی ماچئەکرد ئەیفەرموو : وەڵلاهی من ماچت ئەکەم ئەزانم کە تۆ بەردی هیچ

---

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی ئەم حەدیثەی نەنووسی ؛ چونکە لە حەدیثە پێشووەکە دەچێ •

زەرەر نادەيتو مەتمەعەت ناگەيێنى ، ئەگەر پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـم نەديايە كە ماچى ئەكردى ماچم نەئەكردى •

٣٣٧١/٧٠ ـ عن ابني عباس وعمر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ أنه قال [أي كل منهما] : لم أر[1] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستلم من أركان البيت إلا الركن الأســـــود والذي يليه من نحو دور الجمحيين م ـ ٣٧٥/٥ (دوو حەديثن) •

تەرجەمە :

عەبدوڵلاى كوڕى ئيمامى عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەركانى بەيت هەر روكنى ئەسوەد كە (حجر الاسود)ى تيايەو ئەو روكنەى كە لاى ئەوەوەيە دەستى موبارەكى لێ ئـەدا كـە روكنـەكـەى تر لـە طـەرەفى خانوانى جەمەحييوونن[2] • [ئەو روكنانە پێيان ئەڵێن : يەمانى ، دوو روكنەكـەى تـر پێيان ئەڵێن : شامى • روكنى ئەسوەد دوو فەضيلەتى هەيە : حەجەرولئەسوەدى تيايەو • لەسەر قەواعيدى حەزرەتى ئيبراهيمە ـ عليه الصلاة والسلام ـ بۆيە (حجر الأسود) هەم دەستيشى بەسەرا يێنرێو هەم ماچيش ئەكرێ ، روكنەكەى تر هەر دەستى لێئەدرێ ، دوو روكنە شامييەكان نە دەستيان لێ ئەدرێ نە ماچ ئەكرێن ؛ چونكى لەو دوو فەضيلەتەيان هيچ تيا نيە • (من النووى)] •

٣٣٧٢/٧١ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : طاف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالبيت [وبالصفا والمروة • أخرى] في حجة الوداع على راحلته يستلم الحجر بمحجنه لأن يراه الناس وليشرف

---

(١) ريوايەتەكەى تريان (لم يكن)ە .

(٢) ئەگەر بگوترێ : جەمەحييوونەوەيە .. راستترە . تەرجەمەكەيشـــى لەم حەديثەدا زۆر رەوان نيە .

وليسألوه ، فإن الناس غشوه م ـ ٥/٣٧٩ ، وعن عائشة [رضي الله تعالى عنها] نحوه وفيه : كراهية أن يضرب عنه الناس م ـ ٥/٣٨٠ ٠

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە سواریی طەوافی بەیتو صەفاو مەروەی کرد ، بە دارعەصاکەی ئیستیلامی حەجەری ئەسوەدی ئەکرد ، بۆخاطری خەڵق بیبینێو نزیك بێتەوەو لێیبپرسن ؛ چونکی خەڵق ئیحاطەیان دابوو ٠ حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ریوایەتەکەیا ئەفەرموێ : بۆ خاطری خەڵقی لێ لانەدرێو لێیی دوورنەخرێتەوە تا شتی لێ بپرسن ٠

٧٢/٣٣٧٣ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان اذا طاف في الحج أو العمرة أول ما يقدَم سعى ثلاثة أطواف ومشى أربعة ، ثم سجد سجدتين ؛ ثم يطوف بين الصفا والمروة ح ـ ٣/١٦٥ ٠

تەرجەمە :

عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حەجا یا لە عومرەدا طەوافی بکردایە کە تەشریفی ئەهات لە پێش هەموو شتا سێ جار بەدەوری بەیتا بە راکردن طەوافی ئەکرد چوار جار بە رۆیین ئەڕۆیی ، لە دوای طەواف دوو رکات نوێژی ئەکرد ئەمجا لە بەینی صەفاو مەروەدا سەعی ئەکرد م ـ ٥/٣٦٩ ، (وفيه) : لە مەسیلی وادی‌یەکەدا[1] کە طەوافی بەینی صەفاو مەروەی ئەفەرموو سەعیی ئەکرد ٠ (وفي م ـ ٥/٣٧٠ عينه ، وفيه روايات عينه أو نحوه) ٠

---

(١) واتە : ئاوەڕۆگەی شیوەکە ٠

٣٣٧٤/٧٣ - عن أسلم أن عمر بن الخطاب - رضي الله تعالى عنه - قال للركن : أما والله إني لأعلم أنك حجر لا تضر ولا تنفع ، ولولا أني رايت رسول الله استلمك ما استلمتك ، فاستلمه • ثم قال : فما لنا والرمل ؟ إنما كنا راءَينا به المشركين وقد أهلكهم الله • ثم قال : شيء صنعه النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فلا نحب أن نتركه ح - ٣/١٦٠ ، م - ٥/٣٧٦ ، ن •

تەرجەمە :

ئەسلەم - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : عومەری بنی خەطاب - رضي الله تعالى عنه - بە روكنی وت : خەبەرت بێ وەڵلاهی من ئەزانم كە تۆ بەردی زەرەر نادەیتو مەنفەعەت نادەی ، ئەگەر پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەدیایە كە دەستی بەسەرا هێناوی‌و ماچی‌كردووی دەستم بەسەرا نەئەهێنایت‌و ماچم نەدەكردیت ، دەستی بەسەرا هێناو ماچی كرد • لە پاشا فەرمووی : ئێمە لە هەڕاكردنمان چیە لە طەوافا ؟ ئێمە لـە طەوافی عومرەی قەزادا بۆیەكمان بـە هەڕاكردن طـەواف ئەكـرد قووەت‌و تەواناى خۆمان پێ‌نیشانی موشریكەكان ئەدا وا خوا - عز وجل - موشریكانی بە هیلاكا برد [یەعنی ئەو سەبەبە نەماوە] لە پاشا فەرمووی : ئەمـە شتێكە كـە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - كردوویەتی حەز ناكەین تەركی بكەین •

٣٣٧٥/٧٤ - عن نافع عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قـال : ما تركت استلام هذين الركنين [اليمانيين] في شدة ولا رخاء منذ رأيت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يستلمهما [إلى هنا مسلم] • [قال عبيدالله] : فقلت لنافع : أكان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يمشي بين الركنين ؟ قال : إنما كان يمشي ليكون أيسر لاستلامه ح - ٣/١٦٠ ، م - ٥/٣٧٧ •

تەرجەمە :

نافیع ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : لەو وەختەوە کە پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دیوە کە دەستی موبارەکی سوە لە دوو روکنی یەمانیی [یەعنی روکنی حەجەرولئەسوەدو روکنی عیراقیی] نە لە فەرەحییا نە = لە = تەنگانەدا تەرکی دەستبەسەراهێنانم نەکردوون [عوبەیدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی حەفص راوییلە نافیعەوە] ئەفەرموێ : لە نافیعم پرسیی : ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەڕۆیی یا هەڕای ئەکرد ؟ فەرمووی : بۆیە رۆیی کە دەستلێدانی روکنەکانی بۆ سەهل بێ •

٣٣٧٦/٧٥ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : طاف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في حجة الوداع على بعير يستلم الركن [أشار إليه • أخرى خ] بمحجن ح ـ ٣/١٦١ ، م ـ ٥/٣٧٩ ، وفيه د ، جه ، وفي أخرى : أشار إليه بشيء كان عنده وكبر ح ـ ٣/١٦٣ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە (حجة الوداع)ا بەسەر وشترەوە = طەوافی کردو = بە عەصاکەی ئیشارەتی روکنی حەجەری ئەکردو [سەری عەصاکەی ماچئەکرد • م] م ـ ٥/٣٨٠ عن أبي الطفيل وفيه : ويقبل المحجن •

٣٣٧٧/٧٦ ـ عن أبي الطفيل [رضي الله تعالى عنه] قال : قلت لابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : = أراني = قد رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فصفه لي • قلت : رأيته عند المروة على ناقة وقد

كثر الناس عليه • قال : ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : ذاك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنهم كانوا لا يدعون ولا يكرهون م ـ ٥/٣٧٤

تەرجەمە :

ئەبوطوفەيل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بە ئیبنوعەباسم وت ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : = وابزانم = كە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ديوه • فەرمووی : تەعریفی بکە • عەرزم‌كرد : چاوم پێکەوت کە تەشریفی لای مەروەوە سواری وشـــترێ بوو خەڵق دەورەیان گرتبوو ، فەرمووی : ئەوە پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەڵق لـە دەوری دەرناکەن زۆریان لێ ناکەن •

٣٣٧٨/٧٧ ـ عن أبي الطفيل [صحابي صغير ـ رضي الله تعالى عنه] قال : قلت لابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : أرأيت هذا الرمل بالبيت ثلاثة أطواف ومشي أربعة أطواف أســـنة هو ؟ فإن قومك يزعمون = أنـه سنة = قال : فقال : صدقوا وكذبوا • = قال : = قلت : ما قولك صدقوا وكذبوا ؟ قال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قدم مكة فقال المشركون : إن محمداً وأصحابه لا يستطيعون أن يطوفوا بالبيت من الهزل ، وكانوا يحسدونه • قال : فأمرهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يرملوا ثلاثاً ويمشوا أربعاً [فصدقوا في أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعله ، وكذبوا في قولهم إنه سنة مقصودة متأكدة• فلما زال السبب زال المسبب • فليس بسنة أي عند ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ خلافاً لمن عداه فإنه عندهم سنة متأكدة مستمرة • من النووي] قال : قلت لـه : أخبرني عن الطواف بين الصفا والمروة راكباً أسنة هو ؟ فإن قومك يزعمون أنه سنة • قال : صدقوا [في أنه طاف راكباً • نووي] وكذبوا [في أن الركوب أفضل ، بل المشي أفضل ، وركوبه ـ عليه الصلاة والسلام ـ للعذر ، وهـذا

متفق عليه • النووي] قال : قلت : وما قولك صدقوا وكذبوا ؟ قال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كثر عليه الناس يقولون : هذا محمد ، هذا محمد ، حتى خرج العواتق من البيوت • قال : وكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا يضرب الناس بين يديه [أي كالملوك] فلما كثر عليه ركب ، والمشي والسعي أفضل م ـ ٥/٣٧٢ •

تەرجەمە :

ئەبوطوفەیل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله عنهما ـم پرسیی : لە طەوافا ئەم سێ دەورە هەڕاکردنەو ئەم چوار دەفعە ڕۆیینە چیە ؟ ئایا سونەتن ؟ قەومەکەت ئەڵێن: سونەتن• فەرمووی : [لەوەدا کە ئەڵێن : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوویەتی] ڕاستن [لەوەدا کە ئەڵێن : سونەتی دائیمییە بە تەرکی خوێنڕژانن واجب ئەبێ] درۆ ئەکەن • عەرزمکرد : هەم ڕاست ئەکەنو هەم درۆ ئەکەن مەعنای چیە ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە عومرەی قەزادا تەشریفی خۆیو ئەصحابی هاتنە مەککە ، موشریکەکان وتیان : محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و ئەصحابی لەبەر لەڕێتی ناتوانن طەواف بکەن • حەسەدیان پێ ئەبرد لەبەر ئەوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە ئەصحاب فەرموو کە سێ دەفعە بە دەوری بەیتا بە هەڕاکردن ڕەمەل بکەن [یەعنی شانهەڵتەکێننو هەڕا بکەن بۆ خاتری موشریکەکان بزانن کە بە قووەتن] عەرزمکرد : خەبەرم بدەرێ سواربوونی بەینی صەفاو مەروە سونەتە یان نا ؟ قەومەکەت ئەڵێن : سونەتە • فەرمووی : هەم ڕاست ئەکەنو هەم درۆ • عەرزمکرد : مەعنای چیە ؟ فەرمووی : [ڕاست ئەکەن پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سوار بوە ، لەوەدا کە ئەڵێن سونەتە درۆ ئەکەن] چونکی پێغەمەر ـ صلى الله

تعالی علیه وسلم ـ خەڵقی زۆری لێ کۆبوەوە ، ئەیانوت : ئەوە محمدە ، ئەوە محمدە ، تا ئەو ژنانەیش کە پەردەنشینو موخەددەر بـوون هاتنـــە دەرێ • پێغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە بـەردەستیا [وەك مولووك] لە خەڵق نەئەدراو دووربخرێنەوە ، لەبەر ئەوە کە خەڵق زۆربوون سوار بوو ، فەقەط بە پـێیان رۆیینو سەعیکردن خێرترە •

[جوابی ئەوەڵی ئیبنوعەباس ـ رضـي الله تعـالی عنهما ـ موخالیفی هەموو عولەمایە • جوابی دوەمی (مجمع علیه)ە (من النووي)] •

٢٣٧٩/٧٨ ـ عن أبي الشعثاء [جابر بن زيد • أحمد] أنه قال : ومن يتقي شيئاً من البيت ؟ وكان معاوية يستلم الأركان [كلها مخالفاً للنبي ـ عليه الصلاة والسلام ـ] فقال له ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : إنه لا يستلم هذان الركنان [الشاميان ؛ لأنهما لم يتمما على قواعد إبراهيم ـ على بانيهـا الصلاة والسلام ـ] فقال : ليس شيء من البيت [متروكاً] مهجوراً [أخطأ معاوية ورده الإمام الشافعي أحسن رد فقال : لا يلزم من تركِ الاســـتلام لتركـِه ـ عليه الصلاة والسلام ـ هجرُه • ونحن نطوف به لكنا نتبع السـنة فعلا وتركاً • من القسطلاني] وكان ابن الزبير [رضـي الله تعـالى عنهما] يستلمهن كلهن [لأنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ لما بناه ثانياً ••••• بنـاه على قواعد إبراهيم ـ عليه الصلاة والسلام ـ فأدخل فيه الحجر بتمامه ؛ فلم يكن مانع من استلام الأركان كلها •••] ح ـ ١٦١/٣ •

تەرجەمە :

ئەبوشـەعثا ئەڵێ : کێ خۆی لە بەیت ئەپارێزێو ئیسـتیلامی ناکا ؟ موعاویە ئیستیلامی هەموو ئەرکانی بەیتی کـرد • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ پێیفەرموو : ئەم دوو روکنە [لە بەیت نین] دەســـــتیان

لێ نادرێ • وتی : هیچ شتێك لە بەیت مەهجوور نیە [ئیمامی شافیعی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئێمە تەرکی دەستلێدانی بۆیە ناکەین کە تەرکی بەیت بکەین ؛ چۆنی تەرك ئەکەین ، ئێمە طەوافی ئەکەین ، ئێمە تابیعی سونەتی پێغەمەر ئەبین ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە فیعلو لە تەرکا • ئەگەر دەستلێنەدانی ئەو دوو روکنە هیجرانی بەیت بێ لازم بێ مابەینی روکنەکان کە هیچ دەستیان لێ نادرێ ئەویش هیجرانی بەیت بێ • هیچ کەس نیە کە وا بڵێ] •

ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ دەستی لە هەموو روکنەکان ئەدا = چونکی کاتێ ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ دووبارە ماڵی خوای دروستکردەوە لە سەر بناغەی حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ دروستی کردەوەو حیجری خستەوە ناو بەیت ، بەوە مانیعی دەستلێدانی روکنەکان نەما] •

٧٩/٣٣٨٠ ـ عن الزّبير بن عربي قال : سأل رجل ابن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ عن استلام الحجر [الأسود] فقال : رأيت رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ یستلمه ویُقَبّله• قال : قلت : أرأيت ان زُحِمتُ ؟ أرأيت إن غُلِبْتُ ؟ قال [ابن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ] : اجعل أرأيت باليمن• رأيت رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یستلمه ویقبله ح ـ ٣/١٦٢ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

زەبیری کوڕی عەرەبی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : پیاوێ لە ئیبنوعومەری پرسیی ـ رضي الله تعالی عنهما ـ دەرحەقی دەست لە (حجر الاسود)دان سونەتە یان نا ؟ فەرمووی : پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی

عليه وسلم - دی دەستی موبارەکی بەسەرا ئەهێناو ماچی ئەکرد • پیاوەکە عەرزی کرد : ئەگەر زەحمەتم بوو ئیزدیحامو غەڵەبە مانیعم بوو [یەعنی چی بکەم] ؟ ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : واز لەم تەردیداتە بێنە فڕێی دەرە یەمەن • من دیم کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - دەستی موبارەکی لێ ئەداو ماچی ئەکرد •

٨٠/٣٣٨١ - عن ابن المسيب [رحمه الله تعالى] قال : قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : ان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : ما من يوم أكثر من أن يعتق الله - عز وجل - فيه عبداً من النار من يوم عرفة ، وإنه ليدنو ثم يباهي بهم الملائكة ، فيقول : ما أراد هؤلاء ؟ م - ٦/٤٩ •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هیچ رۆژێ نیە کە خوا - عز وجل - زیاتر لە رۆژی عەرەفە عەبدی تیا ئازاد بکا • رۆژی عەرەفە رەحمەتی لە عەبد نزیک ئەبێتەوە ، بە عیبادی خۆی ئیفتیخار بەسەر مەلائیکەدا ئەکا ئەفەرموێ : ئەمانە چییان ئەوێ ؟ [یەعنی هاتوون رجای رەحمەتی من ئەکەن لە عەذابی من ئەترسن (كما ذكره عبدالرزاق في مسنده • النووي)] •

٨١/٣٣٨٢ - عن عبيد بن جُريج - رحمه الله - أنه قال لعبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - : يا أبا عبدالرحمن رأيتك تصنع أربعاً لم أر = أحداً = من أصحابك يصنعها ! قال : وما هي يا ابن جُريج ؟ قال : رأيتك لا تمس من الأركان إلا اليمانيين • ورأيتك تلبس النعال السِّبتية [المدبغة] • ورأيتك تصبغ بالصفرة • ورأيتك اذا كنت بمكة أهلَّ الناس اذا رأوا الهلال ولم تُهِلَّ أنت حتى كان يوم التروية • قال عبدالله [رضي الله تعالى عنه] • أما الأركان فإني لم أر رسول الله - صلى الله تعالى عليه

وسلم - يمس إلا اليمانيين . وأما النعال السبتية فإني رأيت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يلبس النعال التي ليس فيها شعر ويتوضأ فيها ، فأنا أحب أن ألبسها . وأما الصفرة فإني رأيت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يصبغ بها ، فأنا أحب أن أصبغ بها . وأما الإهلال فإني لم أر رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يهل حتى تنبعث به راحلته ح - ١/٢٤٦ وفي اللباس ، م - ٥/٢١٤ ، د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : عەرزی ئیبنوعومەرم کرد - رضي الله تعالى عنهما - : ئەی ئەبوعەبدورەحمان چاوم پێت ئەکەوێ چوار شت ئەکەی نابینم ئەصحابەکانت وا بکەن ؟ فەرمووی : ئەوە چیە ئەی ئیبنوجورەیج ؟ عەرزمکرد : ئەتبینم کە هەر دوو روکنی یەمانیی مەس ئەکەی . ئەتبینم کەوشی بێموو ئەکەیتە پێ . ئەتبینم سەرو لیباست بە رەنگی زەرد رەنگ ئەکەی . ئەتبینم کە لە مەککەدا بووی خەڵق لە ئەووەڵی مانگەوە تەکبیر دائەدەن تۆ هەر رۆژی تەرویە دەست ئەکەی بە تەکبیردادان . فەرمووی - بە موختەصەری - : بۆیە وا ئەکەم پێغەمبەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمانەی هەموو وا کردوە .

٨٢/٢٣٨٣ - ابن جريج أخبرنا عطاء [بن أبي رباح] إذ منع [إبراهيم] ابن هشام النساء الطواف مع الرجال . قال : كيف تمنعهن وقد طاف نساء النبي - صلى الله عليه وسلم - مع الرجال ؟ [قال ابن جريج] : قلت [لعطاء] : أبعد الحجاب أو قبل ؟ قال [عطاء لابن جريج] : أي لعمري لقد أدركته [أي طوافهن معهم] بعد الحجاب . قلت : كيف يخالطن الرجال ؟ قال : لم يكن يخالطن ، كانت عائشة - رضي الله تعالى عنها - تطوف

حَجْرة [ناحية] من الرجال لا تخالطهم • فقالت امرأة [دِقْرة] : انطلقي نستلم يا أم المؤمنين • قالت : عنك ، وأبت [الاستلام] فكن يخرجن متنكرات بالليل فيطفن مع الرجال ، ولكنهن كن إذا دخلن البيت قمن حتى يدخلن وأخرج الرجال • [قال عطاء :] وكنت آتي عائشة [رضي الله تعالى عنها] وعبيد بن عمير ، وهي مجاورة في جوف ثبير • قلت : وما حجابها ؟ قال : هي في قبة تركية لها غشاء ، وما بيننا وبينها غير ذلك • ورأيت عليها درعاً موردا خ - ٣/١٦٥ •

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ : عەطا خەبەری داومێ کە ئیبراهیمی کوڕی هیشام کە ئەمیری حەج بوو مەنعی ژنانی کرد کە لەگەڵ پیاوان طەواف بکەن ، کە بە ئیبراهیمی وت : چۆن مەنعی ژنان ئەکەی لە طەواف لەگەڵ پیاوان کە حەرەمانی پێغەمەر - صلی الله تعالى علیه وسلم ، ورضي عنهن - لەگەڵ پیاوان بە یەکەوە طەوافیان ئەکرد ؟ ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ: لەعەطام پرسیی : لە پێش ئایەتی حیجابا یا دوای ئایەتی حیجاب ؟ فەرمووی : بەڵێ بە حەیاتی خۆم من هەر لە دوای حیجاب بە طەوافیانا گەییوم [چونکە عەطا تابیعینە چۆن ئەکەوێتە پێش ئایەتی حیجابەوە] • ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ : لێمپرسیی : چۆن ژنان تێکەڵ بە پیاوان ئەبوون ؟ فەرمووی : تێکەڵیان نەئەبوون ، حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - لا لە پیاوان طەوافی ئەکرد ، ژنێکی لە خزمەتا بوو ناوی دیقەرە بوو عەرزی کرد : (يا أم المؤمنين) پێش‌کەوە طەواف[1] کە • فەرمووی : واز بێنە ، ئیبای لە

---

(١) لە دەقە عەرەبی‌یەکەدا دەفەرموێ : (نستلم) واتە دەست لە روکن بدەین ، بەڵام دانەر بە طەواف مانای لێدایەوە ، قەسطەلانیش مانای ئەم وشەی نەکردوە . هەروەها تماشای (عمدة القاري)شم بۆ کرد ، ئەویش هەر وەك قەسطەلانیی مەعنای لێکدابوەوە .

طەواف‌کردن کرد • ژنان بە مەستوورەیی بە شەو ئەچوونە دەرێ ، لەگـەڵ پیاوانا طەوافیان ئەکرد ، ئەچوونە بەیتەوە رائەوەستان تا ئەچوونە ژووریێ پیاوان ئەکرانە دەرێ ، من‌و عوبەیدی کوڕی عومەیر ئەچووینە خزمـــەت عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ لـە ناو شاخی ثەبیرا موجاویـرە بوو[1] • ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ : لێم‌پرسی : حیجابی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ چی بوو ؟ فەرمووی : لە خێوەتێکی تورکیدا بوو لـە لُبـاد پـەردەیێـکی بەســـەرا کێشرابوو [من منداڵ بووم] کراسێکی گوڵەباغیم لەبەریا دی • [خۆیشی ـ رضي الله تعالی عنها ـ لە حەیاتیاو لە مەماتیا تـا ئـەبـەد هـــەر غونچەی گوڵ بوەو ئەبێ ؛ چونکە بەدەنی موبارەکی پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە بەدەن کەوتوەو رەفیقەیشی ئەبێ رووی دوشمنی رەش بێ !] •

٣٣٨٤/٨٣ ـ عن أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ [وروحي فداها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : شكوت إلى رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أني أشـــتكي ، فقال : طوفي من وراء الناس وأنت راكبة ، فطفت ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حينئذ يصلي الصبح إلى جنب البيت وهو يقرأ والطور وكتاب مســـطور ح ـ ٣/١٦٦ ، م ـ ٥/٣٨١ وليس فيه (الصبح) •

تەرجەمە :

ئومموسەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : شەکوام بردە بەر پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە ناســـاغم • فەرمووی : لە دوای خەڵقەوە طەواف بکە بە سواریی • فەرمووی : بە ســـواریی طەوافم کرد

---

(١) واتە خەریکی ئیعتیکاف‌و خواپەرستیی بوو •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە تەنیشت بەیتەوە نوێژی سبەینێی ئەکردو (والطور وكتاب مسطور)ی ئەخوێند •

٨٤/٣٣٨٥ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مرَّ وهو يطوف بالكعبة بإنسان ربط يده إلى إنسـان بسَيْر ، أو بخيط ، أو بشيء غير ذلك ، فقطعه النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بيده ، ثم قال : قدْ بيده ح ـ ٣/١٦٦ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەوافی بەیتی ئەکرد ، لـە طەوافەکەدا تەشریفی بـە لای ئینسانێکا رابورد دەستی بە پیاوێکەوە بەستبوو بە سەیرێ[1] ، یا بە پەتێ ، یا بە شتێکی تر ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی پەتەکەی بڕی ، فەرمووی : دەستی رابکێشە •

[طەبەرانی بە سەنەد لە بیشری باوکی حوذەیفەوە ریوایەت ئەکا کـە بیشر ـ رضي الله تعالى عنه ـ موسوڵمان بوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ماڵو ئەولادەکەی کە لێیسەنرابوو دایەوە ، لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێیگەیی ئەوو طەلقی کوڕی بەیەکەوە بەسـترابوون فەرمووی : ئەوە چیە ؟ عەرزیکرد : ســوێندم خواردوە ئەگەر خوا ماڵو ئەولادەکەم بداتەوە وەك گای گێرە خۆم بە یەکێکەوە ببەســتمو حەجی بەیتوڵلا بکەم • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پەتەکەی گرتو بڕی پێیفەرموون : حەج بکەن ، ئەمەی کە ئێوە کردووتانە لە عەمەلی شەیتانە • قەسطەلانی •

(١) واتە : سیرمەیێ ، یا پارچە چەرمێکی بڕراو •

یەعنی خۆئەذیەتدان عیبادەت نیە عیبادەت ئیطاعەی خوایە ـ عز وجل ـ .

٢٣٨٦/٨٥ ـ عن عمرو بن دینار [رحمه الله تعالى] سألنا ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : أيقع الرجل على امرأته في العمرة قبل أن يطوف بين الصفا والمروة ؟ قال : قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فطاف بالبيت سبعاً ، ثم صلى خلف المقام ركعتين ، وطاف بين الصفا والمروة [سبعاً . م] وقال : (لقد كان لكم في رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم] أسوة حسنة)[1] [انتهى مسلم] قال : وسألت جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال : لا يقرب امرأته حتى يطوف بين الصفا والمروة ح ـ ٣/١٦٩ ، م ـ ٥/٣٤ .

تەرجەمە :

عەمری کوڕی دینار ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : لە ئیبنوعومەرمان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پرسیی : ئایا دروستە ئینسان لە عومرەدا لە پێش طەوافی بەینی صەفاو مەروەدا سواری ژنی خۆی بێ ، جیماعی لەگەڵ بکا ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات ، حەوت جار طەوافی بەیتی کرد ، لە پاشا دوو رکات نوێژی لە پشت مەقامەوە کرد ، طەوافی بەینی صەفاو مەروەیشی حەوت جار کرد [یەعنی ئەمجا لە ئیحرام هاتەدەرێ] ئێوەیش لە ئەفعالی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دا شتێکی باشتان بۆ هەیە کە ئیقتیدای پێبکەن . عەمر ئەفەرموێ : لە جابیری کوڕی عەبدوڵلایشم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پرسی ، فەرمووی : تا طەوافی بەینی صەفاو مەروە نەکا نزیکی ژن نەکەوێ .

---

(١) الاحزاب /٢١ .

٨٦/٣٣٨٧ - عن بكر بن عبدالله المزني قال : كنت جالساً مع ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عند الكعبة فأتاه أعرابي فقال : ما لي أرى بني عمكم يسقون العسل واللبن وأنتم تسقون النبيذ أمن حاجة بكم أم من بخل ؟ فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : الحمد لله ما بنا من حاجة ولا بخل ؛ قدم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - على راحلته وخلفه أسامة = فاستسقى = [رضي الله تعالى عنه] فأتيناه بإناء من نبيذ فشرب وسقى فضله أسامة [رضي الله تعالى عنه] وقال : أحسنتم وأجملتم كذا فاصنعوا ، فلا نريد تغيير ما أمر به رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - م - ٥/٤١٨

تەرجەمە :

بەکری کوڕی عەبدوڵلای موزەنیی - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : لای کەعبە لە خزمەت ئیبنوعەباسا - رضي الله تعالى عنهما - دانیشتبووم ئەعرابییێ هاتە خزمەتی عەرزیکرد : بۆچی وا ئەبینم ئامۆزاکانت هەنگوینو شیر ئەدەن بە خەڵق بیخۆنەوە ، ئێوە هەر نەبیذیان ئەدەنێ ؟ لە بەر ئیحتیاجیتانە یا لەبەر بەخیلینانە ؟ فەرمووی : (الحمد لله) نە ئیحتیاجین نە بەخیلین ؛ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی بە سواری وشترەکەی هات ، ئوسامەی لە پاشکۆدا بوو کاسەیێ نەبیذمان بۆ هێنا خواردیەوە ، پاشماوەکەی دا بە ئوسامە فەرمووی : جوانو باشتان کردوە ، هەر وا بکەن ، ئیرادەمان نیە شتێ بگۆڕین کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری پێکردوە •

٨٧/٣٣٨٨ - عن عبدالله بن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : قدم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - مكة فطاف وسعى بين الصفا والمروة ، ولم يقرب الكعبة بعد طوافه بها حتى رجع من عرفة ح - ٣/١٦٩ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتە مەکە طەوافی بەیتیکرد [بۆ طواف القدوم] سەعی بەینی صەفاو مەروەی کرد ، دوای طەوافولقودووم تا لە عەرەفە تەشریفی گەڕایەوە تەریکی بەیت نەکەوت •

طەوافولقوودووم سوننەتە لە ئەرکانی حەج نیە قەسطەلانی •

٨٨/٣٣٨٩ ـ عن عروة عن أم سلمة ـ رضي الله تعالی عنها ـ زوج النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ [وروحي فداهما] أن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال وهو بمكة وأراد الخروج ولم تكن أم سلمة [رضي الله تعالی عنها] طافت بالبيت وأرادت الخروج ، فقال لها رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : إذا أقيمت صلاة الصبح فطوفي على بعيرك والناس يصلون ففعلت ذلك فلم تصل [ركعتي الطواف] حتى خرجت ح ـ ٣/١٧٠ •

تەرجەمە :

ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە مەککە بوو قەیلوولەی کرد ئیرادەی فەرموو تەشریفی لە مەککە دەرچێ • ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ طەوافی بەیتی نەکردبوو تەمای بوو ئەویش لە مەککە بڕواتە دەرێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێفەرموو : کە قامەتی نوێژی سبەینێ کرا بەسەر وشترەکەتەوە ، کە خەڵق لە نوێژا بوون ، طەواف بکە ، طەوافیکرد ، تا لە مەککە چوە دەرێ نوێژی طەوافی نەکرد •

نوێژی طەواف تا نیهایەتی عومری ئینسان ناچێ وەختی ئەمێنێ •

٨٩/٣٣٩٠ ـ كان ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يصـلي ركعتي الطواف ما لم تطلع الشمس • وطاف عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعد صلاة الصبح فركب حتى صلى الركعتين بذي طوى ح ـ ١٧٠/٣ (معلق) •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ تا رۆژ هەڵنەهاتایە نوێژی طەوافی ئەکرد • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ دوای نوێژی سبەینێ طەوافی کرد ، لە دواییا سوار بوو تا نوێژی طەوافی لە ذو طوا کرد •

٩٠/٣٣٩١ ـ عروة عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن ناساً طافوا بالبيت بعد صلاة الصبح ثم قعدوا إلى المذكر[1] ، حتى إذا طلعت الشمس قاموا يصلون [سنة الطواف] فقالت عائشـة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : قعدوا حتى إذا كانت الساعة التي تكره فيها الصـلاة قاموا يصـلون ! ح ـ ١٧١/٣ •

تەرجەمە :

عوروە لە عایشەوە ـ رضي الله تعالى عنها ـ کە بەعزێ خەڵق طەوافیان کرد دوای نوێژی سبەینێ ، ئەمجا دانیشتن بۆ = گوێ گرتن لە ئامۆژگاریی واعیظ = تاهەتاوکەوت ئەمجا هەڵسان بۆ نوێژی طەواف • عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : هەر دانیشتن تا وەختی مەکرووهـ داهات و لە دواییا هەڵەستن نوێژ ئەکەن ؟!

٩١/٣٣٩٢ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : اسـتأذن العباس بن عبدالمطلب ـ رضي الله تعالى عنه ـ رسول الله ـ صلى الله تعـالى

---

(١) دانەر ـ خ ـ بە هەڵە لە باتی ئەمە (الذكر)ی نووسیبوو ، بەو پێیە تەرجەمەکەیشی بە هەڵە کردبوو ، لە هەردوو لادا چاکم کرد .

عليه وسلم ـ أن يبيت بمكة ليالي منى من أجل سقايته ، فأذن له
ح ـ ٣/١٧٢ ، م ـ ٥/٤١٧ .

تەرجەمە :

عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیذنی له پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خواست که شەوانی مینا له مەککەدا بمێنێتەوە ، لەبەر ئەمە ئاوی زەمزەم بدا به حاجییان ، ئیذنی دا . [سێ شەوی مینا : یانزەو ، دوانزەو ، سێنزە هەم لە میناداا مانەوە بۆ غەیری مەعذوور واجبە ، تەرکی کرد خوێنڕژان لازمە ، بۆیە حەزرەتی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ئیذنی خواست .

حەنەفیی ئیذنی عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەکەن به دەلیلی ئەمە که شەو لەمینا مانەوە سوتنەته (من القسطلاني)] .

٩٢/٣٣٩٣ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جاء إلى السقاية فاستسقى ، فقال العباس : يا فضل اذهب إلى أمك فأت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بشراب من عندها . فقال : اسقني . قال : يا رسول الله إنهم يجعلون أيديهم فيه . قال : اسقني . فشرب منه ، ثم أتى زمزم وهم يسقون ويعملون فيها ، فقال : اعملوا فإنكم على عمل صالح . ثم قال : لولا أن تغلبوا لنزلت حتى أضع الحبل على هذه ، يعني عاتقه ، وأشار إلى عاتقه ح ـ ٣/١٧٣ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ ضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە لای سیقایە[1] ، داوای شەربەتی‌کرد کە

---

(١) واتە : هاتە لای ئەوانەی ئاویان بە حاجییان ئەداو داوای ئاوی لێ‌کردن .

تۆشى بكا • عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووى : ئەى فەضل بچۆره
لاى دايكت شەربەتى بێنەره خزمەت • فەرمووى : بمدەرێ بیخۆمەوه •
عەرزى‌كرد : (يا رسول الله) خەڵق دەستى ئەخەنه ناوەوه • فەرمووى :
بمدەرێ بیخۆمەوه • خواردیەوه ، تۆشى فەرموو ، له پاشا تەشریفى هاتە
لاى زەمزەم ئاويان به خەڵق ئەداو ئیشیان تیا ئەكرد ، فەرمووى : ئیش‌كەن
لەسەر عەمەلێكى خێرن • له پاشا فەرمووى : لەبەر ئەوه نەبوايه كه خەڵق
غەلەبەتان بەسەرا بكەن‌و لێتان بستێنن دائەبەزیم‌و گوریسەكەم ئەخستە
سەر ئەمەم ، ئیشارەتى ملى موبارەكى خۆى كرد •

ئاودان به خەڵق خێرێكى عەظیمه •

٩٣/٣٣٩٤ ـ عن نافع أن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أراد الحج عام نزل الحجاج بابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] فقيل له [أي قال له ابناه عبدالله وسالم • م] : إن الناس كائن بينهم قتال ، وإنا نخاف أن يصدوك • فقال : لقد كان لكم في رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم] أسوة حسنة ، إذاً أصنع كما صنع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إني أشهدكم أني قد أوجبت عمرة ، ثم خرج حتى إذا كان بظاهر البيداء قال : ماشأن الحج والعمرة إلا واحد ، أشهدكم أني قد أوجبت حجاً مع عمرتي ، وأهدي هدياً اشتراه بقديد ، ولم يزد على ذلك فلم ينحر ولم يحل من شيء حرم منه ، ولم يحلق ولم يقصر حتى كان يوم النحر فنحر وحلق ورأى أن قد قضى طواف الحج والعمرة بطوافه الأول [الذي طافه يوم النحر] وقال ابن عمر [رضي الله تعالى عنه] : كذلك فعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
ح ـ ١٧٧/٣ ، م ـ ٣٤٥/٥ بفرق لفظي •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئیرادەی حەجکردنی بوو لەو ساڵەدا بوو کە حەججاجی کوڕی یوسف بە ئەمری عەبدولمەلیکی فەرانی شام لەشکری هێنابوە سەر ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەبدوڵڵاو سالمی کوڕی عەبدوڵڵا عەرزی باوکیان کرد : لە ئیمسال صەبر بکە مەچۆ بۆ حەج ؛ لە بەینی خەڵقا شەڕو شۆڕ هەیە ، ئەترسـین مەنعت بکەن لە حەج • فەرمووی : ئیقتیدائێکی باشتان هەیە کە بیکەن بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە لە عومرە مەنع کرا چی کرد منیش وا ئەکەم ، ئێوە شاهید بن کە عومرەم واجب کرد • لە پاشا تەشریفی چوە دەرێ تا هاتە بەیداء ، لەوێ فەرمووی : شـەئنی عومرەو حەج یەکێکە بە شـاهید بن لەگەڵ عومرەکەما حەجێکیشـم واجب کرد • لە قودەید هەدیێکی کڕی لەوە هیچی تری لێ زیاد نەکرد ، نە حەیوانی سەربڕیو نە لە عومرەکەی هاتەدەرێو نە ئەوی لێی حەرام بووبوو حەڵاڵی کرد ، نە سەری تاشیو نە هەڵیپاچی تا ڕۆژی نەحر ، ڕۆژی نەحر سەری تاشی ، رەئیی وابوو کە بەو طەوافە لە ڕۆژی نەحرا کردوویەتی طەوافی حەجیشو عومرەیشی بەجێهێناوە • ئیبنوعومەر ـ رضي الله عنهما ـ فەرمووی : رەسوولوڵڵا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای کردوە •

٣٣٩٥/٩٤ ـ عمرو وهو ابن الحرث عن محمد [هو أبو الأسـود النوفلي يتيم عروة • القسطلاني] بن عبدالرحمن أن رجلا من أهل العراق قال له : سل لي عروة ابن الزبير [رضي الله تعالى عنه] عن رجل يُهِلُّ بالحج فإذا طاف بالبيت أيحل [قبل السعي] أم لا ؟ فإن قال لك لا يحل فقل له : إن رجلا يقول ذلك • قال : فسألته فقال : لا يحل من أهلّ بالحج إلا بالحج • قلت : فإن رجلا كان يقول ذاك • قال : بئس ما قال ، فتصـداني

[اي تصدى لي] الرجل فسألني ، فحدثته ، فقال : فقل له : فإن رجلا كان يخبر أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قد فعل ذلك ، وما شأن أسماء والزبير [رضي الله تعالى عنهما] قد فعلا ذلك ؟ قال : فجئته فذكرت له ذلك ، فقال : من هذا ؟ فقلت : لا أدري ، قال : فما باله لا يأتيني بنفسه يسألني أظنه عراقياً ؟ قلت : لا أدري ، قال : إنه قد كذب ، قد حج رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأخبرتني عائشة [رضي الله تعالى عنها] إنه أول شيء بدأ به حين قدم مكة أنه توضأ ، ثم طاف بالبيت ، ثم حج أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] فكان أول شيء بدأ = به = الطواف بالبيت ثم لم يكن غيره ، ثم عمر مثل ذلك ، ثم حج عثمان [رضي الله تعالى عنهما] فرأيته أول شيء بدأ به الطواف بالبيت ثم لم يكن غيره ، ثم معاوية وعبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ثم حججت مع أبي الزبير بن العوام - رضي الله تعالى عنه - فكان أول شيء بدأ به الطواف بالبيت ، ثم لم يكن غيره ، ثم رأيت المهاجرين والأنصار يفعلون ذلك ، ثم لم يكن غيره ، ثم آخر من رأيت فعل ذلك ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ثم لم ينقضها بعمرة، وهذا ابن عمر عندهم أفلا يسألونه ؟ ولا أحد ممن مضى ما كانوا يبدأون بشيء حين يضعون أقدامهم أول من الطواف بالبيت ثم لا يحلّون ، وقد رأيت أمي وخالتي حين تقدمان لا تبدآن بشيء أول من البيت تطوفان به ثم لا تحلان ، وقد أخبرتني أمي أنها أقبلت هي وأختها والزبير وفلان وفلان بعمرة قط ، فلما مسحوا الركن حلوا وقد كذب فيما ذكر من ذلك م - ٥/٣٥٠ ، ح - ٣/١٧٨ من : حج رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وحذف الأول ، وفيه بدل : ثم لم يكن غير ذلك ، ثم لم تكن عمرة في المواضع كلها ، ح - ٣/١٦٤ ،

تەرجەمە :

محەمەدی کوڕی عەبدوڕەحمانی [یەتیمی عوروە کە نوێیەی ئەبولئەسوەدی نەوفلیە] ئەفەرموێ : پیاوێ لە ئەهلی عیراق پێی‌وتم : سوئالم بۆ لە عوروە بکە دەرحەقی پیاوێ ئیحرام بە حەج دابیەستێ کە طەوافی بەیتی کرد لە پێش سەعیا بۆی دروستە کە لە ئیحرام بێتەدەرێ بیکا بە عومرە ؟ ئەگەر وتی : دروست نیە پێی‌بلێ : پیاوێ [کە ئیبنوعەباسە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] ئەلێ دروستە • محەمەد ئەلێ : چووم لێم‌پرسی فەرمووی : دروست نیە ، هەرکەسێ ئیحرامی بە حەج دابەست بە حەج نەبێ لە ئیحرام نایێتە دەرێ • عەرزم‌کرد : پیاوێ ئەلێ : بۆی دروستە • فەرمووی : خراپی وتوە • لە پاشا ئەو عیراقیەم کە تووش بوو ـ تووش بوو لێی‌پرسیم جوابەکەی عوروەم بۆ گێڕایەوە • وتی پێی‌بلێ : پیاوێك ئەلێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوویەتی ئەی بۆ ئەسماو زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کردوویانە ؟ محەمەد ئەلێ : چوومەوە لای عوروە عەرزم‌کرد • فەرمووی : ئەو پیاوە کێیە ؟ وتم : نازانم • فەرمووی : ئەی بۆ خۆی نایێ لێم‌بپرسێ ؟ وا بزانم ئەوە عیراقییە • عەرزم‌کرد : نازانم • عوروە فەرمووی : ئەو پیاوە درۆ ئەکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەجی‌کرد • عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ خەبەری داومێ لەو وەختەدا کە تەشریفی هاتە مەککە ئەووەڵ شتێ کە دەستی‌پێ‌کرد دەزنوێژی شت ئەمجا طەوافی بەیتی کرد ، لە پاشا هیچی تر نەبوو ؛ نەیکرد بە عومرە [بە موختەصەریی عومەرو عوثمان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ و موعاویەو عەبدوڵلای کوڕی عومەر حەجیان‌کردو ؛ من خۆم لەگەڵ زوبەیری باوکما حەجم‌کرد • موهاجیرین‌و ئەنصار ـ رضي الله تعالى عنهم ـ حەجیان‌کرد • ئاخر کەسێ کە دیم حەجی‌کرد ئیبنوعومەر بوو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ

ئەمانە هیچیان حەجەکانیان نەکرد بە عومرە • ئەوە ئیبنوعومەرە - رضي الله تعالى عنهما - لە لایانە بۆ لێی ناپرسن ؟ ئەوانە کە ناویان رابورد هیچیان لـە پێش طەوافی بەیتا پێیان لە هیچ جێیێ دانەناوە دوای طەواف تا سـەعیی بەینی صەفاو مەروەی نەکردبێ لە ئیحرام نەهاتوونە دەرێ • دایکم و پوورمم دیوە کە هاتوون بۆ مەککە لە پێش کوللی شتێکا طەوافی بەیتیان کردوەو تا حەجیان تەواو نەکردبێ لە ئیحرام نەهاتوونە دەرێ • دایکم خەبەری داومێ خۆی و خوشـکی و فلان و فلان بۆ عومـرە هاتوون ، کـە مەسسی (حجـر الاسود) یان کردوە ئەرکانی عومرەکەیان بەجێ‌هانیوە ، ئەمجا لـە ئیحرام هاتوونەدەرێ • ئەمما عایشە - رضي الله تعـالى عنها - چونکی حەیزی بوو دوای عەرەفە طەوافی بەیتی کرد لە (حجة الوداع)دا [ئەوی هەدیی پێ نەبێ بۆی دروستە بیکا بە عومرە ، ئەوی پێی بێ بۆی دروست نیە] •

٣٣٩٦/٩٥ - عن أسماء بنت أبي بكر [رضي الله تعالى عنهما] قالت : خرجنا محرمين ، فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من كان معه هدي فليقم على إحرامه ، ومن لم يكن معه هـدي فليحلل ، فلـم يكن معي هدي فحللت ، وكان مع الزبير هدي فلم يَحْلِـلْ • قالت : فلبست ثيابي ثم خرجت فجلست الى الزبير • فقال : قومي عني فقلت : أتخشـــى أن أثب عليك ؟ م - ٣٥٢/٥ • وفي أخرى : استرخي عني ، استرخي عني • •

تەرجەمە :

ئەسـمای کچی ئەبوبەکر - رضي الله تعـالى عنهما - ئەفەرموێ : بـە موحریمی لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - چووینەدەرێ • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ هەدیی پێ بێ لەسەر ئیحرامی بمێنێ ، ئەوی پێی نەبێ ئیحرام بشـکێنێ • من هەدیم پێ نەبوو ئیحرامم شکاند • زوبەیری مێردم هەدیی پێ‌بوو لە ئیحرام نەهـاتـە

دەرێ ، چووم جلەکانم لەبەرکرد ، چوومە لای زوبەیر دانیشتم •
وتی : لێم دوورکەوەرەوە • وتم : بۆ ئەترسی کە پەلامارت بدەم ،
سوارت بم ؟

٣٣٩٧/٩٦ ـ عن الزهري قال عروة : سألت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقلت لها : أرأيت قول الله [(إن الصفا والمروة من شعائر الله ، فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف = بهما =)(١) ؟ فوالله ما على أحد جناح أن لا يطوف بالصفا والمروة • قالت : بئسما قلت يا ابن أختي • إن هذه لو كانت كما أولتها عليه كانت لا جناح عليه أن لا يتطوف بهما ، ولكنها أنزلت في الأنصار ؛ كانوا قبل أن يسلموا يهلّون لمناة الطاغية التي كانوا يعبدونها عند المشلّل [من قديد • م] فكان من أهلّ يتحرج أن يطّوف بالصفا والمروة • فلما أسلموا سألوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن ذلك قالوا : يا رسول الله إنا كنا نتحرّج أن نطوف بين الصفا والمروة • فانزل الله ـ تعالى ـ (ان الصفا والمروة من شعائر الله •••) الآية • قالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : وقد سنّ [أي فرض • قسطلاني] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الطواف بينهما ، فليس لأحد أن يترك الطواف بينهما [قال الزهري :] ثم أخبرت أبا بكر بن عبدالرحمن [بن الحرث] فقال : إن هذا لَعِلْمٌ ما كنت سمعته • ولقد سمعت رجالا من أهل العلم يذكرون الناس إلا مَن ذكرت عائشة [رضي الله تعالى عنها] ممن كان يهل بمناة كانوا يطوفون كلهم بالصفا والمروة • فلما ذكر الله تعالى الطواف بالبيت ، ولم يذكر الصفا والمروة في القرآن قالوا : يا رسول الله كنا نطوف بالصفا والمروة وان الله [عز وجل] أنزل الطواف بالبيت فلم يذكر الصفا ، فهل علينا من حرج أن نطّوف بالصفا والمروة ؟ فأنزل الله تعالى :

(١) البقرة /١٥٨ •

(إن الصفا والمروة من شعائر الله •••) الآية قال أبو بكر : فاسمع هذه الآيـة نزلت في الفريقين كليهما : في الذيـن كـانوا يتحرجون أن يطوفوا في الجاهلية بالصفا والمروة ، والذين يطوفون ثم تحرجوا أن يطّوفوا بهما في الإسلام من أجل أن الله تعالى أمر بالطواف بالبيت ، ولم يذكر الصـــــفا [والمروة] حتى ذكــر ذلك بعـدمـا ذكـر الطواف بالبيت ح ـ ١٧٩/٣ ، م ـ ٣٨٣/٥ بفرق لفظي غير مغير •

تەرجەمە :

زوهریی ئەفەرموێ : عوروه فەرمووی : له عایشه ـ رضي الله تعـالى عنها ـم پرسیی : خەبەرم بدەرێ له ئایەتی (إن الصفا ••• الأیه) که مەئالی وایه : صەفاو مەروه له شەعائیری خوایه هەرکەسێ حەجی بەیت بکا ، یـا عومره بکا گوناهی نیه که طەوافیـان بکا ، وەڵلاهی هیچ کەسێ گونـاهی ناکاتێ که طەوافیان نەکا [یەعنی مەعنـای ئایەتەکه وایه نـه طەوافیان نـه طەوافنەکردنیان گوناه نیه] • حەزرەتی عایشـه ـ رضي الله تعـالى عنها ـ فەرمووی : چ تەئویلێکی خراپتکرد ئەی کوڕی خوشکی خۆم ! ئەگـەر وەکوو تۆ تەئویلت کرد وا بوایه ئایەتەکه وا نەئەبوو ، ئەیفەرموو : گوناه نیه که طەوافی نەکا نەیئەفەرموو : گوناه نیه که طەوافی بکا • ئەمما ئـەم ئایەته دەرحەق ئەنصار نازڵ بوو له پێش ئەمەدا که موسوڵمان ببن ئیهلالیان بە مەناتی بت ئەکرد که عیبادەتیان ئەکرد لای موشـــــەللەلی قودەیدەوه [یەعنی به ناوی ئەوەوه ئەچوونه ئیحرامەوه] ئەوی که بەو ناوەوه ئیحرامی دائەبەست به گوناهی ئەزانی که طەوافی صەفاو مەروه بکا • که ئەنصـار موسوڵمان بوون له پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ يـان پرسی : (یا رسول الله) ئێمه به گوناهمان ئەزانی که طەوافی بەینی صـەفاو مەروه بکەین • خوا ئایەتی (إن الصفا والمروة)ی نازڵکرد • عایشـه ـ رضي الله

تعالى عنها ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەوافی بەینی صەفاو مەروەی فەرزکردوە ، بۆ هیچ کەس نیە تەرکی طەوافیان بکا •

زوهریی ئەفەرموێ : ئەم قسەیەی عوروەم بۆ ئەبوبەکری کوڕی عەبدوڕەحمان کرد وتی : ئەمە علمێکە نەمبیستوە • یەعنی ئەم ئایەتە کە دەرحەقی ئەنصار نازڵبووبێ لە گەڵێ پیاو لە ئەهلی عیلمم بیستوە غەیری ئەوەی حەزرەتی عایشە فەرموویەتی لەوانەی کە بە ناوی مەناتەوە ئیهلال ئەکەن هەموو طەوافی صەفاو مەروەیان ئەکرد • کە خوا ـ عز وجل ـ ذیکری طەوافی بەیتی کردو ذیکری صەفاو مەروەی نەکرد لە قورئانا وتیان: (یا رسول الله) ئێمە طەوافی صەفاو مەروەمان ئەکرد خوا ـ عز وجل ـ طەوافی بەیتی نازڵ کردوەو ذیکری صەفاو مەروەی نەکردوە ئایا گوناهمان ئەگاتێ کە صەفاو مەروە طەواف بکەین ؟ خوا ـ عز وجل ـ ئایەتی (إن الصفا والمروة)ی ئینزال فەرموو • ئەبوبەکر فەرمووی : ئێستە ئەبینم کە ئەم ئایەتە دەرحەقی هەردوو فیرقە نازڵ بوە : ئەوانەی کە لە زەمانی جاهیلیەتا بە گوناهیان ئەزانی کە طەواف بکەن و ، ئەوانەیش کە لە پێشا طەوافیان ئەکردو لە دوایی‌دا کە ئیسلام بوون بە گوناهیان ئەزانی ، چونکی کە خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بە طەوافی بەیت کردو بەحثی لە صەفاو مەروە نەفەرموو تا لە دوایی‌دا دوای ذیکری طەوافی بەیت ذیکری طەوافی بەینی صەفاو مەروەیشی فەرموو •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : سەعی لە ماڵی بەنی عوبادەوەیە تا کوڵانی بەنی (أبي الحسين) ح ـ ٣/١٨١ •

٩٧/٣٣٩٨ ـ قال عاصم [بن سليمان الأحول] : قلت لأنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أكنتم تكرهون السعي بين الصفا والمروة ؟ قال : نعم لأنها كانت من شعائر الجاهلية حتى أنزل الله : (إن الصفا والمروة من

شعائر الله فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما ﴾
ح - ۳/۱۸۲ ، م - ٥/٣٨٤ بفرق غير فارق ٠

تەرجەمە :

عاصیمی کوڕی سولەیمانە خێل - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : لە ئەنەسم پرسیی - رضي الله تعالى عنه - : ئایا سەعی بەینی صەفاو مەروەتان ئەکەرهان ؟ فەرمووی : بەڵێ ، چونکی لە شیعاری جاهیلییەت بوو ، تا خوا - عز وجل - ئایەتی (إن الصفا والمروة)ی نازڵکرد ٠

۳۳۹۹/۹۸ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : إنما سعى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بالبيت وبين الصفا والمروة ليُري المشركين قوته ح - ۳/۱۸۲ ٠

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : بۆیە پێغەمبەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە طەوافی بەیتاو صەفاو مەروە سەعی کرد بۆ خاتری قووەتی خۆیو [ئەصحابی] پێ‌نیشانی موشریکان بدا ٠

۳٤۰۰/۹۹ - عبدالعزيز بن رُفَيع قال : سألت أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - قلت : أخبرني بشيء عقلته عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أين صلى الظهر والعصر يوم التروية ؟ قال : بمنى ٠ قلت : فأين العصر يوم النفر [الأول من منى] ؟ قال : بالأبطح ٠ ثم قال : افعل كما يفعل أمراؤك ح - ۳/۱۸٦ ، م - ٥/٤١٥ ، ن ، د ، ت ٠

تەرجەمە :

عەبدولعەزیزی کوڕی ڕوفەیع ئەفەرموێ : لە ئەنەسم پرسیی - رضي

الله تعالى عنه ـ خەبەرم بدەرێ رۆژی تەرویە[1] = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نوێژی نیوەڕۆو عەصری لە کوێ کرد ؟ فەرمووی : لە مینا • وتم : ئەی رۆژی نەفری یەکەم ـ رۆژی گەڕانەوە لە مینا ـ نوێژی عەصری لە کوێ کرد ؟ فەرمووی : لە ئەبطەح • لە پاشا ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێیفەرموو : ئەمیرو فەرماندەکانت چی ئەکەن تۆیش وا بکە =•

۱۰۰/۳٤۰۱ ـ عن نافع عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أفاض يوم النحر ثم رجع فصلى الظهر بمنى • قال نافع : فكان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يفيض يوم النحر ، ثم يرجع فيصلي الظهر بمنى ، ويذكر أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعله م ـ ٥/٤١٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژی نەحر ئیفاضەی ئەفەرموو بۆ طەواف لە دواییدا تەشریفی ئەگەڕایەوە نوێژی نیوەڕۆی لە مینا ئەکرد • ئیبنوعومەریش ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وای ئەکرد = و ئەیوت • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای کردوە = •

۱۰۱/۳٤۰۲ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : كانت قريش ومن دان دينها يقفون بالمزدلفة ، وكان يسمّون الحمس [بەردی رەق] وكان سائر العرب يقفون بعرفة ، فلما جاء الإسلام أمر الله ـ عز وجل ـ نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يأتي عرفات فيقف بها ، ثم يفيض منها ، فذلك قوله ـ عز وجل ـ : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس) م ـ ٥/٣٣١

(۱) لەم شوێنەدا بەشێکی دەفتەرەکانی دانەر تەواو بوەو لە سەرەتای بەشی دواییدا تەرجەمەی ئەمەودوای حەدیثەکەی لە بیر چوە ، ئێمە وەك خۆی تەرجەمەمان کرد .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : قورەیش‌و ئەوی لەســەر دینی قورەیش بوو لە موزدەلیفە ئەوەستان ، پێیان ئەوتن : حومس (یەعنی بەردی رەق ، ئەوەندە مەتینن] عەرەبی تر لە عەرەفە ئەوەستان • لە دینی ئیسلام هات خوا ـ عز وجل ـ ئەمری بەپێغەمەری خۆی کرد ـ علیه الصلاة والسلام ـ کە بچێتە عەرەفە لەوێ بوەستێ لە پاشا لەوێوە ئیفاضە بکا بـۆ طەواف • ئەوە ئەوەیە کە خوا فەرموویەتی : لەو جێیەوە لێشاو بەرن کـە خەڵق لەوێوە لێشاوی ئەڕوا •

١٠٢/٣٤٠٣ ـ جبير بن مطعم [رضي الله تعالى عنه] قال : أضــللت بعيراً فذهبت أطلبه يوم عرفة ، فرأيت النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ واقفاً بعرفة ، فقلت : هذا والله من الحـُمـْس فما شأنه ههنا ؟ [وكانت قريش تعد من الحُـمْس • م] ح ـ ١٩٢/٣ ، م ـ ٣٣٢/٥ ، ن •

تەرجەمە :

جوبەیری کوڕی موطعیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : وشترێکم ونکردبوو ، رۆژی عەرەفە چووم بۆی ئەگەڕام ، پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە عەرەفەدا تەشریفی وەستابوو • وتم : وەڵلاهی ئەمە لە حومسە ، ئیشی چییە لێرە ؟

[قاموس ئەڵێ : حومس بە جێی رەق‌و سەخت ئەڵێن (حماسة)یش لەوە دروستکراوە ، بە قورەیش‌و ، کەنانەو ، جودەیلەو ئەتباعیـان ئەڵێن حومس ؛ چونکە لە دینی خۆیانا صـــــەلابەتیان بـوە • یا لەبەر ئەوە کـە ئیلتیجایان بردوە بۆ بینایێکی لەبەرد دروســتکراو کـە بەیتـە ، چونکی بەردەکانی سپـییەو بە رەشا ئەڕوانێ • (من القسطلاني)] •

(عن ابن عمر – رضي الله تعالى عنهما –) کە پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – سبەینێی رۆژی عەرەفە تەشریفی چوە عەرەفە لە نەمیرەدا تەشریفی دابەزی ، ئەوێ مەنزلی ئیمامە کە لە عەرەفەدا لێی دائەبەزێ ، تا زەختی نوێژی نیوەڕۆ هات لە وەختی هەجیرا – گەرمادا – رۆیی جەمعی لە بەینی نیوەڕۆو عەصرا کردو خوطبەی بۆ خەڵق خوێندو تەشریفی رۆییو وەستا (أبو داود ، من القسطلاني)] •

١٠٣/٣٤٠٤ – هشام قال عروة : كان الناس يطوفون في الجاهلية عراة إلا الحُمْس ، والحمس قريش وما ولدت ، وكانت الحمس يحتسبون على الناس ، يعطي الرجلُ الرجلَ الثياب يطوف فيها ، وتعطي المرأةُ المرأةَ الثياب تطوف فيها ؛ فمن لم تعطه الحمس طاف بالبيت عرياناً ، وكان يفيض جماعة الناس من عرفات ، وتفيض الحمس من جَمْع ، قال [هشام بن عروة] : وأخبرني أبي عن عائشة – رضي الله تعالى عنها – أن هذه الآية نزلت في الحمس : (ثم أفيضوا من حيث أفاض الناس) [إبراهيم الخليل – عليه أفضل الصلاة والسلام – ت حسن صحيح] قال : كانوا يفيضون من جمع فدفعوا إلى عرفات ح – ٣/١٩٢ ، م – ٥/٣٣٢ بفرق لفظي فقط •

تەرجەمە :

هیشام لە عوروەی باوکیەوە ریوایەت ئەکا کە : خەڵق غەیری حومس هەموو لە زەمانی جاهیلییەتا بە رووتیی طەوافیان ئەکرد • حومس ئیحسانیان بە خەڵق ئەکرد : پیاو جلی ئەدا بە پیاو کە طەوافی پێوەکەن • ژن جلی ئەدا بە ژن کە طەوافی پێوەکا • ئەوی کە حومس جلی نەدادایێ بە رووتیی طەوافی ئەکرد • جەماعەتی خەڵق لە عەرەفاتەوە ئەڕۆیین بۆ (طواف الافاضة) حومس لە جەمع – موزدەلیفە – وە ئەچوون بۆ طەواف • هیشام ئەفەرموێ : عوروەی باوکم لە عایشە – رضي الله تعالى عنها – وە

خەبەرى داوى كە ئەم ئايەتە كە ئەفەرموێ لەو جێیەوە كە خەلق [وەكوو ئيبراهيم - عليه الصلاة والسلام - و ئەوانەی كە پەیڕەویی ئاثاری ئەو ئەكەن] بڕۆن بۆ طەواف دەرحەقی حومس نازل بوە ، عوروە ئەفەرموێ : [كە عايشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی] حومس لە جەمعەوە هێرشیان ئەبرد بۆ طەواف دەفع كران بۆ عەرەفات •

جەمعو موزدەلیفە : ئادەم - عليه السلام - لەگەڵ حەوادا جەمع بوون لەوێدا ئادەم - عليه السلام - تەقەڕوبی بە حەوا كرد • یا دوو نوێژی تیا جەمع ئەكرێتەوەو بە عیبادەت لە خوا نزیك ئەبێتەوە • (القسطلاني) •

١٠٤/٣٤٠٥ - عن سالم قال : كتب عبدالملك إلى الحجاج أن [يأتم بعبدالله بن عمر • أخرى] لا تخالف ابن عمر [رضـي الله تعالى عنهما] في الحج فجاء ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - وأنا معه يوم عرفة حين زالت الشمس ، فصاح عند سرادق الحجاج [أين هذا ؟ أخرى خ] فخرج وعليه ملحفة معصفرة [إزار كبير مصبوغ بالعصفر] فقال : ما لك يا أبا عبدالرحمن ؟ فقال : الرواح إن كنت تريد السنة • قال : هذه الساعة ؟ قال : نعم• قال : فانظرني حتى أفيض على رأسي ثم أخرج• فنزل حتى خرج الحجاج فسار بيني وبين أبي، فقلت : إن كنت تريد السنة فاقصر الخطبة وعجل الوقوف [الصلاة مالك] فجعل ينظر إلى عبدالله فلما رأى ذلك عبدالله قال : صدق ح - ١٩٠/٣ ، ١٩٢ ، ن •

تەرجەمە :

سالم ئەفەرموێ : عەبدولمەلیكی قەراڵی شام نووسی بۆ لای حەججاج كە لە حەججا موخالەفەی ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - مەكە • ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ڕۆژی عەرەفە وەختی زەوال منی لە

خزمەتا بووم ، تەشریفی چوو بۆ لای حەججاج لای سەراپەردەی حەججاج بانگی‌کرد ، حەججاج هاتەدەرێ ئیزارێکی گەورەی بە عوصفور رەنگکراوی بەسەر خۆیا دابوو ، فلتانی : ئەی ئەبوعەبدورەحمان چیت ئەوێ ؟ فەرمووی : ئەگەر سونتەت ئەوێ بێ بڕۆین ، یەعنی بۆ وقووف ٠ = وتی = : لەم ساعەتەدا ؟ فەرمووی : ئا ٠ = وتی = : مونتەظیر بەتائاو ئەکەم بەسەر خۆما لە دواییدا یێمە دەرێ ، باوکم دابەزیی تا حەججاج هاتەدەرێ ، لە بەینی منو باوکما ئەڕۆیی ، پێموت : ئەگەر ئیرادەی سوننەتی تەبەویت هەیە خوطبە کورت بکەو عەجەلە بکە لە وقووفا [مالیك لە ریوایەتیدا ئەفەرموێ : عەجەلە لە نوێژا بکە] حەججاج تەماشای باوکمی کرد ٠ باوکم کە چاوی بە حەججاج کەوت تێی‌ئەفکرێ فەرمووی : راست‌ئەکا ٠

١٠٥/٣٤٠٦ ـ هشام عن أبيه [عروة] أنه سئل أسامة [رضي الله تعالى عنه] وأنا جالس كيف كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسير في حجة الوداع حين دفع [من عرفات] ؟ قال : كان يسير العَنَق [بين الإبطاء والاسراع] فإذا وجد فَجْوة [متسعاً] نصَّ ٠ قال هشام : والنص فوق العَنَق ٠ فجوة متسع ، والجميع فجوات وفجاء ، وكذلك ركوة وركاء ، مناصّ [في ولات حين مناص] ليس حين فرار ح ـ ٣/١٩٣ وفي الجهاد والمغازي م ـ ٥/٣٩٢ ، ن ، جه ، د ٠

تەرجەمە :

عوروە ئەفەرموێ : دانیشتبووم لە ئوسامەی خۆشەویستی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ورضي عنه ـ پرسرا : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە عەرەفات ئەگەڕایەوە لە (حجة الوداع)ا چۆن ئەڕۆیی ؟ فەرمووی : بە رۆیینێکی نە خێرا نە سەبر تەشریفی ئەڕۆیی ،

ئەگەر کەلەبەرێکی لە خەڵقەکە دەستبکەوتایێ خێراتر ئەڕۆیی • هیشام ئەڵێ : (نص) لە (عنق) خێراتر ڕۆیینە • فەجوە جێییێکە چۆڵ بێ لە خەڵق ، جەمعی ئەو فەجەوات‌و فیجائە وەك ڕەکوەو ڕەکەوات‌و ریکاء [مەعنای (ولات حين مناص)] مەناصە ، وەختی فیرارکردن نیە [یەعنی ڕێی فیرار نیە] •

١٠٦/٣٤٠٧ ـ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه دفع مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم عرفة ، فسمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وراءه زجراً شديداً وضرباً للإبل فأشار بسوطه إليهم وقال : أيها الناس عليكم بالسكينة ؛ فإن البر ليس بالإيضاع • (أوضعوا) أسرعوا (خلالكم)[1] من التخلل بينكم • (وفجرنا خلالهما)[2] بينهما ح ـ ٣/١٩٥

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : کە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕۆژی عەرەفە لە عەرەفە هاتەخوارێ لە دوایەوە گوێی لە دەنگی لێخوڕین‌و لێدانی وشتر ئەهات[3] • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە قەمچیەکەی ئیشارەتی خەڵقەکەی کرد فەرمووی : ئەی خەڵقینە بە ئاهستەیی بڕۆن خێر لە خێرالێخوڕینا نیە (أوضعوا خلالكم) : خێرایی ئەکەن کە بۆ فیتنە تێتان خزێن (وفجرنا خلالهما) : لە بەینی دوو باغەکەیا (نَهَرا) : نەهرێکمان هەڵقوڵان • لە (الكهف)ا •

---

(١) التوبة /٤٧ . (ولاوضعوا خلالكم يبغونكم الفتنة وفيكم سماعون ...)

(٢) الكهف /٣٣ .

(٣) ئەمە بەم شێوە هەڵەیەو ، دەبێ یان لە باتی (ئەهات) (بوو) بێت ، یان ئەبێ بگوترێ : (گوێی لێ بوو ...) .

١٠٧/٣٤٠٨ ـ عن عبدالرحمن بن يزيـد قـال : خرجنـا مـع عبدالله بن مسعود [ـ رضي الله تعالى عنه ـ إلى مكه ، ثم قدمنا جَمْعاً ، فصـــلى الصلاتين [المغرب والعشاء] كل صلاة وحدها بأذان وإقامة ، والعشاء بينهما ، ثم صلى الفجر حين طلع الفجر ، وقائل يقول : طلع الفجر ، وقائل يقول : لم يطلع الفجر • ثم قال : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن هاتين الصلاتين حوّلتا عن وقتهما في هذا المكان [في هذا اليوم • خ أخرى] المغربَ والعشاءَ ، فلا يقدم الناس جَمْعاً حتى يُعتِموا • وصـــلاة الفجر هذه الساعة [في هذا اليوم • خ أخرى] ثم وقف حتى أسفر ، ثم قال : لو أن أمير المؤمنين أفاض الآن أصاب السنة • فما أدري أقوله كـان أسرع أم دفع عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فلم يزل يلبي حتى رمى جمرة العقبة يـوم النحر ح ـ ٣/٢٠٠ ، ٢٠١ ، ١٩٧ • مختصراً جداً بالمعنى ن ، م ـ ٥/٣٩٥ •

تەرجەمە :

عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزیـد ـ رحمه الله تعـالى ـ ئەفـەرموێ : لـە خزمەت عەبدوڵلای ئیبنی مەسعوودا ـ رضي الله تعـالى عنه ـ چووین بـۆ مەککە ، لە پاشا چووینە جەمع لەوێدا نوێژی مەغریبو عیشـــــای کرد ، کوللێکی بە جوێ کرد ، بە بانگو قامەتێ ، شێویشی لـە بەینیانا کردوە ، لە پاشا = نوێژی بەیانیی کرد = کـە فەجر طولووعی کرد بەعزێ ئەیوت : طولووعی نەکردوە ، بەعزێ ئەیوت : طولووعی کردوە • لە پاشا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : ئـەم دوو نوێژە لـە وەختی خۆیان لادراون لەم جێگەیەدا ، مەغریبو عیشـــا ، هیچ کەس تـا وەختی خەوتنان نەیێ نەیێتە جەمع [کە موزدەلیفەیە] نوێژی فەجریش ئەم ساعەتەیە • لە پاشا ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ نەوێ وەستا تـا دنیا رووناك بۆوە ئەمجا فەرمووی : ئەگەر (أمير المؤمنين) ئێستە ئیفاضە

بە موافیقی سـونەت عەمەل ئەکا • عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : نازانم قسـەکەی ئیبنومەسعوود لـە پێشتر بوو یـا ئەوئەڕیی ئیبنی عومەر - رضي الله تعالی عنه - ئیبنو مەسعوود - رضي الله تعـالی عنـه - ئیتر هەر (لبیک ، لبیک)ەی بوو تا (جمرة العقبه)ی هاویت لە ڕۆژی نەحرا •

٣٤٠٩/١٨٠ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : جمع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بين المغرب والعشاء بِجَمْعٍ ، كل واحدة منهما بإقـامـة • ولم يسـبح بينهما ولا = على = إثر كـل واحـدة منهما •

ح - ١٦٦/٣ ، د ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە جەمعا جەمعی لە بەینی مەغریبو عیشادا کرد بە تەنها قامەتێ ، سوننەتی نە لە بەینا نە لە دوادا نەکرد •

٣٤١٠/١٠٩ - قال سالم : وكان عبدالله بن عمر - رضـي الله تعـالى عنهما - يقـدم ضـعفه أهله ، فيقفون عند المشـعر الحرام بالمزدلفة بليـل ، فيذكرون الله - عز وجـل - ما بدا لهم ، ثم يرجعون قبل ان يقف الإمـام وقبل ان يدفع [إلى منى] فمنهم من يقدم منى لصـلاة الفجر ، ومنهم من يقدم بعد ذلك ، فإذا قدموا رموا الجمرة [الكبرى وهي جمرة العقبة] وكان ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - يقول : أرخص [رخّص • نسـخة] في أولائك رسـول الله - صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم - ح - ١٩٨/٣ ، م - ٣٩٨/٥ •

تەرجەمە :

سـالم - رحمه الله - ئەفەرموێ : عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - بەشەو ژنو منالی زەعیفی خۆی لە پێشەوە ئەناردە

لای (مشعر الحرام) لە موزدەلیفەدا ئەوەستان [مەبادا بە واسیطەی ئیزدیحام موتەئەذذی بین] لەوێ بەوەی کە بە دڵیانا ئەهات ذیکری خوایان ئەکرد ، لە پاشا لە پێش ئەمەدا کە ئیمام لە (مشعر الحرام)ا بوەستێو لە پێش ئەمەدا کە بچێ بۆ مینا ئەگەڕانەوە بەعزێ لە خەڵق بۆ نوێژی سبەینێ ئەچوە مینا ، بەعزێ دوای نوێژی سبەینێ ئەچوو ، کە گەیینە ئەوێ بەردیان ئەگرتە جەمرە [ی کوبرا کە جەمرەی عەقەبەیە] ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیذنی داوە بۆ ضوعەفا [لە پێش خەڵقا بچنە موزدەلیفە بوەستنو ئەمجا بێنەوە رەجمی جەمرە بکەن] •

۳٤۱۱/۱۱۰ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : بعثني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من جمع بليل ح ـ ۱۹۹/۳ • وفي رواية عطاء عنه : بسحر بدل بليل ، وأصرَّ عليه لما سئل م ـ ۳۹۸/٥ •

۳٤۱۲/۱۱۱ ـ وعبيدالله بن يزيد سمع ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : أنا ممن قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليلة المزدلفة في ضعفة أهله [إلى منى] = ح ـ ۲۰۷/۳ = •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە شەو منی لە جەمعەوە نارد [بو مینا] • لە ریوایەتەکەی ترا : من لەوانەم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ ضەعەفەی عەیالی خۆی شەوی موزدەلیفە ناردمی بۆ مینا • لە ریوایەتی عەطادا ئەڵێ : لە وەختی سەحەرا •

١١٢/٣٤١٣ - عبدالله [بن كيسان] مولى أسماء بنت أبي بكر حدث [أبا الأسود محمد عبدالرحيم يتيم عروة] أنه كان يسمع أسماء تقول كلما مرت بالحجون [جبل بالمعلى مقبرة أهل مكة] : صلى = الله = على محمد [صلى الله عليه وسلم] لقد نزلنا معه ههنا ونحن يومئذ خفاف ، قليل ظهرنا ، قليلة أزوادنا ، فاعتمرت أنا وأختي عائشة = والزبير = وفلان ، وفلان • فلما مسحنا البيت = أحللنا = [أي غير عائشة - رضي الله تعالى عنها - لأنها كانت حائضاً] ثم أهللنا من العشي بالحج ح - ٣/٢٦٦ ، م - ٥/٣٥٣ •

تەرجەمە :

ئەسما - رضي الله تعالى عنها - هەروەختێ کە بە لای حەجوونا کە مەقبەرەی مەککەیە رابیوردایە صەڵەواتی ئەدا لە محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەیفەرموو : لێرەدا = لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - = دابەزین ، ئەو وەختە حەیوانی سواریمان ، تانو تێشوومان کەم بوو منو عایشەی خوشکمو [ڕۆحم بە فیدایان بێ] زوبەیرو فلانو فلان [رضي الله تعالى عنهم] ئیحراممان بە عومرە دابەست کە طەوافی بەیتمان‌کرد [یەعنی غەیری عایشە - رضي الله تعالى عنها - چونکی لەو وەختەدا حەیزی بوو عومرەکەی کرد بە حەج لە دوای عەرەفە طەوافی کرد (كما مر)] = ئیحرامەمان شکان = لە پاشا بۆ ئێواری ئیحرامەمان بە حەج دابەست •

١١٣/٣٤١٤ - ابن شوال دخل على أم حبيبة [رضي الله تعالى عنها] فأخبرته أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بعث بها من جمع بليل م - ٥/٣٩٧ •

تەرجەمە :

ئوموحەبیبە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە شەو لە جەمعەوە ناردوویەتی بۆ مینا .

١١٤/٣٤١٥ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : نزلنا المزدلفة ، فاستأذنت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - سودة [رضي الله تعالى عنها] أن تدفع [إلى منى] قبل حطمة الناس ، وكانت امرأة بطيئة [انها كانت امرأة ثقيلة ثبطة . أخرى خ] فأذن لها فدفعت قبل حطمة الناس وأقمنا حتى أصبحنا نحن ثم دفعنا بدفعه [صلى الله تعالى عليه وسلم] فلأن أكون استأذنت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كما استأذنت سودة أحبّ إلي من مفروح به ح - ٣/٢٠٠ .

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : لە موزدەلیفە دابەزین سەودە ئیذنی لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - خواست کە لە پێش هێرشی خەڵقا بچێ بۆ مینا ، سەودە ژنێکی گرانو گۆشتن بوو سستڕەو بوو ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیذنی دا ، ئەو لە پێش هێرش‌و لافاوی خەڵقا چوو بۆ مینا ، ئێمە ماینەوە تا کەوتینە سبەینێ لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - چووین ، ئەگەر منیش وەکوو سەودە ئیذنی خواست ئیذنم بخواستایە لە هەموو شتێ لەوانەی کە ئینسان دڵی پێی خۆش ئەبێ لام خۆشتر ئەبوو .

١١٥/٣٤١٦ - عبدالله بن كيسان مولى أسماء [رضي الله تعالى عنها] عن أسماء أنها نزلت ليلة جمع عند المزدلفة ، فقامت تصلي فصلت ساعة ، ثم قالت : يا بني هل غاب القمر ؟ قلت : لا فصلت ساعة ، ثم قالت : هل غاب

القمر ؟ قلت : نعم • قالت : فارتحلوا • فارتحلنا ومضينا حتى رمت الجمرة ثم رجعت فصلت الصبح في منزلها ، فقلت لها : يا هَنْتاه [يا هذه] ما أرانا إلا قد غلّسنا • قالت : يا بني إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أذن للظُّعن [المرأة في الهودج] ح - ٣/١٩٩ ، م - ٥/٣٩٧ بالمعنى •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی کەیسان مەولای ئەسماء لـە ئەسماوە - رضي الله تعالى عنها - ریوایەت ئەکا شەوی جەمع لای موزدەلیفە باریان خســـت ، هەڵسا نوێژ بکا ، ساعەتێ نوێژی کرد لە پاشا فەرمووی : ئەی کوڕی خۆم بزانە مانگ ئاوا بوە ؟ عەرزمکرد : خەیر • ســـــاعەتێکی تر نوێژی کرد دیسان فەرمووی : تێفکرە مانگ ئاوا بوە ؟ عەرزمکرد : بەلێ • فەرمووی : بارکەن باریانکرد رۆیین تا رەمیی جیماری عەقەبەی کرد ، لە پاشا گەڕایەوە لە جێی خۆی نوێژی سبەینێی کــرد • عەرزمکرد : ئەی فلانـە وا بزانم لـە شەوا رەمیمانکرد • فەرمووی : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بۆ کەژاوەنشین روخصەتی داوە •

١١٦/٣٤١٧ - عمرو بن ميمون يقول : شهدت عمر - رضي الله تعالى عنه - صلى بجمع الصبح ، ثم وقف [بالمشعر الحرام] فقال : إن المشركين كانوا لا يفيضـــــون حتى تطلع الشمس ، ويقولون أشرق ثبير ، وأن النبي - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - خالفهم ثم أفاض قبـــل أن تطلع الشمس ح - ٣/٢٠٢ •

١١٧/٣٤١٨ - عن أبي هريرة [وأنس] - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - رأى رجلا يســوق بدنـة فقــال : اركبها • فقال : إنها بدنة • فقال : اركبها • فقال : إنها بدنة • فقال : اركبها

[ثلاثاً • أنس] ويلك في الثالثه ، أو في الثانيه ح – ٣/٢٠٥ ، ٢١٣ قال : فلقد رأيته يساير النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – والنعل في عنقها ح – ٣/٢١٣ ، م – ٥/٤٣٣ •

تەرجەمە :

عەمری کوڕی مەیموون ئەفەرموێ : حازری خزمەتی حەزرەتی عومەر بووم – رضي الله تعالى عنه – لە جەمعا نوێژی سبەینێی کرد لە (مشعر الحرام)ا وەستا ، فەرمووی : موشریکان تا رۆژ هەڵنەیێ[1] ئیفاضەیان نەئەکرد ، ئەیانوت : ئەی ثەبیر – شاخێکە – رووناك بەرەوە ، یەعنی هەتاوت لێ بکەوێ • پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – موخالەفەی کردن ، عومەر – رضي الله تعالى عنه – لە پێش طولووعا ئیفاضەی کرد بۆ طەواف •

ئەبوهورەیرەو ئەنەس – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموون : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – پیاوێکی دی وشترێکی گەورەی لێئەخوڕی • پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – سێ جار پێی فەرموو : سواری بە • عەرزی کرد : بودنەیە [یەعنی هەدیەیە بۆیە سواری نابم] ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : لە جاری سێیەما یا دوەما = فەرمووی = : ماڵوێران سواری بە ! = ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ = : چاوم پێی کەوت لە خزمەت پێغەمەرا – صلى الله تعالى عليه وسلم – بەسواری وشترەکە ئەڕۆیی و لنگەکەوشەکە لە ملی وشترەکەدا بوو •

سواربوونی وشتری هەدی دروستە •

٣٤١٩/١١٨ – (عن سالم بن عبدالله أن ابن عمر – رضي الله تعالى عنهما –) : ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – لە (حجة

---

(1) راست وایە بگوترێ : هەڵنەهاتایە .

الوداع)! تەمەتتوعی بە عومرە کرد بۆ حەج ، هەدیی ســـــەوق‌کرد ، لـە (ذو الحليفة)وە ئیهلالی بە عومرە کردو لە پاشا بە حەج خەڵقیش لەگەڵ ئەوا تەمەتتوعیان کرد بە عومرە بۆ حەج • بەعزێ لە خەڵق هەدیی ســـــەوق کردبوو ، بەعزێ نەیکردبوو ، کە تەشریفی گەیی‌یە مەککە ئەمری بە خەڵق فـەرمـوو ، ئـەوی هـەدیی ســـــەوق‌کـردبێ هیچ شـــتێك لەوانـەی بـــە ئیحـــرام لێـی حـەرام بـووبـێ بـۆ حـەلاڵ نـابـێ ، ئـەوی هـــەدیی ســـــەوق نـەکـردبێ طـەوافی بـەیت‌و صـــەفـاو مەروە بکا ، مووی هەڵپاچێ‌و ئەوی لێی حەرام بووبێ حەلاڵ ئەبێ بۆی ، لـە پاشا ئیحرام بە حەج دابیەســـتێ • ئەوی هەدیی نەبێ مومکینی نەبوو تەدارەکی بکا سێ ڕۆژ لە حەجا بەڕۆژوو بێ ، حەوت ڕۆژ کـە چوەوە بۆ جێی خۆی • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە گەیی‌یە مەککە لـە پێش هەموو شتێکا طەوافی کرد ، دەستی هێنا بە روکنی ئەسوەدا ، سێ جار بە هەڕاکردن بە دەوری بەیتا ، چوار جار بە ڕۆیینی عادەتیی ، کـە لـە طەواف بۆوە لای مەقامەوە دوو رکات نوێژی کرد ، ســـــەلامی دایەوەو گەڕایەوە تەشریفی چوو بۆ صەفا ، حەوت جار طەوافی بەینی صەفاو مەروەی کرد ، تا حەجەکەی تەواو نەبوو هیچ شتێکی حەلاڵ نەکرد • ڕۆژی نەحـر هەدیەکانی سەربڕی طەوافی ئیفاضـەی کـرد ، ئەمجا هەموو شتێکی کـە حەرامی کردبوو حەلاڵی کرد ، ئەوی هەدیان پێ بوو هەموو وایـان کرد • عورروەیش لە عایشەوە - رضي الله تعالى عنها - وای ریوایەت‌کردوە •

بۆیـە هـەر تەرجـەمـەکـەم نووسی چونکی نەظائیری رابوردوە •

ح - ٣/٢٠٦ •

١١٩/٣٤٢٠ - عن مسلم القرّي قال : سألت ابن عبـاس عن متعـة الحج ، فرخص فيها ، وكان الزبير ينهى عنها ، فقال : هـــذه أم ابن الزبير

تحدث أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رخص فيها ، فادخلوا عليها فاسألوها • قال : فدخلنا عليها فإذا امرأة ضخمة عمياء ، فقالت : قد رخص رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيها م ـ ٥/٣٥٤ •

تەرجەمە :

موسليمی قوڕڕی ئەفەرموێ : دەرحەقی موتعەی حەج لە ئیبنوعەباسم پرسی روخصەتی ئەدا ، ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نەهی لێ ئەکرد • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەوە دایکی ئیبنوزوبەیرە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بچن لێی بپرسن • چووین ژنێکی قەڵەوی ئەعما بوو ، لێمان پرسی ، فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ روخصەتی داوە •

١٢٠/٣٤٢١ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أتى على رجل وهو ينحر بدنته باركة ، فقال : ابعثها قياما مقيدة سنة نبيكم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٥/٤٢٦ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە لای پیاوێکا رابورد وشتری هەدیەکەی بە پێوە سەرئەبڕی ، پێیفەرموو : هەڵی ستێنەرە سەر پێیان پێوەندی بکە ئەمجا سەری بڕە ، ئەوە سونەتی پێغەمەری ئێوەیە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

١٢١/٣٤٢٢ ـ عمرة بنت عبدالرحمن أن زياد بن أبي سفيان [الذي استلحقه معاوية لأبيه ويقال له : زياد بن أبيه •••] كتب إلى عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : من أهدى هدياً حرم عليه ما يحرم على الحاج حتى ينحر هديه • قالت عمرة : فقالت

عائشة - رضي الله تعالى عنها - : ليس كما قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أنا فتلت قلائد هدي رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بيديَّ ، ثم قلدها رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بيديه ، ثم بعث بها مع أبي [رضي الله تعالى عنه] فلم يحرم على رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - شيء أحله الله [تعالى] حتى [غاية ليحرم لا للم يحرم] نحـر الهدي ح - ٣/٢١٠ ، ٢١١ ، م - ٥/٤٣٠ ، ن • وفي هذه الحادثة في مسلم روايات أخر مآل الكل أن الهدي لا يُحرم بدون الإهلال •

تەرجەمە :

عەمرەی کچی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : زیادی کوڕی باوکی خۆی نووســـیی بۆ خزمەت حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - کە ئیبنوعەباس - رضي الله تعـالى عنهما - ئەفەرموێ : هەرکەسێ هەدیی نارد وەکوو حاجی هەموو شتێکی لێ حەرام ئەبێ • حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : وا نیە وەك ئیبنوعەباس ئەفەرموێ : من خـۆم بـە دەســـتی خۆم گەلاّحەی هەدیی پێغەمەرم - صلى الله تعـالى عليه وسلم - باداوە بە دەســـتی موبارەکی خستوویەتە سلی هەدیەوە هیچ تا ئەو وەختە شتی لێ حەرام نەبوە = کـە خوا حەلاّلی کردبێ = • لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : ئەوی پیاو لە ژنی خۆیی ویستبێ ویستوویەتی •

١٢٢/٣٤٢٣ - لـە جابیری بنی عەبدوللاّ - رضـي الله تعالى عنـه - پرسرا : دروستە ئینســـان سواری هەدی بێ ؟ فەرمووی : لـە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -م بیســـت مەجبوور بێ تا حەیوانێکی تری دەست ئەکەوێ بە عادەت سواری بێ م - ٥/٤٣٣ •

١٢٣/٣٤٢٤ ـ قاسم عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ تقول : فتلت قلائد بدن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيدي ثم أشعرها وقلدها ، ثم بعث بها الى البيت وأقام بالمدينة ، فما حرم عليه شيء كان له حلالا م ـ ٥/٤٢٨ .

١٢٤/٣٤٢٥ ـ وفي أخرى عنه قالت : أنا فتلت تلك القلائد من عهن كان عندنا فأصبح فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حلالا يأتي ما يأتي الحلال من أهله ، أو يأتي ما يأتي الرجل من أهله م ـ ٥/٤٢٩ .

١٢٥/٣٤٢٦ ـ وعنها قالت : لقد رأيتني أفتل القلائد لهدي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من الغنم فيبعث به ثم يقيم فينا حلالا م ـ ٥/٤٢٩ . ومن هذا النوع في مسلم كثير ، وفي البخاري أيضاً من ح ـ ٣/٢١١ الى ٢١٢ د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

مەئالی هەموویان ئەوەیە کە ئینسان لە جێی خۆی هەدیی نیشانەکردو ناردی بۆ مەککە هیچ شتی لێ حەرام نابێ ، عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە لۆکەیێك کە لە مالا بوو گەلاحەی هەدیی پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەهۆنیەوەو = پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ = لە ناومانا ئەبوو هیچی لە خۆی حەرام نەئەکرد ، ئەوی پیاو لە ئەهلی خۆیی طەڵەب ئەکرد ئەویش ئەیکرد . تا (بالفعل) بە تەکبیر ئیحرام دانەبەستێ هیچی لێ حەرام نابێ .

وكان ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لا يشق من الجلال إلا موضع السنام ، واذا نحرها نزع جلالها مخافة أن يفسدها الدم ، ثم يتصدق بها خ ـ ٣/٢١٣ . موقوف ومعلق .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی فارووقی ئەکبەر - رضي الله تعالى عنهما - جلی هەدیی غەیری جێی دووگەکەی سەرپشتی هەڵنەئەدڕی کـە سەریشی ئەبڕی مەبادا خوێن جلەکەی لە عەمەل بخا ، جلەکەی لێ لا ئەدا لە پاشـــا ئەیکرد بە صەدەقە .

١٢٦/٣٤٢٧ - موسى بن سلمة الهذلي قال : انطلقت أنا وسـنان بن سلمة معتمرين ، قال : وانطلق سنان معه بيدنة يســــوقها فأزحفت عليه بالطريق [وقفت من الكلال] فعيي بشـأنها ان هي أبدعت [كلت وأعيت] كيف يأتي بها ؟ فقال : لئن قدمت البلد لاستحفين [لأبالغن في السؤال] عن ذلك . قال : فأضحيت [صرت في وقت الضحى] فلما نزلنا البطحاء قـال : انطلق إلى ابن عباس نتحدث إليه . قال : فذكر له شأن بدنته ، فقـال : على الخبير سقطتَ ، بعث رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بست عشرة بدنة مع رجل وأمَّره فيها ، قال : فمضى ثم رجع فقـال : يا رسول الله كيف أصنع بما أبدع علي [أعيي وتعب] منها ؟ قال : انحرها ثم اصبغ نعليها في دمهـا ، ثم اجعله على صـفحتها ولا تأكـل منها أنت ولا أحد من أهل رفقتك م - ٥/٤٣٧ .

تەرجەمە :

مووسای بنی سەلەمەی هوذەلیی ئەفەرموێ : من‌و ســینانی کوڕی سەلەمە بۆ عومرە چووینەدەرێ ، ســینان بەدەنەیێکی پێ‌بوو ئەیبرد بـە هەدی ، لە رێ بەدەنـەکـەی ماندوو بوو لەپێ‌کەوت ، ســینانیش بـە دەستیەوە کەوتە زەحمەتەوە کە چی لێ بکا ؟ چۆنی بێنێ بۆ مەککە ؟ وتی : ئەگەر چوومە شار تەحقیقێکی تەواوی ئەکەم . کەوتمە وەختی چێشـت هەنگاو ، کە لە بەطحا خستمان وتی : ئەچمە لای ئیبنوعەباس لێی ئەپرسم ،

چوه خزمەتی عەرزی کرد : وشـــــترەکەم وای لێ هاتـوه ، فەرمووی : هاتووێتە لای یەکێکی خەبەردار لە ئەحواڵی شــــت ؛ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شانزە بەدەنەی بە پیـاوێکا نـارد ، ئەمری پێفەرموو : وایـان لێ بکەو ، وایان لێ بکە • پیاوەکـــە رۆیی‌و لـە پاشا گەڕایـــەوە عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) ئەوی ماندوو بوو پەکی‌کەوت چی لێ بکەم ؟ فەرمووی : سەری ببڕە ، ناڵەکانی لەخوێنەکەی هەڵبکێشە ، لـە پاشـــا خوێن لە هەردوو لاکۆپارەکەی بدە ، نە خۆت نە ئەوانەی کە رەفیقتن لـە کاروانەکەدان لێی مەخۆن • لە ریوایەتێکا : هەژدە وشتری نارد •

١٢٧/٣٤٢٨ ـ عن علي ـ رضي الله تعـالى عنــه ـ قال : بعثني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقمت على البدن • فأمرني ـ عليه الصـــــلاة والسلام ـ فقسمت لحومها ، ثم أمرني فقســــــت جلالها وجلودها • وفي أخرى : قال : أمرني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن أقوم على البدن ولا أعطي عليها شـــــيئاً في جزارتها [وقال : نحن نعطيها من عندنا • م] ح ـ ٢١٨/٣ (سێ حەدیث) م ـ ٤١٩/٥ ، ٤٢٢ ، د ، جه •

تەرجەمە :

عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ناردمی بەسەر وشتری قوربانیەکانیەوە وەستام ، ئەمری پێفەرمووم گۆشتەکانم بەش‌کرد ، لە پاشا ئەمری پێفەرمووم جلەکانیان‌و پێستەکانیانم بەشی‌یەوە ، ئەمری پێفەرمووم ؛ هیچ لەوانە نەدەم بە ئوجرەتی قەصابیانا ، فەرمووی : من لای خۆم ئەیان دەمێ •

حەلقى موى موبارەكى پێغەمبر ـ صلى الله عليه وسلم ـو بەشينەوەى :

١٢٨/٣٤٢٩ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أتى منى فأتى الجمرة فرماها ، ثم أتى منزلـه بمنى ، ونحر ، ثم قال للحلاق : خذ وأشار بيده إلى جانبه الأيمن ثم الأيسر ، ثم جعل يعطيه الناس م ـ ٥/٤٠٨ •

وأبو بكر قال في روايته : قال للحلاق : ها ، وأشـار بيده إلى الجانب الأيمن هكذا فقسم شعره بين من يليه قال : ثم أشار الى الحلاق والى الجانب الأيسر فحلقه ، فأعطاه أم سليم [رضي الله تعالى عنها] و = أما = في روايـة أبي كريب قال : فبدأ بالشق الأيمن فوزعه : الشعرة والشعرتين بين الناس ، ثم قال بالأيسر فصنع به مثل ذلك ، ثم قال : ههنا أبو طلحة ، فدفعه الى أبي طلحة م ـ ٥/٤٠٨ ، ٤٠٩ وفي أخرى مثله •

تەرجەمە :

پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشريفى هاتـە مينـا ، ئەمجـا تەشريفى هاتە لاى جەمرە رەمى جەمرەى كرد ، لە پاشا تەشريفى چووەوە بۆ مەنزڵى شەريفى خۆى ، وشترى هەديى سـەربڕى • دەلاك لەوێ بوو ، فەرمووى : ها لاى راستى دايێ ، لـە پاشـا ئيشـارەتى لاى چەپى كـرد ئەى بەشى يەوە بە خەڵق • لـە ريوايەتى ئەبوبەكرا بـە حەلاقەكەى فەرموو : ها ئيشارەتى لاى راستى كردو فەرمووى : وا ، موەكانى بەشى يەوە بەوانەى لايەوە بوون • لە پاشا ئيشـارەى حەللاقەكەو لاى چەپى سەرى كرد ، تاشى و موەكانى دا بە ئومموسولەيم ـ رضي الله تعالى عنها ـ • لە ريوايەتى ئەبوكورەيبا دەستى بە لاى راستى كرد ، موو دوو موو ئەى بەشى يەوە لـە بەينى خەڵقا ، لە پاشـا ئيـشارەى لاى چەپى فەرموو بەو نەوعە تاشى و فەرمووى : ئەبوطەلحە لێرەيە ، داى بە ئەبوطەلحە •

لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : کە رەمیی جەمرەی کردو نوسوکی سەربڕیو سەری تاشی ، لای راستی دا بە دەلاکەکە تاشیو ئەبوطەلحەی بانگفەرموو موەکانی دایێ ، لە پاشا لای چەپی دا بە دەلاکەکەو فەرمووی بیتاشە ، تاشیو دای بە ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەمری پێفەرموو: بیبەشەرەوە بە خەڵقا .

١٢٩/٣٤٣٠ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأتاه رجل يوم النحر وهو واقف [على راحلته ، أخرى ، في حجة الوداع] عند الجمرة فقال : يا رسول الله إني حلقت قبل أن أرمي ، فقال : ارم ولا حرج . وأتاه آخر فقال : إني ذبحت قبل أن أرمي ، قال : ارم ولا حرج . وأتاه آخر فقال : = إني أفضت = الى البيت قبل أن أرمي ، قال : ارم ولا حرج . قال : فما رأيته سئل يومئذ عن شيء إلا قال افعلوا ولا حرج م ـ ٥/٤١١ ، ٤١٠ ، ح ـ ٣/٢٠٨ .

١٣٠/٣٤٣١ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال رجل للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : زرت قبل أن أرمي قال : لا حرج . قال : حلقت قبل أن أذبح ، قال : لا حرج . قال : ذبحت قبل أن أرمي . قال : لا حرج . ح ـ ٣/٢٢١ . وعنه قال : سُئِلَ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : رميت بعد ما أمسيت . فقال : لا حرج . قال : حلقت قبل أن أنحر ، قال : لا حرج ح ـ ٣/٢٢٢ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست پیاوێ هاتبوە خزمەتی لە رۆژی نەحرا ، لە سەر وشترەکەی تەشریفی لای جەمرە وەستابوو

عەرزیکرد : (یا رسول الله) لە پێش رەمیا سەرم تاشی • فەرمووی : بیهاوە، گوناهی نیە • یەکێکی تر هاتە خزمەتی عەرزیکرد : لە پێش رەمیا سەرم‌بڕیوە • فەرمووی : بیهاوە زەرەری نیە • یەکێکی تر هاتە خزمەتی عەرزیکرد : (طواف الإفاضه)م کردوە لە پێش رەمیا • فەرمووی : بیهاوە زەرەری نیە • عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالی عنە ـ فەرمووی : ئەو رۆژە لە هەرچییێ لێیان پرسی فەرمووی : بیکەن زەرەری نیە •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : پیاوێ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : زیارەتی بەیتم لە پێش رەمیا کردوە • فەرمووی : زەرەری نیە • عەرزیکرد : لە پێش هەدی سەربڕینا سەرم‌تاشیوە • فەرمووی : زەرەری نیە • عەرزیکرد : لە پێش رەمیا هەدیم سەربڕیوە • فەرمووی : زەرەری نیە • لە ریوایەتەکەی تریا ئەفەرموێ : عەرزیکرد : لە ئێوارێ داهات رەمیم‌کردوە • فەرمووی : زەرەری نیە • عەرزیکرد : لە پێش سەربڕینا سەرم‌تاشی • فەرمووی : زەرەری نیە [یەعنی تەقدیم و تەئخیر لە بەینی ئەم ئەفعالانەدا کە لەم سێ حەدیثەدایە زەرەری نیە] •

١٣١/٣٤٣٢ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ أن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ (فەرمووی) : أللهم ارحم المحلقین • قالوا : والمقصرین یا رســـــول الله ؟ قال : أللهم ارحم المحلقین • قالوا : والمقصرین یا رسول الله ؟ قال : والمقصرین • وفي روایة قال نافع : قال في الرابعه : والمقصرین ح ـ ٣/٢٢٤ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ لە [حجة الوداع] یا لە حودەیبییەدا یا

لە هەردوکیانا] فەرمووی : خوایا رەحم بکە بەوانەی سەریان ئەتاشن عەرزیانکرد : ئەوانەیش کە هەڵئەپاچن (یا رسول الله) ؟ فەرمووی : خوایا رەحم بکە بەوانەی کە سەریان ئەتاشن • عەرزیانکرد : لەوانەیش کە هەڵئەپاچن (یا رسول الله) ؟ لە ریوایەتێکی ترا نافیع ئەڵێ : لە دەفعەی چوارەما فەرمووی : لەوانەیش کە هەڵئەپاچن •

٣٤٣٣/١٣٢ – عن أبي هريرة – رضي الله تعالى عنه – قال : قال رسول الله – صلى الله عليه وسلم – : اللهم اغفر للمحلقين ، قالوا : وللمقصرين ؟ قال : اللهم اغفر للمحلقين • قالوا : وللمقصرين ؟ قال : اللهم اغفر للمحلقين • قالوا : وللمقصرين ؟ قالها ثلاثاً [وفي الرابعة] قال : وللمقصرين ح – ٣/٢٢٥ ، م – ٥/٤٠٨ وليس فيه : قالها ثلاثاً • م – ٥/٤٠٥ مختصراً •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – ئەفەرموێ : پێغەمبەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – [لە (حجة الوداع) یا لە حودەیبییەدا] فەرمووی : خوایا لەوانەی کە سەریان ئەتاشن خۆش ببە • عەرزیانکرد : لەوانەیش کە هەڵئەپاچن • فەرمووی : خوایا ••• الخ تا سێ جار لە چوارەما فەرمووی : لەوانەیش کە هەڵئەپاچن • یەعنی سەرتاشین بۆ لە ئیحرام هاتنەدەرەوە خێری زیاترە لە هەڵپاچین بە سێ دەرەجە ح – ٣/٢٢٤ •

٣٤٣٤/١٣٣ – عن جابر [رضي الله تعالى عنه] قال : ذبح رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] بقرة يوم النحر م – ٥/٤٢٥ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژی نەحر گاجووتێکی لە باتی حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ سەربڕی •

١٣٤/٣٤٣٥ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كان يبعث بهديه من جمع من آخر الليل حتى يُدخِل به منحر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مع حجاج فيهم الحر والمملوك ح ـ ٣/٢١٦ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە ئاخری شــەوا هەدیی خۆی ئەنارد لەگەڵ بەعزێ حاجییان کە حورڕیش و عەبدیشیان لە ناوا بوو بۆ ئەو جێیەی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەیوانی لێ سەرئەبڕی •

١٣٥/٣٤٣٦ ـ وعنه لا يؤكل من جزاء الصيد والنذر ، ويؤكـــل مما سوى ذلك ح ـ ٣/٢٢٠ ، معلق وموقوف •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضـــي الله تعـــالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لـــە جـــەزای صەیدو(١) نەذر ناخورێ ، لە غەیری ئەوانە ئەخورێ •

١٣٦/٣٤٣٧ ـ وقال عطاء يأكل ويطعم من المتعة ح ـ ٣/٢٢٠ •

تەرجەمە :

عەطا ئەفەرموێ : لە موتعە ئەخورێو دەرخوارد ئەدرێ •

١٣٧/٣٤٣٨ ـ جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : كنا لا نأكل من

(١) مەبەســـــتی ئەوەیـــە حەیوانێـــکی لـــە کەفارەتی ئێچیری حەرەمـــا سەربربێ یا بۆ نەذر سەربڕابێ .. خۆی لێی ناخوا .

لحوم بُدْنِنا فوق ثلاث منى فرخص = لنـا = النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقـال : كلوا وتزودوا ، فأكلنا وتزودنا [قـال ابن جريج] : قلت لعطاء : أقال حتى جئنا المدينة ؟ قال : لا • وفي مسـلم : نعم ح ـ ٣/٢٢٠ ، م ـ ٨/٢٠٩ ، ن •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە سێ رۆژی مینا زیاتر لە گۆشتی بەدەنەکانمان نەئەخوارد پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ روخصەتی بۆ داین کە بیخۆین و بیکەین بە تێشوو و زەخیرە • ئیبنوجورەیج ئەڵێ : لە عەطام پرسی : ئایا جابیر فەرمووی : تا مەدینە ؟ وتی : خەیر • لـە موسـلیما : بەڵێ • یەعنی لە پێشا لـە فکری چوو وتی : خەیر ، لـە کەوتەوە فکری وتی : بەڵێ (فلا منافاة ـ قسطلاني) •

وعنه قال : كنا نتزودها الى المدينة على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ م ـ ٨/٢٠٩[1] •

= هەروەها لە جابیرەوە ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ریوایەت کراوە کـە فەرموویەتی : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گۆشـتی قوربانیمان ئەکرد بە توێشوو تا مەدینە = •

عایشـەو ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموون : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زیارەتی بەیتی تەئخیر خست تا شـەو • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەییامی مینا ، یەعنی تەشریقا ، زیارەتی بەیتی ئەکرد (معلق) ح ـ ٣/٢٢٧ •

(١) دانەر ـ خ ـ مانای ئەم حەدیثەی نەکردوەو ژمارەیشی بۆ دانەناوە . لە سەرەوە تەرجەمەکەیم نووسی .

١٣٨/٣٤٣٩ ـ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : حججنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأفضنا يوم النحر ، فحاضت صفية [رضي الله تعالى عنها] فأراد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ منها ما يريد الرجل من أهله ، فقلت : يا رسول الله إنها حائض [قال : عقرا حلقا • أخرى ح ـ ٣/١٢٣ ، م ـ ٥/٢٨٥ ، د ، ن] قال : حابستنا هي • قالوا : يا رسول الله أفاضت يوم النحر • قال : اخرجوا ح ـ ٣/٢٢٥ ، م ـ ٦/٤ـ٦

تەرجەمە :

عايشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەجمانكرد رۆژی نەحر (طواف الإفاضە) مان كرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیرادەی فەرموو كە لەگەڵ صەفیە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئیشی ژنومێردیی بكا ، عەرزمكرد : (يا رسول الله) لە حەیزایە فەرمووی : لە مەككەدا ئەمانهێڵێتەوەو حەبسمان ئەكا • عەرزیانكرد : كە (طواف الإفاضة)ی كردوە لە رۆژی نەحرا • فەرمووی : كە وابێ باركەن لە مەككە بچنەدەرێ • لە ریوایەتەكەی ترا فەرمووی : بەهیلاكا چێ ! سەری تاشن ئەمان یێڵێتەوە •• الخ •

١٣٩/٣٤٤٠ ـ عن الأعمش قال : سمعت الحجاج بن يوسف يقول ، وهو يخطب على المنبر : ألفوا القرآن كما ألفه جبريل [عليه السلام] السورة التي يذكر فيها البقرة ، والسورة التي يذكر فيها النساء ، والسورة التي يذكر فيها آل عمران [لا تقولوا : سورة البقرة • م أخرى] قال : فلقيت إبراهيم [النخعي] فأخبرته بقوله ، فسبه وقال : حدثني عبدالرحمن بن يزيد أنه كان مع عبدالله بن مسعود ، فأتى جمرة العقبة فاستبطن الوادي فاستعرضها ، فرماها من بطن الوادي بسبع حصيات يكبر مع كل حصاة • قال : فقلت : يا أبا عبدالرحمن ان الناس يرمونها من فوقها • فقال : هذا ،

والذي لا إله غيره ! مقام الذي أنزلت عليه سورة البقرة م ـ ٥/٤٠٠ ، ٤١١ ، ح ـ ٣/٢٣٨ ، ٢٣٩ • وليس فيه : فسبه • وكيفية التكبير كما نقله الماوردي عن الشافعي ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن يقول : الله أكبر ، الله أكبر ، لا إله إلا الله والله أكبر ولله الحمد ، القسطلاني •

وفي أخرى : وجعل البيت عن يساره ومنى عن يمينه • وقال : هذا مقام الذي أنزلت عليه سورة البقرة م ـ ٥/٤١١ ، ٣٩٩ ، ح ـ ٣/٢٣٨ ، ٢٣٩ ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەعمەش ئەفەرموێ : لە حەججاجی کوڕی یوسفم بیست لە سەر مینبەر خوطبەی ئەخوێن ئەیوت : تەئلیفی قورئان بکەن وەك جیبریل ـ عليه الصلاة والسلام ـ تەئلیفی =کردوە=[1] ئەو سوورەتەی کە بەقەرەی تیا ذیکرکراوە ، ئەو سوورەتەی کە نیسای تیا ذیکرکراوە ، ئەو سوورەتەی کە ئالی عیمرانی تیا ذیکرکراوە • ئەعمەش ئەڵێ : بە ئیبراهیمی نەخەعیی گەییم قسەکەی حەججاجم عەرزکرد ، جوێنی دا بە حەججاجو فەرمووی : عەبدوڕەحمانی کوڕی یەزید قسەی بۆ کردووم کە لە خزمەت ئیبنومەسعوودا بووم تەشریفی هاتە (جمرة العقبة) تەشریفی چوە ناو (وادی)یەکەوە مەککەی خستە لای چەپی ، مینای خستە لای راستی ، لە بەطنی وادییەکەوە[2] حەوت بەردی گرتە جەمرەکەو ، لەگەڵ کوللی بەردێ (الله أكبر)ی ئەکرد [لای ئیمامی شافیعی صوورەتی تەکبیرەکە ئەمەیە : الله أكبر ، الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر ، ولله الحمد] عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : عەرزمکرد : خەڵق لە لای سەرووی وادییەکەوە بەردی

(١) دانەر لێرەدا پاشوپێشێکی لە تەرجەمەکەدا کردبوو چاکمان کرد .
(٢) واتە لە ناو شیوەکەوە ...

تێ‌ئه‌گرن ؟ فه‌رمووی : قه‌ســه‌م به‌وه‌ی کــه غه‌یری ئه‌و خوا نیه ئه‌مه جێی راوه‌ستانی ئه‌و زاته‌یه که سوره‌تی به‌قه‌ره‌ی نازڵ بوه‌ته سه‌ر •

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ رۆژی نه‌حر له وه‌ختی ضوحادا به‌رده‌بارانی جه‌مره‌ی عه‌قه‌به‌ی کـرد • دوای ئه‌وه لـه دوای زه‌والیش به‌رده‌بارانی کـرد • ح ـ ٣/٢٣٧ (معلق وصله مسلم) •

١٤٠/٣٤٤١ ـ عن وبرة قال : سألت ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ متى أرمي الجمار ؟ قال : إذا رمى إمامك فارمه • فأعدت عليه المســألة • قال : كنا نتحين ، فإذا زالت الشمس رمينا ح ـ ٣/٢٣٧ ، د •

ته‌رجه‌مه :

وه‌بره ئه‌فه‌رموێ : له ئیبنوعومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنهما ـم پرسی : که‌ی به‌رد بگرمه جه‌مره ؟ فه‌رمووی : کـه ئه‌میری حه‌جت تێی‌گرت تۆیش تێی‌بگره • سوئاله‌که‌م لێ دووباره‌کرده‌وه • فه‌رمووی : وقتمان بۆ ته‌عیین ئه‌کرد که رۆژ زه‌والی بوو به‌ردمان ئه‌هاویتێ •

١٤١/٣٤٤٢ ـ عن سالم عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنـه كان يرمي الجمرة الدنيا [إلى مسجد الخيف] بسبع حصيات يكبر على إثر كل حصاة ، ثم يتقدم حتى يُسْهِل • فيقوم مستقبل القبلة =فيقوم= طويلا ويدعو ويرفع يديه ، ثم يرمي الوسطى ثم يأخذ ذات الشمال ، فيستهل ويقوم مستقبل القبلة ، فيقوم طويلا ويدعو ويرفع يديه ويقوم طويلا ، ثم يرمي جمرة ذات العقبة من بطن الوادي ولا يقف عندها ، ثم ينصــرف فيقول : هكذا رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يفعله ح ـ ٣/٢٤٠ ، ٢٤١ •

تەرجەمە :

سالم ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە حەوت بەرد جەمرەی نزیکی مەسجیدی خیفی بەردەباران ئەکرد ، حەوت بەردی تێئەگرت لەگەڵ کوللی بەردێ تەکبیری ئەکرد ، لە پاشا ئەچوە پێشەوە تا ئەچوە دەشت بەرەو قیبلە رائەوەستا دوورو درێژ دۆعای ئەکرد ، دەستی هەلەبڕی ئەمجا جەمرەی ناوەڕاستیشی بەردەباران ئەکرد ، ئەمجا تەشریفی ئەچوە لای چەپ بۆ دەشت بەرەو قیبلە رائەوەستا دوورو درێژ دۆعای ئەکرد ، دەستی هەڵەبڕی ، دوورو درێژ رائەوەستا ، لە ناو وادییەکەوە جەمرەی عەقەبەیشی بەردەباران ئەکرد لێی نەئەوەستاو ئەگەڕایەوە ئەیفەرموو : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وایئەکرد .

١٤٢/٣٤٤٣ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الاستجمار توٌّ ، ورمي الجمرات توٌّ ، والسعي بين الصفا والمروة توٌّ ، وإذا استجمر أحدكم فليستجمر بتوٍّ م ـ ٤٠٥/٥ [التوّ الوتر . نووي] .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیستینجا بە بەرد تاقە ، بەردگرتنە جەمرە تاقە ، سەعیی بەینی صەفاو مەروە تاقە ، کە بە بەرد ئیستینجاتان کرد بە تاق بیکەن .

١٤٣/٣٤٤٤ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبا بكر وعمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كانوا ينزلون الأبطح م ـ ٤١٤/٥ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - و ئەبوبەکرو عومەر - رضي الله تعالى عنهما - لە ئەبطەح باریان ئەخست •

١٤٤/٣٤٤٥ - قال أبو رافع [- رضي الله تعالى عنه - وكان على ثقل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أخرى • م] : لم يأمرني رسـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أن أنزل الأبطح حين خرج من منى ، ولـكني جئت فضربت فيه قبته ، فجاء فنزل م - ٥/٤١٤ •

تەرجەمە :

ئەبورافيع مەولای پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە تەشریفی لە مینا هاتەدەرێ ئەمری پێ نەفەرمووم کە لە ئەبطەحا بار بخەم ، ئەمما من چووم لەوێ قوببەکەم بۆ هەڵدا تەشریفی لێی دابەزی •

١٤٥/٣٤٤٦ - عن نافع أن ابن عمر - رضي الله تعـالى عنهما - كـان يرى التحصيب سنة ، وكان يصلي الظهر يوم النفر بالحصبة م - ٥/٤١٤ • وقال نافع : قد حصب رسول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - والخلفاء بعده • وعن سالم أن أبا بكر وعمر وابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - كانوا ينزلون الأبطح م - ٥/٤١٤ عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قـال : ليس التحصيب بشيء إنما هو منزل نزله رسول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - ح - ٣/٢٤٧ ، م - ٥/٤١٤ عن عائشة - رضي الله تعـالى عنها - قالت : إنما كان [المحصب] منزلا ينزله النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليكون أسمح لخروجه ، تعني بالأبطح ح - ٣/٢٤٦ ، م - ٥/٤١٤ وعنهـا أنها لم تكن تفعل ذلك •

تەرجەمە :

ئەحادیثی تەحصیب مەئالیان ئەمەیە : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ئەبطەحا تەشریفی ماوەتەوە ، کـە بۆ چوونەدەرەوەی رەحـەت بێ ، بۆیە نەبوە کە بکرێ بە سوننەت ، لای عایشەو ئیبنوعەباس ـ رضـي الله تعـالی عنهم ـ وا بـوە ، لای ئیبنوعومـەر ـ رضـي الله تعـالی عنهما ـ سوننەتە ، چونکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لێی ماوەتەوە[1] •

١٤٦/٣٤٤٧ ـ عن طاوس قال : كنت مع ابن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] إذ قال زيد بن ثابت [رضي الله تعالى عنه] : تفتي أن تصدر الحائض قبل أن يكون آخـر عهدهـا بالبيت ؟ فقال له ابن عباس [رضـي الله تعـالى عنهما] : أمَّا لا فسل فلانة الأنصارية هل أمرها بذلك رسول الله ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فرجع زيد بن ثابت إلى ابن عبـاس [رضـي الله تعالى عنهم] يضحك وهو يقول : ما أراك إلا قد صدقت م ـ ٣/٦ •

١٤٧/٣٤٤٨ ـ وعنه قال : أمر الناس أن يكون آخر عهـدهم بالبيت إلا أنه خفف عن الحائض ح ـ ٢٤٢/٣ ، م ـ ٢/٦ ، ن •

١٤٨/٣٤٤٩ ـ وعنه قال : كان الناس ينصرفون في كل وجه • فقـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا ينفرن أحد حتى يكون آخر عهده بالبيت م ـ ٢/٦ •

تەرجەمە :

طاوس ئەفەرموێ : لە خزمەت ئیبنوعەباسا بووم زەیدی کوڕی ثابیت ـ رضي الله تعالی عنهم ـ بە ئیبنوعەباسی وت ـ رضي الله تعالی عنهما ـ : تـۆ

(١) مەبەست لە (تحصیب)و (محصب) مانەوەیە لەو شوێنەدا کە ناوی (محصب)ە •

فتوا ئەدەی کــە ژنی حەیزدار لــە پێش (طواف الوداع)ا بکەڕێتــەوە بۆ مەملەکەتی خۆی ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەگەر باوەڕت نیە لە فلانە ژنی ئەنصارییە بپرسە ئایا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وای بۆ فتوا داوە ؟ زەید چوە لای‌و بە پێکەنینەوە گەڕایەوە لای ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعــالى عنهم ـ عەرزی‌کــرد : وات ئــەبینم کـــە تەصدیق‌کراوی • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : خەڵق دوای حەج لە هەموو لایێکەوە ئەگەڕانەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی: تا طەوافی بەیت نەکا هیچ‌کەس نەگەڕێتەوە• ئەفەرموێ : ئــەمــرکــراوە کـــە خــەڵـق (طواف الوداع) بکەن ژنی حەیزدار بۆی تەخفیف‌کراوە •

١٤٩/١٤٥٠ ـ عن قتادة أن أنس بن مالك ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ حدثه أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صلى الظهر والعصر والمغــرب والعشاء [بعد أن رمى الجمار ونـفر من منى] ثم رقــد رقدة بالمحصب ، ثم ركب الى البيت فطاف به ح ـ ٢/٢٤٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نوێژی نیوەڕۆو عەصرو شێوانو خەوتنانی کرد ، لە پاشا لــە موحەصصەب سەرخەوێکی شکانو ســوار بوو بۆ بەیتو طەوافی کرد بۆ ویداع • (وعن ابن عمر نحوه وبمعناه ح ـ ٣/٢٤٨) •

١٥٠/٣٤٥١ ـ عن عكرمة أن أهل المدينة سألوا ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن امرأة طافت ثم حاضت • قال لهم : تنفر • قالوا : لانأخذ بقولك وندع قول زيد • قال : اذا قدمتم المدينة فاسألوا • فقدموا المدينة ،

فسألوا ، فكان فيما سألوا أم سليم ، فذكرت حديث صفية • وعنه عن ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما – قال : رخص للحائض أن تنفر اذا فاضت• قال [طاوس] : وسمعت ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يقول : إنها لا تنفر [حتى تطهر وتطوف للوداع] ثم سمعته يقول بعد : إن النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – رخص لهن ح – ٣/٢٤٤ •

تەرجەمە :

عەکرەمە ئەڵێ : ئەهلی مەدینە لە ئیبنوعەباسیان – رضي الله تعالى عنهما – پرسی : ژنێ طەوافی ئیفاضەی کرد لە پاشا کەوتە حەیزەوە چی بکا ؟ فەرمووی : [بێ طەوافی ویداع] بڕوا • وتیان : بە قسەی تۆ تەرکی قسەی زەیدی کوڕی ثابیت ناکەین – رضي الله تعالى عنه – فەرمووی : کە چوونە مەدینە بپرسن • لە مەدینە پرسییان ، ئوممو سولەیم – رضي الله تعالى عنها – لە ناو ئەوانەدا بوو کە لێیان پرسرا ، حیکایەتی قسەی صەفیەی[1] بۆ کردن – رضي الله تعالى عنها – • ئیبنوعەباس – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموێ : ئیذن‌دراوە بۆ ژنی حەیزدار کە بێ ئەمە (طواف الوداع) بکا بگەڕێتەوە ، بەو شەرتە (طواف الإفاضه)ی کردبێ • طاوس ئەڵێ : لە ئیبنوعومەر – رضي الله تعالى عنهما – م بیست ئەیفەرموو : تا (طواف الوداع) نەکا نەگەڕێتەوە لە پاشا لێم بیست فەرمووی : روخسەتیان بۆ دراوە کە (طواف الوداع) نەکەن •

١٥١/٣٤٥٢ – عن نافع أن ابن عمر – رضي الله تعالى عنهما – كان يبيت بذي طوى بين الثنيتين ، ثم يدخل من الثنية التي بأعلى مكة ، وكان اذا

---

(١) مەبەست لە بەسەرهاتی صەفیە حەدیثی (١٣٨/٣٤٣٩)ی ئەم باسەیە .

قدم حاجاً أو معتمراً لم ينخ ناقته إلا عند باب المسجد [الحرام] ثم يدخل. فيأتي الركن الأسود فيبدأ به • ثم يطوف سبعاً ؛ ثلاثاً سعياً ، وأربعاً مشياً ، ثم ينصرف فيصلي سجدتين ، ثم ينطلق قبل أن يرجع الى منزله فيطوف بين الصفا والمروة • وكان اذا صدر عن الحج أو العمرة أناخ بالبطحاء التي بذي الحليفة التي كان النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – ينيخ بها [وهذا النزول ليس من المناسك] ح – ٣/٢٤٧ •

تەرجەمە :

نافیع ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر – رضي الله تعالى عنهما ـ لە ذوطوا بسە شەو ئەمایەوە لە بەینی هەردوو ثەنیەکەدا [کە رێی عەقەبەیە] لە دوایی‌دا لەو کەلەی کە لە ژوور مەککەوەیە تەشریفی ئەچوە مەککەوە کە بە حاجییەتی یا کە بۆ عومرە بچوایە بۆ مەککە وشترەکەی هەر لە لای دەرگای (مسجد الحرام)ەو ییخ ئەدا لە پاشا ئەچوە ژوورەوە ئەچوو بۆ لای روکنی ئەسوەد لەوێوە دەستی پێ‌ئەکرد حەوت جار طەوافی ئەکرد ؛ سێ جار بە هەروەڵە ، سێ جار بە ڕۆیینی عادەتی ئەمجا ئەگەڕایەوە دوو رکات نوێژی ئەکرد ، لە پێش ئەمەدا بچێتەوە مەنزلی خۆی طەوافی بەینی صەفاو مەروەی ئەکرد ، کە لە حەج یا لە عومرە بگەڕایەوە لە بەطحای (ذو الحليفة). وشترەکەی ییخ ئەدا کە پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – وشتری لێ ییخ ئەدا • [ئەم نوزوولی بەطحایە لە مەناسیکی حەج نیە] •

١٥٢/٣٤٥٣ ـ قال ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما ـ كان ذو المجاز وعكاظ متجر الناس في الجاهلية فلما جاء الاسلام كأنهم كرهوا ذلك حتى نزلت : (ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلا من ربكم)[1] في مواسم الحج ح – ٣/٢٤٨ •

---

(١) البقرة /١٩٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ذو مەجازو عەكاظە لە زەمانی جاهیلیەتا تیجارەتگاه بوون ، كە ئیسلامەتی هات وەكوو بیكەرهێنن وا بوو تا ئەم ئایەتی (البقره)یە نازڵ بوو كە مەئالی شەریفی ئەفەرموێ : لە مەواسیمی حەجا گوناهتان ناگاتێ كە طەلەبی فەضل بكەن لە خوای پەروەردگاری خۆتان •

فەضلی عومرەو حەج :

١٥٣/٣٤٥٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : العمرة إلى العمرة كفارة لما بينهما والحج المبرور ليس له جزاء إلا الجنة ح ـ ٢٥١/٣ ، م ـ ٦/٥٠ ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عومرە تا عومرە كەفارەتی مابەینیانە ، حەجی مەقبوول غەیری بەهەشت جەزای نیە •

٥٤/٣٤٥٥ ـ عكرمة [غەیری عەكرەمەی مەولای ئیبنوعەباسە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەم قورەیشییە ، ئەو كوڕی عەبدوڵلای بەربەرییە] بن خالد [كوڕی عاصی كوڕی هیشامی مەخزوومی] سأل ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن العمرة قبل الحج ، فقال : لا بأس • قال عكرمة : قال ابن عمر : اعتمر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قبل أن يحج ح ـ ٢٥٢/٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پێش حەججا عومرەی كردوە •

عومره له پێش حەججاو حەج له پێش عومرەدا بێ دروسته •

١٥٥/٣٤٥٦ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : دخل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - على ضباعة بنت الزبير [بن عبدالمطلب] فقال لها : أردت الحج ؟ قالت : والله ما أجدني إلا وجعة • فقال لها : حجي واشترطي وقولي : اللهم محلي حيث حبستني • فكانت تحت المقداد م - ٢٥٧/٥ ، ٢٥٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی چوه لای ضوباعەی کچی زوبەیری [کوڕی عەبدولموطەلیب] پێی‌فەرموو : ئیرادەی حەجت هەیە یان نا ؟ عەرزی‌کرد : وەڵڵاهی من نەخۆشم • فەرمووی : حەج بکەو شەرت بکە بڵێ : خوایا لە هەر جێێ کە حەبست‌کردم لە حەج ، مانیعێکت بۆ ناردم ، لەو جێیەدا بۆم بێ کە لە ئیحرام بێمەدەرێ •

= ضوباعه خێزانی میقداد بوو =

١٥٦/٣٤٥٧ - عن مجاهد قال : دخلت أنا وعروة بن الزبير [رضي الله تعالى عنه] المسجد ، فإذا عبدالله بن عمر جالس الى حجرة عائشة [رضي الله تعالى عنهم] واذا أناس يصلون في المسجد صلاة الضحى ، قال : فسألناه عن صلاتهم • فقال : بدعة • ثم قال له : كم اعتمر النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : أربع ، إحداهن في رجب • فكرهنا أن نرد عليه • قال : وسمعنا استنان عائشة [رضي الله تعالى عنها] أم المؤمنين في الحجرة • فقال عروة : يا أماه ألا تسمعين ما يقول أبو عبدالرحمن ؟ قالت : ما يقول ؟ قال : يقول : إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - اعتمر أربع عُمُرات [بسكون الميم وفتحها ، وضمها والتحريك] إحداهن في رجب • قالت : يرحم الله أبا عبدالرحمن ما اعتمر عمرة إلا وهو شاهده ، وما اعتمر في رجب قط

ح - ٣/٢٥٢ ، م - ٥/٣٦٥ • وفيه : وابن عمر يسمع فما قال لا ولا نعم • سكت •

١٥٧/٣٤٥٨ ـ عن قتادة سألت أنساً ـ رضي الله تعالى عنه ـ : كم اعتمر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أربع : الحديبية في ذي القعدة حيث صده المشركون ، وعمرة من العام المقبل في ذي القعدة حيث صالحهم ، وعمرة الجِعِرّانة [وبتخفيف الراء وسكون العين] إذ قسم غنيمة ، أراه حنين [وفي ح - ٣/٢٥٤ بلا شك] قلت : كم حج ؟ قال : واحدة ح - ٣/٢٥٣ ، ٢٥٤ • وفيه : وعمرة مع حجته • م - ٥/٣٦٣ •

تەرجەمە :

موجاهید ئەفەرموێ : منو عوروەی کوڕی زوبەیر چووینە مەسجیدی نەبەویی (على بانيه الصلاة والسلام] عەبدوڵلای کوڕی عومەریش ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەوێ لای حوجرەی حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ وە دانیشتبوو ، خەڵق لە مزگەوتا نوێژی ضوحایان ئەکرد • لە ئیبنوعومەریان پرسی دەرحەقی ئەو نوێژە کە ئەیکەن • فەرمووی : بیدعەتە • لە پاشا عوروە لێی پرسی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ چەند عومرەی کردوە ؟ فەرمووی : چوار عومرەی کردوە ، یەکێکی لە رەجەبا بوو • حەزمان نەکرد رەددی لێ بدەین • دەنگی سیواککردنی حەزرەتی عایشەمان بیست ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە حوجرەکەیا • عوروە وتی : دایە گوێت لێیە ئەبوعەبدوڕەحمان ئەڵێ چێ ؟ فەرمووی : ئەڵێ چی ؟ عەرزیکرد : ئەڵێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چوار عومرەی کردوە یەکێکیان لە رەجەبا بوە • فەرمووی : خوا رەحم بکا بە ئەبوعەبدوڕەحمان ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ عومرەیێکی نەکردوە کە ئەبوعەبدوڕەحمانی لە خزمەتا نەبووبێ ،

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - قەت لە رەجەبا عومرەی نەکردوە • ئیبنوعومەر - رضي‌الله تعالى‌عنهما - گوێی لە فەرمودەکەی ئوممولموئمینین بوو نە (لا) نە (نعم)ی نەوت • یەعنی ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - لە فکری چوەتەوە •

قەتادە ئەفەرموێ : لە ئەنەسم پرسی - رضي الله تعالى عنه - : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - چەند عومرەی کردوە ؟ فەرمووی : چوار • عومرەی حودەیبییە لە (ذي القعده)دا کە موشریکان مەنعیان‌کرد • عومرەی سالی دوایی لە (ذي القعده)دا کە صولحی لەگەڵ‌کردن • عومرەی جیعرانە کە غەنائیمی حونەینی تەقسیم‌کرد • وتم : چەند حەجی‌کردوە ؟ فەرمووی : حەجێك •

لە ریوایەتەکەی دواییدا ئەفەرموێ : عومرەیەکێش لەگەڵ حەجەکەی لە (ذي الحجة)دا •

٣٤٥٩/٥٨ - ابن جريج عن عطاء قال : سمعت ابن عباس - رضي الله عنهما - يخبرنا يقول : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لامرأة من الأنصار [أم سنان • م] سماها ابن عباس [قال ابن جريج] فنسيت اسمها : ما منعكِ أن تحجين‌معنا؟ قالت: كان‌لنا ناضح فركبه أبو فلان [سنان] وابنه لزوجها وابنها ، وترك ناضحاً ننضح عليه • قال [صلى الله تعالى عليه وسلم] : فإذا كان رمضان اعتمري فيه ، فإن عمرة فيه تعدل حجة • وفي أخرى في مسلم : فعمرة في رمضان تقضي حجة أو حجة معي م - ٥/٣٦٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە ژنێ لە ئەنصاری فەرموو [کە ئوممو سینانە] جورەیج ئەڵێ : ئیبنوعەباس ناوی بردو من لە فکرم

چۆوە : بۆچی لەگەڵ ئێمە حەجت نەکرد ؟ عەرزی کرد : وشترێکمان بوو ئاومان پێ هەڵئەهێنجا ، باوکی فلان ، یەعنی باوکی سینان ، سواری بوو لەگەڵ کوڕەکەی ، وشترێکی بەجێهێشت ئاوی پێ هەڵەهێنجین • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کە رەمەزان هات عومرەی تیا بکە ؛ عومرە لە رەمەزانا بە قەد حەجێکە ؛ یا فەرمووی : بە قەد حەجێکە لەگەڵ منا •

١٥٩/٣٤٦٠ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لما قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكة استقبله أغيلمة بني عبدالمطلب فحمل واحداً [عبدالله بن جعفر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] بين يديه وآخر خلفه [قثم بن العباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] ح ـ ٣/٢٦٧ وفي اللباس ، ن في الحج •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەشریفی هاتە مەککە کوڕانی بەنی عەبدولموطەلیب ئیستیقبالیان کرد ، یەکێکی لە بەردەمیەوە سوارکرد [ئەڵێن : ئەوە عەبدوڵلای کوڕی جەعفەرە ، فەقەط عەبدوڵلا لەگەڵ باوکیا هیجرەتی کردبوو بۆ حەبەشە ، گەڕاوەتەوە بۆ مەککە یان نا ؟ مەعلووم نیە] یەکێکیشی لە پشتیەوە سوار کرد [کە قەثمی کوڕی عەباسە] •

الحصار وجزاء الصيد[1] :

١٦٠/٣٤٦١ ـ قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : قد أحصر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فحلق رأسه ، وجامع نساءه ، ونحر هديه ، حتى اعتمر عاماً قابلا ح ـ ٣/٢٧٣ •

---

(١) باسی مەنعکردن لە حەج و عومرە و کەفارەتی نێچیری حەرەمی مەککە •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالی عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە عومرە مەنع کرا سەری تاشیو ، موجامەعەی لەگەڵ ئەزواجی طاهیراتا کردو هەدیەکەی سەربڕی ، تا ساڵی دوایی عومرەکەی بە قەزا گێڕایەوە •

١٦١/٣٤٦٢ - عن المسور - رضي الله تعالی عنه - أن رسول الله - صلی الله تعالی علیه وسلم - نحر قبل أن یحلق وأمر أصحابه بذلك • ح - ٢٧٣/٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە پێش سەرتاشینیا هەدیەکەی سەربڕی ئەمریشی بە ئەصحابی فەرموو کە بیکەن •

(معلقات ح - ٢٧٣/٣) :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالی عنهما - ئەفەرموێ : بەقەزاگێڕانەوەی عومرەو حەج وەختێ لازمە کە خۆی بە ئیختیار بە جیماع تێکی بدا • ئەمما حەبس بکرێ لە حەج یا عومرە عوذری بێ تێکی بدا گێڕانەوەی لەسەر نیە ، یەعنی هی سوننەت • هی فەرز ئەوە لەسەری ثابتە ئەگەر مەنعکراو هەدیی پێ بوو لە کوێ مەنعکراوە لەوێ سەری ببڕێ ، ئەگەر نەیتوانی بینێرێ بۆ مەککە • ئەگەر توانی بینێرێ تا هەدیەکەی نەگاتە جێی خۆی دروست = نیە = ئیحرامەکەی بشکێنێ •

مالیكو غەیری مالیك ئەفەرموون : لە هەر جێیێ مەنعکرا بیشکێنێ قەزای نیە • ئەفەرموێ : چونکی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - و

ئەصحابی لە حودەیبییەدا هەدیان سەربڕی سەریان تاشی لە پێش طەوافاو لە پێش ئەمە کە هەدیەکە بگا بە جێی خۆی هەدیەکانیان سەربڕیو سەریان‌تاشی ، کەسیش نەیوتوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە کەسێ کردبێ کە شتێك بە قەزا بگێڕێتەوەو ئیعادەی بکاتەوە ، حودەیبییەیش خاریجە لە حەرەم ح ـ ٣/٢٧٥ • لە ئیمامی شافیعیش وا ریوایەت کراوە •

فیدیە :

١٦٢/٣٤٦٣ ـ عن عبدالله بن معقِل قال : جلست إلى كعب بن عُجْرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ فسألته عن الفدية • فقال : نزلت فيَّ خاصة ، وهي لكم عامة : حملت الى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والقمل يتناثر على وجهي ! فقال : ما كنت أرى الوجع بلغ بك ما أرى ، أو ما كنت أرى الجُهْد بلغ بك ما أرى • تجد شاة ؟ فقلت : لا • فقال : فصم ثلاثة أيام ، أو أطعم ستة مساكين لكل مسكين نصف صاع ح ـ ٣/٢٧٧ ، ٢٧٦ ، ٢٧٨ عن عبدالرحمن بن أبي ليلى عن كعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی مەعقەل ئەفەرموێ : لای کەعبی کوڕی عوجرە دانیشتم لە فیدیەی حەجم لێ‌پرسی • فەرمووی : بە خوصووصیی دەرحەقی من نازڵ بوە بە عومووميش بۆ ئێوە : هەڵگیررام برامە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەسپێ بەسەر دەموچاوما هەڵەوەری ! فەرمووی : ظەنّم نەئەبرد کە نارەحەتیو مەشەقەتت گەیبوەتە ئەو دەرەجەی کە ئەیبینم ! مەڕێکت هەیە ؟ عەرزم‌کرد : خەیر • فەرمووی :

سێ رۆژ بەڕۆژوو بە ، یا ئیطعامی شەش میسکین بدە ، بە هەر میسکینێ نیو صاع •

لە ریوایەتەکانی ترا ئەمری پێکرد یا سێ رۆژ بەڕۆژوو بێ ، یا ئیطعامی شەش میسکین بکا ، یا مەڕێ سەربیڕێ •

١٦٣/٣٤٦٤ – عن ابن أبي أوفى – رضي الله تعالى عنهما – يقول : لما اعتمر رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – سترناه من غلمان المشركين ومنهم أن يؤذوا رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – ح – ٦/٣٦٧ •

تەرجەمە :

ئیبنوئەبیئەوفا – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – کە عومرەی [قەزای] کرد لە موشریکانو کوڕانیان موحافەظەمان ئەکرد مەبادا ئەذیەتی بدەن •

١٦٤/٣٤٦٥ – عن ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما – قال : تزوج النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – ميمونة [بنت الحرث – رضي الله تعالى عنها –] وهو محرم ، وبنى بها وهو حلال ، وماتت بالسرف [في الموضع الذي بنى بها فيه] ح – ٦/٣٦٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه – بە موحریمی مەیموونەی نیکاح کرد – رضي الله تعالى عنها – کە لە ئیحرام هاتەدەرێ لە سیرف چوە لای • مەیموونە – رضي الله تعالى عنها – هەر لە سەرف وەفاتیکرد •

صەیدو قەتلی حەیوان لە حەرەما :

١٦٥/٣٤٦٦ – عن عبدالله بن عمر – رضي الله تعالى عنهما – أن رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – أمر بقتل الكلاب ح – ٥/٣٠٥ ،

م – ٤٥٤/٦ ، ن ، جه .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری فەرموە بـە کوشـتنی سـەگ .

١٦٦/٣٤٦٧ ـ وعنه قال : كان رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ يأمر بقتل الكلاب فنبعث في المدينة وأطرافها فلا ندع كلباً إلا قتلناه ، حتى لنقتل كلب المرأة من أهل البادية يتبعها م – ٤٥٥/٦ وفي رواية يحيى بن سعيد زيادة : ورخص في كلب الغنم والصيد والزرع م – ٣٣٤/٢ .

١٦٧/٣٤٦٨ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أمر بقتل الكلاب إلا كلب صـيد ، أو كلب غنم ، أو ماشـية . فقيل لابن عمر : إن أبا هريرة يقول : أو كلب زرع . فقال ابن عمر : ان لأبي هريرة زرعاً م – ٤٥٥/٦ .

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری فەرموو کە سەگ بکوژین . لە مەدینەو ئەطرافی مەدینەدا ئەگەڕاین هیچ سەگمان نەئەهێشتەوە ، هەرچیمان تووش بوایـە ئەمانکوشت ، حەتتا سەگی ئەو ژنانەیش کە لە لادێوە ئەهاتنو شـوێنیان ئەکەوتن ئەمانکوشتن . لە ریوایەتی یەحیای کوڕی سـەعیدا ئەوەی لێ زیاد کراوە کە : ئیذندراوە بـۆ سـەگی مەڕو راوو زەراعەت . هـەم ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری فەرموە بـە کوشتنی سـەگی غەیری راوو مەڕو حەیوانات . عەرزی ئیبنوعومەریان کرد : کە ئەبوهورەیرە ئەڵێ : هەم غەیری سەگی زەراعەت . ئیبنوعومـەر

فەرمووی : ئەبوهورەیرە زەراعـەتی هـەیـە • یەعنی بۆیـەکی ئـەوە لێ زیادکردوە •

١٦٨/٣٤٦٩ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من أمسك كلباً ينقص من عمله كل يوم قيراط إلا كلب حرث أو ماشية ح - ٣٠٦/٥ ، ح - ١٦٦/٤ •

١٦٩/٣٤٧٠ - وعنه عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من اقتنى كلباً ليس بكلب صيد ، ولا ماشية ، ولا أرض فإنه ينقص من أجره قيراطان كل يوم م - ٤٥٨/٦ ، وعن ابن عمر م - ٤٥٦/٦ ، وفي أخـــرى قيراط ح - ٢٤٩/٨ •

١٧٠/٣٤٧١ - عن سفيان بن أبي زهير [الشني [الشنوي - رضي الله تعالى عنه -] أنه سمع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من اقتنى كلباً لا يغني عنه زرعاً ولا ضرعاً نقص من عمله كل يوم قيراط • فقـال السائب بن يزيد : آنت سمعت هذا من رسول الله - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - ؟ قال : إي ورب[1] = هذه القبلة = [إي ورب هذا المسجد ! م] ح - ٣٠٦/٥ ، ح - ١٦٦/٤ ، م - ٤٦٠/٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ سـەگێ رابگرێ سـەگی راوو حـەیوانو هی پاسی ئـەرز نەبێ کوللی رۆژێ لـە ئەجری دوو قیراط لـە ریـوایەتەکـەی تریا قیراطێ کەم ئەبێتەوە • ئیبنوعومەریشو سـوفیـانی ئیبنوزوهەیری شەنەویش - رضي الله تعالى عنهما - وا ریوایەت ئەکـەن •

---

(١) بەهەڵە (ورب الكعبة) نووسرابو ، وەك خۆیمان لێ کردەوە •

لە ریوایەتی سوفیانا سائیبی کوڕی یەزید لێی ئەپرسێ : تۆ ئەوەت لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بیستوە ؟ فەرمووی : ئا قەسەم بە خوای = ئەم قیبلە = یا بە خوای ئەم مزگەوتە •

١٧١/٣٤٧٢ - جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : آمرنا رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بقتل الكلاب حتى إن المرأة تَقْدَمُ من البادية بكلبها فنقتله ، ثم نهى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن قتلها وقال : عليكم بالأسود البهيم ذي النقطتين ؛ فإنه شيطان م - ٦/٤٥٥ •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری بە کوشتنی سەگ کرد ، حەتتا ژن لە دەشتەوە ئەهات سەگی لەگەڵ بوو ئەمانکوشت • لە پاشا نەهی‌لێ‌کرد ، فەرمووی : هەر سەگی رەشی چوارچاو بکوژن ؛ چونکی ئەوە شەیتانە •

١٧٢/٣٤٧٣ - عن سعيد بن المسيب أن أم شريك غزيّة أخبرته أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أمرها بقتل الأوزاغ ح - ٥/٣٠٠ ، ح - ٥/٣٤٤ وفيه : وقال : كان ينفخ النار على إبراهيم - عليه الصلاة والسلام - م - ٩/٨٨ ، ن ، جه •

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی موسەییب - رضي الله تعالى عنه ورحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : ئوممو شورەیك غوزەییە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری بە کوشتنی وەزەغە : سەرمازوولە فەرموو ؛ چونکە ئاگری حەزرەتی ئیبراهیمی - عليه السلام - خۆش کردوە •

١٧٣/٣٤٧٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من قتل وزغة في أول ضربة فله كذا وكذا حسنة [كتبت له مائة حسنة ، أخرى م • سبعين حسنة • م ـ ٩/٩٠] ومن قتلها في الضربة الثانية فله كذا وكذا حسنة لدون الأولى • ومن قتلهـــا في الضربة الثالثة فله كذا وكذا حسنة لدون الثانية م ـ ٩/٨٩ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەيرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هەركەسێ بە ئەووەڵ لێـدان ودزەغـــەیێ بکوژێ صەد حەسەنەی هەیە • لە ريوايەتێکا حەفتا حەســـــەنەی هەیە • بە دوەم لێدان بیکوژێ لەوە کەمتری هەیە • لە سێیەم لێدانا = بیکوژێ = لە دوەم لێدانا کەمتری ثەواب هەیە •

پشـــیلە کوشـــتن :

١٧٤/٣٤٧٥ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : عذبت امرأة في [من جراء أخرى • م عن أبي هريرة] في هرة سجنتها حتى ماتت [هزالا • أخرى • م] فدخلت فيها النار ؛ لا هي أطعمتها وسقتها إذ حبستها ، ولا هي تركتها [ترمرم • أخرى م] تأكل من خشاش الأرض م ـ ٩/٩٢ ، م ـ ١٠/٥٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەرو ئەبوهورەيرە ـ رضـــي الله تعــالى عنهما ـ ئەفەرموون : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ژنێ بــە واسیطەی پشیلەیێکەوە لە ئاگرا عەذاب ئەدرێ ، چونکی حەبسی کــرد تــا

له برسانا مرد نه شتێکی ئەداێ بیخواو بیخواتەوه نه بەرەڵلای ئەکرد تا لە وردە حەیواناتی ئەرز بخوا •

١٧٥/٣٤٧٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = قال فقدت = آمة من بني اسرائيل لا يُدرى ما فعلت ، وإني لا أراها إلا الفأر ـ مسخ وآية ذلك • م ـ اذا وضع لها ألبان الإبل لم تشرب ، واذا وضع لها لبن الشاة شربت• فحدث [هذا الحديث•م] كعباً [كعب الأحبار] فقال : أنت سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقوله ؟ قلت : نعم • قال لي مراراً • فقلت : افأقرأ التوراة ؟! [أفأنزلت عليّ التوراة ؟! م] ح ـ ٥/٢٩٨ ، م ـ ١٠/٤٣٧ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئوممەتێ لە بەنی ئیسرائیل ونبوون ، نازانرێ چییان لێ هاتوە • ظەنم هەر وایە کە = مەسخ بووبنەوە بووبن بە = مشك ، عەلامەتی ئەوەیە کە مشك شیری وشتری بۆ دابنرێ لێی ناخواتەوە ، کە شیری مەڕی بۆ دابنرێ لێی ئەخواتەوە • ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەم حەدیثەم بو (كعب الأحبار) ریوایەتکرد ، وتی : بۆ تۆ ئەمەت لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە ؟ وتم : ئا • چەند جار ئەم سوئالەی لێ تیکرار کردمەوە • وتم : بۆ من تەورات ئەخوێنم ؟ [یەعنی ئەوە ئەڵێم لە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە لە تەورات نەقڵ ناکەم] •

[ئیختیلاف لە مەمسووخا هەیە نەسلی ئەبێ یا نابێ ؟ بەعزێ بە دەلیلی ئەم حەدیثە ئەڵێن : نەسلی ئەبێ • مەیموون لەو مەیموونانەن کە مەسخ

بوونەوە • بەعزێك - كە قەولی ئەصەححە - ئەڵێن : نەسلی نابێ ؛ چونكی لە موسلیما بە مەرفووعیی لە ئیبنومەسعوود ریوایەتكراوە كە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرموویەتی : « ان الله لم يهلك قوما أو يعذب قوما فيجعل لهم نسلا ، وان القردة والخنازير كانوا قبل ذلك » : بە تەحقیق خوا هیچ قەومێكی بە هیلاك نەبردوە ، یا فەرمووی : هیچ قەومێكی عەذاب نەداوەو نەسلی لێ پاشخستبن • مەیموونو بەراز لە پێش ئەو قەومەدا بوون • ئەم حەدیثی ئەبوهورەیرە لە پێش ئەمەدا بوە كە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - دەرحەقی مەیموونو بەراز وەحیی بۆ هاتبێ • قسطلاني [٢٩٩/٥ •

ئەم حەدیثی ئیبنومەسعوودەم نەدۆزییەوە نازانم لە جێی ترا نووسیومە یان نا[١] ؟ رەشید •

٣٤٧٧/١٧٦ - عبيدالله بن مقسم يقول : سمعت القاسم بن محمد يقول : سمعت عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - تقول : سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : أربع كلهن فاسق يقتلن في الحل والحرم : الحدَأة ، والغراب ، والفأرة ، والكلب العقور • قال : فقلت للقاسم : أفرأيت الحية ؟ قال : تقتل بصغر لها [بإهانة] م - ٢٣٦/٥ •

٣٤٧٨/١٧٧ - قالت حفصة - رضي الله تعالى عنها - : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : خمس من الدواب لا حرج على من قتلهن : الغراب ، والحدأة ، والفأرة ، والعقرب ، والكلب العقور ح - ٢٩٠/٣ ، م - ٢٤٠/٥ •

---

(١) نازانم مەبەستی كام حەدیثەیە ؛ چونكە لە سەرەوە حەدیثی ئەبوهورەیرەی ریوایەت كردوەو حەدیثی دوایشس حەدیثی ئیبنومەسعوود نیە .

١٧٨/٣٤٧٩ ـ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : خمس من الدواب كلهن فاسق ، يقتلن في الحرم : الغراب ، والحدأة ، والعقرب ، والفأرة ، والكلب العقور ح ـ ٣/٢٩٠ ، م ـ ٥/٢٣٩ •

١٧٩/٣٤٨٠ ـ عن عائشة عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : خمس فواسق يقتلن في الحل والحرم : الحية ، والغراب الأبقع ، والفأرة ، والكلب العقور ، والحديا م ـ ٥/٢٣٧ •

تەرجەمە :

(بەسە • زۆرە لە بەعزێکا مارە ، لە بەعزێکا دووپشکە)

مەعنای هەمووی یەکێکە حەزرەتی حەفصەو عایشە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموون : پێغەمەر ـ صلى الله عليه وسلم ـ = فەرموویەتی = : چوار شت ، لە ریوایەتێکا پێنج شت فاسقن لە حیلو حەرەما ، حەلالو موحریم بیانکوژێ گوناهی نیە : مشکەو ، مارەو ، دووپشکو ، قەلەباچکەو • کۆللارەو ، سەگی گەزندە • لە ریوایەتێکا مار ، لە ریوایەتێکا دووپشك ذیکرکراوە ئەبێ بە شەش •

[موراد لە سەگ دڕندەو هەرشتی موضیرە ، پڵنگو ، ورچو ، شێرو سائیرە بەرەکەوێ • (راجع النووي والقسطلاني تشْفْ)] •

١٨٠/٣٤٨١ ـ عبدالله [بن مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بينما نحن مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في غار بمنى [ليلة عرفة] إذ نزل عليه (والمرسلات) وأنه ليتلوها ، وإني لأتلقاها من فيه ، وإن فاه لرطب بها • إذ وثبت علينا حية • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لمن معه من أصحابه : اقتلوها • فابتدرناها فذهبت • فقال النبي ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم - : وَقِيَتْ شرَّكم كما وقيتم شرها ح - ٣/٢٩٢ ، م - ٩/٨٦ ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنومەسعوود - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە وەختێکا شەوی عەرەفە لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - بووین لە ناو غارێکا لە مینا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - سووڕەتی (والمرسلات)ی نازڵ بوە سەر • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەیخوێند منیش لە دەمی موبارەکیم وەرەگرت ، دەمی موبارەکی ئێشتا تەڕو تازە بوو بە خوێندنی لەو وەختەدا مارێ بە سەرمانا بازدیبرد • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری بەو ئەصحابەی کە لە خزمەتیا بوون فەرموو : بیکوژن • بۆی چووین کە بیکوژین • نەمانکوشتو ڕۆیی • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : وەك چۆن ئێوە لە شەڕی ئەو مەحفووظ بوون ئەویش لە شەڕی ئێوە مەحفووظ بوو •

١٨١/٣٤٨٢ - عن ابن بُحَيْنة - رضي الله تعالى عنه - [وعن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - وليس فيه ولا في مسلم : لحي جمل] قال : احتجم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وهو محرم [بطريق مكة • م] بلَحْيِ جمل [اسم موضع بين مكة والمدينة] في وسط رأسه ح - ٣/٢٩٨ • م - ٥/٢٤٨ ، د ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - موحریم بو لە (لحي الجمل)ا = کە جێگەیێکە لە نێوان مەککەو مەدینەدا = لە ناوەڕاستی سەری موبارەکی حەجامەتی گرت •

١٨٢/٣٤٨٣ ـ عن نبيّه بن وهب قال : خرجنا مع أبان [منصرف أو غير منصرف • فعال أو أفعل • نووي] حتى إذا كنا بملل اشتكى عمر بن عبيدالله عينيه [فأراد أن يكحلها • أخرى م] فلما كنا بالروحاء اشتد وجعه ، فأرسل الى أبان بن عثمان [رضي الله تعالى عنه] يسأله فأرسل إليه : أن اضمدهما بالصَّبر [تاڵی شاری] فإن عثمان [رضي الله تعالى عنه] حدث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في الرجل إذا اشتكى عينيه وهو محرم ضمدها بالصَّبِر م ـ ٥/٢٤٩ •

تەرجەمە :

نوبەیهی کوڕی وەهەب ئەفەرموێ : لە خزمەت ئەبانی کوڕی ئیمامی عوثمانا ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە مەدینە چووینەدەرێ کە گەیینە مەلەل عومەری کوڕی عوبەیدوڵڵا چاوی هاتەژان کە گەیینە رەوحاء ژانی چاوی شیددەتی سەند ، ناردیە خزمەت ئەبان کە چاوی برێژێ بە کل یان نا ؟ نەهی لێ‌کرد ، فەرمووی : تاڵی شاری[1] لێ بنێ عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـەوە دەرحەقی موحریم کە چاوی بێشێ ریوایەتی کردوە کە تاڵی شاری لێ بنێ •

موحریم سەری ئەشوا یان نا ؟

ئیبنوعەباس [وصله الدارقطني] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : موحریم ئەچێتە حەمام • ئیبنوعومەرو عایشە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [وصله البيهقي] ئەفەرموون : زەرەری نیە موحریم خۆی بخورێنێ •

١٨٣/٣٤٨٤ ـ عن عبدالله بن العباس [رضي الله تعالى عنهما] والمسور بن مخرمة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ اختلفا بالأبواء ؛ فقال عبدالله بن العباس

---

(١) (تاڵی شاری) : دەرمانێکی زەردباوی زۆر تاڵە . فەرهەنگی‌خاڵ ، ٢/٢٧٤ .

[رضي الله تعالى عنهما] : يغسل المحرم • وقال المسور [رضي الله تعالى عنه]: لا يغسل المحرم رأسه [قال عبدالله بن حنين الراوي] فأرسلني عبدالله بن العباس [رضي الله تعالى عنهما] إلى أبي أيوب الأنصاري ، فوجدته يغتسل بين القرنين [قرني البئر : جانبيها] وهو يستر بثوب ، فسلمت عليه • فقال : من هذا ؟ فقلت : أنا عبدالله بن حنين أرسلني إليك عبدالله بن العباس أسألك كيف كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يغسل رأسه وهو محرم ؟ فوضع أبو أيوب [رضي الله تعالى عنه] يده على الثوب فطأطأه حتى بدا لي رأسه • ثم قال لإنسان يصب عليه : اصبب فصب على رأسه ، ثم حرّك رأسه بيديه ، فأقبل بهما وأدبر ، وقال : هكذا رأيته - صلى الله تعالى عليه وسلم - يفعل [فقال المسور لابن عباس [رضي الله تعالى عنهم] : لا أماريك أبدا • م] ح - ٣/٣٠١ ؛ م - ٥/٢٥٠ ، ٢٥١ ، ن ، جه •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی حونەین ئەفەرموێ : ئیبنوعەباس و میسوەری کوڕی مەخرومە نیزاعیان بوو لەمەدا کە موحریم سەری ئەشوا یا نایشوا ؟ ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : ئەیشوا ، میسوەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : نایشوا [مەبادا مووی هەڵبوەرێ] عەبدوڵڵا ئەڵێ : ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - منی ناردە خزمەت ئەبوئەییووبی ئەنصاریی - رضي الله تعالى عنه - چووم لە بەینی دوو دیواری بیرێکا غوسڵی ئەکرد ، خۆی بە ساتیرێ داپۆشیبوو ، سەلامم لێکرد ، فەرمووی : کێیە ؟ عەرزمکرد : عەبدوڵڵای کوڕی حونەینم • ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - منی ناردۆتە خزمەتت لێت بپرسم پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە موحریمی چۆن غوسڵی ئەکرد ؟ ئەبوئەییووب - رضي الله تعالى عنه - دەستی خستە سەر ساتیرەکە ، داینەوان تا سەری دەرکەوت بەوە کە ئاوی بە سەرا ئەکرد

پێیفەرموو : ئاوم بەسەرا بکە • ئاوی بەسەرا کرد بە هەردوو دەستی ـ دەستی هێنا بەسەر سەریا دەستی بۆ پێشەوە هێناو بۆ پاشەوەی برد ، فەرمووی : پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وا دی کە سەری ئەشت [عەبدوڵلا ئەڵێ : خەبەرم بۆ بردنەوە میسوەر بە ئیبنوعەباسی وت ـ رضي الله تعالی عنهم ـ : ئیتر بە ئەبەدیی قەت موجادەلەت لەگەڵ ناکەم] •

عەبدوڵلای کوڕی حونەین تێفکری کە ئەبوئەییووب ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە موحریمیی غوسڵی ئەکرد تێیگەیی کە بۆ موحریم دروستە غوسڵبکا سەری بشوا ، موحتاج نەبوو کە ئەوەی لێ بپرسێ ، = پرسیاری = کەیفیەتی سەرشتنی پێغەمەری لێکرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەویش بە فیعل پێنیشانی دا کە بە قووەترە لەوەی کە بە قەول تێیبگەیێنێ • قەسطەلانی •

راوکردن‌و گواشتی راو خواردن :

١٨٤/٣٤٨٥ ـ عبدالرحمن التیمي قال : کنا مع طلحة بن عبیدالله [أحد العشرة المبشرة ـ رضي الله تعالی عنه ـ] ونحن حُرُمٌ فأهدي له طیر وطلحة راقد ، فمنا من أکل ، ومنا من تورع • فلما استیقظ طلحة وفق من أکل [أي صوبه] قال : وأکلناه مع رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ م ـ ٥/٢٣٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڕەحمانی تەیمیی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : لە خزمەتی طەلحەی کوڕی عەبدوڵلادا بووین ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئێمە موحریم بووین ، طەیرێکیان بە دیاریی بۆ هێنا ، طەلحە ـ رضي الله تعالی عنه ـ نوستبوو ، بەعزێکمان خواردمان ، بەعزێکمان وەرعیکرد نەیخوارد • کە

طەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری بۆوە تەصوییی ئەوانەی کـرد کـە خواردبوویان ، فەرمووی : ئێمە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حەیوانی راومان خوارد •

(لا تقتلوا الصيد وأنتم حرم •••) الآية ، المائدة[1]

ئیبنوعەباس و ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بـە زەرەریان نەزانیوە کە موحریم حەیوان : مەڕ ، بزن ، وشتر ، گاجووت ، مریشك سەربڕێ •

۱۸۵/۳٤۸٦ ـ ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن الصـــعب بن جثّامة الليثي [رضي الله تعالى عنه] أنه أهدى لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حماراً = وحشياً = وهو بالأبواء أو بِودّان فردّه عليه • فلما رأى ما في وجهه قال : إنا لم نرُدّه عليك إلا أنا حرم ح ـ ۲۸۷/۳ ت ، ن ، جه ، م ـ ۲۲٥/٥ •

تەرجەمە :

صــەعبی کوڕی جەثامــە ـ رضــي الله تعــالى عنــه ـ گەورێ ـ لـە ریوایەتێکا رانی گەورێ ـکێ لە وەددان یا لە ئەبواء بـە دیاریی ئەبـا بـۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رەددی کردەوە • کە چاوی کەوت بەوە کە = جەثامە = رووی گـرژ بوو فەرمووی : هەر بۆیەکم رەدکردەوە چونکە موحریمم •

۱۸٦/۳٤۸۷ ـ عن عبيدالله بن أبي قتادة قال : انطلق أبي عام الحديبية فأحرم أصحابه ولم يحرم • وحُـدّث النبيّ أن عدوًّا يغزوه [بِغَيْقَة ، فتوجهنا نحوهم • خ أخرى] فانطلق النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ

---

(۱) المـائـدة /۹٥ .

فبينما أنا مع أصحابي يضحك بعضهم الى بعض ، فنظرت فإذا أنا بحمار وحش ، فحملت عليه فطعنته ، فأثبتته ، واستعنت بهم فأبوا أن يعينوني [يعني وقع سوطه ، فقالوا : لا نعينك عليه بشيء إنا محرمون ، فناولته فأخذته ، آخرى خ] فأكلنا من لحمه ، وخشينا أن نقطتع • فطلبتُ النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أرفّع فرسي شأواً [تارة] وأسير شأواً ، فلقيت رجلا من بني غفار في جوف الليل ، قلت : أين تركت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : تركته بِتَعْهِن = وهو = قايل السقيا [عازماً أن يقيل بالسقيا موضع مقابل تَعْهِن • قال أبو قتادة : فسرت فأدركته] فقلت : يا رسول الله إن أهلك [أصحابك • م] يُقرؤن عليك السلام ورحمة الله إنهم قد خَشُوا أن يُقْتَطَعوا دونك فانتظرهم • قلت : أصبت حمار وحش وعندي منه فاضلة ، فقال للقوم : كلوا وهم محرمون ح ـ ٣/٢٨٢ ، ٢٨٣ ، ٢٨٥ وفيه : فعقر منها أتانا فنزلوا فأكلوا من لحمها ، وقالوا : أَنَأْكُلُ لحم صيد ونحن محرمون ؟ فحملنا ما بقي من لحم الأتان ، فلما أتوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالوا : يا رسول الله إنا كنا أحرمنا وقد كان أبو قتادة لم يحرم فرأينا حمر وحش ، فحمل عليها قتادة ، فعقر منها أتانا ، فنزلنا فأكلنا من لحمها ثم قلنا : أنأكل لحم صيد ونحن محرمون ؟ فحملنا ما بقي من لحمها • قال : أمنكم أحد أمره أن يحمل عليها أو أشار إليها ؟ قالوا : لا • قال : فكلوا ما بقي من لحمها •

ح ـ ٣/٢٨٥ ، م ـ ٥/٢٣٤ • ح ـ ٣/٢٨٧ ، م ـ ٥/٢٣١ ، ٢٣٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی ئەبوقەتادە لە باوکیەوە ریوایەت ئەکا ساڵی صوڵحی حودەیبیە باوکم لەگەڵ ئەصحابیا چوە دەرێ ، رەفیقەکانی ئیحرامیان بە عومرە دابەست باوکم دای نەبەست • خەبەریش درا بە پێغەمەر ـ صلی الله

تعالی وسلم ـ كە دوشمنێك لە غەیقە تەمایەتی غەزوی بكا [پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێفەرموون : كە ســاحیلی بەحر بگرن تـا یەكدیگیر ئەبینەوە ، ســـــاحیلی بەحریان گرت • أخری خ ـ ۳/۲۸٥] پێغـەمـەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وســـلم ـ تەشـــریفی رۆیی ئێمەیش بەرەوپیری دوشمنەكە رۆیین ، لەو بەینەدا رەفیقەكانم شتێكیان بەدیكرد ، تەماشـای یەكتریبان ئەكردو پێئەكەنین ، تێفـكریم رەوەیێ گـەور بوو • پەلامارم دانێ ، لە یەكێكیانمدا ، لە رۆیینم خست ، یاریبەم لـە رەفیقەكانم ویست ، وتیان : یاریبەت نادەین • قەمچیبەكەم لێكەوت نەیاندایەوە دەستم تـاخـۆم دابەزیمو هەلمگرتەوە • لـە گۆشتی گـەورەكـەمان خـوارد ، بەعزێكمان وەرعیانكردو وتیان : ئێمە موحریمین چۆن لە گۆشـــتی راو ئەخۆین ؟ لەوە ترساین كە دوشمن لـە پێغەمەرمان ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ داببڕن • جارێ ئەسپەكەم تاو ئەداو ، جارێ بـە رەوت ئەڕۆییم • شەو بە پیاوێ لە بەنی غیفار گەییم لێمپرسی : پێغەمەرت ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لە كوێ بەجێهێشت ؟ وتی : لە (تەعهین) ئیرادەی وایـە لە سوقیا كە بەرابەر بە تەعهینە چێشتەخەو بكا • رۆییم تا بـە خزمەتی گەییم عەرزمكرد : (یا رسول الله) ئەصحابەكانت ســـەلامت لێ ئەكەن ئەترسن لێتدابڕێن لـە ســـەریان بەنـد ببـە • عـەرزمكـرد : (یا رسول الله) گەورێكم كوشت لێمان خوارد ، لە دواییدا وتمان : چۆن لە گۆشتی راو ئەخۆین ئێمە موحریمین ، لە زیادییەكەییم پێیە • فەرمووی : هیچكەس لە ئێوە موعاوەنەتتان كردوە ، یـا ئیشـــــارەتتان پێكردوە كـە بیكوژێ ؟ عەرزیانكرد : خەیـر • ئەمری پێفەرموون بیخـۆن [لـە ریـوایـەتێـكا ئەفەرموێ : فەرمووی : هیچتان پێماوە ؟ عەرزیانكرد : راتێكمان پێماوە • وەریگرتو لێیخوارد م ـ ٥/۲۳٦] •

ئەم حەدیثەو حەدیثی صەعب ظاهیرەن نەوعە موبایەنەتێکیان هەیە کە لەوا ئەڵێ : پێغەمەر ـ صلی الله علیه وسلم ـ گۆشتی گەورەکەی لە صەعب قەبووڵ نەکرد ، لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ : لێیخوارد • فەقەط بە قەرینەی ئەم حەدیثە ئەگەر موحریم ئیشارەت نەکا ، ئەمر نەکا ، موعاوەنەتی غەیرە موحریم نەکا بۆی دروستە لێی بخوا • لە حەدیثی صەعبا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وای ظەن بردوە کە صەعب بۆ ئەوی راو کردوە بۆیە لێی نەخواردوە • (والحاصل) مەسئەلە (مختلف فیه)ە تەماشای نەوەوی‌و قەسطەلانی بکە لەم مەڵبەندەدا •

١٨٧/٣٤٨٨ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عام الفتح [مكة] وعلى رأســـه المغفر ، فلما نزعه جاء رجل [أبو برزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقــال : إن ابن خطل متعلق بأستار الكعبة ! فقال : اقتلوه ح ـ ٣/٣٠٤ ، م ـ ٦/٦٦ ، د ، ت ، جه ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ســـاڵی فەتحی مەککە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ کـــە تەشریفی داخڵی مەککە بوو کڵاوزرێی لەسەرا بوو ، کە دای گرت ئەبوبەرزە هاتە خزمەتی عەرزی‌کرد : ئیبنوخەطەل [کە ئەذیەتی پێغەمەری ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ بـە هەجوکردن زۆر ئەدا] خۆی بـە ئەســـتاری کەعبـەوە هەڵاوەســـیوە [یەعنی طەڵەبی عەفو ئەکا] فەرمووی : بیـکوژن • کوژرا •

١٨٨/٣٤٨٩ ـ عن حرث [رضي الله تعالى عنه] قال : كأني أنظر إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على المنبر وعليه عمامة سوداء قـد أرخى طرفيها بين كتفيه م ـ ٦/٦٩ •

١٨٩/٣٤٩٠ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل يوم فتح مكة وعليه عمامة سوداء م ـ ٦/٦٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژی فەتحی مەککە تەشریفی داخلی مەککە بوو مێزەرێکی رەشی بەسەرەوە بوو • لـە ریوایەتی حەرئـا لکەکانی لە بەینی هەردوو شانی سەعادەتیا بەردابوەوە [رەنگە کلاوزرێکەی لەسەر مێزەرەکەوە لەسەر کردبێ بۆ موحافەظەی سەری لـە کلاوزرێکە • رەنگە لە ئیحرامیشا نەبووبێ بۆیە سەری داپۆشیوە ، یاخو لـەبـەر عوذر سەری داپۆشیبێ • قەسطەلانی] •

١٩٠/٣٤٩١ ـ عن ابن عبـاس [رضـي الله تعـالى عنهما] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لقي ركباً بالروحاء فقال : من القوم ؟ قالوا : المسلمون • فقالوا : من أنت ؟ قال : رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم]، فرفعت إليه امرأة صبياً فقالت : ألهذا حج ؟ قال : نعم ولك أجر م ـ ٦/٢٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رەوحاء بە بەعزێ ســـوار گـەیی پرسیی کـە کێن ؟ عەرزیانکرد : موســـــولمانانین • ئەوانیش عەرزیانکرد : تۆ کێیی ؟ فەرمووی : رەسوولولڵلام • ژنێ منالێکی هەڵبڕی عەرزیکرد : بۆ ئەمـە حەج هـەیـە ؟ فەرمـووی : بەڵێ بۆ تۆیش ئەجری هەیە •

١٩١/٣٤٩٢ ـ عن أبي هريرة قال : خطبنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أيها الناس قد فرض الله عليكم الحج فحجوا • فقـال رجل : أكلَّ عام يا رسول الله ؟ فسكت حتى قالها ثلاثاً • فقال رسـول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لو قلت نعم لوجبت ولما استطعتم • ثم قال : ذروني ما تركتكم فإنما هلك من كان قبلكم بكثرة سؤالهم واختلافهم على أنبيائهم • فإذا أمرتكم بشيء فأتوا منه ما استطعتم • وإذا نهيتكم عن شيء فدعوه م ـ ٢٩/٦ •

تەرجەمە :

= ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی بۆ ئەخوێندین فەرمووی : ئەی خەڵقینە خوا حەجی لەسەر فەرزکردوون حەج بکەن • پیاوێ هەڵیدایێ : (یا رسول الله) هەموو ساڵێ ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سکووتی فەرموو تا پیاوەکە سێ جاری تیکرار کردەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر بموتایە بەڵێ لەسەرتان واجب ئەبوو و نەتان ئەتوانی بیکەن • لە دواییدا فەرمووی : مادام من واز لە ئێوە بێنم [یەعنی شتتان لەسەر واجبو حەرام نەکەم] ئێوەیش واز لە من بێنن [ئەوەندەم لێ مەپرسن : ئەوە واجبە ؟ ئەوە حەرامە ؟!] چونکی میللەتی پێش ئێوە بەوە بەهیلاك چوون کە زۆریان شت لە پێغەمەرەکان پرسیوەو زۆریان لێ کۆڵیونەوەو چەندو چۆنیان لەگەڵ کردوون • هەر وەختێ ئەمرم بە شتێ پێکردن بە قەدەر تاقەت بیکەن کە نەهیم لێکردن تەرکی بکەن •

١٩٢/٣٤٩٣ ـ أخبر علي الأزدي أن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] علمهم أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان إذا استوى على بعيره خارجاً الى سفر كبر ثلاثاً ثم قال : (سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين ، وإنا إلى ربنا لمنقلبون)[1] أللهم إنا نسألك في سفرنا هذا البر

---

(١) الزخرف /١٣ •

والتقوى ، ومن العمل ما ترضى ، أللهم هون علينا سفرنا هذا ، واطْوِ عنا بُعْده . أللهم أنت الصاحب في السفر ، والخليفة في الأهل ، أللهم إني أعوذ بك من وعثاء السفر [مشقته وشدته] وكآبة المنظر [تغير النفس من حزن] وسوء المنقلب [المرجع] في المال والأهل ، واذا رجع قالهن وزاد فيهن . آيبون تائبون ، عابدون لربنا حامدون . م - ٦/٤١ ، ترمذي .

١٩٣/٣٤٩٤ - عاصم الأحول = عن = عبدالله بن سرجس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - اذا سافر يتعوذ من وعثاء السفر وكآبة المنقلب ، والحَور بعد الكون [بالنون ، قال إبراهيم الحربي : يقال : ان عاصماً وهِمَ فيه ، وصوابه الكور بالراء . وقال النووي : كلاهما روايتان صحيحتان معناهما الرجوع من الإيمان الى العصيان ، والتفرق بعد الجمع ، حار نقض ، كان استقر ووجد ، كار عمامته لفّها . من النووي] ودعوة المظلوم ، وسوء المنظر في الأهل والمال م - ٦/٤٢ الترمذي .

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەمەی فێری خەڵق ئەکرد کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە وەختی تەشریف بردنیا بۆ سەفەرێ کە سواری وشترەکەی ئەبوو و لە سەری جێگیر ئەبوو ئەم دۆعایەی ئەخوێن : سێ جار (الله أكبر)ی ئەکرد لە دواییا ئەیفەرموو : تەقدیس و تەنزیهی ئەو ذاتە ئەکەم کە ئەمەی بۆ موسەخخەر کردووین سواری ئەبین کە نەمانئەتوانی نزیکی بکەوین ، بە تەحقیق ئێمە هەموو روجووع ئەبینە لای خواو رەببی خۆمان . خوایە لەم سەفەرەدا طەڵەبی خێرو تەقوات لێ ئەکەین [یەعنی لە شەڕ لامانەدەی ، خێرمان پێبنیە رێ کە لە بێئیطاعەیی ئەمری تۆ بمانپارێزێ] . لە ئەعمال ئەوەت لێ طەڵەب ئەکەین کە لێی رازی

بی • خوایا ئەم سـەفەرەمان لە سـەر سووکو ئاسانبکەی ، دووریی ئەم سەفەرەمان بۆ طەی بکەیتو بیپێچیەوە • خوایا لە سەفەرا هەر تۆ رەفیقی • لە ناو ماڵو مناڵمانا هەر تۆی لە جێی ئێمە موحافیظیان بی • خوایا پەنا بە تۆ ئەگرم لـە ئەذیـەتی سـەفەر ، لـە حوزنو غـەم [لـە ئەثەری لە رووما دەرکەوێ] لە خراپگەڕانەوەم بۆ ناو ماڵو مناڵ [یەعنی دەرحەقیان شتی خراپ نەبینم] •

کـە ئەگـەڕایەوە ئـەو دۆعایەی ئەفەرموو ئەوەیشی لێ زیاد ئەکرد : ئەیفـەرموو : (آیبـون تائبون عابدون لربنـا حامدون) مـەعنـای ئـە[1] (دعوات)ا رابورد • لە ریوایەتەکەی ترا لە دوای سووئی مونقەلەب ئەوەی لێ زیادکردوە : (والحور بعـد الكور (یا بعـد الكون) ودعوة المظلوم ، وسوء المنظر في الاهل والمال) : یەعنی ئیستیعاذە بە خوا ئەکەم لەمە کـە لە ئیمان روجووع بکەمەوە بۆ کوفر ، لە خێر بۆ شەڕ ، لـە جەمعی قەلب بۆ پەرێشانیی ، لە ئیستیقامەت بۆ چەوتیی ، لـە ئیسـتیقرار بۆ تەزەلزول (مەعانی موحتەمەلە) لە دەعوەتی مەظلووم لە چاوپێکەوتنی شتی خراپو زەرەر دەرحەقی ماڵو مناڵ •

حورمەتی مەککەو مەدینە :

١٩٤/٣٤٩٥ ـ عاصم الأحول قال : قلت لأنس بن مالك : ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أحَرَّمَ رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم ـ المدينةَ ؟ قال: نعم ما بين كذا إلى كذا ، فمن أحدث فيها حدثا ، قال : ثم قال لي : هذه شديدة ، من أحدث فيها حدثاً فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين [وفي أخـرى : هي حرام ، لا يختلى خلاها ، من فعل ذلك فعليه لعنة الله والملائكـة والناس

(١) (دعوات) لە بەرگی شەشەمدا رابورد •

أجمعين م - ٧٩/٦] لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفاً ولا عدلا • قال : فقال ابن أنس : أو آوى محدثاً م - ٧٨/٦ •

تەرجەمە :

عاصیمی ئەحوەل ئەفەرموێ : عەرزی ئەنەسی بنی مالیکم کرد - رضي الله تعالى عنه - : ئایا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - مەدینەی حەرام کردوە ؟ فەرمووی : بەڵێ مابەینی ئەوێ تا ئەوێی حەرام کردوە ، فەرموویەتی : هەرکەسێ شتێکی خراپی تیا بکا ، لە پاشا فەرمووی : ئەمە زۆر بە شیددەتە ، هەرکەسێ شتێکی خراپی تیا ئیحداث بکا لەعنەتی خواو مەلائیکەو ئینسانی ، لەعنەتی هەموویانی لەسەر بێ ، لە رۆژی قیامەتا تۆبەو فیدیەی لێ قەبوول نابێ • ئیبنوئەنەس ئەفەرموێ : ئەوەیشی فەرمووە : یا هەرکەسێ پەنای کەسێ بدا کە شتێکی خراپی ئیحداث کردبێ • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : فەرموویەتی : مەدینە حەرامە گیای نادووروێتەوە ، هەرکەسێ بیدووروێتەوە لەعنەتی خواو مەلائیکەو هەموو ئینسانی لەسەر بێ •

[مازەریی ئەفەرموێ : لە مەعنای (صرف)و (عدل)ا خیلاف هەیە ، بەعزێك ئەڵێ : صەرف فەضیلەیە عەدل نافیلەیە • حەسەنی بەصریی ئەفەرموێ : بە عەکسەوەیە ، یەعنی عیبادەتی فەرزو سونتەتی لێ قەبوول ناکرێ • دوو سێ مەعنای تریشی هەیە • من النووي][1] •

قضاء نذر الحج عن الغير يجوز (٢) :

٣٤٩٦/١٩٥ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أن امرأة من

(١) دانەر - خ - سەرباسەکەی بە ناوی مەککەو مەدینەوە نووسی ، بەڵام تەنها باسی مەدینەی کرد .

(٢) گێرانەوەی حەجی نەذرکراو لە جیاتی مردوو دروستە .

جهينة جاءت الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : إن أمي نذرت أن تحج فلم تحج حتى ماتت أفأ حج عنها ؟ قال : نعم حجي عنها، أرأيت لو كان على أمك دين أكنت قاضيته ؟ اقضوا الله فالله أحق بالوفاء ح ـ ٣/٣٠٨ أخرجه أيضاً في الاعتصام والنذور والنسائي في الحج •

تەرجەمە :

ژنێکی جوهەینە هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد : دایکم لەسەر خۆیی نەذرکرد کە حەج بکا نەیکردو مرد بۆم دروستە بۆی بە قەزا بگێڕمەوە ؟ فەرمووی : بەڵێ بۆی بەقەزا بگێڕەرەوە ، ئەگەر دایکت قەرزی غەیری لەسەر بێ ئایا بۆی ئەدەیتەوە ؟ قەرزی خوایش بدەنەوە ، خوا ل ەخەڵق موستەحقترە کە قەرزی بدرێتەوە •

١٩٦/٣٤٩٧ ـ عن السائب بن يزيد [رضي الله تعالى عنهما] قال : حج بي مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأنا ابن سبع سنين [وفي رواية : حج بي أبي • وفي أخرى : حجت بي أمي ، أي حجا بي] وزاد الترمذي : في حجة الوداع ، القسطلاني] = ح ـ ٣/٣٢٢ = •

تەرجەمە :

سائیبی کوڕی یەزید ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : [لە (حجة الوداع)ا ، ت] لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عومرم حەوت ساڵ بوو باوكو دایکم حەجیان پێ‌کردم •

(دون البلوغ) حەجکردن ثەوابی بۆ خۆیو ئەوی حەجی پێ بکا هەیە •

(دون البلوغ) شتێك ببیێ یا ببیستێ کە گەورە بوو ریوایەتی بکا مەقبووڵە •

١٩٧/٣٤٩٨ - أذن عمر - رضي الله تعالى عنه - لأزواج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنهن] [غير زينب وسودة ، فقالا[1] : لا تحركنا دابة بعد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه -] في آخر حجة حجها فبعث معهن عثمان بن عفان وعبدالرحمن [بن عوف - رضي الله تعالى عنهما -] ح - ٣١١/٣ [وزاد ابن عساكر ، وكان معهن نسوة ثقات ، فقمن مقام المحرم ، أو أن كل الرجال محرم لهن • وزاد ابن عبدان في هذا الحديث عند البيهقي : فنادى في الناس عثمان : أن لا يدنو منهن أحد ، ولا ينظر إليهن إلا مد البصر ، وهن في الهوادج على الإبل ، وأنزلهن صدر الشعب ، ونزل عثمان وعبدالرحمن - رضي الله تعالى عنهما - بذنبه فلم يصعد إليهن أحد • رواه البخاري مختصراً • القسطلاني] •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - تەرەددودی بوو لەمەدا کە ئەزواجی طاهیرات - رضي الله تعالى عنهن - بۆیان دروستە لە دوای ئەو بچنە سەفەر یان نا • لە دواییا لە ئاخری خەلافەتیا وای بۆ دەرکەوت کە دروستە • لە ئاخر حەجێکا کە خۆی تەشریفی چوو بۆ حەج ئیذنی دان کە حەج بکەن • ئیمامی عوثمانو عەبدوڕەحمانی بنی عەوفی لە خزمەتا ناردن [غەیری زەینەبو سەودە - رضي الله تعالى عنهما - تەشریفیان حەجیان ئەکرد ، ئەوان فەرموویان : دوای پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هیچ حەیوان نابێ ئێمە ببزوێنێ[2]] کە عوثمانو عەبدوڕەحمان - عليهما

(١) هكذا في الاصل بدون تاء التانيث .

(٢) ئەگەر بیفەرموایە : نابێ هیچ حەیوانێ ئێمە ببزوێنێ .. ڕەواتر ئەبوو .

رضوان الرحمان ـ لە خزمەتیانا چوون بۆ حەج ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگی خەڵقی کرد : هیچ کەس نزیکی ئەزواجی طاهیرات نەکەوێ ، تا چاو بڕکا هیچ کەس تەماشایان نەکا ، ئەوانیش لە ناو کەژاوەدا بوون بەسەر وشترەوە لە مەنزڵا لای سەرووی شیعبەوە دایبەزانن ، خۆیشیان لای خوارووی شیعبەوە دابەزین هیچ = کەس = سەرنەکەوتە لایان • بوخاریی ئەم حەدیثەی بە موختەصەریی ریوایەتکردوە • (من القسطلاني)] •

١٩٨/٣٤٩٩ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رأى شيخاً يهادي [يمشي • م] بين ابنيه [يتوكأ عليهما • م] قال : ما بال [شأن • م] هذا ؟ قالوا : نذر أن يمشي [إلى الكعبة] قال : إن الله عن تعذيب هذا نفسَهُ لغنيٌّ ، أمَرَهُ أن يركب ح ـ ٣/٣١٥ ، م ـ ٧/١١٥ • وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ وفيه : قال ابناه : يا رسول الله كان عليه نذر ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اركب أيها الشيخ ؛ فإن الله غني عنك وعن نذرك م ـ ٧/١١٦ •

١٩٩/٣٥٠٠ ـ عن عقبة بن عامر [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : نذرت أختي أن تمشي إلى بيت الله [حافية •] وأمرتني أن أستفتي لها النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاستفتيته ، فقال ـ صلى الله عليه وسلم ـ : لتمش ولتركب ح ـ ٣/٣١٥ ، م ـ ٧/١١٦ ، د •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیاوێکی ئیختیاری دی لە بەینی دوو کوڕی خۆیا ئەڕۆیی گرانی خۆیی دابوە سەر ئەوان ، پرسیی : ئەمە بۆچی وا ئەکا ؟ کوڕەکانی

عەرزیانکرد : نەزری کردوە کە بە پێیان بچێ بۆ کەعبە • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : خوا غەنی‌یە لەمــە عەذابی خۆی بــدا • فەرمووی : [ئەی ئیختیار سواربە خوا غەنی‌یە لــە تۆو نەذری تــۆ • م] ئەمری پێفەرموو کە سوار بێ •

عەقەبەی کوڕی عامیر کە لە فوضەلای ئەصـحابە - رضي الله تعـالی عنه - ئەفەرموێ : [ئوممو‌حیببانی] خوشـــــــکم نەذری کـــرد کــە [بە پێخاوسیی] بچێ بۆ بەیتوڵلا ، ئەمری پێکردم کە پرسی بۆ بکەم لــە پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیــه وسلم - لێم‌پرسی ، فەرمووی : = ـا = بیشڕواو سواریش بێ •

عیبادەتکردن خێرە ، خۆئەزیەتدان خێری نیــە ، بەقەدەر تاقەت خــوا تەکلیف لە خەلق ئەکا •

بــە سواریی حەجکردن فەضلی زیاترە لەوەی کە بە پێیان‌بکرێ •

نەذرکردنی بە پێیان رۆیین نەذری تەرکی ئەفضەلە ، بۆیــە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەمری پێنەکردن کە نەذرەکەیان بەجێبێنن • وەکوو ئەوە وایە کە نەذر بکا کە دوو رکات نوێژی بێ ضەمسی سوورەت‌و بێ تەسبیحی روکووع‌و ســـــــوجوود بکا ، دەزنوێژەکەی بێ بەجێهینانی سوننەتەکانی بشوا •

فەضلی مەککەو مەدینە ، حەرەمی مەدینە لە کوێوە تا کوێیە ؟

٣٥٠١/٢٠٠ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال : حُرِمَ ما بين لابتي المدينة [دووشاخی بەردەلانی] على لساني • قال : وأتى النبي - صلى الله تعـالى عليه وسلم - بني حارثـة [وكانوا إذ ذاك غربي مشهد حمزة - رضي الله تعالى عنه -] فقال : أراكم ،

يا بني حارثة ، وقد خرجتم من الحرم ، ثم التفت فقال : بل أنتم فيه
ح - ٣/٣١٧ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە = ئەفەرموێ = پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : بەینی دوو شاخی بەردەلآنی مەدینە لە سەر زوبانی من خوا حەرامی کردوە • تەشریفی چوو بۆ بەنی‌حاریثە [ئەو وەختە لە طەرەفی غەربی مەشهەدی حەزرەتی حەمزەدا بوون - رضي الله تعالى عنه -] فەرمووی : ئەی بەنی حاریثە واتان ئەبینم کە لە حەرەمی مەدینە چوونە دەرێ ، لە پاشا ئاوڕی دایەوە [یەعنی بەم‌لاو بەو لایا روانی] فەرمووی : خەیر ئێوە لە حەرەمان •

دروستە عالم حوکم بە ظەن بکاو لە پاشا ظەنەکەی تەصحیح بکا •

٢٠١/٣٥٠٢ - عن أنس - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال : المدينة حرم من كذا إلى كذا [ما بين عائر ، جبل بالمدينة ، إلى ثور جبل صغير مدور خلف أُحُد في شماله] : لا يقطع شجرها ، ولا يحدث فيها حدث ، من أحدث حدثاً فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين
ح - ٣/٣١٦ ، م - في المناسك •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مەدینە حەرەمە [یەعنی بە حورمەتە] لەوێوە تا ئەوێ [یەعنی لە عائیرەوە کە شاخێکە لە مەدینە ، تا ثەور کە گردێکی بچووکە لە پشت ئوحودەوەیە • ئەم ثەورە غەیری ثەوری مەککەیە] داری نابڕێ ، شتی موخالیفی کیتاب‌و سوننەتی تیا ئیحداث ناکرێ ، هەرکەسێ بیکا لەعنەتی خواو مەلائیکەو ئینسانیان لەسەر بێ •

٣٥٠٣/٢٠٢ - عبدالله بن زيد بن عاصم أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : إن إبراهيم حرم مكة ودعا لأهلها ، وإني حرمت المدينة كما حرم إبراهيم مكة ، وإني دعوت في صاعها ومدها بمثلي مادعا به إبراهيم لأهل مكة م - ٦/٧١ • وعن جابر - رضي الله تعالى عنه - م - ٦/٧٢ • وعن رافع بن خديج - رضي الله تعالى عنه - نحوه م - ٦/٧١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئیبراهیم [علیه الصلاة والسلام] مەککەی حەرام کرد [کە خراپەی تیا بکرێ] دۆعای بۆ ئەهالیەکەی کرد منیش مەدینەم حەرام کرد وەك ئیبراهیم [علیه الصلاة والسلام] مەککەی حەرام کرد • منیش دۆعام کرد بۆ موددو مەنی مەدینە بە = دوو = میثلی ئەوەی کە ئیبراهیم [علیه الصلاة والسلام] دۆعای بۆ ئەهلی مەککە کرد •

٣٥٠٤/٢٠٣ - نافع بن جبير مروان بن الحكم [•••••] خطب الناس فذكر مكة وأهلها وحرمتها ، ولم يذكر المدينة وأهلها وحرمتها ، فناداه رافع بن خديج [رضي الله تعالى عنه] فقال : ما لي أسمعك ذكرت مكة وأهلها وحرمتها ، ولم تذكر المدينة وأهلها وحرمتها ، وقد حرم رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ما بين لابتيها ، وذلك عندنا في أديم خولاني إن شئت أقرأتكه ؟! قال فسكت مروان [•••••] ثم قال : لقد سمعت بعض ذلك م - ٦/٧١ •

تەرجەمە :

نافیعی کوڕی جوبەیر ئەفەرموێ : مەروانی کوڕی حەکەم خوطبەی بۆ خەڵق خوێند ، ذیکری مەککەو ئەهلی مەککەو حورمەتی مەککەی

کردو ، ذیکری مەدینەو ئەهلی مەدینەو حورمەتی مەدینەی نەکرد • رافیعی بنی خودەیج ـ رضي الله تعالی عنه ـ تێیخوڕی بۆ چیت لێ نەبیێم دیکری مەککەو ئەهلی مەککەو حورمەتی مەککەت کردو ، دیکری مەدینەو ئەهلی مەدینەو حورمەتی مەدینەت نەکرد = لەگەڵ ئەوەدا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نێوانی دوو کێوە بەردەلانی‌یەکەی مەدینەی حەرام کردوەو ، ئەمەمان لایە لە پێستێکی خەولانیا ئەگەر حەز ئەکەی بۆت ئەخوێنمەوە ؟! = مەروان بێدەنگ بوو لە دواییدا وتی : بەعزێ لەوەم بیستوە ••••

٢٠٤/٣٥٠٥ ـ عن سعد بن [أبي وقاص ـ رضي الله تعالی عنه ـ] قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : إني أحرم ما بين لابتي المدينة أن يقتل عضاهها ، أو يقتل صيدها • وقال : المدينة خير لهم لو كانوا يعلمون • لا يدعها أحد رغبة عنها إلا أبدل الله فيها من هو خير منه ، ولا يثبت أحد على لأوائها [شدته اوجوعها] وجهدها [مشقتها] إلا كنت له شفيعاً أو شهيدا يوم القيامة م ـ ٦/٧٢ •

تەرجەمە :

سەعدی کوڕی ئەبووەقاص ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من بەینی دوو شاخی مەدینە حەرام ئەکەم کە داڵو دڕکی قەطع بکرێ ، یا راوی بکرێ ، یا نێچیری بکوژرێ • فەرمووی : مەدینە چاکە بۆ ئەوان ئەگەر بزانن • هیچ کەس نیە کە لەبەر ئەمە حەزی لێ‌نەکاو بەجێی بێڵێ خوا تەبدیلی نەکا بە لەو چاتر • هیچ کەسێ نیە کە صەبرو ثەبات بکا لەسەر فەقیریو برسێتی ئەو کە رۆژی قیامەت من نەبم بە شەفاعەتخوازی یا فەرمووی : نەبم بە شاهیدی •

٣٥٠٦/٢٠٥ - عن عامر بن سعد أن سعداً [رضي الله تعالى عنه] ركب = إلى = قصره بالعقيق فوجد عبداً يقطع شجراً أو يخبطه فسلبه . فلما رجع سعد جاءه أهل العبد فكلموه أن يرد على غلامهم أو عليهم = ما أخذ من غلامهم = فقال : معاذ الله أن أرد شيئاً نفلنيه رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأبى أن يرد عليهم م - ٦/٧٥ .

تەرجەمە :

عامیری کوڕی سەعد ئەفەرموێ : سەعد - رضي الله تعالى عنه - سوار بوو چوو بۆ ئەو قەصرەی کـە لـە عەقیق بوو عەبدێکی دی کـە دارێکی ئەبڕی یا ئەیشکانەوە . سەعد - رضي الله تعالى عنه - شتومەکانی لێ سەند کە سەعد تەشریفی گەڕایەوە سەییدی عەبدەکە چوە خزمەت سەعد داوای شتومەکی عەبدەکەی لێکردەوە . سەعد - رضي الله تعالى عنـه - فەرمووی : پەنا بە خوا کە من شتێك بدەمەوە کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بەخشیبێتی بە من . نەیدایەوە .

کەسێ دارو درەختی مەدینە ببڕێ ، یا راوی تیا بکا دروستە بۆ ئەوەی ئیقتیداری بێ بەسەریا شتومەکی ئەو کەســە زەوت بکا . قەولی قەدیمی شـافیعی وایە عولەمای تر موخالەفەیان کردوە . قەولی قەدیم موختـارە موافیقی حەدیثی صەحیحە . (من النووي) .

٣٥٠٧/٢٠٦ - عن سفيان بن أبي زهير - رضي الله تعالى عنه : أنـه قال : سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : تفتـح اليمن فيأتي قوم يَبِسُّونَ فيتحملون بأهليهم ومن أطاعهم والمدينـة خير لهم لـو كانوا يعلمون ! وتفتح الشام فيأتي قوم يَبِسُّون فيتحملون بأهليهم ومن أطاعهم والمدينة خير لهم لو كـانـوا يعلمون ! وتفتح العـراق فيأتي قوم

يَبِسُّون فيتحملون بأهليهم ومن أطاعهم والمدينة خير لهم لو كانوا يعلمون
ح - ٣/٣٢٢ ، م - ٦/٩٩ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : یەمەن فەتح ئەکرێ قەومێك یێن بە خۆشی خۆشی ماڵومناڵو ئەوانەی ئیطاعەیان بکەن هەڵەگرن بۆ یەمەن ، ئەگەر بزانن مەدینە بۆ ئەوان خێرترە لە یەمەن • دەرحەقی شامو عیراقیش بەو نەوعەی فەرموە •

٢٠٧/٣٥٠٨ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : سمعت سعداً - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لا يكيد أهل المدينة أحد إلا انماع كما ينماع الملح في الماء
ح - ٣/٣٢٤ •

٢٠٨/٣٥٠٩ - وعنه : ولا يريد أحد = أهل = المدينة بسوء إلا أذابه الله في النار ذوب الرصاص أو ذوب الملح في الماء م - ٦/٧٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هیچ کەس نیە کە فێڵێ لە ئەهلی مەدینە بکا ، قەصدی خراپییێکیان دەرحەق بکا ئیللا = خوا = ئەو کەسە ئەتوێنێتەوە وەك قورقوشم لەئاگرا یا وەك خوێ لە ئاوا ئەتوێنێتەوە [وەك بەنی ئومەییەی توانەوە کە موحارەبەیان لەگەڵ ئەهلی مەدینەکرد ، سەرکردەکەیان موسلیمی کوڕی عەقەبە بوو لەگەڕانەوەیا تۆپی ، یەزیدی لەعین لە دوای ئەو تۆپی (النووي)] •

٢٠٩/٣٥١٠ - أسامة بن زيد - رضي الله تعالى عنهما - قال : أشرف النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - على أُطُم من آطام المدينة ، فقال : هل

تـرون ما أرى ؟ إني لأرى مواقـع الفتن خـلال بيوتـكم كمواقـع القطـر ح ـ ٣٢٤/٣ ، ح ـ ٥٠/٦ ، م ـ ٣٤٨/١٠ • كتب في الفتن[1] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوه سەر قەڵایێ لـه قەلای مەدینه ، فەرمووی: ئایـا ئەوەی من ئەیبینم ئێوەیش ئەیبینن ؟ من جێی ئەو فیتنەیانه ئەبینم له بەینی ماڵەکاتتانا وەك جۆقەترەی باران •

٣٥١١/٢١٠ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أمرت بقرية تأكل القرى ، يقولون يثرب ، وهي المدينـة ، تنفي الناس كما ينفي الكير خَبَثَ الحديد ح ـ ٣١٩/٣ ، م ـ ٩٤/٦ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = فەرمووی : = خـوا ئەمری پێکردم بچمه شارێ شاران ئەخوا [شاری شـارخۆره] پێی‌ئەڵێن یەثریب [ناوی یەکێـکه له عەمالیقه • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەزی لەم ناوه نەکردوه چونکی دەلالەت له تەثریب ئەکا کـه به مەعنا تەوبیخه] ئەو شاره مەدینەیه ئینسانی پیس ناگرێته خۆی وەك مووشـــــەدەمەی ئاسنگەر که پیسی ئاسن لائەبا •••••

٣٥١٢/٢١١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : كـان الناس إذا رأوا أول الثمر جاؤا به إلى النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فإذا أخذه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اللهم بارك لنـا في ثمرنا ، وبارك لنا في مدينتنا ، وبارك لنا في صـــاعنا ، وبارك لنا في مدّنـا

---

(١) بروانه ل : ٨٥ی بەرگی سێیەمی ئەم کتێبه •

[بركة مع بركة • أخرى م] اللهم إن إبراهيم - عليه الصلاة والسلام - عبدك وخليلك ونبيك ، وإني عبدك ونبيك ، وإنه دعاك لمكه وإني أدعوك لمدينه بمثل ما دعاك لمكة ومثله معه • قال : ثم يدعو أصغر وليد له فيعطيه ذلك الثمر م - ٦/٨٥ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : خەڵق لە نۆبەرەی میوەیانەدی ئەیانهێنایە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم - کە پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم - میوەکەی وەرئەگرت ئەیفەرموو : خوایا بەرەکەت بخەرە میوەمان ، بەرەکەت بخەرە مەدینەمان ، بەرەکەت بخەرە صاعمان ، بەرەکەت بخەرە (مود)مان [بەرەکەت لەگەڵ بەرەکەت] خودایا ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام - عەبدی تۆیەو خەلیلی تۆیەو پێغەمەری تۆیە ، من عەبدی تۆمو پێغەمەری تۆم ، ئەو دۆعای بۆ مەککە کرد من دۆعا بۆ مەدینە ئەکەم بەوەی ئەو دۆعای بۆ مەککە کردو ئەوەندەی‌تر لەگەڵ ئەو • لە پاشا کام لەوێدا لە هەموو منالتر بوو بانگی ئەکرد ئەو میوەیەی ئەدایێ •

خەڵق بۆیە ئەو نۆبەرەیان ئەبردە خزمەت تا نائیلی بەرەکەتی دۆعای بەرەکەتی بن • پێغەمەریش - صلى الله تعالى علیه وسلم - دۆعاکەی تەخصیص نەئەکرد بە یەکێکەوە تەشمیلی هەموو ئەهلی مەدینەی ئەکرد ، میوەکەیشی ئەدا بە منال ، چونکی منال لە گەورە حەریصترە بۆ ئەوەو بە بەرەکەتی میوە وەرگرتن لە دەستی موبارەکی نەشئەت لەسەر خێرو بەرەکەت بکا •

٢١٢/٣٥١٣ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : حرم رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ما بين لابتي المدينة • قال أبو هريرة :

فلو وجدت الظباء [ترتع بالمدينة ، آخـرى م] ما بين لابتيها ما ذعرتهـا • وجعـل اثنـي عشـر ميـلا حـول المدينة حمى م - ٦/٨٤ ، ح - ٣/٣٢١ إلى وجعل بفرق في اللفظ فقط ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم - مابەینی دوو شاخی مەدینەی حەرامکردوە ، لە بەر ئەوە ئەگەر لە بەینی ئەو دوو شاخەدا ئاسك ببینم بلەوەڕێ نایترسێنم • پێغەمەر - صلی الله تعـالى عليـه وسـلم - دوانزە میلی لـە دەوری مەدینـە کـردوە بە حیما[1] •

٣٥١٤/٢١٣ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : يتركون المدينة [في آخر الزمان] على خير ماكانت [وعن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - على أعمر ما كانت] لا يغشاها إلا العوافِ ، يريد عوافي السـباع والطير [أي اللاتي تطلب أقواتها] وآخر من [يموت و] يحشـــر راعيان من مزينة يريدان المدينة ينعقان [يصبحان] بغنمهما ، فيجدانها وحوشا [ذات وحوش غير مسكونة] حتى إذا بلغا ثنية الوداع خرّا [سـقطا] على وجوههما ح - ٣/٣٢١ ، م - ٦/١٠١ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم -م بیست کە خەڵقی مەدینە - مەدینە لەسەر حاڵەتێکی خێرتر [ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : لەسەر حاڵەتێکی

---

(١) قـــەدەغـــە •

مەعموورتر] = لە هەموو حاڵەتێ = بەجێ یێڵن ، غەیری طەیرو دڕندەو وەحشی نایێتە ناو ، ئاخرکەسێ کە حەشرئەکرێ‌و ئەمرێ دوو شوانن لە موزەینە ، ئیرادەی مەدینە ئەکەن ، دەنگ لە مەڕەکانیان ئەکەن ، چاویان بە مەدینە ئەکەوێ چۆڵە غەیری وەحشی هیچی تری تیا نیە ، تا ئەگەنە (ثنیة الوداع) بە دەمەوە ئەکەون یەعنی ئەمرن •

[قازی عەیاض ئەفەرموێ : ئەم تەرکی مەدینەیە ئەو وەختەیە کە موعاویە بوو بە قەراڵی شام‌و مەدینەی بەجێهێشت • لەو وەختەدا بۆ دین‌و دنیا مەدینە لە هەموو وەختێکی باشتر بوە • عولەمای زۆرتر = بوە = مەعموورتر بوە • لە فیتنەی بەنی ئومەییەدا ئەکثەری خەڵق ریحلەتیان لێ‌کرد ، میوەو بەرەکەتی بۆ وەحشیی مایەوە • موودەتێ بە چۆڵی مایەوە ، لە پاشا وردە وردە مەعموور بۆوە •

ئیمامی نەوەویی ئەفەرموێ : ئەم تەرکە لە ئاخری زەمانا ئەبێ ، بە فەرینەی قسەی شوانەکان • بوخاریی ئەفەرموێ : حادیثەی شوانەکان ئێشتا واقیع نەبوە ، ئەگەر ببوایە بە تەواتور نەقڵ ئەکرا ، ظاهیر وایە لە صەعقەی نەفخی صوورا ئەبێ •

قەسطەلانی ئەفەرموێ : ئیحتیمالی هەیە ، قسەی شوانەکان حەدیثێکی ترە تەعەللوقی بە پێشەوە نیە • ئیختیلافی نەوەوی‌و قاضی عەیاض لەوەوە نەشئەتی‌کردوە • قەسطەلانی] •

٥١٥/٢١٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : تبلغ المساكن أهاب أو يَهاب • قال زهير : قلت لسهيل [راويان] : فكم ذلك من المدينة ؟ قال : كذا وكذا ميلا م ـ ٣٦٦/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مەساكینی مەدینە ئەگاتە ئەهاب یا فەرمووی : یەهاب • زوهەیر ئەفەرموێ : لە سوهەیلم پرسیی : ئەهاب یا یەهاب لە مەدینەوە چەندە ؟ فەرمووی : ئەوەندەو ئەوەندەیە •

٣٥١٦/٢١٥ - عن أبي سعيد مولى المهري أنه أصابهم بالمدينة جهد وشدة ، وأنه أتى أبا سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] فقال له : إني كثير العيال وقد أصابتنا شدة فأردت أن أنقل عيالي الى بعض الريف [أرض ذات زرع وخصب] فقال أبو سعيد : لا تفعل الزم المدينة ، فإنا خرجنا مع نبي الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أظن أنه قال : حتى قدمنا عسفان فأقام بها ليالي . فقال الناس : والله ما نحن ههنا في شيء وان عيالنا لخلوف ما نأمن عليهم ! فبلغ ذلك النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : ما هذا الذي بلغني من حديثكم ؟ ما أدري كيف قال والذي أحلف به ، أو والذي نفسي ؟ بيده لقد هممت ، أو إن شئتم ، لا أدري أيتهما قال : لآمرن بناقتي ترحل ، ثم لا أحل لها عقدة حتى أقدم المدينة • وقال : اللهم إن إبراهيم - عليه الصلاة والسلام - حرّم مكة فجعلها حرماً ، وإني حرمت المدينة حراماً ما بين مأزميها [جبليها] أن لا يهراق فيها دم ، ولا يحمل فيها سلاح لقتال ، ولا تخبط فيها شجرة إلا لعلْفٍ • اللهم بارك لنا في مدينتنا ، اللهم بارك لنا في صاعنا ، اللهم بارك لنا في مدنا • اللهم بارك لنا في صاعنا ، اللهم بارك لنا في مدنا • اللهم بارك لنا في مدينتنا • اللهم اجعل مع البركة بركتين • والذي نفسي بيده ما من المدينة شِعب ولا نقب إلا عليه ملكان يحرسانها حتى تقدموا إليها • ثم قال للناس : ارتحلوا فارتحلنا فأقبلنا الى المدينة • فوالذي نحلف به أو يحلف به ، الشك من حماد ، ما وضعنا رحالنا حين

دخلنا المدينة حتى أغار علينا بنو عبدالله ابن غطفان وما يهيجهم قبل ذلك شيء م - ٦/٨٥ •

٣٥١٧/٢١٦ - وعنه أنه جاء أبا سعيد الخدري ليالي الحرة [الفتنة المشهورة التي نهبت فيها المدينة سنة ٦٣] فاستشاره في الجلاء من المدينة ، وشكا إليه أسعارها وكثرة عياله ، وأخبره أن لا صبر له على جهد المدينة ولأوائها • فقال له : ويحك ! لا آمرك بذلك ؛ إني سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لا يصبر أحد على لأوائها فيموت إلا كنت له شفيعاً أو شهيدا يوم القيامة إذا كان مسلما م - ٦/٨٩ •

٣٥١٨/٢١٧ - وعن أبي سعيد [رضي الله تعالى عنه] أنه سمع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : إني حرمت ما بين لابتي المدينة كما حرم إبراهيم [عليه الصلاة والسلام] مكة وقال [ابن نمير] : ثم كان أبو سعيد يأخذ ، وقال أبو بكر يجد أحدنا في يده الطير فيفكه من يده ثم يرسله م - ٦/٨٩ •

٣٥١٩/٢١٨ - وعن سهل بن حنيف [رضي الله تعالى عنه] قال : أهوى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بيده الى المدينة فقال : إنها حرم آمن م - ٦/٨٩ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی مەولای میهریی ئەفەرموێ : لە مەدینەدا گرانیو شیددەتێکمان بەسەراهات ، چوومە لای ئەبوسەعیدی خودریی - رضي الله تعالى عنه - عەرزمکرد : کە عەیالم زۆرە تووشی گرانی بووین ، ئیرادەم وایە عەیالەکەم بەرمە جێیەکی بەزەراعەتو هەرزانیی • فەرمووی : مەیکە لازمی مەدینە بیە ؛ ئێمە لە خزمەت پێغەمبەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم -

چووینەدەرێ ، ظەننم وایە کە ئەبوسەعید فەرمووی : تا گەیینە عەسفان
چەند شەوێ تەشریفی لەوێ ئیقامەتی فەرموو ، خەڵق وتیان : ئێمە ئیشمان
چیە لێرەماڵومناڵمان لەوێ بەجێهێشتوە لێیان ئەمین نین شتێکیان بەسەر
بێ ؟! ئەمە گەیی‌یەوە بە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی :
ئەو قسەیە چیە لەئێوەوە بە منگەییوەتەوە؟ قەسەم بەوەی سوێندیپێئەخۆم!
یا فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسم لە دەستی قودرەتیایەتی ! نیەتم وایە ،
یا فەرمووی : ئەگەر هەوەستان هەیە • نازانم کامیانی فەرموو • ئەمر ئەکەم
وشترەکەکۆپانی لێ بکرێ گرێییێکی ناکەمەوە تا ئەچمە مەدینە • لە پاشا
فەرمووی : خوایا ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام - مەککەی حەرام
کردوە ، کردوویەتی بە حەرەم ، منیش مەدینە مابەینی دووشاخەکەی حەرام
ئەکەم کە خوێنی تیا نەرێژرێ ، بۆ شەڕ سیلاحی تیاهەڵنەگیررێ ، داری
- نەڵاکەی نەبێ بۆ حەیوان بوەرێنرێ- لقو پۆپەکەی تێكنەشکێنرێ• خوایا
بەرەکەتمان بۆ بخەیتە مەدینەمانەوە ، بەرەکەت بخەیتە صاعمانەوە ، بەرەکەت
بخەیتە مودمانەوە • دوو جاری فەرموو بەرەکەت لەسەر بەرەکەت •
قەسەم بەوەی کە نەفسم لە دەستی قودرەتیایە ! هیچ شیوێكو هیچ
کەلەبەرێکی مەدینە نیە کە دوو مەلائیکەی لەسەر نەبێ کە پاسی بکەن تا
ئەچنەوە مەدینە • لە پاشا ئەمری کرد بە خەڵق بارکەن ، بارمان کردو
رووماںکردە مەدینە • قەسەم بەوە کە سوێندی پێ ئەخۆین یا فەرمووی :
سوێندی پێ ئەخورێ • حەمماد بە شك کەوتوە • کە گەیینە مەدینە بارمان
نەخست تا بەنو عەبدوڵلا کوڕی غەطفان دایبەسەرمانا ، کەچی لە پێش
ئەوەدا تا ئەو وەختە کەس مەدینەی نەخستبوە هەیەجانەوە[1] •

---

(۱) واتە : کەس پێش ئەوکاتە مەدینەی نەشڵەژانوە .

ئەبوسەعیدی = مەولای = میهریی ئەفەرموێ : ساڵی فیتنەی حەڕرە [کە بەنوئومەییە دایان بەسەر مەدینەداو تالآنیان کردو فیتنەو فەسادێکی زۆریان تیاکرد] چوومە خزمەت ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ شکاتی گرانیو ماڵو منالی زۆرم لە خزمەتا کرد ، تەدبیرم لە خزمەتا کرد کە تەرکی مەدینە بکەم ، فەرمووی : ئەمرت پێناکەم کە جەلای[2] وەطەن بکەی ؛ لە پێغەمەرم بیست ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : هەر موسوڵمانێ صەبر لەسەر شیددەتو گرانیی مەدینە بکاو بمرێ لە رۆژی قیامەتا ئەبم بە شەفیعی ، یا فەرمووی بە شاهیدی •

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : چۆن ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ مەککەی حەرام کردوە منیش مابەینی دووشاخی مەدینەم حەرام کردوە • عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەفەرموێ : ئەبوسەعیدی باوکم طەیری لە دەستی یەکێکمانا ببینیایە ئەیگرتو بەرەڵای ئەکرد •

سەهلی کوڕی حەنیف ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی ئیشارەتی مەدینەی فەرموو ، فەرمووی : ئەمە حەرەمێکی بە ئەمنیەتە •

٢١٩/٣٥٢٠ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء أعرابي الى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فبايعه على الإسلام • فجاء من الغد محموماً ، فقال : أقلني • [بيعتي • م] فأبى ثلاث مرار • فقال : المدينة كالكير تنفي خَبَثَها وينصع طيِّبَها ح ـ ٣٣٦/٣ ، م ـ ٩٦/٦ وفيه : فخرج الأعرابي فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •••

(٢) واتە : رێگەت نادەم نیشتمانت ـ کە مەدینەیە ـ بەجێبێڵی •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ئەعرابیێ هاتە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لەسەر ئیسلامەتی بەیعەتی لە خزمەتا کردبوو . سبەینێ هاتە خزمەتی تای لێهاتبوو ، عەرزیکرد : (یا رسول الله) بەیعەتەکەم فەسخبکەرەوە . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیبایکرد تا سێ جار رەددو بەدەل بوو لە بەینا [ئەعرابییەکە رۆیی] پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مەدینە وەکوو کوورەی ئاسنگەر وایە پیسی خەڵق لائەبا خالیصی ئەمێنێتەوە .

ئەو پیاوە طەلەبی فەسخی بەیعەتی ئیسلامەتی نەکرد گینا مورتەد ئەبوو ، ئەمربەکوشتنی لازم بوو . طەلەبی فەسخی هیجرەتی بوو لە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - کەسێ هیجرەتی بکردایە حەرام بوو بگەڕێتەوە بۆ وەطەن ، بۆیە پێغەمەر - صلى الله عليه وسلم - بەیعەتەکەی فەسخ نەکردەوە .

٣٥٢١/٢٢٠ - عن أنس - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : اللهم اجعل بالمدينة ضعفي ما جعلت بمكة من البركة ح - ٣٢٧/٣ ، م - ٨١/٦ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : خوایا دوو ئەوەندەی مەککە بەرەکەت بخەرە مەدینەوە .

٣٥٢٢/٢٢١ - عن أنس - رضي الله تعالى عنه - أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان إذا قدم من سفر فنظر الى جدرات المدينة أوضع راحلته [أسرعها] وان كان على دابة حركها من حبها ح - ٣٢٨/٣ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەشریفی لە سەفەرێ بهاتایەوە تەماشای دیوارەکانی مەدینەی ئەکردو وشترەکەی خێرا لێئەخوڕی ، ئەگەر سواری ولاغ بوایە ئەیخستە حەرەکە لەبەر حوببی مەدینە •

عمر بن عبدالعزيز [رضي الله تعالى عنه] يسأل السائب بن يزيد يقول : هل سمعت في الإقامة بمكة شيئاً ؟ فقال السائب : سمعت العلاء بن الحضرمي [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : للمهاجر إقامة ثلاث بعد الصدر بمكة، كأنه يقول لا يزيد عليها م ـ ٦/٥٤ •

تەرجەمە :

عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە سائیبی کوڕی یەزیدی پرسی دەرحەقی بەندبوون لە مەککەدا هیچت بیستوە ؟ فەرمووی : لە عەلای کوڕی حەضرەمیم بیست ئەیفەرموو : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : بۆ موهاجیر لە دوای گەڕانەوە بۆ مەککە بۆی دروستە سێ رۆژی تیا دابنیشێ • (كأنه) ئەیفەرموو : زیاتر تیادانەنیشێ •

٣٥٢٣/٢٢٢ ـ عن جابر بن سمرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن الله سمى المدينة طابة م ـ ٦/٩٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : خوا مەدینەی ناوناوە طابە •

٣٥٢٤/٢٢٣ ـ عن يحنّس مولى الزبير [وفي أخرى مولى مصعب بن الزبير] أخبر [قطنا الخزاعي ، أحد الرواة] أنه كان جالساً عند عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] في الفتنة فأتته مولاة له تسلم عليه ، فقالت : إني أردت الخروج يا أبا عبدالرحمن اشتد علينا الزمان ! فقال لها عبدالله [رضي الله تعالى عنه] : اقعدي لَكاعِ [أي لئيمة ، أو غبية ، أو صغيرة] فإني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يصبر على لأوائها وشدتها أحد إلا كنت له شهيدا أو شفيعا يوم القيامة م ـ ٩١/٦ .

تەرجەمە :

یوحەنیس ئازادکراوی زوبەیر [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ : لە خزمەت عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەرا ـ رضي الله تعالى عنه ـ دانیشتبووم لە زەمانی فیتنە [ی بەنی ئومەییە]دا جارییەیەکی ئازادکراوی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ هاتە خزمەتی سەلامی لێ‌کرد عەرزی‌کرد : (یا أبا عبدالرحمن) تەمام وایە لە مەدینە بچمە دەرێ ، زەمانەمان لەسەر بەشیددەت بوە ! عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێی‌فەرموو : ئەی بێ‌غیرەت دانیشە ، لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : نیە هیچ کەسێ کە صەبر بکا لەسەر شیددەتی مەدینە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رۆژی قیامەتا بۆی نەبێ بە شاهید ، یا فەرمووی : بۆی نەبێ بە شەفاعەتخواز .

لە ئەبوهورەیرەیش ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەصلی شەفاعەت یا شەهادەت بۆ صەبرکردن لەسەر شیددەتی مەدینە ریوایەت‌کراوە م ـ ٩١/٦[1] .

(١) حەدیثی ژمارە (٣٥٠٥/٢٠٤)یش لەم حەدیثە دەچێت .

٣٥٢٥/٢٢٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يأتي على الناس زمان يدعو الرجل ابن عمه وقريبه : هلم إلى الرخاء ، هلم إلى الرخاء ! والمدينة خير لهم لو كانوا يعلمون • والذي نفسي بيده ! لا يخرج منهم أحد رغبة عنها إلا أخلف الله فيها خيرا منه • ألا إن المدينة كالكير تخرج الخبيث ، لا تقوم الساعة حتى تنفي المدينة شرارها كما ينفي الكير خبث الحديد م ـ ٦/٩٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خەڵق زەمانێكیان بەسەرا یێ پیاو ئامۆزاو خزمی خۆی دەعوەت ئەكا پێیان ئەڵێ : حازربن بڕۆین بۆ جێی فەرەحیو هەرزانیی = دوو جار = ئەگەر پێ بزانن مەدینە بۆیان لەو جێیە چاترە • قەسەم بەوەی كە نەفسی منی لە دەستی قودرەتایە ! هیچ كەس نیە كە رەغبەتی دانیشتنی مەدینەی نەمێنێو لێی بچێتەدەرێ خوا لە دوای ئەو یەكێكی لەو باشتر نەیێنێتە مەدینەوە • خەبەرتان بێ كە مەدینە وەكوو مووشەدەمەی ئاسنگەر وایە ئینسانی خەبیث لە خۆی ئەكاتە دەرێ ، تا مەدینە ئینسانی خراپ لە خۆی دەفع نەكا قیامەت هەڵناستێ • وەك مووشەدەمە كە پیسیی لە ئاسن دەرێنێ مەدینەیش ئینسانی خراپو پیس لە خۆی دەفع ئەكا ئەمجا قیامەت هەڵەستێ •

٣٥٢٦/٢٢٥ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : لما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المدينة وعك أبو بكر وبلال ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فكان أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] إذا أخذته الحمى يقول :

كل امرىء مصبح في أهله

والموت أدنى من شراك نعله

وكان بلال [رضي الله تعالى عنه] إذا أُقلع عنه الحمى يرفع عقيرته يقول :

ألا ليت شعري هل أبيتن ليلة
بواد [ويروى بفج] وحولي إذْخر [زورناتك] وجليل ؟
وهل أرِدَن يوماً مياهَ مَجَنَّةً ؟ [موضع بقرب مكة]
وهل يبدون لي شامة وطفيل ؟

[جبلان على نحو ثلاثين ميلا ، ست ساعات من مكة وقيل : الشامة جبل من حدود هَرْشى مشرف هو وشامة على مجنة ، أو عينان ، من القسطلاني] قال بلال : اللهم العن شيبة بن ربيعة ، وعتبة بن ربيعة ، وأمية بن خلف كما أخرجونا من أرضنا الى أرض الوباء ، ثم قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اللهم حبب إلينا المدينة كحبنا مكة أو أشد ، أللهم بارك لنا في صاعنا وفي مدنا ، وصحِّحْها لنا ، وانقل حماها الى الجُحْفة ! قالت : وقدمنا المدينة وهي أوبأ أرض الله ، قالت : فكان بطحان [واد في صحراء المدينة] يجري نجلا ، تعني ماء آجنا [گەڕاو] ح ـ ٣/٣٢٩ ، م ـ ٦/٨٩ ،

تەرجەمە :

حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە مەدینە حەزرەتی ئەبوبەکرو بیلال تووشی لەرزوتا بوون ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە تای لێ بهاتایە ئەم بەیتەی ئەفەرموو کە مەعنای وایە : کوللی پیاوێ پێی ئەڵێن : سبەینێت بەخێر بێ ، حاڵ وایە مردن لێوە لە قایشی ئاوزەنگیەکەی نزیکترە [یەعنی فەرقی غەریبو غەیری غەریب

نیە ، فەرقی ئەم شارو ئەو شار نیە ، وە نیە سەبەبی نەخۆشـیەکەم هاتنە مەدینە بێ ، لە طەرەفی خواوەیە] بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە تایەکەی بەری ئەدا دەنگی لێهەڵبڕی ئەم دوو بەیتەی ئەخوێندەوە کـە مەعنـای وایە : ئەی قەوم کاشکی بمزانیایە ئایا لە وادییێکا شەو رۆژئەکەمەوە کە لە دەورم زورناتكو گیای جەلیل بێ ؟! کـە گیایێکە کەڵو کونی خانووی پێئەگرن • ئـایـا ئەچمە سـەر ئاوی (مجنة) کـە نزیکی مەککەیـە ؟ ئـایـا شـاخی شـامەو جەلیلم بۆ دەرەکەوێ ؟! هەم بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: خوایا شـەیبەی کوڕی رەبیعەو ، عوتبەی کوڕی رەبیعەو ، ئومەییەی کوڕی خەلەف بە لەعنەتکەو لـە رەحمەتی خۆتیـان دوورخەرەوە ؛ چونکی ئێمەیان لە ئەرزی خۆمان ، کە مەککەیە ، دەرکرد بۆ ئەرزێکی دەرداوی نەخۆشیی زۆر [تەماشـای حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بکە کە هەموو شتی لـە خواوە زانیوە ، ئەسـبابی لە لا هیچ بوەو تەمەننای گەڕانەوەی وەطەنی نەکردوە ، تەماشای حەزرەتی بیلال کە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە ئەسبابی بینیوەو تەمەننای گـەڕانەوەی وەطەنی کردوە • بۆیە حەزرەتی صـدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەضلی بوە بەسەر هەموو ئەصـحابی کیراما ـ رضـي الله تعـالى عنهم أجمعين ـ] •

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ فەرمووی : خوایە وەکوو مەککەت لە لا خۆشەویست کردووین مەدینەیشمان لە لا وا خۆشەویست بکەو لەومان لە لا خۆشەویستر بکە • خوایا بەرەکەت بخەیتە صـاعو مودمـان ، مەدینەمـان بۆ ساغو بێ نەخۆشیی بکە ، تایەکەی نەقڵ بکە بۆ جوحفە ، کە ئەو وەختە جێی موشریکان بوە ، تا نەیانپەرژێتە سەر ئێمە •

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : هاتینە مەدینە ئەرزێکی صاحێب دەردو نەخۆشیی بوو ، بوطحان ، کە شیوێکی مەدینەیە ، ئاوێکی گەڕاوی لەبەر ئەڕۆیی •

٣٥٢٧/٢٢٦ ـ عن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : اللهم ارزقني شهادة في سبيلك ، واجعل موتي في بلد رسولك ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • ح ـ ٣/٣٣٠ •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ دۆعای کردو فەرمووی : خوایا لە رێی تۆدا شەهیدیم بکە بە رزق ، لە مەدینەی رەسوولی خۆت ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمرێنــە • [خوا ـ عـز وجـل ـ هەردوو دۆعاکــەی قەبووڵ کرد] •

٣٥٢٨/٢٢٧ ـ عن زيد بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنـه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إنها طيبة ، يعني المدينة ، وأنهـا تنفي الخَبَثَ كما تنفي النار خبث الفضة م ـ ٦/٩٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەدینە (طيبه)یـە پیسی لە خۆی لائەبا وەکوو ئاگر پیسیی زیو دەفع ئەکا •

[ئەم ئەحادیثی فەضلی مەککەو مەدینە دەلالەت ئەکا کە مەدینە فەضلی دووچەندانەی بەڵکە زیاتر هەیە بەسەر مەککەدا ، چونکی مەککە ئەگەر چی ئەشرەفی بیلادەو کەعبەی تیایەو حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیـه الصــــــلاة والسلام ـ دۆعای بەرەکەتی بۆ کردوە •• مەدینە رەوضــەی موطەهھەرەی تیایە ، جەسەدی شەریفو رۆحی پاکی (خاتم الأنبيـا)ی تیـایـە ـ علیـە

الصلاة والسلام ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای بۆ کردوه ، دۆعای دووچەندانەی بەرەکەتی مەککەی بۆ کردوه • مەککە ئینســـانی پیس قەبووڵ ئەکا ، مەدینە تا رۆژی قیامەت ئینسانی پیس ناگرێتە خۆی • جەسەدی حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه الصلاة والسـلام ـ لە مەککەدا نیە • ئیبراهیم ـ عليه الصلاة والسلام ـ خەلیلی خوایە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەبیبی خوایە • ئیبراهیم ـ عليه الصلاة والسلام ـ نەخۆشیی لە مەککە دەرنەکردوه پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ نەخۆشیی عومومیی لە مەدینە کردۆتە دەرێ • عەجوەی[1] مەدینە ئەمانە لە زەهر • خورمای مەککە وا نیە • والله أعلم • رەشید بابان] •

حەج تەواو بوو خوا بیکا بـە نەصیبی منو مەلا حسەین لـە مەدینەدا بمێنینەوە ئامین ، ١٩٤١/١٢/٨ ، ١٩ ذي القعدة • (ونشـرع بتـوفيق الله في البيـع) •

---

(١) عەجوە جۆرێکە لە خورما •

بابەت‌و سەرباسەکانی ئەم بەرگە

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بابـــەت

لاپەڕە	بـابـەت

لاپەڕە	بابــەت
١٤٤ ــ	عویەینەو حوڕو باســی ماڵ لای عومەر
١٤٥ ــ	جارێکی دیکە باســی کەواکەی مەخرومە
١٤٦ ــ	نەرمەو نیانیی عومەر لە راستی حەقدا
١٤٧ ــ	جوعەیلی کــوڕی سوراقە چــاکترە لــە پڕ بــە ئەرز پیــاوی وەك عویەینەو حابیس
١٥١ ــ	« لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون » وبەیروحای ئەبوطەلحە
١٥٤ ــ	چاکەکردن لەگەل دایکدا با کافریش بێ
١٥٥ ــ	چاکە لەگەڵ ئەهلی خـۆیدا
١٥٦ ــ	چاکترین چــاکــە
١٥٦ ــ	چاکەکردنی ژن لە ماڵی مێردەکــەی
١٥٧ ــ	دەستدرێژترین کەس لە چاکەدا لە خێزانانی پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ .
١٥٨ ــ	نیەتی خێر لــە چاکەکردنــدا
١٥٩ ــ	مەعنی کوڕی یەزیدو باوکیو چاکەی باوك بۆ کوڕ
١٦٠ ــ	خێرکردنی بەندە لــە ماڵی ئاغاکــەی
١٦١ ــ	چاکەکردنی ژن لــە ماڵی مێردی
١٦١ ــ	خەزنەداری موسوڵمانی ئەمینو چاکەکردنی
١٦٢ ــ	پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ نەیهێشتوە ئالتوون شەو لە ماڵیا بمێنێتەوە
١٦٣ ــ	شەفاعەت بـۆ ســـــائیل
١٦٣ ــ	کام دینارە باشترین دینارە کە بکرێ بە خێر ؟
١٦٥ ــ	بۆ پیاو ئەو گوناهە کافیە کە قووت لەوەی لە ژێر دەســتیایـــە بگــرێتـــــەوە
١٦٥ ــ	خێرو چاکەکردن لە کێوە دەست پێ دەکرێت
١٦٦ ــ	هەموو رۆژێ دوو مەلائیکە دۆعا ئەکەن
١٦٧ ــ	ئەو حەوت کەسەی کە لە ژێر سێبەری خوادان
١٦٨ ــ	نموونەی ســەخیو بەخیــل
١٦٩ ــ	هەر موسوڵمانێ صەدەقەیێکی لەســـەرە
١٦٩ ــ	رێگەکانی چاکەکردن زۆرن
١٧٠ ــ	چاکەکردن بە ئەندازەی جومگەکانی لەشی ئادەمیزاد
١٧١ ــ	دیســـان رێگــەکانی چــاکەکردن

لاپەڕە	بابەت

باسی رۆژوو

لاپەڕە	بابـــەت
٢٠٢ —	مانگ بیست‌و نۆ ئەبێ ئەگەر هەور بوو شەعبان بکەن بە سی
٢٠٣ —	مانگی رەمەزان‌و ذیلحەججە ـ بە یەکەوە ـ ناتەواو نابن
٢٠٤ —	رۆژووی کەراهەت یـا حـەرام
٢٠٥ —	بەڕۆژووبوونی رۆژی جومعە بـە تەنهـا
٢٠٦ —	رۆژی جەژن بەڕۆژووبوون
٢٠٧ —	بەڕۆژووبوونی (أیـام التشـریق)
٢٠٨ —	رۆژوو لـە شـەعبانا
٢٠٩ —	رۆژووی دەهرو ، رۆژووی داودو ، سوننەتی پیغەمەر
٢١٠ —	رۆژووی دووشـەمـەو پێنـج‌شەمـە
٢١١ —	رۆژووی مانـگی موحـەڕەم
٢١٢ —	شەش رۆژی شەووال ـ شەشەلان ـ
٢١٣ —	رۆژووی عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص
٢١٤ —	رۆژووی سوننەت‌و قورئان‌خوێندن لە روانگەی ئەم رۆژوەوە
٢١٦ —	پیاو شت لەسەر خۆی گران نەکا
٢١٧ —	دوو رۆژ لەسەریەك بەڕۆژووبوون بێ ئەمەی شت لە بەینیانا بخوا
٢١٩ —	نەهی لە ویصال‌و لە رۆچوون لە خواپەرستیدا
٢٢٠ —	رۆژوو و عیبادەتی پێغەمەر
٢٢٢ —	ئەنەس باسـی رۆژووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ دەکـــات
٢٢٣ —	پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەی ذیلحەججە بەڕۆژوو نـەبـوە
٢٢٥ —	ئیختیلافـی مـەطالیع
٢٢٦ —	لە نێوان سەلەف‌و ئەبودەرداد دەربارەی رۆژوو و خواپەرستیی
٢٢٦ —	رۆژووی سـوننەت شـکانن
٢٢٧ —	دۆعای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ ئەنەس
٢٢٨ —	رۆژوەوانی رۆژووی سوننەت ئەتوانێ بیشکێنێ
٢٢٩ —	بۆ رۆژووی سوننەت ئەتوانێ بە رۆژ نیەت بێنێ
٢٢٩ —	پارشـێوو وەختی پارشـێو
٢٣٠ —	جیاوازیی رۆژووی ئێمەو رۆژووی کیتابیی پارشێوە
٢٣٠ —	بانگی بیلال‌و بانگی ئیبنوئوممی مەکتووم
٢٣١ —	لە نێوان پارشێوو بانگی بەیانیدا بە قەد پەنجا ئایەت بوە

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بابەت

لاپەرە	بابەت

لاپــەڕە	بـابـــەت

لاپەرە	بابەت

٤٠٦ — وشتری قوچ چۆن سەر ئەبڕێ ؟

لاپەڕە	بابـەت

لاپەڕە	بابەت

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ببغداد
١٢٩٧ لسنة ١٩٩٠

دار الحرية للطباعة ـ بغداد
١٤١٠هـ ـ ١٩٩٠م

ساعدت «الامانة العامة لادارة شؤون الاوقاف،
لمنطقة كردستان للحكم الذاتي» على طبعه

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

المجلد الثامن

تأليف

ملا رشيد بيگ بابان

تحقيق

محمد علي القره داغي

نرخى (چوار) ديناره

دار الحرية للطباعة
بغداد